

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HÂKİM PARTİ SİSTEMİ:
DÜNYADAN ÖRNEKLER VE TÜRKİYE

DOKTORA TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Ahmet KARADAĞ

Hazırlayan
Hüseyin AKSU

MALATYA - 2020

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**HÂKİM PARTİ SİSTEMİ: DÜNYADAN ÖRNEKLER VE
TÜRKİYE**

DOKTORA TEZİ

Hüseyin AKSU

**Danışman
Prof. Dr. Ahmet KARADAĞ**

MALATYA - 2020

	KABUL ONAY FORMU	Doküman No	
		Yayın Tarihi	
Revizyon No			
Revizyon Tarihi			
Sayfa No			
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ			
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ			

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

HÂKİM PARTİ SİSTEMİ: DÜNYADAN ÖRNEKLER VE TÜRKİYE
DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. AHMET KARADAĞ

HAZIRLAYAN
HÜSEYİN AKSU

Jürimiz tarafından 07.04/2020 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda bu tez **oy birliği** /**oyekluğu** ile başarılı bulunarak Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvanı Adı Soyadı

1. Prof Dr. Ahmet KARADAĞ (Başkan)
2. Doç. Dr. Fatih ERTUGAY (Üye)
3. Doç. Dr. Gökhan TUNCEL (Üye)
4. Dr. Öğr. Üyesi Orhan KESKİNTAŞ (Üye)
5. Dr. Öğr. Üyesi Ender AKYOL (Üye)

İmza

ONAY

Bu tez, İnönü Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri üyeleri tarafından kabul edilmiş ve Enstitü Yönetim Kurulu'nun .../.../20... tarih ve 20.../..... sayılı Kararıyla da uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Mehmet KUBAT
Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Ahmet KARADAĞ'ın danışmanlığında doktora tezi olarak hazırladığım **“Hâkim Parti Sistemi: Dünyadan Örnekler ve Türkiye”** başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Hüseyin AKSU

ÖNSÖZ

Serbest rekabetin olduğu, oy verme hakkının genelleştiği, gizli oy-açık sayım ve denetime açık demokratik seçimlerin sonuçları seçime katılan aktör ya da partilerin potansiyel kaynaklarına dayalı olarak kestirilebilir olsa da sürprizlerin olması muhtemeldir. Böylece “kazanan” ve “kaybedenin” belirsizliğine dayanan demokratik seçimlerde rekabet eden siyasal partiler, asgari üç-dört seçim dönemi, on-on beş yıl ve hatta daha fazla süre kazananın değişmediği siyasal sürece tanıklık eder. Literatür de hâkim parti veya hâkim parti sistemi olarak karşımıza çıkan bu süreçte, kazanan partinin neden ve nasıl kazandığı, kaybeden partinin/partilerin aktörleri ve destekçileri ile siyasete ilgi duyan çevrelerde merak uyandırır. Türkiye’de 2002 sonrası AK Parti’nin, seçim başarılarına dayalı olarak benzer şekilde hâkim parti olarak konumlanmasından hareketle geniş bir araştırma sonucunda hazırlanan bu doktora tezi; genel olarak dünyadaki birçok hâkim partinin özelde ise Japonya, İsveç ve Türkiye örneğinde hâkim partilerin ortaya çıkışı ve yerleşme sürecine ilişkin dinamiklere odaklanarak, aynı partinin neden ve nasıl uzun zaman iktidarda kalabildiği gibi zihinlerde oluşan soruları yanıtlamaya yönelik analitik bir çerçeve sunmaktadır.

Uzun bir çalışma sürecinin ürünü olan bu araştırmanın tamamlanmasında desteğini gördüğüm kimselere şükranlarımı sunmak isterim. Bu bağlamda, tez konusunun seçimi, kapsamının oluşturulması ve tamamlanması sürecinde engin tecrübesi ve akademik birikimi yanında eşsiz sabrı, anlayışı ve nazik yaklaşımıyla büyük pay sahibi olan danışman hocam Saygıdeğer Prof. Dr. Ahmet KARADAĞ’a; tezin yazımı sürecinde konunun gelişimi için akademik birikimleriyle farklı bakış açısı kazandıran, konuya zenginlik katan ve destek veren tez izleme komitesi üyeleri Doç. Dr. Gökhan TUNCEL ve Dr. Öğretim Üyesi Ender AKYOL’a teşekkürü borç bilirim. Çalışmanın tamamlandığı uzun ve zorlu süreçte, kimi zaman ihmal etmişsem de her zaman sabırla desteğini sürdüren sevgili eşim Hatice AKSU’ya sonsuz teşekkür ederim.

Hüseyin AKSU

ÖZET

AKSU, Hüseyin, “Hâkim Parti Sistemi: Dünyadan Örnekler ve Türkiye”, Doktora Tezi, Malatya, 2020.

Bu araştırmada, bir partinin; rekabetçi seçimler sonucu parti sistemindeki diğer partiler karşısında belirli bir dönem hükümet etme süresinin uzunluğu sayesinde hâkim parti olarak konumlanmasıyla ortaya çıkan hâkim parti sistemi ele alınmaktadır. Hâkim partilerin neden ve nasıl ortaya çıktıkları; hâkim parti konumunu nasıl sürdürdükleri araştırmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Araştırmada karşılaştırmalı araştırma yönteminden yararlanılarak, teorik çerçeve oluşturulurken dünyadaki tüm hâkim parti örneklerine değinilmekle birlikte özelde İsveç, Japonya ve Türkiye örnekleri incelenmektedir.

Araştırmada öncelikle temsili demokrasi, parti sistemleri ve hâkim parti sistemine ilişkin bilgiler verilmektedir. Daha sonra İsveç’te SDP’nin 44 yıl, Japonya’da LDP’nin 38 yıl üstünlüklerine dayalı olarak hâkim parti konumunu elde etmelerinde etkili olan faktörler incelenmektedir. Hem teorik çerçeve hem de tarihsel iki örneğin detaylı olarak ele alınmasından sonra Türkiye’de 2002 sonrası AK Parti’nin hâkim parti olarak konumlanmasına olanak sağlayan faktörlere değinilmektedir. Bu kapsamda, çalışma, giriş kısmında ayrıntılı olarak belirtilen hipotezleri test etmeyi de amaçlamaktadır.

Araştırma sonucunda incelenen örnekler içerisinde hâkim parti konumunun elde edilmesi ve sürdürülmesinde bazı ortak özelliklere rastlanmıştır. Sosyal, ekonomik ve siyasal krizler sonrası iktidara gelen hâkim partiler bu krizleri sonlandırabildikleri oranda gelecek seçimleri güvenceye alabilmektedir. Seçim sisteminin orantısızlık derecesi, muhalefet partileri arasındaki derin bölünmeler, en geniş seçmeni çekebilecek esnek parti yapısı, seçmen-parti bağıını canlı tutacak ve seçim zamanları seçmeni seferber edebilecek örgütsel güç yanında sosyo-ekonomik gruplarla yakın ilişki ile parti liderinin hâkim partilere avantaj sağladığı gözlemlenmiştir. Ancak her ülkenin kendine özgü koşullarından dolayı ortak faktörlerin etkisinin aynı derecede görülmediğini ifade etmek gerekir. SDP ve LDP örneğinde parti hâkimiyetinin kazanılması sürecinde partilerin örgütsel gücü ve sosyo-ekonomik grup desteği öne çıkarken AK Parti örneğinde parti liderinin belirleyiciliği söz konusudur.

Anahtar Sözcükler: Parti Sistemi, Hâkim Parti Sistemi, Türkiye, Japonya, İsveç

ABSTRACT

AKSU, Hüseyin, “Predominant Party System, World’s Predominant Party Samples and Turkey”, Ph.D. Dissertation, Malatya, 2020.

This research is handled predominant party system which has emerged by positioning as a predominant party of a party based on length of time of government for a given period as a result of competitive elections against other parties within the party system. Why and how the predominant parties have emerged and how they maintain this position of the predominant party is the focus of this research. This research is prepared based on the comparative research method along with analyzing all the world’s predominant party samples, particularly in Sweden, Japan, and Turkey, as an implementation of the theoretical framework.

In this frame, research, firstly, provides information about representative democracy, party systems, and the predominant party system. Secondly, the factors which were determinant in achieving the position of the predominant party for the precedence of SDP’s 44 years in Sweden and LDP’s 38 years in Japan are analyzed. After both historical and theoretical framework of two examples is discussed in detail, the factors which have allowed the AK Party to be the predominant party in Turkey since 2002 are examined. In this context, the study also aims to test the hypotheses detailed in the introduction.

As a result of the research, some common characteristics among the samples examined were found in obtaining and maintaining the predominant party position. The predominant parties that came to power after the social, economic and political crises can secure future elections if they can end these crises. The degree of the disproportion of the electoral system, the deep divisions between the opposition parties, the flexible party structure capable of attracting the largest electorate, the organizational power and the leader who could mobilize the electorate-party connection and mobilize the electorate were observed to have an advantage for the predominant parties. However, it should be noted that the effects of common factors were not seen to the same degree due to the unique conditions of each country. In the process of gaining party dominance in the case of SDP and LDP, the organizational strength of the parties and the support of socio-economic groups stand out, whereas, in the case of AK Party, the party leader is determined.

Keywords: Party System, Predominant Party System, Turkey, Japan, Sweden.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	iii
ONUR SÖZÜ	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR DİZELGESİ	xv
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Önemi	3
1.3. Araştırmanın Amacı	4
1.4. Araştırmanın Yöntemi.....	5
1.5. Araştırmanın Hipotezleri	7
1.6. Araştırmanın Sunuş Sırası	8
2. PARTİ SİSTEMLERİ	9
2.1. Temsili Demokrasi, Seçimler, Siyasal Partiler	9
2.2. Parti Sistemleri	12
2.3. Parti Sistemlerinin Sınıflandırılması.....	16
3. HÂKİM PARTİ SİSTEMİ: DİNAMİKLER VE UYGULAMA	19
3.1. Hâkim Parti Sisteminin Tanımı ve Ölçütleri.....	20
3.1.1. Oy veya Parlamentodaki Sandalye Sayısı	24
3.1.2. Hükümet Etme Süresi	25
3.1.3. Siyasal Gündemi Belirleme Gücü	26
3.2. Demokratik ve Otoriter Tartışmaları Bağlamında Hâkim Parti Sistemi.....	27
3.3. Hâkim Parti Sisteminin Dinamikleri.....	30
3.3.1. Tarihsel İvme	30
3.3.2. Parti'nin Sosyal Temelleri	32
3.3.3. İdeolojik Esneklik ve Pragmatizm	33
3.3.4. Parti'nin Lideri ve Örgütsel Gücü	35

3.3.5. Seçim Sistemi	37
3.3.6. Bölünmüş Muhalefet	38
3.4. Hâkim Parti Sisteminin Yerleşmesi.....	39
3.4.1. Demokratik Gelişme.....	40
3.4.2. Oy Verme Davranışı.....	40
3.4.3. Hükümet Performansı.....	43
3.4.4. Devlet-Parti İlişkileri ve Patronaj.....	44
3.4.5. Muhalefet Partilerinin Engelleri	46
3.5. Hâkim Parti Sistemlerinin Sonlanışı	48
4. HÂKİM PARTİ SİSTEMİ: İSVEÇ VE JAPONYA ÖRNEĞİ	51
4.1. İsveç: Sosyal Demokrat Parti (1932-1976)	51
4.1.1. İsveç Parti Sisteminin Gelişimi	51
4.1.1.1. 1866 Reformları, Sanayileşme ve Parti Sisteminin Şekillenışı	51
4.1.1.2. 1917 Sonrası Demokrasiye Geçiş ve Parti Sisteminde Değişmeler	56
4.1.2. Hâkim Parti: Sosyal Demokrat Parti (1932-1976)	60
4.1.2.1. Sosyal Demokrat Partinin Doğuşu.....	60
4.1.2.2. Hâkim Parti Konumunu Belirleyen Ölçütler.....	61
4.1.2.2.1. Seçim Performansı	61
4.1.2.2.2. Siyasal Gündemi Belirleme Gücü	63
4.1.3. SDP'yi Hâkim Parti Konumuna Getiren Dinamikler	65
4.1.3.1. Tarihsel İvme	65
4.1.3.2. Seçim Sistemi Etkileri	67
4.1.3.3. Sosyalizmden Sosyal Demokrasiye Değişen İdeoloji.....	69
4.1.3.4. SDP'nin Örgütsel Gücü ve Liderinin Etkisi	72
4.1.3.4.1. SDP'nin Örgütsel Gücü	72
4.1.3.4.2. SDP Liderlerinin Etkisi	73
4.1.3.5. SDP'nin Sosyal Temelleri ve Sosyo-Ekonomik Grup Desteği.....	75
4.1.3.5.1. SDP'nin Sosyal Temelleri	75
4.1.3.5.2. SDP'nin Sosyo-Ekonomik Grup Desteği.....	77
4.1.3.6. Bölünmüş Muhalefet	78
4.1.3.6.1. Muhafazakâr Parti.....	79
4.1.3.6.2. Liberal Parti	81

4.1.3.6.3. Çiftçi Partisi.....	82
4.1.3.6.4. Komünist Parti	84
4.1.4. SDP'nin Hâkim Parti Konumunun Yerleşmesi	85
4.1.4.1. SDP'nin Krizlerle Başa Çıkabilme Yeteneği.....	85
4.1.4.2. Oy Verme Davranışı	87
4.1.4.3. Muhalefetin Engelleri	90
4.1.4.4. SDP'nin Hükümet Performansı	91
4.1.4.4.1. Ekonomi Performansı.....	92
4.1.4.4.2. Refah Performansı	96
4.1.5. SDP'nin Hâkim Parti Konumunun Sonlanması.....	98
4.2. Japonya: Liberal Demokratik Parti (1955-1993)	103
4.2.1. Japonya'da Parti Sisteminin Gelişimi	103
4.2.1.1. 1868 Meiji Dönemi	103
4.2.1.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönem	107
4.2.2. Hâkim Parti: Liberal Demokratik Parti (1955-1993)	110
4.2.2.1. Liberal Demokratik Partinin Doğuşu	110
4.2.2.2. LDP'nin Hâkim Parti Konumunu Belirleyen Ölçütler	111
4.2.2.2.1. Seçim Performansı	112
4.2.2.2.2. Siyasal Gündemi Belirleme Gücü	114
4.2.3. LDP'yi Hâkim Parti Konumuna Getiren Dinamikler	117
4.2.3.1. Tarihsel İvme.....	117
4.2.3.2. Seçim Sisteminin Etkileri	121
4.2.3.2.1. Kişisel Destek Kuruluşları.....	123
4.2.3.2.2. Aşırı Temsil.....	125
4.2.3.3. İdeolojik Çeşitlilik ve Esneklik	127
4.2.3.4. LDP'nin Örgütsel Gücünün ve Liderinin Etkisi.....	129
4.2.3.4.1. Politika İşleri Araştırma Konseyi	129
4.2.3.4.2. Hizipler	131
4.2.3.4.3. LDP'nin Liderleri.....	133
4.2.3.5. LDP'nin Sosyal Temelleri ve Sosyo-Ekonomik Grup Desteği.....	137
4.2.3.5.1. LDP'nin Sosyal Temelleri.....	137
4.2.3.5.2. LDP'nin Sosyo-Ekonomik Grup Desteği	141

4.2.3.6. Bölünmüş Muhalefet.....	142
4.2.3.6.1. Japonya Sosyalist Partisi	143
4.2.3.6.2. Temiz Hükümet Partisi.....	146
4.2.3.6.3. Demokratik Sol Parti	149
4.2.3.6.4. Japonya Komünist Partisi	150
4.2.4. LDP'nin Hâkim Parti Konumunun Yerleşmesi	153
4.2.4.1. LDP'nin Krizlerle Başa Çıkabilme Yeteneği	153
4.2.4.2. Oy Verme Davranışı	156
4.2.4.3. Muhalefetin Engelleri	159
4.2.4.4. LDP'nin Hükümet Performansı	162
4.2.4.4.1. Ekonomi Performansı	162
4.2.4.4.2. Refah Performansı	168
4.2.5. LDP'nin Hâkim Parti Konumunun Sonlanışı	170
5. HÂKİM PARTİ SİSTEMİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ.....	176
5.1. Türkiye'de Parti Sisteminin Gelişimi.....	176
5.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem	176
5.1.2. Cumhuriyet Dönemi.....	179
5.1.2.1. 1923-1946: Tek Parti Sistemi	180
5.1.2.2. 1945: Çok Parti Siyasetine Geçiş	182
5.1.2.3. 1946-1960: İki Parti Sistemi.....	183
5.1.2.4. 1961-1980: Çok Parti Sistemi.....	187
5.1.2.5. 1983-2002: Çok Parti Sistemi.....	190
5.1.2.6. 2002 Sonrası: Hâkim Parti Sistemi	194
5.2. Hâkim Parti: Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)	194
5.2.1. AK Parti'nin Doğuşu.....	194
5.2.2. AK Parti'nin Hâkim Parti Konumunu Belirleyen Ölçütler	196
5.2.2.1. Seçim Performansı	196
5.2.2.2. Siyasal Gündemi Belirleme Gücü.....	198
5.3. AK Parti'yi Hâkim Parti Konumuna Getiren Dinamikler	201
5.3.1. Tarihsel İyime	201
5.3.2. Seçim Sistemi Etkileri	205
5.3.3. İdeolojik Esneklik.....	208

5.3.4. AK Partinin Sosyal Temelleri ve Sosyo-Ekonomik Grup Desteği	213
5.3.4.1. AK Parti'nin Sosyal Temelleri.....	213
5.3.4.2. AK Parti'nin Sosyo-Ekonomik Grup Desteği	217
5.3.5. AK Parti'nin Örgütsel Gücünün ve Liderinin Etkisi.....	218
5.3.5.1. AK Parti'nin Örgütsel Gücü.....	218
5.3.5.2. AK Parti Liderinin Etkisi.....	220
5.3.6. Bölünmüş Muhalefet	227
5.3.6.1. Cumhuriyet Halk Partisi.....	228
5.3.6.2. Milliyetçi Hareket Partisi	235
5.3.6.3. Halkların Demokratik Partisi.....	240
5.4. AK Parti'nin Hâkim Parti Konumunun Yerleşmesi	242
5.4.1. AK Parti'nin Krizlerle Başa Çıkabilme Yeteneği	242
5.4.2. Oy Verme Davranışı.....	247
5.4.3. Muhalefet Partilerinin Engelleri	252
5.4.4. AK Parti'nin Hükümet Performansı	255
5.4.4.1. Ekonomi Performansı.....	256
5.4.4.2. Refah Performansı.....	264
5.5. Kurumsal Değişimin AK Parti'nin Hâkim Parti Konumuna Olası Etkisi .	269
5.5.1. Cumhurbaşkanlığı Sistemine Geçiş	270
5.5.2. Seçim İttifakları	276
6. İSVEÇ, JAPONYA VE TÜRKİYE ÖRNEKLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI	281
6.1. Hâkim Parti Konumlarının Belirlenmesi Açısından	282
6.2. Hâkim Parti Konumlarının Ortaya Çıkması Açısından	284
6.3. Hâkim Parti Konumlarının Yerleşmesi Açısından	288
SONUÇ	295
KAYNAKÇA.....	308

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Hâkim Parti Tanımlamaları İçin Başlıca Ölçütler	26
Tablo 2. 1911-1917 Arası İsveç Temsilciler Meclisinde Partiler	55
Tablo 3. 1932-76 Yılları Arası SDP ve Muhalefet Partileri Seçim Performansı.....	62
Tablo 4. İsveç'te 1920-32 Arası Kurulan Hükümetler	66
Tablo 5. 1945-1955 arası kurulan Muhafazakâr Partiler ve LDP'nin Doğuşu	111
Tablo 6. Japonya Temsilciler Meclisi Seçimleri Oy Oranları	112
Tablo 7. Japonya'da LDP'nin Temsilciler Meclisi Sandalye Dağılımı.....	113
Tablo 8. Japonya'da 1945-1955 Arası Kurulan Hükümetler.....	118
Tablo 9. LDP Liderleri.....	135
Tablo 10. LDP'nin Meslek Kategorileri İçerisinde Destek Oranı (%).....	139
Tablo 11. Türkiye'de, 1946-1960 Arası Partilerin Oy Oranı ve Sandalye Sayısı	184
Tablo 12. 1961-1980 Arası Seçimlerde Partilerin Oy Oranı ve Sandalye Sayısı.....	188
Tabo 13. 1983-1999 Arası Seçimlerde Partilerin Oy Oranı ve Sandalye Sayısı	191
Tablo 14. AK Parti'nin 2002 Sonrası Seçimlerde Oy Oranı ve Sandalye Sayısı	197
Tablo 15. 1990'larda Kurulan Hükümetler ve Görev Süreleri	203
Tablo 16. AK Parti'nin Seçim Sisteminden Kaynaklı Aşırı Temsil Düzeyi	205
Tablo 17. Seçim İttifakının AK Parti'nin Sandalye Dağılımına Etkisi	279

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1. 1921 Seçimleri Sonrası İsveç'te Parlamentodaki Partiler ve Bölünme Yapıları 157
- Şekil 2. İsveç'te SDP'nin Hâkim Parti Dönemi İşsizlik, Enflasyon, Ekonomik Büyüme ve Milli Gelir Oranları 95
- Şekil 3. Japonya'da LDP'nin Hâkim Parti Dönemi, Milli Gelir, Ekonomik Büyüme, Enflasyon ve İşsizlik Oranları 167
- Şekil 4. Türkiye Seçim Haritası: Partilerin Seçim Performansının Bölgesel Dağılımı 216
- Şekil 5. AK Partinin Hâkim Parti Dönemi Kişi Başına Düşen Milli Gelir, Enflasyon, Büyüme Oranı ve İşsizlik Oranı 263

KISALTMALAR DİZELGESİ

AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
ÇP	: Çiftçi Partisi
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
FP	: Fazilet Partisi
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İTC	: İttihat ve Terakki Cemiyeti
JSP	: Japonya Sosyalist Partisi
KP	: Komünist Parti
LDP	: Liberal Demokratik Parti
LP	: Liberal Parti
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MP	: Muhafazakâr Parti
RP	: Refah Partisi
SBB	: T. C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
SDP	: Sosyal Demokrat Parti
SP	: Saadet Partisi
Vd.	: Ve diğerleri
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
THP	: Temiz Hükümet Partisi
TCP	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

1. GİRİŞ

Araştırmanın giriş bölümünde, araştırmanın konusu, önemi, amacı, yöntemi, hipotezleri ve sunuş sırası gibi araştırmayı tanıtıcı bilgiler verilmektedir. Aynı zamanda bu bölüm araştırmanın genel bir kapsamını yansıtmaktadır.

1.1. Araştırmanın Konusu

Araştırmanın konusunu, dünyadaki farklı örnekleriyle birlikte Türkiye’de 2002 sonrası AK Parti’nin parlamento çoğunlukları ve hükümet etme gücünü elinde bulundurmasıyla ortaya çıkan hâkim parti sistemi¹ oluşturmaktadır. Duverger (1993: 398-399), hâkim partileri “güç ve etki” boyutuyla tanımlayarak; bir partinin doktrinleri, fikirleri, yöntemleri, söylemleri bir çağ ile örtüştüğünde, hâkim partinin rakiplerinin ve oy vermeyen seçmenlerin dahi üstün statüsünü ve etkisini kabullendiği ve kamuoyunda hâkim parti olduğuna dair yaygın bir inancın olduğu durumlarda hâkim parti sisteminden bahsedilebileceğini belirtmektedir. Hâkim parti sistemine ilişkin ilk tanımlamalardan biri olan bu yaklaşımdan sonra zamanla literatürde hâkim parti sistemine ilişkin bir takım somut ölçütler öne sürülmüştür. Söz konusu ölçütler çeşitlilik göstermekle birlikte, bunları kapsamları bakımından “dar” ve “geniş” olmak üzere ikili bir sınıflandırmaya tabi tutmak mümkündür.

Hâkim parti sistemini dar kapsamlı ele alan yaklaşımlara göre, hâkim parti sistemi, iki veya daha fazla partinin yer aldığı rekabetçi seçim süreçlerinde bir partinin oy ve parlamento çoğunlukları itibariyle belirli bir süre (3-4 seçim dönemi ya da 10-15 yıl) diğer partilere karşı üstünlük kurduğu durumlarda ortaya çıkar. Hâkim partinin seçim performansına dayalı görelî gücüne bağlı hükümet etme süresi hâkim parti sistemini belirlemede esas alınır (Blondel, 1968: 186, Ware, 1996: 195, Sartori, 2005:

¹ TDK (2019) sözlüğüne göre hâkim terimi sıfat olarak; egemenliğini yürüten, buyruğunu yürüten, sözünü geçiren, egemen; başta gelen, başta olan, baskın çıkan, üstün gelen; duygu, davranış vb.ni iradesiyle denetleyebilen (kimse): yüksekten bir yeri bütün olarak gören: baskın anlamlarına gelebilmektedir. Burada hâkim terimi demokratik seçimler sonrasında belirli bir süre oy sayısı ve parlamento çoğunluğuna göre hükümet etmeye devam eden partilerin diğer partiler karşısında sağladığı üstünlüğü ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Terim farklı çalışmalarda aynı anlamda kullanılmaktadır. Örneğin, Özbudun, (1970, 114; 2011: 84) “hâkim parti sistemi”, Bülbül (2018: 136) “hâkim ya da üstün parti”, Sarıbay (2001: 28), “hâkim parti sistemi”, Göka (2015: 25) “hâkim parti”, Çelik ve Hamdemir (2018: 700-701), “hâkim parti sistemi”, Altunoğlu (2015) “hâkim parti”, Sayarı (2013: 136), “hâkim parti sistemi” olmak üzere çalışmamıza konu olan parti ve parti sistemi için aynı terimi kullanmaktadır.

173). Parti sistemleri içerisinde hâkim parti sistemini tanımlamak için hâkim parti hükümetlerinin başlangıcı sonrası geçen belirli bir süreyi esas alan bu yaklaşımlar dışında daha geniş kapsamda ele alan araştırmalar ise hâkimiyeti tanımlamak ve boyutlandırmak için bazı ek analitik kriterler oluşturmuşlardır.

Pempel (1990: 3-4) ve O'leary (1994: 4), hâkim parti sisteminin varlığı için parlamenter çoğunluk itibariyle sayısal üstünlük, o parti olmaksızın hükümet kurulamayacak bir pozisyona sahip olarak siyasal pazarlık gücü, birbiriyle ilişkili kamu politikalarını hayata geçirebilecek kadar önemli bir süre ve politikalarını hayata geçirebilecek siyasal gündemi belirleme gücü olmak üzere dört kriter ortaya koyar. Dunleavy (2010: 24), partiyi seçmen nezdinde diğer partilerden ayıran etki üstünlüğü, herhangi bir partinin seçmen desteği için kolay kolay rekabet edemeyeceği geniş bir seçmen tabanı ya da ideolojik alanın varlığı ve kararsız seçmenlerin varlığında bu havuzdan daha fazla seçmen desteğini alabilecek çekiciliğe sahip olma gibi partinin seçim başarılarında ve hükümette kalma sürecinde etkili olan birtakım koşulların varlığından bahsetmektedir. Hâkim parti sistemini geniş kapsamda ele alan araştırmalar parti sistemi içerisinde hâkim partilerin etkilerinin ölçülmesi, partiler arası rekabetin doğasının anlaşılabilmesi ve parti hâkimiyeti nedenlerinin gözlemlenebilmesi açısından daha yararlı olduğu söylenebilir. Bu nedenle yaptığımız araştırmada daha çok bu yaklaşımlar temelinde hâkim parti sistemine ilişkin bir çerçeve oluşturulmuştur.

Hâkim parti sistemleri, hâkim partileri ortaya çıkaran tarihsel ivme bağlamında farklılıklar göstermektedir. Birinci grupta, Hindistan'da Kongre Partisi (1952-1977), İsrail'de İşçi Partisi (1949-1977), Bostwana Demokratik Partisi (1965-) gibi ülkenin bağımsızlığını kazanması sonrası bağımsızlık sürecinde önemli rol oynamış grupların veya liderlerin kurduğu partiler; Afrika Ulusal Kongresi (1994-) gibi ülkedeki önemli bir etnik krizin sona ermesi ile ortaya çıkan ve etnik olarak çoğunluğa hitap eden partiler; İtalya Hıristiyan Demokrasi Partisi gibi Faşist rejim sonrası ülkede demokrasinin yeniden inşası sürecinde restorasyon hareketi ile birlikte ortaya çıkan partiler yer almaktadır. İkinci grupta ise Japonya'da Liberal Demokratik Parti (1955-1993), İsveç'te Sosyal Demokrat Parti (1932-1976), Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partisi (2002-) gibi önemli sosyo-ekonomik krizler sonrası ortaya çıkan ve seçmen kütlesi içinde büyük çoğunluğa hitap eden partiler bulunmaktadır. Araştırmanın teorik çerçevesinin oluşturulmasında her iki grupta yer alan hâkim partilerden yararlanılmakla

birlikte Japonya, İsveç ve Türkiye örnekleri araştırmanın sınırlarını oluşturmaktadır. Bunun nedeni benzer gruptaki hâkim parti sistemlerinin incelenmesinin benzer durumlarda hâkim partiyi ortaya çıkaran ve yerleştiren dinamiklerin neler olduğunun ortaya koyulabilmesine imkân tanınmasıdır.

Hâkim parti sistemini inceleyen bazı çalışmalar demokratik ve demokratik olmayan sistemlerdeki hâkim partilere odaklanmaktadır. Greene (2003) tarafından Meksika'daki Devrimci Kurumlar Partisi'ne (1929-2000) ilişkin yapılan araştırma; Friedman ve Wong (2008) tarafından yapılan Çin, Meksika, Japonya, Hindistan, Güney Afrika, Malezya'daki hâkim partileri kapsayan araştırma bu çalışmalardan bazılarıdır. Her iki çalışmada da demokratik ve demokratik olmayan sistemlerdeki hâkim partilerin iktidarı elde etmesi ve sürdürmesine ilişkin yapısal farklılıklar ortaya koyuluyorsa da ilk bakışta hâkim parti sistemi için kafa karışıklığı doğurabilir. Linz (2008) ve Sartori (2005), otoriter ve demokratik sistemlerdeki tek parti hâkimiyetlerini açıklamak üzere, hegemonik parti sistemi ve hâkim parti sistemi şeklinde ayırım yaparlar. Hegemonik parti sisteminde birden fazla parti yer alıyorsa da pratikte hegemonik partiye karşı muhalefet geliştiremezler ve iktidarın barışçıl bir şekilde el değiştirmesi ihtimal dışı görülür. Hâkim parti sistemlerinde ise birden fazla parti meşru olarak vardır ve hâkim partiye karşı muhalefet geliştirebilirler; hâkim parti parlamento çoğunluklarını kaybettiğinde iktidarın el değiştirmesi muhalefet partilerinin kendi aralarındaki iş birliği potansiyeline göre ihtimal dahilindedir (Linz, 2008: 25, Sartori, 2005: 204-211). Yaptığımız çalışmada “hâkim parti sistemi” kavramsallaştırması demokratik sistemlerdeki parti hâkimiyetini ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Bununla beraber araştırma içerisinde demokratik ve otoriter sistemlerdeki parti hâkimiyeti arasındaki yapısal farklılıklar detaylı bir şekilde incelenmektedir.

1.2. Araştırmanın Önemi

Demokratik sistemlerde siyasal iktidarın rekabetçi seçim süreçleri sonunda periyodik değişimi siyasetin normal ve gerekli bir özelliği olarak kabul edilir. Bir partinin 3-4 seçim dönemi, 10-15 yıl ya da daha fazla hükümette yer alması ise bunun bir istisnasını oluşturur. Çoğu zaman böyle bir durum “nadir”, “alışılmıştan dışında” (Pempel, 1990), ya da “aykırı örnek” (Giliomee ve Simkins, 1999) gibi sıfatlarla ifade edilmiştir. Demokratik sistemlerdeki uzun süreli parti hâkimiyetini karşılaştırmalı

perspektifle ele alan bu araştırmanın, demokratik sistemlerdeki “istisnai” durumun nedenlerinin anlaşılması açısından yararlı olacağı düşünülmektedir.

Parti sistemlerine ilişkin çalışmalar genellikle, partiler arası rekabetin doğası, toplumsal bölünme yapıları ve seçim sisteminin etkileri bağlamında partilerin sayısı, görece gücü, partiler arası ideolojik mesafe gibi ölçütlere göre tek parti, iki parti ve çok parti şeklinde tasnifler yaparlar. Hâkim parti sistemi ise, hâkim parti konumunun elde edilmesi ve sürdürülmesinde rol oynayan seçim sisteminin etkisi, partinin; yapısının, liderinin, örgütsel gücünün, muhalefet partileri arasındaki bölünmüşlüklerin avantajları gibi yapısal dinamiklerin yanı sıra hâkim partinin krizlerle başa çıkabilme yeteneği, oy verme davranışına etkisi, hükümet performansı ve muhalefeti konumlandırması gibi bir takım stratejik faktörler etrafında açıklanır. Bu yönüyle hâkim parti sistemi özelinde parti sistemi tasniflerine farklı bir bakış açısı sunan bu çalışmanın parti sistemlerine ilişkin yapılacak araştırmalara katkı sunması beklenmektedir.

Adalet ve Kalkınma Partisinin 2002, 2007, 2011, 2015 genel seçimlerinde birinci parti olarak çıkması ve hükümet kurabilmek için parlamento içerisinde gerekli çoğunluğu elde etmesi ile parti sisteminin hâkim parti sistemine doğru evirildiği yönünde tartışmalar başlamıştır. Hâkim parti sistemini ele alan çalışmaların Türkçe literatürde yok denecek kadar az olduğu düşünüldüğünde, bu araştırma Türkiye’de yaşanan hâkim parti sistemi tartışmalarına katkı sunacaktır. Araştırma bu açıardan önem teşkil etmektedir.

1.3. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, demokratik sistemlerde rekabetçi seçim süreçlerinin varlığına rağmen bir partinin uzun süre siyasal iktidarı elinde bulundurmasının neden ve nasıl gerçekleştiğini açıklamaktır. Araştırma şu sorular etrafında şekillendirilmiştir: hâkim parti nedir ve bir partiyi hâkim parti kılan etkenler nelerdir? Bir partinin hâkimiyeti nasıl açıklanır? Uzunca bir süre iktidarda bulunmalarına ve değişen koşullara rağmen bu nasıl mümkün olmaktadır? Hâkim parti sistemini, uzun süre iktidarda aynı partinin yer aldığı otoriter sistemlerden ayıran faktörler nelerdir? Hâkim parti sisteminin ortaya çıkışı ve yerleşmesi bakımından İsveç, Japonya ve Türkiye örneklerinin benzer ve farklı yönleri nelerdir?

Bu sorulardan hareketle hâkim parti sistemine ilişkin literatür taramasıyla hâkim partileri ortaya çıkaran dinamikler ve hâkim parti konumlarını yerleştiren stratejik faktörler tespit edilerek hâkim parti sisteminin genel özellikleri ve parti hâkimiyetine ilişkin hipotezler oluşturulmuştur. Belirlenen bu hipotezler çerçevesinde, sosyo-ekonomik krizler sonrası ortaya çıkan ve uzun süre hükümette yer alan Japonya’da Liberal Demokratik Parti (1955-1993), İsveç’te Sosyal Demokrat Parti (1932-1976) ve Türkiye’de Adalet ve Kalkınma Partisi (2002-) örnekleri ele alınacaktır. Böylece hâkim parti sistemine ilişkin kapsamlı ve sistematik bir analiz yapılarak, hâkim parti sisteminin farklı örneklerde ortaya çıkışına ilişkin benzerlikler ve farklılıklar ortaya koyulacaktır.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, araştırma yöntemlerinden biri olan karşılaştırma yönteminden yararlanılmıştır. Karşılaştırma yönteminde araştırma tasarımı “değişken odaklı” ve “örnek olay odaklı” olmak üzere iki biçimde oluşturulabilir. Değişken odaklı karşılaştırmalı araştırmalar geniş bir örneklem üzerinde değişkenler arasındaki ilişkiyi göstermeyi amaçlayan çoğunlukla nicel araştırmalar iken, örnek olay odaklı karşılaştırmalar dar bir örneklem üzerinde belirli sonuçları anlamayı ve yorumlamayı amaçlayan nitel araştırmalardır (Ragin, 2014: 53). Buradan hareketle çalışmada, İsveç’te SDP, Japonya’da LDP, Türkiye’de AK Parti örneğinde ortaya çıkan hâkim parti sistemini kendi bağlamsal özellikleri temelinde derinlemesine incelemek ve karşılaştırılabilir bulgulara ulaşmak amacıyla örnek olay odaklı model benimsenmiştir.

Karşılaştırma yönteminde örnek olayların seçimi en zor adımı oluşturmaktadır. Araştırma öncesinde araştırmanın evrenine ilişkin keşif çalışmasını gerekli kılar. Seha ve Müller-Rommel (2016: 424-425), tüm örnek olay araştırmalarına birebir uygulanması gerekmez de örnek olayların seçiminde makul bir referans noktası olarak en yaygın tavsiye edilen yöntemin Przeworski ve Tenue (1970) tarafından ortaya koyulan *en benzer sistem tasarımı* ve *en farklı sistem tasarımı* olduğunu belirtir. Przeworski ve Tenue’ye göre (1970: 32-39), en benzer sistem tasarımı, sistemsel düzeyde (ortak tarih, ekonomi, kültür gibi) mümkün olabildiğince benzer sistemlerdeki farklılıkların ortaya çıkardığı sonucu incelemek üzere seçilir. En farklı sistem tasarımı ise, farklı ülkelerde sistemsel düzeydeki farklılıklar dikkate alınmadan açıklanan

değişken ile açıklanana etki eden değişkenler arasındaki nedensel ilişkinin benzerlikleri ortaya koyulmak istendiğinde kullanılabilir.

Bu araştırma sistemik düzeyde farklılaşan üç ülke olan Japonya, İsveç ve Türkiye’de hâkim parti sisteminin ortaya çıkmasını sağlayan Liberal Demokratik Parti (1955-1993), Sosyal Demokrat Parti (1932-1976) ve Adalet ve Kalkınma Partisi (2002-) örnek olarak belirlenmiştir. Bu örneklerin seçiminin nedeni parti rekabetinin devam ettiği süreçte partilerin hâkim parti olarak konumlanmasından önce olağan dışı durum açısından benzerlikler bulunmasıdır. Her üç ülkede de ekonomik, siyasal ve sosyal krizler bu ülkelerde hâkim partilerin ortaya çıkış sürecinin zeminini oluşturmaktadır. Demokratik sistemlerde hâkim parti konumunu elde eden diğer örnekler ise ya bağımsızlığın kazanılması sürecinde ya etnik krizin sonlanması ya da otoriter rejim sonrası bir ulusal hareketle ortaya çıkan partiler oluşturmaktadır. Ayrıca üç örnekte yer alan partilerin ideolojik esneklikleri, hâkim parti konumu devam ettirebilme açısından hükümet performanslarının kullanımı, muhalefet partileri arasındaki bölünmüşlüklerin katılığı gibi hâkim parti sistemine ilişkin birçok değişken de benzerlikler taşımaktadır. Aynı zamanda üç örnekte de hâkim partiler parlamenter sistem içerisinde ortaya çıkmışlardır. Her ne kadar Türkiye’de 16 Nisan 2017 anayasa değişikliği referandumuyla hükümet sistemini değiştirilerek cumhurbaşkanlığı sistemine (başkanlık sistemi) geçilmişse de AK Parti’nin hâkim parti olarak konumlandığı 2002 sonrası dönem parlamenter sistem altında gerçekleşmiştir. Bu çerçevede yeni hükümet sisteminde AK Parti’nin hâkim parti dönemi devam etmekle birlikte araştırma AK Partinin performansı açısından 2017 yılı ile sınırlandırılmıştır. Referandum ile değişen hükümet sistemi ve sonrasında hayata geçirilen seçim ittifaklarının AK Parti’nin hâkim parti konumunu sürdürmesinde olası etkileri araştırmanın sonunda değerlendirilecektir.

Bu araştırmanın örnek olaylar üzerinden karşılaştırmalı yöntemle dayalı olması birtakım kolaylıkları ve güçlükleri içerisinde barındırmaktadır. Araştırmanın sağladığı kolaylıklar; karşılaştırmalı bir araştırma, siyasal dünyaya dair anlayışımızın genişlemesine, açıklama ve tahminde bulunma potansiyelimizin artışına katkı sunar (Landman, 2002: 4-5). Yine karşılaştırmalı araştırmalar yeni soruları ortaya çıkarması ve teori inşasını teşvik etmesi bakımından yararlıdır (Neuman, 2014: 610). Bu araştırma kapsamında hâkim parti konumunun elde edilmesi ve sürdürülmesini öngörme

kabiliyetini geliştireceği düşünülmektedir. Karşılaştırmalı araştırmaların güçlükleri ise; ilk olarak karşılaştırmalı araştırmalar rastgele örneklemeyi kullanamayacağından karşılaştırmalı olmayan araştırmalardan daha zor, daha maliyetli ve daha fazla zaman gerektirir. İkinci olarak karşılaştırmalı araştırmalar bir teoriyi belirli bir örnek üzerine uygulayabilir ancak sınırlı genellemeler yapabilir (Neuman, 2000: 631). Bu yönüyle araştırma sonucunda ortaya konulan bulgular benzer durumlarda benzer sonuçların kesin olarak ortaya çıkacağını iddia etmez, ancak benzer durumlarda benzer sonuçların ortaya çıkıp çıkmayacağını test edilmesine imkân tanır.

Bu araştırmada ihtiyaç duyulan veriler doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Araştırmada kullanılan dokümanların elde edilmesinde; kütüphane taramaları, internet kaynaklı veri tabanları ile kurumsal web sitelerin incelenmesi, satın alma ve e-posta yoluyla kaynakların edinilmesi gibi süreçler izlenmiştir. Bu kapsamda araştırmanın verileri; anayasalar, parti programları, parti tüzükleri, seçim beyannameleri, mahkeme kararları gibi birincil veri kaynakları ile kitaplar, basılı ve elektronik dergi makaleleri, gazeteler gibi ikincil veri kaynaklarından toplanan nitel verilerden oluşmaktadır. Aynı zamanda resmi istatistik kurumları ile seçim anketi raporlarında yer alan nicel veriler, araştırma sürecinde nitel verileri destekleyici olarak kullanılmıştır. Hem verilerin toplandığı kaynaklarda hem de veri türlerinde çeşitlilik sağlanarak araştırmada incelenen olguya ilişkin olası yanlılıktan kaçınılmaya çalışılmıştır. Araştırma sürecinde toplanan verilerin analiz edilmesi ve yorumlanmasında betimsel analiz yönteminden yararlanılmıştır. Bu amaçla hâkim parti sisteminin oluşumuna ilişkin faktörleri açıklayan tematik çerçeve oluşturulmuş, bu tematik çerçeve doğrultusunda araştırmada belirlenen hâkim parti sistemi örnekleri irdelenmiştir.

1.5. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmada İsveç, Japonya ve Türkiye’de hâkim parti sisteminin ortaya çıkışı ve yerleşmesine ilişkin şu hipotezler sınanmaktadır:

H.1. Parti rekabetinin devam ettiği süreçte derinleşen siyasal, sosyal ve ekonomik krizlere ilişkin çözüm üretme konusunda seçmeni ikna edebilen bir partinin, oransal olarak yüksek seçmen desteğiyle hükümet kurabilecek çoğunluklara ulaşabilmesi ve krizlerin çözümüne yönelik başarılı hükümet performansı hâkim parti sisteminin ortaya çıkma olasılığını artırır.

H.2. Seçim sisteminin orantısızlık derecesinden kaynaklı aşırı temsilin ve muhalefet partileri arasındaki derin ideolojik bölünmüşlüklerin varlığında hâkim parti sisteminin ortaya çıkması ve yerleşmesi daha olasıdır.

H.3. İdeolojik esneklik, örgütsel yapı ve güç, sosyo-ekonomik gruplarla bağlantılar ve lider; geniş seçmen desteğine ulaşabilmek, değişen koşullara uyum sağlayabilmek için diğer partiler karşısında hâkim partileri daha avantajlı kılabilir.

H.4. Hâkim partiler başarılı hükümet performansı sayesinde muhalefet partilerinin geçmiş hükümet performansları ve ideolojik yapıları itibariyle toplumdaki olumsuz imajlarını güncel tutarak oy verme davranışını etkileyebilir.

H.5. Hâkim parti sisteminin sürdürülebilmesi hâkim partilerin olası krizlerle başa çıkabilme yeteneğini ve ideolojik esnekliklerini sürdürebilmeleriyle bağlantılıdır.

1.6. Araştırmanın Sunuş Sırası

Araştırma giriş ve sonuç dahil yedi bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümü, araştırmanın konusu, önemi, amacı, hipotezleri, yöntemi ve sunuş sırası olmak üzere araştırmaya ilişkin genel bilgileri kapsamaktadır. Daha sonra parti sistemlerinin ele alındığı bölümde parti sistemlerinin arka planını oluşturan temsili demokrasi, seçimler, siyasal partiler incelenmekte; parti sistemleri ve parti sistemleri sınıflandırmasına ilişkin bilgiler verilmektedir. Bu çerçevede araştırmanın temel konusu olan hâkim parti sistemi öncesinde parti sistemleri çeşitli boyutlarıyla işlendikten sonra hâkim parti sisteminin anlatımına geçilmektedir.

Hâkim parti sistemi: dinamikler ve uygulama şeklinde belirlenen üçüncü bölümde hâkim parti sisteminin tanımı, belirleyen ölçütler, dinamikleri, yerleşmesi ve sonlanışı etraflıca incelenerek örnek olayların incelenmesi öncesinde analitik bir çerçeve oluşturulmaktadır. Oluşturulan çerçevede doğrultusunda sonraki bölümde hâkim parti sisteminin iki önemli tarihsel örneği olan İsveç'teki SDP ve Japonya'daki LDP ele alınmaktadır. Her iki ülke örneğiyle araştırmanın teorik çerçevesi güçlendirilmektedir. Buraya kadar anlatılan bilgiler ışığında Türkiye'de 2002 sonra AK Parti iktidarlarıyla parti sisteminin hâkim parti sistemine evrimi araştırmadaki son örnek olayı oluşturmaktadır. Her üç örnekle birlikte hâkim parti sisteminin ortaya çıkışına ilişkin benzerlikler ve farklılıklar her ülkenin kendine özgü koşulları da dikkate alınarak araştırma sonunda karşılaştırma yapılmakta ve sonuç bölümünde sunulmaktadır.

2. PARTİ SİSTEMLERİ

Parti sistemleri temsili demokrasinin ortaya çıkışıyla birlikte siyasal süreçlerin merkezine konumlanan siyasal partilerin demokratik sistemlerde rekabetinin demokratik olmayan sistemlerde ise rekabetin yokluğunun bir sonucu olarak şekillenmektedir. Dolayısıyla öncelikle siyasal partileri ortaya çıkaran süreç, sonrasında ise parti sistemleri ve parti sistemlerinin sınıflandırılmasının ele alınması yararlı görülmektedir.

2.1. Temsili Demokrasi, Seçimler, Siyasal Partiler

Demokrasi, en genel tanımıyla, kamusal politikaların oluşturulmasını ve uygulanmasını kapsayan yönetme veya siyasal iktidarı kullanma ve denetleme sürecinde vatandaşların etkili olduğu siyasal yönetim biçimini ifade eder (Yayla, 2017: 145). Bu bağlamda, demokrasinin bilinen ilk örneğini, M. Ö. V. yüzyılın ortalarında Antik Yunan kent devletlerinden Atina'da yetişkin erkeklerin yönetme sürecine "doğrudan" katıldığı model oluşturmakla birlikte (Şahin, 2008: 3), günümüzdeki şekliyle demokrasi modeli, Amerikan (1776) ve Fransız (1789) devrimlerinin etkisiyle 18. yüzyıldan itibaren "temsili" biçimde ortaya çıkmıştır (Heywood, 1999: 69). Temsili demokrasi olarak ifade edilen bu modelde, vatandaşlar yönetme sürecine seçtikleri temsilciler aracılığıyla katılmaktadır (Holden, 2007: 57).

İki model arasındaki fark, kent devletinden modern devlete doğru demokrasinin uygulandığı alanın ölçeğindeki değişimle açıklanır. Antik Yunan kent devletlerinin nüfus ve alan itibarıyla küçük olmasının yanı sıra yönetme hakkı yalnızca yetişkin erkeklere tanınarak yönetim faaliyetine katılacak kesim daraltılmıştır. Buna karşın modern devlet geniş bir coğrafya üzerinde, büyük ve karmaşık nüfusu barındırır. Devletin ölçeğinin ve nüfusunun büyümesi ile yönetme faaliyetinin uzmanlık gerektiren ayrı bir alan olarak gelişmesi, yönetime katılma hakkına sahip vatandaşların doğrudan yönetme sürecine katılımını güçleştiren nedenler olarak ifade edilir (Çınar, 2017: 207, 218). Dolayısıyla "temsil" modern devlette demokrasinin uygulanabilme güçlüklerini aşabilmek için kolaylaştırıcı bir araç olmuştur.

Temsili demokrasilerde vatandaş ile temsilci arasında bağ belirli aralıklarla yapılan seçimler aracılığıyla kurulur. Katılımın yaygın, tartışmanın serbest, siyasal özgürlüklerin tanındığı ortamda yapılan seçimler, vatandaşları dikkate alan iyi politikaları veya politikaları beğenilen temsilcileri seçmeye yarar (Manin vd., 1999: 1-

2). Vatandaşların çıkarlarını ifade etmeleri ve güçlendirmeleri için tekrarlayan bir fırsat sunmaları, yalnızca temsilcileri seçerek değil geriye dönük performansları doğrultusunda tekrar seçmeyerek cezalandırma gücü sağlaması bakımından seçimlere temsili demokrasilerde merkezi bir değer atfedilir (Budge, 2006: 2). Seçimlerin sağladığı bu işlev temelinde temsili demokrasilerde vatandaşlar, siyasal iktidarın kullanımı için seçimler yoluyla temsilcilere “geçici” bir yetki vererek yönetme sürecine dahil olur.

Temsili demokrasinin uygulandığı ölçüğe özgü koşullara bağlı olarak seçimler; din, dil, ırk, kültür, gelir, meslek, ideoloji vb. temelli ayrışan toplumsal kesimlerin rekabetine sahne olabilir (Dahl, 1993: 276). Başlangıçta mülkiyet, gelir, vergi ödeme, cinsiyet gibi kriterlere göre az sayıda vatandaşa tanınan seçme hakkının (Schmitter ve Karl, 1999: 5) 19. yüzyıl ve 20. yüzyılda siyasal katılıma ilişkin verilen mücadeleler sonucu sınırlı oy’dan genel oy’a evrilmesiyle seçimlerde rekabetin boyutu genişler. Genel oy ile seçmen sayısı büyüdükçe, seçim süreçlerinde geniş seçmen desteğine ulaşabilme ve bu sayede siyasal iktidarının kullanımını elde edebilme amacı siyasal partileri ortaya çıkarır (LaPalombara ve Anderson, 1992: 396).

Belirli bir programa dayalı sürekli bir örgüte sahip olan siyasal partiler (Kapani, 2002: 160), temsili demokrasilerdeki işlevlerinden hareketle, düzenli yapılan seçimlerde siyasal iktidarı ele geçirmek isteyen bir takım veya kendi ideolojik amaçlarını yerine getirmeyi amaçlayan bir rasyonel aktör (Downs, 1957: 25-28) olarak tanımlanabilir. Genel olarak bakıldığında partiler; ideoloji, çıkar, sorun boyutları veya birey merkezli olmak üzere dört temelde kurulur (Choudhary, 2018: 5). Seçimlerde her partinin temel amacının siyasal iktidarı kazanmak olduğu göz önüne alındığında (Ray, 1998: 179), geniş bir seçmen desteği elde edebilmek için partilerin tek bir toplumsal kesimin çıkarını savunma iddiasında bulunmaları istisnaidir (Braud, 2017: 499). Bazı partiler, örneğin ABD’deki Yeşil Parti gibi, seçimleri kazanma konusunda gerçekçi bir umutları olmasa bile siyasal gündemi etkilemek için çaba gösterirler (Bonotti, 2011: 19). Doğal olarak temsili demokrasinin uygulandığı geniş ölçekte partiler boyutlarına göre çeşitli roller üstlenir.

Temsili demokratik sistemin işleyişinde partilerin rolleri; farklılaşan çıkarları temsil etme, seçimlerde belirli programlara dayalı alternatifler oluşturma, adayları

belirleme, seçim kampanyaları düzenleme, seçmenleri harekete geçirme, seçim sonucuna göre hükümet veya muhalefet görevi üstlenme, çıkarları bütünleştirme, vatandaşların siyasal sürece katılımını teşvik etme ve siyasal sosyalleşmeyi sağlama gibi (Hofmeister ve Grabow, 2011: 16), çeşitli biçimde ve düzeyde görülür. Seçmenler, partilerin isim ve amblemini ipucu ya da kısa yol olarak kullanırlar ve bu sayede hükümet veya muhalefetteki geçmiş performanslarına göre partileri değerlendirirler (Levitsky ve Cameron, 2003: 3). İktidardaki partinin değişimi sıkça görülüyorsa, bu, seçmenlerin iktidar partisine karşı memnuniyetsizliğini; seyrek görülüyorsa iktidar partisine memnuniyetini ya da muhalefet partilerinin seçmeni ikna edecek politikalar yoluyla iktidardaki partiye alternatif olabilme yetersizliğini gösterebilir.

Partilerin temsili demokrasilerde yüklendikleri misyonu gerçekleştirebilme kapasiteleri demokrasiyi uygulanabilir kılar (Cyr, 2017: 29). Kimi zaman modern temsili demokrasi parti demokrasisi olarak adlandırılır (Katz, 2017: 1). Hatta temsili demokrasi açısından partiler oldukça yüksek bir önemle ifade edilir. Siyasal partilerin doğuşunu modern devletin en ayırt edici özelliklerinden biri olarak kabul eden Schattschneider (1942: 1)'e göre, demokratik yönetimlerin oluşumunda oynadıkları rol itibarıyla, modern temsili demokrasiyi meydana getiren siyasal partilerdir ve bu yönüyle demokratik yönetimler siyasal partiler olmaksızın düşünülemez. Küreselleşme ile siyasal partilerin kamu politikasını belirleme sürecinde etkinliklerinin giderek azaldığı, partiler yerine toplumsal hareketler ve çıkar gruplarının daha etkili olduğu yönünde genel bir kanı olmakla birlikte siyasal partiler demokratik siyasal yaşamın olmazsa olmaz kurumları olmaya devam etmektedirler (Akyol, 2016: 321).

Siyasal partiler ve seçimler temsili demokrasinin işleyişi için gerekli kurumlar olsa da her ikisi demokratik olmayan siyasal sistemlerde de görülebilmektedir. Demokratik olmayan sistemlerde seçimler ve siyasal partiler, iktidara meşruiyet kazandırma yanında topluma nüfuz etme ve toplumun kontrolünü sağlama, elitler arası güç paylaşımını kurumsallaştırma gibi iktidar partisinin amaçları doğrultusunda işlevler yerine getirirler (Oğuz, 2019: 60). Bu nedenle seçimlerin ve siyasal partilerin demokratik sistemlerdeki işleyişi bazı özellikler temelinde gerçekleşmektedir. Seçimlerin demokratik sistemdeki işlevini yerine getirebilmesi “eşitlik, genellik, gizlilik, bireysellik, serbestlik ilkelerine” uygun olarak yürütülmesiyle yakından ilişkilidir (Karadağ, 2005: 322). Demokratik sistemlerdeki siyasal partiler ise iktidarı

ancak faaliyet gösterdikleri hukuki çerçevenin sağladığı yasal kanallar aracılığıyla aramalı ve seçimlerle kazandıkları siyasal iktidarın yine seçimlerle devrine hazır olmalıdır (Bonotti, 2011: 21-22). Diğer bir ifadeyle partilerin “iktidar partisi olmanın geçici doğasını” (Rosenblum, 2008: 363) ve siyasal iktidarı kazanabilmek için seçimlerde gerçek anlamda rekabet edebilen potansiyel iktidar alternatifi muhalefet partilerinin varlığını (Tuncel ve Bakan, 2013: 5345) kabul etmeleri beklenir. Temsili demokrasilerde bulunması gereken asgari iki koşulun daha yüksek ve düşük düzeyde bulunması demokrasinin kalitesini ortaya koyar.

Siyasal partilerin demokratik ve demokratik olmayan sistemlerdeki işlevleri doğrultusunda parlamento içi konumları, iktidar süreleri, etkinlik alanları, seçmen desteğinin büyüklüğüne bağlı olarak partiler arası rekabetin kapsam ve boyutuna göre parti sistemleri oluşur. Her siyasal sistemde veya belirli seçim dönemlerinde partilere ilişkin bu özellikler değişkenlik gösterebileceğinden parti sistemlerine ilişkin birçok sınıflandırma yapılabilmektedir. Parti sistemlerinin oluşum süreçleri ve sınıflandırmaları herhangi bir ülkenin siyasal yaşamının işleyişini anlamada ipucu sağlamaları açısından önemli görülür.

2.2. Parti Sistemleri

Parti sistemleri, belirli bir siyasal sistem içerisinde örgütlenmiş siyasal partiler arasındaki etkileşimin oluşturduğu desenler olarak tanımlanabilir (Ware, 2009: 2-3). Parti sistemleri, bir kısmı her ülkenin kendisine özgü, bir kısmı ise genel nitelikte olan birçok karmaşık etkenin sonucu olarak şekillenirler (Duverger, 1993, 272-273). Bu bakımdan bir ülkedeki toplumsal bölünmelerin çeşidi, partilerin bölünmelere dayalı seçmen desteği ve seçim sistemleri parti sisteminin belirlenmesinde önemli etkenler olarak kabul edilirler.

Bölünmeleri, herhangi bir toplum içerisinde birtakım değerler veya kimlikler etrafında oluşan potansiyel ayrışma çizgileri olarak tanımlayan Flanagan (1973: 64); dil, ırk, din gibi etkenler sonucu oluşan doğal (segmental) bölünmeler, kent-kır, geleneksel-modern, otoriter-liberal, genç-yaşlı gibi kültürel bölünmeler, sınıf, statü ya da rol farklılıkları gibi ekonomik veya fonksiyonel bölünmeler ayrımı yapar. Bölünmelere ilişkin diğer bir ayrım ise, toplumsal düzeyde ayrışmayı doğuran doğal ve yapay kaynaklara göre yapılmaktadır. Doğal kaynaklar, bireyin etki edemediği yaratılışı veya

varoluşuyla ilgili olarak ortaya çıkan cinsiyet (kadın-erkek), ırk (siyah, beyaz veya sarı ırktan olma), yaş (genç, yaşlı), doğduğu coğrafya (güney-kuzey yarım küre, kıta, ülke, şehir, köy, mahalle) biçimindeki ayrışma kaynaklarıdır. Yapay kaynaklar ise, mülkiyet sahibi olma veya ol(a)mama, üst-orta-alt gelir, statü, meslek, medeni hal, inanç, dil, gelenek, ideoloji ve tercih gibi bireyin belirleyiciliğinde olan ayrışma kaynaklarıdır (Tuncel vd., 2015: 59-63). Ancak her bölünme siyasal sonuç doğurmayabilir. Mair (2006: 373)'e göre, bölünmelerin siyasal anlamı olabilmesi, kolektif bir kimliğin açık bir ifadesi olmasına bağlıdır. Buna göre bölünmeler siyasal parti, sendika ya da diğer yapılarda örgütsel ifadesini bulmadır.

Parti sistemleri ile bölünmeler arasındaki ilişkiyi ele alan Lipset ve Rokkan (1967) Avrupa'da parti sistemlerinin gelişiminde ulusal devrim ve sanayi devriminin ortaya çıkardığı dört bölünme tipine dikkat çeker. Lipset ve Rokkan'a göre (1967: 14), Ulusal devrim, ulus inşa sürecinde ortaya çıkan merkezi kültüre karşı, etnik, dinsel ve dilsel olarak varlığını korumaya çalışan çevrenin direnişiyle "merkez-çevre" bölünmesi ve ulus devletin merkezîleştirici, standartlaştırıcı fonksiyonuna karşı, tarihsel ayrıcalığını korumaya çalışan kilise ile ulus devlet arasındaki çatışmayı gösteren "laik-dindar" bölünmesine zemin hazırlamıştır. Sanayi devrimi ise, tarımsal çıkarlara karşı endüstriyel çıkarlarını korumaya çalışan sınıflar arası çatışma boyutunu ifade eden "kent-kır" ve "işveren-işçi" gibi bölünmeler meydana getirmiştir. Avrupa dışında benzer süreçlerin yaşandığı birçok Asya ve Afrika ülkesinde de bu tür bölünmelerin görülebileceğini ifade ederler.

Parti sistemine etki eden bölünmelerin sabit ve standart kaldıkları söylenemez. Rae ve Taylor (1970: 1), toplumlar değiştikçe bölünmelerin de değişebileceğini vurgular. Bu kapsamda önemli bir gelişmeyi 1960'lardan sonra ortaya çıkan, maddecilik-sonrası veya sanayi-sonrası sorun boyutları olarak ifade edilen temiz çevre, nükleer enerji kullanımı, daha iyi bir kültür, kadınlar ve azınlıklar için eşit statü, eğitimin kalitesi, uluslararası ilişkiler, daha fazla demokratikleşme, özellikle aile yapısını etkileyen kişisel yaşam tercihlerine ilişkin daha fazla hoşgörü gibi sorunlar oluşturur (Lipset, 2001: 6). Ayrıca, kültürel bölünme türü olarak liberter-otoriter, küreselleşmenin bir sonucu olarak kazananlar-kaybedenler; bütünleşme taraftarları-bütünleşme karşıtları; göç hareketliliğinin bir sonucu olan göçmen karşıtlığı gibi (Golberg, 2017: 20-21) belirli dönemlerde potansiyel olarak siyasal ayrışmayı doğuran

yeni bölünmeler ortaya çıkabilir. Batı Avrupa parti sistemini ele alan çalışmalarda yeni bölünmelerin geleneksel bölünmelere dayalı ana akım partiler yanında yeni sol, yeşil parti ve radikal sağ partiler gibi yeni partilerin doğuşuna yol açtığı ifade edilir (Oesch, 2013: 31).

Yeni bölünmelerin ortaya çıkışı parti sisteminde yer alan partilerin tercihleriyle bağlantılı olarak parti sisteminde değişikliğe yol açmayabilir. Ana akım partiler yeni tercihleri, kimlikleri, değerleri ve ilgi alanlarını ele alır ve bunları kendi özel yollarıyla yorumlar ve ifade eder (Kresi vd., 2006: 924-925). Bazı ülkelerde, ana akım Sosyal Demokrat partiler 1970/1980'lerde “Yeni Sol” programını büyük ölçüde benimsemişlerdir ve bazı ülkelerde ana akım Liberal-Muhafazakâr, Hristiyan-Demokrat veya Muhafazakâr partiler “Radikal Sağ” partilerle ilgili konuları programlarına dahil etmişlerdir (Kresi, 2010: 683). Dolayısıyla partilerin değişime uyum sağlama kapasiteleri partilerin ve parti sisteminin istikrarını etkiler.

Bu doğrultuda, belirli bir toplumda uzun dönem boyunca süren çatışma boyutlarının şekillendirdiği siyasal kimlikler, politika farklılıkları ve sorunlar şeklinde ortaya çıkan bölünmeler (Maor, 1997: 20), her toplumun kendine özgü koşulları, bölünmelerin siyasal rekabete etkileri bakımından farklılıklar gösterir ve dolayısıyla parti sistemleri ülkeden ülkeye değişik görünüm sergiler. Toplumsal düzeydeki bölünmeler ile parti sistemi arasında kuvvetli bir ilişki olmasına rağmen bazı bölünmeler partiler arası farklılıklardan ziyade, parti içi farklılıklar şeklinde görülebilir (Lijphart, 1996: 114-129). Bu nedenle parti sistemi incelemelerinde partiler arası farka neden olan bölünmelerin incelenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte partiler arası fark oluşturan bölünmelerin çokluğu parti sistemi içerisinde çok sayıda partinin yer almasına neden olur. Dolayısıyla iki parti sistemlerdeki bölünme, çok partili sistemlere göre daha az sayıdadır.

Belirtmek gerekir ki, modern demokratik sistemin kuruluş aşamasında ve sosyo-yapısal değişimlerin etkisiyle ortaya çıkan bölünmeler partiler arası rekabeti şekillendirmesi bakımından önemli olmakla birlikte, parti sistemlerinin ana yapısını etkileyen başka faktörlerde vardır. Bu çerçevede, uluslararası ortamda değişim, ekonominin dönüşümü, parti lideri değişimi, seçim kuralları değişimi, toplumsal hoşnutsuzluk, rejim çöküşü (Pennings ve Lane, 1998: 5), gibi çeşitli faktörler parti

sisteminin oluşumu ve değişiminde etkili olabilirler. Ayrıca seçim sisteminin niteliğine göre siyasal sistem içerisinde yer alan bölünme yapılarının parti sistemi oluşumuna etkisi değişiklik gösterebilir.

Seçim sistemleri, parlamento içerisindeki sandalye dağılımına etki ederek partilerin sayısı ve görece büyüklüğü belirler (Taagepera, 2007: 698). Seçim sistemleri tek turlu basit/nispi çoğunluk, iki turlu mutlak çoğunluk ve nispi temsil sistemleri olmak üzere tasnif edilmektedir. Tek turlu basit çoğunluk sistemlerinde en fazla oyu alan aday seçimi kazanmaktadır. İki turlu mutlak çoğunluk sistemlerinde adaylardan hiçbiri ilk turda mutlak çoğunluğu elde edememesi durumunda en çok oy alan iki aday ikinci turda yarışır ve en çok oyu alan aday seçilir. Buna karşın nispi temsil sistemi, çoğunluk ve azınlıkların bir arada temsil edildiği, oyların sandalyelere orantılı olarak paylaştırıldığı seçim sistemini ifade etmektedir (Lijphart, 1997: 131-132). Şüphesiz bu sistemlerin dışında farklı seçim sistemleri de bulunmaktadır. Ancak çoğunluk ve nispi temsile dayanan sistemler daha yaygın olarak görülmektedir. Bu nedenle seçim sistemlerinin parti sistemlerine etkileri bu sistemler etrafında değerlendirilmektedir (Özbudun, 2011: 90).

Parti sistemleri ile seçim sistemleri arasındaki ilişki daha açık olarak iki şekilde ifade edilmektedir. Çoğunluk usulüne dayalı seçim sistemleri iki parti sistemlerine yol açma eğilimindeyken, nispi temsil sistemleri çok parti sistemlerine zemin hazırlamaktadır (Boix, 2007: 519). Çoğunluk usulü seçim sistemlerinden tek turlu çoğunluk sisteminin iki parti sistemine yol açacağı varsayımı sosyolojik kanuna en çok yaklaşımdır (Duverger, 1993: 290). Mekanik ve psikolojik olmak üzere birlikte işleyen iki etken bu sonucu doğurur. Mekanik etken, üçüncü (zayıf) partinin eksik temsiline, yani meclis içi sandalye yüzdesinin oy yüzdesinden aşağı olmasına dayanmaktadır. Bu nedenle sistem üçüncü partilerin zararına işler ve gelişimini engeller. Psikolojik etken ise, tek turlu çoğunluk usulüyle birlikte işleyen üç parti sisteminde seçmenler, oylarını üçüncü partiye vermeleri durumunda bu oyların israf edileceğini düşünürler. Seçmen, amansız düşmanlarının kazanması yerine oylarını “ehven-i şer” olana vermeye yönelirler. Böylece tek turlu çoğunluk usulü, yerleşik iki parti sistemini, eski partilerin bölünmelerine ve yeni partilerin doğuşuna karşı koruyabilecek niteliktedir. Yeni bir partinin sağlam şekilde yerleşebilmesi için ya kuvvetli yöresel desteklere ya da büyük ve güçlü bir ulusal örgüte sahip olması gereklidir (Duverger, 1993: 298-300).

Oyların sandalyeye çevrilmesinde orantılı sonuç üretmesinden dolayı nispi temsil sisteminin çok parti sistemini teşvik edeceği genel olarak kabul görür. Ancak bunu, nispi temsil sisteminin mutlaka partilerin sayısında bir artışa yol açacağı anlamında değil, parti sayısının artması yönünde bir eğilim varsa, bunu engellemeyeceği şeklinde anlamak gerekmektedir (Özbudun, 2011: 92). Norris (2004: 82), nispi temsil sisteminin parti sistemine etkisinin, seçmen desteğinin coğrafyası, seçim çevresinin boyutu ve baraj hükümleri ve toplum içerisindeki bölünme yapılarının derinliği ve sayısı gibi, birçok faktöre bağlı olduğunu ifade etmektedir. Bu anlamda bölgesel ya da etnik desteğe sahip küçük partiler seçim çevresi ve baraj hükümleri büyüklüğü gibi nedenlerle nispi temsil sistemi içerisinde temsil imkânı bulamayabilir. Bu nedenle, nispi temsil sistemlerinin, baraj hükümleri, oyların sandalyeye orantısız dağılımı gibi güçlü seçim formülleri ile şekillendirilmesiyle etkisi çoğaltıcı değil, sınırlayıcı bir hal almaktadır (Sartori, 1997: 68). Görüldüğü gibi parti sistemlerinin oluşumunu temel olarak toplum içerisinde yer alan bölünmeler belirlese de bu bölünmelerin parlamentoya yansımaları seçim sistemleri ile gerçekleşmektedir. Parti sistemleri sınıflandırılmasında temel alınan partilerin, hükümet etme potansiyelleri, göreceli büyüklüğü ve birbirlerine etki derecesi seçim sistemlerinin orantısızlık derecesine göre farklılıklar göstermektedir.

2.3. Parti Sistemlerinin Sınıflandırılması

Parti sistemleri; parlamentoda yer alan partilerin sayısı, partilerin göreceli büyüklüğü ve gücü, hükümet oluşturma ve yönetme sürecinde birbirleriyle çalışma gönüllüğü, partiler arası ideolojik mesafe gibi (Wolinetz, 2006: 53) ölçütlerden hareketle sınıflandırılmaktadır. Bu ölçütlerin bir ya da daha fazlasını temel alan çalışmalar, rekabetçi ve rekabetçi olmayan parti sistemlerini çoğunlukla “sayısal” ifade ile tanımlayarak tek parti, iki parti ve çok parti sistemi biçiminde adlandırır.

Tek parti sistemi sınıflandırılmasına ilişkin iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Duverger’e göre (1993: 335-336) sistem içerisinde resmi ve fiili olarak tek partinin bulunduğu sistemler tek parti sistemi olarak tanımlanır. Komünist ve faşist tek partilerden oluşan totaliter tek parti sistemi ile kendi içerisinde belirli oranda çoğulculuğa sahip tek partinin olduğu otoriter tek sisteminden oluşur. Sartori (2005) ise, tek parti sistemini gerçek tek parti sistemi ve hegemonik tek parti sistemi olmak üzere iki türe ayırır. Gerçek tek parti sisteminde sadece bir parti vardır ve başka partilerin

kurulmasına izin verilmez. Tek partinin; güçlü bir ideolojiye dayalı olarak baskı yoluyla toplumun tamamına nüfuz ettiği “totaliter”, daha ideolojik yoğunluğa sahip ve belirli bir sınırlamaya tabi olabildiği “otoriter” ve bir elit topluluğu ile pazarlıklarla iktidarını sürdürdüğü “pragmatik” tek parti sistemi olarak üç alt türe ayrılır (Sartori, 2005: 197-201). Hegemonik tek parti sistemi ise, birden fazla parti sistem içerisinde yer almasına rağmen iktidarı kullanma gücü tek partinin tekelindedir. Bu partiye karşı ne resmi ne de fiili olarak rekabete izin verilmez, doğal olarak iktidardaki partinin değişimi söz konusu olmaz. İktidar partisi dışındaki partiler ikinci sınıf parti olarak görülür (Sartori, 2005: 204-205).

Günümüzde tek parti sistemleri hegemonik tek parti sistemine yakındır. Örneğin iktidarı kullanma gücünün tek parti elinde toplandığı Kuzey Kore ve Çin’de dahi birden fazla parti resmi olarak bulunmaktadır. Kuzey Kore’de iktidarı elinde bulunduran İşçi Partisi dışındaki iki parti birkaç sandalye ile mecliste temsil edilirken, iki partinin pratikte iktidar mücadelesine girişmesine müsaade edilmez (İsozaki, 2017: 15). Benzer şekilde Çin’de iktidar partisi olan Komünist Partisi dışında sekiz parti daha bulunur, bu partilerin işlevi farklı siyasal eğilimleri toplama yönünde açıklanır, ancak Komünist Partinin liderliğini kabul etmekle yükümlüler ve muhalefet olarak hareket edemezler (Lawrence ve Martin, 2013: 33).

İki parti sistemi, partilerin sayısı ve göreceli büyüklükleri çerçevesinde açıklanır. İki parti sisteminde ikiden fazla parti yer almasına rağmen parlamentoda sandalyelerin mutlak çoğunluğunu kazanabilmek için rekabet iki parti arasında yaşanır ve bu partilerden biri tarafından kazanılır. Bir seçimden diğerine değişmese bile iki partinin yakın çoğunluklara sahip olduğundan iktidardaki partinin değişimi “güvenilir” bir beklentiye dayalıdır. Sistemde ağırlığı oluşturan iki parti mümkün olduğunca çok sayıda çıkarı birleştiren toplayıcı kurumlar olarak hareket eder (Sartori, 2005: 167). Dolayısıyla siyasal tercihlerin ağırlığı bu iki parti arasında değişkenlik gösterir (Duverger, 1993: 287). Somut olarak, iki parti sandalyeleri toplamının parlamentonun en az %90’ını oluşturduğu (Blondel, 1968: 184) veya seçimlerde seçmenlerin büyük çoğunluğunun, %85-90 gibi, iki parti arasında tercihte bulunduğu sistem (Ware, 2009: 6) olarak tanımlanır. İki parti sistemine örnek olarak, rekabetin Cumhuriyetçiler ile Demokratlar arasında yaşandığı ABD ile Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi arasında

yaşandığı İngiltere verilebilir. Novák (2015: 71) her iki ülke için yaptığı analizde iki partinin disiplinli (katı) ve disiplinsiz (esnek) olmaları bakımından İngiltere’yi “gerçek” iki parti sistemi, ABD’yi ise “sahte” iki parti sistemi olarak niteler.

Çok parti sistemi, siyasal sistem içerisinde ikiden fazla partinin hükümet etmek üzere rekabet halinde olduğu, ancak hiçbirinin tek başına hükümet olabilecek çoğunluğa ulaşamadığı, sayısal anlamda birbirlerini yakından takip ettikleri sistemler olarak tanımlanabilir (Erdem, 2012: 277). Siyasal sistem içerisinde kutuplaşmanın boyutuna göre çok parti sistemleri çeşitlilik gösterirler. Genel hatlarıyla ılımlı çok parti sistemleri ve aşırı çok parti sistemleri gibi iki şekilde incelenmektedir.

Ilımlı çok parti sistemlerinin temel özelliği, partiler arasında ideolojik mesafe azdır, dolayısıyla siyasal rekabet merkezci bir özellik gösterir ve iki kutuplu bir koalisyon hükümetine zemin hazırlar. Bununla birlikte sistem karşıtı partiler güçsüzdür. Hükümet dışında kalan partiler bir araya gelerek tek yönlü muhalefet sergileyebilir (Sartori, 2005: 159). Ilımlı çok parti sisteminin en belirgin örnekleri ise İskandinav ülkelerinde görülür (Kapani, 2002: 185).

Aşırı çok parti sistemlerinde ise, parti sistemi partilerin sayısından ziyade kutuplaşma derecesine göre belirlenmektedir. Siyasal sistem içerisinde temel sorunların çözümü üzerine uzlaşmanın zayıf olması nedeniyle parti sistemi aşırı derecede kutuplaşma özelliği göstermektedir. Siyasal yelpazenin sağında ve solunda sistem karşıtı partiler yer almakta ve bunların biri veya ikisi gerek ülke gerekse parlamento içinde önemli bir güç teşkil etmektedir. Hükümetler bu gibi sistem karşıtı partiler dışında kalan birkaç merkez partinin koalisyonu ile kurulur. Merkez partilerin sistem karşıtı partilerle koalisyonun neredeyse imkânsız olmasından dolayı gerçek anlamda bir hükümet değişimi meydana gelmez. Kutuplaşmadan ötürü hükümetler sık sık sona erse bile, yine aşağı yukarı aynı partiler tarafından kurulmaktadır (Özbudun, 1970: 160). Aşırı çok partili sistemlerin tipik örnekleri, geçmişte Weimar Almanya’sında, III. ve IV. Cumhuriyet Fransa’sında ve günümüzde İtalya’da görülmektedir (Teziç, 2009: 357).

La Palambora ve Weiner (1966: 35-40)’e göre, “sayısal” nitelikle yapılan sınıflandırma parti sistemlerinin oluşumunu kavrama açısından yeterince açık değildir. İki yazar, iktidarın el değiştirme biçimi ve ideolojik nitelikleri temelinde parti

sistemlerinin sınıflandırılmasına dikkat çekmektedir. İktidarın el değiştirme biçimine göre parti sistemleri, iktidar değişiminin sık ve kolay olması ile iktidar değişimin ciddi gerilimlere ve hatta iktidar partisinin değişimi engelleyici tutumları temelinde değişimci ve hegemonyacı olarak iki tür sınıflandırma yapılmaktadır. Hegemonyacı parti sistemi, aynı partinin tek başına ya da koalisyonun belirleyici ortağı olarak uzun süre iktidarı elinde bulunduğu sistemlerdir. Diğer bazı çalışmalarda bu parti sistemi hâkim parti sistemi olarak değerlendirilmektedir. Değişimci sistemde ise, iktidardaki partinin ya da koalisyondaki belirleyici olan partinin daha kısa zaman dilimlerinde değiştiği görülmektedir. İdeolojik niteliklerine göre de parti sistemleri ideolojik-pragmatik parti sistemi olarak şekillenmektedir. Dört alt tip içerir: değişimci ideolojik, hegemonyacı ideolojik, değişimci pragmatik, hegemonyacı pragmatik

Parti sistemlerine ilişkin diğer bir sınıflandırma ise, sistem içerisinde yer alan partilerin sayısından veya göreceli gücünden ziyade bir partinin “hükümette kalma süresini” temel alarak hâkim parti sistemi şeklinde yapılan sınıflandırmadır. Kimi çalışmalarda çok parti sistemi içerisinde bir partinin hâkim parti olarak konumlanmasıyla hâkim partili çok parti sistemi şeklinde ifade edilir (Blondel, 1968: 196; Siarrof, 2000: 70-71). Sartori (2005: 171), yalnızca hâkim partinin varlığının parti sistemi içerisinde bir sınıf veya türe işaret etmeyeceğini, açık bir sınıflandırma için diğer sınıflandırmalar içerisinde tanımlamaktan ziyade ayrı bir sınıflandırmaya tabi tutulması gerektiğine dikkat çeker. Bir partinin, hâkim parti olarak konumlanmasında esas alınan “hükümette kalma süresi”, seçim performansı ve siyasal gündemi belirleme gücü yanında çoğulcu parti rekabeti içerisinde parti hâkimiyetinin oluşmasına zemin hazırlayan birçok faktör etrafında gerçekleşir. Hâkim parti sistemi çalışmamızın temel konusu olmasından dolayı bunlara ilişkin bilgiler ileriki sayfalarda detaylı olarak ele alınmaktadır.

3. HÂKİM PARTİ SİSTEMİ: DİNAMİKLER VE UYGULAMA

Hâkim parti sistemi tanımı ve belirleyen ölçütler temelinde hâkim parti konumunun nasıl belirlendiği ortaya koyulurken, hâkim partileri ortaya çıkaran itici güç yanında hâkim partilerin hükümetteki davranışları hâkim parti konumunun kazanılması ve sürdürülmesinde önem taşımaktadır. Araştırmanın bu kısmında öncelikle bunlara

ilişkin bilgiler verilecek, sonrasında hâkim parti konumunun sonlanışına etki eden faktörler ele alınacaktır.

3.1. Hâkim Parti Sisteminin Tanımı ve Ölçütleri

Bir partinin parti sistemi içerisindeki diğer partiler karşısında seçimsel üstünlüğü ve hükümet etme süresinin uzunluğu sayesinde hâkim parti olarak konumlanmasına dayalı olarak ortaya çıkan parti sistemi hâkim parti sistemi olarak tanımlanır. Partinin, parti sistemi içinde hâkim konuma gelmesi yapısal özellikleri ve stratejik kararlarıyla hem geniş bir seçmen kitlesini etkileyebilmesi hem de diğer partilerle iş birliği gerektiğinde bunu sağlayabilecek esnekliğe sahip olabilmesiyle mümkün olur (Arian ve Barnes, 1974: 613; Muramatsu ve Krauss, 1990: 3-4). Aynı zamanda seçim sistemi, parlamentonun yapısı, muhalefet partileri arasındaki keskin bölünmüşlükler gibi siyasal kurumlara ilişkin bazı faktörler parti hâkimiyetinin oluşmasına ve sürmesine katkıda bulunur (Ziegfeld ve Tudor, 2017: 263-264). Önemli bir nokta da hâkim partilerin, genellikle, sosyo-ekonomik krizler, demokrasiye geçiş, bağımsızlık süreci gibi tarihsel kırılma anlarından sonra hükümette yer alarak başarılı bir performans göstermeleriyle hâkim parti konumunu sürdürmelerinde avantaj sağlamasıdır (Pempel, 1990: 341). Kendine özgü koşulların varlığı nedeniyle hâkim parti sistemini “nevi şahsına münhasır” olarak nitelendiren Arian ve Barnes (1974: 592, 613), hâkim parti sisteminin ayrı bir kimlik altında değerlendirilmesinin hükümetteki partinin uzun süre değişmediği ve seçimlerde çok partinin yer aldığı otoriter tek parti sistemi veya hegemonik parti sisteminden farklı olarak demokratik sistemlerdeki parti hâkimiyetini açıklamak için alternatif bir yol sağladığına dikkat çeker.

Parti sistemi içerisinde hâkim partinin belirlenmesi tarihsel süreçte farklı ölçütler ortaya koyularak yapılmıştır. Bu yönde ilk çalışmalardan biri, hâkim partileri oldukça geniş bir çerçevede belirleyen Duverger (1993) tarafından yapılır. Duverger’e göre (1993: 308-309), hâkim parti, sistemdeki diğer partilere göre daha büyüktür. Belirli bir süre rakiplerini açık bir şekilde geride bırakır ve listenin başında yer alır. Ancak, rakiplerine göre daha büyük olan her parti, zorunlu olarak hâkim parti olarak adlandırılmaz. Maddi faktörlere olduğu kadar sosyolojik faktörlere de ihtiyaç vardır. Bir dönem veya çağ bir partinin doktrinleri, idealleri, tarzı ile tanımlandığında o parti

hâkim partidir. Bu anlamda, kamuoyunda bir partinin hâkim parti olduğuna dair inanç oluştuğunda o parti hâkim parti kabul edilir.

Zaman içerisinde gelişen diğer ölçütler ise somut bir şekilde hâkim partiyi açıklamaya yönelir. Sartori (2005: 171-174), bir partinin hâkim parti olarak değerlendirilebilmesi için parlamento çoğunlukları ve hükümette kalma süresini dikkate alır. Ancak hâkim parti ile hâkim parti sistemi noktasında ayrıma gider. Buna göre, parlamentoda mutlak çoğunluğa sahip olarak ardışık üç seçim dönemi aynı partinin hükümette yer almasıyla hâkim parti sisteminden bahsedilebilir. Bir partinin mutlak çoğunluğa sahip olmadan, bölünmüş muhalefet-parlamentonun yapısı gibi siyasal kurumların özelliklerinden kaynaklı ardışık üç seçim dönemi hükümette yer almasıyla hâkim parti olarak nitelendirir. Bu durumda hâkim partili çok parti sisteminden bahsetmenin daha uygun olacağını, hâkim parti sistemi için ardışık üç seçim dönemini takiben bir dönem daha hükümette kalıp kalmadığını gözlemlemek gerektiğini belirtir. Ware (1996: 1963-1965) ise, hâkim parti sistemini, bir partinin, düzenli olarak, kendi hükümetlerini kontrol edebilecek kadar parlamento çoğunluğuna ulaştığı sistemler olarak tanımlanmaktadır. Yine hâkim parti mutlak parlamenter çoğunluğa sahip olarak var olabildiği gibi mutlak çoğunluğa yakın bir oran elde ederek azınlık ya da koalisyon hükümeti yoluyla da var olabilir. Cox (1997: 238) daha açık bir biçimde, uzun süre boyunca aynı partinin, tek parti veya koalisyon hükümeti olması durumunda büyük ortak olarak hükümette yer almasıyla hâkim parti sisteminin oluşacağını ifade eder.

Hâkim parti sistemini belirlemeye yönelik parlamento çoğunlukları ve hükümette yer alma süresi dışında Blondel (1968) oy çoğunluğunu baz alarak hâkim parti tanımlaması yapar. Blondel'e göre (1968: 186) bir parti oyların %45-50'sini alması durumunda ve bu oran ikinci partinin oy oranının yaklaşık iki katı olduğunda hâkim parti olarak belirlenir. Hâkim partileri veya hâkim parti sistemini belirlemeye yönelik ölçütlere bakıldığında mutlak parlamenter çoğunluğa sahip olunamadığı durumlar koalisyon hükümeti olsa dahi hâkim partilerin varlığı göze çarpmaktadır. İlk bakışta bu paradoksal görünüm kafa karışıklığına neden olabilir. Fakat hâkim parti sisteminde koalisyon hükümetlerinin doğası incelendiğinde daha anlaşılır olacaktır.

Seçim süreçleri ve sonrasında partilerin birliktelikleri, seçim ittifakları ve koalisyon hükümeti düzeyinde olmak üzere iki biçimde görülebilir. Seçim ittifakları,

parlamenter sistemlerde genellikle parlamentoya giriş için seçim sisteminin dezavantajlarından kurtulmak üzere yapılırken, başkanlık sistemlerinde hem parlamentoya giriş hem de başkanın seçimine yönelik yapılabilmektedir. Başkanlık sistemindeki seçim ittifakları partilerin öngörülen seçimsel gücü itibariyle yalnızca Başkanın seçimi için gerçekleşerek kabine oluşumuna yansımayaabilir. Başkanlık sistemlerinde seçim ittifaklarının sık görülen biçiminde, bir partinin Başkan adayını desteklemeye yönelik diğer partiler oradan alacağı destekle politik çıkarlarını/hedeflerini gerçekleştirmeyi amaçlar. Parlamenter sistemlerde ise seçim ittifakları dışında, parlamento içerisinde hiçbir partinin mutlak çoğunluğu elde edemediği durumlarda partilerin birliktelikleri koalisyon hükümeti düzeyinde yaşanabilir. Partiler arası parlamenter güç dağılımı, ideolojik mesafe gibi etkenler koalisyonun rengini belirler (Kellam, 2017: 392-397). Genelde çok parti sisteminde görülen koalisyon hükümetleri, partilerden hiçbirinin diğeri karşısında bir üstünlüğü ya da kabine ve hükümet politikaları üzerinde kesin bir belirleyiciliğinin olmadığı koşullarda kurulur. Hatta koalisyondaki partiler uzlaşabildikleri ölçüde hükümetin istikrarını sağlayabilir, aksi durumda kısa ömürlü hükümetler görülür (Gamson, 1961: 382). Dolayısıyla bu tür koalisyon hükümetleri altında bir hâkim partinin varlığından bahsetmek güçtür.

Hâkim parti sisteminde koalisyon hükümetlerinin oluşması ise çok parti sistemine göre belirgin farklılıklara sahiptir. Her şeyden önce hâkim parti parlamenter çoğunluğun %45-50'sine sahiptir. Bu oran çoğu zaman ikinci partinin iki katı seviyesine tekabül eder. Hâkim partinin hükümetini devam ettirmesinin nedeni ise, kurulabilecek herhangi bir hükümetin vazgeçilemez ortağı olmasından kaynaklanır. Burada muhalefet partileri arasındaki ideolojik bölünmüşlüklerin büyüklüğü hâkim partiye karşı güç birliği oluşturabilmelerini engeller. Hâkim parti ise ideolojik esnekliği ve çeşitli çıkarların koalisyonunu yansıtan yapısı sayesinde parti sistemi içinde merkezi konuma yerleşerek birden fazla partiden destek alma imkanına sahiptir. Koalisyon hükümetinin hem kabinesinin hem de programının belirlenmesi hâkim parti eliyle olur (Nachmias, 1973: 301; Ware, 1996: 165; Ziegfeld ve Tudor, 2017: 263-264; Therborn, 1992: 3).

Hâkim parti sistemindeki koalisyon hükümetlerinin örneklerine ise, hâkim partinin güç kaybettiği dönemlerde nadiren ve kısa süreli veya hâkim parti iktidarlarının başlangıcından itibaren sık sık olmak üzere iki şekilde karşılaşılmaktadır. İlk

gruptakinin en bilinen örneği, Japonya'da 38 yıl boyunca hükümette yer alarak hâkim parti konumunu elde eden LDP'nin 1976, 1979 ve 1983 seçimlerinde parlamento çoğunluğunu kaybetmesiyle görülür. LDP, 1955'ten 1993'e kadar 38 yıl iktidar partisi olmasına rağmen, bu üç seçim sonrası dönemde LDP hükümetleri LDP'nin parlamenter çoğunluğuna dayanmamıştır. Hükümetin güvenoyu alabilmesi parlamentodaki bir ya da iki partinin desteğiyle mümkün olabilmiştir. Ancak bu partiler kabinede görev almaz, daha çok seçmen tabanının taleplerini karşılamaya yönelirler. Parti sistemi içerisinde DSP gibi ılımlı sol ve THP gibi dini temelli partilerin hiçbir şekilde uzlaşmaya yanaşmadıkları Komünist Parti'nin varlığı LDP'ye karşı bir koalisyon oluşmasını önlerken, LDP'nin azınlık hükümetine bir ya da daha fazla partinin destek vermesinin yolunu açar (Stockwin, 1988: 32; Abe vd., 1994: 120; Johnson, 2013: 177).

Hâkim parti sisteminde koalisyon hükümetlerinin bir diğer örneği, İsveç'te 44 yıl süren SDP hâkimiyeti (1932-1976) ve İsrail'deki İşçi Partisi hâkimiyeti (1949-1977) sürecinde görülür. SDP yalnızca 1940 ve 1968 seçimlerinde parlamenter çoğunluğuna dayalı olarak hükümet kurabilirken, diğer dönemlerde ya azınlık hükümeti ya da çiftçi partisi ile koalisyon hükümeti kurmuştur. SDP, çiftçi partisi ile kurduğu koalisyon hükümetlerinde, çiftçi partisinin seçmen taleplerini hükümet programına dahil ederek karşılanması dışında tamamen kendi politik gündemini takip etmiştir. Kabineler ise yalnızca SDP üyelerinden oluşmuştur. Yine burada da muhalefet partileri arasındaki bölünmüşlükler SDP'ye karşı güç birliğini engeller (Bergman, 2000: 225-226).

İsrail'de İşçi Partisi 1949-1977 yılları arasında 29 yıl süren hâkim parti konumunu tamamen koalisyona dayalı olarak sürdürmüştür. Diğerlerinde olduğu gibi İşçi Partisi için de başlıca avantaj muhalefet partileri arasındaki derin bölünmüşlükler olur. Dini ve sağ partilerin sol partilerle birliktelikten kaçınmaları İşçi Partisinin olmadığı bir hükümeti mümkün kılmazken, ortaya çıkan koalisyonun rengini İşçi Partisi vermiştir (Nachmias, 1973: 304). Dolayısıyla hâkim parti sisteminde koalisyon hükümeti oluşturulurken, hâkim partinin bariz bir ağırlığı ve ideolojik esnekliği sayesinde diğer partilerin taleplerini karşılamak yoluyla desteğini çekebilme kabiliyeti vardır. Bununla birlikte muhalefet partileri arasındaki ideolojik bölünmüşlüklerden yararlanma ve seçmen desteğinin istikrarı gibi faktörler sayesinde çok parti sisteminde yer alan bir partinin ardışık olarak muhtemelen göremeyeceği kadar uzun süre hükümette yer alması söz konusudur.

Hâkim parti sistemini belirlemeye yönelik diğer araştırmalar, parlamento çoğunlukları ve hükümet etme süresinin ötesinde koşullar öne sürmektedir. Pempel (1990: 3-4) ve O’leary (1994: 4), hâkim parti sisteminin oluşabilmesi bir partinin sahip olması gereken dört koşulu gerekli görür: a) muhalefet partilerinden daha fazla parlamenter çoğunluğa sahip olma yoluyla “sayısal üstünlük”, b) hükümet kurulabilecek çoğunluğa ulaşmadığı durumda o parti olmaksızın hükümetlerin kurulamayacağı stratejik bir pozisyon sayesinde “siyasal pazarlık gücü”, c) ülkeyi dönüştürmeyi hedefleyen birbiriyle ilişkili ve birbirini destekleyen bir dizi kamusal politikayı hayata geçirilebilmek için önemli süre hükümette bulunmayla “kronolojik üstünlük”, d) bu politikaları gerçekleştirecek parlamenter çoğunluğa dayalı “siyasal gündemi belirleme gücü”. Dunleavy ise (2010: 24), seçmen nezdinde diğer partilerden ayrışabilmesine olanak sağlayan etki üstünlüğü, seçmen desteği için herhangi bir partinin kolaylıkla rekabet edemeyeceği geniş seçmen tabanı ya da ideolojik alana sahip olması ve kararsız seçmen havuzdan daha fazla seçmen desteğini çekebilecek cazibesinin varlığı olmak üzere hâkim partinin seçim başarılarında ve hükümette kalma sürecinde etkili olan birtakım koşulları vurgular.

Hâkim parti sistemini belirlemeye yönelik yaygın olarak kullanılan bu ölçütler dışında parlamento çoğunlukları ve hükümet etme süresine ilişkin farklı ölçütler de bulunmaktadır. Burada ifade edilenlere ek olarak hâkim parti sistemini belirlemeye yönelik ölçütler; oy ve parlamento içi sandalye sayısı, hükümet etme süresi ve siyasal gündemi belirleme gücü şeklinde üç ayrı başlık altında toplanmıştır.

3.1.1. Oy veya Parlamentodaki Sandalye Sayısı

Bir parti sisteminin hâkim parti sistemi olarak nitelendirilebilmesi için öncelikle seçimlerde yarışan partilerden birinin seçmenlerin çoğunun oyunu alması veya parlamentoda sandalyelerin çoğunluğunu kazanması gerektiği kabul edilir. Ancak, hâkim partilerin seçmenlerin ne kadarının oyunu alması gerektiği veya parlamento da ne kadar sandalye kazanması gerektiği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır.

Pempel (1990:3) ve O’Leary (1994: 4), bir partinin hâkim parti olarak kabul edilmesi için diğer partilere göre parlamentoda sandalyenin çoğunluğuna sahip olması gerektiğini ifade eder. Ama bu sahip olduğu çoğunlukla hâkim partiler, oluşturulan hükümetlerde kamu politikalarının şekillenmesi sürecinde etkili pazarlık gücüne ve

dolayısıyla hâkim parti olmaksızın hükümetlerin kurulamayacağı şeklinde stratejik bir pozisyona sahip olmalıdır. Ware (1996: 195) ve Sartori (2005: 173), parlamentoda kendi hükümetlerini kontrol edebilecek veya tek başına hükümet etme çoğunluğuna (sandalyelerin salt çoğunluğuna) sahip partiyi hâkim parti olarak nitelendirmektedir. Farklı olarak, oy sayısından hareket eden Blondel (1968: 186), hâkim partinin seçmenlerin en az %40 -50'sinin oyunu almasının yanı sıra aldığı oy itibariyle ikinci partinin yaklaşık iki katı oranında bir seviye yakalaması gerektiğini belirtmektedir.

Hâkim parti sistemlerinin belirlenmesi için kullanılan bu ölçütler parlamenter hükümet sistemleri söz konusu olduğunda kullanılabilir. Bu nedenle Greene (2010: 156-157) ve Bogaards (2004: 175), parlamenter ve başkanlık sistemlerine göre ölçütlerini şekillenmişlerdir. Onlara göre, başkanlık sistemlerinde hâkim partiler hem yürütme organını hem de yasama organını kontrol edebilecek çoğunluğa ulaşmalıdır. Ayrıca, Greene (2010: 156-157), parlamenter ve karma sistemlerde ise, hâkim partinin başbakanlık pozisyonunu ve en azından hâkim parti olmaksızın hükümet kurulamayacak bir yasama çoğunluğuna ulaşması gerektiğini belirtmektedir.

3.1.2. Hükümet Etme Süresi

Hâkim parti sistemlerinde bir partinin ne kadar oy alacağı veya parlamentoda ne kadar sandalyeye sahip olacağı önemli olmakla birlikte, hükümet etme süresi de hâkim parti sistemlerini belirlemede kullanılan bir diğer ölçütü oluşturmaktadır. Sadece bir seçimde istenilen çoğunluğa ulaşan ama bir sonraki seçimde çoğunluğunu kaybeden partileri hâkim partilerden ayırabilmek için hükümet etme süresi önem arz etmektedir.

Pempel'e göre (1991: 1-2), hâkim partiler "önemli bir süre" tek başına veya büyük koalisyon ortağı olarak hükümette yer almalıdır. Ona göre bu önemli süre, 10 yıl, 20 yıl ya da daha fazla sürede başarılı hükümetlerin oluşumunda hâkim partinin yer aldığı süre olarak görülmektedir. Ware (1996: 195) ise hâkim partileri "genellikle" parlamentoda çoğunluğu oluşturan, "kalıcı olarak" hükümette yer alan parti olarak ifade etmektedir. Daha somut olarak, Sartori (2005: 175), seçimler aralığı uzun olmakla birlikte (4-5 yıl) ardışık üç genel seçimde parlamentoda tek başına hükümet olabilen partileri hâkim partiler olarak değerlendirmektedir. O'leary (1994: 4), ardışık dört genel seçim veya kesintisiz 10-15 yıl hükümette büyük parti olarak yer almış olan partileri bu kapsama almaktadır. Bunların dışında hâkim partilerin hükümet etme süresini daha kısa

olarak tek seçim dönemi (Van de Walle ve Butler 1999: 25), veya daha uzun olarak 20 yıl (Blondel, 1968: 193), olarak belirleyen çalışmalar da bulunmaktadır.

Tablo 1. Hâkim Parti Tanımlamaları İçin Başlıca Ölçütler

Yazarlar	Hakimiyet Eşiği	Muhalefet Partileri	Süre
Van de Walle&Butler (1999)	%60 (Sandalye)	-	Tek seçim
Ware (1) (1996)	%50+1 (Sandalye)	Bölünmüş	Düzenli olarak
Ware (2) (1996)	%45-50 (Sandalye)	Birçok küçük parti	Genellikle
Sartori (2005)	%50+1 (Sandalye)	-	Ardışık üç seçim
Blondel (1968)	%40-50 (Oy)	Birden fazla muhalefet partisi yardımcı olabilir	20 yıl
Pempel (1990)	Çoğunluğu (Sandalye)	Düşük pazarlık pozisyonuna sahip	Önemli süre
O'leary (1994)	Çoğunluğu (Sandalye)	-	Ardışık dört seçim veya 10-15 yıl hükümette yer alma

Kaynak: Yukarıdaki metinde verilen bilgiler doğrultusunda yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1.'de hâkim parti sistemini belirlemeye yönelik başlıca ölçütlere yer verilmiştir. Yukarıda ifade edilenlerle birlikte hâkim partileri belirlemeyen ölçütlerin genişliği göz önüne alındığında bir partinin en az yasama organını denetim altına alabilecek bir parlamento çoğunluğu ve her seçim dönemi 4-5 yıl olmak koşuluyla en az üç seçim dönemi iktidarda bulunmasıyla hâkim parti olarak nitelendirebilmek için gerekli asgari koşullar olduğunu söylemek çalışmamız açısından yanlış olmayacaktır.

3.1.3. Siyasal Gündemi Belirleme Gücü

Hâkim partilerin kronolojik olarak diğer partiler karşısında oy ve parlamento sayısına dayalı üstünlüğü kadar uygulamayı düşündüğü kamu politikalarını hayata geçirebilme potansiyeline sahip olması gerekir. Bu ölçüt, mekânsal konumu nedeniyle koalisyon hükümetlerindeki belirleyiciliği ya da parlamento çoğunlukluları sayesinde hâkim partilerin yasama kontrolünü sağlamasıyla ilgilidir. Bu sayede hâkim partiler ulusal düzeyde siyasal gündemi şekillendiren tarihsel projeleri uyguladılar (Pempel, 1990: 4). Kamu politikalarının oluşturulması sürecindeki etkisi ve siyasal sistemi

dönüştüren politikalarının geliştirilmesi ve yürütülmesindeki merkezi rolü hâkim partinin ayırt edici özelliği olarak ifade edilir (O’Leary, 1994: 4).

Hâkim partilerin kamu politikalarını şekillendirme ve belirleme gücü parlamentoların yapısı ve parti sistemi içerisindeki pozisyonu sayesinde diğer partilerle iş birliği potansiyeline bağlı olarak gelişebilir. Örneğin, Temsilciler Meclisi ve Senato olmak üzere iki meclisli parlamento yapısı var olduğu Japonya’da LDP Temsilciler Meclisinin belirleyici gücü nedeniyle (Japonya Anayasası, md.69-75), hâkim parti konumu kazanma ve sürdürme sürecinde Senato’daki çoğunluğunu kaybetse bile Temsilciler Meclisindeki çoğunluğuna dayalı olarak kamu politikaların belirlenmesi ve yürütülmesindeki gücünü devam ettirebilmiştir. Eşit yetkili iki meclise sahip olan İsveç’te SDP meclislerden birinde çoğunluğu elde edememesine rağmen yasama sürecinin tıkanması durumunda her iki meclisin dahil olduğu “ortak oy” sisteminin uygulanması sayesinde kamu politikalarının belirlenmesi sürecindeki güçlü bir konuma sahip olmuştur (Särilvik, 2002: 247). Öte yandan muhalefet partilerinin ideolojik bölünmüşlüklere dayalı bir araya gelme sorununa karşılık hâkim partilerin parti sistemi içerisindeki merkezi pozisyonu muhalefet partilerinden biri ya da daha fazlasıyla iş birliği yapabilmesine imkân tanır ve böylece hâkim partiler kamu politikalarının belirlenmesi sürecindeki rolünü devam ettirebilir.

3.2. Demokratik ve Otoriter Tartışmaları Bağlamında Hâkim Parti Sistemi

Hâkim partiler rekabetçi sistemler içerisinde ortaya çıkmaktadır. Çok sayıda partinin rekabet ettiği seçim sürecinde partilerden biri elde ettiği seçimsel başarı ile tek başına ya da koalisyonun belirleyici ortağı olarak uzun süre iktidarı elinde bulundurur. Kısa dönemde iktidar değişiminin yaşanmadığı belirli aralıklarla yinelenen seçimler, sistemin demokratik meşruiyetini sağlar. Bu noktada belirtilmesi gereken önemli bir husus, seçimlerin, tarihsel süreçte demokratik sistemlerin bir aracı olduğu kadar otoriter kontrol aracı (Schedler, 2013: 2), olarak da kullanılmasıdır. Muhalefet partilerinin yasaklı olduğu tamamen kapalı otoriter rejimler dışında, seçimsel otoriterizm (Schedler, 2013) ya da rekabetçi otoriterizm (Levitsky ve Way, 2002), olarak adlandırılan otoriter sistemlerin bazı türlerinde seçimler çok partili bir görünüm arz edebilir, ancak iktidar değişimi ihtimali olmaksızın iktidarın kullanımı sadece bir partinin tekelinde bulunur. Her iki sistemin görünürdeki bu benzerliği nedeniyle, uzun dönem iktidar olan partileri

birbirinden ayırt etmek için seçimlerin niteliği ve rekabetin boyutunu ortaya koymak gerekir.

Demokratik sistemler genel ve eşit oy hakkı, rekabetçi, serbest, dürüst seçimler ve birden fazla siyasi parti ve bilgi kaynağının olduğu sistemler (Morlino, 2002: 2) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım demokrasinin minimal ölçütlerini ortaya koyar ve demokrasiler bu yönüyle, kazananları ve kaybedenleri üreten kurumsallaşmış yarışmayı ifade eder. Demokrasileri demokratik olmayan sistemlerden ayıran önemli bir özellik, seçim yarışı sonunda kazananın önceden bilinmemesi, diğer bir ifadeyle kurumsallaşmış belirsizliğin olmasıdır. Demokrasilerde hâkim partilerde dahil olmak üzere bütün partiler kazanma ve kaybetme ihtimali ile karşı karşıyadır (Friedman ve Wong, 2008: 1). Buna karşın çok partili seçim sürecinin yaşandığı seçimsel otoriter sistemlerde, kâğıt üzerinde demokratik kurumlar tanınmaktadır, buna rağmen ancak yaygın ve sistematik manipülasyon yoluyla, pratikte bunların etkisi görülmez (Schedler, 2013: 2). Seçimsel otoriter rejimler ne salt baskıya ne de düzenli olarak demokratik uygulamalara dayanır. Bu rejimler; belirli aralıklarla seçimler düzenleyerek en azından görünürde demokratik meşruluğu elde etmeyi amaçlar. Aynı zamanda, seçimlerde iktidar partisinin iktidarını devam ettirebilmesi için sıkı otoriter kurallara başvurulur. İktidarı kazanma ya da kaybetme ihtimalini doğuran demokratik belirsizlik riski taşımadan, görünürde çok partili seçim süreci yaşanır (Schedler, 2002: 36-37). Özetle, demokrasiler iktidarın barışçıl değişimine imkân tanıyan siyasi partilerin seçim kaybettiği bir sistem olarak tanımlanabilirse (Przeworski, 1991: 9), seçimsel otoriter sistemler de temel olarak, muhalefetin seçim kaybettiği bir sistem (Schedler, 2002: 47) olarak ifade edilebilir.

Demokratik ve otoriter sistemler arasındaki bu farklar hâkim parti sistemlerini konumlandırmak için önemli ipuçları sağlar. Düzenli açık seçimler, muhalefet partilerinin özgürce örgütlenmeleri ve sivil özgürlüklere temel düzeyde saygının gösterilmesi gibi özellikler hâkim partili sistemlerin ortak özelliği olarak kabul edilmektedir. İktidar demokratik kurallar içinde kazanılır ve hile güç ile basitçe elde edilemez. Bu bakımdan hâkim partiler siyasal hesaplamalarında küçük partileri göz ardı edemezler (Friedman, 1999: 99). Bununla birlikte, hâkim parti sistemlerinde, iktidar partisi üzerinde demokratik olmayan sistemlerde bulunmayan bir dizi sınırlamalar barındırır. Hâkim partiler iktidarlarını uzun dönem korumak ve seçimleri tekrar kazanmak için, seçmenlerin beklentilerini bir ölçüde karşılamalıdır, aksi durumda

seçmen desteğini kaybedebilir. Ayrıca muhalefet partileri, iktidar partisinin kusurlarını ortaya çıkarmanın kendi çıkarlarına olduğunu bildiklerinden, iktidar partisinin uygulamaları üzerinde denetim gerçekleştirir. Buna paralel olarak hâkim partiler iktidardaki partilerin kısa dönemde değiştiği çok parti sistemlerindeki iktidar partilerine göre, birtakım kısıtlamalarla karşılaşmaz. Bu nedenle onlar seçimleri önemli bir farkla kazanmaları halinde önemli bir hareket alanına sahip olur (de Jager ve du Toit, 2013: 10).

Demokratik ve otoriter sistemlerde iktidarı uzun süre elinde bulunduran partileri ifade etmede kullanılan bir diğer yöntem, bu partilerin ayrı isimlerle ifadelendirilmesidir. Bazı çalışmalar hegemonik parti ve hâkim parti ayrımına giderken (Linz, 2008; Sartori, 2005), bazı çalışmalar hâkim parti terimini her iki sistemdeki partileri (Greene, 2010) ifade etmek üzere kullanır.

Linz (2008: 25)'e göre, demokratik ve demokratik olmayan sistemlerdeki uzun dönem tek parti iktidarlarını ayırt etmek için, siyasi partiler kurma ve partilerin iktidarı elde etme amacıyla yarışabilme hürriyetlerinin olup olmadığını gözlemlemek yararlı bir testtir. Hegemonik parti sistemlerinde, bir parti hukuken özel bir anayasal veya yasal statüye sahiptir ve diğer partilerin ise, onun liderliğini kabullenmek zorunda oldukları, ancak bu üstün durumu eleştirmedikleri ölçüde siyasal hayata katılabildikleri sistemlerdir. Hâkim parti sisteminin hegemonik parti sistemlerinden farkı; siyasal partilerin hukuki anlamda eşit haklara sahip olmaları, iktidarı elde etmek için rekabete girme ve örgütlenme özgürlüklerinin bulunmalarıdır. Bu sistemde, çok partili rekabetin olduğu seçimlerde üst üste ezici çoğunluğa ulaşan partiler hâkim parti olarak ifade edilmektedir.

Benzer şekilde Sartori (2005: 204-211) de hâkim parti ve hegemonik parti sistemi şeklinde ikili bir ayrıma gider. Hegemonik partinin olduğu sistemde ne resmi olarak ne de fiili olarak iktidar için rekabete izin verilir. Sistem içinde diğer partilere yer vardır, ancak onlar ikinci sınıf parti olarak siyasi yaşamlarını sürdürürler. Sistem içinde yaşam hakkı verilen partilerin hegemonik partiye muhalefet etmelerine ve eşit rekabetine izin verilmez. Hegemonik partinin iktidardan düşürülmesi gibi bir ihtimal söz konusu olmadığı için iktidarda değişme meydana gelmez. Hâkim partiler ise çoğulcu parti sistemleri içerisinde ortaya çıkar. Diğer partiler yasal ve meşru olarak vardır. Diğer

partiler hâkim partilerin gerçek anlamda bağımsız muhalefeti olarak hareket ederler. Ancak hâkim partiler diğer partilere göre seçimsel düzeyde güçlü olduğu için iktidarda değişme kolay kolay gerçekleşmez (Sartori, 2005: 171-178)

Greene (2010: 156) de hâkim partilerin hem demokratik sistemlerde hem de otoriter sistemlerde ortaya çıkabileceğini savunmaktadır. Demokratik hâkim parti sistemlerinin ayırt edici özelliği anlamlı seçimsel rekabetin varlığıdır. Anlamlı seçimsel rekabet için yürütme organının başı ve/veya milletvekilleri halk tarafından seçilir, bütün muhalefet güçleri bağımsız partiler oluşturup seçimlerde rekabet edebilir ve “hâkim parti iktidarının sonlanmaması” için kamu görevlileri seçimlere hile karıştıramaz. Otoriter hâkim parti sistemlerinde ise, muhalefet partileri iktidarı elde etme mücadelesine girseler de hâkim parti, seçimlere hile karıştırmak iktidarını devam ettirir. Ayrıca Greene (2010: 156), demokratik hâkim parti sistemlerini, kamu kaynaklarının kullanılması sırasında ortaya çıkan “dramatik haksızlık” nedeniyle, kamu kaynaklarının eşit kullanıldığı “tamamen demokratik” sistemlerden ayırır.

Belirtmek gerekir ki demokratik sistemlerin, serbest, dürüst ve rekabetçi seçimlerin yanı sıra hukukun üstünlüğü, kuvvetler ayrılığı ve temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması gibi liberal demokratik ilkeleri kapsayan liberal demokratik sistemler olması gerektiği kabul edilir (Zakaria, 1997: 22-23). Zakaria (1997), serbest ve dürüst seçimlere yer verilmesinin yanında liberal demokratik ilkelerin ihlal edildiği sistemleri illiberal demokrasiler olarak tanımlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, hâkim partiler liberal demokrasiler içerisinde ortaya çıkabileceği gibi illiberal demokrasilerde de ortaya çıkabilirler.

3.3. Hâkim Parti Sisteminin Dinamikleri

Hâkim parti sisteminin dinamikleri hâkim partilerin başlangıçtaki seçim başarısına katkı sunan dinamikler, tarihsel ivme, seçim sistemi etkileri ve bölünmüş muhalefet yanında partinin; sosyal temelleri, yapısı, lideri ve örgütsel gücü şeklinde bir çerçeveye oturtulmaktadır. Araştırmanın bu kısmında bunlara ilişkin bilgiler verilmektedir.

3.3.1. Tarihsel İvme

Hâkim parti sistemi, genellikle tanımlanabilir bir başlangıç noktasından hareketle siyasal olarak meydana gelmektedir. Siyasal, sosyal ve ekonomik krizler gibi, harekete geçirici (mobilizasyonel) krizler olarak adlandırılan başlıca bir olay veya olaylar dizisi

hâkim partilerin uzun dönem iktidarının kökenlerini oluşturmaktadır. Bu anlamda hâkim parti sistemlerinin ortaya çıkışı bu krizler sonrası, bir partinin rakiplerini seçim sürecinde büyük oranda geride bırakmasıyla, bir nevi büyük patlama (big bangs) olarak gerçekleşir (Pempel, 1990: 341). Bununla birlikte, bazı partiler, bağımsızlık, devrim, devlet-inşası ve demokrasiye geçiş gibi belirli bir tarihsel olayda oynadığı rol itibariyle kazandığı sembolik etki sayesinde, çok partili seçimlerde başarı göstererek hâkim parti konumunu elde edebilir (de Jager ve du Toit, 2013: 9-16). Genel anlamda hâkim partilerin ortaya çıkışına zemin hazırlayan bu etkenler, beklenmedik koşullar (Di Palma, 1990: 162) veya hâkim partilerin ortaya çıkışının tarihsel ivmesi (Dunleavy, 2010: 30) olarak da ifade edilmektedir.

Hâkim parti sistemleri deneyiminden geçmiş olan İngiltere, Japonya, İtalya, İsveç ilk duruma örnek verilebilir. İngiltere’de Muhafazakâr Partinin 1979-1997 arası hâkim parti olarak konumlanmasına 1960-70’lerde yaşanan sosyo-ekonomik krizler ve yapısal dönüşüm ihtiyacı (Krieger, 2009: 48); Japonya’da ikinci dünya savaşı sonrası, Liberal Demokratik Parti’nin 1955-1993 yılları arasında hâkim parti konumu elde etmesinde, savaşın sonrası ortaya çıkan sosyal ve ekonomik sorunlar (Krauss ve Pekkanen, 2010: 7), İsveç’te Sosyal Demokrat Partinin 1932-1976 arası dönemde hâkim parti konumunu elde etmesi 1932 öncesi yaşanan ekonomik krizler ve işsizlik gibi sorunlar (Pempel, 1991: 343), harekete geçirici krizler olarak bu partilere önemli fırsatlar sunmuştur.

Hâkim partilerin ortaya çıkışında tarihsel ivmeyi oluşturan ikinci duruma ise Güney Afrika, İsrail ve Hindistan örnekleri başlıca örneklerdir. Bağımsızlık sürecinde oynadığı rol itibariyle ülke siyasetinde etkin olan Kongre Partisi 1947-1967 arası dönemde demokratik seçimlerde başarı göstererek hâkim parti konumu elde ettiği ifade edilmektedir (Malik ve Malik, 2014: 25), Benzer şekilde İsrail devletinin kuruluşu öncesi faaliyetleri ile toplum içinde kabul gören ve İsrail devletinin kuruluşunda önemli rol oynayan İsrail İşçi Partisi 1949-1977 arası dönemde hâkim parti olması nedeniyle bu durumun bir diğer örneğini oluşturmaktadır (Aranof, 1991: 261-267). Son olarak Güney Afrika’nın demokrasiye geçiş sürecinde önemli rol oynayan grupların kurduğu Güney Afrika Ulusal Kongresi, 1994’ten beri yapılan demokratik seçimlerde başarı göstererek hâkim parti konumuna eriştiği kabul edilmektedir (Langfield, 2014: 1).

3.3.2. Parti'nin Sosyal Temelleri

Siyasal partilerin hâkim parti konumuna yükselmesinde geçmiş dönemdeki siyasal, sosyal ya da ekonomik kriz anlarının etkisiyle ortaya çıkan tarihsel ivme önemli fırsatlar sunsa da hâkim partiler yapıları gereği, parti rekabetini besleyen çeşitli toplumsal grupların oluşturduğu bölünmelerin çoğunun desteğinden yararlanırlar. Öyle ki hâkim parti konumunun sert, yumuşak ya da yarı yumuşak olması destek gördüğü sosyal bölünme yapısından/yapılarından gördüğü destekle yakından ilişkilidir. Burada hâkim partinin siyasal iktidarı elde edebilecek çoğunluklara ulaşabilmek için, seçmen desteğini tek bir toplumsal gruba dayalı olarak kazanması veya farklı toplumsal grupların bir nevi koalisyonuna ihtiyaç duyması gibi bölünme yapılarının yoğunluğu belirleyici olmaktadır.

Siyasal sistem içerisinde sosyo-ekonomik, etnik ya da dini temelli tek ve derin sosyal bölünme varsa sert hâkimiyet söz konusu olacaktır. Bölünme o kadar derindir ki, rekabet çok yoğun olmaz ve dolayısıyla partiler arasında uzlaşma için çok az neden vardır. Bölünme yapılarının keskin olmadığı çeşitlilik gösterdiği durumlarda ise yumuşak veya yarı yumuşak hâkimiyet ortaya çıkacaktır. Sosyal bölünme yapılarının oy verme davranışını etkileyen bir ya da daha fazla etken vardır. Bu nedenle bir parti için uzun süre hükümet etme daha zor olacaktır. Partilerin uzun süre hâkim konumda olması onların geliştirebileceği çeşitli stratejilere bağlıdır (Smith, 2010: 99-100).

Sosyal bölünme yapıları ile hâkim partilerin ilişkileri sosyal bölünmeler-parti kimliği ilişkisi çerçevesinde farklılıklar sergilemektedir. İtalya'da başlıca dini kurum olan Katolik kilisesi ile ilişkileri Hıristiyan Demokrasi Partisi'nin hâkim konuma gelmesinde büyük rol oynamıştır (Arian ve Barnes, 1974: 596). İsrail'de İşçi Partisinin işçi federasyonu ile ittifakı hâkim konuma gelmesinde ve partinin seçim başarılarında önemli etken olmuştur (Aranof, 1991: 262-263). İsveç'te Sosyal Demokrat Parti büyük oranda işçi federasyonundan, bununla birlikte tarım sınıfı ve kırsal orta sınıfın desteği ile hâkim parti konumuna yükselmiştir (Pempel, 1990: 345). Japonya'da işveren topluluğunun yanı sıra tarım sınıfı ve küçük esnaf desteği Liberal Demokratik Partinin seçim başarılarında çeşitli avantajlar sağlamıştır (Köllner, 2005: 8-9). Hindistan'da Kongre Partisi, bağımsızlık sürecindeki elde ettiği güçlü konumun yanı sıra ulusal düzeyden köy düzeyine kadar örgütlenme göstererek köy halkının oylarını

yönlendirebilen yerel büyük adamlar (big men) ile büyük oranda oy potansiyelini kendi lehine çevirebilmiştir (Malik ve Malik, 2014: 25). Güney Afrika Ulusal Kongresinin seçmen desteği ise daha çok ırk temelli gelişmiştir. Daha çok Güney Afrikalı siyahi seçmenler demokrasiye geçiş sürecinde oynadığı rol itibarıyla partiye destek vermişlerdir (Langfield, 2014: 2).

Hâkim partilerin ortaya çıkışında sosyal bölünmeler önemli dinamik olmakla birlikte partinin finans kaynaklarına erişimi ve medya organlarını kullanımı da önemli avantajlar sağlamaktadır. Dunleavy (2010: 30), daha yüksek düzeyde kampanya harcamalarının ulusal ve yerel düzeyde pozitif sonuçlar doğurduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla daha az finanse edilen rakipleri karşısında, daha çok finanse edilen partiler etkili performans sergileyebilir.

3.3.3. İdeolojik Esneklik ve Pragmatizm

Siyasal partiler tarihsel gelişim sürecinde yapılarına göre farklılıklar göstermiştir. Yapılarına göre partilerin bir türünü oluşturan kadro partileri, seçim çevresinde etki ve servet sahibi olan kişileri bir araya getirmeye çalışırlar. Kadro partileri, parti içerisinde niceliğe değil niteliğe önem verirler. Bu kişilerden parti adaylarına maddi destek ve oy sağlayarak seçim başarıları elde etmeyi hedeflerler. Bir diğer parti yapısını oluşturan kitle partileri ise, üye sayısını artırmaya yoğunlaşırlar. Kadro partilerin aksine kitle partileri küçük fakat çok sayıda katkıdan oluşan bir finansman tekniği uygularlar. Ancak, parti üye sayısını artırırken belirgin ve tutarlı bir ideolojiden hareket eder. Üyelerini bu ideoloji etrafında eğitme, yetiştirme ve bilinçlendirme yolunda faaliyet gösterirler (Kapani, 2002: 168-170). Bunların dışında bir diğer parti yapısı da sepet parti (catch-all) şeklinde görülmektedir. Bu partiler oy oranını artırmak için pragmatik politikalar yürütme eğilimindedir ve en yüksek oy oranına ulaşabilmek için ideolojik yaklaşımlardan mümkün olduğunca uzak durmaya çalışırlar (Tuncel, 2013: 258).

Otto Kichheimer (1966: 189-191), tarafından ortaya koyulan sepet partilerin (catch-all) öne çıkan özellikleri şu şekilde özetlenebilir; sepet partiler, ideolojik olarak yüzeysel, belirsiz ve esnektir, kısa vadeli taktiksel düşünceler hüküm sürer. Seçmen mobilizasyonu için bireysel üyeliğe ihtiyaç duyulmadığından güçlü bir örgütsel yapıyı gerekli görmez. Bu açıdan, sepet partiler insanlar partiyi zirvede tuttuğu sürece diğer güç merkezlerini etkiler. Örgütsel yapının zayıflığı nedeniyle parti yönetimi

merkezileşmiş bir görünümde ve parti politikalarını belirleyen güçlü lider veya liderler grubu bulunur. Özel bir sosyal sınıf yerine toplumun tamamının desteğini çekmeyi amaçlar. İnsanlar partiyi desteklemeye isteklidir, çünkü en azından parti kısmen seçmenlerin fikirleriyle, umutlarıyla, korkularıyla ve arzularıyla uyumlu mesajların taşıyıcısıdır. Ulusal amaç, birliktelik ve hedefler için, grup çıkarlarını aşan, belirsiz/değişken yorumlamaya izin verecek kadar esnek bir yapıya ve en azından parti siyasal yaşama devam ettiği sürece birçok grup için uygun bir toplanma noktası olabilecek kadar çekiciliğe sahiptir.

Siyasal parti yapıları içerisinde, hâkim partiler sepet parti (catch-all) şeklinde hareket etmektedir. Arian ve Barnes'e göre (1974: 597), hâkim partiler manevra özgürlüğünü kısıtlayan ideolojik tarihsel ve örgütsel taahhütlerden oluşan geniş bir yük taşımaktadır. Ama hayatta kalmalarının anahtarı bu görünüşteki sınırların esnek olmasıdır. Örneğin, İtalya'da Hıristiyan Demokrasi Partisi tarihsel ve ideolojik ağırlığa rağmen sosyalistlerle birleşir ve kendini sol'a taşır. Benzer şekilde İsrail İşçi Partisi seküler ve laik kökenlerle kolayca bir arada bulunamayacak, toplum içerisinde bunlara karşı olacak, örneğin dini gruplar gibi, birçok karşı güçlerle bunları uzlaştırmıştır.

Hâkim partilerin seçmen tabanını genişletme eğilimi yine onların daha merkezci sepet parti olarak görülmesinin bir diğer nedenidir. Hâkim partiler, aşırı ideolojik seçmen grubundan kendisine yeterince geniş bir pay çekmek veya ideolojik olarak diğer muhalefet partilerine uzak olan partilerle koalisyon oluşturmak ve bunu korumak amacıyla bu tür görüntüler sergileyebilir (Greene, 2007: 5).

İdeolojik esneklik ve katılık hâkim partinin konumunu devam ettirebilmesi için önemlidir. Başlangıçta hâkim parti kendi çekirdek destekçilerini tutmak için kendi program ve fikirlerinde katı olabilir. Ancak hiçbir modern demokrasi de toplum değişmez değildir. Zamanla yeni sorunlar, yeni nesiller, yeni yönelimler, yeni sosyal gruplar ortaya çıkmaktadır. Herhangi bir iktidar partisi bu şekilde karşılaşılabileceği gerilimler karşısında çekirdek desteğini korumak için daha sert olabilirken, aynı zamanda yeni önemli bir desteği çekmek için esneklik gösterebilir. Esneklik iki boyutta görülebilir. Birincisi, daha hayati noktada bulunan destek grubunu çekmek için, çekirdek desteğin bir kısmına sırt çevirmek gibi makyavelist kapasiteyi gerektirir. Parti ülkedeki ekonomik yapının değişmesi ile sayısal, siyasal ve ekonomik olarak daha az

zarar verecek birleşeni bırakabilir. İkinci olarak esnekliğin ana kaynağı hâkim parti tarafından ortaya koyulur. Eski ideolojisinden çok az sapma göstererek, iyi yerleşmiş değer ve siyasal normlar sayesinde iktidar yapısının dışında kalan toplumsal kesime ulaşabilir. Yeni nesil destekçilerini yetiştirmek için okulları ve ulusal medyayı siyasal sosyalleşme aracı olarak kullanabilir. Ancak hangisinin doğru hangisinin yanlış sonuç vereceğini ise hâkim partinin yeteneği belirleyecektir (Pempel, 1990: 350-351)

İsveç'te Sosyal Demokrat Parti'nin 1950'nin sonlarında ekonomik yapının değişmesi ile başlangıçta siyasal koalisyonunu oluşturduğu tarımsal sınıf ile bağlarını koparmış, yerlerine beyaz yakalı yeni sınıfı ikame ederek iktidarına devam edebilmiştir. Yine 1970'lerde Japonya'da Liberal Demokratik Parti, başlangıçtaki tarım sınıfı ve küçük işletme sahiplerine dayanan tabanına yabancılaşma ihtimali taşısa da mavi yakalı ve yeni kentsel seçmen grubundan kendine yeni bir destek sınıfı oluşturabilmiştir (Pempel, 1990: 351).

İngiltere'de de parti sisteminin temelini mülk sahibi-işçi çatışmasına dayanmasına rağmen, Muhafazakâr Parti'nin hâkim parti olarak konumlandığı 1970'lerin sonlarından itibaren geleneksel seçmen tabanına, İşçi Partisi destekçilerini dahil etmeyi başarmıştır. Bu süreçte kiracılara toplu konut satışını teşvik etmiştir. Bununla birlikte, küçük hissedarlarını seçmen desteğini dönüştürmek için kamu hisse senetlerinin satışına destek sağlamıştır. Böylece partizan sosyal mühendislikle özel sektör işçileri, iş dünyası ve geleneksel mülk sahibine dayanan seçmen tabanını genişletebilmiştir (Boucek, 2014: 5).

Sonuç olarak denilebilir ki, demokratik siyasal sistemlerde hâkim partiler gerek geniş bir seçmen tabanına hitap etmek gerekse hayatın olağan sürecinde ortaya çıkacak yeni gelişmelerle birlikte yeni seçmen tabanı oluşturmak için ideolojik olarak esnek davranırlar. Yeni sorunlara, yeni nesillere ve yeni sosyal gruplara cevap verebilmeleri ölçüsünde iktidarlarını sürdürmeye devam edebilirler.

3.3.4. Parti'nin Lideri ve Örgütsel Gücü

Hâkim partilerin siyasal başarısında liderlik önemli bir yer teşkil etmektedir. Tarihsel olay ya da kriz anlarında seçmeni harekete geçirmede parti liderinin yetenekleri belirleyici rol oynar. Liderlik imajı demokratik geçiş, bağımsızlık, devletin inşaa süreci gibi siyasal durumlarda oynadığı rol itibarıyla şekillenebileceği gibi, siyasal hayatın

akışı içerisinde ortaya çıkan siyasal, sosyal ve ekonomik krizlerin çözümünde kararlı duruş ve inandırıcılık temelinde de şekillenebilir.

Hâkim partilerin bir kısmının ortaya çıkışında belirli tarihsel olaylarda oynadıkları rol itibarıyla karizmatik liderlerin etkisi görülmektedir. Örneğin, Hindistan’da bağımsızlık sürecinde önemli etken olan Kongre Partisi, bağımsızlık sonrası tarihsel süreçte oynadığı rol itibarıyla karizmaya sahip olan Jawaharlal Nehru’nun büyük etkisi ile 1952-1977 arası dönemde hâkim parti konumuna eriştiği kabul edilmektedir (Malik ve Malik, 2014: 24-25). Bununla birlikte Güney Afrika’daki Ulusal Kongre Partisi de tarihsel süreçte özgürlük mücadelesini örgütleyen Nelson Mandela’nın karizmasıyla seçimlerde başarılar elde ettiği ifade edilmektedir (Langfield, 2014: 1-2)

Hâkim partilerin bazılarının ortaya çıkışında da değişimci liderlik tarzına sahip liderler önemli aktörler olarak görülmektedir. Bu tür değişimci liderler, güçlü ideolojik fikirlerle motive olmakla beraber, bunları uygulamaya koyacak kişisel kararlılığa ve siyasi iradeye de sahiptirler. Bununla birlikte değişimci liderler, oy birliği ve uzlaşma aramak yerine kendi kişisel vizyonlarını gerçekleştirmek için hükümet, parti ve genel kamuoyu içinde desteği harekete geçirmeye çalışırlar (Heywood, 2011: 455). Bu açıdan siyasal, sosyal ve ekonomik kriz anlarında bu tür liderlerin ortaya çıkışı siyasal partilerin uzun dönemli başarısında önemli etkenler olarak kabul edilir. İngiltere’de Muhafazakâr Parti’nin hâkim parti konumuna ulaştığı 1979-92 arası dönemde Margaret Thatcher’in liderliği, bu liderlik tipine örnek olarak verilebilir (Krieger, 2009: 48)

Hâkim partilerde liderler partinin hâkim konumu elde etmesine yaptıkları katkının yanı sıra, değişen koşullara partinin uyum sağlamasında da önemli rol oynarlar. Pempel’e göre (1991: 349), hâkim partiler iktidarlarını devam ettirmek istiyorlarsa, başlangıçtaki iddialarına devam edemezler veya başlangıçtaki koalisyona güvenemezler. Üstünlüklerini devam ettirebilmeleri, yeni gelişmeler karşısında esnek davranabilmelerine bağlıdır. Bu anlamda üstünlüğü korumak, hâkim partilerin liderlerinin yeteneklerine dayanan bir “siyasal sanat” olarak görülebilir.

Siyasal partilerin toplumla ilişki kurabilmesi, topluma kendi görüşlerini aktarabilmesi, politikalarını oluşturabilmesi ve faaliyetlerini etkili bir şekilde yürütebilmesi örgütlenme şekli ve örgütsel gücüyle yakından ilişkilidir. Nitekim örgütlenme düzeyi ve şekli siyasal partilerin etkilerini artıran veya azaltan önemli bir

unsur olabilmektedir (Tuncel, 2013: 255). Bu minvalde parti liderinin etkisi dışında parti örgütsel gücü ve şekli ile hâkim parti konumuna yükselmiş partiler de bulunmaktadır. Japonya’da Liberal Demokratik Parti ve İtalya’da Hıristiyan Demokrasi Partisi içerisindeki hizipler partinin seçim başarılarında önemli aktörler olmuşlardır. Uzun dönemli bir iktidar için partinin birliğinin önemli olduğu görülse de parti içerisindeki hizipler farklı çıkar ve istekleri bütünleştirme anlamında daha merkezci bir rekabete yönelen bütünleşmiş partilerin inşasında yapıcı rol oynayabilir. Her iki partide başlangıç aşamasında hizipler yerel seçmenin organize edilmesi, ulusal seçimin koordinasyonu ve parti içi demokrasinin gelişimi açısından faydalı etkenler oldular (Boucek, 2014: 19-20).

3.3.5. Seçim Sistemi

Seçim sistemleri, çok istisnai durumlar dışında, tam orantılı sonuçlar vermezler. Siyasal partilerin seçimlerde aldıkları oy oranı ile parlamentoda kazandıkları milletvekilinin oranı neredeyse hiçbir zaman matematiksel bakımdan eşit olmaz. Dolayısıyla bütün seçim sistemlerinin orantısız sonuçlar verdiği söylenebilir (Lijpart, 1996: 141). Hâkim parti sistemlerinde seçim sistemlerinin bu orantısızlık derecesi büyük parti lehine bir sonuç doğurmaktadır (Dunleavy, 2010: 30). Dolayısıyla partilerin aldıkları oy oranına göre parlamento da kazandıkları sandalye sayısının oranı daha fazla olmaktadır. Yapay çoğunluklar (Lijpart, 1997: 145) adı verilen bu durumda hâkim partiler en azından hükümetlerini sürdürmede önemli bir avantaj elde etmektedir.

Seçim sistemlerinden basit çoğunluk, mutlak çoğunluk ya da saf-nispi olmayan nispi temsil sistemlerinin hâkim partilerin ortaya çıkmasında etken olması muhtemeldir. Örneğin, 1979-1997 arası dönemde İngiltere’de Muhafazakâr Parti’nin hâkim parti konumunu elde etmede dar bölge çoğunluk sistemi avantajlarından yararlandığı görülmektedir (Dunleavy, 2010: 30) Yarı nispi temsil sistemi olarak kabul edilen devredilemez tek oy sistemi de Japonya’da Liberal Demokratik Partinin muhalefet partileri karşısındaki seçim başarılarında önemli etken olduğu kabul edilmektedir (Cox, 1997: 240-241). Nispi temsil sisteminin çeşitli türleri çerçevesinde İtalya’da Hıristiyan Demokrasi Partisi ve İsveç’te Sosyal Demokrat Parti hâkim parti konumu elde imkânı bulabilmiştir (Pempel, 1990: 336-338).

Seçim sistemlerinin bir şekilde büyük partilere avantaj sağladıkları gerçeğini ifade etmekle birlikte, belirli bir seçim sisteminin hâkim parti sistemlerine yol açacağını söyleyebilmek zordur (Pempel, 1990: 336). Ancak seçim sistemlerinin, seçim çevresi boyutu ve baraj hükümleri gibi orantısızlık dereceleri çerçevesinde, hâkim partilerin parlamentoda gücünü artırma yönünde sonuç verme eğilimine sahip olduğu söylenebilir.

3.3.6. Bölünmüş Muhalefet

Hâkim partiler, muhalefet partilerinin parçalanma derecesi ve aralarındaki ideolojik mesafeden kaynaklı bölünmüşlüklerden yararlanır. Muhalefet partilerinin bölünmüşlüğü iki nedenden ötürü hâkim partiye avantaj sağlar. İlk olarak, siyasal ortamın ve seçim sistemi dinamiklerinin daha merkezi, esnek rekabeti teşvik etmesine rağmen, muhalefet partileri katı ideolojik bölünmeler ya da politikalar çerçevesinde rekabet etmeye devam ederler. İkinci olarak, muhalefet partileri kendi aralarında ideolojik farklılıklar nedeniyle hâkim partiye karşı birlikte hareket edemezler (Greene, 2010: 160). Hâkim partiler, muhalefet partileri arasındaki parçalanmanın boyutuna göre çoğunun ya da tamamının koalisyonu ile yerinden edilebilecekken (Al-Sulami, 2003: 183), hâkim partinin hükümet kurabilecek parlamenter çoğunluğu kaybettiği durumlarda ve seçimlerde “artık oyların” hâkim parti lehine işlenmesini önleyebilmek amacıyla, muhalefet partilerinin seçim süreçlerinde hem hükümet koalisyonu hem de seçim koalisyonu gibi iki tür koalisyon kurma ihtimalleri olmasına rağmen aralarındaki katı ideolojik bölünmeden dolayı koalisyon kurabilmeleri imkansız olmasa da oldukça zordur. İki örnek üzerinde konu daha iyi anlaşılacaktır.

Hâkim partilerin hükümet kurabilecek parlamenter çoğunlukları kaybettiği durumlarda genellikle sistem karşıtı olarak değerlendirilen Komünist Parti gibi partilerin varlığı muhalefet partilerinin birleşmesi önünde engel olur. Örneğin, 1976’da Japonya’da LDP parlamenter çoğunluğu kaybettiğinde dini temelli siyaset yürüten THP ve ılımlı sol ideolojiye sahip DSP, Japonya Komünist Partisi ile olası bir koalisyonda yer almayı reddeder. Farklı bir muhalefet koalisyonunun LDP hükümetini sonlandırabilecek bir etkiye sahip olmadığı için LDP azınlık hükümeti kurarak hâkim parti konumunu devam ettirir (Stockwin, 1988: 32-33). Benzer şekilde 1958’de İtalya’da Hristiyan Demokrasi Partisinin hükümetini sonlandıracak bir koalisyon

hükümeti için parlamentoda yer alan biri komünist, biri neo-faşist, ikisi de sağ muhafazakâr parti olan partilerin hepsinin bir arada olduğu hükümet koalisyonu gerekmektedir (Ziegfeld ve Tudor, 2017: 263). Gerçekleşmesi mümkün ancak aşırı zor olan bu gibi ihtimaller, seçim sürecinde iki ya da daha fazla muhalefet partisi artık oyların hâkim partiye avantaj sağlamaması için seçimlerde iş birliği yapabilse de hükümet düzeyinde yapamamaktadır.

Diğer bir örnek ise partilerin ideolojik bölünmüşlüklerinin seçmen düzeyine de yansmasıyla gerçekleşir. Japonya’da artık oyların LDP’ye avantaj sağlamaması için sosyalist ideoloji temelli JSP ile dini ideoloji temelli THP seçim koalisyonu kurabilmişse de seçmenlerin her iki partinin seçmen tabanının böyle bir koalisyona sıcak bakmaması istenilen başarıyı engellemiştir. Hatta Christensen (2000: 103, 114), bu koalisyon denemesinin olumsuz yansıması olarak THP’nin LDP’yi desteklemesiyle sonuçlandığını belirtir. THP, seçim ittifakına rağmen LDP karşısında beklenen başarının gösterilememesinden dolayı mevcut muhalefet partileri arasındaki birlikteliğin LDP’yi yenemeyeceğini gerekçe olarak ileri sürer.

Hâkim partilerin ideolojik esneklik ve toplumsal farklılıkları barındıran yapısı birden çok muhalefet partisi ile ittifakı mümkün kılarken, muhalefet partileri arasındaki ideolojik bölünmüşlük hâkim partiye karşı birlikteliği zorlaştırır. Hâkim partiler bu avantaj sayesinde hâkim parti konumunu sürdürmeye devam eder. Hâkim sisteminin sonlanması kısmında da göreceğimiz gibi hâkim partiye karşı muhalefet partileri arasındaki birliktelik hâkim partinin parçalanmasıyla ortaya çıkan yeni partiler ve mevcut ılımlı ideolojiye sahip muhalefet partilerinin koalisyonu ile mümkün olabilmektedir. 1976’da İsveç’te SDP’nin 44 yıl süren hâkim parti konumunu ve 1993’te LDP’nin 38 yıl süren hâkim parti konumunu bu şekilde oluşan bir koalisyon hükümeti sona erdirmiştir.

3.4. Hâkim Parti Sisteminin Yerleşmesi

Hâkim partileri ortaya çıkaran dinamikler şüphesiz hâkim parti konumlarını devam ettirmede de önemli faktörlerdir. Ancak, hâkim partiler iktidara geldikten sonra hâkim parti konumlarını devam ettirebilmesi birtakım gelişmelerin varlığına bağlıdır. Bu süreçte, demokratik gelişme hamleleri, hükümet performansları, devlet-parti ilişkileri ve patronaj faaliyetleri ve son olarak muhalefet partilerinin seçim sürecinde

karşılaştığı engeller hâkim partilerin hâkim konumlarını devam ettirmede önemli faktörler olarak kabul edilmektedir. Çalışmanın bu kısmında bunlara dair bilgiler verilmektedir.

3.4.1. Demokratik Gelişme

İdeolojik esnekliğe dayalı hâkim partiler, toplumun bütününe hitap eden bir yapıya sahiptirler. Bu yönüyle hâkim partiler demokratik kurumların sağlamlaştırılması, marjinal siyasal uçların ve etnik farklılıkların kaynaştırılması ve uzlaşma için bir forum oluşturmasıyla istikrarı kolaylaştırabilirler (Pempel, 1990: 7). Ancak, istikrarın demokrasinin doğal mecrasında gerçekleşmesi önemli bir gereklilik olarak kabul edilmektedir. Otoriter ve/veya farklı tutumlarla iktidarlar uzun süre korunmaya çalışılması durumunda, toplumsal dinamiklerin huzursuzluğu, orta ve uzun vadede ciddi sorunların yaşanmasını kaçınılmaz kılabilir (Kaya ve Muş, 2012). Bu nedenle, hâkim partiler siyasal rekabet ve sivil özgürlüklerin korunması ile iktidarını kaynaştırabilirse, dayanıklı bir liberal demokrasi için iyi bir temel olarak hizmet edebilirler (Arian ve Barnes, 1974: 600).

Bölünmüş toplumlarda farklı çıkarları ve talepleri bütünleştiren hâkim partilerin demokratik gelişme etkileri anlamında en iyi örnek olarak, Hindistan'daki Kongre Partisinin uygulamaları gösterilmektedir. 1952-1977 arası dönemde Hindistan, en iyi tek parti yönetimine sahip demokrasi olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemde Kongre Partisi, parlamentoda ve seçimlerde üçte iki çoğunluğa ulaşarak siyasal sürecinin her aşamasını denetimi altına almıştır. Ayrıca, otoriter eğilimler göstermesi durumunda önüne çıkabilecek her türlü engeli aşabilecek güce ulaşmasına karşın; hukukun üstünlüğü, kuvvetler ayrılığı, temel hak ve özgürlüklerin korunması ve hoşgörü kültürünü yerleştirme gibi liberal demokratik ilkelere bağlı hareket ederek, Hindistan da demokrasinin yerleşik hale gelmesinde önemli katkılar sunduğu kabul edilmektedir (Zakaria, 2007: 112-113).

3.4.2. Oy Verme Davranışı

Bireyler, toplum ve politikacılar arasındaki ilişkiye dair bilgi edinmenin en zengin kaynaklarından biri olarak görülen (Heywood, 2011: 311) oy verme davranışı; siyasal partilerin seçimlerde elde ettikleri gücün kaynaklarını ve parti sistemi değişimlerini anlamada önemli bir araçtır. Bu açıdan hâkim partilerin uzun dönemli toplumsal

desteğinin temeli oy verme davranışları incelenerek elde edilebilir. Oy verme davranışına ilişkin yaklaşımlar, ileri sürdükleri varsayımlar çerçevesinde; sosyolojik model, sosyo-psikolojik model ve ekonomik yaklaşım modeli olmak üzere üç başlık altında sıralanabilir.

Sosyolojik model, seçmenin ait olduğu sosyal grubun oy verme davranışı üzerinde büyük etkisi olduğunu varsayar. Buna göre, sosyo-ekonomik statü, din ve seçmenin yaşadığı bölge siyasal tercihleri belirleyen etkidir. Seçmenler dâhil olduğu gruba göre hareket eder. Dolayısıyla, siyasal tercihler bireylerin tutumunu değil, grup ifadesini yansıtır (Choe, 2003: 158). 1940 ve 1950'li yıllarda bu yaklaşıma göre, Amerikan ve İngiliz seçmeni üzerine yapılan araştırmalarda, partilerin aldıkları oyların genel olarak toplumdaki sınıf farklılıklarını yansıttığı görülmüştür. Ancak zamanla, parti sistemlerindeki değişiklikleri ve partiler arası oy kaymalarını açıklayıcı teorik esneklikten yoksun olduğu gerekçeleriyle eleştiriye uğramıştır (Akgün, 2000: 77).

Sosyo-psikolojik model ise, oy verme davranışının birey ile siyasal parti arasında istikrarlı, kalıcı ve psikolojik bağlılığı ifade eden bireyin parti kimliğini etrafında şekillendiğini ileri sürmektedir. Parti kimliği, bireyin ailesinin, meslektaşlarının ve akranlarının tutum ve değerlerinden etkilenerek erken dönem sosyalleşme süreciyle elde edilir (Antunes, 2010: 154). Bu süreçte şekillenen bireyin tutumu hayat boyu devam eder. Aday ve sorun temelli bireyin oy verme davranışında değişim olsa da bir veya iki seçim sonra birey tekrar bağlılık duyduğu eski partisine geri döner (Budge vd., 2010: 12). Seçmen ile parti arasında özdeşleşmenin sürekliliğini kabul eden bu görüş, parti tercihlerinde olağandışı değişimlerin olmadığı, istikrarlı parti sistemlerine sahip ülkelerde siyasal partiler ile seçmen arasındaki ilişkiyi analiz etmede yararlı olabilir.

Oy verme davranışına ilişkin üçüncü model olan ekonomik yaklaşım modeli ise, bireyi kendi faydasını maksimize etmek üzere hareket eden rasyonel aktör olarak görür. Bu nedenle birey, seçimlerde kendisine en fazla faydayı sağlayacağına inandığı partiye oy verir (Downs, 1957: 36-50). Rasyonel tercih modeli altında farklı modeller de gelişmiştir. Geçmişe dayalı oy verme ve geleceğe yönelik oy verme modelleri bu çerçevede değerlendirilir. Geçmişe yönelik oy verme modelinde, seçmen, ekonomik gelişim çerçevesinde hükümetteki parti ve adayların geçmiş performanslarına bakarak oy verme kararında bulunurken; geleceğe yönelik oy verme modeline göre, seçmen

hükümette partilerin geçmiş performanslarını dikkate almasının yanı sıra, gelecek beklentileri etrafında partilerin program ve politika önerilerini de dikkate alarak karar verir (Hsieh vd., 1998: 386). Bu yaklaşıma göre, seçmenler ekonominin gidişatı açısından hükümeti sorumlu tutar. Genel olarak, seçmenler; ekonominin, iyiye gittiği dönemlerde hükümetteki partiye desteğini devam ettirerek ödüllendirme, kötüye gittiği dönemlerde ise muhalefetteki partileri destekleme yoluyla cezalandırma eğilimi göstermektedir (Lewis-Beck ve Stegmaier, 2000: 183).

Oy verme davranışına ilişkin ortaya atılan bu teoriler, seçmenlerin oy verme davranışının şekillenme sürecinde farklı durumlara işaret eder. Bu nedenle, her ülkenin kendine özgü koşulları gereği oy verme davranışındaki farklılıklar nedeniyle seçmen davranışı-parti sistemi ilişkisi analizlerinde üç modelinde göz önünde bulundurulması gerektiği söylenebilir.

Hâkim partiler, sosyo-ekonomik krizler, bağımsızlık süreci ya da demokratikleşme hareketleri gibi seferber edici kriz anlarının ortaya çıkardığı yeni fırsatlardan yararlanırlar. Bu açıdan hâkim partiler, eski çözümlerin ve mevcut siyasal kalıpların anlamını yitirdiği, yeni problemler ve soysal, siyasal ve ekonomik grupların ortaya çıktığı tarihsel sürece dayanırlar (Pempel, 1990: 343). Hâkim partiler, ideolojik esneklikleri sayesinde çeşitli sosyal gruplar arasında uzlaşmayı sağlayarak seçmen desteğini maksimize etmeye çalışırlar. Ayrıca, hâkim partiler zor zamanlarda ortaya koyduğu somut projelerle siyasal iktidarı elde edebilecek seçmen desteğine ulaşmaya çaba gösterirler.

Hâkim partilerin iktidar döngüsünü sağlamak amacıyla seçmen desteğini koruması ve genişletmesi veya seçmenlerin nasıl ve niçin hâkim partiye oy verdiği, hâkim partilerin hükümet performansı ile ilgilidir. Seçmenlerin hâkim partiye duygusal bağı (çoğunluğun parçası olma arzusu), inançları (rekabetçi siyasetin değerine inanmaması) ya da bilgi eksikliği (manipülasyon ya da eksik bilgiye sahip olduğu düşüncesi ile diğer partilerin göstereceği performans ile ilgili kanaati bulunmaması) ile; ekonomi yönetimi, yaşam standartlarının iyileştirilmesi, istihdam yaratılması, fiyatların aşağı tutulması, zengin ve yoksul arasındaki farklılıkların giderilmesi, yoksulluğun azaltılması gibi hâkim partilerin gösterdiği pozitif hükümet performansı sayesinde oy vermeye devam ettiği savunulmaktadır (Doorenspleet ve Nijzink, 2013: 12).

3.4.3. Hükümet Performansı

Hükümetlerin performansları parti sisteminin niteliğine göre değişmektedir. Parti sistemlerindeki parçalanmışlık ve kutuplaşma düzeyi ile hükümet istikrarı ve yönetilebilirliği arasında güçlü bir ilişki olduğu kabul edilir. Parti sisteminde parçalanma yüksek partiler arası kutuplaşma katı ise hükümet istikrarı olumsuz etkilenmektedir. Buna karşın, parti sisteminde parçalanmanın daha az veya kutuplaşmanın ılımlı olduğu durumların ise, hükümet istikrarına olumlu etkileri olduğu ifade edilmektedir. Genel olarak, parti sistemlerindeki parçalanmışlık derecesine göre tek parti veya çoğunluk hükümetlerinin, koalisyon ya da azınlık hükümetlerine göre daha istikrarlı olduğu savunulmaktadır (Taylor ve Herman, 1971: 37). Siyasal istikrarın da merkezini oluşturan hükümet istikrarı, hükümetlerin politika yapımı ve sonuçları üzerinde olumlu etkilerde bulunur.

Güçlü ve istikrarlı hükümetlerin kurulmasında tek başına ya da koalisyonların belirleyici ortağı olarak yer alan hâkim partilerin, hâkim konumlarını devam ettirmede hükümet performansları önemli bir etkidir. Hâkim partiler, güçlü ve istikrarlı hükümetler kurmasıyla ekonomik büyüme, kalkınma, eğitim, sağlık ve yoksulluğun azaltılması gibi kamu politikalarının başarıyla uygulanabilmesi için elverişli bir ortam sağlar (Doorenspleet ve Nijzink, 2013: 19-20). Ayrıca, sosyo-ekonomik grupların rekabetinden kaynaklı enflasyonist baskılara direnerek olası ekonomik krizleri de önleyebilir. Bununla beraber, hâkim parti hükümetleri döneminde, siyasi istikrar, öngörülebilirlik ve uygun ekonomik çevrenin oluşması, doğrudan yabancı yatırımları artırıcı bir etki sağlayabilir (Lindberg ve Jones, 2010: 198).

Hâkim partilerin hükümet etme sürecinde görülen diğer bir pozitif durum ise, düşük enflasyon ve işsizlik oranlarıdır. Çeşitli ülkelerdeki hâkim parti dönemleri inceleyen Nwokora ve Pelizzo'ya göre (2014: 836-837), hâkim partili dönemlerde daha düşük enflasyon ve işsizlik olduğu görülür. Enflasyon ve işsizlik arasında ters orantı olmasına rağmen, hâkim parti hükümetleri, işverenler ile işçi sendikaları arasındaki pazarlık sürecini daha dengeli hale getirerek işsizlik ve enflasyon arasındaki ters orantılı ilişkiyi düzeltici imkân bulabilir.

Özellikle, sosyo-ekonomik krizler sonrası, iktidara gelen hâkim partiler, bu krizlerin aşılmasındaki gösterdikleri hükümet performansı ile halkın hafızasında

belirgin olarak yer edinirler. Hâkim partiler, önemli sosyo-ekonomik gruplar arasında uzlaşma sağlayarak, bu kriz anlarındaki başarısı sayesinde ulusal kurtarıcı gibi bir pozisyona ve daha sonraki siyasal süreçte bir halo etkisine sahip olurlar (Pempel, 1990: 344). Bu etki sayesinde, kısa dönemli kriz anlarında seçmenler hâkim partiyi desteklemeye devam ederler (Hazama, 2018: 124).

Hâkim partilerin hükümet performansları ile seçmen desteğini devam ettirme arasındaki ilişki birçok çalışma ele alınmaktadır. Örneğin, hızlı ekonomik büyüme, düşük işsizlik ve enflasyon oranları ile sosyal refah politikaları, 1955-1993 yılları arası Japonya'da Liberal Demokratik Parti'nin (Krauss ve Pekkanen, 2010: 7), İsveç'te 1932-1976 yılları arası Sosyal Demokrat Partinin (Mtimkulu, 2006: 205), hâkim parti konumlarını sürdürmede önemli faktörler olarak görülürler.

3.4.4. Devlet-Parti İlişkileri ve Patronaj

Hâkim partilerin uzun dönemli iktidarlarını sağlamada devlet-parti ilişkileri önemli bir yere sahiptir. Hâkim partilerin hükümette yer almasının sağladığı avantajla devlet kaynaklarına daha kolay erişim sağlaması (Doorenspleet ve Nijzink, 2013: 18), seçim sürecinde seçmen desteğini korumak ya da genişletmek için önemli fırsatlar sunmaktadır. Hâkim partilerin devlet kaynaklarını kullanma yoluyla seçmen desteğini devam ettirme faaliyetleri ise, patronaj olarak ifade edilmektedir.

Hâkim partilerin patronaj faaliyetleri çeşitli şekillerde gerçekleşebilir. Özellikle kamu harcamaları sayesinde kamu istihdamı sağlama, sübvansiyonlar sunma ve kamu projelerini fonlama yoluyla sayısız grupların desteğini amaçlayabilir. Patronaj, hâkim partilerin, birincil destek guruplarını korumak için, özellikle ekonomik yavaşlama dönemlerinde çeşitli projelerle ekonomik koruyucu ağını kurmasında önemli bir araç haline gelebilir. Ayrıca, hâkim partiler, kamu politikalarını çeşitli yollarda kendi yararına olacak şekilde sunabilir. Yaşlı ya da okul çocukları gibi geniş kategorideki insanların faydasına politikalar uygulamaya koyabilir (Scheiner, 2006: 16-18). Hatta hâkim partiler, kimi zaman yoksul ya da kırsal kesime gıda yardımı veya küçük hediyeler verme yoluyla seçmen desteği sağlayabilir (Kopecký ve Mair, 2012: 5). Böylece muhalefet partilerinin geçmişiyle ilgili tecrübe veya kuruluş sürecinde hâkim konumu elde eden partiye göre muhalefet partilerinin ne getireceğinin bilinmemesi

durumunda, hâkim partinin sağladığı fayda temelinde seçmen hâkim partiye desteğe devam eder.

Bununla birlikte patronaj faaliyetleri yalnızca ödüllendirme olarak değil, aynı zamanda gözdağı verme ya da destek alamadığı takdirde cezalandırma yollarına başvurma gibi süreçleri de kapsayabilir (Metin, 2011: 183). Özellikle, üniter yapılı devletlerdeki bütçeyi merkezi hükümetler kontrol ettiği için, yerel yönetimlere bütçe aktarılması ya da yerele kamu hizmetlerinin sunumuyla ilgili kaygılar hâkim partilere seçmen desteği artırabilir. Bu nedenle, yerel yönetimler, politikacılar ya da seçmenler ulusal iktidar partileri ile yakınlık kurmak isterler (Scheiner, 2006: 4).

Japonya'da 1955-1993 yılları arasında Liberal Demokrat Partinin, üniter devlet yapısından dolayı mali merkezileşme ile yerel aktörlerle güçlü ilişkiler geliştirmesi ve özellikle kırsal alanda yaşayan kendi tabanına bir nevi geçim kaynağı olabilecek fonlar sağlaması gibi patronaj faaliyetleri seçim desteğini devam ettirmede önemli faktörler olmuştur (Krauss ve Pekkanen, 2010: 7). Benzer şekilde İtalya'da Hristiyan Demokrasi Partisi'nin hâkim parti konumunu devam ettirmek amacıyla, siyasal destekçilerini ödüllendirmek için istihdam ve çeşitli sosyal programlar uygulaması hâkim partilerin patronaj faaliyetine bir diğer örneği oluşturmaktadır (Rimanelli, 1999: 25).

Hâkim partilerin konumunu devam ettirebilmesi kadar kaybetmesi de kamu kaynaklarının kullanımındaki avantajına bağlıdır. Kamu kaynaklarının kullanımı hâkim partilerin seçmen desteğini veya muhalefete katılımın maliyetini artırabilir. Her iki durum da hâkim partilere seçim süreçlerinde avantaj sağlar (Greene, 2007: 5). Hâkim partilerin bu avantajı elde edebilmesi iki koşula bağlıdır: devletin ekonomi içindeki ağırlığı veya ekonomi ile ilişkisi büyük olduğunda ve bürokrasi siyasal olarak kontrol edildiğinde bu avantajlar daha büyüktür. Dolayısıyla devletin ekonomideki payı küçülürse hâkim parti konumu kaybedilebilir (Doorenspleet ve Nijzink, 2013: 19).

Hâkim partiler, hükümette yer alma sayesinde elde ettiği bu avantajların yanı sıra, kamu ve özel medyada daha fazla yer alma gibi bir avantaj da sahip olurlar. Genel olarak, hükümetteki partiler, muhalefet partilerine göre, haber ve reklam gibi süreçlerle medyada daha fazla yer almaktadır (Doorenspleet ve Nijzink, 2013: 12). Bu sayede, hükümetteki partiler ya da politikacılar rakiplerine göre daha iyi bilinirler ve kendilerini tanıtmak için daha fazla imkâna sahiptirler (Scheiner, 2006: 17).

Şüphesiz çeşitli parti sistemlerinde hükümette yer alan bütün partiler için bu avantajlar geçerlidir. Parti rekabeti ve muhalefet partilerinin varlığı kontrolsüz güce karşı en yüksek denetimi sağlar. Bir partinin seçimleri kaybetme korkusu olduğu sürece muhtemelen keyfi hareketi daha az olacaktır (Scheiner, 2006: 7-8). Toplumun geniş bir koalisyonuna dayanan hâkim partilerin kısa dönemde alternatifinin oluşmaması ve dolayısıyla seçimleri kaybetme kaygısı taşımaması devlet kaynaklarının kullanımından maksimum derecede yararlanmasına olanak tanımaktadır. Fakat gelişmiş ülkelerde güçlü demokratik kurumlar ve sivil toplumun varlığı, hâkim partilerin devlet kaynaklarını kullanmak yoluyla iktidarlarını devam ettirebilmesini zorlaştırır. Buna karşın, zayıf demokratik kurumlar ve sivil toplum kuruluşlarına sahip ‘gelişmekte olan ülkeler’de ise hâkim partiler devlet denetimini ve kaynaklarını kullanarak kendi destekçilerini daha kolay koruyabilirler. Netice itibariyle devlet iktidarının kullanımı sayesinde hâkim parti, seçim alanında rekabeti ve rekabeti destekleyen kuralları zayıflatabilir (Simkins, 1999: 50).

3.4.5. Muhalefet Partilerinin Engelleri

Hâkim partiler siyasal, sosyal ya da ekonomik krizler sonrası, krizleri sona erdirmek ve ülkede dönüşümü sağlamak amacıyla bir tarihsel projeyi uygulamaya koymak üzere seçimlerde çoğunluğu sağlayarak siyasal iktidarı elde ederler. Hâkim partiler, hükümet etme sürecinde gösterdikleri performans, devlet parti ilişkileri ve patronaj faaliyetleri ile hâkim parti konumunu sürdürmeye devam edebilirler. Muhalefet partileri ise, geçmiş hükümet performansları, ideolojileri ve uzun süreli hâkim parti iktidarlarından kaynaklı birtakım engellerle karşı karşıyadır.

İlk olarak, hâkim partiler başarılı hükümetleriyle başlattıkları siyasal, sosyal ve ekonomik dönüşümü referans alarak muhalefet partilerini “dönüşüme karşı güçler” olarak konumlandırır ve seçmen nezdinde meşruluklarını kaybetmelerini amaçlarlar. Ancak, bu durum, hâkim partilerin vereceği bir karar ile doğmamaktadır. Muhalefet partilerin tarihsel, kültürel ve ideolojik temelleri veya geçmiş dönemlerdeki başarısız yönetimleri gibi nedenler bu durumun zemini oluşturmaktadır (de Jager, 2006: 25). Hâkim partiler seçmen desteğini korumak ve genişletmek için muhalefet partilerinin bu konumundan etkin bir şekilde yararlanırlar.

İsrail'in kuruluş sürecindeki rolü nedeniyle hâkim parti pozisyonunda bulunan İşçi Partisi, alternatif olabilecek muhalefet oluşumu Herut'u İsrail devleti ve Yahudi toplumunun temel değerlerine tehdit oluşturan baskıcı, antidemokratik ve faşist bir hareket olarak göstererek bu oluşumun seçmen nezdinde meşruluğunu kaybetmesi için çaba göstermiştir (Levite ve Tarrow, 1983: 295-323). Buna benzer olarak, İtalya'da hâkim parti pozisyonunu elde eden merkez sağ oluşumu Hristiyan Demokrasi hareketi ve Japonya'da muhafazakâr temellere sahip Liberal Demokratik Parti, kendilerine alternatif olma ihtimali bulunan sosyalist partileri, 'komünizm'i getirme tehlikesi barındırdıkları ve ülkenin demokratik bütünlüğüne zarar verecekleri iddialarıyla, onların seçmen nezdinde meşruiyetlerini kaybetmeleri için çaba sarf etmişlerdir (Levite ve Tarrow, 1983: 295-323; Köllner, 2005: 9). Benzer durumlar diğer hâkim partili sistemlerde de görülmektedir.

Muhalefet partilerine ilişkin bir diğer engel ise partilerin yapılarından kaynaklıdır. Hâkim partiler en yüksek seçmen desteğine ulaşabilmek için ideolojik yelpazenin daha çok ortalarında pozisyon edindir. Buna karşın muhalefet partileri ise, daha uçlarda kalırlar. Bu da muhalefet partilerine daha az seçmen desteği sunar (Langfield, 2010: 40-41). Bununla birlikte geniş seçmen desteğine sahip hâkim partiler kendilerini ülke ile özdeşleştirirler. Hindistan'da hâkim partili sürecin yaşandığı 1952-1977 arası dönemde bunun izleri görülmektedir. Kongre Partisi siyasetçilerine göre, Kongre Partisi, Hint toplumunun bütün kesimlerini temsil ettiğinden yönetimin doğal partisidir. Sadece Kongre Partisi istikrarlı ve etkin bir hükümet sağlayabilir. Dolayısıyla, Kongre Partisi ülkedir, ülke Kongre Partisidir (Spieß, 2002: 1-21). Hâkim partilerin elde ettiği bu pozisyon nedeniyle hâkim partiye muhalefet zorlaşabilir. Başarılı hâkim parti hükümetleri nedeniyle istikrarsızlığın getireceği maliyet, seçmenlerin hâkim partiye desteğe devam etmesini sağlayabilir.

Muhalefet partilerinin bir engeli de potansiyel siyasetçileri partiye çekememesidir. Hâkim partili sistemde iddialı ve akıllı siyasetçi kariyer gelişimi ya da çeşitli amaçlarını gerçekleştirmek için hâkim partiye çalışmayı isteyecektir. Sadece bu parti başarı için makul bir şans sunabilir. Ayrıca, hâkim partiler akıllı hırslı siyasetçileri veya potansiyel muhalefet olabilecek kararlı, kalifiye kişileri partiye dahil etmeye çalışırlar (Langfield, 2010: 40). Bu açıdan muhalefet partilerinin belirli potansiyele sahip kişileri partiye dahil edememesi seçim başarılarında önemli bir engeli oluşturur. Aynı şekilde güçlü

siyasetçilerin muhalefette olmayışı hâkim partilerin iktidarlarını devam ettirebilmesinde önemli bir avantaj sunar.

Son olarak, hâkim partilerin patronaj faaliyetleri veya kamu kaynakları aracılığıyla kendi destekçilerini ödüllendirmesi nedeniyle, seçmenlerin fayda-maliyet çerçevesinde hareket etmeleri muhalefet partilerine yönelmesini engeller (Greene, 2010: 157-159). Kamu hizmetlerinden eksik faydalanma korkusu muhalefet partilerinin seçmen desteğini artırabilmesinin önünde bir engel teşkil edebilir.

3.5. Hâkim Parti Sistemlerinin Sonlanması

Hâkim partiler, kendilerini ortaya çıkaran siyasal gerçekliğe dayalı olarak uzun yıllar iktidarlarını devam ettirebilirler. Siyasal durgunluk ve değişim baskılarına dayalı beklenmedik koşullar ortaya çıkması durumunda da seçmene cazip gelen siyasal, sosyal ve ideolojik esnekliğe sahip vizyonu ve ülkedeki sosyal grupların çoğu ile kurduğu yakın ilişkiler (hâkim pozisyonu devam ettirmek için tehlikeli olsa bile) sayesinde hâkim parti konumunu muhafaza edebilirler (Rimanelli, 1999: 7). Buna rağmen hâkim partilerin iktidarları süresiz değildir. Hâkim partiler, siyaset ve toplum içerisinde meydana gelen kaçınılmaz değişikliklerle karşı karşıya gelirler. Bu değişikliklere uyum sağlayabilecek, diğer bir ifadeyle yeni krizlerin üstesinden gelebilecek manevra esnekliğini muhafaza etmesi gerekir.

Hâkim parti sistemlerinde iktidar değişimine neden olan faktörler, her ülkenin kendine özgü koşulları nedeniyle farklılık göstermektedir. Genel olarak, bölünmeye götüren liderlik savaşları, otoriter ve oligarşik eğilimler, yolsuzluk, sosyo-ekonomik sorunların çözümünde başarısızlık, güçlü sosyo-ekonomik blokların kaybı, savaş sonuçları, çevresel ve ekonomik sorunlar, seçmenlere alternatif sunabilir bir muhalefetin ortaya çıkması (Mtimkulu, 2006: 288); göçler sonrası oluşan yeni demografik yapı ve nesil değişimi hâkim partilerin iktidarın sonlanmasında etkili olan faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır (Levite ve Tarrow, 1983: 325).

Hâkim partilerinin iktidar değişimine etki eden bu faktörlerin sadece biri hâkim parti iktidarının sonlanmasına etki edebileceği gibi birden fazla faktör de etki edebilir. Japonya'da Liberal Demokratik Parti'nin 1993 yılında iktidarının sonlanmasında 1980'lerin sonlarından itibaren yolsuzluk, skandallar ve parti içi grupların bölünmeyle sonuçlanan çatışmaların etkili olduğu görülmektedir (Köllner, 2005: 16). İsveç'te

Sosyal Demokrat Partinin 1970'li yıllarda uygulamaya koyduğu yeni ekonomi politikaları seçmen tabanını oluşturan işçi sınıfının diğer partilere kaymasına neden olmuş, bununla birlikte nükleer enerji kullanımı ve çevre sorunlarına karşı etkili politikalar geliştirememesi hâkim parti pozisyonunun 1976 seçimlerinde sonlanmasına neden olmuştur (Epsing-Andersen, 1990: 55).

Hâkim parti potansiyeline sahip partiler çeşitli çıkarları bir şekilde uzlaştırarak, pasifize ederek veya ödüllendirerek birleştirme yeteneğine sahiptir. Bu şekilde çeşitli çıkarların koalisyonu görünüşte sergileyen hâkim partilerde parti disiplini aracılığıyla parti yapısını korumak daha zor hale gelmektedir. Dolayısıyla, hâkim ya da potansiyel hâkim partiler katı parti disiplinini ya da çeşitli çıkarlar arasında hassas dengeyi gözetemezse parti hâkimiyetinin kesilme riski hızlanabilir (Friedman, 1999: 102). Parti içerisinde hâkim liderlik pozisyonu için bir girişim çok sayıda üst düzey lideri rakip parti kurma yoluna teşvik edebilir. Bu durum, Hindistan'daki Kongre Partisinin 1977 seçimlerinde iktidarının sonlanması sürecinde açıkça gözlemlenebilir. 1966 yılında partide liderliğe geçen İndira Gandhi, partide liderliği şahsında toplaması, katı parti disiplini uygulamaları ve ülkedeki millileştirme faaliyetleri parti içerisinde muhalefetin gelişmesine ve güçlü grupların partiden ayrılarak yeni parti kurmaları beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte Kongre Partisinde liderlik pozisyonundan dışlanan alt sınıfların ülkedeki sanayileşmeyle birlikte yeni orta sınıfın oluşması, Pakistan ile girilen savaşın ekonomik sonuçları, parti içerisinde ayrılan muhalefetin güçlenmesi Kongre Partisini 1977 seçimlerinde iktidarın sonlanmasına zemin hazırlayan etkenler olarak ifade edilebilir (Hasan, 2006: 45).

Hâkim parti sistemlerinin sonlanmasında önemli bir etkende nesil değişimidir. Nesiller geçtikçe yenilenen seçmenler partiye hâkim konumu getiren kahramanca işleri aynı heyecanla hatırlamaz. Devletin kuruluşundaki rolü ile hâkim parti statüsü elde eden İsrail ve Hindistan'daki hâkim partilerin bu durumla karşılaştığı görülmektedir. Nesil değişimi sonrası hâkim parti konumunu tehdit eden yeni koşulların ortaya çıkardığı kriz anları karşılaşmaları olasıdır. Bu krizleri atlatabilecek stratejik esnekliğe sahiplerse hâkim parti konumlarını devam ettirebilirler (Levite ve Tarrow, 1983: 325).

Hâkim partilerin iktidarlarını sonlandırabilecek yeni koşulların ortaya çıkmasının önemi kadar, muhalefet partilerinin alternatif olabilme potansiyelleri taşımaları da

önemlidir. Aksi durumda, kamuoyunu yanlış yorumlama, büyük grupların taleplerine ilgisiz kalma, marjinal grupların önemi hakkında yanılma ve zayıf örgütsel çalışma, hâkim partilerin sonunu getirebilir. Ancak muhalefetin bunlardan yararlanacak durumda olmadığı ya da nadiren olduğu durumlarda, kötü kararlar bile hâkim partiler için felaket getirmeyecektir (Arian ve Barnes, 1974: 600). Özellikle hâkim partiler tarafında seçmen nezdinde kültürel anlayışları, tarihsel veya ideolojik temelleri nedeniyle gayri meşru, ya da siyasal istikrar için tehdit olarak gösterilen muhalefet partileri yeni koşulların ortaya çıkardığı durumlardan yararlanmak için eski katılıklarını bırakarak daha esnek politikalar seçme yoluyla iktidar alternatifi hali alabilirler. Muhalefet partilerin göstereceği bu esneklik ile kendi çekirdek tabanını kaybetme riski taşısa da yeni seçmenler üzerinde daha çekici pozisyona sahip olabileceği gibi ve diğer muhalefet grupları ile iş birliği geliştirerek hâkim partilerin iktidarlarının sonlanmasında etkili olabilirler.

4. HÂKİM PARTİ SİSTEMİ: İSVEÇ VE JAPONYA ÖRNEĞİ

Araştırmanın bu kısmında, İsveç'te Sosyal Demokrat Parti (1932-1976) ve Japonya'da Liberal Demokratik Parti (1955-1993) özelinde siyasal, sosyal ve ekonomik krizler sonrası ortaya çıkan hâkim parti sistemi ele alınmaktadır.

4.1. İsveç: Sosyal Demokrat Parti (1932-1976)

İsveç'te Sosyal Demokrat Parti'nin, 1932'den 1976'ya kadar 44 yıl süren hükümetleri sayesinde hâkim parti olarak konumlanmasıyla bu dönemde parti sistemi hâkim parti sistemine evrilir. Ancak hâkim parti sisteminin nasıl bir parti sistemi içinden doğduğu ve sonrasında parti sisteminin ne yönde değiştiğini görebilmek açısından öncelikle İsveç'te parti sisteminin gelişimini ele almak yararlı görülmektedir. Bu nedenle araştırmanın bu kısmında İsveç'te, ilk olarak parti sisteminin gelişimine ilişkin bilgiler verilecek daha sonra SDP'nin hâkim parti konumunun oluşumu ve hâkim parti sisteminin dinamikleri, yerleşmesi, sonlanışı analiz edilecektir.

4.1.1. İsveç Parti Sisteminin Gelişimi

İsveç'te, 1866 Reformları ve 19. yüzyılın sonlarına doğru başlayan sanayileşmenin etkisiyle siyasal, sosyal ve ekonomik gelişmeler doğrultusunda ortaya çıkan kurumsal yapı ve bölünmeler parti sisteminin gelişimine etki eder. Demokratik parti sisteminin oluşumu ise esas olarak 1917'de parlamenter demokrasiye geçiş sonrası başlar. Bu açıdan parti sisteminin kökenlerini kapsayan 1866 Reformları sonrası ve 1917 sonrası parti sisteminde değişmelerin yaşandığı süreçler iki ayrı başlık altında incelenecektir.

4.1.1.1. 1866 Reformları, Sanayileşme ve Parti Sisteminin Şekillenışı

İsveç'te siyasal partilerin ilk örneklerini 1719-1772 yılları arasında ortaya çıkan "Hats" (1738-65 ve 1769-71 hükümette) ve "Caps" (1765-69 ve 1771-72 hükümette) oluşturur². Her iki parti; Soylular, Rahipler, Burjuvazi ve Çiftçiler Meclisi olmak üzere

² İyi tanımlanmış bir programdan yoksun olan iki partinin birbirinden ayırt edilmesi oldukça güçtür. "Caps", barışçıl, ılımlı ve Rusya yanlısı bir dış politika taraftarı iken, "Hats" milliyetçi ve ulusal prestije duyarlı, güçlü merkantilist politikaları savunan ve Fransa yanlısı dış politikayı savunmuştur. "Hats" üst düzey görevde bulunan soylular ve büyük tüccarların (burjuvazi) temsilcilerinden, "Caps" ise orta-alt düzey soylular, çiftçiler, din adamları temsilcilerinden oluşmaktadır. İki partinin ismi o dönem popüler olan şapkalarından gelmektedir (Scott, 1988: 243). "Hats" üç tarafı yukarı bükülmüş sert kumaştan üretilen devlet görevlilerin taktıkları gösterişli şapkalar (tricornes), "Caps" ise ılımlı ve ihtiyatlı tavrından

dört meclisli parlamentoda karar alma süreci ve kabine oluşumunda gerekli olan üç meclisin desteğini almak için parlamento içerisinde doğar. Bununla birlikte, her iki parti, üyeleri doğrudan belirlenen Soylular ve Rahipler Meclisinin aksine seçimle belirlenen Burjuvazi ve Çiftçiler Meclisi seçimlerinde adaylara mali destek sunmakla sınırlı olarak seçim süreçlerinde yer alır (Roberts, 1986: 70; Teorell, 2008: 5). İsveç'te parti sisteminin kökenlerini ele alan bazı çalışmalarda bu dönem hem sayı hem de iktidarın el değiştirmesi bakımından partilerin göreceli gücü itibarıyla iki parti sistemi olarak nitelendirilir (Metcalf, 1981: 44). Günümüzdeki siyasal parti görünümünden uzak parlamento içi grup niteliğinde olsa da iki partili siyasal deneyim, parlamentonun mali krizler, yüksek enflasyon ve ekonomik durgunluk gibi sorunları çözmedeki başarısızlığından dolayı 1772'de Kral III. Gustav'ın krallık yetkilerini artırmasıyla sona erer (Congleton, 2011: 380-381).

İsveç'te siyasal partilerin yeniden ortaya çıkışı ve modern parti sisteminin gelişimi ise, Parlamento ile Kral arasında güç paylaşımını kurumsallaştıran 1809 Anayasasından 1917'de parlamenter demokrasiye geçiş sürecine kadar yaşanan bir dizi gelişmenin ürünüdür. Bunlardan ilkinin, 1866 Reformları olarak bilinen anayasa değişiklikleriyle Temsilciler Meclisi ve Senato olmak üzere iki meclisli parlamentonun inşa edilmesi oluşturur (Hancock, 1998: 438). Yetkileri eşit olarak belirlenmiş her iki meclisin üyeleri seçim mekanizmasıyla belirlenir. Buna göre, Senato üyeleri yerel meclislerce dolaylı olarak, Temsilciler Meclisi üyeleri ise mülk ve gelire endeksli seçme hakkına sahip erkekler tarafından (21 yaş üstü nüfusun %6'sı, yetişkin erkeklerin %22'si) seçilir. Senato üyelerini seçen yerel meclislerin seçimi için oy kullanma hakkı ise gelir ve mülke göre sınırlandırılarak ağırlıklı oy sistemine göre yapılır. Senato üyelerinin çoğunluğu büyük çiftlik sahiplerinden, üst düzey bürokratlardan ve büyük işletme sahiplerinden oluşmuştur. Temsilciler Meclisinde, il/ilçe alanlarına seçim bölgelerinin dağılımı nedeniyle burjuvazi daha az oy ile daha fazla sandalye kazanmışsa da küçük çiftçi kesimi en büyük meslek grubunu oluşturur (Sarvlik, 2002: 232-235).

Parlamentonun değişen kompozisyonuyla birlikte üyeler temsil ettikleri toplumsal grupların çıkarları temelinde parlamento içi etkinliklerini artırmak amacıyla siyasal parti

dolayı yumuşak kumaştan üretilmiş denizciler, çiftçiler gibi gruplar tarafından kullanılan şapkalardan hareketle koyulmuştur (Dermineur, 2017: 83).

gruplarını kurar. Bu bağlamda Muhafazakâr Parti, Liberal Parti ve Çiftçi Partisi üç parlamenter grubu meydana getirir. İlk seçim kampanyalarının düzenlenmesi de yine bu dönemde olur. 1870 dünya ekonomik buhranı sonrası gümrük tarifelerine ilişkin Çiftçi Partisi ve Muhafazakâr Parti tarafından savunulan korumacı politikalar ile Liberal Parti tarafından savunulan serbest ticaret politikaları tartışmaları 1887'deki seçim kampanyasının zeminini oluşturur (Lewin, 1988: 33-46). Böylece 1866 reformları sonrasında parlamentonun yapısında değişim ile oluşumunda seçim mekanizmasının getirilmesi parti siyasetinin başlangıcına olanak sağlar.

1866 reformları sonrası, hızlı ekonomik büyüme, sanayileşme ve ulaşımdaki gelişmeler, İsveçlilerin çoğunun istihdam şekli, yaşadığı yer, yaşam tarzı ve refahı üzerinde doğrudan etkiye sahip olur. Örneğin, sanayileşme ve ticaretin gelişimiyle birlikte, nüfusun üçte biri geçim kaynakları için endüstriye bağımlı hale gelirken tarım sektöründe çalışanların sayısı yarıya düşer. Doğal olarak, kentlere büyük göç yaşanır (Tsarouhas, 2008: 34-35). Yaşanan demografik değişimler kitlesel siyasetin gelişimi açısından uygun koşullar sağlar. Yaklaşık aynı zamanlarda, özgür kilise, aydınlar, öğrenci örgütleri ve diğer örgütler; esnaflar ve alt-orta sınıfların güçlü desteğiyle siyasal alanda görünürler ve radikal-liberal çizgide seçim reformu lehine kampanya başlatırlar (Elder, 2013: 2). Öte yandan sanayileşme, İsveç'teki demokratik siyasal gelişmeler açısından merkezi rol oynayacak işçi sınıfının doğuşu ve işçi sınıfı örgütlerinin ortaya çıkışına da etki eder. İşçi sınıfı ve örgütlü yapısı ilk başlarda çalışma koşulları, saatleri ve daha iyi bir ücret talep eden faaliyetler organize ederken, 1889'da bu örgütlerin desteği sayesinde kurulan Sosyal Demokrat Parti (SDP) ile oy hakkının genişletilmesi yönünde seçim reformu taleplerini dile getirir (Congleton, 2011: 398: 399).

Sosyo-ekonomik alandaki değişimlerle bir yandan toplumsal hareketlerin doğuşu yeni politik gerilimler ve talepler meydana getirirken, diğer yandan gelir ve vergilerin artışı ayrıcalığı olmayan sınıfların temsilini genişleterek seçmen sayısını artırır. Oy kullanma hakkına sahip seçmen sayısı 1870-1902 yılları arasında %20'den %34'e yükselir (Congleton, 2011: 392). Seçmen sayısının artışı siyasal partileri örgütlenmeye iter ve partiler kademeli olarak örgütlenir. 1889'da işçi sınıfının desteğiyle "parlamento dışında doğan" tek parti olan Sosyal Demokrat Parti'den sonra, demokratikleşme taleplerini gündeme getiren ve serbest ticareti savunan toplumsal grupların yardımıyla Liberal Parti (LP) 1902'de, bürokratik elitler, büyük çiftlik sahipleri ve parlamento içi

muhafazakâr (soylular) grupların desteğiyle Muhafazakâr Parti (MP) 1904'te ulusal örgütlenme sürecini tamalar (Hecló, 2010: 39).

Siyasal partilerin seçmen desteği elde etmek amacıyla bir program temelinde örgütlenmesi, İsveç'te 20. yüzyılın ilk yıllarında parlamento içerisinde üç partili bir sistem ortaya çıkarır. Ancak, seçim hakkı sınırlamaları nedeniyle SDP'nin sayısal olarak parlamentodaki durumu zayıftır. LP'nin desteğiyle birkaç vekil parlamentoda yer alır. Aynı zamanda, LP ve SDP seçim hakkının genişletilmesi ve parlamenter hükümet sistemine geçişi talep eder (Hancock, 1998: 456). SDP parlamento içinde zayıf olsa da işçi örgütlerinin desteğiyle protesto ve grevler yoluyla siyasal alanda etkili olmaya başlar. Blake (1960: 24), özellikle genel grevin işçi örgütleri tarafından siyasal tanınma mücadelesinde güçlü bir silah olarak görüldüğünü ifade eder. Buna örnek olarak, 1902'te oy hakkının genişletilmesi talepleri çerçevesinde işçi örgütlerinin üç günlük grev faaliyeti gösterilebilir (Lewin, 1988: 64).

Devlet yönetiminde oldukça uzun süredir yer alan ve Kral ile yakın ilişkilere sahip MP'li politikacılar, işçi sınıfı ve sosyalist hareketlerin büyümesi temelinde “kızıl tehdit” söylemini geliştirerek siyasal istikrarı tehlikeye sokabileceğini savunarak oy hakkının genişletilmesi taleplerine karşı duruş sergiler (Lewin, 1988: 59-62). Ancak, SDP ve LP'nin oy hakkının genişletilmesine ilişkin müşterek talepleri ve faaliyetleri kaçınılmaz bir şekilde onları reforma zorlar. Böylece, 1907-9 yılları arasındaki “Büyük Taahhüt” ile nispi temsil seçim sisteminin bir türü olan d'hondt sisteminin getirilmesi karşılığında oy hakkının 21 yaş üstü erkekleri kapsayacak şekilde genişletilmesini kabul ederler (Hancock, 1998: 478). Bu düzenleme, kadınları oy kullanma hakkının kapsamı dışında tutmasıyla temsilin genişlemesine sınırlı bir katkı sunmasına rağmen, parlamento içerisinde partilerin ağırlıklarını değiştirmesi bakımından parti siyaseti açısından önemli dönüm noktasını oluşturur.

Genişletilmiş oy hakkının en belirgin etkisi daha önceleri önemli oranda oy hakkı olmayan işçi sınıfının sınırlı desteğiyle zayıf konumda olan SDP'nin 1914'te yapılan ikinci seçimle birlikte Temsilciler Meclisi'nde en büyük parti haline gelmesiyle görülür (Särlvik, 2002: 263). Tablo 2'te 1911-1917 arası ikinci mecliste partilerin aldıkları oy oranı ve sandalye sayısı verilmektedir.

Tablo 2. 1911-1917 Arası İsveç Temsilciler Meclisinde Partiler

Yıllar	SDP	LP	MP	ÇP
1911	%28,5 (64)	%40,2 (102)	%31,2 (64)	-
1914 (I)	%30,1 (74)	%32,2 (70)	%37,7 (86)	
1914 (II)	%36,4 (87)	%26,9 (57)	%36,5 (86)	
1917	%31,1 (86)	%27,6 (62)	%24,7 (57)	%8,5 (14)

Kaynak: Särilvik (2002: 263)

*SDP (Sosyal Demokrat Parti), LP (Liberal Parti), MP (Muhafazakâr Parti) ÇP (Çiftçi Partisi)

Parti siyaseti açısından diğer önemli gelişme ise, hükümet oluşumunda parti etkinliğinin kademeli olarak artmasıyla gerçekleşir. Başlangıçta, Kral, hükümet oluşumu ve kamu politikalarının şekillendirilmesinde oldukça etkilidir. Kral ile partiler arasındaki ilk kırılma, 1914'te Kral'ın savunma harcamalarının artırılması talebiyle parlamentoda konuşması sonrası ortaya çıkar. 19. yüzyıl sonlarına doğru Kral'ın parlamentoda konuşmak yerine, hükümet aracılığıyla teklifini iletmesi gelenek haline gelir. Ancak Kral'ın bu geleneği ihlal etmesi Liberal Partili Başbakan'ın protesto etmek amacıyla istifa etmesiyle sonuçlanır (Molin, 1992: xix-xx). Yenilenen seçimlerle birlikte Kral, 1914'te çoğunluk partisi lider ve üyelerinden ziyade daha az parlamenter çoğunluğa sahip Muhafazakâr Parti'ye hükümeti kurma görevini verir. Fakat birinci dünya savaşı sonrası ortaya çıkan sosyo-ekonomik krizler ve Muhafazakâr Parti hükümetinin üstesinden gelmedeki başarısızlığına karşı protesto gösterileri atmosferinde yapılan 1917 seçimleri hükümet oluşumu için yeni bir süreç başlatır (Tilton, 1974: 566-567).

1917, Avrupa'da devrimler yılı olarak adlandırılır ve İsveç'te de hükümetlerin belirlenmesi sürecinde Kral'ın etkinliğinin son bulması ve parlamenter hükümet sistemine geçiş taleplerini içeren kitlesel gösteriler artar (Möller, 2015: 120). Özellikle işçi örgütlerinin kitlesel gösterilerinin artışıyla birlikte Rusya'daki "Şubat 1917" devrimine benzer bir devrim ihtimali, bunu bastırabilecek güçlü bir ordunun bulunmaması ve hali hazırda parlamenter kurumların mevcudiyeti İsveç'te demokrasiye barışçıl yollardan geçişi zorlayan en önemli etkenlerdir. Kral, 1917 seçimlerinde çoğunluğu elde eden SDP ile LP'nin parlamenter demokrasiye geçiş yönündeki tavsiyeleri doğrultusunda parlamentoyu nihai otorite olarak kabul eder (Tilton, 1974:

567-568). Böylece, 1917’te hükümeti oluşturan SDP ve LP koalisyonu ile İsveç’te parlamenter demokrasiye geçiş sağlanır.

1866 reformlarıyla birlikte başlayan, sanayileşme ve demokratikleşme ile devam ederek nihayetinde 1917’de demokrasiye geçişle tamamlanan süreç, İsveç’te parti siyasetinin temellerini oluşturur. Aynı zamanda partilerin temsil ettikleri grupların çıkarları etrafında ilk ayrışmalar bu dönem itibariyle görülür. Yine de hükümet oluşumu ve kamu politikalarının şekillenmesi sürecinde Kral’ın ve bürokrasinin etkinliğinin 1917’ye kadar sürmesinden dolayı parti hükümetlerinin başladığı 1917 sonrasında parti sisteminin oluşumu daha net görülebilir.

4.1.1.2. 1917 Sonrası Demokrasiye Geçiş ve Parti Sisteminde Değişmeler

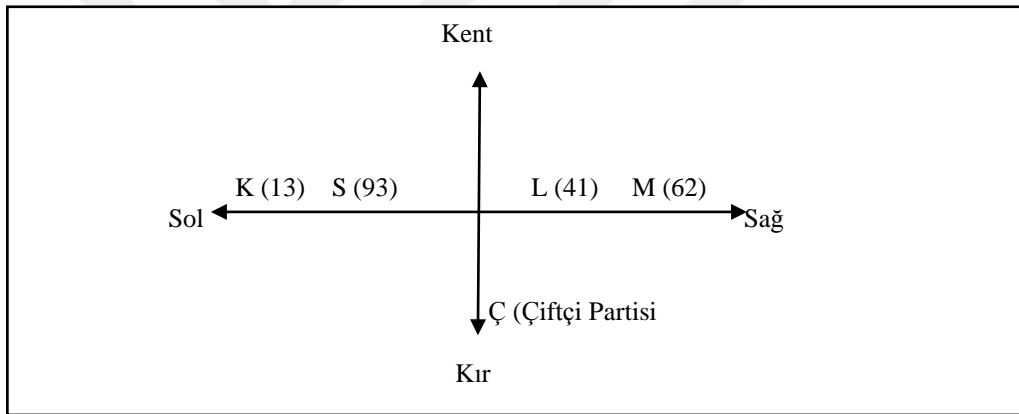
1917, İsveç’te parlamenter demokrasiye geçiş yılıdır. Ancak bu geçiş anayasal bir değişiklik olmaksızın fiili olarak gerçekleşmiştir. 1917’de Liberal Parti -Sosyal Demokrat Parti koalisyonu ile hükümetin kurulması ve Kral’ın parlamento çoğunluklarını nihai otorite olarak kabul etmesi sonrası İsveç’te parlamenter demokrasiye geçişin tamamlandığı belirtilir (Bergman, 2004: 203). Geçiş sonrası, 1918-20 yılları arasında demokratikleşme reformları devam eder. Parlamento’nun oluşumu için seçim sisteminde gelir ve servete ilişkin sınırlamalar ile ağırlıklı oy sisteminin kaldırılmasının yanı sıra oy kullanma hakkı kadınları da kapsayacak şekilde genişletilir. Bununla birlikte, oy verme yaşı Temsilciler Meclisi için 23’e, Senato’yu oluşturan yerel meclisler için 27’ye çıkarılır (Rustow, 1957: 184).

İlk kez 23 yaş ve üstü tüm yetişkinlerin oy kullandığı 1921 seçimleri sonrası, Sosyal Demokrat Parti, Komünist Parti, Muhafazakâr Parti, Liberal Parti ve Çiftçi Partisi mecliste yer alır. Partilerin sayısı açısından ortaya çıkan parlamento kompozisyonu 1980’lerin sonuna kadar bu görünümünü korur ve parti sistemi ise, beş parti sistemi veya çok parti sistemi olarak nitelendirilir (Vedung, 1988: 78-79). Ancak parti sisteminin oluşumu açısından ideolojik mesafe, partilerin göreceli gücü, partiler arası iş birliği potansiyeli ve hükümette kalma süresi gibi diğer ölçütler açısından bakıldığında üç farklı parti sisteminin izlerini görmek mümkündür. Bu bağlamda, 1921-1932 yılları arası kısa ömürlü hükümetlerin görüldüğü, hükümetteki partilerin sık değiştiği (Ersson, 1991: 198) ve partiler arası iş birliği potansiyelinin zayıf olduğu aşırı çok parti sistemi (Möller, 2015: 120-121), 1932-1976 yılları arasında SDP’nin seçim

performansına dayalı olarak 44 yıl hükümette kalması ile ortaya çıkan hâkim parti sistemi (Sartori, 2005: 156) ve nihayetinde 1976-1991 arasında nispeten istikrarlı hükümetlerin kurulduğu (Ersson, 1991: 198) ılımlı çok parti sistemi ortaya çıkmıştır.

Parti sistemi içerisine partilerin konumlanması ise ideolojileri, seçmen desteği aldıkları grupların ayrışması ve seçmen gruplarının coğrafi yoğunlaşmasına göre olmuştur. Partilerin ideolojilerine göre bakıldığında, sağ-sol ya da sosyalist ve sosyalist olmayan partiler ayrımı belirgindir. Buna göre, MP, LP ve ÇP sağ blok, SDP ve KP ise sol blok partiler olarak nitelenir. Seçmen gruplarının coğrafi yoğunlaşmasına göre, seçmen desteği kentlerde yoğunlaşan MP ve LP'ye karşın kırsal alanlardan oluşan ÇP sağ-sol ölçeği dışında kent-kır bölünmesine işaret eder (Bergström, 1991: 8). Şekil 1.'de partilerin bölünmelere ilişkin dağılımı gösterilmektedir.

Şekil 1. 1921 Seçimleri Sonrası İsveç'te Parlamentodaki Partiler ve Bölünme Yapıları

Kaynak: Bergström (1991: 9).

*K= Komünist P. S = Sosyal Demokrat P. L = Liberal Parti M= Muhafazakâr P. Ç= Çiftçi P.

Beş partiden üçü farklı toplumsal sınıflarla güçlü bir şekilde ilişkilidir. Bunlar, ekonomik ve sosyal seçkinleri temsil eden Muhafazakâr Parti, tarım sınıfını temsil eden Çiftçi Partisi ve işçi sınıfını temsil eden Sosyal Demokrat Parti şeklinde sıralanabilir. Yine diğer iki partide sınıflarla ilişkilidir. Kentli orta sınıfın çıkarlarını temsil eden liberal parti ile zayıf ama istikrarlı Komünist Parti işçi sınıfını temsil eder. Yalnız bu iki partinin sınıflardan aldığı destek diğer üç parti kadar güçlü değildir (Aylott, 2015: 153). Sınıf bölünmeleri İsveç'te parti rekabetini yapılandıran başlıca faktör olmakla birlikte, partilerin çekirdek desteklerinin ötesine ulaşabilme kapasiteleri parti sisteminin görünümü etkiler. Örneğin SDP'nin hâkim parti olarak konumlandığı 1932-1976 yılları

arasında hâkim parti sisteminin ortaya çıkışında işçi sınıfının desteğinin dışında diğer sınıflardan destek bulabilmesi belirleyici etkenlerden biri olmuştur.

1960'ların sonlarından itibaren yeni bölünmelerin oluşmaya başlaması İsveç parti sistemine etki eden diğer bir faktör olmuştur. Bunlar, çevre, suç oranı ve bağımlılık gibi ahlaki sorunlar ve göç politikalarına tepkiler şeklinde sıralanabilir. Bu bölünme yapılarının parti sistemine etkileri bakımından, ilki çevre sorunları temelinde ortaya çıkan Yeşiller Partisinin 1988'de, ikincisi ise 1991'de Hristiyan Demokrat Parti'nin ve son olarak üçüncüsü de sadece tek dönem 1991'de Yeni Demokrasi Partisinin parlamentoya girişi sürecinde görülebilir (Bergström, 1991: 26-27). Yeni partilerin parlamentoya dahil olmasıyla 1917'den itibaren devam eden eski "beş parti sistemi" görünümü 1990'lar ve 2000'lerde 7-8 partili çok parti sistemi olarak değişirken (Bengtsson vd., 2014: 29) yeni bölünmeler parti rekabetini etkileyen dinamikler arasında yerlerini alırlar.

İsveç'te bölünme yapılarının parlamentoda temsiline en önemli katkıyı seçim sistemi sunmaktadır. 1911 seçimleri ile uygulanmaya başlayan nispi temsil sisteminin bir türü olan "d'hondt sistemi" ve 1954'te "modifiye edilmiş Sainte Lague" sistemi orantısızlık derecesinin düşüklüğü sayesinde toplumsal bölünmelerin parlamentoya yansımaya imkân verirler (Särilvik, 2002: 265). Partilerin parlamento içi gücünün değişkenlik göstermekle birlikte, seçim sistemi parlamentonun farklı siyasal görüşleri yansıtan bir görünüm kazanmasını sağlamıştır.

1976 seçimleri öncesinde İsveç'te parlamento yapısı ve seçim sistemine ilişkin değişiklikler yapılır. 1969'da parlamento önce 350 sandalyeli sonra 349 sandalyeli tek meclisli bir yapı haline dönüştürülerek, 1866'dan beri devam eden eşit yetkili iki meclisli yapıya son verilir. Parlamento üyelerinin seçimi için, nispi temsil sisteminin bir türü olan "Sainte Lague" sisteminin uygulanmaya devam etmesinin yanı sıra %4'lük ulusal seçim barajı eklenmiştir. Üyelerden, 310'u, iki ile otuz beş üyeli 29 seçim bölgesinden seçilir. Diğer 39 üye ise hiçbir bölgeden sandalye kazanamayan ancak %4'lük seçim barajını aşabilen partiler ile %4'lük seçim barajını aşamayan ancak herhangi bir bölgede %12 oy alabilen partiler arasında dağıtılır (Hermansson, 2015: 104-105). Yeni seçim sistemi başlangıçta beş partili parlamento oluşumuna olumsuz etki etmemiştir. Ancak 1988'de parlamentoda yer alan Yeşiller Partisi 1991

seçimlerinde %4'lük seçim barajı nedeniyle parlamentoda yer alamamıştır. Arter (1999: 157), seçim barajının varlığının yeni partilerin seçmen desteği çekme süreçlerinde partilerin yeterli oy oranına ulaşamayacağı ve dolayısıyla da “boşa harcanmış bir oy” olacağı algısının yerleşmesine neden olduğunu ifade eder.

Parti sistemini etkileyen üçüncü faktör ise, partiler arası oy akışkanlığındaki artıştır. 1970'lerden itibaren İsveç'te partiler arası seçmen akışkanlığında bariz artış yaşanır. 1960-69 yıllarında %4,3 olarak gerçekleşen bu durum 1991-96 yılları arasında %13,2 seviyelerine ulaşır. Bu dönemde 1991 seçimleri %15 ile en yüksek seçmen akışına sahne olmuştur ve seçmenlerin %30'u partilerini değiştirmiştir (Arter, 1999: 149-151). Ancak seçmen akışının çoğu, sağ ve sol blok olarak adlandırılan partiler arasında “bloklar arası” seçmen geçişleri olarak değil, “blok içi” partiler arasında seçmen geçişleri şeklinde görülür (Bergman ve Bolin, 2011: 212). Dolayısıyla seçmen akışkanlığı parlamentodaki partilerin sayısını etkilememiştir. Ancak partilerin gücünü önemli oranda etkilemiştir.

1990'larda parlamentoya yeni partilerin girmesi ve seçmen akışkanlığıyla birlikte, partiler arasında “blok ittifakı” çabaları kendini göstermeye başlar. Merkez Parti (eski çiftçi partisi), Hristiyan Demokrat Parti, Liberal Parti ve İlimli Sağ Parti (eski muhafazakâr parti) sağ blok partileri olarak 1991'de hükümette yerlerini alırlar. 1994 seçimleriyle birlikte, Sol'daki partiler; Sosyal Demokrat Parti, Yeşiller Partisi ve Sol Parti (eski komünist parti) sol blok oluşturma girişiminde bulunurlar. 1994'ten 2000'e kadar Sosyal Demokrat Parti soldaki partilerin desteği ile azınlık hükümetlerine devam eder. 2000'li yıllarda sağ ve sol arasında “blok ittifakı” daha da güçlenir ve İsveç'te parti sistemi iki ana akımlı çok parti sistemi olarak değerlendirilir (Aylott, 2015: 162-164).

1917 sonrası İsveç parti sistemine bakıldığında çok partinin rekabetinin başlangıçtan itibaren varlığını koruduğu söylenebilir. Partilerin, seçmen desteğine bağlı olarak elde ettikleri parlamenter güç ve bu gücü sürdürebilme kabiliyetleri yanında iş birliği potansiyelinin parti sisteminde değişime yol açtığı görülmektedir. Seçim sistemi parti rekabetini şekillendiren bölünmelere dayalı seçmen desteğinin parlamentoya yansımaları sağlayarak parlamentoda parti çeşitliliğinin sürmesine olanak tanımıştır. SDP'nin 1932-1976 yılları arasında parti sistemi içerisinde hâkim parti olarak

konumlanmasıyla ortaya çıkan hâkim parti sisteminin öncesi ve sonrası çok parti sistemi biçiminde şekillenmiştir. Çok parti rekabeti içerisinde SDP'nin hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürmesi, SDP'nin seçmen desteğini sürdürebilme yetenekleri ile diğer partilerin davranışları ve seçim sistemi gibi siyasal kurumların etkisi bağlamında açıklanabilir.

4.1.2. Hâkim Parti: Sosyal Demokrat Parti (1932-1976)

SDP, yeni bir parti olarak doğuşu sonrası ilk seçimle değil belli süre içerisinde yaşadığı değişim/dönüşüm süreci sonrasında hâkim parti olarak konumlanabilmiştir. Bu bağlamda araştırmanın bu kısmında önce SDP'nin doğuşu ve siyaset tarzına ilişkin kısaca değinilecek sonrasında hâkim parti konumunu belirleyen ölçütlere geçilecektir.

4.1.2.1. Sosyal Demokrat Partinin Doğuşu

İsveç'te, Sosyal Demokrat Parti (SDP) August Palm liderliğinde 1889'de kurulur. SDP'nin doğuşunda, 1850'lerden itibaren ortaya çıkmaya başlayan çeşitli sosyal demokrat kulüpler, örgütler ve sendikalar etkili olmuştur (Rustow, 1957: 28). Kuruluşu sırasında Almanya'daki SDP'den esinlenmişse de ideoloji ve yöntem olarak "İsveç tonu" denilebilecek bir farklılaşmaya gider. Örneğin, 1897'de hazırlanan ilk parti programında, Komünist Manifesto'nun başlangıcını yansıtan Alman mevkidaşından farklı olarak, özellikle "derece" olarak gelişen sosyalizmden bahseder. Başlangıçta, SDP, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, sekiz saatlik çalışma süreleri, genel oy hakkı ve parlamenter demokrasiye geçiş gibi fikirleri savunur. Ancak parti, yöntem olarak, şiddetli bir sınıf mücadelesinden ziyade "uzlaşma ve anlaşmalar yoluyla" temel politikalarını hayata geçirmeyi hedefler (Berman, 2012: 106).

SDP uzlaşmacı siyaset tarzını sürdürebildiği sürece İsveç siyasetinde etkili bir aktör haline gelir. Siyaset sahnesine çıktığı ilk günlerden itibaren Liberal Parti'yle iş birliği yaparak oy hakkının genişletilmesi ve parlamenter demokrasiye geçiş sürecinde üstlendiği rol ile bu açıkça görülür (Hancock, 1998: 462). 1920'lerde sosyalist ideolojiyi ön plana çıkarmayla katılaştıran ideolojik yapı ve uzlaşma siyasetinden uzaklaşma Liberal Parti'nin SDP ile iş birliğini sonlandırmasına neden olur. SDP'nin 1928 sonrası sosyalist ideolojiden sosyal demokrasiye yönelmesiyle oluşan esnek ideolojik yapı ise seçmen desteğinin artmasına ve 1932-76 yılları arasında hâkim parti olarak konumlanmasına katkı sağlar (Tsarouhas, 2008: 45-50). Nihayetinde 1976 seçimleri

öncesinde ideolojik katılığa yönelmesi ve uzlaşma siyasetinden uzaklaşma hâkim parti konumunun sonlanmasında önemli bir neden oluşturur. Uzlaşmacı siyaset tarzının SDP'nin doğuşunu takiben İsveç siyasetinde konumunun oluşmasında belirleyiciliği yüksek bir faktör olduğu düşünülmüşür burada kısaca değinilmesi gerekli görülmüştür. SDP'nin hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürmesine diğer dinamiklerle birlikte katkısı araştırmanın ileriki kısımlarında detaylı olarak anlatılacaktır.

4.1.2.2. Hâkim Parti Konumunu Belirleyen Ölçütler

SDP'nin hâkim parti konumu ilk olarak partinin seçim performansına bağlı olarak parlamento içerisinde sahip olduğu çoğunluklara belirlenmektedir. Bununla beraber, partinin sahip olduğu parlamento çoğunlukları ve İsveç siyasetinin kendine özgü koşulları sayesinde siyasal gündemi belirleme gücü SDP'nin hâkim parti konumunu sürdürmesine katkı sunmuştur.

4.1.2.2.1. Seçim Performansı

İsveç Sosyal Demokrat Parti'nin hâkim parti konumunu belirleyen temel ölçütlerden biri seçimlerde elde ettiği oy oranı ve parlamento içi sandalye sayısıdır. SDP'nin seçimlerde elde ettiği oy ve parlamentoya yansısı Tablo 3.'te de verilmiştir.

Aşağıdaki Tablo 3.'te görüldüğü gibi SDP temsilciler meclisi seçimlerinde 1932 seçimlerinde aldığı %41,7 ve daha sonra ortalama %45-47 arasında değişen oy oranları ile seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. Aldığı oy oranının parlamentoya yansısı anlamında sadece 1940 ve 1968 seçimlerinde temsilciler meclisinde salt çoğunluğu elde edebilmiştir. Senato'da ise 1941 sonrası üyelerin yarıdan fazlasına elinde bulunduran tek parti olma özelliğine sahiptir. Buna göre, SDP 1940 ve 1968'de tek başına hükümet etme gücüne sahip olurken, 1932'de çiftçi partisi destekli azınlık hükümeti, 1936-39 ve 1952-57 yılları arası çiftçi partisi ile koalisyon hükümeti ve diğer dönemlerde komünist partinin desteği ile azınlık hükümeti şeklinde hâkim parti konumunu muhafaza edebilmiştir. SDP'nin azınlık hükümeti kurabilme başarısı özellikle Çiftçi Partisiyle iş birliği kurabilmesi sayesinde olmuştur. Çiftçi Partisinin desteğinin olmadığı yıllarda Komünist Parti'nin az sayıda da olsa parlamento içerisinde varlığı ve muhalefet partilerinin bir arada hareket ederek koalisyon kurabilme becerisine sahip olamaması hâkim parti konumunun devam etmesinde önemli bir avantaj sağlamıştır. Öyle ki, 1976

seçimlerinde birinci parti olmasına rağmen, ilk kez muhalefet partilerin ortak hareket ederek koalisyon hükümeti kurabilmeleri hâkim parti konumunu sonlandırmıştır.

Tablo 3. 1932-76 Yılları Arası SDP ve Muhalefet Partileri Seçim Performansı

Temsilciler Meclisi: Oy (%) ve Sandalye Dağılımı												
	SDP		LP		MP		ÇP		KP		Top.	Katıl.
1932	41.7	104	11.7	24	23.5	58	14.1	36	8.3	8	230	67.6
1936	45.9	112	12.9	27	17.6	44	14.3	36	7.7	11	230	74.5
1940	53.8	134	12.0	23	18.0	42	12.0	28	4.2	3	230	70.3
1944	46.7	115	12.9	26	15.9	39	13.6	35	10.3	15	230	71.9
1948	46.2	112	22.7	57	12.3	23	12.4	30	6.3	8	230	82.7
1952	46.1	110	24.4	58	14.4	31	10.7	26	4.3	5	230	79.1
1956	44.6	106	23.8	58	17.3	42	9.4	19	5.0	6	230	79.8
1958	46.2	111	18.2	38	19.5	45	12.7	32	3.4	5	230	77.5
1960	47.8	114	17.5	40	16.5	39	13.6	34	4.5	5	232	85.9
1964	47.3	113	17.1	43	13.7	33	13.4	36	5.2	8	233	85.9
1968	40.1	125	14.3	34	12.9	32	15.7	39	3.0	3	233	91.2
1970	45.3	163	16.2	58	11.5	41	19.9	71	4.8	17	350	89.7
1973	43.6	156	9.4	34	14.3	51	25.1	90	5.3	19	350	92.0
1976	42.7	152	11.1	39	15.6	55	24.1	86	4.8	17	350	94.1
Senato: Sandalye Dağılımı												
	1933	1937	1941	1945	1949	1953	1957	1959	1961	1965	1969	
SDP	58	66	75	83	84	79	79	79	77	78	79	
LP	23	16	15	14	18	22	30	32	33	26	26	
MP	50	45	35	30	24	20	13	16	19	26	25	
ÇP	18	22	24	21	21	25	25	22	20	19	20	
KP	1	1	1	2	3	4	3	2	2	2	1	
Top.	150	150	150	150	150	150	150	151	151	151	151	

Kaynak: Sârlvik (2002: 246, 263-265)

Aldığı oy oranı ve parlamento içi sandalye sayısı itibariyle tek başına hükümet kurabilme çoğunluğuna ulaşamadığı dönemlerde SDP'nin hâkim parti konumunu devam ettirebilmesine katkı sunan bir diğer faktör ise diğer partilere nazaran siyasi gündemi belirleme gücüdür. Hem parlamento içi hem de parlamento dışı potansiyeli ve parti sistemi içerisindeki pozisyonu siyasi gündemi belirleme sürecinde başlıca rol oynamaktadır.

4.1.2.2.2. Siyasi Gündemi Belirleme Gücü

SDP seçim performansı bağli olarak 1940 ve 1968 seçimleri dışında tek başına hükümet kurabilecek ve politikalarını hayata geçirebilecek parlamento çoğunluklarını elde edememiştir. Ancak, kamu politikalarının şekillendirilmesi sürecinde, parlamentoda karar alma sürecine ilişkin usuller, diğer partilerle iş birliğine yönelik tutumları ve muhalefet partilerinin yetersizlikleri gibi etkenler sayesinde siyasi gündemi belirleme gücüne sahip olarak hâkim parti konumuna devam edebilmiştir.

SDP'nin hâkim parti olarak konumlandığı 1932-76 yılları arasında, İsveç'te parlamento, 1969 yılında tek meclisli yapıya geçene kadar, Temsilciler Meclisi ve Senato olmak üzere iki meclisli yapıdadır. Her iki meclis eşit yetkilere sahiptir. Ayrıca anlaşmazlık olan konular, her iki meclisin katılımıyla alınan “ortak oy” kararı ile kabul edilebilmektedir. “Ortak Oy” kuralının varlığı, SDP'nin 1944 sonrası özellikle Senato'da istikrarlı bir şekilde salt çoğunluğu elde etmesi, kamu politikalarının şekillendirilmesi sürecinde partiye önemli sayılabilecek bir siyasi pazarlık gücü vermiştir (Särilvik, 2002: 247). Meclislerden birinin düzenleme alanına giren konularda muhalefet partilerinin blok şeklinde hareket ederek yasama sürecini tıkaması ihtimalinin varlığında, SDP “ortak oy” mekanizmasıyla bunu aşabilecektir. Dolayısıyla muhalefet partileri çoğu zaman yasama sürecini tıkama yolunu seçmeyerek yapılacak düzenlemenin kendi çıkarları doğrultusunda şekillenmesine çaba gösterirler.

SDP'nin siyasi gündemi belirleme gücüne katkı sunan diğer etkenler ise, İsveç siyasetinin genel özellikleridir. İsveç siyaseti, “müzakereci”, “akılcı”, “yenilikçi” ve “radikal” olarak nitelendirilmektedir. Merkezi politika kararları, geleneksel olarak, hükümet ve çıkar grupları arasında kapsamlı ve zaman alıcı bir müzakereler öncülüğündedir. Partiler milletvekili adaylarını belirleme sürecinde çıkar gruplarını dikkate alır ve dolaylı olarak çıkar grupları parlamentoda temsil edilirler. SDP'nin,

çalışma koşulları ve refah politikaları gibi konularda; mavi yakalı işçileri temsil eden İşçi Sendikaları Konfederasyonu ve beyaz yakalı çalışanları temsil eden “Beyaz Yakalı Çalışanlar Merkezi Örgütü” ile sıkı iş birliği girmesi, sosyal alanda muhalefet partilerinin tutumunu etkiler. Bu örgütlerin üyelerinin lehine olabilecek bir düzenlemeye karşı çıkış doğal olarak muhalefet partilerinin seçmen desteğine etki edecektir. Böylece, çıkar grupları ile hükümet arasındaki gayri resmi ilişkiler, SDP’nin siyasal gündemi belirleme sürecinde kolaylaştırıcı bir etkide bulunur (Ruin, 1982:154).

SDP’nin siyasal gündemi belirleme sürecine etki eden diğer etken ise, partinin tutumuyla alakalıdır. Parti hem kararlarının meşruiyetini genişletme hem de uzun dönemli hedeflerine ulaşmada kolaylık sağlayacağına inanarak kamu politikalarının oluşturulması sürecinde konsensüsü hedefler. SDP’nin hâkim parti konumuna taşındığı süreçte genel başkan olan Per Albin Hanssons bunu şu şekilde ifade etmektedir: “Muhalefetlerin karşısında sunulan tüm iş birliği imkânlarını kullanırsam, en güvenli şekilde, sınıfsız toplum hedefine ulaşacağıma kuvvetle inanıyorum. Bu nedenle, benim için sosyalist bir düzeni amaçlayan bir politika bir konsensüs politikası olacaktır” (Simonsen, 2007: 47). SDP, 1936-39 ve 1952-57 yılları arasında parlamento avantajına rağmen Çiftçi Partisi ile koalisyon girmesinin altında yatan nedenlerden biri budur. Aynı zamanda, SDP’nin bu tutumu muhalefet partilerinden birini yanına çekerek muhalefet partileri arasındaki bölünmeyi derinleştirmiş ve muhalefetin alternatif sunabilme imkânlarını engellemiştir.

Siyasal kurumların sağladığı bu avantajın yanı sıra, SDP parti sistemi içerisindeki kilit konumu siyasal gündemi belirleme gücüne önemli oranda katkı sağlar. SDP, hükümetin doğal partisi olarak görülebilir çünkü tek başına bir hükümet kurabilecek potansiyele sahip tek partidir. Ayrıca istikrarlı bir şekilde azınlık hükümetini kurabilen tek partidir. Parlamento çoğunluğu itibarıyla, çoğunluk koalisyonunu sağlayabilecek en iyi taktik pozisyonda olan tek partidir. Örneğin, SDP, merkez partilerden (liberal parti, çiftçi partisi), herhangi biriyle pazarlık yaparak çoğunluk koalisyonu kurabilme imkânı varken, ikinci parti olan Muhafazakâr parti çoğunluğu elde edebilmek için iki muhalefet partisi ile birlikte ortak bir cephe kurmak zorunda kalırlar (Castles, 1975: 47).

Son olarak, SDP’nin siyasal gündemi belirleme sürecine etki edebilecek bir anayasa mahkemesi ya da diğer bürokratik engellerin yokluğu, SDP’nin siyasal

gündemi belirlemede kolaylaştırıcı etkide bulunduğu söylenebilir. Ancak yine de SDP parlamento çoğunluklarına dayalı olarak, parlamentonun yapısından kaynaklı “ortak oy” avantajını kullanarak veya diğer partilerle, çıkar gruplarıyla iş birliği kurarak siyasal gündemi belirleme gücüne sahip olsa da istediği her politikayı hayata geçiremez. Örneğin, 1940’ların sonlarında planlı ekonomiye geçiş ve 1970’lerin başlarında ekonomik demokrasiyi hayata geçirme düşüncesi, muhalefet partilerinin birleşik ve sert tutumuyla engellenebilmiştir (Immergut ve Jochem, 2006: 115). Hâkim parti sistemi içerisinde muhalefet partilerinin en azından bu şekildeki etkinliği siyasal sistemin demokratikliğini muhafaza etmede yarar sağlamaktadır.

4.1.3. SDP’yi Hâkim Parti Konumuna Getiren Dinamikler

SDP’nin seçim performansı ve siyasal gündemi belirleme gücü sayesinde 44 yıllık hükümet etme gücünü elinde bulundurması hâkim parti konumunun belirlenmesi açısından önemlidir. Ancak SDP’nin hâkim parti konumunu elde etmesinin arka planında siyasal, sosyal, ekonomik ve kurumsal birtakım dinamikler bulunmaktadır.

4.1.3.1. Tarihsel İvme

İsveç’in genel olarak, birinci dünya savaşından sonra, özellikle de 1920’ler ve 1930’ların başlarında yaşadığı siyasal, sosyal ve ekonomik krizler; SDP’nin 1932 seçimlerini kazanmasına, hükümet kurabilmesine ve daha da önemlisi politikalarını hayata geçirilebilecek çoğunluk desteğine sahip olmasına imkân tanıyan önemli bir etkidir.

1920-32 arasındaki seçimlerde partilerden hiçbiri tek başına hükümet kurulabilecek çoğunluğa ulaşamazlar. Ülkedeki önemli sorunların çözümüne ilişkin partiler arası politik farklılıklar ve ideolojik mesafe çoğunluğa dayalı koalisyon hükümetlerinin kurulabilmesini zorlaştırmıştır. Bu yüzden, zayıf ve kısa süreli toplamda sekiz farklı azınlık hükümeti kurulur. Tablo 4.’te bu hükümetler ve sürelerine ilişkin bilgiler verilmektedir. Parlamento desteğinin ve partiler arası iş birliğinin zayıf olması nedeniyle azınlık hükümetleri kendi politikalarını uygulama imkânı bulamazlar. Dolayısıyla kısa ömürlü hükümetlerin neden olduğu siyasal krizler, ülkedeki sorunların daha da derinleşmesine katkıda bulunurlar (Molin, 1992: xxii).

Siyasal krizler dışında, dünya genelinde tüm ülkeler gibi İsveç, ülkenin ekonomik sorunlarını derinleştiren ve işsizliğin artmasına neden olan “1929 Dünya Ekonomik

Buhranı” nedeniyle ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kalır. Bu ekonomik krizden kurtulabilmek için işverenlerin işçi maaşlarını düşürmesi ve işçi çıkarmalarına bağlı olarak işsizliğin artması, SDP ve Komünist Parti tarafından desteklenen grevleri beraberinde getirir (Mtimkulu, 2006: 72). Siyasi gerginlikler, ciddi ekonomik zorluklar ve kronolojik olarak yüksek seviyedeki işsizlik yüzünden ortaya çıkan toplumsal kutuplaşma ve çatışma ile daha da kötüleşir (Hilson, 2009: 147). İşçilerin grevleri ve protesto gösterileri polisin sert müdahalesine yol açar ve 10 kişi hayatını kaybeder. Şiddet ve hayat kaybı, iş anlaşmazlıklarında şiddete başvurmayan İsveç halkına tesiri nedeniyle SDP’ye avantaj sağlayacak kutuplaşmaya hizmet eder (Mtimkulu, 2006: 72).

Tablo 4. İsveç’te 1920-32 Arası Kurulan Hükümetler

Yıllar	Hükümetler	Süreleri	TM Desteği (%)	S. Desteği (%)	Hükümet Tipi
1920/21	Muhafazakâr	12 Ay	-	-	Azınlık
1921/23	Sosyal Demokrat	18 Ay	34	32,6	Azınlık
1923/24	Liberal	18 Ay	27,3	27	Azınlık
1924/25	Sosyal Demokrat	3 Ay	34,7	45,7	Azınlık
1925/26	Sosyal Demokrat	17 Ay	34,7	45,2	Azınlık
1926/28	Liberal	28 Ay	23,3	14,3	Azınlık
1928/30	Liberal	20 Ay	32,7	31,7	Azınlık
1930/32	Muhafazakâr	26 Ay	20,7	13,9	Azınlık

Kaynak: Ersson (1991: 198).

SDP’nin hâkim parti konumunun başladığı 1932 seçimi, tarım piyasalarındaki krizler ve yüksek işsizlik oranlarıyla birlikte büyük oranda ekonomik depresyonun baskısı altında gerçekleşir. SDP 1932’de geniş istihdam programları ve devlet işsizlik sigortasını içeren 1930’da krizle mücadele için kapsamlı bir program önerir. Kriz programı, Sosyal Demokratlar için zaferle sonuçlanan seçim kampanyasında önemli bir koz haline gelir ve SDP seçimlerden zaferle ayrılır. Ancak SDP tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğu elde edemediği için azınlık hükümeti kurar. Önceki azınlık hükümetlerinden farklı olarak SDP kendi politikalarını hayata geçirebilmek amacıyla Çiftçi Partisi ile tarım sübvansiyonları ve konut desteği karşılığında anlaşmaya varırlar (Molin, 1992: xxiii-xxv). “Tarihi uzlaşma” olarak nitelendirilen bu olayla birlikte SDP birçok ekonomik ve sosyal reformlara imza atar (Nyzell, 2009: 125). Reform

politikaları seçmen desteğini artırır ve SDP'nin uzun süreli iktidarını sağlayan diğer dinamiklerle birlikte hâkim parti konumu elde etmesine yardımcı olur.

4.1.3.2. Seçim Sistemi Etkileri

İsveç'te, 1952 yılına kadar yirmi dokuz seçim çevresinde barajsız uygulanan d'hont sistemine göre, partilerin aldıkları oylar her seçim bölgesinde çıkarılacak temsilci sayısına kadar bölünür. Örneğin dört temsilcinin çıkarılacağı bir seçim bölgesinde partinin aldığı oylar sırasıyla 1, 2, 3, 4 şeklinde bölünür ve dört temsilci en büyük paylara sahip partiler arasında paylaşılır. D'hondt sisteminin büyük partiler lehine sonuç verme eğilimine ilişkin yaygın görüş birliği olmasına rağmen (Laakso ve Taagepera, 1978: 44), İsveç örneğinde orta/küçük partiler aleyhine olabilecek muhtemel olumsuz etkileri seçim süreçlerinde oluşturulan seçim ittifakları aracılığıyla minimuma indirilir. Seçim süreçlerinde bir parti adı altında ya da ortak bir etiket altında her partinin kendi liste ve adlarını muhafaza ettiği seçim ittifakları, partilerin “artık oylarının” toplanması sonucu kazanılan koltukların ittifak içerisinde yer alan partilere dağıtılması sürecini ifade eder. Böylece seçim ittifakları “artık oylarının” parlamentoya sağlıklı bir şekilde yansımaya yardımcı olur ve seçim sisteminden kaynaklı oluşabilecek orantısızlık derecesini düşürür (Särilvik, 2002: 243). Benzer şekilde, Rustow (1957: 70), “artık oyların” büyük partiler lehine sonuç vermesini engelleme ve kullanılan oyların parlamentoya yansımalarını neredeyse eşit olarak sağlaması bakımından seçim ittifaklarının rolüne dikkat çeker.

SDP seçim süreçlerinde seçim ittifakları oluşturma eğiliminde değilken, seçim ittifakları daha çok muhalefet partileri (liberal, muhafazakâr, çiftçi) tarafından seçim çevrelerinde daha fazla temsilci elde etmek amacıyla oluşturulur (Särilvik, 2002: 244). Dolayısıyla seçimlerde en fazla oy'a sahip olan SDP'nin aşırı temsil aracılığıyla diğer partilere karşı üstünlük avantajı oldukça düşük seviyelerde olmuştur. Tablo 3'teki verilerden hareketle somut bir şekilde ifade etmek gerekirse, SDP 1940 seçimlerinde kullanılan oyların %53,8'ini alırken, temsilciler meclisinde sandalyelerin %58,26'sını alarak %4,46 fark ile en fazla, 1948 seçimlerinde kullanılan oyların %46,2'sine karşın temsilciler meclisinde sandalyelerin %48,69'unu alarak %2,49 fark ile en az oranda aşırı temsile sahip olmuştur. Dolayısıyla, SDP'nin hâkim parti konumuna d'hont

sisteminin uygulandığı yıllarda seçim sisteminin etki derecesinin oldukça düşük olduğu söylenebilir.

1952 yılından itibaren İsveç'te Temsilciler Meclisi seçimleri “değiştirilmiş Sainte Lague” sistemi altında yapılır. “Tek sayı metodu” veya “Webster metodu” olarak da bilinen (Balinski ve Young, 1977: 92), Sainte Lague metodu seçim çevresinde partilerin aldığı oyların 1, 3, 5, 7 gibi tek sayılara bölünmesi suretiyle en fazla paylara sahip partilerin temsilci kazanmasını ifade eder. İlk bölenin 1 olması ve ikinci bölenin 3 olması itibariyle büyük partilerin ikinci bölene birlikte daha küçük paylara bölünmesinin küçük partiler lehine sonuç vermesi beklenir. Ancak, İsveç örneğinde Sainte Lague metodu değiştirilerek ilk bölün 1.4 olarak ayarlanır. Bu yüzden, değiştirilmiş veya modifiye edilmiş Sainte Lague sistemi olarak anılır. 1970 seçimleriyle birlikte de %4'lük ulusal seçim barajının uygulanmasıyla birlikte küçük partilerin Temsilciler Meclisinde daha az temsiline yol açar. İlk bölün sayısının artırılması küçük partilerin daha az temsilci çıkarmasına neden olduğu belirtilir (Linusson ve Ryd, 2014: 184). Özellikle komünist partinin temsilci sayısı azalarak SDP'nin arttığı ifade edilir (Särilvik, 2002: 248-249). Ancak yine de değiştirilmiş Sainte Lague metodu altında yapılan 9 seçimde SDP'nin parlamentoda aşırı temsiline imkân tanıyarak diğer partilere karşı üstünlük elde ettiği söylenemez. Tablo 3.'teki verilerden hareketle, SDP'nin aldığı oyların parlamentoya yansımaya baktığımızda aşırı temsilin fazla olduğu 1968 seçimlerinde aldığı oy oranı %50,1 iken parlamentoda sandalye sayısının yüzdesi %53,6'dır ve aşırı temsil yüzdesi %3,5 olmaktadır. SDP'nin aşırı temsil oranının en düşük olduğu 1976 seçimlerinde de oyların %42,7'sini Temsilciler Meclisinde de sandalyelerin %43,6'sını kazanarak %0,9 olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer seçimlerde ise bu oran %1-1,5 arasında değişmektedir. Dolayısıyla d'hont sisteminde olduğu gibi değiştirilmiş Sainte Lague sistemi altında da SDP'nin hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürmesinde seçim sisteminin etkisinin düşük olduğu gözlemlenmektedir.

SDP'nin hâkim parti olarak konumlanmasında seçim sisteminden kaynaklı orantısızlık derecesinin düşük olması nedeniyle seçim sistemi etkilerinin az olduğu değerlendirilebilirse de seçim sisteminden kaynaklı SDP'nin bazı avantajları olduğu da ifade edilebilir. Pontusson (1990: 82), seçim sisteminin orantılılığının muhalefet partilerinin parçalanmışlıklarını sürdürmelerine etki ettiğini savunmaktadır. Böylece

aşırı temsil olmasa da muhalefet oylarının birleşmemesine katkı sunması anlamında seçim sisteminin SDP'nin hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürmesinde kısmi etkisi olduğu söylenebilir.

4.1.3.3. Sosyalizmden Sosyal Demokrasiye Değişen İdeoloji

Sosyal demokrat partinin, hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürebilmesinde, ideolojik esnekliği ve pragmatist davranışı önemli bir yere sahiptir. 1889'da kuruluşundan itibaren işçi sınıfı çıkarları temelinde siyaset yürüten ve kapitalist ekonomiyi sosyalist ideoloji temelinde dönüştürme çabasında olan SDP, 1920'lerde ideolojik dönüşüm sürecinde girer. SDP'yi ideolojik dönüşüme iten başlıca etkenler; 1928 seçimlerinin kaybedilmesiyle birlikte sosyalist temelli ekonomi politikalarının yeterli destek görmemesi (Tsarouhas, 2008: 46), hatta sağ partiler tarafından SDP'nin komünizmi getirme argümanının kullanılmasının seçmen tabanını genişletmede engel oluşturması (Schall, 2016: 41), ayrıca sadece işçi sınıfının desteği ile iktidar olunamayacağı büyüyen seçmen kitlesi içinde yeni destek temelleri sağlama düşüncesi (Epsing-Andersen, 1985: 86) ve 1920'lerin ekonomik krizleriyle başa çıkabilmek amacıyla yeni ekonomi programı uygulama ihtiyacı (Olsson, 1991: 148-149), olarak sıralanabilir. Ayrıca 1929 Ekonomik Buhranıyla birlikte sağda faşizmin, solda ise komünizmin yükselişinin getirdiği kaygılar SDP'yi ideolojik dönüşüme iten bir diğer etken olmuştur (Epsing-Andersen, 1985: 86). Zamanın koşullarına ve seçmen desteğini genişletme ihtiyacına cevap verecek şekilde SDP'nin kendini yenileme yeteneği, 44 yıllık sürecek hâkim parti döneminin temelini oluşturduğu ifade edilebilir.

SDP'nin sınıf partisinden halk partisine geçişi olarak ifade edilebilecek ideolojik dönüşüm sürecinin somut ilk örnekleri iki düzeyde kendini göstermektedir. İlk olarak, 1926'da SDP lideri Per Albin Hansson, "İsveç için İsveçliler, İsveçliler için İsveç" söylemini geliştirir ve 1928'de "halkın evi olarak İsveç" (people's home) temalı parlamento konuşması yapar. SDP lideri Hansson bu konuşmasında; İsveç'i bir ev, İsveçlileri de bir aile olarak karakterize eder, iyi bir aile içerisindeki eşitlik, iş birliği, fedakârlık ve yardımlaşmaya dikkat çeker. Bununla beraber, ülkedeki sorunların çözümünde "iyi bir aile" olarak hareket etmenin önemini vurgular (Nyzell, 2009: 115). SDP lideri Hansson'un geliştirdiği yeni retorik doğrultusunda SDP, siyasal eylemlerinde tüm ulusun ve halkın menfaatine fayda sağlayacak ve onu teşvik edecek tek parti

olduklarını 1930 milletvekili seçimi kampanyalarında dile getirir. Hâkim parti konumunun başladığı 1932 seçimlerinde ise, “genel yarar”, “toplumsal çıkar”, “tüm İsveç halkı” ve “bütün ulus” gibi toplumun geneline hitap eden dil, SDP’de hâkim söylem halini alır (Schall, 2012: 453). SDP, “işçi sınıfı partisinden”, “halkın partisine” doğru yeni bir konuma taşınır, “proleter amaç” yerini “ulusal çıkara” bırakır (Epsing-Andersen, 1985: 8).

SDP’de ideolojik dönüşümün ikincisi ise, 1929 Ekonomik Buhranı ile İsveç’te ekonomik krizin zirveye ulaşması sonrası, SDP ekonomi kurmaylarından Ernst Wigforss öncülüğünde bir dizi yenilikçi ekonomi politikası geliştirilmesiyle başlar. “Keynesten önce Keynesçilik” olarak ifade edilen bu politika temelinde Wigforss (Berman, 2006: 170): “kapitalizmin üretken kaynakları israf ettiğini, bu kaynakların devlet destekli iş programları aracılığıyla yeniden kullanıma sokularak istihdam ve satın alma gücü artışı ile ekonominin toparlanabileceğini savunur. Bu düşünceler temelinde işsizlik sorununu çözmeye yönelik kriz programı hazırlar” Bu sayede, 1929 Ekonomik Buhranı sonrası liberal piyasa çözümleri inanırlılığını kaybederken, geleneksel Marksist ideolojilerin halk tarafından benimsenmemesi sonrası, SDP için Keynesyen ekonomik teori ideolojik bir boşluğu doldurmaya yardım eder (Olsson, 1991: 148).

SDP’nin, Sol’dan Sağ’a doğru Keynesyen ekonomik teori çerçevesinde sosyo-ekonomik sorunların çözümüne ilişkin yaklaşımları SDP için bir yenilik ise de “halkın evi olarak İsveç” temalı geliştirdiği siyaset dili İsveç siyasetinde ilk defa 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında muhafazakâr ve liberal politikacılar tarafından sıklıkla kullanılmıştır (Schall, 2016: 36). Bu açıdan SDP yalnızca ekonomi politikaları temelli değil aynı zamanda siyaset dili olarak Sağ’a yanaşarak, sağ blok partilerin seçmenleri olan kırsal tarım işçileri, küçük çiftlik sahipleri ve orta sınıfın desteğini almayı amaçlamıştır (Berman, 1998: 383-386). Elbette SDP’nin dönüşüm sürecinin parti içi tartışmalara konu olmadığı söylenemez. Bu süreçte sosyalist ideolojiye katı bağlılıkları olan partiçi etkili kişi ve gruplar partiden ayrılmışlardır. Katı ideolojik eğilimlere sahip kişi ve grupların partiden ayrılması SDP’nin gerçekleştirmek istediği dönüşümü kolaylaştırmış ve parti daha ılımlı yüzlerin olduğu bir görünüm kazanmıştır. Böylece SDP diğer partiler tarafından “aşırı sol” olarak etiketlenmesinin önüne geçerken (Anderson ve Snow, 2003: 91-103), aynı zamanda seçmen desteğini genişletmiştir.

SDP'nin ideolojik dönüşüm sürecinin etkileri hâkim parti konumunu elde edebilmesi sürecinde iki şekilde görülür. Birincisi SDP işçi partisi dışında kalan seçmen kitlesinden destek alabilmiştir. 1928 yılında %37 olan oy oranı 1932, 1936 ve 1940 seçimlerinde sırasıyla %41,7, %45,9, %53,8 olmak üzere istikrarlı bir artış sürecine girmiştir. Ancak SDP, ilk iki seçimde tek başına hükümet kurabilecek parlamento çoğunluklarına erişemez (Särllvik, 2002: 264-265). Burada SDP'nin ideolojik dönüşümü sayesinde önerdiği politikalar doğrultusunda daha önceki sosyalist ideoloji kaynaklı kaygıları ortadan kalkan ve aynı zamanda kendi seçmen tabanının çıkarlarını gözeten sağ blok partilerden Çiftçi Partisinin desteğiyle hükümet etme gücüne ulaşmıştır (Esping-Andersen, 1992: 43). Görüldüğü gibi, SDP ideolojik dönüşümü sayesinde bir yandan seçmen desteğini artırma diğer yandan sağ partilerden birinin desteğini çekebilme imkânı bularak, sosyo-ekonomik krizlerin sonlanması ve seçmen taleplerine cevap verebilme amacıyla uygulamayı düşündüğü politikaları hayata geçirebilmiştir. Dolayısıyla da SDP'nin ideolojik dönüşümü hâkim parti konumunun başlangıcında önemli bir yer tutmaktadır.

SDP, hâkim parti konumunun başlangıcında olduğu gibi yerleşmesi sürecinde de değişen koşullara göre kendini yenilemeye devam eder. Politikalarını toplumun tamamını kapsayacak şekilde geliştirir (Forestiere ve Allen, 2011: 389). Özellikle 1950'lerde ve 1960'larda SDP'nin temel destek aldığı işçi sınıfının toplam seçmen içindeki payı küçülürken, yeni orta sınıf büyümüştür. SDP bu dönemde, yeni orta sınıfın desteğini alabilecek refah politikalarını uygulamaya koyabilmiştir (Upchurch ve Taylor, 2016: 37-38). Dolayısıyla SDP hâkim parti dönemi boyunca ideolojik esnekliğini koruyarak politikalarını hayata geçirme sürecinde mümkün olan en geniş uzlaşmayı sağlamaya çalışmıştır. Eski sosyalist ideolojisine dönme girişiminde iki kez bulunduğu parti seçmen desteğinde düşüş gibi zorlukla karşılaşır. Bunlardan birincisi 1944 yılında yaşanır. 1940 yılında ulaştığı %53,6'lık oy oranı, %46 seviyelerine iner. Muhalefet partilerinin yoğun tepkileri ve düşen seçmen desteği partiye geri adım attırır (Tomasson, 1969: 785). Diğeri de hâkim parti konumunun sonlanmasına neden olacak, 1976 seçimleri öncesinde ortaya çıkar (Lewin, 1988: 286-287). Her iki durum ideolojik katılıklar yerine mümkün olan en geniş mutabakata ulaşmaya çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, SDP, modern siyasal partilerin yaşadığı “ideoloji-pragmatizm” ikileminde pragmatik tarafta konumlanarak, 1932-76 yılları arasında 44 yıl süren hükümet etme süreciyle görülen olağanüstü başarıları için esnek bir zemine dayanmıştır (Tomasson, 1969: 773). Bununla beraber pragmatist ve ideolojik esnekliğe dayalı yapısıyla SDP, en geniş seçmen desteğine ulaşmak için toplumun her kesimine hitap eden ve gerektiğinde yeni seçmen desteği için değişim gösterebilen “sepet parti” (catch all) modelinin öncülerinden biri olarak değerlendirilmektedir (Aylott, 2004: 62).

4.1.3.4. SDP'nin Örgütsel Gücü ve Liderinin Etkisi

SDP'nin hâkim parti konumunu elde etmesi sürdürmesinde gerekli olan seçmen desteğinin harekete geçirilmesinde partinin örgütsel gücü ve liderleri önemli bir yer tutmaktadır. Fakat her iki dinamiğin etkisi farklı düzeylerde gerçekleşmektedir.

4.1.3.4.1. SDP'nin Örgütsel Gücü

SDP, İsveç'te desteği ülke geneline yayılan ve diğer partilere nazaran daha yüksek örgütlülük düzeyine sahip parti olarak değerlendirilir. Ayrıca seçmen desteğinin seferber edilmesinde sendikalar, yerel örgütler, gençlik ve kadın örgütlenmeleri aktif rol üstlenirler (Mtimkulu, 2006: 75). SDP üye sayısı bakımından diğer partiler karşısında üstünlüğü vardır. SDP, hâkim parti olarak konumlanmaya başladığı 1930'ların başlarında üye sayısı 227 bin seviyelerinde iken; 1950'de 722 bin seviyelerine, 1974'te ise 1 milyona ulaşmıştır. Bu dönemde İsveç nüfusu 6 milyondan 8 milyona yükselmiştir. SDP üye sayısı diğer partilerin üye sayısının dört katına tekabül etmektedir (Misgeld vd., 1992: 449) Aynı zamanda, SDP hâkim parti konumunu sürdürebilmesi için gerekli olan seçmen desteğini devam ettirebilmesiyle üye sayısının artışı arasında paralellik olduğu gözlenebilir.

SDP'nin örgütsel gücü seçmenin seferber edilmesi ve istikrarlı bir seçmen desteğinin devam ettirilmesine katkı sunmuştur. Ancak, SDP'nin 44 yıllık hâkim parti döneminde yalnızca üç parti lideri görev yapmıştır. Parti liderlerinin uzun süre görev yapması ve politik vizyonlarıyla seçmen nezdinde etkili liderler olması, SDP'nin örgütsel gücü kadar önemli bir yere sahiptir.

4.1.3.4.2. SDP Liderlerinin Etkisi

SDP hâkim parti yıllarında, Per Albin Hansson (1924-1946), Tage Erlander (1946-69) ve Olof Palme (1969-86) olmak üzere istikrarlı bir şekilde üç lider tarafından yönetilmiştir. İstikrarlı ve uzun süreli görevde kalan liderlerin SDP'nin hâkim parti konumunu sürdürmesinde olumlu etki ettiği kabul edilmektedir (Aucante, 2005: 22)

SDP liderleri seçmen desteğini artırma ve devam ettirme konusunda bazı ortak özelliklere sahiptir. Öncelikle, üç lider politik davranışlarında sıra dışı nitelikte adil hizmet, taktiksel esneklik, merhametlilik ve hayal gücü ortaya koydular. Hansson ve Erlander liderliğinde bu özellikler 1940'lar ve 1960'lı yıllar arasında partinin çoğunlukları elde etmesinde katkıda bulunmuştur (Hancock, 1998: 321). Üç liderin ortak özelliklerinden biri de gösterişsiz yaşam biçimleridir. Ortak toplum üyeleri gibi yaşama ve hareket etme anlamında herkes gibi yaşamayı (Jämlikhet) prensip edinmişlerdir. Seçkin görünümünden uzak demokrasiyi genişletme ve halkçı bir kamusal imaj geliştirmeyi amaçlarlar (Baker, 2011: 96). Ayrıca, üç lider kendi dönemlerine ilişkin politik vizyonları ile özdeşleşirler. Hansson, 1928'de "halkın evi olarak İsveç" (folkhem); Erlander, "yeni beklentilerin yükselişi"; Palme ise "artan beklentilerin memnuniyetsizliği" söylemiyle seçmen desteğini devam ettirecek bir dizi düzenlemeleri içeren politik vizyonlar geliştirmişlerdir (Tsarouhas, 2008: 52-54).

Özellikle, Per Albin Hansson SDP'nin hâkim parti konumunu elde etmesinde ayrı bir yere sahiptir. 1928'de SDP'yi sınıf partisinden toplumun tamamına hitap eden halk partisine dönüştürme amacıyla ortaya koyduğu "halkın evi olarak İsveç" vizyonu ve Marksist ekonomi anlayışından Keynesyen ekonomi anlayışına geçişi, 1929 Dünya ekonomik buhranı ile zirveye çıkan sosyo-ekonomik sorunların çözümü açısından seçmenler üzerinde ikna edici bir etkiye sahip olmuştur. Bu çerçevede 1932'de tam istihdam ve refah politikalarını içeren kriz programı ile SDP'nin seçmen desteği artmış ve politikalarını hayata geçirebilmek için gerekli olan parlamento çoğunluğu elde edilebilmiştir (Schall, 2016: 94).

Hansson liderliğinde 1932'de iktidar olan SDP işsizliğin azaltılması ve refahın artırılmasını sağlayan başarılı hükümet performansı ile oy sayısına doğrudan etki etmiştir. 1932'de %41 civarında olan oy sayısı 1940'ların başında %50'lilere çıkmıştır. Ayrıca Hansson, 1936-39 yılları arasında Çiftçi Partisiyle kurulan, 1939-1944 yılları

arasında ikinci dünya savaşının olumsuz etkilerine karşı durabilmek amacıyla Komünist Parti hariç parlamentodaki diğer partilerin dahil olduğu ulusal koalisyon hükümetlerine liderlik etmiştir (Särllvik, 2002: 468).

Hansson'un 1946'da ölümü sonrası parti liderliğine geçen Tage Erlander, ikinci dünya savaşı sonrasında gittikçe daha zengin bir toplumda, insanların ihtiyaçlarını karşılamak için daha fazla hizmet ve refah talep edeceğini vurguladığı "yeni beklentilerin yükselişi vizyonu" ile toplumsal taleplere yanıt vermede etkili olabilecek politikaları gündeme getirmiştir. Refah artışına yönelik reformlar sonrası "güçlü toplum" inşası olarak değerlendirilen bir döneme liderlik etmiştir. Aynı zamanda Erlander, "sınıf partisinden halk partisine" söylemiyle partisinin geçmiş başarılarını politik söylemlerinde etkili bir şekilde kullanmıştır. Erlander'in politik vizyonu ve başarılı reformları sayesinde SDP hâkim parti konumunu muhafaza edebilecek seçmen desteğini sağlamayı başaramıştır (Tsarouhas, 2008: 53).

Tage Erlander sonrası 1969'da parti liderliği görevini devralan Olof Palme ise, "artan beklentilerin memnuniyetsizliği" vizyonu ile, İsveç toplumundaki memnuniyetsizliğin köklerini yoksulluk ya da işsizlikten ziyade, kalıcı eşitsizlik olduğunu vurgular. Eşitlik sözcüğü 1970'li yılların popüler sözcüğü haline geldi ve Palme iç politikalarının çoğunda bunu başarmayı hedefler. Ancak Palme döneminde, 1970'li yılların petrol krizi gibi krizler ve İşçi sendikaları konfederasyonunun işçilerinin geleceğini teminat altına almak amacıyla şirket karlarının %20'sinin ayrıldığı bir fon kurulması ve yönetiminde yer alma düşüncesi SDP'nin karşısına birleşik muhalefet gücünü ortaya çıkarır. Hâkim parti konumunun sonlanması başlığı altında ele aldığımız diğer sosyo-ekonomik ve politik etkenlerle birlikte SDP, 1976 seçimlerinde iktidar koltuğunu kaybeder (Scobbie, 2006: 168).

SDP liderlerinin değişen süreçlere uyum sağlama ve sorunların çözümüne ilişkin uzun vadeli vizyon geliştirme yeteneği sayesinde seçmenlerin zihninde önemli bir yer tutar. Ayrıca SDP liderleri, vizyoner politikalarını hayata geçirebilmek amacıyla iş birliği ve dayanışma yönünde gösterdiği taktiksel esneklik sayesinde başarılı politikalar uygulamaya koyarlar. Dolayısıyla bu iki etkenle birlikte istikrarlı liderlik politik istikrarı da sağlayarak SDP uzun yıllar hâkim parti konumunu muhafaza etmesine katkıda bulunur.

4.1.3.5. SDP'nin Sosyal Temelleri ve Sosyo-Ekonomik Grup Desteği

İsveç'te parti siyasetini renklendiren bölünme yapılarının SDP hâkimiyetine katkısı iki şekilde görülmektedir. Bunlardan ilki SDP'ye istikrarlı bir seçmen desteği sağlayan sosyal yapılardır. İkincisi ise, SDP'ye seçmen desteği veren bazı sosyal yapıların aynı zamanda örgütlü destek vermesiyle, sosyo-ekonomik grup desteği olarak ifade edilen örgütsel desteklerdir.

4.1.3.5.1. SDP'nin Sosyal Temelleri

İsveç toplumsal ve kültürel olarak homojen yapıya sahip ülkedir. Parti siyasetinin gelişme gösterdiği 20. yüzyılın başlarında, nüfusun; %95'i Protestan devlet kilisesine bağlıdır, %99'u ise ana dil olarak İsveççe konuşmaktadır (Rustow, 1957: 133-134). Bu yüzden İsveç'te parti siyasetinin gelişiminde dil, din, milliyetçilik, etnik ve bölgesel ayrılıklara dayalı sorunlar/konular çok az etkili olmuştur. İsveç toplumunda parti siyasetine yön veren bölünmeler daha çok on dokuzuncu yüzyıl sonlarında sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan kurumsallaşmış sınıf bölünmeleri ve çıkarlarına dayanmaktadır. Siyasal bölünmeler de ekonomik çıkar ve ideolojik söyleme dayalı olarak bu kalıbı takip eder (Olson, 1986: 73). 20. yüzyıl başlarından neredeyse sonlarına kadar, parlamentoda sağ ve sol blok şeklinde iki ayrı grupta toplanan beş parti bu dönemde ortaya çıkan bölünmeleri yansıtır. Bunlardan sağ blokta yer alan Muhafazakâr Parti işveren sınıfından, Liberal Parti orta sınıftan, Çiftçi/Merkez Parti ise tarım sınıfından destek alırken, Sosyal Demokrat Parti ve Komünist Parti ise işçi sınıfından istikrarlı bir biçimde seçmen desteği alırlar (Aylott, 2016: 153).

Bu doğrultuda, SDP'nin sosyal temellerini şekillendiren ve seçim başarılarına etki eden itici güç, 20. yüzyılın ilk otuz yılında sanayileşmenin artışına bağlı olarak büyüyen işçi sınıfı olmuştur. İşçi sınıfının büyümesi ve oy kullanma hakkının genişletilmesiyle birlikte SDP, 1917 sonrası seçimlerde en fazla oyu alarak İsveç'in en büyük partisi haline gelir. SDP'nin bu başarısına imkân tanıyan iki önemli avantajı ise, toplumsal homojenlik nedeniyle sınıf siyasetini hafifletecek hiçbir etnik, dini ya da bölgesel partinin olmaması (Tomasson, 1969: 786), ve işçi sınıfına hitap eden diğer parti olan Komünist Partinin hiçbir zaman işçi sınıfı üzerinde SDP hegemonyasına meydan okuyabilecek düzeye gelememesidir (Castles, 1975: 178). Nitekim SDP'nin hâkim parti olarak konumlanmaya bağladığı 1930'lu yıllardaki seçimlerde oy kullanan mavi yakalı

işçilerin %20'sinden daha azının diğer partileri desteklediği ifade edilir (Tomasson, 1969: 786).

Sosyal temelleri itibariyle, 1920'lerde ve 1930'ların başlarında ortalama %35-40 arası oy potansiyeli olmasına rağmen SDP tek başına hükümet kurabilecek parlamento çoğunluklarına ulaşamaz. Bu nedenle SDP hâkim parti konumunu elde etmede işçi sınıfının büyük desteğinin yanı sıra sınıflar arası koalisyon kurma yeteneğinden yararlanır. İlk olarak, 1932'de hükümet kurma sürecinde korumacılık ve işsizlik sigortasının çiftçileri ve tarımsal işçileri kapsayacak şekilde genişleten politikalarıyla tarım sınıfının destekliği Çiftçi Partisinden destek alır. Benzer şekilde 1951-57 yılları arasında değişen sosyal yapıya bağlı olarak mavi yakalı işçi oyların azalışı sonrası Merkez Parti olarak ismini değiştiren Çiftçi Partisi ile ittifakını sürdürür (Epsing-Andersen, 1990: 65). Dolayısıyla SDP'nin hâkim parti konumunu elde etme ve sürdürme sürecinde işçi sınıfının istikrarlı desteği partiye bir güç sağladığı gibi partinin sınıflar arası ittifak kurma beceresi hem hâkim parti konumunun meşruiyetini artırmıştır hem de sosyal temellerini daha geniş bir zemine oturtmuştur.

İkinci olarak, 1950'lerde endüstriyel toplumdan post-endüstriyel topluma geçiş yapan İsveç'te beyaz yakalı işçiler ve devlet memurlarının işgücünün büyük bir kısmını oluşturmasıyla birlikte endüstri toplumunun geleneksel eklerinden yoksun yeni bir orta sınıf ortaya çıkar. Değişen sosyal yapıya karşın SDP hükümette olmanın avantajını kullanarak yeni orta sınıf lehine politikalar üretmiş, ilk güç olan mavi yakalı işçilerin de oylarını kaybetmeden siyasi açıdan değerli olan yeni orta sınıfın desteğini almayı başarmıştır (Pempel, 1990: 30). Belirli bir sosyal gruba dayalı olan partiler, toplumsal yapıdaki değişimlere karşı savunmasız olarak ifade edilir. Değişen toplumsal yapıda çekirdek seçmenin desteği azalırken, yeni seçmen grubundan oy almayı başarması gerekmektedir. Öte yandan partiler yeni gruplardan oy almak amacıyla politikalar geliştirdiğinde, "çekirdek seçmenlerin" partiyi tanımaması ve terk etme riski vardır. SDP, "seçmen ikilemi" olarak adlandırılan bu sürecin üstesinden gelmeyi başarmıştır (Oskarson, 2016: 250). SDP ideolojik esnekliği ve pragmatist yapısına bağlı olarak bir yandan sınıflar arası ittifak kurma diğer yandan değişen sosyal yapıya uygun politikalar üretebilme yeteneği sayesinde parti hâkimiyeti boyunca sosyal temellerini çeşitlendirmiştir. Bu sayede seçmenlerin çoğunun desteğini kazanarak diğer partilere karşı üstünlük sağlamış ve hâkim parti konumunu devam ettirebilmiştir.

4.1.3.5.2. SDP'nin Sosyo-Ekonomik Grup Desteği

İsveç'te parti siyasetinin gelişiminden önce siyasal alanda çıkarları doğrultusunda hareket eden birçok sosyo-ekonomik grup örgütlenmeleri ortaya çıkmış ve siyasal partilerin ulusal örgütlenmelerini tamamlamaları sürecinde aktif destek vermiştir. Parti siyasetinin başladığı 20. yüzyıl başlarından itibaren ise siyasal partilerle sosyo-ekonomik gruplar yakın ilişki içerisinde olmuştur. İşçi sendikaları ve sosyal demokratik örgütlenmeler ile SDP, tarımsal çıkarlar amacıyla kurulan çiftçi örgütlenmeleri ile Çiftçi Partisi, işveren örgütlenmeleri ile Muhafazakâr Parti ve aydınlar, öğrenci hareketleri gibi örgütlenmeler ile Liberal Parti arasındaki ilişkiler buna örnek olarak gösterilebilir (Widfeldt, 2001: 86). İsveç örgütlenme düzeyinin yüksekliği ve önemi iki nedene dayalı olarak açıklanmaktadır. Birincisi, İsveç'in coğrafi olarak dağınmık nüfusu nedeniyle çıkara dayalı faaliyetlerin büyük bir alanda koordine edilmesi gerekliliğidir. İkincisi ise, karar alma süreçlerinde örgütsel nüfuz ve katılımın devlet tarafından uzunca süredir teşvik edilmesidir (Epsing-Andersen, 1985: 86). Buna bağılı olarak, karar alma süreçlerine ilişkin kolektif eylem, İsveç'te sosyal ve politik davranışının kilit bir özelliği olmuştur. Parti siyasetinin başlaması sonrası siyasal rekabet sürecinde toplu davranışa yönelik böylesi bir genel yurttaşlık eğiliminin varlığı partilere birtakım kolaylıklar sağlamıştır (Pierre ve Widfeldt, 1994: 335-337).

Siyasal partiler ile yakın ilişkili olan sosyo-ekonomik gruplar açısından SDP ile işçi sendikaları konfederasyonu (LO) arasındaki ilişki ayrı bir yere sahiptir. Seçmenlerin organize edilmesi, partinin finansmanı, partiye üyelikler, hükümet politikalarının belirlenmesi ve işçi sınıfı tarafından benimsenmesi sürecinde etkin rol üstlenme gibi birçok konuda işçi sendikaları konfederasyonunun katkısına dikkat çekilir. Bu katkıları sayesinde SDP'nin hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürmesinde işçi sendikaları konfederasyonunun önemli rol oynadığı söylenebilir.

İşçi sendikaları konfederasyonu, 1889'da SDP'nin doğuşundan 9 yıl sonra 1898'de SDP'nin kuruluşuna da katkı sağlayan çeşitli işçi sendikalarının bir araya gelmesiyle kurulur. İşçi sendikaları konfederasyonunun işçi sendikalarını bir araya getirmesi, işçileri örgütleme ve politize etme konusundaki başarısı sayesinde işçi sendikaları konfederasyonu ile SDP'nin büyümesi birbirine paralellik gösterir. Ancak sendikal hareket ile SDP kendi kimliğini ve örgütsel özerkliğini muhafaza eder. Az

sayıda sendika yetkilisi SDP hükümetlerinde yer almıştır ve sendikalar SDP kongrelerinde temsil edilmemektedir. Bununla birlikte SDP genel başkanlarından hiçbirinin sendikal geçmişi yoktur (Tomasson, 1969: 787; Aylott, 2004: 73). Bu nedenle işçi sendikaları konfederasyonu örgütsel gücünün etkisiyle parti içerisinde etkin ve genel anlamda partinin diğer sınıflardan destek almasını sınırlandıran ve partiyi salt işçi sınıfı çıkarları doğrultusunda yönlendiren bir güç olmamıştır.

İşçi Sendikaları Konfederasyonu üyeleri otomatik olarak SDP'ye üye olurlar. Bu toplu üyelik sistemi uzun süre SDP üyeliğinin %75-80'nini karşılayarak SDP'nin örgütsel gücünü artırmıştır (Aylott, 2003: 371). Ayrıca Konfederasyon seçim süreçlerinde aktif olarak SDP'yi desteklemiştir. Seçim kampanyaları sürecinde işçi sendikaları konfederasyonunun SDP'ye sağladığı mali katkı diğer partilerin seçim bütçelerinin beş katı kadardır (Simonsen, 2007: 46), ve çoğu zaman SDP seçim harcamalarının ortalama %90'ını karşılar (Gidlund, 2010: 108). Konfederasyonun hem üyelik yoluyla hem de mali katkılarıyla, SDP örgütlenme ve seçmenin seferber edilmesinde diğer partilere üstünlük sağlamıştır.

SDP, işçi sendikaları konfederasyonu dışında kiracı ve emek örgütleri, eğitim, aktivite toplulukları ve kooperatifler gibi İsveç toplumuna nüfuz eden birçok yapı ile iş birliği içerisinde. Tartışmalı konularda yapılacak yasal düzenlemeler öncesi fikir birliğine ulaşabilmek amacıyla sendikalarla olduğu kadar diğer örgütlerle de danışma toplantıları düzenler. Bu toplantıların amacı yapılacak düzenlemelerde kalıcı olarak başarıya ulaşma arzusudur. Özellikle İsveç'te işçi-işveren arasında yaşanan sorunların çözümü ve her iki tarafı uzlaştırma doğrultusunda yapılan Başbakan, sendika liderleri ve işverenlerin katıldığı toplantılar 1950'li yıllara gelindiğinde düzenli olarak yapılmaya başlanmıştır (Mtimkulu, 2006: 109-110). SDP, sosyo-ekonomik gruplarla iş birliği içerisinde uygulamaya koyduğu politikaların toplumsal düzeyde kabulü için bir zemin hazırlarken, aynı zamanda sosyo-ekonomik grupların seçim dışı zamanlardaki sosyal demokrat içerikli faaliyetleriyle de seçmenlerle bağını canlı tutmaktadır. Her iki süreç doğal olarak SDP'nin seçmen desteğinin sürdürülebilirliğine katkı sunmaktadır.

4.1.3.6. Bölünmüş Muhalefet

Sosyal Demokrat Parti'nin 1932-1976 yılları arasında hâkim parti konumu elde etmesi ve sürdürebilmesinde en önemli avantajlardan birini, muhalefet partileri

arasındaki derin bölünmeler sağlamaktadır (Pontusson, 1990: 198). Muhalefet partileri arasındaki iş birliğini engelleyen etkenlerden ilki, partilerin destek temelleri ve politik gündemleri arasındaki farklılıklardır. Örneğin, Çiftçi Partisi korumacı tarım politikası ve kırsal alanların refahını artırma önerileri ile çiftçilerden destek alırlar. Muhafazakâr parti kentlerde ortaya çıkan ikincil sanayi için korumacı politikaları önererek, kentli girişimcilerin desteğini hedefler. Tarım politikalarına benzer bir eğilim göstermemesinin yanı sıra özellikle kırsal alanlarda devlet destekli refah artışına karşı tutumları nedeniyle çiftçi partisi ile ortak bir neden oluşturamadılar. Yine Liberal Parti, Çiftçi Partisi'nden çok Muhafazakâr Parti ile ciddi politik farklılıklara sahiptir. Özellikle Liberallerin, serbest piyasa ekonomisini savunmalarına karşın Muhafazakârların korumacı ekonomi politikalarını savunması ve oy hakkı reformu sürecindeki sert tutumları nedeniyle muhafazakârlara karşı tarihsel süreçte ortaya çıkan bir antipatisi vardır (Garrett, 1993: 530).

4.1.3.6.1. Muhafazakâr Parti

Muhafazakâr Parti, İsveç'te 1866 reformlarıyla birlikte modern anlamda iki meclisli parlamentonun kurulması sonrası Senato'da büyük bir çoğunluğa sahip olarak parlamento içinde doğmuştur. Bu dönemde, sanayiciler, geleneksel olarak yerleşmiş yüksek bürokratlar ve muhafazakâr eğilimlere sahip tarım sınıfı elitleri muhafazakâr partinin temel birleşenleridir. Parti, 20. yüzyıl başlarında büyüyen seçmen kitlesi, toplumsal ve siyasal reform talepleri ve parti örgütlenmelerinin ortaya çıkışıyla birlikte 1904 yılında ulusal örgütlenmesini tamamlar. İşçi sınıfının ortaya çıkışıyla birlikte sosyalist hareketlere tepki olarak devlet tekellerini, endüstrinin devletleştirilmesini ve sınırsız işçi grevlerini eleştiren; sınıf çıkarlarından bağımsız güçlü bir hükümet, güçlü bir savunma sisteminin kurulması, ulusal dayanışma, bireysel ve özel hakların kamu güvencesine alınması, serbest girişim ve özel mülkiyet güvencesi, Hristiyan eğitimi ve Hristiyanlığı destekleme gibi muhafazakâr değerler partinin temel politikalarını oluşturur (Spencer, 1945: 439; Tomasson 1970:45; Scobbie, 2006: 139).

Muhafazakâr Parti, 1907 ve 1921'de oy hakkının genişletilmesi öncesinde parlamentoda en güçlü parti konumundayken (Elder, 2013: 15), oy hakkının genişletilmesiyle toplam seçmen içindeki payı azalarak parlamenter konumunu zayıflamıştır. Partinin değişime direnç göstermesi bu sonucun ortaya çıkmasında önemli

etkendir. Muhafazakâr Partinin parlamento içindeki konumunun zayıflaması partinin seçim performansında da açık bir şekilde yansır. 20. yüzyıl başlarında %35-37 civarında olan oy oranı 1928’de %29,4’e SDP’nin hâkim parti olarak konumlanmaya başladığı 1930 ve 1940’larda ise sırasıyla %20,6 ve %15,4’e düşüş gösterir (Särllvik, 2002: 263).

Bu süreçte, Muhafazakâr Partinin politik duruşuna ilişkin şunlar söylenebilir. Tarihsel olarak, Muhafazakâr Partili politikacılar Kral’a yakın ve devlet iktidarının kullanılmasında etkin olmaları nedeniyle statükoyu devam ettirmek için toplumsal ve siyasal alandaki birçok reforma karşı muhalefet ederler. Ayrıca, parti siyasetinin gelişme gösterdiği 19. yüzyıl sonlarında temsilciler meclisinde en büyük grubu oluşturan bağımsız çiftçilerin temsilcileriyle tarım ürünlerinin korunmasına ilişkin politik ayrılıklar yaşarlar. Yine 20. yüzyıl başlarında Liberal Parti ve Sosyal Demokrat Partinin oy hakkının genişletilmesine ilişkin reform taleplerine karşı duruşları ve zamanla ortaya çıkan sosyal refah taleplerine ilişkin uygulanmak istenen sosyal refah reformlarına karşı sürekli muhalefet gösterirler (Scobbie, 2006: 139; Garrett, 1993: 530-531). Bu çerçevede Muhafazakâr Parti, statükonun devamını arzu eden bir politik tavır göstererek oy hakkının genişletilmesiyle genişleyen seçmen kitlesinin taleplerini göz ardı eder. Partinin bu tavrı yeni seçmen kitlelerinin desteğini çekmemesinin önünde engel olur ve SDP hâkimiyetini sonlandıracak bir politik güce erişmesi neredeyse imkânsız hale gelir.

Parti, güç kaybı ve orta sınıfın büyümesine paralel olarak İsveç’te değişen toplumsal yapıyla birlikte, parti 1950’lerde dönüşüm sürecine girer. Bu süreçte, parti yöneticileri partinin reformlara karşı muhalif imajını düzeltmek ve ideolojisini değişen ekonomik ve sosyal koşullara göre ayarlamaya yönelik çaba gösterirler. Özellikle seçmen tabanını genişletmesi önündeki en büyük engel görülen ekonomiye ve topluma devlet müdahalesine karşı olumlu bir bakış açısı benimserler. Bu çerçevede herkesin sosyal açıdan eşit koşullar altında fiziksel ve psikolojik açıdan en iyi şekilde yaşaması için hükümetin sorumluluğuna ilişkin görüşleri seçmen tabanının canlandırır (Hancock, 1998: 467). Partinin değişimin temelinde ise SDP’nin hükümetteki başarıları ve popülaritesi önemli bir yer tutmaktadır (Mtimkulu, 2006: 247). Yaşanan değişim süreciyle birlikte, Muhafazakâr Partinin oy oranı, 1950’lerde 17,3 civarına yükselirken, 1950’lerin sonlarından 1970’lere kadar İsveç’te sağ partiler arasındaki seçmen akışkanlığına bağlı olarak bu oran %11 ile %19 arasında seçimden seçime değişkenlik

göstermiştir (Särllvik, 2002: 264-265). Yine de Muhafazakâr Partinin dönüşüm göstermesi iki açıdan önemlidir. Birincisi SDP'nin hâkim parti olarak konumlanmasının, diğer bir ifadeyle hâkim partinin muhalefet partilerini özellikle de İsveç'te modern devletin inşası sürecinde başlıca aktör olan Muhafazakâr Partiyi dönüştürücü etkisi bakımından iyi bir örnektir. İkincisi bu dönüşüme bağlı olarak 1976'ya kadar bir araya gelemeyen muhalefet partileri, 1976 seçimleri sonrası bir araya gelebilmiş ve SDP'nin 44 yıllık iktidarının sonlanmasına etki etmişlerdir.

4.1.3.6.2. Liberal Parti

1895 yılında parlamento içerisinde parti grubu olarak faaliyet gösteren Liberal Parti 1902'de ulusal örgütlenmesini tamamlayarak modern parti haline gelmiştir. Entelektüeller, bağımlılık karşıtı gruplar, devlet kilisesine karşı özgür kilise talep eden topluluklar, iş adamları, radikal liberaller, memurlar, alt orta sınıf gibi liberal-demokratik fikirleri savunan toplumsal gruplar partinin seçmen desteğinin temellerini oluşturur (Scobbie, 2006: 67-68; Pierre ve Widfeldt, 1994: 337-338). Liberal Parti toplumsal tabanının gösterdiği çeşitlilik itibariyle İsveç'teki diğer partilere nazaran heterojen bir parti olarak anılmaktadır (Board, 1970: 97-98).

Liberal Partinin seçmen tabanındaki çeşitlilik, seçim performansına etki eden ve olumlu/olumsuz yansımaları olan en önemli faktör olarak görülür. Hancock (1998: 464), partinin seçmen çeşitliliğinin oy hakkının genişletilmesi sonrası 1911 seçimlerinde partiyi %40 oy oranı ile sağ blok partiler arasındaki en büyük parti konumuna taşıdığına, aynı zamanda seçmen taleplerine cevap veremediği durumlarda ise diğer sağ partilere oy kaymalarını kolaylaştırdığına dikkat çeker. Bu açıdan, İsveç'in demokratikleşmesi sürecinde SDP ile takındığı olumlu tavır 1910'larda partiyi güçlendirirken, 1920 ve 1930'larda ekonomi ve topluma karşı hükümet aktivizmine karşı olmaları seçmen desteğinde düşüşe yol açmıştır. Partinin seçim sonuçlarına bakıldığında bu durum somut olarak görülmektedir. 1911'deki oy oranı %40'lardan, 1920'lerde %15-18 arasına, 1930'lardan 1940'ların sonlarına kadar %11-12 düzeylerine kadar gerilemiştir (Särllvik, 2002: 263-264). Bununla birlikte partinin sosyo-ekonomik sorunlara karşı devlet müdahalesine karşı tavrı SDP ile önceki yıllardaki iş birliğini sonlandırmış ve sağ blok partilerden çiftçiler için devlet desteği talep eden Çiftçi Partisiyle hükümet koalisyonu kurabilmesinin önünde engel oluşturmuştur (Garrett,

1993: 530-531). Hem Muhafazakâr Partinin hem de Liberal Partinin sosyo-ekonomik sorunlara ilişkin devlet destekli ekonomi politikaları ve refah politikalarına karşı çıkan tutumları; SDP'nin, sosyo-ekonomik krizlerin çözümüne ilişkin önerdiği politikaları sağ blokta yer alan çiftçi partisiyle 1932'de hayata geçirebilmesini kolaylaştırmış ve hâkim parti konumunu elde etme sürecinde avantaj sağlamıştır.

Liberal Parti seçim performansında yaşanan düşüşü tersine çevirmek amacıyla 1940'larda ideolojik dönüşüm sürecine girerek kendini sosyalist ve liberal ideolojiyi kucaklayan sosyal liberalizm ideolojisiyle konumlandırmaya başlar. Liberal Partinin dönüşümü SDP'nin sosyal refah politikalarının meşruiyetini güçlendirirken, aynı zamanda iki parti sosyal refah politikaları alanında rekabete girer. Dönüşümün etkisi ve sosyal refaha ilişkin pozitif tutumlar Liberal Parti'yi 1948 seçimlerinde %22 civarında oy oranına ulaştırır (Milner, 1990: 63-64). Ancak, partinin 1950'lerin ortalarında SDP tarafından orta sınıf desteğini çekmek amacıyla ortaya koyulan ek emeklilik fonunun kurulmasına karşı çıkması ve seçmen tabanının Merkez Parti (önceki çiftçi partisi) ve SDP'ye doğru kaymasına yol açar (Schön, 2012: 261). Parti, 1960'larda %14-17; 1970'lerde %9-11 seviyelerinde seçmen desteğine sahip olur (Särilvik, 2002: 264-265). Muhafazakâr Parti gibi Liberal Parti de zaman içerisinde ideolojik dönüşüm geçirmişse de 1932'den 1976 seçimlerine kadar çiftçi partisinin SDP ile iş birliği yapması nedeniyle, SDP hükümetlerini sonlandırabilecek bir muhalefet cephesinin kurulması gerçekleşmemiştir. Dolayısıyla her iki muhalefet partisi tutumundan ziyade çiftçi partisinin tutumunun SDP hâkimiyeti açısından daha önemli olduğu söylenebilir.

4.1.3.6.3. Çiftçi Partisi

Çiftçi Partisi, tarım sınıfının siyasi, sosyal ve ekonomik çıkarlarını korumak için 1913 yılında kuruldu. Küçük çiftlik sahipleri temelinde tarım sınıfının belirli bir kısmını temsil eden çiftçi partisi 1930'lardan itibaren parlamentoda etkinliğini artırdı. 1932 seçimleri sonrası, SDP'nin hâkim parti konumunun başlangıcı kabul edilen SDP azınlık hükümetinin 1929 Ekonomik Buhranı sonrası zirveye çıkan sosyo-ekonomik krizlerin sonlanması amacıyla hayata geçirmeyi planladığı reformlara, çiftçi çıkarlarının desteklenmesi şartıyla destek vermiştir. Kendi seçmen tabanının lehine olan reformları da içeren devlet destekli ekonomi politikalarına diğer muhalefet partilerinden farklı olarak destek vererek, 1936-39 ve 1951-57 yılları arasında SDP ile koalisyon

hükümetinde yer alır (Scobbie, 2006: 75). Çiftçi Partisinin bu tutumu, SDP'nin hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürebilmesinde SDP'ye belirgin bir avantaj sağlamıştır.

Çiftçi Partisinin diğer muhalefet partilerinin aksine kendi seçmen tabanının çıkarları doğrultusunda SDP ile iş birliğine gitmesi seçim performansına olumlu yansımaları olmuştur. 1930'ların başlarında 1960'ların ortalarına kadar %10-16 arasında inişli çıkışlı bir seyir izlese de bu daha çok değişen toplumsal yapı içerisinde çiftçi oylarının azalışından kaynaklanmaktadır. Yine sosyo-ekonomik sorunların gündeme alınması ve çözümüne ilişkin takındığı pozitif tavır, özellikle Liberal partiden oy akışını besleyen faktör olmuştur. Parti 1970 seçimlerinden SDP hâkimiyetinin sonlandığı 1976 seçimlerine kadar yapılan üç seçimde sırasıyla %19,9, %25,1 ve %24,1 gibi önceki seçim performanslarına göre oldukça yüksek oy potansiyeline ulaşmıştır (Särilvik, 2002: 263-265). Bu oylar daha çok 1950'lerden itibaren az miktarda çekmeye başladığı yeni orta sınıf ya da beyaz yakalı çalışanlar olarak ifade edilen toplumsal gruplardan gelmiştir.

Çiftçi Partisi, SDP ile iki kez koalisyon hükümeti kurmuş olmasına rağmen sosyalist ideolojiyle ilişkilendirilmemeye özen göstermiştir. Hatta uzun yıllar boyunca herhangi bir ideolojik bağlılığı benimsememiştir (Pierre ve Widfeldt, 1994: 337). Partinin ideoloji konusundaki tutumu yapısal koşullardaki değişime paralel olarak partinin hem ismini hem de politika dönüşümünü kolaylaştırmıştır. İlk olarak, 1940'larda çiftçi nüfusundaki düşüş sonrası tarım dışı sektör ve küçük işletmelerin ilgisini çekebilmek amacıyla ismini Merkez Parti olarak değiştirir. İsim değişikliği dışında çiftçi çıkarlarını temsil eden parti konumundan toplumun diğer alanlarına hitap edecek şekilde programını genişletir. Genel olarak, küçük iş insanlarının ekonomik statülerini iyileştirme, çocuklu ailelere yönelik vergi, sosyal politikalarla ev çevresini güçlendirme ve genel eğitim seviyesini yükseltme ihtiyacı Çiftçi Partisi tarafından sıklıkla vurgulanan konular haline gelir (Mtimkulu, 2006: 246).

SDP'nin ekonomiye devlet müdahalesine olumlu yaklaşımı 1930'larda çiftçi çıkarlarının korunması ve refahının artırılması amacıyla Çiftçi Partisini SDP'ye yakınlaştırırken, ekonomiye devlet müdahalesine karşı olan Muhafazakâr Parti ve Liberal Parti'den uzaklaştırır. Dolayısıyla da SDP'ye alternatif olarak kurulabilecek sağ

blok partilerin yer aldığı koalisyon hükümeti ihtimali kimi zaman doğmuşsa da pratikte yaşama geçememiştir. Bu yönleriyle çiftçi partisinin parti sistemi içerisindeki tutumu ve politik davranışları SDP'nin hâkim parti konumunu elde etmesi sürdürmesinde kritik bir öneme sahip olmuştur.

4.1.3.6.4. Komünist Parti

1917'de SDP'den ayrılan politikacılar tarafından kurulan Komünist Parti, 1920 ve 1930'lu yıllarda birçok kez parçalanma yaşamışsa da İsveç siyasetinde kalıcı hale gelmiştir. 1919'da Komünist Enternasyonal'e üye olan Komünist Parti kendisini Sovyetler Birliği Komünist Partisi ile yakından ilişkili tanımlamaktadır (Pierre ve Widfeldt, 1994: 337). Ancak yine de Avrupa'daki birçok komünist partinin aksine, ideolojik bağımsızlığını koruyarak ılımlı siyaset izlemiştir. Bu açıdan parti içinde katı ideolojik eğilimli devrimci bir hizip bulursa da Batı tarzı parlamenter demokrasiyi ve bireysel özgürlükleri onaylayan çoğunluk olmasıyla gölgede kalmıştır. 1967'de demokratik normlara bağlılıklarını doğrulamak için yeni bir parti programı kabul ederek adını Sol Parti-Komünistleri olarak değiştirmişlerdir. 1990'da ise Komünist isminden tamamen vazgeçip yalnızca Sol Parti olarak İsveç siyasetinde yer almışlardır (Hancock, 1998: 462).

Komünist Parti'nin temel hedefi, işçi sınıfının çıkarlarını savunmak, İsveç sanayisinin ve doğal kaynaklarının devlet kontrolü altına alınması sağlamaktır (Scobbie, 2006: 119). SDP ile parti programı arasında fark olmadığı vurgulanmasına rağmen, başlangıçta SDP'nin demokratik yollarla hedefine ulaşma ve kapitalizmle uzlaşma amacını eleştirmiş; uzun bir süre Marksist-Leninist ideolojiyi takip etmiştir. Partinin seçmen tabanı büyük sanayi kuruluşlarının bulunduğu kentsel alanlardaki işçiler, aydınlar, üniversite öğrencileri ve düşük gelirli çiftçilerden oluşmaktadır (Mtimkulu, 2006: 264; Scobbie, 2006: 119).

Komünist Parti'nin seçim performansı ise oldukça düşük seviyelerde kalmıştır. Parlamento içerisindeki pozisyonu 1967'de kendisini yenileyene kadar 5-10 sandalye arasında değişkenlik göstermiştir. Bunun tek istisnası, ikinci dünya savaşı sürecinde Sovyetler Birliği'nin Nazi Almanya'sını yenilgiye uğratan Müttefik Kuvvetlerin parçası olmasından dolayı oluşan sempati oylarını almasıyla 1944 seçimlerinde ulaştığı 15 sandalyedir (Mtimkulu, 2006: 264). 1967 sonrası Sol Parti-Komünistleri olarak adını

değiştirmesi ve demokratik normlara bağlılığını ilan etmesiyle birlikte partinin seçim performansında da yükseliş görölür. 1970 seçimlerinde 17, 1973 seçimlerinde 19 ve 1976 seçimlerinde 17 sandalyeye sahip olur (Särılvik, 2002: 264-265). SDP'nin hâkim parti konumuna etkisi açısından bakıldığında ise, Komünist Parti'nin diğer sağ blokta yer alan muhalefet partileriyle birlikte hareket etme imkansızlığı ve sağ blok partilerin olası başarılarını önlemek amacıyla SDP'ye verdiği parlamenter destek önemli görölmektedir. Partinin parlamento içerisindeki küçük konumuna baktığında politik süreçleri etkileme konusundaki tek umudu SDP ile kurulabilecek taktiksel ittifaktır. Bu nedenle özellikle parlamentoda kritik oylar gerektiğinde SDP'nin yanında yer almıştır (Mtimkulu, 2006: 265; Hancock, 1998: 463). Ayrıca, 1970'ten 1976'ya kadar parlamentoda çoğunluğu sağlayamayan SDP'nin azınlık hükümetleri yoluyla hâkim parti konumunu devam ettirebilmesi için, SDP hükümetlerinin güvenoyu alma sürecinde destek vermiştir (Särılvik, 2002: 256). Böylece İsveç parti siyasetini yapılandıran Sağ ve Sol blok bölünmeleri temelinde olası bir Sağ blok partilerin (Muhafazakâr Parti, Liberal Parti ve Çiftçi Partisi) hükümet kurabilmesini önleme etkili olduğu söylenebilir.

4.1.4. SDP'nin Hâkim Parti Konumunun Yerleşmesi

SDP'nin hâkim parti konumunun yerleşmesi sürecinde SDP'yi hâkim parti konumuna getiren dinamikler yanında, krizlerle başa çıkabilme yeteneği, oy verme davranışını etkileyebilme kabiliyeti, muhalefetin engellerinden yararlanma ve hükümet performansı başlıca rol oynayan diğer faktörlerdir.

4.1.4.1. SDP'nin Krizlerle Başa Çıkabilme Yeteneği

Krizlerle başa çıkabilme yeteneği SDP'nin hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürmesinde önemli etken olmuştur. 1932'den itibaren sosyo-ekonomik krizin üstesinden gelebilmek için gösterdiği başarılı hükümet performansı "krizleri sonlandırdık" söylemini geliştirmesine ve gelecekteki vaatlerinin güvenilirliğine referans oluşturur. Aynı zamanda bu sayede 2. Dünya Savaşı yıllarında komünist parti hariç tüm partilerin dahil olduğu ulusal koalisyon hükümetine liderlik eder (Berman, 2006: 175; Steinmo, 2010: 50-52).

SDP hâkim parti süresince iki önemli krizle karşılaşır. İki krizden biri partiden diğeri politika oluşturma sürecinden kaynaklı ortaya çıkar. 1944 parti programıyla

birlikte, sosyalist temelli politikaları hayata geçirme planı muhalefet partileri tarafından tepkiyle karşılanır. Seçmen desteğindeki düşüşün eşlik ettiği bu süreçte parti uygulamayı düşündüğü planı rafa kaldırarak sorunu ortadan kaldırır (Tomasson, 1969: 785). Diğer kriz ise 1950’lerde orta sınıfın desteğini çekmek amacıyla hayata geçirmek istediği ek emeklilik reformu sürecinde ortaya çıkar. İsveç siyasetinde bu krizin bir istisna olduğu söylenebilir. Çünkü İsveç’te politika oluşturma süreci, müzakereye dayalı, rasyonel, ilgili tüm tarafların dahil edildiği açıklıkta, uzun süre geçse bile fikir birliği oluşturulmadan karar alınmayacağı gibi birtakım ilkelere dayalıdır. Bu nedenle de krizlerin “nadiren” ortaya çıktığı kabul edilir (Anton, 1969: 94).

1955 yılında SDP’nin getirdiği ek emeklilik tasarısı, işçi kesiminin mevcut emekli aylıklarının yetersizliğinden kaynaklı olarak yaşlılık hayatının sürdürülebilirliğini kolaylaştırmak amacıyla zorunlu kesintilere dayalı bir fon kurulması ve ikinci bir emekli maaşını vermeyi planlamaktadır. Koalisyon hükümetinin diğer kanadı olan Çiftçi Partisi alternatif olarak sisteminin zorunluluk esasına göre değil, gönüllüğe dayanması gerektiğini savunmuştur (Molin, 1966: 45-46). SDP’nin ısrarı üzerine anlaşmanın sağlanamadığı düzenleme Çiftçi Partisinin hükümetten çekilmesine neden olur. Kral yeni hükümetin kurulması için Liberal Parti ve Muhafazakâr Parti’ye teklif götürür ancak Çiftçi Partisi olmaksızın hükümet kurabilmenin imkansızlığı ve bir koalisyonundan diğer koalisyona geçişin Çiftçi Partisi tarafından uygun bir davranış olarak görülmemesi SDP hükümetinin devamını sağlar (Bergman, 2000: 205). Bu süreçte SDP, beyaz yakalı çalışanları kapsayacak şekilde düzenlemeyi genişletir ve krizi sonlandırmak amacıyla bir referandum yapılmasını gündeme taşır. Ek emeklilik konusu 1957 yılında yapılan referandumda %72’lik kabul oyuyla hayata geçilir ve kriz süreci aşılır (Olsson, 1986: 84).

Ek emeklilik tasarısının zorunluluğa dayalı düzenleme olmasına itiraz eden çiftçi partisi dışında, diğer muhalefetleri olan Liberal Parti ve Muhafazakâr Partinin kaygıları oluşturulacak emeklilik fonu yoluyla özel sektör üzerinde daha fazla devlet kontrolünün olabileceği korkusu ya da beklentisi etrafında şekillenir. Referandum kampanyalarında sadece bu partiler değil özel sektör temsilcilerinin kuruluşları da aktif olarak yer alır. Düzenlemeden yararlanacak kesimlerin seçmen içinde payının genişliği muhalefetin çabalarını boşa çıkarır (Olsson, 1986: 84). Ek emeklilik reformu üzerine çıkan krizin SDP hâkimiyetine etkisi iki şekilde görülür. Birincisi Liberal Parti ve Muhafazakâr Parti

1958’de yenilenen milletvekili seçimlerinde kendi seçmen tabanının SDP’ye oy vermesiyle oy oranında düşüş yaşarlar. İkincisi ise, SDP ek emeklilik düzenlemesini beyaz yakalı çalışanlar lehine genişleterek normalde Liberal Parti ve Muhafazakâr Partiye yoğun olarak destek veren bu kitleden oy çeker (Therborn, 1992: 24; Immergut ve Jochem, 2006: 115). Dolayısıyla SDP’nin işçi sınıfının toplam seçmen içindeki payının azalmasıyla parlamento içerisinde zayıflayan konumu (Tomasson, 1969: 785), krizi fırsata çevirme yeteneğiyle güçlenir ve SDP’nin hâkim parti konumu 1976 yılına kadar devam ettirmesini sağlar.

4.1.4.2. Oy Verme Davranışı

SDP’nin hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürmesi açısından İsveç’te oy verme davranışının etkisi, sınıf oy verme, parti kimliğine dayalı oy verme ve ekonomik oy verme temelinde üç boyutta açıklanmaktadır. Sınıf oy verme, 1880’lerden itibaren parti siyasetinin ortaya çıkışıyla birlikte sol-sağ ekseninde bölünmelerle şekillenmiştir. Bu çerçevede İsveç partileri sosyalist ve sosyalist olmayan partiler ya da sağ ve sol blok partileri şeklinde gruplandırılmıştır. Oy verme davranışındaki istikrar sayesinde, 1980’lerin sonlarına kadar İsveç siyasetinde SDP, MP, LP, ÇP/MP ve KP olmak üzere beş partinin varlığını sürdürmesine katkı sunar. 1980’lerin sonlarında ortaya çıkan Yeşiller Partisi ve 1990’larda ortaya çıkan Hristiyan Demokrat Parti sol-sağ boyutu değiştirememiştir. Yeşiller Partisi Sol’a, Hristiyan Demokratlar Sağ’a yerleşerek partiler arası rekabette yer almışlardır (Oscarsson ve Holmberg, 2016 260-263; Oskarson, 2016: 251-252).

İsveç’te sınıfa dayalı ve sağ-sol boyutta ideolojik yatkınlıklara göre oy verme davranışı; 1970’lerden itibaren partiler arası mesafelerin azalmasıyla birlikte, 1930’larda, 1940’larda ve 1950’lerde olduğu kadar güçlü olmasa da önemini korumuştur (Oskarson, 2016: 249). Bu açıdan ilk olarak, SDP’nin seçim başarılarında sınıf oy verme davranışı başlıca rol oynar. SDP, 1970’lere kadar, işçi sınıfının dörtte üçünün oylarını istikrarlı bir şekilde alarak kalıcı bir çekirdek seçmen desteği oluşturur. Benzer bir ilişki, Muhafazakâr Parti ile üst gelir grubu/üst sınıf, Liberal Parti ile orta sınıf, Çiftçi Partisi ile tarım sınıfı arasında yaşanır. Bu partiler istikrarlı bir şekilde bu sosyal sınıflardan oy almıştır. Komünist Parti’nin de seçmen tabanı SDP’ye nazaran oldukça az olmakla birlikte işçi sınıfından oluşur (Särilvik, 1966: 188-189). Stephens

(1981: 163), 1970'lere kadar sınıf oy verme davranışının istikrarını korumasının SDP hâkimiyeti açısından önemini, aynı partinin aynı sosyal sınıfın seçmenlerinden gelen güçlü destekle sürekli hükümette kalmasını sağladığı şeklinde ifade eder.

İsveç'te sınıf oy verme davranışına güçlü parti kimliğine dayalı oy verme davranışı eşlik etmiştir. Daha çok sol-sağ çizgisi boyunca şekillenen siyasi bölümlere bağlı olarak, seçmenin parti kimliği ile konumlandığı siyasi alan arasında güçlü bir ilişki vardır. SDP'nin hâkim parti döneminin ortalarında başlayan araştırmalarda parti kimliği ile oy verme davranışı arasında, 1956-1976 yılları arasında korelasyonlar .93-.96 arasında son derece yüksek ve istatistiksel olarak anlamlıdır (Holmberg, 1994: 96). En yüksek korelasyonlar en büyük iki İsveç partisi, SDP ve Muhafazakâr Parti için .40 düzeyindedir. Bu iki parti için korelasyonların boyutu orta düzeydedir. Ancak ölçüm hatalarının hafifletici etkisi göz önüne alındığında oldukça etkileyicidir (Holmberg, 1994: 110). Sınıf oy verme davranışı ve parti kimliğinin oy vermedeki etkisi, hükümet performansından memnuniyetsizliğin oluşması durumunda bile, SDP'ye avantaj sağladığı kabul edilir. Çoğu seçmen için dahil olduğu siyasi bloktaki partinin yaşanan sosyo-ekonomik sorunları çözmede daha başarılı olacağına dair güçlü kanaatlerle bu desteklenir. Seçmen ile SDP arasındaki güçlü bağın olumsuz koşullarda bile SDP'ye seçmen tarafından destek sağladığına dikkat çekilir. Särilvik (1967: 174-175) tarafından yapılan araştırmada, 1956 ve 1960 seçimlerinde ülkedeki siyasi, sosyal ve ekonomik olumsuzluklara rağmen SDP'ye desteğin nedeni, ortaya çıkan olumsuz durumun SDP hükümetlerinden değil de dış etkenlerden kaynaklandığına dair seçmenlerde oluşan algıdan kaynaklandığı ifade edilir. Parti kimliğinin oy verme davranışı üzerindeki etkisi bakımından SDP ile seçmen arasında güçlü bir bağ kurulduğu ve SDP'nin hâkim parti konumunu devam ettirmesinde SDP için avantaj sağladığı söylenebilir.

Sınıf oy verme ile parti kimliğine dayalı oy verme davranışının istikrarı partiler arası seçmen akışkanlığının düşük seviyelerde olması ile açıkça görülmektedir. Yine tüm partiler arasındaki seçmen akışkanlığının yerine bloklar arası seçmen akışkanlığına bakılması SDP hâkimiyetinin sürmesini anlayabilmek için önemlidir. Bu minvalde, Sol-Sağ blokta yer alan partiler arası oy akışkanlığı, 1950'lerde %3 civarındadır. 1960'larda partiler arası oy akışkanlığı %13 seviyelerine çıkmışsa da bu akışkanlık daha çok aynı blok içerisinde yer alan partiler arasında yaşanır. Örneğin Muhafazakâr Parti, Liberal

Parti ve Merkez Parti arasında seçmen dolaşımı yüksek seviyelerde görülürken, SDP ile Komünist Parti arasında pek görülmez (Särilvik, 1966: 195). Hem sınıf oy verme hem de parti kimliğine dayalı oy verme davranışının istikrarı sağ-sol blok arasında oy akışkanlığını önlemiş, Sol blokta yer alan partilerden en geniş seçmen tabanına SDP'ye hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürmesi açısından fırsat sunmuştur. Bununla birlikte ekonomik oy verme davranışı SDP'nin hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürmesinde belirgin yere sahiptir.

SDP iktidarlarının başladığı 1932 seçimleri, 1929 Dünya Ekonomik Buhranının da etkisiyle yüksek işsizlik seviyelerinin görüldüğü ekonomik kriz ortamında gerçekleşmiştir. SDP'nin krizi aşabilmek için ortaya koyduğu kriz programının seçmen desteğini sağlama etkili olmuştur. Aynı zamanda SDP'nin katı sosyalist ideolojisini terk ederek toplumun farklı kesimlerine hitap edecek şekilde parti programını güncellemesi ve kapitalizm ile sosyalizm arasında bir konuma yerleşerek “sosyal demokrasi” olarak ifade ettikleri yeni ideolojisiyle birlikte mümkün olan en geniş seçmen desteğini almayı hedeflediği görülmüştür. Özellikle tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğa ulaşamadığı 1932 seçimlerinde Çiftçi Partisinin kriz programı ve değişen SDP ile iş birliği yapabilmesi SDP'deki ideolojik değişimin bir sonucu olarak değerlendirilir (Berman, 1998 :386-387).

1932 sonrası SDP hükümetlerinin uyguladığı kriz programının yüksek işsizlik seviyelerini hızlıca düşürmesi ve bu dönemki başarıların gelecek seçimlerde yeni seçmen desteği çekebilmek için kullanmasına olanak tanımıştır. Ekonomik iyileşme ortamı SDP'ye 1936 seçimlerinde o ana kadar ki en yüksek oy oranını getirerek hâkim parti konumunun başlangıcının da temelini oluşturur. Sonraki yıllarda SDP, muhalefet partilerinin oluşturacağı bir hükümetin yeniden eski yüksek işsizlik ve ekonomik kriz ortamını tekrar ortaya çıkaracağına ilişkin geliştirdiği söylemi seçim stratejisi olarak benimser (Hibbs ve Madsen, 1981: 46). Bu açıdan 1950'lilerin başlarında oy düşüşüne paralel olarak orta sınıftan yeni seçmen desteği çekebilmesi refah politikalarının etkisiyle olmuştur (Tomasson, 1969: 785). Dolayısıyla SDP hükümetlerinin başarılı ekonomi ve refah performansının seçmenlerdeki etkisi SDP'ye oy artışı olarak döner. Diğer bir ifadeyle seçmen SDP'nin başarılı hükümet performansını oy desteğini devam ettirerek veya yeni oy desteği sağlayarak ödüllendirir.

Ekonomik oy vermeye ilişkin uzun dönemli yapılan çalışmalar İsveç'te ekonominin oy vermede belirleyici olduğuna dair güçlü kanıtlar sunmaktadır. İsveç'te 1920-1975 yılları arasında yapılan seçimlerde hükümetteki partinin olumlu ekonomik ortamda seçmen desteğini muhafaza etme ya da artırma potansiyeline sahipken, olumsuz ekonomik durumlarda ise seçmen desteğinin düştüğü vurgulanır (Miller ve Listhaug, 1984: 301-302). Öte yandan tüm zamanlarda işsizlik, enflasyon ve reel gelirdeki değişimlerin oy verme davranışını yapılandırdığı özellikle de oy verme davranışında işsizliğin önemli bir yere sahip olduğu belirtilmektedir (Frey, 1979: 314). 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonra %25 seviyelerine çıkan işsizlik sorununu çözmek amacıyla SDP'nin ortaya koyduğu kriz programı SDP'ye oy vermede etkili olduğu savunulur (Garrett, 1993: 527). Aynı şekilde SDP'nin hâkim parti konumunun son dönemi olarak ifade edilebilecek 1967-1974 yılları arasında oy oranındaki düşüşte olumsuz ekonomik ortamın etkisi olduğu ifade edilir (Jonung ve Wadensjö, 1979: 352).

İsveç'te sınıf ve parti kimliğine dayalı oy verme davranışının istikrarı SDP'nin çekirdek seçmen desteği oluşturmasını ve kalıcı seçmen üssüne sahip olmasını kolaylaştırmıştır. Bu sayede SDP parti sistemi içerisinde güçlü bir pozisyona sahip olarak hâkim parti konumunu elde etmek için avantajlı olmuştur. Bununla birlikte, ekonomik oy vermeye bağlı olarak 1932 seçimlerinde ekonomik krizi sonlandırma amacıyla ortaya koyduğu kriz programının başarısı sayesinde 44 yıl hükümet etme gücünü korumuştur.

4.1.4.3. Muhalefetin Engelleri

SDP muhalefet partilerinin ideolojik duruşları ile geçmiş uygulamalarından yararlanarak seçmen desteğini sürdürme ve genişletmeye çalışmıştır. Muhalefet partilerinden muhafazakâr partinin 1908 ve 1918-21'de oy hakkının genişletilmesi sürecinde oy hakkının genişletilmesine karşı gösterdiği sert muhalefet sıklıkla SDP tarafından gündeme getirilir ve parti demokrasi düşmanı olarak tasvir edilir. Oy hakkının genel ve eşit olmasından önce gelir ve mülke dayalı ağırlıklandırılmasına atfen "vatandaşlık haklarını servete endeksledikleri" şeklinde geçmiş dönem uygulamalarla ile Muhafazakâr Partiyi özdeşleştirilir. Öte yandan SDP'nin hâkim parti konumunun başlangıcında "ulusal çıkar" temelli politikalarına karşı muhalefet partilerin gerçek vatansever ve milliyetçi kendilerinin olduğu iddiasına SDP yine demokrasi öncesi

İsveç'e yaptığı atıflarla karşılık verir. Sağ partilerin vatanseverliğinin kralların ve aristokrasinin eylemlerini yücelten tarihsel yazılar ile üst sınıfların romantikleşmesine dayandığını partilerin eski söylem ve yayınlarına dayanarak dile getirir (Schall, 2016: 43). Böylece muhalefet partilerinin geçmiş uygulamalarının çoğu zaman SDP tarafından güncel tutulması muhalefet partilerinin seçmen nezdinde meşruiyetinin sorgulanmasına ve destek temelini güçlenmesi önünde engel teşkil eder.

SDP muhalefet partilerini bu şekilde konumlandırırken, bir sosyal demokratın "İsveçli olarak, ülkenin genel refahının iyileştirilmesi, büyümesi ve genişlemesi için dilekleri vardır. ... Sosyal demokratlar, İsveçlilerin istediği her şeyi ister, istemediği hiçbir şeyi istemez." Burada İsveç halkının istekleri SDP'nin istekleriyle eşitlenir. Aynı zamanda SDP'nin başarılarının, İsveç halkının başarıları olarak gösterilerek, gelecek başarılarına birlikte imza atılacağı siyasal süreçlerde SDP tarafından vurgulanır (Schall, 2016: 44). Sonuç olarak muhalefet partilerinin, birlikte hareket etmelerini önleyen partiler arası politik farklılıklar kadar geçmiş dönem uygulamalarının SDP tarafından gündeme getirilmesi ve SDP'nin kendini İsveç ile özdeşleştirme girişimleri, SDP hâkimiyetine karşı meydan okuyabilecek siyasal güce ulaşabilmelerini zorlaştırdığı söylenebilir.

4.1.4.4. SDP'nin Hükümet Performansı

1932'de SDP'yi iktidara taşıyan seçim başarısının temelinde 1920'lerdeki istikrarsız hükümetlerin ve 1929 Dünya ekonomik buhranının etkisiyle zirveye ulaşan sosyo-ekonomik sorunlara karşı ortaya koyduğu çözüm önerileri bulunmaktadır. Dolayısıyla, SDP'nin 1932'de hükümette yer almasıyla birlikte bu sorunların çözümüne ilişkin ortaya koyduğu başarılı hükümet performansı 1932-76 yılları arasında hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürebilmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Bununla beraber, 1932-76 yılları arasında kesintisiz SDP hükümetlerinin politikaları sayesinde İsveç'in yaşadığı sosyo-ekonomik dönüşüm ekonomistler ve politikacılar tarafından "İsveç Modeli" olarak resmedilmekte ve modelin mimarının SDP olduğu ifade edilmektedir (Viana ve Cünha, 2016: 268). Bu çerçevede SDP'nin hâkim parti olarak konumlanmasına etki eden hükümet performansı ekonomi performansı ve refah performansı olmak üzere iki başlık altında incelenebilir.

4.1.4.4.1. Ekonomi Performansı

Birinci dünya savaşından itibaren İsveç'in en önemli ekonomik sorunlarından biri olan işsizlik; 1920'lerin istikrarsız, kısa ömürlü azınlık hükümetlerinin çözüm üretememesi ve 1929 Dünya Ekonomik Krizi sonrası zirveye ulaşır. Bu dönemde işsizlik oranları %24 seviyesindedir ve seçimlerde temel gündem maddelerinden birini oluşturur (Epsing-Andersen, 1985: 86). 1932'de seçimlerinde işsizliğin azaltılmasına ilişkin çözüm önerileriyle iktidara gelen SDP, Keynesyen ekonomi politikalarına dayalı olarak, temelde borçlanmayla finanse edilen kamu çalışma programları ve sosyal yardımların talebi artırması yoluyla işsizliğin azaltılmasını amaçlayan kriz programını uygulamaya koyar. Başlangıçta kamu borçlanmasına ilişkin sağ partiler, başlıca ekonomistler ve bankacılardan gelen güçlü muhalefete rağmen, özellikle inşaat, yol yapımı ve ormancılık gibi kamu işleri çerçevesinde oluşturulan istihdam alanlarıyla işsizlik kademeli olarak düşürülür. İşsizlik oranları 1932'de 24 seviyelerinde iken 1936'da %12, 1939'da ise %9 seviyelerine iner (Stoica, 2010: 45).

SDP hükümetlerinin işsizliğe kalıcı olarak çözüm üretmeyi amaçlayan ikinci adım ise, 1936'da işveren-işçi çatışmasını sonlandırmayı amaçlayan süreçle başlar. 1930'ların ortalarına kadar İsveç, grev ve lokavt anlamında dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olmuştur. İşgücünün büyüklüğüne göre, başka hiçbir ülkede endüstriyel anlaşmazlıklar nedeniyle bu kadar çok çalışma gününün heba edilmediği ifade edilir. 1932'de SDP'nin iktidara gelişi ve 1936 seçimleriyle iktidarını güçlendirmesi işçi ve işveren örgütleri için yeni bir sürecin başlamasında itici güç olmuştur. İşçi örgütleri açısından, SDP'nin hükümette olması çalışma koşullarının düzeltilmesi ve işsizlikle mücadele etmek için hükümetin gücünü kullanabilmesinin yolunu açmaktadır. Dolayısıyla siyasi bir alternatifleri vardır ve artık durumlarını iyileştirmek için grevler vasıtasıyla işgücü piyasasına mücadele etmekle sınırlı değildir (Korpi, 1992: 104). İşveren örgütleri ise, SDP'nin uzun süre görevde kalabileceği ve hükümet gücünü kullanarak işgücü piyasasına müdahale edebileceği düşünerek uzlaşma eğilimi gösterirler. 1936'da işçi ve işveren örgütleri arasında, İsveç'te toplu pazarlık ve endüstriyel barışının kurumsallaşmasını amaçlayan müzakereler 1938'de "Saltsjöbaden Anlaşması"nın imzalanmasıyla sonuçlanır (Stephens, 1979: 100). 1938 Saltsjöbaden Anlaşmasıyla işveren örgütleri işçilerin örgütlenme ve grev hakkını tanıırken, hükümetin sunduğu mali avantajlardan yararlanacak ve İsveç'te ekonomik büyümenin devam ettirilmesi

sağlanacaktır (Buendia, 2015: 229-230). Böylece, İsveç'te sık sık ekonomik krizlere ve işsizliğe neden olan endüstriyel anlaşmazlıkların SDP etkisiyle sonlanması, SDP hükümetlerinin 1932'de iktidara geldikten sonra başlattığı ekonomik toparlanma sürecini güvence altına aldığı söylenebilir.

1932 sonrası SDP'nin uyguladığı başarılı ekonomi politikaları ve 1938'deki işçi-işveren uzlaşması dışında İsveç ekonomisi 1929 Dünya Ekonomik krizinin olumsuz etkilerinden kısa zamanda kurtularak istikrarlı ekonomik büyüme sürecine girer. 1932-40 arası büyüme oranları ortalama 3-4 civarındadır. Magnusson (2000:232), 1930'larda İsveç'in ekonomik iyileşme sürecine ilişkin SDP etkisinden çok 1920'lerin yapısal dönüşümü ve 1932'deki İsveç kronunun devalüasyonu ile elde edilen daha büyük rekabetçiliğe dikkat çeker. Bununla birlikte SDP hükümetlerinin ekonomi politikalarının 1929 Ekonomik Krizi sonrası yaşanan uluslararası düzelme ile desteklendiği ifade edilir (Berman, 2006: 96).

Ekonomi tarihçileri arasında SDP'nin ekonomi politikalarının İsveç ekonomisine etkisi tartışmalı bir konu olsa da 1932 sonrası işsizliğin azaltılması, istikrarlı ekonomik büyüme ve düşük enflasyon oranları SDP'nin seçmen desteğini artırarak İsveç siyasetindeki konumunu güçlendirme ve genişletme fırsatları sunmuştur (Steinmo, 2010: 70). 1932'de 41.7 oy oranı 1936'da 45.9'a, 1940'ta ise 53.8'e yükselmiş ve hâkim parti konumunun temellerini sağlamıştır. SDP'nin hâkim parti olarak kabul edildiği 1932-76 yılları arasında, özellikle işsizliğin azaltılması ve 1930'lardaki ekonomik iyileşmeye dönük referanslar tüm seçim kampanyalarında parti tarafından etkili bir şekilde kullanılmıştır (Bo Strath, 1996: 87).

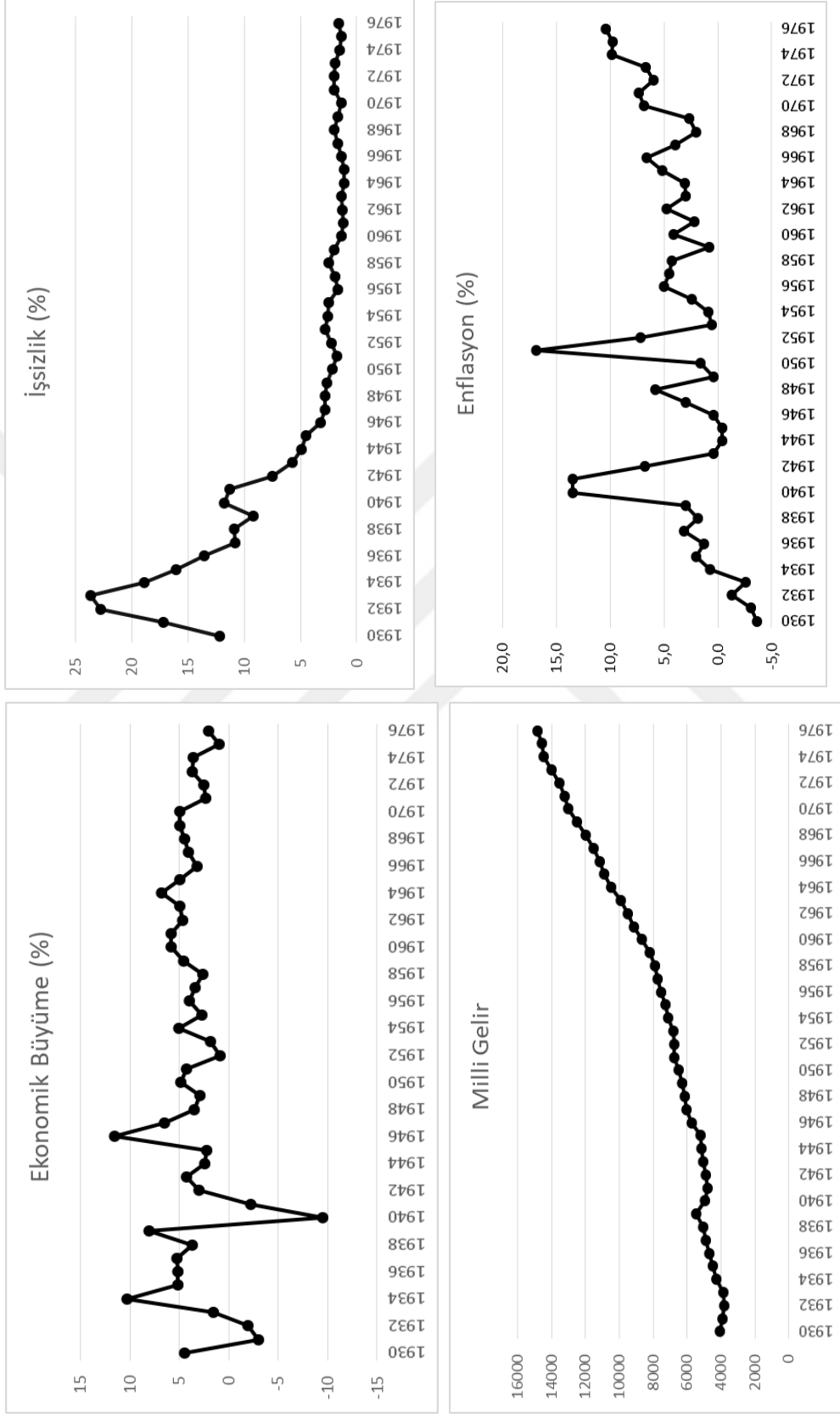
SDP'nin hâkim parti konumuna etki eden diğer ekonomik gelişmeler ise ikinci dünya savaşı sonrası yaşanır. İkinci dünya savaşı sırasında İsveç tarafsız kalmış ve her iki tarafa da satış yaparak çok fazla ekonomik kazanç sağlamıştır. Bununla birlikte, İsveç tarafsız kaldığı için savaşın olumsuz etkilerinden korunarak ekonomik alt yapısını muhafaza edebilmiştir (de Vylder 2004: 10). Dolayısıyla İsveç savaş sonrası dünya ticaretinden fayda sağlamak için önemli bir konumdaydı. Savaş sonrası batı dünyasındaki ekonomik genişleme, İsveç ekonomisine orantısız avantaj sağlar. 1945 yılında 1.765 milyon kron düzeyinde olan ihracat miktarı, 1950 yılında 5.710 krona yükselerek ihracat patlaması yaşanır. Bu nedenle ikinci dünya savaşı sonrası İsveç'te

birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi istihdam genişler, gelirler artar ve tüketim önemli ölçüde yükselir. Ancak bu gelişmeler İsveç ekonomisinde istihdam krizi (çok fazla iş yetersiz çalışan) ve gelirlerin artmasıyla artan tüketimin yol açtığı yüksek enflasyon gibi iki önemli sorunun baş göstermesine yol açar (Steinmo, 2010: 76).

SDP hükümetleri “işsizlik-enflasyon ikilemi” adlandırılan sürece ilişkin çeşitli politikalar hayata geçirir. Bunlardan ilki, SDP ekonomi uzmanlarından Rehn ve Meidner tarafından geliştirilen R-M modelidir. R-M modeline göre, şirketlerin ödeme kabiliyetine bakılmaksızın, eşit iş için eşit ücret ödenecektir. Bu politika aynı zamanda dayanışmacı ücret politikası olarak bilinir. Küçük şirketlerin ödeme gücü nedeniyle kapanması durumunda bu şirketler tarafından işten çıkarılan işçilere, iş için yeniden eğitim, işsizlik yardımı sağlama ve kamu işleri projeleri ile desteklenen aktif işgücü politikası yoluyla alternatif iş olanakları sağlanacaktır. Bu politikaların etkisi, işgücü hareketliliğini artırarak yapısal işsizliğin azaltılması ve işçilerin yüksek verimli ve yüksek ücretli sektörlere kaydırılması olmuştur. Böylece bu politika, yüksek istihdamın enflasyonist etkisini azaltarak İsveç ekonomisinin genel verimliliğini artırır ve ekonomik büyümenin devamını sağlar (Stephens, 1979: 129). Ancak, böyle bir politikanın İsveç dışında sorunlara yol açmadan uygulanamayacağı belirtilmektedir. Yüksek düzeyde örgütlenmiş işçi sendikası, işçi sendikası ile yakın bağları olan SDP'nin iktidarda olması ve 1938'de Saltsjöbaden Anlaşması'ndan kaynaklanan işçi-işveren arasındaki uzlaşma ve iş birliğinin ortaya çıkardığı olumlu atmosferi İsveç'te savaş sonrası ekonomi politikalarının başarısına etki eden faktörler olarak değerlendirilir (Hilson, 2008: 69). Aşağıda yer alan Şekil 2.'de SDP'nin hâkim parti olarak konumlandığı yıllarda işsizlik, ekonomik büyüme, enflasyon oranları ve milli gelir artışına ilişkin değişimler daha somut bir şekilde gösterilmektedir.

SDP hâkim parti dönemi boyunca uygulamaya koyduğu ekonomi politikalarıyla temelde işsizlikle mücadele ederek seçmen tabanını genişlettiyse de bir bütün olarak İsveç'in ekonomik olarak büyümesi, düşük enflasyon oranları ve büyüyen milli gelir ile ekonomiye olumsuz yansımaları olan endüstriyel anlaşmazlıkların sonlanmasındaki kilit rolü sayesinde İsveç'in istikrarlı ekonomik büyüme, düşük enflasyon, düşük işsizlik oranları ve milli gelir artışının SDP'nin hâkim parti konumunu desteklediği söylenebilir. Aynı zamanda ekonomik gelişme SDP'nin seçmen desteğini artırmada önemli etken olan refah politikalarının uygulanmasına da elverişli bir zemin hazırlamıştır.

Şekil 2. İsveç'te SDP'nin Hâkim Parti Dönemi İşsizlik, Enflasyon, Ekonomik Büyüme ve Milli Gelir Oranları

Kaynak: <https://www.historicalstatistics.org/> da yer alan verilerden hareketle yazar tarafından oluşturulmuştur.

4.1.4.4.2. Refah Performansı

SDP'nin 1932'de iktidara gelişinden sonra bir yandan ekonomi politikaları yoluyla sosyo-ekonomik sorunların üstesinden gelmek amacıyla; düşük işsizlik, düşük enflasyon ve istikrarlı ekonomik büyümeye odaklı politikalar benimsemişken, diğer yandan toplumsal eşitsizlikleri minimuma indirecek refah politikalarını da hayata geçirmiştir. Bu politikalar yoluyla SDP'nin İsveç'i bir refah devleti olarak inşa ettiği, Sosyal demokratik refah devletlerinin prototipini oluşturduğu ifade edilir (Korpi, 2005: 186). Aynı zamanda refah politikalarının SDP'nin hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürmesinde kilit rol oynadığı savunulur (Epsing-Andersen, 1992: 37-38).

SDP'nin refah politikalarına ilişkin esas gelişmeleri ikinci dünya savaşı sonrası görünür olmakla birlikte hâkim parti yıllarının başlangıcı olarak kabul edilen 1932-38 yılları arasında, SDP bir dizi politikayı uygulamaya koyarak 1929 Ekonomik Buhranının sosyo-ekonomik olumsuz etkilerini azaltmayı hedeflemiştir. Genel itibariyle bakıldığında uygulanan politikalar şu şekilde sıralanabilir (Olsson, 1986: 5):

- Yeni devlet istihdam yaratma programları;
- İsteğe bağlı (sendikal) işsizlik sigortası topluluğuna devlet sübvansiyonları;
- Sübvansiyonlar ve faizsiz inşaat kredileri de dahil olmak üzere çocuk sahibi aileler için konut programı;
- Emekli maaşlarının bölgesel farklılıklar temelinde değişen yaşam maliyetlerine endekslenmesi
- Annelerin yaklaşık %90'nına analık yardımları
- Ücretsiz doğum ve doğum hizmetleri;
- Yeni evli çiftlere devlet kredileri;
- Herkese, özel ve kamu çalışanları için iki hafta da bir tatilin sunulması

SDP'nin refah politikalarına ilişkin esas gelişmeler ise ikinci dünya savaşı sonrasında ortaya çıkar. 1950'li 1960'lı yıllar, İsveç refah devletinin "altın çağları" olarak adlandırılır. Genel olarak, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, sosyal yardımlar, aile politikaları, konut politikaları, sağlık hizmetleri ve sigortalarına ilişkin politikalar, emeklilik ile ilgili politikalar ve eğitim politikaları gibi oldukça geniş alanı kapsıyordu. Bu politikalarının her birinin içeriğinin çalışmamızla doğrudan bir ilgisi olmaması nedeniyle genel hatlarıyla ele almanın ve SDP hâkimiyetine etkileriyle ilişkisinin ortaya

koyulması daha yararlı olacaktır. Genel hatlarıyla bakıldığında bu dönemin öne çıkan refah politikaları (Lavelle, 2016: 143-144; Steinmo, 2010: 58-59; Buendia, 2015: 231-232; Hajighasemi, 2004: 106-107):

- Ulusal sağlık hizmetinin hayata geçirilmesi, işsizlik sigortası, iş kazası veya tıbbi nedenlerle işsiz kalanları da güvenceye alan sosyal güvenlik sisteminin kurulması
- Genişletilmiş doğum izni, doğum yardımı, çocuk bakım izni ve çocuk bakım programlarına yönelik sübvansiyonların artırılması
- Emeklilik döneminde gelirin artması amacıyla ek emeklilik fonlarının kurulması
- Yaşlı bakımı hizmetlerinin sunulması, dul ve yaşlılık aylıkları programlarının sunulması
- Düşük gelirli aileler için toplu konut programlarının uygulanması
- Üniversitelere ücretsiz giriş, ilk ve ortaöğretim öğrencilerine okul kitaplarının ücretsiz verilmesi, kırtasiye yardımı ve öğle yemeklerini içeren eğitim yardımı politikaları

SDP refah politikalarını evrensellik ve eşitlik ilkeleri üzerine temellendirmiştir. Daha önceki dönemlerde yoksullara yönelik olarak uygulanmış refah politikaları, II. Dünya savaşı sonrası gelirden bağımsız olarak tüm vatandaşlara sunulmuştur. Refah politikaları evrensel ve eşit olarak uygulanması bir yandan muhalefet edilmesini zorlaştırırken diğer yandan SDP'nin seçmen tabanını genişletmesine/çeşitlendirmesine katkı sunmuştur. Örneğin kadınların iş hayatına başlaması sonrası çocuk bakım sorunlarının devlet destekli çözüme kavuşturması kadınlar arasında desteğinin artmasına olanak tanırken ek emeklilik reformlarının herkesi kapsayacak şekilde planlaması beyaz yakalı çalışanların desteğini çekmesine yardım etmiştir (Asard ve Bennett, 1997: 100). Örneğin 1964 seçimlerinde SDP'nin beyaz yakalı çalışanlardan aldığı oy oranı, temelde beyaz yakalı seçmenlerin desteklediği partiler olan Muhafazakâr Parti ve Liberal Parti toplamından daha fazladır (Tomasson, 1969: 785).

SDP hükümetleri döneminde refah artışı somut olarak, ortalama yaşam süresinin yükselmesi ve bebek ölüm oranlarındaki düşüşlerde görülebilir. 1931-1940 arasında ortalama yaşam beklentisi erkekler için 64 yıl iken, 1941-1950 arasında 68 yıl, 1951-

1960 arası dönemde 71 yıla yükselmiştir. Kadınlar açısından bu oranlar ortalama 3 yıl daha yüksek seviyededir. Bebek ölüm oranlarındaki değişim ise, 0-1 yaş arası için 1931-1940 yıllarında binde 46, 1941-1950 yılları arasında binde 28, 1951-1960 yılları arasında binde 18 düzeyine gerilemiştir (de Vylder, 1996: 15).

4.1.5. SDP'nin Hâkim Parti Konumunun Sonlanması

SDP, 19 Eylül 1976 sonrası 349 sandalyeli parlamento içerisinde 152 sandalyeye sahip olarak en büyük parti olmasına rağmen; tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğa ulaşamaması, azınlık hükümetleri döneminde destek aldığı Komünist Parti'nin de güvenoyu için yeterli sandalyeye sahip olmaması ve ilk kez üç muhalefet partisinin - Merkez Parti (eski çiftçi partisi), Muhafazakar Parti ve Liberal Parti - bir araya gelerek koalisyon hükümeti kurma başarısı göstermesiyle 44 yıllık hâkim parti konumunu kaybeder. 1976 seçimleri sonuçları itibariyle, gerek SDP'nin "44 yıllık" hâkim parti konumunu kaybetmesi gerekse ilk kez SDP karşısında muhalefetin birleşmesiyle "tarihi bir olay" olarak nitelendirilir (Sainsbury, 1984: 75).

Esasında, SDP, 1940 ve 1968 seçimleri dışında parlamentoda hükümet kurabilecek çoğunluğa hiçbir zaman ulaşamamıştır. Ancak, parlamentonun 1970'e kadar Senato ve Temsilciler Meclisi olmak üzere eşit yetkili iki meclisten oluşması ve hükümet kurabilmek için güvenoyu gerekliliğinin anayasada düzenlenmemesi SDP'ye bazı avantajlar sağlamıştır. Örneğin, SDP Senato'da çoğunluğunu her zaman muhafaza etmiştir. Politika yapımı veya karar alma süreçlerinde her iki meclisin çoğunluklarının farklı karar vermeleri durumunda iki meclisin dahil olduğu ortak oylama usulü benimsenmiştir. Ortak oylama usulündeki sağladığı avantajı sayesinde SDP'nin Senato çoğunluğu hükümetin kurulması ve hükümet politikalarının hayata geçirilmesi sürecinde diğer partilerle bir takım pazarlıklar etmesi gerektiğinde SDP'ye avantaj sağlamıştır. Böylece parlamentoya ilişkin bu kurumsal özellik SDP'nin hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürmesine imkan tanır. 1970'te parlamentonun tek meclisli bir yapıya dönüştürülmesinden ve hükümet kurulabilmesi için güvenoyu mekanizmasının anayasada düzenlenmesinden sonra ise, SDP, 1970 ve 1973 seçimlerinde hükümet kurabilecek çoğunluğu elde edemezken; diğer sol parti olan Komünist Parti'nin desteğiyle azınlık hükümetleri kurarak hâkim parti konumunu devam ettirebilmiştir. 1976 seçimlerinde hem SDP'nin (152 sandalye) hem de KP'nin

(17 sandalye) parlamento içerisindeki toplam sandalye sayısının hükümet kurabilecek çoğunluğu (175 sandalye) sağlayamaması ve muhalefetteki partilerin ilk kez uzlaşarak koalisyon hükümeti kurabilmeleri SDP'nin hâkim parti konumunu sona erdirir (Immergut ve Jochem, 118-119; Sainsbury, 1984: 72). Dolayısıyla, siyasal sistem içindeki kurumların hâkim partilere etkisi bakımından, İsveç'te parlamentonun yapısının SDP'nin hâkim parti konumunu sürdürmesi ve kaybetmesindeki etkisi güzel bir örnek oluşturmaktadır.

SDP'nin hâkim parti konumunu kaybetmesinde parlamentonun yapısındaki değişim kadar; İsveç'in sosyal yapısındaki değişme, 1970'lerden itibaren ortaya çıkan ekonomik sorunlar, nükleer enerji politikaları temelli çevre sorunları, şirket karlarının bir kısmıyla oluşturulacak işçi yatırım fonları (employee investment funds) gibi birtakım konuların etkili olduğu savunulmaktadır. İsveç'in sosyal yapısındaki değişimlerin SDP hâkimiyetine etkisi genel olarak sınıf temelli oy verme davranışının 1960'lardan itibaren azalmasıyla açıklanır. Çünkü SDP'nin seçmen desteği ağırlıklı olarak işçi sınıfına katı desteğine dayanmıştır. 1960'lardan itibaren işçi sınıfının toplam seçmen içindeki payının azalışına karşılık, parti sadakatinin zayıf olduğu orta sınıfın büyümesi SDP'nin seçmen desteğinde dalgalanmaları beraberinde getirmiştir. Örneğin SDP ile diğer partiler arası oy geçişkenliği 1960'ta %3 iken, 1976'da %7 seviyelerindedir (Koblik, 1980: 23-24; Stephens, 1981: 166, 169, 198). Bu dönemde SDP en yüksek oy oranına (%50.1) 1968 seçimlerinde ulaşmıştır. 1970'lerde ortaya çıkan ekonomik sorunlardan kaynaklı SDP hükümetlerinde duyulan memnuniyetsizlik SDP'nin oy oranlarına yansımış hâkim parti konumunun kaybedildiği 1976 seçimlerine (%42.7) kadar kademeli bir düşüş göstermiştir (Petersson, 1978: 110).

1970'lerin başlarında ortaya çıkan ve seçim süreçlerinde dile getirilen ekonomik sorunlar genellikle enflasyonun çift hanelere (%10 civarı) yükselmesi, işsizlikte kısmen artış ve ortalama yaşam maliyetinin yükselmesi olarak ifade edilir (Petersson, 1978: 109-110). Bunun yanı sıra bölgesel kalkınma politikası, toplumsal cinsiyet eşitliği sorunları ve çevre politikaları seçimlerde ortaya çıkan yeni konular olmuştur. SDP politikalarını nüfus yoğunluğunun düşük olduğu bölgelerin gelişimi, kadınlar için daha fazla eşitlik düzenlemeleri ve daha katı koruyucu çevre düzenlemelerini içeren politikalarıyla kamuoyunu ikna etmeye çalışmışsa da politikaların somut sonuçlarının ikna etmek için yeterli olmadığı belirtilir (Molin, 1992: xxviii). Bu sorunların etkisi

1973 seçimlerinde görülür. 1973 seçimlerinde SDP %43,6'lık oy oranı ve 156 sandalyelik parlamento pozisyonuyla seçim performansında düşüş yaşayarak hükümet kurabilecek çoğunluğa (175 sandalye) ulaşamaz. Nitekim SDP'nin ekonomik kriz dönemlerinde oylarının düştüğünü, ekonomik iyileşme dönemlerinde ise oylarının arttığını ifade edilir (Lavelle, 2016: 158). Yine de burada muhalefet partilerinden Komünist Parti desteği ve diğer muhalefet partilerinin Komünist Parti ile iş birliğinden uzak oluşu SDP hükümetinin devamında önemli bir yer tutar.

SDP, hâkim parti konumunun sonlandığı 1976 seçimleri öncesinde ise iki konuyu hayata geçirmeyi planlamıştır. Bunlardan biri, petrol ithalatına olan bağımlılığı azaltmak amacıyla 13 nükleer enerji tesisi kurmak diğeri de elliden fazla işçi çalıştırılan şirketlerin karlarından alınacak %25'lik pay ile işçi yatırım fonların oluşturulmasıdır. Nükleer enerji tesislerinin doğuracağı çevre sorunlarını gündeme taşıyan Merkez Parti bu dönemde oy oranını artırır. Merkez Parti 1970'te %19,9'luk oy oranını 1976'da %24,1'e çıkarmıştır (Särllvik, 2002: 265). Muhafazakâr Parti ve Liberal Parti ise, nükleer enerji konusunun yanında şirket karlarından pay alınmak suretiyle oluşturulacak işçi yatırım fonlarına tepki göstermişlerdir. Başlangıçta Muhafazakâr Parti ve Liberal Parti, 1973 Dünya Petrol Krizi sonrası ekonomik büyüme için gerekli olan enerji ihtiyacının karşılanması amacıyla nükleer enerji santrallerine karşı duruş sergilemişse de 1976 seçimlerinde işçi yatırım fonlarıyla birlikte gündeme taşıyarak oy potansiyelini genişletme çabası göstermişlerdir (Lewin, 1988: 286).

SDP'nin hâkim parti konumunun sonlanışına ilişkin çoğu çalışmada; Nükleer enerji konusunun SDP ile daha önceden 1936-39 ve 1951-57 yılları arasında iki kez koalisyon kuran Merkez Parti'nin SDP'den uzaklaşmasına kapı araladığı ifade edilmekle birlikte, işçi fonlarının oluşturulması hedefinin hâkim parti konumunun sonlanışında etkili olan başlıca faktör olduğu vurgulanır (Hancock, 1998: 487; Wilde, 1992: 10; Wilks, 1996: 96). Nitekim Merkez Parti başkanı nükleer enerjiye karşı duruşun herhangi bir hükümette yer alarak elde edilecek bir bakanlıktan çok daha önemli olduğunu, dolayısıyla da nükleer enerji politikalarını hayata geçirecek hiçbir hükümette yer almayacaklarını ifade etmiştir. Muhafazakâr Parti ve Liberal Parti'nin nükleer enerji politikalarını gündeme almayacaklarına ilişkin taahhüt Merkez Parti'nin bu partilerle koalisyon hükümeti kurmasını kolaylaştırmıştır (Jasper, 2014: 144-146).

İşçi Yatırım Fonları düzenlemesi 1976 seçimleri öncesi aniden ortaya çıkan bir konu değildi. SDP'nin temel destek aldığı sosyo-ekonomik grup olan İşçi Sendikaları Konfederasyonu 1969'tan itibaren işçi yatırım fonlarının kurulması ve işçilerin şirket yönetiminde yer almasıyla ekonomik demokrasinin hayata geçirilmesi yönünde reform talepleri sürekli gündemde tutmuştur. Konfederasyonun 1975 Kongresiyle birlikte bu reformların öncelik olarak ifade edilmesi sonrası SDP'de gündemine almıştır. SDP ile Konfederasyon arasında resmi bağ olmasa da seçmen desteğinin organize edilmesi ve finansal destek anlamında gayri resmi güçlü bağlar vardır. Doğal olarak SDP, Konfederasyonun politika önerilerini dikkate alır. 1975'te SDP parti programına her iki konunun gerçekleştirilmesi amacını taşıyan eklemeler yapar (Sainsbury, 1993: 44).

İşçi Fonlarının ortaya çıkardığı siyasal tartışmalar, fonların oluşturulması ve kullanılması olmak üzere temelde iki boyutta şekillenir. İşçi Fonları, elliden fazla işçi çalıştıran şirketlerin karlarından vergilendirme öncesi %20'sinin alınarak seçilmiş sendika temsilcileri tarafından yönetilecek olan ulusal bir fon oluşturulması sürecini ifade eder. Bu talep büyük ölçüde İsveçli şirketlerin aşırı kar ettiği algısı ile motive edilir. Fondaki paylardan kazanılan temettülerin yarısı sendikalar tarafından eğitim ve benzeri amaçlarla; diğer yarısı da ek şirket hisselerine yatırılacaktı. Böylece yirmi ila otuz yıl boyunca, sendikalar İsveç'in en büyük ve en karlı özel girişimlerinde çoğunluk mülkiyeti kazanabilecektir (Hancock, 1978: 16). İşçi yatırım fonlarının öncelikli etkisi, SDP iktidarlarının başlangıcında işçi-işveren çatışmasını sonlandırmayı amaçlayan 1938 tarihli Saltsjöbaden Anlaşmanın sonlanmasına neden olur. Anlaşma uzun yıllar İsveç'i grev ve lokavt ülkesi haline getiren sorunları ortadan kaldırmış ve SDP'nin hem ekonomi performansının hem de refah performansının başarısına katkı sunmuştu. 1938 tarihli anlaşma ile işçi-işveren arasında uzlaştırıcı bir aktör olan SDP hükümetinin 1975'te işçilerin lehine bir düzenlemeye girişmesi ve hisse alımı yoluyla uzun vadede şirket mülkiyetin de sendikaların payını artırarak mülkiyet değişimine yol açacak olması aktörler arasındaki çatışmanın yeniden başlamasına neden olur (Wilks, 1996: 96).

SDP'nin nükleer enerji politikalarını ve işçi yatırım fonlarını önleme amacıyla 1976 seçimlerinde muhalefet partileri, SDP'nin ideolojik katılığına geri dönerek sosyalist bir rejim kurma iddiasında olduğunu öne sürmüştür. Merkez Parti, SDP'nin İsveç'i Sosyalist Doğu Bloku'na katmayı hedeflediğini, Muhafazakar parti, işçi yatırım fonuyla özgürlük ve demokrasiyi ortadan kaldırarak ekonominin millileştirilmesi

dolayısıyla da sosyalist bir rejim inşa edileceğini, Liberal Parti ise özel sektörün ortadan kaldırılması tehdidi taşıdığı gerekçesiyle mutlaka önlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. 1928 ve 1944'te SDP'nin planlı ekonomiye geçiş önerisinde olduğu gibi sosyalist ideoloji temelinde politikaları hayata geçirme isteği ve buna karşı muhalefet partileri tarafından geliştirilen anti-sosyalist söylem bir kez daha etkili olmuştur. İşçi yatırım fonlarının yalnızca muhalefet partilerinde değil, SDP içinde de eleştirilerin yükselmesine neden olmuştur. SDP politikacılarından tanınmış ekonomi profesörü Assar Lindbeck'in bu süreçteki istifası en dikkat çekici gelişme olarak ifade edilir. SDP'nin her iki konuda ısrarcı olmasıyla, oy oranının düşüşü ve Merkez Parti'nin nükleer enerji politikalarının gerçekleştirilmemesi şartıyla Muhafazakâr Parti ve Liberal Parti koalisyon hükümeti kurması 1976 seçimleri sonrası SDP'nin hâkim parti konumunu sonlandırmıştır (Lewin, 1988: 286-287).

SDP'nin 1976 seçimleri sonrası hâkim parti konumunun sonlanışında ekonomik sorunlar, sosyo-yapısal değişim, nükleer enerji politikaları, çevre sorunları gibi birçok nedenin kümülatif etkisinden söz etmek olanaklıdır. Ancak SDP'nin diğer siyasi aktörlerle arasındaki uzlaşının ortadan kalkmasının asıl nedeni oluşturduğu söylenebilir. İsveç'te parti rekabetini renklendiren işçi-işveren çatışması veya sağ-sol şeklinde ifade edilen iki bloklu bölünmeler nedeniyle SDP çoğu zaman ideolojik esneklik göstererek kapitalizm ile sosyalizm arasında bir yere konumlanır. Diğer bir ifadeyle hâkim parti öncesi katı sosyalist ideolojisini terk ederek, diğer toplumsal gruplarla uzlaşabilecek politikalar benimsemiştir. SDP'nin her iki grup arasında dengeyi sağlaması bir yandan ekonomik büyüme için istikrarlı bir ortam sağlamış diğer yandan elde edilen ekonomik kazancın refaha çevrilmesiyle seçmen desteğini sürdürmesine imkan vermiştir. Ekonomik büyüme işveren çıkarlarıyla, refah ise temel destek aldığı işçi sınıfı ve kimi zaman sağ partilerin destek aldığı toplumsal grupların çıkarlarıyla örtüşmüştür. 1970'lerin başlarındaki kriz ortamında, işçilerin lehine gerçekleştirmek istediği işçi yatırım fonlarıyla aradaki dengenin işçi sınıfının lehine kayması uzun süredir var olan uzlaşma siyasetinin sonlanışını da beraberinde getirmiştir. Uzlaşmanın sonlanışı parti rekabetinin sertleşmesine yol açarak, muhalefet partileri arasındaki politik ayrılıkların da zaman içinde ortadan kalkmasıyla SDP'nin hâkim parti iktidarını sonlandıracak birlikteliğe katkı sunmuştur.

4.2. Japonya: Liberal Demokratik Parti (1955-1993)

Japonya'da Liberal Demokratik Parti 1955'te doğuşundan itibaren 1993'e kadar seçimsel başarıyla kesintisiz olarak iktidarı elinde tutmasıyla birlikte hâkim parti olarak anılır. LDP'yi hâkim parti konumuna getiren ve hâkim parti konumunun yerleşmesini sağlayan dinamiklere geçmeden önce Japonya'da parti sisteminin gelişimini incelemek hâkim partinin siyasal arka planı hakkında fikir vermesi bakımından önemli görülmektedir.

4.2.1. Japonya'da Parti Sisteminin Gelişimi

Japonya'da parti sisteminin gelişimi, 19. Yüzyılın sonlarına doğru modern Japonya'nın doğuşu olarak da bilinen Meiji döneminde ilk siyasal partilerinin ortaya çıkışına kadar uzanmaktadır. 1930'ların sonlarında otoriter rejim kurulana kadar geçen sürede sınırlı demokratik süreçler içerisinde gerçekleşen partiler arası rekabet, ikinci dünya savaşı sonrası ABD işgali altında siyasal sistemin yeniden inşası sürecinde demokratik rekabete dönüşmüştür. Bu nedenle Japonya'da parti sisteminin gelişimi 1868 Meiji dönemi ve ikinci dünya savaşı sonrası dönem olmak üzere iki başlık altında incelenecektir.

4.2.1.1. 1868 Meiji Dönemi

Japonya'da siyasal partilerin ortaya çıkışı 1868 Meiji dönemi olarak bilinen döneme kadar uzanmaktadır. Japonya, 1868 Meiji restorasyonu öncesi, merkezinde Tokugawa Şogunluğunun yer aldığı Baku-han sistemi altında yönetilen merkezi feodal devlet görünümündedir. Bu dönem, Batı'nın artan gücü ve geleneksel yönetimin Batıya verdiği imtiyazlar sonrası ortaya çıkan sorunlar etrafında gelişen ve iktidarı deviren muhalefet güçlerinin, genç prens Mutsuhito'yu 1868'de tahta geçmeye ikna etmesiyle sonlanır (Kishimoto, 1982: 11-13). Aynı zamanda, Japon modernleşmesinin başlangıcı olarak kabul edilen bu dönem, genç imparatorun hanedan adını Meiji (aydınlanmış yönetim) olarak almasından dolayı (Schreurs, 2005: 172), Meiji dönemi ya da Meiji restorasyonu olarak adlandırılır.

Meiji dönemi Japonya'sında, her ne kadar, imparator tahta geçmişse de siyasal güç esas olarak restorasyon sürecini başlatan siyasal elitlerin oluşturduğu oligarşi ya da "genro" tarafından kullanılır. Oligarşi liderleri kendi aralarındaki sürtüşmeleri asgariye

indirmek, devlet denetimini güçlendirmek ve ülkedeki farklı çıkarlar arasında birleşme görüntüsü sağlamak amacıyla imparatoru ortak değer olarak kabul ederler. Bununla birlikte, ulusun gelişiminin ve halkın üstün çıkarları doğrultusunda uygulanan politikaların imparatorluktan kaynaklandığı izlenimi vermek ve meşrulaştırmak için imparator adına bildiriler, fermanlar ve emirler yayınlarlar (Hunter, 2002: 230).

Oligarşi liderleri; yürütme, Şinto (din işleri), Maliye, Savaş, Dış İşleri ve İç İşleri bölümlerinden oluşan başkanlık konseyi ve Meiji yönetim elitlerinin yer aldığı üst meclis ve Klan temsilcilerinin oluşturduğu alt meclis ile merkezi hükümeti kurarak Japonya’da modern devletin oluşumunu başlatırlar (Nester, 2016: 63). Ayrıca, Batı tarzı siyasal, sosyal ve ekonomik dönüşümü sağlama amacıyla başlattıkları restorasyon sürecinde; “medenileşme-aydınlanma”, “zengin ülke-güçlü ordu” ve “üretimi artır-sanayiye teşvik et” gibi söylemler geliştirmişlerdir (Kishimoto, 1982: 12).

Oligarşi liderlerinin Japon modernleşmesi konusunda hemfikir olmalarına rağmen, politikaların uygulanması konusunda aralarındaki fikir ayrılıkları ilk siyasal muhalefet doğuşuna zemin hazırlar. Dış politika ilgili sorunlar temelinde liderlerinden, İtagaki Taisuke, 1875’te yönetimdeki görevinden istifa ederek halk tarafından seçilmiş bir meclis ve anayasa talebi ile Yurtsever Birliği (aikoku-sha) hareketini kurar. 1881’de Jiyuto (Liberal Parti) isimli parti halini alacak bu hareket, benzer talepleri yükselten diğer siyasi gruplara esin kaynağı olur (Nester, 2016: 65). Yine oligarşi liderlerinden Okuma Shigenobu yönetim tarzı anlaşmazlıkları nedeniyle istifa ederek, 1882’de Kaishinto’yu (Anayasal Reform Partisi) kurarak benzer talepleri dile getirir. Demokratikleşme yönündeki bu talepleri oligarşi liderleri 1882’de Teiseito (İmparatorluk İktidar Partisi) isimli partiyle bastırmaya çalışmışsa da başarılı olamamıştır. Ancak, oligarşi liderleri, ellerindeki iktidar gücü ile siyasal toplantıları dağıtarak ve sansür uygulayarak partilerin etkisini kırmaya çalışır. 1880’lerin sonunda oligarşi liderlerinin bir anayasa yapma sözü vermeleriyle süreç neticelenmiştir (Meyer, 2014: 146). Siyasal muhalefet fikrinin, özellikle de örgütlü bir muhalefetin iyi işleyen bir topluma yıkıcı etkileri olacağını savunan oligarşi yöneticilerinin anayasa yapma ve seçilmiş meclis kurma düşüncelerinin arkasında yatan temel neden, ulusal birlik duygusu yaratmak ve Japon aydınlanması konusunda Batıyı ikna etmek biçiminde açıklanır (Duus, 1968: 2).

1889 Japon Anayasasının ilanı ile seçilmiş bir meclis kurulmuşsa da imparatorun siyasi sistem içerisindeki konumu güçlendirilmiştir. Egemenliği kullanma yetkisi imparatora aittir. Kutsiyet atfedilen imparator devletin başıdır ve anayasada belirtilen tüm kurumlar sorgulamaksızın imparatora hizmet etmekle yükümlüdür. Yasama organı olan Diet, Temsilciler Meclisi ve Senato olmak üzere ikili yapıdadır. Temsilciler meclisi halk tarafından seçilmiş temsilcilerden oluşur. Soylular meclisi ise, imparator ailesi üyeleri, imparator tarafından atanan toplumdaki seçkin kişiler ve soylu sınıfın temsilcilerinden meydana gelir. Her iki meclis hükümet tarafından sunulan kanunları oylar ve hükümete bazı konularda fikir beyan edebilirler. Yasama faaliyetlerinde imparator onayı gerekir. Bununla birlikte yasama organına hükümet bütçesini onaylama yetkisi verilir. Ancak meclisin onaylamadığı bütçe bir sonraki yıl otomatik olarak yürürlüğe girer. Yürütme yetkisini kullanacak hükümet, imparator tarafından atanan başbakan ve kabineden oluşmaktadır. Hükümet meclise karşı değil, imparatora karşı sorumludur. Yine yargı yetkisi imparator adına kanunla kurulan mahkemeler aracılığıyla kullanılır. Anayasa, kanunla sınırlandırılan temel hak ve özgürlükler dışındaki hak ve özgürlüklerin kullanılabilmesini güvence altına alır (1889 Meiji Anayasası, md. 1-68).

1889 Anayasasının imparatora verdiği yetkilerle birlikte seçim hakkına ilişkin kısıtlamalar parti siyaseti gelişiminin önündeki iki engel olarak kabul edilir. İlk olarak, anayasanın yürürlüğe girdiği 1890 yılından 1900 yılına kadar yapılan altı seçimde, oy kullanma hakkı sınırlı tutulmuştur. Oy kullanma hakkı, en az üç yıl 15 yen (japon para birimi) ve üzeri gelir vergisi ödeyen 25 yaş üstü erkeklere tanınırken, aday olma için 30 yaş şartı koyulmuştur. Yaklaşık 453 bin kişiye tekabül eden oy kullanma hakkına sahip kişi sayısı Japon nüfusu içerisinde %1,15 gibi bir orana tekabüle eder. 1900 yılında düzenlenen yeni seçim kanuna göre, gelir vergisi dışındaki vergiler de dahil edilerek minimum tutarlar üzerinden seçmen sayısı nispeten büyümüştür. Bu dönemde seçmen sayısının nüfusa oranı, yaklaşık %2,2 ile %5,4 arasında değişiklik göstermiştir. 1925 yılında yapılan yeni düzenlemeyle oy kullanma hakkı 25 yaş üstü tüm erkekleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir. 1925 seçimlerinde oy kullanma hakkına sahip kişi sayısının nüfusa oranı %20,1'e yükselmiştir (Christensen, 2014: 31).

1890 yılında yapılan ilk seçimde oligarşi yönetimine karşı muhalefet oluşturan Jiyuto ve Kaishinto partileri mecliste 171 sandalye kazanarak çoğunluğu elde ederler.

Bu partiler, meclisi hükümet üzerinde denetim sağlayan bir araç olarak gördüler ve hükümet bütçesinde ciddi kısıtlamalar önerdiler. Bütçe konusu üzerinden sürekli muhalefetle karşılaşan oligarşi hükümeti, meclisi dağıtır ve 1892 yılında iktidar gücünü kullanarak seçimleri baskı altına almasına rağmen yine muhalefet partileri meclisteki 300 sandalyeden 163'ünü alarak çoğunluğu sağlar. 1896 yılından sonra parti liderleri ile oligarşi arasında karşılıklı çıkarlar temelinde bir yakınlaşma başlar (Meyer, 2014: 154-155). Bununla birlikte, Meclis'te temsil edilen partiler parçalanarak yeni partilerin kurulması nedeniyle, partilerin potansiyelleri ve parti sayısında değişkenlik oldukça yüksektir (Hahn, 1978: 210).

Parti siyasetinin gelişimi açısından ikinci aşama, 1900 yılında oligarşi liderlerinden İto Hirobumi'nin, önceki partilerden, özellikle Jiyuto'dan yanına aldığı gruplarla Seiyukoi Partisini (Liberal Parti) kurmasıyla başlar. 1912'ye kadar Temsilciler Meclisinde Seiyukoi partisinin genelde çoğunluğu elde etmesiyle, oligarşi hükümetleri ile parti arasında ittifakların yapıldığı görülür. Yine bu dönemde, Kaishinto partisinin muhalefette yer alan büyük parti görünümüyle iki ana partili ve bağımsız temsilcilerin bulunduğu meclis yapısı ile karşılaşılır (Hahn, 1978: 212-214).

1912'de İmparator Meiji'nin ölümü sonrası tahta geçen İmparator Tashio dönemi rekabetçi parti sisteminin başlangıcı kabul edilir. 1918 yılında mecliste çoğunluğa sahip olan Seiyukoi partisinin başında olan Hara Kei'nin hükümet kurmasıyla birlikte ilk defa oligarşi sınıflarına mensup olmayan biri başbakanlık görevine geçer. Parti siyasetinde yeni bir aşamayı başlatacak olan bu süreci, 1921-25 arası dönemde yine parti dışı hükümetlerin kurulması takip eder. Anayasal hükümet ve oy hakkının genişletilmesi taleplerinin artması, 1925 yılında tüm yetişkin erkeklere (25 yaş üstü) oy hakkının tanınmasını sağlar. 1925 yılı sonrası Seiyukoi ve karşısındaki muhalefetin oluşturduğu Minseito mecliste çoğunluğa sahip partiler olarak oligarşi sınıfları dışından oluşacak hükümetleri meydana getirirler. Bu dönemde temsilciler meclisi, iki büyük parti ve bağımsız temsilcilerden oluşur (Henshall, 1999: 104-105).

Sanayileşme ile ortaya çıkan işçi hareketlerine dayalı sol partiler 1920'lerde Rusya'da yaşanan gelişmelerin etkisiyle büyürler. Oy hakkının genişletildiği bir dönemde sol partilerin büyümesi imparator ailesinin varlığı ve ulusal birliğe tehdit olarak görülür. Muhafazakâr partilerin de desteği ile düzenlenen barış koruma kanunu

ile geniş tabana sahip sol partiler kapatılır. Sadece tabanı küçük ve ılımlı olanlara müsaade edilir, onlarda siyasal süreçte etkinliğini ortaya koyamazlar (Tipton, 2002: 94-97). Dolayısıyla rekabetçi parti sisteminin ortaya çıktığı kabul edilen bu dönemde, rekabet, toplumsal ayrışmanın bir yansıması değil, sistemle uyumlu hareket eden ve çoğu zaman da oligarşi liderleri kontrolünde olan partiler arasında gerçekleşir.

1920'lerin sonundaki yavaş büyüme, derin ekonomik krizler, kentsel ve kırsal yoksulluk, yolsuzluk, işsizlik ve enflasyon, zengin ve yoksul arasındaki büyüyen fark, derin köklere sahip olmayan siyasal ve ekonomik gelişmeleri tehdit eder. Demokratik siyasal ve ekonomik kurumlar Japonya'nın sorunları çözmekten çok, nedeni olarak görülür. Bu yüzden, imparatora saygı ve Japon ruhunun canlandırılması ile sorunların aşılabileceğine inanan siyasal ve ekonomik elitler demokratik gelişmeleri reddeden bir tavır içine girer (Nester, 2016: 73). 1930'da Londra Denizcilik Antlaşması'nın protesto olaylarında Başbakan Hamaguçi'nin öldürülmesi, 1931'de hükümetin olaylar ile baş edemediği Mançurya'nın ordu tarafından kontrol altına alınması ile 1932'de askeri darbe teşebbüsünde Başbakan Tsuyoşi'nin öldürülmesi parti dışı kabinelere yol açtı ve yönetimde ordunun gücünü artırdı. 1936'da Japon faşizmi de totaliter rejimin başlamasıyla siyasal partiler etkinliğini kaybeder (Hunter, 2002: 308-3011).

Genel olarak bakıldığında, Japonya'da siyasal partiler, parlamenter siyaset ve anayasal gelişim talebiyle ortaya çıkmasına rağmen, sınırlı oy hakkı ve oligarşinin siyasal sistem içerisinde güçlü konumu nedeniyle, oligarşiyi oluşturan sınıflar arası bir rekabeti yansıtır. İlk ortaya çıktıkları 1880-1900 arası dönemde oligarşi yönetimi ile oligarşiyi protesto eden ama aralarında ideolojik farklılıkları bulunmayan bir görünüm arz ederler. Daha sonraki süreçte Seiyukoi kendisini ideolojik olarak muhafazakâr, Minseito'da kendisini liberal olarak konumlandırmışsa da politikaları arasında bu ayrım net olarak görülmez (Duus, 1968: 235). Bununla birlikte, farklı niteliklere sahip sol partilerin yasaklanması ve sınırlı oy hakkı ile parti sistemi toplumsal taleplerin şekillendirmesini değil, oligarşi içindeki sınıflar arası rekabeti yansıtır.

4.2.1.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Dönem

İkinci dünya savaşının sonunda Japonya'nın ABD tarafından işgal edilmesiyle Japonya'da parti siyaseti açısından yeni bir süreç başlamıştır. General D. MacArthur başkanlığında ABD, Japonya'nın askersizleştirilmesi ve demokratikleştirilmesi yönünde

birçok reformu hayata geçirmiştir. Bu bağlamda insan haklarını koruyacak etkin bir yargı sisteminin kurulması, sendikalaşmaya izin verilmesi, kadınlara medeni ve siyasi hakların tanınması, liberal bir anayasa ve ekonomik sistem kurulması, çiftçilerin üretim yaptıkları toprakları satın almasına imkân tanıyan toprak reformu gibi birçok düzenleme yapılır. Bu çerçevede, egemenliği kullanma yetkisinin halka verildiği, evrensel insan haklarını kapsayan, savaşmama taahhüdü içeren ve parlamenter demokrasiyi inşa eden yeni anayasa 1947 yılında yürürlüğe girer (Kishimoto, 1982: 15-18).

1947 Anayasası ile Japonya siyasi sistemi parlamenter monarşi halini alır. Anayasa'da imparatorluk makamı korunur, ancak imparatorun yetkileri sembolik olur. Bakanların atanması ve görevlerine son vermesi konusunda başbakana verdiği yetkilerle başbakanlık makamını öne çıkarır. 1947 Anayasasına göre, imparator, devletin ve milletin birliğinin sembolüdür, bu sıfatı egemenliğe sahip olan milletin iradesinden doğar. İmparator'un devlete ait işleri Bakanlar kurulunun rıza ve onayına bağlıdır. Bakanlar kurulu bu işlerden sorumludur. İmparator, parlamentonun teklifi ile Başbakanı ve Bakanlar Kurulunun teklifi ile Başyargıcı atar. Yine bakanlar kurulunun rıza ve onayıyla temsilciler meclisini toplantıya çağırabilir feshedebilir ve diğer devlet işlerini yapar (md.1-15). Yasama organı, temsilciler meclisi ve senatodan oluşan ikili yapıdadır. Her iki meclis üyeleri halkın tamamını temsil eder. Temsilciler meclisinin görev süresi dört yıldır. Senato ise 6 yıllığına seçilen üyelerden oluşur ancak 3 yılda bir yarısı yenilenir. Yasa teklifleri her iki meclisin onayı ile yasalaşır. Ancak, senatonun reddettiği yasa teklifleri temsilciler meclisinde üye sayısının 2/3'ü ve daha fazlası ile kabul edildiği takdirde yasalaşır (md. 41-50). Yürütme yetkisi, bakanlar kurulu tarafından kullanılır. Başbakan parlamento üyeleri arasından bu meclislerin kararı ile seçilir. Bakanların çoğu parlamento üyeleri arasından başbakan tarafından atanır ve başbakan istediği takdirde bakanlık görevine son verebilir. Bakanlar kurulu parlamentoya karşı sorumludur (md. 66-75). Yargı yetkisi ise yüksek mahkeme ve genel mahkemeler aracılığıyla kullanılır (md. 70-82).

1947 Anayasası ile demokratik siyasi sistem kurulmuşsa da parti siyaseti General MacArthur'un 1945'te yurttaş hakları deklarasyonu ile başlar. Siyasal hakları yeniden düzenleyen bu deklarasyon ile geçmiş köklere sahip Liberal Parti ve Demokrat Parti ile Japonya Kooperatif Partisi gibi örgütlü geçmişe sahip olmayan yeni partiler de siyasete dahil olur. Sol partilere ilişkin yasakların kaldırılması, Japonya Sosyalist Partisi

ve Japonya Komünist Partisi siyaset sahnesine çıkar. Ayrıca, kadınlara oy hakkı tanınır ve oy kullanma yaşı 25'ten 20'ye indirilerek seçme hakkı genişletilir. Bu düzenlemelerle birlikte ilk seçimler 10 Nisan 1946 yılında yapılır (Schreurs, 2005: 176).

1946 seçimlerine, siyasal hakların genişlemesi ile çok sayıda parti ve aday katılır. 1946 seçimlerinden sonra, Meclis, çoğunluğu kazanan Liberal Parti ile Demokratik Parti, Japonya Sosyalist Partisi, Japonya Komünist Partisi ve Japonya Kooperatif Partisi ile çok sayıda bağımsız temsilciden oluşur. Liberal Parti liderliğinde koalisyon hükümeti kurulur. 1947 yılında yapılan yeni bir seçim ile Japonya Sosyalist Partisi meclis içindeki en büyük parti haline gelir ve ilk defa koalisyon hükümetine başkanlık eder. 1949 ve 1952'de yapılan seçimlerle birlikte Japonya Sosyalist Partisinin Meclis içindeki ağırlığı azalır ve hükümetler genelde Liberal Parti ve Demokrat Parti koalisyonu ile kurulur (Lee, 2004: 375-380). Parti sisteminin gelişimi açısından değerlendirildiğinde 1946-1952 arası dönem koalisyon hükümetlerin kurulduğu çok parti sistemini yansıtır.

1955 yılında yapılan seçimler öncesi Liberal Parti ve Demokrat Parti birleşmesiyle Liberal Demokratik Parti kurulur. Benzer şekilde sol partiler de Japonya Sosyalist Partisi çatısı altında birleşir. Parti birleşmeleri parti sisteminde sağ-sol blok ayrışmasını doğurur. İki büyük partinin rekabetinde gerçekleşen 1955 seçimlerinde Liberal Demokratik Parti çoğunluğu alarak hükümet oluşturur. Liberal Demokratik Parti hükümetleri 1993'e kadar devam eder. Buna karşın, sol partideki birleşmelerde ayrılmalar görülür. 1960 yılında daha ılımlı ideolojiye sahip Demokratik Sosyalist Parti, Japonya Sosyalist Partisinden ayrılarak yeni bir parti oluşur. 1964 yılında insani sosyalizm savunusuyla Temiz Hükümet Partisi kurulur ve 1967'lerde parlamentoda yerini alır. Bu arada Japonya Komünist Partisinin 1970'lerde oylarını artırmasıyla birlikte parlamento içerisine beş partili dönem başlar. Ancak, 1955-1993 arası dönem Liberal Demokratik Partinin hâkim parti konumundan dolayı hâkim parti sistemi olarak değerlendirilir (Proksch vd., 2010: 2-3).

Ancak, sağ ve sol şeklinde bir bölünme olmasına rağmen bölünme yapılarını şekillendiren ekonomik bölünmeleri göz önüne alındığında, parti sistemi ve seçmen davranışları 1950 ve 1960'larda iki ana bölünmeye dayanır: sermaye ve işçi (iş dünyası, işçi sendikası) arasında çatışma boyutu, diğeri geleneksel ve modern değerler anlamında

kültürel bölünme. Netice itibariyle sağ ve sol partilerdeki birleşmeler ekonomik çıkarları temelinde işçi sendikaları ve işveren birliklerin zorlamasıyla gerçekleşir. Bununla birlikte, LDP, savaş öncesi kırsal kuşağı, geleneksel orta sınıfın ve daha az eğitilmiş sınıfın çıkarlarını temsil ederken; JSP, sendikalı mavi ve beyaz yakalı işçiler ve daha iyi eğitilmiş, şehirli ve savaş sonrası kuşağın çıkarlarını temsil ederler. 1960'ların başlarında, işçi sınıfı sol ve ılımlı şekilde bölünerek, JSP içinde sağ kanadı temsil eden DSP'nin kurulması ile işçi sınıfında sol ve ılımlı şekilde bölünme meydana gelir. Ekonomik kalkınma, işgücündeki sosyal ve yapısal değişiklikler emek ve 1970'lerde partizan bağları olmayan ve Sağ'a Sol'a geçişkenlik gösteren seçmenler nedeniyle sağ ve sol partilerin oyları düşer. Bu partiler dışındaki, Temiz Hükümet Partisi ise daha çok kentsel seçim bölgelerinde "yüzen oy" şeklinde tabir edilen oyları çeker (Schmidt, 2003: 66-67).

4.2.2. Hâkim Parti: Liberal Demokratik Parti (1955-1993)

Liberal Demokratik Parti (LDP), 1955'te parti birleşmeleri sayesinde yeni bir parti olarak siyasal yaşama başladıktan sonra 1993'e kadar hâkim parti olarak konumlanmıştır. Bu bakımdan araştırmanın bu kısmında LDP'nin doğuş süreci ve hâkim parti konumunu belirleyen ölçütler ele alınacaktır.

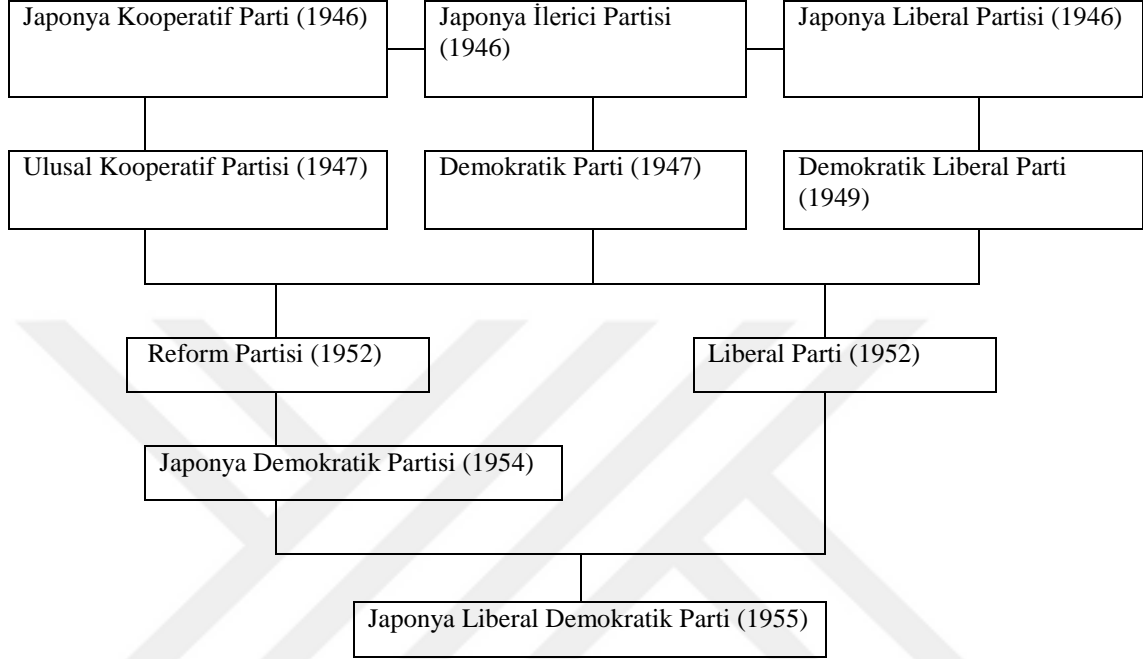
4.2.2.1. Liberal Demokratik Partinin Doğuşu

LDP, 1955'te muhafazakâr iki partinin birleşmesiyle ortaya çıksa da LDP'nin kökleri 1880'lerde kitlesel özgürlük hareketlerinin sonucu kurulan Seiyukai (liberal) ve Minseito (demokratik) partilerine kadar uzanır. Her iki parti o dönemde iş dünyası çıkarlarını temsil etmelerinden ötürü bu grupların "politik piyonları" olarak görülürler (Kingston, 2010: 107). Benzer şekilde, LDP'nin ortaya çıkışında da iş dünyası çevrelerinin güçlü etkileri vardır. Savaş sonrası dönemde istikrarsız koalisyon hükümetleri ve ekonomik toparlanma sürecinde yaşanan sıkıntıların yanı sıra 1950'lerde sosyalist partilerin güçlenmesi ve muhafazakâr partiler arasındaki gerilimlerin sonucu olarak iş dünyası elitleri muhafazakâr partileri birleşmeye teşvik ederler.

İş dünyasının bu etkiyi yapabilmesinin nedeni muhafazakâr partilerin başlıca finans kaynağı olmalarıdır. 1954'te kaynaklarını merkezileştirerek muhafazakâr partileri birleşmeye zorladılar (Smith, 1995: 76). Muhafazakâr partiler arasında farklılıkların küçük olmasından hareketle "küçük farklılıklarından vazgeç, büyük benzerliklerine

yoğunlaş” sloganı LDP’nin doğuşunu başlatır (Kohno, 1997: 58). Böylece 1946’da çok partili siyasal hayatın başlaması ile tablo 5’te gösterilen farklı siyasal partiler altında bulunan muhafazakâr siyasetçiler LDP çatısı altında toplandılar.

Tablo 5. 1945-1955 arası kurulan Muhafazakâr Partiler ve LDP’nin Doğuşu

Kaynak: Hrebenar, (2000: 311)’deki verilerden hareketle yazar tarafından oluşturulmuştur.

LDP’nin doğuşundan sonra 1993’e kadar sürecek olan hâkim parti konumu nedeniyle bu dönem “1955 sistemi” olarak da adlandırılmaktadır. LDP’nin iş dünyası elitlerinin yanı sıra bürokratik elitlerle de kurduğu güçlü ilişki temelinde, LDP politikacıları, iş dünyası elitleri ve bürokratik elitler temelinde oluşan güçlü birliktelik demir üçgen olarak resmedilmekte (Curtis, 1988: 54), ve LDP’nin uzun süreli iktidarının temelini oluşturduğu kabul edilmektedir. LDP’nin hâkim parti konumunu devam ettirmede önemli faktör olan bu ilişki dışında, seçim sistemi, partinin yapısı, parti örgütü ve toplumsal dinamiklerin etkileri hâkim parti sisteminin başlangıcında, krizlerle başa çıkabilme yeteneği, sosyo-ekonomik gelişme ve refah politikaları temelinde hükümet performansı ve muhalefet partilerinin bölünmüş yapısı etkili olan diğer faktörler olarak sayılabilir.

4.2.2.2. LDP’nin Hâkim Parti Konumunu Belirleyen Ölçütler

LDP’nin hâkim parti konumunu belirleyen temel ölçütlerden ilkinin seçim performanslarına dayalı olarak elde ettiği oy ve parlamento içi sandalye sayısı

oluşturmaktadır. LDP'nin seçim performansı sayesinde sahip olduğu parlamenter güç dışında siyasal sistemin diğer özelliklerinden kaynaklı olarak elde ettiği siyasal gündemi belirleme gücü ise hâkim parti konumunu belirleyen diğer ölçüttür. Araştırmanın bu kısmında her iki ölçüte ilişkin bilgiler verilmektedir.

4.2.2.2.1. Seçim Performansı

LDP'nin hâkim parti konumunu belirleyen en önemli kriterlerden biri seçim performansıdır. LDP'nin seçim performansına ilişkin değerlendirme, Japonya parlamentosunun Temsilciler Meclisi ve Senato olmak üzere iki meclisli yapısı olmasına rağmen temsilciler meclisi seçimlerine özelinde yapılmaktadır. Bunun nedeni her iki meclis arasında oluşabilecek ihtilaf durumunda Temsilciler Meclisinin anayasal konumu nedeniyle son sözü söyleyecek mercii olmasıdır. Dolayısıyla temsilciler meclisinde çoğunlukları kontrol edemeyen partinin hâkim parti olarak değerlendirilmesine ihtimal yoktur. Seçim yıllarına göre LDP'nin oy oranları Tablo 6'da verilmektedir.

Tablo 6. Japonya Temsilciler Meclisi Seçimleri Oy Oranları

	LDP	JSP	THP	DSP	KP	YLK	Bağ.	Diğer	Katılım
1958	57,8	32,9	-	-	2,6		6	0,7	76,9
1960	57,6	27,6	-	8,8	2,9		2,8	0,3	73,5
1963	54,7	29	-	7,4	4		4,8	0,1	71,1
1967	48,8	27,9	5,1	7,4	4,8		5,5	0,2	73,9
1969	47,6	21,4	9,7	7,7	6,8		5,3	0,2	68,5
1972	46,8	21,9	5,9	7	10,5		5	0,3	71,7
1976	41,8	20,7	10,8	6,3	10,4	4,2	5,7	0,1	73,4
1979	44,6	19,7	9,8	6,8	10,4	3	4,9	0,1	68,0
1980	47,9	19,3	9	6,6	9,8	3	3,5	0,2	74,5
1983	45,8	19,5	10,1	7,3	9,3	2,4	4,9	0,1	67,9
1986	49,4	17,2	9,4	6,4	8,8	1,8	5,8	0,1	71,4
1990	46,1	24,4	8	4,8	8		7,3	0,1	73,3
1993	36,6	15,4	8,1	3,5	7,7		4,3	23,5	67,2

Kaynak: Hrebenar, (2000, 314-315)'daki verilerden hareketle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıda yer alan Tablo 6'da görüldüğü gibi LDP, 1955'ten 1993'e kadar temsilciler meclisi seçimlerinde sadece üç seçimde oyların %50'sinden fazlasına sahip olsa da diğer seçimlerde ortalama %45-50 arasında oy potansiyelini koruyarak diğer

partiler karşısında üstünlüğünü devam ettirebilmiştir. Seçim performansına bağlı olarak 1970'lerin başlarında yapılan araştırmalarda LDP hâkim parti olarak anılmaya başlamıştır (Curtis, 1971: 101).

LDP, 1976, 1979 ve 1983 seçimleri dışında Temsilciler Meclisinde hükümet kurabilecek çoğunluğa ulaşabilmiştir. Ancak 1976 ve 1979 seçimlerinde kaybedilen parlamenter çoğunluğa rağmen muhalefet partileri arasındaki derin bölünmüşlüklerin LDP'ye alternatif hükümeti kuramamaları 1976 seçimlerinde bağımsızların desteğiyle kurulan çoğunluk hükümeti ve 1979 seçimlerinde kısa ömürlü azınlık hükümetiyle hâkim parti konumunu devam ettirebilmiştir. Her iki seçimde LDP'nin parlamentoda çoğunluğu kaybetmesinin önemli bir nedeni muhalefet partilerinin başarısı değil LDP'nin kendi içerisinden ayrılarak kurulan Yeni Liberal Kulüp adlı partinin oluşmasıdır. 1980 sonrası Yeni Liberal Kulüp partisinin tekrar LDP'ye dahil olmasıyla birlikte LDP'nin Japonya siyasetindeki hâkimiyeti 1993'e kadar sürmüştür.

Tablo 7. Japonya'da LDP'nin Temsilciler Meclisi Sandalye Dağılımı

Temsilciler Meclisi													
	1958	1960	1963	1967	1969	1972	1976	1979	1980	1983	1986	1990	1993
LDP	287	296	283	277	288	271	249	248	284	250	300	275	223
JSP	166	145	144	140	90	118	123	107	107	112	85	136	70
DSP	-	17	23	30	31	19	29	35	32	38	26	14	15
THP				25	47	29	55	57	33	58	56	45	51
KP	1	3	5	5	14	38	17	39	29	26	16	16	15
YLK							17	4	12	18	6	-	-
Bağ.	12	5	12	9	16	14	21						
Diğer	1	1	-	-	-	2	-	3	3	4	4	4	107
Top.	467	467	467	486	486	491	511	511	511	511	512	512	511

Kaynak: Hrebenar, (2000: 314-315)'deki verilerden hareketle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 7'de yer alan LDP'nin parlamento çoğunlukları hükümet performansına etki edecek, dolayısıyla da seçmen desteğini devam ettirebilecek kamu politikalarının hayata geçirilmesinde yasama kontrolünü sağlamasına katkı sunmuştur. Aynı zamanda LDP'nin sahip olduğu parlamenter çoğunluk siyasal gündemi belirlemede önemli avantaj sağlamıştır.

4.2.2.2. Siyasal Gündemi Belirleme Gücü

LDP, seçim performansına bağlı olarak parlamento içerisindeki sayısal üstünlüğüne dayanan siyasal gündemi belirleme gücüne sahip olmuştur. Japonya Anayasasına göre (md.41-50; 69-75), parlamento temsilciler meclisi ve senato olmak üzere ikili yapıdadır. Hükümete güven oyu verilmesi sürecinde iki meclis arasında zıt kararlar olması durumunda temsilciler meclisinin kararı belirleyicidir. Yürütme yetkisi bakanlar kurulu tarafından kullanılır. Hükümet sistemi anayasal monarşidir. Kral sembolik yetkilere sahiptir ve parlamento veya bakanlar kurulu kararını veto hakkına sahip değildir. LDP, 1955'ten 1993 yılına kadar 1976 seçimlerinde temsilciler meclisindeki, 1989 seçimlerinde de Senato'da çoğunluğu kaybetmesi dışında her iki meclisin salt çoğunluğuna sahip olur (McElwain, 2014: 378). Dolayısıyla seçim süreçlerinde vaat ettiği politikaların hayata geçirilmesinde bir engelle karşılaşmaz. Temsilciler meclisinin "belirleyiciliği" göz önüne alındığında 1989'daki Senato çoğunluğunu kaybetmesi siyasal gündemi belirleme gücünü azaltmamıştır. 1976 seçimlerinde temsilciler meclisinde çoğunluğu sağlayamadığı durumda ise, hem hükümetin güvenoyu alabilmesi hem de yasama sürecinde muhalefet partileri arasındaki bölünmüşlükten ve muhalefet partilerinden bir veya daha fazlasının çıkarlarını da gözeterek politika belirme suretiyle hâkim parti konumunu sonlandıracak bir ihtimali ortadan kaldırmıştır (Johnson, 2013: 177-179). Dolayısıyla LDP, hem siyasal kurumların yapısı hem de muhalefet partileri ile iş birliğine imkan veren esnekliği sayesinde hâkim parti konumunu sürdürür.

LDP'nin siyasal gündemi belirleme gücü aynı zamanda politika oluşturma süreci ile desteklenir. Bu süreç şu şekilde özetlenebilir. Bir yasa tasarısı ilgili bürokratik mekanizmaların dahil olduğu karar verme süreciyle hazırlanır. Parlamento sunulmadan önce LDP'nin politika işleri araştırma kurulunun ilgili bölümleri tarafından gözden geçirilir. LDP içerisindeki politika işleri araştırma kurulu; iş dünyası, küçük işletmeler, tarım, balıkçılık, inşaat, kamu projeleri işleri, perakende ticareti, emekliler, dini kurumlar, özel okullar, yerel kamu hizmetleri gibi çeşitli çıkarları temsil eden bölümlerden oluşur. LDP seçim süreçlerinde fiili ya da potansiyel çıkar çatışmalarından kaçınmak için ilgili konularda düzenleme yaparken bu gruplar ile görüşür. Birçok çıkar grubu LDP milletvekilleri ve bürokratlarla doğrudan temas kurar. Aynı zamanda ilgili konunun niteliğine bağlı olarak özellikle de muhalefetin güçlü olduğu seçim

çevrelerinde muhalefet partilerinin talepleri veya tepkisi politika oluşturma süreci üzerinde önemli etkiye sahip olur (Nakamura, 1993: 39-40). Böylece LDP politika oluşturma sürecine muhalefet partileri de dahil olmak üzere birçok çıkar grubu veya toplumsal grubu dahil ederek, siyasal gündemi belirleme gücünü ve politikaların etkisini genişletir.

LDP'nin siyasal gündemi belirleme gücü diğer taraftan bürokrasi ile yakın ilişkisinden kaynaklanır. Bürokrasi Weberyen tanımda ifade edildiği gibi, özel teknik bilgisinden kaynaklanan belirli bir özerkliğe sahiptir. Bu özerklik aynı zamanda, işe alım sürecinin, politik bir referansa ihtiyaç duyulmadan kişisel liyakat ve tecrübeye dayalı olmasından kaynaklanır. Bu yetenekleri sayesinde bürokratların parlamento üyeleri arasından seçilen bakanlar hariç bürokratik kademelerde en yüksek mevkilere ulaşabilmesinin yolu açıktır. Doğal olarak, belirli konularda uzmanlaşan bürokratlar, sadece politik kariyer inşa etmek için zaman ayırmış olan bakanlardan daha üstün teknik bilgiye sahip olmaları politika belirleme sürecinde tavsiyede bulunmalarını kolaylaştırır. Yine de bürokrasinin özerkliği ve gücünün olmasından dolayı bürokratik baskınlıktan söz edilemez. Çünkü politikaları önerme, değiştirme ve reddetme konusunda gerçek güce sahip olan LDP'nin seçmen taleplerini göz önünde bulundurması gerekebilir. Böyle bir durumda ise, bürokrasi ile LDP arasındaki çatışmalar nadir ve küçüktür, çünkü çoğu bürokrat muhafazakar eğilimleri nedeniyle LDP'ye yakınlık duyar. Bu da güçlü çatışmaları önler. Dahası LDP ile bürokratlar arasında, kariyerinin en yüksek noktasına erişmiş bürokratların LDP'ye dahil edilerek milletvekili seçilmesi gibi bir ilişki vardır. LDP'li politikacıların seçimden seçime değişme ihtimaline karşılık, bürokratik sürekliliğin olması nedeniyle LDP ile bürokrasi arasındaki ilişki LDP'nin teknik konularda işlerini kolaylaştırır (Crespo, 1995: 201-202).

LDP, çoğunluk statüsüne rağmen tartışmalı konularda bir politika düzenlerken en az bir muhalefet partisinin desteğini almayı amaçlamıştır. Muhalefet partileriyle bazı politika önerisinde geçici koalisyon kurma ihtiyacını hissetmesinin nedeni, kamuoyu önünde “çoğunluğun zulmü” gibi çeşitli suçlamalardan kaçınma çabası ve politikanın etkisini genişletme olarak açıklanmaktadır. LDP'nin bu tavrı aynı zamanda uzlaşa sağlanması yönünde güçlü kültürel normların varlığının bir sonucudur. LDP'nin çoğunluğa sahip olması nedeniyle herhangi bir politika önerisinin parlamentoda

reddedilmesi ihtimali yokken muhalefetle uzlaşmayı amaçlaması muhalefetin LDP hâkimiyeti altında tamamen güçsüz olduğu görünümünü değiştirir (Pempel, 1992: 11). Ayrıca LDP politika oluşturma konusunda bürokratlarla yakın ilişkisi sayesinde uzmanlığa sahiptir. Muhalefet partilerinin ise politika hazırlama yeteneği ve uzmanlığının olmaması yanında personel eksikliği politika önermelerini zorlaştırmıştır. Bu nedenle muhalefet partilerinin temel siyasal kazanç stratejisi LDP'nin önerilerini olabildiğince engelleyerek büyük tavizler koparma üzerine şekillenir (Sakamoto, 1999: 27-29). Muhalefet partilerinin bu stratejisi bir takım parlamenter taktiklere dayanmıştır.

Muhalefet partilerinin LDP'nin politika önerilerini engelleme veya geciktirme konusunda uyguladığı parlamenter taktikler, yasama sürecinde “inek yürüyüşüne” benzetilen oldukça ağır hareket ederek oy kullanma, meclis oturumlarını boykot etme ve meclis koridorlarında yoğunlaşarak trafik sıkışıklığı oluşturma (Kabashima ve Steel, 2012: 37-38), gürültü çıkarma, kabul/red birlikte olmak üzere çok sayıda oy pusulasını kullanma, meclis görevlilerini abluka altına alma, kimi zaman fiziksel şiddete varan bir takım taktikler, muhalefet partileri tarafından kullanılır. Anayasa değişiklikleri, vergi düzenlemeleri, işçilere ilgili düzenlemeler konusunda özellikle ana muhalefet partisi JSP bu taktikleri “parlamentarizmin artıları” olarak görmüştür. Yasama sürecine ilişkin olağanüstü konular hariç çıkarılacak mevzuatların görüşülmeye başlandığı oturumda geçmesine ilişkin zaman sınırlaması JSP'nin bu taktikleri kullanarak LDP'yi sınırlamasına katkı sunar (Pempel, 1975: 65-67). JSP bu sayede basın yoluyla kamuoyu oluşturarak LDP üzerinde baskı kurmayı amaçlar. LDP'nin hâkim parti döneminin başlarında etkili olan bu taktikler, zamanla LDP'nin muhalefet partileri ile müzakeresi ile daha muhalefet tarafından az kullanılmaya başlanmış ve aynı zamanda kamuoyunda eski ilgi görmemiştir. Örneğin 1990'ların başlarında JSP'nin aynı taktikle mevzuat sürecini geciktirme ve engelleme çabaları seçimlerde ağır bir yenilgi almasına neden olduğu ifade edilir (Stockwin, 2004: 228). Stockwin (2004: 220-221), LDP'nin siyasal gündemi belirleme gücünü sınırlamaya yönelik taktiklerin etkisinin azalmasını ideolojik kutuplaşmanın zayıflaması ile açıklar. Bu minvalde hâkim partilerin politika oluşturma sürecine ilişkin siyasal gündemi belirleme gücünün sınırsız olmadığı söylenebilir.

4.2.3. LDP'yi Hâkim Parti Konumuna Getiren Dinamikler

LDP seçim performansı ve siyasal gündemi belirleme gücüne dayanarak parti sistemi içerisinde hâkim parti olarak konumlanması, tarihsel ivme, seçim sistemi etkileri, partinin yapısı, parti örgütü ve lideri, bölünme yapıları ve bölünmüş muhalefet gibi LDP'nin seçim performansına katkı sunan ve hükümet etme gücünü devam ettiren bazı dinamiklerin etkisiyle olmuştur.

4.2.3.1. Tarihsel İvme

İkinci Dünya Savaşı sonrası, 1945-1955 arası dönemde yaşanan siyasal ve ekonomik gelişmeler Liberal Demokratik Parti'nin ortaya çıkışının tarihsel arka planını oluşturmaktadır. Savaşın, Japonya'nın yenilgisiyle sonuçlanması, ciddi düzeyde sosyo-ekonomik sorunları ortaya çıkarmıştır. Bu anlamda, askeri güçlerin dağıtılması (7,6 milyon), askeri üretim ve diğer işlerin durması (4 milyon) ve yaklaşık 1,5 milyon Japonya vatandaşının yurtdışından çağrılmasıyla en temel sorun işsizlik olur. Daha sonra, enerji ihtiyacının karşılanması amacıyla kömür madenlerinde zorla çalıştırılan Koreli ve Çinli işçilerin çalışmayı bırakması enerji sorununa, tarım sektöründeki sorunlar da önemli oranda gıda sıkıntısına neden olur. Ayrıca, geçici askeri harcamalar için tutulan büyük miktardaki fonların serbest bırakılması çok yüksek enflasyon oranlarını beraberinde getirir (Takada, 1999: 5-6). ABD tarafından atanan işgal otoritesi bir yandan ekonomik toparlanma, diğer yandan siyasal sistemin demokratikleştirilmesi amacıyla bir dizi reformu uygulamaya koyar.

İşgal otoritesinin 1945'teki reformlarıyla, oy hakkının genişletilmesi ve parti faaliyetlerin serbestleştirilmesi siyasal aktörlerin çeşitlendirmiştir. İlk olarak, 1945'te komünist olmayan liderler tarafından JSP, daha sonra eski muhafazakâr lider Hatoyama tarafından Liberal Parti, Demokratik (İlerici) Parti, Japonya Kooperatif Partisi ve son olarak 1922'de faaliyetleri yasaklanan, savaş zamanında liderleri sürgün ya da cezaevinde hayatını geçiren JKP kurulmuştur. Japonya'nın ekonomik olarak toparlanması ve siyasal istikrarın sağlanması bakımından partiler arasında nihai bir uzlaşma görülmesine rağmen, siyasal süreç özellikle 1948'in ortalarına kadar kırılğan yapıya sahiptir. Hükümeti oluşturan zayıf kabineler, enflasyon, düşük üretim, işçilerin hoşnutsuzluğu ya da gıda sıkıntısı gibi sorunları aşmada başarısız olur. Ne muhafazakâr ne de sol partiler açık bir şekilde halkın desteğini almada başarılı olamazlar (Naka,

2002: 177; Kishimoto, 1982: 27). 1945-1955 arası dönemde kurulan koalisyon hükümetleri Tablo 8.'de gösterilmektedir.

Tablo 8. Japonya’da 1945-1955 Arası Kurulan Hükümetler

Seçim	Hükümet Adı	Hükümet Tipi
1946	Yoshida I	Koalisyon (Liberal + Demokratik Parti = %51,3)
1947	Katayama (5/1947)	Koalisyon (JSP + DP + Kooperatif Parti= %65,9)
	Ashida (3/1948)	Koalisyon (JSP + DP + Kooperatif Parti= %56,7)
	Yoshida II	Azınlık
1949	Yoshida III	Koalisyon (LP + DP = %72,7)
1952	Yoshida IV	Çoğunluk (LP = %51,9)
1953	Yoshida V (5/1953)	Azınlık (LP = %43,3)
	Hatoyama I (12/ 1954)	Azınlık
1955	Hatoyama II	Azınlık (DP = %39,6)

Kaynak: Kohno (1997: 50).

Savaş sonrası dönemde, siyasal partilerin Japonya’nın toparlanma sürecine ilişkin görüşleri çeşitlilik göstermektedir. İlk olarak, Muhafazakâr partiler iki ana gruba ayrılır. Yoshida Shigeru liderliğinde grup, ABD’ye siyasal bağımlılık altında, yeniden askeri güç olmak yerine ekonomik toparlanmaya öncelik verir. Bu konum “Yoshida Doktrini” olarak da anıldı. Hatoyama Ichiro liderliğindeki grup ise mümkün olan en kısa sürede ABD’den tam bağımsızlığı kazanma ve Japonya’nın askeri gücüyle dünya sistemi içerisinde siyasal liderlik pozisyonunu geri almayı amaçlamıştır. Sol ise, ulusal gücün yeniden inşası yerine bireysel haklar ve eşitlik temelinde Japonya’nın askersizleştirilmiş ve tarafsız olmasını savunur (Chiavacci, 2010: 51).

İkinci dünya savaşı sonrası hükümetlerin kuruluş sürecine bakıldığında, 1946 seçimlerinde Liberal Parti’nin zaferi sonrası genel başkan Ichiro Hatoyama’nın işgal otoritesi tarafından tasfiye edilmesiyle, Yoshida Shigeru liderliğinde kurulan koalisyon hükümeti iç çekişmelerin etkisiyle kısa sürede dağılır. 1947 seçimleri ile birlikte Japonya tarihinde bir ilk yaşanır ve sosyalist partiler ilk defa iktidara gelir. Gerçekten de “Sol” güçler, işgal otoritesi tarafından başlatılan demokratikleşmeden büyük ölçüde yararlandılar. Özellikle, çok uzun sürmese de ABD işgal otoritesi ilk olarak, eski muhafazakâr ve militarist yapıyı kırmak için JKP’yi destekler. JKP’nin aşırı radikal politikalar izlemesi nedeniyle yollar ayrılır ve sosyalistlere yönelim başlar. İşgalin erken

yıllarında, JSP'ye desteğin nedeni demokratik parti siyasetinde önemli rol oynayacağı düşüncesidir (Kataoka, 1992: 154).

JSP'nin iktidara geliş sürecinde de bunun izlerine rastlamak mümkündür. 1946'dan itibaren işgal otoritesi tarafından kamu kurumlarındaki tasfiye süreci, muhafazakâr partileri zayıflatırken, JSP'nin 1947'de iktidara gelişinde önemli avantaj sağlar. Bu açıdan bakıldığında, 1947 Katayama hükümetinin siyasal temelini İşgal otoritesi desteğine dayandığı ve bu desteğin geri çekilmesinin de JSP'yi yıkabileceği sonucu çıkarılabilir. Pratikte iyi bir örneği, JSP'nin kurucularından olan ve 1946-47 seçimlerinde önemli rol oynayan Hirano Rikizo'nun militaristlere karşı sempatisi gerekçesiyle işgal otoritesi tarafından tasfiye edilmesi oluşturur. Sürecin sonunda, Katayama hükümetinin güvenilirliğine duyulan şüphe ve sorunların üstesinden gelmede gösterdiği zayıf liderlik gibi etkenlerle 1948'de iktidarı sonlanır (Lee, 2004: 384).

Katayama hükümetinden sonra yine JSP'nin de koalisyon ortağı olarak yer aldığı Demokratik Parti liderliğinde Ashida hükümeti kurulur. 1947'de işgal otoritesinin yenilenme politikaları (reserve course) baskısı altında Ashida hükümeti, kamu kurumlarındaki, işçi ve memurların kolektif pazarlık hakkından mahrum bırakma politikasını, kendi destek temellerini zayıflatacağı düşüncesiyle uygulamaya koyamaz. Bunun yanısıra sosyo-ekonomik sorunların çözülememesi, Showa Denko İnc.'den rüşvet alma iddiası ile ortaya çıkan yolsuzluk skandalı ve ABD'nin kendi politikalarını uygulamada isteksiz olan Ashida hükümetine desteğini çekmesi koalisyonun sonunu hazırlayan etkenler olarak gösterilir (Lee, 2004: 382).

JSP'nin Japonya'yı komünizme karşı bir kaleye dönüştürme yeteneğinden şüphe etmesiyle ABD kendi dış politikasına en iyi hizmet edecek ortak arayışına başlar. 1949'dan itibaren "Kızıl Tasfiye" uygulamasını başlatarak Japonya'nın yeniden inşa sürecine hız kazandırır. Kızıl Tasfiye JSP'nin sol ve işçi hareketleri temelinde oluşan iki dayanağını etkisiz hale getirir. Sonuç olarak JSP 1949 genel seçimlerinde 143'ten 48 sandalyeye iner (Lee, 2004: 383). 1946'da işgal otoritesi tarafından yapılan muhafazakâr tasfiye, JSP için iktidara giden yolu açtığı gibi, 1949'da başlayan "Kızıl Tasfiye" de güçlü muhafazakâr hükümetlerin kurulmasına yol açacaktır.

1949'dan 1955'e kadar kurulan koalisyon, çoğunluk ve azınlık hükümetlerine muhafazakâr partiler liderlik etmiştir. Bunun en önemli nedeni, Liberal Parti başkanı

Yoshida'nın siyasal tercihleridir. Yoshida Doktorini olarak da literatürde yer edinen bu tercihler; uluslararası ilişkilerde pasif siyaset, ekonominin yeniden toparlanması amacıyla denizaşırı ülkelerle ekonomik ilişkiler ve Japonya'nın güvenliğini sağlamak için ABD ile ittifakın güçlü şekilde devam ettirilmesi şeklinde üç temel unsura dayanır (Potter: 2008: 6). Belirtmek gerekir ki, Asya'daki komünizm tehlikesine karşı Japonya'da liberal ekonomi ve demokratik siyasal sistem kurma amacıyla muhafazakârlar güçlü siyasal geleneğinden ötürü öne çıkmışsa da ABD'ye muhafazakâr siyasetçiler içerisinde güçlü ordu kurma ve dünya siyasetinde söz sahibi olma güdüsüne sahip siyasetçilerin varlığı temkinli olmaya itmiştir. Aynı durum, ABD'nin "Japonya'daki adamı" olarak bilinmesine rağmen Yoshida dönemi için de geçerlidir (Dower, 1979: 274).

1949'dan itibaren, Yoshida Hükümetlerin başlamasıyla birlikte ABD işgal otoritesi tarafından uygulama koyulan Dodge Planı ve Kore savaşının sağladığı imkânlarla ekonomik toparlanma süreci hız kazanmıştır. Dodge planıyla, enflasyon ve işsizlikle mücadele, küçük işletmelere devlet desteği, ücret politikaları, yerel yönetimlerin finansmanı gibi politikalar uygulamaya konulur. 1950'de başlayan Kore savaşı, Japonya'yı Kore'de savaşan ABD kuvvetlerinin hayati bir kaynağı haline getirmesiyle ekonomik canlanmaya ivme kazandırırken, endüstriyel rasyonelleşmeye de imkân sağlar. Ayrıca 1952'de San Francisco Antlaşması ile ABD işgalinin sona ermesiyle Japonya'nın bağımsızlık süreci başlatır. Ancak, 1972'ye kadar ABD'nin güvenlik şemsiyesi altında kalmaya devam eder (Yoshida, 1961: 92-94).

Ekonomik toparlanma ve 1954'e kadar nispeten istikrarlı hükümetler kuran Yoshida'nın 1950'li yılların başında siyasal tasfiyeye uğrayan politikacıların yeniden siyasete dönüş yolunu açmasıyla birlikte, siyasal gerilimlerde kendini göstermeye başlamıştır. Yoshida hükümetine karşı etkili muhalefet sosyalist gelenek yerine parti içerisinde Hatoyama etrafında birleşen bürokratik ve iş dünyası elitleri tarafından gelişir. Muhalif hareketin başlamasıyla Yoshida'ya, tek adamlık, parlamentoyu pasifleştirme ve Japonya'nın egemenliği pahasına ABD'ye tavizler verme gibi çeşitli suçlamalar yöneltilir. 1952'de ilk olarak reform partisini kuran daha 1954'te demokratik partiyi kuran Hatoyama liderliğinde ayrılan gruplar 1954'te Yoshida hükümetini sonlandırarak azınlık hükümetini kuracaktır (Smith, 1995: 74-75).

1950 sonrası siyasal gerilimlerin diğerk boyutunu da sosyalist hareketlerin gelişmesi oluşturur. İşçi federasyonu “Sohyo”, Kore savaşı yıllarında üretimin rasyonelleşmesine karşı keskin bir şekilde sol ve radikal bir harekete dönüşür. Büyük çaplı işçi eylemleri düzenler ve Sol partilerin birleşmesi yönünde baskı kurar (Masumi, 1988: 287). Yine bu dönemde milliyetçi söylemlere sahip muhafazakâr parti politikacılarının anayasa değişikliği ve güçlü ordu kurma söylemine karşı öğretmen sendikaları öncülüğünde “çocuklarımızı tekrar savaşa göndermeyeceğiz” sloganı altında başlatılan eylemler (Lee, 2004: 286), Sol’un popülerliğini artıran etkenlerden diğerkidir. Böylece hükümete karşı birleşme çağrılarının Sol partileri birleşmeye zorlamasıyla birlikte 1955’te sol güçler JSP çatısı altında toplanır. JSP çatısı altında birleşmenin tekrar JSP hükümetini doğuracağı endişesi birleşmeden bir ay sonra temel destek gruplarının etkisiyle muhafazakâr partiler LDP’de çatısı altında toplanmasını sağlar (Calder, 1988: 36-40).

4.2.3.2. Seçim Sisteminin Etkileri

Seçim sistemi, LDP’nin seçim zaferlerine önemli oranda katkı sağlayan temel dinamiklerden biri olarak kabul edilmektedir (Baker ve Scheiner, 2007: 478). 1947 Japonya Anayasasına göre, parlamento, temsilciler meclisi ve senato olmak üzere ikili yapıdadır ve her iki yapı için farklı seçim sistemi uygulanmıştır. LDP’nin hâkim parti olarak kabul edildiği, 1955-93 yılları arasında nüfus artışına paralel olarak temsilciler meclisinin üye sayısı 467 ile 511 arasında değişmektedir. Temsilciler meclisi üyelerinin seçimi, 3, 4, 5 üyeden oluşan çok üyeli seçim çevresinde “devredilemez tek oy sistemi” altında gerçekleşmiştir. Senato’nun üye sayısı ise 252’dir. Senato üyelerinin seçimleri ise, 1983’e kadar 100 üye ülkenin tamamının tek seçim çevresi kabul edildiği devredilemez oy sistemi altında seçilmiştir. Buna göre, her üç yılda bir yarısı yenilenen senatoya, en çok oy alan 50 aday girebilmiştir. Senato’nun diğerk 152 üyesi ise, il bazında 2 ile 8 üyeli seçim çevrelerinde aynı usulle belirlenmiştir. Senato seçimlerine ilişkin 1983’te yapılan değişiklikle, ulusal seçim çevresinden seçilen 100 üye için parti listeli d’Hondt nispi temsil sistemi benimsenmiştir (Grofman, 1999: 355). Belirtmek gerekir ki, Japonya’da anayasal yetkilerinden ötürü hükümet kurmak isteyen parti temsilciler meclisinde çoğunluğu elde etmesi gerekir (Japonya Anayasası md. 67). Bu nedenle, LDP’nin hâkim parti konumuna seçim sisteminin etkilerini analiz eden çalışmalar daha çok temsilciler meclisi seçimleri temel alınarak yapılmaktadır.

Seçim sisteminin, LDP'nin uzun süreli hâkimiyetine etkilerinden ilki, küçük partilere aldıkları oy ile orantılı olarak parlamentoda temsil imkânı tanınması ile gerçekleşmektedir. Örneğin 5 üyeli seçim çevresinde oyların yalnızca %15 gibi bir oranını alabilen aday parlamentoda sandalye kazanabilir (Christensen, 2014: 23). Böylece bir parti kırk elli seçim çevresinde oyların %15-20'sini aldığı takdirde parlamento da mütevazı ama saygın konum elde eder. Ortaya çıkışları itibariyle üç tür küçük parti bu avantajdan yararlanabilir: mevcut büyük ya da orta ölçekli partiden bir grup politikacının ayrılması ile oluşan partiler, bir seçmen bölgesinde doğrudan temsilden yoksun seçmenlere hitap eden partiler ve çok az başarı şansı olsa da yeni bir seçmen bölgesinde taban oluşturabilen partiler. Japonya'da, ilkinde JSP'den ayrılan DSP, ikincisine THP, üçüncüsüne JKP örnek gösterilebilir (Stockwin, 1988: 155). Seçim sistemi bu yönüyle, muhalefet oylarının parçalanmasına yardımcı olurken, bütünlüğünü korumada başarılı olan LDP'nin uzun süreli seçim zaferlerine katkı sunmaktadır.

Seçim sisteminin küçük partilere yardım etmesi nedeniyle başlangıçta ana muhalefet partisi konumunda olan JSP'den ayrılmalara etki etmiş, bununla birlikte yeni ortaya çıkan partiler JSP'nin çekemediği muhalefet oylarını alarak toplamda muhalefet oylarının parçalanmasına neden olmuştur. LDP ise parti bütünlüğü koruyarak başlangıçta sahip olduğu oy potansiyelini sürdürülebilir bir hale getirebilmiştir.

Seçim sisteminin ikinci ve daha önemli sayılabilecek bir etkisi ise, aday belirleme ve adaylar arasındaki oyların dağılımı sürecinde görülmektedir. Çok üyeli seçim çevrelerinde devredilemez tek oy sistemine göre yapılan seçimlerde, seçmen sadece bir aday için oy kullanabilmekte ve adaylar arası oy transferi mümkün olamamaktadır. 1955'ten 1993'e kadar, 118 ile 130 arasında değişen seçim çevresinde partiler, 467 ile 511 üye arasında değişen temsilciler meclisinde çoğunluğu elde edebilmek için iki ya da daha fazla aday ile seçimleri kazanmak için mücadele ettiler. 3, 4, 5 üyeli seçim çevrelerinde adaylar arası oy transferi mümkün olmadığı için rekabet hem diğer parti hem de aynı parti adayları arasında yoğunlaştı (Köllner, 2005: 9). Kullanılan oyların aynı adayda yığılmasını önlemek ve seçmen desteğinden maksimum düzeyde faydalanabilmek amacıyla oyların dağılımını koordine edebilmek önemlidir.

Aynı seçim çevresinde birden fazla aday çıkarma daha çok LDP ve JSP'de görülmektedir. LDP her bölgede iki veya daha fazla aday çıkarmışken, JSP ise 1958

seçimlerinde seçim çevrelerinin yaklaşık %81'inde birden fazla aday çıkarabilmiştir. Ancak JSP oylarındaki düşüşünde etkisiyle 1986 seçimlerine gelindiğinde sadece seçim çevrelerinin %11,5'inde birden fazla aday koyabilmiştir. Diğer muhalefet partilerinden DSP ve THP seçim çevrelerinde birden fazla adayın kazanabileceği potansiyele sahip olmadığı için genellikle tek adayla seçimlere katılırken, JKP sadece iki seçim çevresinde birden fazla aday ile seçimlere katılmıştır (Reed, 2002: 8). LDP adayları kişisel destek organizasyonları kurarak adaylar arasındaki ayırım yapmayı ve aday seçmen ilişkisini pekiştirerek seçmen bloğu oluşturmayı başarabilmiştir.

4.2.3.2.1. Kişisel Destek Kuruluşları

Çok üyeli seçim bölgelerinde transfer edilemez tek oy sistemi altında yapılan seçimlerde aynı partiden birden fazla adayın kazanabilmesi adaylar arasındaki oy dağılımında dengenin sağlanmasıyla mümkün olur. LDP'nin 38 yıl süren hâkimiyeti döneminde Temsilciler Meclisi üye sayısı 466'dan 512'ye artış göstermiştir. Seçimlerin 129 seçim çevresinde yapıldığı düşünüldüğünde, LDP'nin hâkim parti konumunu devam ettirebilmesi, mantıksal olarak her seçim bölgesinde iki ya da daha fazla LDP adayının seçimleri kazanabilmesine bağlı olmuştur. Dolayısıyla her seçim bölgesinde LDP adayları seçimleri kazanabilmek için hem muhalefet adaylarıyla hem de kendi aralarında yoğun bir rekabete girmişlerdir. Farklı partilerin birleşmesiyle ortaya çıkan LDP'nin parti olarak aynı seçim bölgesinde yarışan adayları arasında az-çok ya da eşit destek sağlayarak oy dağılımını sağlamasının güçlüğü, adayların kişisel destek kuruluşları (Kōenkai) kurmalarına yol açmıştır (Miyake, 1999: 156).

Kişisel destek kuruluşları, çok üyeli seçim bölgelerinde LDP adayları parti söylemine dayalı olarak soyut politik gerekçelerle kendilerini ayırma ihtimalinin olanaksızlığı nedeniyle, kendi aralarında somut politikalarla coğrafi ve sosyo-ekonomik ayrışmayı sağlayarak belirli bir seçmen kitlesinin blok oyunu almak ve seçimlerde başarılı olmak için yararlı bir örgütlenme olmuştur. Örneğin sosyo-ekonomik ayrışma temelinde, LDP adayları tarımsal gruplar, küçük perakendeciler veya inşaat firmaları gibi belirli ve organize çıkarılara hitap ederek, sundukları hizmetlerin karşılığında seçmen tabanının sürekliliğini sağlarlar (Woodall, 1999: 29-30).

Kişisel destek kuruluşları, bir politikacının seçmen desteğini sağlamak ve pekiştirmek için tasarlandığı için seçimlerden hemen önce oluşturulmuş geçici

komitelerden ziyade kalıcı kurumlardır. Ana faaliyetlerinden biri, adayın oy aldığı yerel bölgenin çıkarlarını karşılamak için ulusal düzeyde lobi faaliyetlerini kapsamaktadır. Yeni sokaklar, köprüler, okullar ve diğer tesisler kişisel destek kuruluşları aracılığıyla planlanır ve bütçeden pay ayrılması için çalışmalar yapılır (Woodall, 1999: 30). Bunların dışında kişisel destek kuruluşları politik veya politik olmayan konularda kişisel hizmetlerde sunmaktadır. Seçmenler, iş bulma veya ebeveynlerin bir şekilde başarısız olan çocuğunun kolejlere kaydettirilmesi kişisel destek kuruluşları aracılığıyla politikacılardan yardım beklerler. Yine kişisel destek kuruluşları film organizasyonu, beysbol oyunları, golf gezileri, piknikler vb. sosyal aktiviteler düzenleyerek seçmen desteği sağlayan grupları eğlendirme faaliyetleri yürütürler (Abe vd., 1994: 178-179). Kişisel destek kuruluşları aracılığıyla yapılan planlamalar doğrultusunda politikacılar cömert hediyelerle düğünler, cenaze törenleri ve doğum günü partilerine katılırlar. Bu tür faaliyetler öylesine önemsenir ki, deneyimli bir politikacının düğünler için bir cebinde siyah kravat, bir cebinde de cenazeler için beyaz kravat taşıdığı aktarılır (Rosenbluth ve Thies, 2010: 53).

Kişisel destek kuruluşları on binlerce üyeden oluşur. Her üyenin kuruluşa katılmasının nedeni farklı olabilir. Katılan pek çok kişi aldıkları hizmetin karşılığında, destekledikleri adaya güçlü bir kişisel bağ hissederler ve pek çoğu, aday ve kuruluş dışında başka hiçbir şey aramazlar. Kişisel destek kuruluşlarının kapsamının zenginliği seçim kampanyaları sürecinde kampanya yasaklarını aşabilmek için adaya kolaylıklar sağlar. Japonya’da kampanyalar sırasında kapıdan kapıya seçim faaliyetlerinin yasak olduğu düşünüldüğünde, kampanya çalışanlarının kişisel destek kuruluşu faaliyetinin bir parçası olarak yaptıkları ziyaretler yasak kapsamında değerlendirilmez (Scheiner, 2006: 71-72).

Kişisel destek kuruluşlarının seçim zamanı ve seçim dışı zamanlardaki faaliyetleri göz önüne alındığında oldukça maliyetli bir mekanizmadır. Para birçok ülkedeki seçimlerde önemli bir araçtır, ancak Japonya’da kişisel destek kuruluşları ile seçmenler arasındaki karşılıklı yükümleri gerçekleştirme gerekliliği açısından bu önem daha fazladır. LDP politikacıları parti içi hizipler aracılığıyla gerekli olan fonlara erişebilirler. Aynı zamanda LDP’nin işveren örgütleriyle yakın ilişkisi ve onlardan sağladıkları bağışlar yoluyla muhalefet partileri adaylarına göre paraya erişimleri daha kolaydır (Stockwin, 1988: 113-114). Kişisel destek kuruluşlarının faaliyetleri açısından

Japonya’da seçimlerinde başarı için şu üç özelliğin önemi vurgulanır (Dolan ve Robert, 1994: 345): *jiban*: güçlü, iyi örgütlenmiş bir bölge; *kaban*: para dolu bir çanta; *kanban*: özellikle kabine seviyesinde prestijli bir konum.

LDP’nin aksine muhalefet partileri, seçim süreçlerinde finans, personel ve lojistik açısından sendikaların ya da THP gibi Soka Gakkai’nin örgütsel gücüne dayanmaktadır. Bununla birlikte adaylar arası koordinasyonun zorluğu ve maliyeti nedeniyle birkaç JSP adayı dışında muhalefet adaylarının birbirine karşı rekabeti çok az görülür (Köllner, 2005: 246). Böylece LDP çok üyeli seçim bölgelerinde birden fazla aday çıkararak adaylar arası seçmenlerin dağılımını kişisel destek kuruluşları aracılığıyla yaparlar. Dengeli bir şekilde dağılan seçmen desteği muhalefet partilerine üstünlük kurarak, LDP parlamento içerisinde daha fazla sandalye kazanır ve parti hâkimiyetini devam ettirir.

4.2.3.2.2. Aşırı Temsil

LDP’nin 38 yıl süren hâkim parti süreci açısından etkili olan ikinci faktör, adaylar arası oy dağılımının sağlanması ve seçmenlerin bölgesel dağılımından kaynaklı aşırı temsildir. İlki, LDP’nin seçimlerin finansmanına ilişkin üstünlüğüne bağlı olarak kişisel destek kuruluşları kurması ve adaylar arasında oy dengeli bir şekilde oy dağılımını yapabilemesiyle ilgilidir. LDP’nin mali üstünlüğü ve seçim sisteminin teknik özellikleri muhalefet partilerini LDP’ye göre daha az aday çıkarmaya zorlar (Köllner, 2005: 246; Christensen, 2014: 25-27). Tüm seçim dönemlerine ilişkin aday sayısı incelendiğinde 466 ile 512 arasında üye sayısı değişen Temsilciler Meclisi için LDP’nin en yüksek aday sayısına sahip olduğu 1958 seçimlerinde ana muhalefet partisi JSP yalnızca 246 aday gösterebilmiştir. Diğer seçimlerde LDP 350 civarında aday ile seçim dönemlerinde yarışırken JSP ortalama 150-200 arasında değişen aday ile rekabet etmiştir (Okazaki, 2014: 205). Netice itibarıyla adaylar arası oy dağılımı koordinasyonunun zorlukları ve JSP’nin yetersizliği temsilciler meclisinde salt çoğunluğu kazanabilecek aday sayısını dahi belirleyebilmesine neden olmuştur. Bunun sonucu olarak LDP daha az oylarla temsilci kazanırken, JSP’nin oyları bölme gücü, daha çok oy ile aynı bölgede temsilci kazanmasına yol açmıştır. Aynı zamanda bu durum JSP’nin fazla sayıda aday çalıştırarak yeni seçmen kitlelerini çekebilmesini de engellemiştir. Yine de seçim süreçlerinde elindeki imkanlar itibarıyla güçlü olan partilerin daha başarılı olması ve parlamentoda daha fazla sandalye kazanması makul görülebilir.

LDP hâkimiyetine katkısı bakımından seçmenlerin bölgesel dağılımından kaynaklı aşırı temsil düzeyi daha önemlidir. 1950'lerin sonları ve 1960'lar boyunca yüksek ekonomik büyümeye bağlı olarak gerçekleşen iç göçler kentlerin nüfus sayısını artırmış ve kırsalda yoğunlaşan seçmen sayısı düşerken kentlerde yükselmiştir. Seçim kanununun her beş yılda bir yapılacak nüfus sayımına göre seçim bölgelerinin yeniden şekillendirilmesini düzenlemesine rağmen, seçmenlerin bölgesel dağılımındaki bu değişime, seçim bölgeleri başına düşen milletvekilleri sayısı eşlik etmemiştir (Barker ve Scheiner, 2007: 480). Mantıksal olarak, temsilde adalet açısından daha büyük seçmen oranına sahipken 5 milletvekili çıkararak kırsal bölgenin, seçmen sayısına bağlı olarak çıkaracağı milletvekili sayısı düşmesi, öncekinden daha fazla seçmeni barındıran kentsel bölgelerin ise çıkaracağı milletvekili sayılarının da artması beklenir. Ancak bölgelerin milletvekili sayıları uzunca bir süre değişmemiştir. Bunun nedenini Hickman ve Kim (1992: 13-14), LDP'nin kırsal bölgelerde güçlü olması ve parlamenter gücü itibarıyla kendi lehine olan durumu değiştirmeksizin devam etme isteğiyle açıklamaktadır. Yine de parlamento içerisinde muhalefet baskıları ve Yüksek Mahkemenin kararları doğrultusunda LDP kırsal bölgelerin sandalye sayılarını değiştirmeksizin kentsel alanlara, 1964 yılında 19 sandalye 1975'te ise 20 sandalye olmak üzere ilaveler yapmıştır (Shinoda, 2013: 25). Seçim kanunun aksine bir düzenlemeyi barındırmasına ve temsilde adalet için gerekli olmasına rağmen, LDP'nin hâkim parti konumunu kullanarak kendi lehine olan durumu devam ettirmesi, hâkim partilerin hâkim parti konumuna dayalı olarak avantajlarını korumaları göstermesi bakımından iyi bir örnektir.

Seçmenlerin bölgesel dağılımıyla ilgili LDP'nin aşırı temsil düzeyine sayısal olarak bakıldığında, diğer partilere karşı nasıl bir avantaj kazandığı daha net görülmektedir. LDP'nin aşırı temsilin parlamentoya yansımaları iki düzeyde gözlemlenmektedir. Birincisi, LDP'nin toplam oy yüzdesinin temsilciler meclisinde sandalyeye çevrilmesi sürecinde gerçekleşir. LDP'nin hâkim parti olarak konumlandığı 1958-1990 yılları arasındaki 12 seçimde aldığı oy oranına göre ortalama olarak %7,3 "bonus sandalye" kazanmıştır (Christensen ve Johnson, 1995: 575). Bunun en düşük düzeyi 1979 seçimlerinde oyların %44,6'sını alırken, sandalyelerin 48,6'ini alarak %4'lük aşırı temsilin olduğu seçimlerinde görülürken, en yüksek düzeyi 1969

seçimlerinde oyların %47,7'sini almasına rağmen sandalyelerin %61,7'sine sahip olarak ortaya %14'lük aşırı temsil düzeyi ile görülmektedir.

Aşırı temsilin diğer yönü ise seçmenlerin bölgesel dağılımından kaynaklı olarak adayların kazanabilmek için aldığı oy sayısı itibariyle ortaya çıkar. Bu ise seçmen sayısının daha düşük olduğu kırsal bölgelerde daha az oy ile seçilen milletvekilleriyle seçmen sayısının daha çok olduğu kentsel alanlarda daha çok oy ile kazanan adaylar arasındaki fark ile görünür olmaktadır. Genel olarak 1 kırsal oyun 4,4 ile 4,9 arasında değişen kentsel oy'a eşit olduğu farklı çalışmalarda hesaplanmaktadır (Abe vd., 1990: 140-141; Hickman ve Kim, 1992: 15-16). Aşırı temsilin bu yönüyle kentsel alanlarda oy potansiyeli daha çok olan muhalefet partisi adaylarının kırsal bölgelerdeki LDP adaylarına göre yaklaşık beş kat daha fazla oy alması gerekmektedir. Netice itibariyle LDP'nin daha az oy alarak daha fazla milletvekili kazanmasıyla ortaya çıkan aşırı temsil LDP'nin hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürebilmesinde kritik öneme sahiptir.

4.2.3.3. İdeolojik Çeşitlilik ve Esneklik

Partilerin yapıları genel olarak kendi programları ve politikaları ile tanımlanır. Ancak LDP programları, oldukça bulanık ve nadiren yazılı olduğu için, bu LDP açısından kolay değildir. Başlangıçta, 1955'te LDP'nin doğuşuna zemin hazırlayan parti birleşmelerinden hareketle "liberal", "demokrat", "ilerlemeci", ya da "kooperatif" gibi önceki partiler tarafından benimsenen terimlerle açıklamak mantıklı görülebilir. Daha yaygın olarak kullanılan ise LDP'yi oluşturan partilerin tarihsel süreçte durdukları ve savundukları düşünceler itibariyle "muhafazakâr" terimi kullanılmaktadır. 1955'te birleşme tarihinde kabul edilen orijinal programında kabul edilen ve 1985'te teyit edilen temelde partinin siyasal hedefleri ifade edilir. Bunlar; parlamenter demokrasiyi savunur ve şiddet, imha, devrim ya da diktatörlük gibi uygulamaları reddeder. Ayrıca özgürlük, bireye saygı, mutlakıyet ve sınıfçılığı reddeden, sağ ve sol ideolojilere karşı saygı duyan referanslar vardır. Ulusal ahlak ve eğitimde reform, siyasi ve idari sistem reformları, ekonomik özerkliğe ulaşabilmek için refah toplumu inşa etmek, barış diplomasisi geliştirmek ve ulusal egemenliği pekiştirmek gibi konular vurgulanır (Woronof, 1986: 46-47).

LDP temel çerçevede bu konuları vurgulamışsa da parti içerisindeki hizip liderleri içerisinde siyasal idealler oldukça çeşitlilik göstermektedir. Bunlardan bazıları güçlü ve dünyada etkili bir Japonya için 2. Dünya savaşı öncesi bazı siyasal uygulamaları ve Meiji anayasasının siyasal felsefesinin çoğunu getirme amacıyla anayasal değişiklikleri arzu eden muhafazakâr düşüncelere sahiptir. Bazıları da refah devleti ekonomisi, sınırlı askeri yapılan ve ABD işgali sonrası hazırlanan mevcut anayasada yer alan liberal politik felsefeyi savunan liberal çizgide yer alırlar. Partinin çoğunluğu bu iki kutup arasında bir yere düşer ve temel politik felsefe açısından çoğunluk Sol'dan ziyade Sağ'a yakındır. Dolayısıyla, LDP siyasal yelpazenin geniş bir kısmını barındıran sepet parti (catch-all) görünümündedir. İdeolojik çeşitliği açısından ana muhalefet partisi JSP'nin sosyalist bir ideolojiye katı bir bağlılık göstermesi karşısında avantajlı konumunu korudu ve önemli merkezci bir muhalefetle karşılaşmak zorunda kalmadı. Aynı zamanda JSP'nin katı ideolojik tutumunu çekici bulmayan/itici bulan seçmenlerin çoğunun desteğini kazanmıştır (Curtis, 1971: 207).

LDP'nin zaman zaman muhafazakâr kimliği daha öne çıkmış olsa da, belirli muhafazakar ilkeler üzerine dar ve ideolojik olarak saptanmak yerine, hâkim olan güçlü rüzgarlara tutunmayı ve uyguladığı politikalarının popüler olmadığı kanıtlanıncaya kadar, geç kalmış olsa bile, politikalarını değiştirmeyi başarabilmiştir (Krauss ve Pekkanen, 2010: 13). Değişen iç/dış koşullara ve kamuoyuna yanıt olarak bu esneklik ve değişme kabiliyeti, “yaratıcı muhafazakarlık” olarak adlandırılmaktadır (Pempel, 1982: 42). Bu değişimin pratikteki yansıması şu şekilde görülebilir. 1960'lara doğru dünya siyasetinde güçlü bir Japonya için ordu kurulması fikri ve anayasa revizyonu büyük tepkiler aldığı anda parti lider değişimiyle onu politika gündeminden silerek ekonomik büyüme temelli bir politika vizyonu belirleyebilmiştir. 1970'lerin başlarında ekonomik büyümenin çevre kirliliği yarattığı ve muhalefetin bu konu etrafında güçlenerek iktidarı ele geçirme tehdidi ortaya çıktığında ise, LDP Japonya'yı kirlilik kontrol politikasında dünya liderlerinden biri haline getiren bir dizi yasa çıkarabilmiştir. Aynı zamanda muhalefet partileri seçmenleri cezbeden bir politika önerdiğinde, LDP bu politikaları hayata geçirerek muhalefetin elini zayıflatabilmiştir. Son olarak seçim sistemi de LDP'ye esnek davranma olanağı tanımıştır. Çok üyeli seçim bölgelerinde LDP birden fazla aday göstererek ve adayların birbirine uyumsuz meseleler ele almalarına izin vererek tüm seçmene hitap eden bir parti olmuştur (Reed, 2011: 23).

LDP çıkar temelli pragmatik bakış açısı ve iktidarda olmanın kazançları parti içindeki çeşitliliğin bir arada kalmasını sağlayan ademi merkezîyetçi örgütsel yapısıyla güçlendirilir. Örneğin hükümetin çalışma biçimi kâğıt üzerinde tipik bir parlamenter sistemden farklı görünmese de yukarıdan aşağı güçlü bir başbakan ve kabine sisteminin neredeyse tam tersi bir süreç işler. Parti ve hükümet politikalarının belirlenmesinde örgütsel yapı içerisindeki güç merkezlerinin etkinliği politika çeşitliliğini de beraberinde getirmiştir (Krauss ve Pekkanen, 2010: 14). Böylece gerektiğinde parti içi alternatiflerin varlığı, yeni talepler ve zorluklar karşısında LDP'nin esnekliğini ve uyumluluğunu artırmış; partinin uzun dönemli hâkimiyetine katkıda bulunmuştur.

4.2.3.4. LDP'nin Örgütsel Gücünün ve Liderinin Etkisi

LDP'nin örgütsel yapısı ve liderinin parti hâkimiyetine etkisi, partinin örgütsel yapısı içerisinde yer alan politika işleri araştırma konseyi, hizipler ve parti liderleri düzeyinde farklı biçimlerde görülmektedir. Bu nedenle her üç yapı ayrı ayrı incelenecektir.

4.2.3.4.1. Politika İşleri Araştırma Konseyi

Politika İşleri Araştırma Konseyi (PİAK; Seimu Chōsakai), 1955'te LDP'nin doğuşu sonrası bakanlıklara ve parlamento içerisindeki komisyonlara paralel olarak LDP içerisinde oluşturulan komisyonlar bütününe ifade eder. Örneğin Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık Bakanlığı ve parlamento içerisindeki komisyonuna karşın LDP içerisinde Tarım, Orman ve Balıkçılık komisyonunun bulunması gibi (Hori, 2005: 45). Buna ek olarak zaman içerisinde PİAK siyasal, sosyal ve ekonomik alanlardaki sorunlara ilişkin oluşturulan ek araştırma komiteleriyle birlikte geniş bir yapıya kavuşmuştur. 1980'lerin ortalarına gelindiğinde kendi içerisinde 121 ayrı ihtisas komisyonu ve bunların içerisindeki 144 alt komisyon ile oldukça organize, karmaşık ve özel bir görünüme sahiptir. PİAK üyeleri ise parlamentonun her iki kanadında yer alan LDP milletvekillerinden oluşur (Krauss ve Pekkanen, 2011: 156-157).

PİAK'ın geniş kompozisyonuyla birlikte temel işlevi; çıkar grupları ve bürokrasiyle iş birliği içerisinde yasa önerilerinin hazırlanması, tartışılması ve karara bağlanmasıdır. Her ne kadar yasa önerileri parlamentoya sunulmadan önce partinin yürütme organı ve kabine onayından geçiyorsa da PİAK esasen mevzuatın oluşturulmasında en fazla etkiye sahip organ olarak kabul edilir. Bu yönüyle PİAK,

LDP'nin hem politika oluşturma sürecini hem de parlamento üyelerinin bu süreçteki rollerini yapılandırmış (Krauss ve Pekkanen, 2011: 154), ve milletvekillerinin belirli politika alanında uzmanlaşmasını sağlamıştır (Hori, 2005: 46). Böylece belirli politika alanında uzmanlaşmış parti içi gruplar (zoku) sayesinde zamanla bürokratlara ihtiyaç duymayarak bürokrasi siyaset dengesinde bir miktar ne geçmeyi başarabilmiştir. Dolayısıyla da "parlamento her zaman hukuk yapma yetkisine sahiptir, ancak bilgi ve uzmanlığın yokluğunda parti, çok eğitimli ve deneyimli bürokratların merhametinde olması" (Abe vd., 1994: 127), gerçeğinden hareketle parti milletvekilleri PİAK sayesinde yasa yapım sürecinde aktif rol oynayarak LDP'nin hâkimiyetine önemli katkılar sunduğu söylenebilir.

PİAK'ın LDP içerisindeki varlığı bir yönüyle Japonya'ya özgü kültürel kodlarla açıklanmaktadır. Burada daha çok "ringisei" geleneğine (aşağıdan yukarı karar verme süreci) atıf yapılarak merkezi olmayan karar verme sürecinden bahsedilir. Daha açık bir ifadeyle, Japonya özgü olarak, resmi-hukuki ve çatışmaya eğilimli karar verme sürecinden çok mümkün olan en geniş mutabakatla kararların alınması sürecinin sonucu olduğu ifade edilir (Ward, 1978: 71-72; Krauss ve Pekkanen, 2011: 158). Ancak yine de PİAK'ın LDP içerisinde gelişmesi ve dolayısıyla LDP'nin hâkim parti konumuna etkisinin açıklanabilmesi bir takım ek nedenlere ihtiyaç vardır. Bu konuda özellikle çok üyeli seçim bölgelerinde transfer edilemez tek oy sisteminin uygulandığı seçim sistemine dikkat çekilir. LDP'nin hâkimiyetini devam ettirebilmesi için her seçim bölgesinden birden fazla temsilci çıkarılması gerektiğinden adayların seçim bölgelerinin ihtiyaçları doğrultusunda vaatlerini gerçekleştirebilmesi için politika yapımında aktif rol almasına imkân tanınmasının bir sonucu olduğu savunulmaktadır (Rosenbluth ve Ramseyer, 1993: 30-31). Böylece adaylar seçildiğinde seçim bölgelerinin taleplerini karşılamaları sayesinde hem kendisinin hem de partisinin seçmen desteğini devam ettirebilecektir.

Gerek Japonya'nın kültürel kodlarının bir özelliği olsun gerekse seçim sisteminin bir sonucu olsun PİAK'a dayalı olarak LDP'nin karar alma sürecine milletvekillerini dahil etmesi bir yandan parti aidiyetini güçlendirirken diğer yandan seçmenlerin talebinin karşılanmasında milletvekillerine aktif rol sağlamasıyla seçimlerde aday-seçmen bağının güçlenmesine katkı sunarak LDP'nin hâkimiyetine etki ettiği söylenebilir.

4.2.3.4.2. Hizipler

Hizipler, Japon siyasal hayatının ortak özelliğidir. Japonya’da büyük partilerin iyi organize olmuş, tanımlanabilir ve kurumsallaşmış hiziplere sahip olduğu ve hatta daha küçük partilerin dahi, ideoloji ya da kişiliklere bağlı olarak hizipleri barındırdığı ifade edilir. Bu nedenle sıklıkla Japonya’da aslında parti siyasetinin değil de hizip siyasetinin olduğu iddia edilir (Pempel, 1992: 17). Japon siyasetinde hiziplerin varlığı ayrı bir araştırma konusunu olmakla birlikte kısaca değinilmesi LDP içerisindeki varlığını anlamak açısından yararlıdır.

Japon siyasetinde hiziplerin varlığı ilk olarak Japon toplumunun geleneklerine özgü birtakım özellikler etrafında açıklanır. Richardson ve Flanagan (1996: 102), hizipleri, Japonya’nın geleneklerinde yer alan lider-takipçi (oyabun-kobun) özelliğinin günümüzdeki uzantıları olarak görmektedir. Bununla birlikte LDP içerisindeki hizipleri ise “güçlü liderler etrafında birleşen politik kulüpler” olarak tanımlamaktadırlar. Thayer (2015: 41), LDP içerisindeki hizipleri “kişisel güven değeri” ve lider ve takipleri arasındaki “uzun vadeli taahhütlere” dayanan yerli patronaj ilişkilerinin bir çeşidi olarak gayri resmi örgütlenmeler şeklinde başladığını ifade eder. Baerwald (1986: 17) ise Japonya tarihinde daha eskilere giderek Japon toplumunda var olan; klan oligarşileri (Hanbatsu), militaristler (gunbatsu), aile bağları (iegara), yüksek okul ve üniversite bağları (gakubatsu) gibi güç merkezlerinin yansıması olarak görmekte ve LDP içerisindeki hiziplerinin doğal bir süreç olduğuna dikkat çekmektedir. Hiziplerin varlığına ilişkin kültürel açıklamalar dışında Japonya’da siyaset sahnesine önemli etkileri olan seçim sisteminin de hizipleşmeyi teşvik ettiğine inanılmaktadır.

Meiji Restorasyonu sonrası 1890-1900 yılları arasındaki parlamento seçimlerin tek üyeli seçim bölgelerinde yapılması ve güçlü liderlerin öne çıkmasıyla birlikte hiziplerin oluşumuna zemin hazırladığı öne sürülen ilk argümanlardır (Rosenbluth ve Ramseyer, 1993: 61). Bununla beraber, 1924 sonrası ve LDP’nin 1993’e kadar süren 38 yıllık hâkimiyeti döneminde uygulanan transfer edilemez oy sisteminin çok üyeleri seçim bölgelerinde uygulanmasıyla birlikte adaylar arası oy dağılımının koordinasyon zorluklarının hizipleşmeyi teşvik ettiği savunulur (Cox ve Rosenbluth, 1995: 356-357). Hiziplerin varlığına ilişkin kültürel ve seçim sistemine dayalı iki farklı yaklaşım olsa da aslında kültür ve seçim sisteminin birbirini besleyen iki gerçeğe işaret eder. Belirli

coğrafi alanlarda zaman içerisinde oluşmuş liderlerin/grupların seçim sisteminin verdiği avantajla parti içerisinde güç blokları oluşturma olanağı bulunduğu söylenebilir. Ancak LDP içerisinde farklı güç bloklarını oluşturmalarına rağmen hizipleri çatışmadan bir arada tutan nedenler ve LDP hâkimiyetine katkıları açısından parti içerisindeki üstlendikleri roller önem kazanmaktadır.

1955'te LDP'nin doğuşu sonrası ilk başkanlık seçimleriyle birlikte hiziplerin oluştuğu ileri sürülmektedir. 1956 Başkanlık seçimlerinde LDP içerisinde yer alan on bir hizip, “Kishi, Kono, Ishibashi, Ikeda, Satō, Ono, Miki-Matsumura, Ishii” hizipleri olmak üzere sekiz hizip'e ayrılır. Bunlardan sadece beş hizip, Takeshita (eski Satō), Miyazawa (eski Ikeda), Abe (eski Kishi), Nakasone (eski Kono) ve Komoto (eski Miki-Matsumura) 1993'te LDP'nin hâkim parti konumu sonlanana kadar varlığını sürdürürler (Hori, 2005:48). Hizip sayısındaki değişiklik hiziplerin statik olmadığını gösterir. Zaman içerisinde, hizip liderinin ölümü sonrası örgütsel yapıdaki zayıflama, büyük hiziplerin küçük hizipleri kendi içerisine dahil etme, liderlik mücadelesi bağlı olarak parçalanma gibi nedenler bunun temelini oluşturmaktadır (Krauss ve Pekkanen, 2011: 106-107).

LDP içerisinde hizipler; üyelerinin parti adaylıklarını kazanmaları sürecinde destek sağlama, üyeleri arasında siyasal fonların dengeli dağıtılması, kabine değişim süreçlerinde ve parti görevlendirilmelerde müzakerelerin yapılmasında bir aracı şeklinde işlev görür. Ayrıca her hizip, kendi ofisi, bir yönetim yapısı, siyasal fon yönetimi için ayrı mekanizmalar ve yeni üyelerin dahil olabileceği rekabetçi bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla hizipler LDP çatısı altında faaliyet gösteren “mini partiler” görünümündedir (Park, 2001: 433). Ancak hizipler belli bir sayıya ulaştıktan sonra bölünmekle yükümlüdür. Doğal olarak bir hizip LDP'de tek başına söz sahibi olma kapasitesine ulaşamaz. Üye sayısı bakımından büyük hizipler dahi LDP başkanlığı gibi önemli bir makamı elde edebilmek için diğer hiziplerle iş birliğine ihtiyaç duyarlar (Stockwin, 1988: 33). Hizipler bu iş birliği için gerekli olan esnekliğe sahiptir. Nitekim Bettcher (2005: 344), LDP içindeki hizipleri politik inançlar ya da ideolojiye bağlı “ilkesel gruplar”dan ziyade patronaja dayalı “çıkar grupları” olarak tanımlar.

Hiziplerin, işlevleri ve yapıları itibarıyla LDP hâkimiyetine katkısı, ilk olarak, çok üyeli seçim bölgelerinde her hizip belirli bir konu ya da seçmen kitlesi etrafında bir

adayı destekler. Bunun istisnalarını hizip liderinin oy potansiyelinin yoğun olduğu seçim bölgeleridir (Kohno, 1997: 101-102). Bu sayede LDP'nin muhalefet partilerine karşı maksimum milletvekiline sahip olabilmesine yardımcı olur. İkinci olarak hizipler iş dünyası temsilcileri ve çıkar gruplarından seçimlerin finansmanı amacıyla toplanacak fonların pratik mekanizmasını oluştururlar (Hori, 2005: 48). Böylece bir yandan maksimum düzeyde siyasal fonlara erişilmesi ve seçim süreçlerine seferber edilmesini kolaylaştırırken diğer yandan adaylardan artacak oyların transfer edilemez tek oy sistemi altında “parti oyu” olarak diğer adayın kazanmasına katkı sunamayacağından adaylar arası oyların dengeli dağılımını organize ederler.

Ayrıca hiziplerin seçim sonrası hükümet ve parti içerisinde görevlerin dağıtılmasında oynadıkları rol itibariyle milletvekillerinin parti içindeki politika işleri araştırma konseyinde görevlendirilmesi, bürokratlarla bağlantılarının kurulması ve hükümet içerisinde destek sağlanması suretiyle seçim bölgelerine sundukları vaatlerin karşılanmasına imkân tanır. Hizip üyelerinin tekrar seçilmesi ve hiziplerin potansiyel güçlerini muhafaza edebilmeleri de hükümette olmanın verdiği bu avantajlarla orantılıdır (Kinston, 2010: 111-112). Bu açıdan LDP'nin uzun süreli hükümette yer alması LDP'nin bölünmesini önleyen ve hizipleri parti içinde tutan bir tutkal niteliğinde olduğu söylenebilir.

4.2.3.4.3. LDP'nin Liderleri

LDP, hâkim parti olarak konumlandığı 1955-1993 yılları arasında on beş farklı parti lideri tarafından yönetilmiştir. Aşağıda yer alan Tablo 9'da parti liderleri ve görev süreleri verilmektedir. LDP'nin otuz sekiz yıllık hâkim parti döneminde parti liderlerinin bu kadar çok olması partinin örgütsel yapısının bir sonucudur. LDP, bir parti lideri/genel başkan ve genel sekreterin yanı sıra bakanlar kuruluna paralel olarak her bir bakanın eşdeğerinin olduğu kolektif bir “yürütme konseyi” ve hükümet politikaların belirlenmesi sürecinde belirleyici olan “politika işleri araştırma konseyi” gibi yürütme düzeyine yakın işlev gören bazı diğer konseylerden oluşur. LDP içerisindeki bu mekanizmalar, LDP liderlerinin belirlenmesi de dahil olmak üzere gayri resmi olarak yapılanmış parti içi hizipler eliyle işletilir (Richardson ve Flanagan, 1984: 89). Kural olarak, LDP liderleri iki yıllık süre için seçilirler ve sadece iki dönem görev yaparlar. Ancak bu kural, güçlü hizip desteğine sahip olan 1964-1972 yılları arasında sekiz yıl

partie liderlik yapan Satō Eisaku döneminde rakip hiziplerin zayıflaması nedeniyle ve 1982-1987 beş yıl liderlik yapan Nakasone Yasuhiro döneminde ise, parti içi sorunlar temelinde partinin yeni bir lideri kabul etmesinin zor olacağı gerekçesiyle esnetilmiştir (Stockwin, 1988: 47). İstisnalar bir yana bırakılırsa, LDP'nin, bağımsız iktidar üslerine sahip çok parçalı ve merkezi olmayan örgütsel yapısı, parti liderinin kurumsal olarak zayıf konumlanmasını sağlamıştır.

LDP'nin örgütsel yapısına dayalı olarak parti liderinin seçimi otuz sekiz yıllık süreçte iki farklı şekilde gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, parti lideri 1955'ten 1974'e kadar milletvekilleri tarafından belirlendiği için parlamento içi çoğunluklarına dayalı olan güçlü hizip liderlerinden oluşmuştur (Inougochi, 1993: 80). 1974'te parti lideri Miki Takeo, milletvekillerinden oluşan hiziplere dayalı parti lideri seçiminin parti içi sorunları tetiklemesi, 1976'da partiden bir grup politikacının ayrılarak yeni parti kurması gibi nedenlerle parti liderinin seçiminde parti içi demokrasiyi geliştirici adımlar atar. Parti liderinin seçimine ilişkin benimsenen yeni sistemde parti lideri iki aşamada seçilecektir. İlk olarak tüm parti üyelerinin seçimine dayalı olarak en çok oy alan iki aday belirlenecek ve LDP milletvekilleri bu iki adaydan birini parti lideri olarak seçecektir. Ancak bu süreçte, güçlü hizip liderlerinin arka planda çalışarak üyelerin aynı yönde hareket etmesini sağlamıştır (Richardson ve Flanagan, 1984: 89). Bir nevi parti liderlerinin “gölge başkan” emrinde hareket eden (Feldman, 2014: 162-163), etkisiz liderler olarak görülmesine yol açar.

LDP liderlerinin kurumsal zayıflığı diğer yandan seçim sistemiyle yakından ilişkilidir. Çok üyeli seçim çevrelerinde transfer edilemez oy sistemine göre seçilen milletvekilleri, çoğunlukla kendi finansal gücü veya parti içi hiziplerin finansal desteği sayesinde oluşturdukları kişisel destek kuruluşları aracılığıyla parti liderinden bağımsız olarak seçim kazanma kabiliyetine sahiptir. Seçim sisteminin aday merkezli ve kişisel oylama temelli yapısı nedeniyle, seçim kampanyaları; politika konuları, parti kimliği ve parti liderinin imajı etrafında şekillenmemiştir. Dolayısıyla seçim süreçlerinde parti liderinin çok az anlamı olmuştur (Masuyama ve Nyblade, 2004: 253-254). LDP hâkimiyetinin sürdüğü otuz sekiz yıllık süreçteki, seçimlere ilişkin yapılan kamuoyu araştırmalarında LDP'nin lider imajının seçmen davranışını üzerinde az etkili olduğu yönünde kanıtlara rastlanır. Örneğin araştırmaya katılanlar, LDP liderini onaylamasalar dahi LDP'ye oy vermeye devam ettiklerini ifade ederler. Ancak 1970'ler sonrası

görünür olan bağımsız seçmenlerin desteğini almada parti liderinin kısmen de olsa etkili olmaya başladıklarını belirtirler. Bununla birlikte, seçmen davranışının şekillenmesinde parti liderine dolayısıyla da başbakana bağlı olarak hükümet performansının etkisinden ziyade adayların seçmen taleplerini karşılayabilmelerine ilişkin kişisel performanslarının göz önünde bulundurulduğu ifade edilmektedir (Jou ve Endo, 2015: 363-364; Kabahisma ve Imai, 2002: 86). Dolayısıyla seçim süreçleriyle ilişkili olarak parti liderinin etkisi düşük seviyelerdir. Bunun bir nedeni de kamu politikalarının oluşturulması sürecinde LDP içerisindeki komisyonların parti liderine göre daha baskın durumda olmasından kaynaklanır.

Tablo 9. LDP Liderleri

Liderler	Başlangıç	Bitiş
Hatoyama Ichirō	Kasım 1955	Aralık 1956
Ishibashi Tanzan	Aralık 1956	Şubat 1957
Kishi Nobusuke	Şubat 1957	Temmuz 1960
Ikeda Hayato	Temmuz 1960	Kasım 1964
Satō Eisaku	Kasım 1964	Temmuz 1972
Tanaka Kakuei	Temmuz 1972	Kasım 1974
Miki Takeo	Aralık 1974	Aralık 1976
Fukuda Takeo	Aralık 1976	Aralık 1978
Ōhira Masayoshi	Aralık 1978	Temmuz 1980
Suzuki Zenko	Temmuz 1980	Kasım 1982
Nakasone Yasuhiro	Kasım 1982	Kasım 1987
Takehita Noboru	Kasım 1987	Haziran 1989
Uno Sōsuke	Haziran 1989	Ağustos 1989
Kaifu Toshiki	Ağustos 1989	Kasım 1991
Miyazawa Kiichi	Kasım 1991	Ağustos 1993

Kaynak: Masuyama ve Nyblade (2004: 255).

Farklı bir açıdan bakıldığında, LDP liderlerinin aynı zamanda başbakan olmasına rağmen, kamu politikalarının belirlenmesi sürecindeki zayıflığı hükümet performansına dayalı olarak kişisel imajını oluşturması önünde engel teşkil eder. Normal koşullarda, parlamenter hükümet sistemlerinde başbakanın/parti liderinin yukarıdan aşağıya doğru politika geliştirme ve uygulama sürecine dayalı olarak parti performansı gelecek seçimlerde seçmenin onayına sunulur. Burada seçmen üzerinde etki sahibi olmak daha

çok parti liderinin kişisel yetenekleri ve hükümet performansına dayalı olarak gelişir. LDP'nin örgütsel yapısı itibariyle Japonya'da bunun tam tersi bir süreç yaşanır.

Japonya'da hükümet sistemi teorik olarak parlamenter hükümet sistemi özelliklerine sahip olmasına rağmen, pratikte LDP'nin uzun yıllar iktidarı elinde bulundurması ve politika oluşturma süreçlerinde parti içi komisyonların yürütme organı üzerinde belirleyici olmasıyla politika oluşturma süreçleri aşağıdan yukarıya doğru gelişme göstermiştir (Nyblade, 2011: 196). Bunun temel iki sonucu olduğu söylenebilir. Birincisi kitle iletişim araçlarına kamu hizmetlerinin sunumuna ilişkin olumlu/olumsuz haberler ilgili bakanlık veya politikacılar temelinde yapılarak parti lideri göz ardı edilir. Bu doğal olarak, güçlü parti lideri olmaya yönelik kamusal imajın oluşturulmasını önler. İkincisi ise, kitle iletişim araçlarında kamusal imajın oluşmaması birçok ülkeden farklı olarak başbakanların çocukların/gençlerin siyasal sosyalleşmesinde ve hükümet popülaritesinde “kayıp lider” olarak anılmasına neden olur (Krauss ve Nyblade, 2005: 360).

LDP'nin örgütsel yapısından kaynaklı olarak hem parti ve hükümet yönetiminde hem de politika oluşturma süreçlerinde parti liderlerinin zayıf konumu, elbette parti liderlerinin LDP'nin hâkimiyetine katkısı olmadığı ya da LDP'de parti liderliği konumunun önemsiz olduğu sonucuna varılamaz. Öyle olsa parti liderliği için parti içi mücadelenin anlamını açıklamak zor olur. Kurumsal olarak, tüm kısıtlamalara rağmen, LDP liderleri başbakan olarak, bütçenin oluşturulması sürecinde kendini destekleyen milletvekillerinin seçim bölgelerine yönelik taleplerinin karşılanmasında etkili olabilir, dış politika konularının yürütmesi yoluyla uluslararası ekonomik/siyasi antlaşmalarla hükümet politikalarının etkinliğinin artırılması yoluyla parti içerisinde konumunu güçlendirme yollarına başvurabilir (Hayao, 1993: 26-27). Her iki durumda da aslında parti içi desteğe yönelik hareket etmektedir. Parti liderliğini elde etme ve sürdürmede seçmen desteği gibi dış desteğe ihtiyacı olmaması, parti içi grupların desteğinin sürdürülebilir olması gerekliliği bunda etkili olan iki önemli faktördür.

LDP liderlerinin, kurumsal konumu açısından ortaya konulan bu bilgiler ışığında kalıcı liderler olma yolunda adımlar atmaması, parti içi dinamiklerin etkisiyle gerektiğinde geri çekilerek partinin bölünmemesi için LDP hâkimiyetinin sürdürülmesinde partiye bir avantaj sağladığı söylenebilir. Bu parti değişimine alternatif

olarak parti liderinin değişimi yoluyla LDP'nin sürdürülebilirliğini artırmıştır. Sonuç olarak, LDP hâkimiyeti, partinin örgütsel yapısı itibariyle; birçok ülkede görülebilecek olan “güçlü lider, kalıcı hükümet” olgusunun aksine “kurumsal olarak zayıf lider, güçlü parti örgütü, kalıcı hükümet” şeklinde özetlenebilir.

4.2.3.5. LDP'nin Sosyal Temelleri ve Sosyo-Ekonomik Grup Desteği

LDP'nin parti konumunu elde etmesinde toplumsal bölünmeler iki şekilde karşımıza çıkar. Birincisi LDP'nin sosyal temelleri başlığı altında ele alınacak olan partinin seçmen tabanını ifade eden çeşitli kategorilere ayrılmış toplumsal gruplar, ikincisi ise sosyo-ekonomik grup desteği başlığı altında incelenecek olan çeşitli toplumsal grupların örgütsel desteği şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

4.2.3.5.1. LDP'nin Sosyal Temelleri

Çoğu toplumla karşılaştırıldığında, Japonya çarpıcı bir şekilde tekdüzedir. Bir yandan etnik köken, dil, din ve kültür olarak homojenken, izole olmuş coğrafî konumu itibariyle de Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleri gibi iç veya dış göç hareketleri yaşamamıştır. Parti siyasetini şekillendiren bölünmeler 19. yüzyıl sonlarına doğru modern Japonya'nın kuruluşu sırasında bürokratik seçkinler ve iş dünyasının toprak vergisine dayalı olarak başlattıkları sanayileşme hamlelerine karşılık, kırsal tarım alanlarından yükselen tepkilerle ortaya çıkmıştır. Partiler arası rekabet başlangıçta her iki grubun çıkarları etrafında gerçekleşmiştir. Zamanla değişen iç ve dış koşullara bağlı olarak demokratikleşme talepleri ve farklı toplumsal grupların partileşme çabalarına karşın, her iki grup 1920'lere gelindiğinde kendi farklı çıkarlarını için mücadele etmekten çok, sanayi ve tarım arasındaki çıkarları kaynaştırmak için hizmet ettiler. Hızlı sanayileşme, güçlü bir uluslararası askeri ve güvenlik konumu ve bunları başarabilecek bir siyasi sistem inşa edilmesi gibi temel hedefler üzerinde güçlü bir uzlaşî sağladılar. Muhafazakâr iktidar koalisyonu olarak adlandırılan bu gruplar, LDP'nin ikinci dünya savaşı öncesindeki temellerini oluşturur. Bu dönemde kontrol altında tutulamayan sol ve komünist partilerin örgütlenmesine ise müsaade edilmemiştir (Pempel, 1992: 24-27). 1930'ların sonlarına doğru Japonya'nın otoriter rejime evrilmesiyle sonlanan parti siyaseti ve ikinci dünya savaşı sonrası ABD işgali altında yeniden şekillendirilir.

İkinci dünya savaşı sonrası ABD işgali altında parti siyaseti yeni düzenlemeler çerçevesinde tekrar ortaya çıkar. İkinci dünya savaşı sonrası ABD işgali altında

başlayan demokratikleşme sürecinde, örgütlenme özgürlüğü ve genel ve eşit oy hakkının tanınması farklı toplumsal grupları temsil eden siyasal partileri Japon siyasetinde görünür hale gelmiştir. İkinci dünya savaşı sonrası Japonya parti rekabetini şekillendiren bölünmeler, mesleki bölünmeler, kent-kır bölünmeleri ve değer bölünmeleri etrafında açıklanmaktadır. Tüm bu bölünmeler içerisinde LDP en geniş ve çeşitli seçmen desteğine sahip partidir. İkinci dünya savaşı sonrası, LDP karşısında yer alan muhalefet partilerinin savaş öncesi dönemde köklerinin zayıf olması ya da hiç olmaması, buna karşın LDP’li politikacıların savaş öncesi döneme dayalı deneyimleri, seçmen ilişkileri ve Japon toplumunun doğasında var olan muhafazakâr değerler (Watanuki, 1980: 174-179), LDP’ye bu avantajı sağlayan başlıca faktörler olarak ifade edilmektedir

Mesleki bölünmeler temelinde bakıldığında LDP’nin güçlü destek aldığı gruplar; büyük iş adamları, çiftçilik, ormancılık ve balıkçılık gibi birincil sektörde olanlar ve ticari, imalat, hizmet sektöründe kendi işini yapanlar veya aile işletmelerinde çalışanlardan oluşur. Muhalefet partileri ise daha çok işçi kesiminden oy almaktadır (Abe vd., 1994: 161-163). JSP kamu sektörü işçileri arasında, DSP ve JKP ise özel sektör işçileri arasında destek görürler (Woronoff, 1990: 60-69). LDP’nin muhalefet partilerinden farkı kimi zaman özel sektör işçilerinden de destek alabilecek esnekliği gösterebilmesidir. Her kesimin farklı düzeyde desteği olmakla birlikte, LDP meslek kategorileri içerisinde LDP çıkarların temsil edilmesi bakımından büyük bir koalisyonu yansıtan geniş bir seçmen tabanı üzerinde durmaktadır (Okimoto, 1988: 179). LDP’nin meslek kategorileri içindeki destek oranları Tablo 10.’da verilmektedir.

Aşağıda yer alan Tablo 10’da görüleceği gibi LDP’nin en güçlü desteği başlangıçta çiftçilerden gelmiştir. Bu açıdan çiftçilerin hâkim olduğu alanlar sadık LDP destekçileri olmuştur. Kırsal alanların aksine özellikle sanayileşmenin yoğun olduğu metropoller muhalefet partilerinin seçmen desteğinin yoğunlaştığı alanlardır (Choe, 2003: 108). Çiftçiler ve diğer kırsal topluluklar önemli destekleri karşılığında vergi muafiyeti, sübvansiyonlar ve ithalattan korunma gibi çeşitli himayelerden yararlanırlar (Kabashima ve Steel, 2012: 29). LDP desteğinde ikinci ağırlıklı grup ise işverenlerdir. İşverenler, LDP’ye yalnızca oy değil aynı zamanda partinin seçmen mobilizasyonu için ihtiyaç duyduğu finansman desteğini sağlar (Hrebenar, 2000: 69-70).

Tablo 10. LDP'nin Meslek Kategorileri İçerisinde Destek Oranı (%)

Meslek Kategorileri	Yıllar					
	1955	1962	1965	1975	1980	1985
Çiftçi	43	34	29	19	15	13
İşveren	25	27	28	25	23	19
İşçi	15	18	12	14	14	16
Pazarlamacı	-	-	8	11	14	12
Yönetici	-	-	4	7	8	10
Ücretli	14	18	16	19	21	23
Diğer	3	3	3	5	5	7

Kaynak: Tsai (2003: 257)

LDP'nin seçmen tabanının çeşitliliği aynı zamanda kültürel bölünme veya değer bölünmesinin bir sonucudur. 1960'ların ortalarına kadar parlamentodaki iki güçlü parti LDP ve JSP gelenek-modern değerlere dayalı bölünmeleri yansıtan siyaset yürüttüler. LDP, imparatora bağlılığı, geleneğe önem veren, ikinci dünya savaşı öncesi değerleri yansıtan hiyerarşi ve uyum temelinde güçlü orduya mensup bir ulusa sahip olmanın gerekliliğini savunan muhafazakâr eğilimlere sahip partidir. JSP ise daha çok ikinci dünya savaşı sonrası anayasa ile ortaya koyulan demokratik sistemin devamlılığı, silahsız tarafsızlık, dünya barışı gibi konular etrafında politikalar geliştiren modern-ilerici parti olarak hareket etmiştir. Bu temelde LDP geleneksel değerlere bağlı eğitim düzeyi düşük, yaşlı ve grup dayanışmasının etkili olduğu kırsal kesimlerden destek almıştır. JSP ise daha çok yüksek eğitilmiş, genç ve kentli seçmenlerden destek alabilmiştir (Watanuki, 1980: 174-175). Partiler arası seçmen dağılımının kırsal-kentsel alanlardaki yoğunluğu itibarıyla de kimi çalışmalarda kent-kır ayrımına dayalı coğrafi temelli bölünmeler (Choe, 2003: 108), Japonya parti sistemini açıklamada kullanılmaktadır.

1960'lı ve 1970'li yıllarda hızlı sanayileşme ve artan kentleşmeye bağlı olarak, LDP'nin çiftçilere ve diğer kırsal topluluklara dayalı seçmen üstünlüğü düşüş gösterir. Kentlere yeni gelenlerin, yeni sosyal ilişki türlerine dahil olması, geleneksel köy toplumunu birbirine bağlayan ağlardan kopmalarını beraberinde getirdi. Dolayısıyla seçmen tabanlarını inşa etmek için geleneksel ilişkileri kullanan LDP politikacıları için yeni bir durum ortaya çıkmıştır. Birçok kentli seçmen, muhafazakâr örgütsel yapılara

dahil olmayan bağımsız ve "yüzen seçmenler" olarak, zayıf ve oynak parti sadakatleri ile tutarsız oy kullanma davranışlarına sergilemeleri ihtimali ortaya çıkmıştır (Abe vd., 1994: 164-167). Bu süreçte LDP değer bölünmelerinin yanı sıra ekonomi ve refah politikalarını hayata geçirerek yeni kentleşen seçmen gruplarından destek alma çabası göstermiştir. Özellikle 1960'ların ortalarında hayata geçirilen "geliri ikiye katlama planı" çerçevesinde ekonomi odaklı politikalar nispeten adil gelir dağılımı ile toplumdaki hemen hemen tüm grupların desteğini LDP'ye yöneltmiştir. Büyük işletme sahipleri, işçi sendikaları, çiftçiler, serbest meslek mensupları gibi toplumun geniş bir kesimi refah artışına bağlı olarak mevcut hükümetin devamı yönünde hareket etmişlerdir. Kentleşmeye bağlı olarak oluşan yeni ve bağımsız olarak nitelendirilen seçmen grubunun bir partiden diğerine serbestçe hareket edebilmesi LDP'nin başarılı hükümet performansına dayalı olarak daha önceki dönemde muhalefet partilerine oy veren seçmen kitlelerinden oy çekebilmesini kolaylaştırmıştır (Watanuki, 1980: 178).

Özetle, kentleşme süreçleri, mesleki çeşitlilik, artan refah, konut hareketliliği ve değer değişimi, Japon seçmenlerinin bileşimini değiştirmiş ve Japon parti sisteminin yeniden düzenlenmesi için baskı uygulamıştır. Bir yandan THP gibi yeni partiler ortaya çıkarken, JSP'den ayrılan politikacıların kurduğu DSP ve ideolojik dönüşüm sürecine girerek sosyal demokrasi yönünde evirilen Komünist Parti yeni seçmen gruplarının desteğini çekmeyi hedeflemişlerdir. Çeşitli sosyal grupların ve ekonomik katmanların göreceli büyüklüğünün değişmesiyle birlikte, LDP'nin geleneksel seçmen tabanının küçülmesiyle LDP'de dönüşüm sürecine girerek çeşitli seçmen gruplarının kısa vadeli çıkarları temelinde değişen sosyo-ekonomik politikalar yoluyla desteğini alma yönünde çaba göstermiştir. Diğer taraftan özellikle genç seçmenlerin geleneksel değerlerle kaynaşması açısından 1970'lerde her yılı imparatorların isimleri ile anması, eğitim müfredatını geleneksel değerleri kapsayacak şekilde genişletmesi, TV programları ve filmler gibi araçlarla kültürel değerleri ön plana çıkarma gayretinde olmuştur. LDP'nin bu yeni girişimleri eskisi kadar olmasa da siyasal süreçte yeniden geleneksel ve geleneksel olmayan seçmen grupları şeklinde bölünmeyi canlandırmıştır (Richardson ve Flanagan, 1996: 110-112). Böylece bir yandan ekonomi ve refah politikaları yoluyla kentli seçmenlerden diğer yandan geleneksel değerleri canlandırarak kültürel bölünme yoluyla genç seçmenlerden geniş seçmen tabanını koruyarak hâkim parti konumunu devam ettirebilmiştir

4.2.3.5.2. LDP'nin Sosyo-Ekonomik Grup Desteği

LDP'nin hâkim parti olarak konumlandığı 1993'e kadar, seçimler çok üyeli seçim çevrelerinde transfer edilemez oy sistemine göre yapılmıştır. 2 ile 8 üye arasında değişen bu seçim çevrelerinde LDP'nin parlamenter çoğunluklarını muhafaza edebilmesi adaylar arasında oyların dengeli dağıtılmasıyla mümkün olabilecekti. Seçim kampanyalarının on iki gün gibi sınırlı bir zaman diliminde yapıldığı göz önüne alınırsa (Abe vd., 1994: 147), seçim dışı zamanlarda seçmen-parti veya seçmen-aday bağını canlı tutacak örgütlenmeler önemlidir. LDP adayları daha önce ele alınan kişisel destek organizasyonlarıyla bir yere kadar bunu sağlamıştır. Ancak kişisel destek organizasyonlarının aktif olarak faaliyet yürütmesi yüksek düzeyde mali destek ihtiyacı doğurmuştur (Reed, 1994: 24). 1955'te LDP'nin kuruluşundan itibaren ihtiyaç duyduğu bu mali desteğin önemli bir kısmını Japonya'nın en büyük iki işveren örgütü olan Keidanren ve Nikkeiren sağlamıştır (Rosenbluth ve Thies, 2010: 68). Kişisel destek kuruluşlarının maliyetli yapısı nedeniyle muhalefet partileri ise daha çok sendikal destekle seçmen seferberliği sağlamaya çalışmış, partilerin finansman desteği üye aidatları ve yayın faaliyetlerinden gelmiştir (Köllner, 2005: 246). Sendikal faaliyetin sanayi bölgelerinde ağırlıklı oluşu muhalefet partileri için avantaj sağlarken yaygın bir seçmen desteğini sağlamada etkisi sınırlı kalmıştır (Park, 1998: 83). Bu sayede LDP geniş bir alana yayılan örgütsel üstünlüğe sahip olmuştur.

LDP işveren örgütlerinden aldığı mali destek dışında seçmenlerin seferber edilmesinde mahalle dernekleri, tarım kooperatifleri birliği (NOKYO), küçük ve orta işletmeler birliği, inşaat firmaları birliği ve ticaret örgütlenmeleri gibi görünürde politik olmayan birçok yerel örgütlenmeler aktif olarak faaliyet yürüterek LDP'ye destek vermiştir. Örneğin çiftçilerin çıkarları doğrultusunda hareket eden tarım kooperatifleri birliği kırsal alanlardaki yerel şubeleriyle seçim zamanlarında çiftçi gruplarının LDP adaylarına yönetilmesinde, mahalle dernekleri ve diğer örgütlenmeler ise çeşitli faaliyetlerine LDP adaylarını davet ederek LDP adaylarının seçmene ulaşmalarında alternatif kanallar oluşturur. Aynı zamanda üyelerini belirli bir LDP adayına kanalize ederler (Park, 1998: 82-85).

LDP'nin hem finansal destek anlamında büyük işveren örgütlenmelerinden sağladığı finansal destek hem de yerel alanda yayılmış birçok sosyo-ekonomik grubun

kurduğu yerel örgütlenmeler eliyle seçim zamanlarında oy koordinasyonunu sağlayarak oyların bir adayda yığılmasını önlemiş, dolayısıyla muhalefet partilerine göre daha fazla adayın kazanabilmesinde avantajlı olmuştur. Böylece seçim zamanlarında oyların koordinasyonu sorununu yaşamayan LDP 2 ila 8 arasında değişen seçim çevrelerinde muhalefet partilerinden daha fazla aday yarıştıracak, genellikle bu sayı ana muhalefet partisinin gösterdiği aday sayısının iki katından fazladır (Okazaki, 2014: 205), hükümet kurabilecek yeterli çoğunlukları elde edebilmiştir.

4.2.3.6. Bölünmüş Muhalefet

LDP'nin hâkim parti konumunu elde etmesinin önemli dinamiklerinden birini de muhalefet partileri arasındaki bölünmeler oluşturmaktadır. LDP'nin hâkim parti olarak kabul edildiği 1955-1993 yılları arasında; 1955'te sol güçlerin birleşmesiyle ana muhalefet partisi olan Japonya sosyalist Partisi (JSP), 1960'ta JSP'den ayrılarak kurulan Demokratik Sol Parti (DSP), 1964'te yeni bir parti olarak ortaya çıkan Temiz Hükümet Partisi (THP) ve 1960'ların ortalarından itibaren kendini yenileyerek seçmen tabanını genişleten Japonya Komünist Partisi (JKP) başlıca muhalefet partileri olarak siyasal rekabette yer aldılar. Bunların dışında, 1976'da LDP'den ayrılan ve 1986'da yeniden LDP'ye katılan Yeni Liberal Kulüp ve 197 JSP'den ayrılan Sosyalist Lig küçük muhalefet partileri parlamentoda temsil imkânı buldular.

Muhalefet partilerinin hiçbiri LDP hükümetini sonlandıracak kadar büyük değildir. Muhalefet saflarındaki derin bölünmeler, muhalefet partileri arasında bir koalisyon oluşması ihtimali doğmamıştır. Örneğin, JKP ile THP ya da DSP arasındaki bölünme, THP ve DSP'nin LDP ile arasındaki farka göre çok daha derindir. Buna rağmen muhalefet liderleri sıklıkla birleşik cephe kurulmasını ifade etmişse de bu iyi temennilerde bulunmasın ötesine hiçbir zaman geçememiştir. Ancak, bazı seçimlerde THP, DSP ve JSP belirli birkaç seçim bölgesinde oy parçalanmasını önlemek amacıyla ortak hareket etmeyi başarabilmiştir (Okimoto, 1988a: 177).

Muhalefet partileri arasındaki bölünmelerin LDP'nin uzun süreli iktidarını sürdürmesine iki yönlü etki etmiştir. İlk olarak, transfer edilemez tek oy sistemine göre çok üyeli seçim çevrelerinde çoğu zaman muhalefet partileri enerjilerinin büyük kısmını LDP ile mücadele etmekten çok birbirleriyle rekabete ayırmaları muhalefet oylarının bölünmesiyle sonuçlanırken (Christensen, 2014: 25), LDP adayları seçimleri daha kolay

kazanma şansı elde etmiştir. Bir diğeri ise, LDP'nin 1976, 1979 ve 1983 yıllarında temsilciler meclisinde çoğunluğunu kaybettiği dönemlerde muhalefet partilerinin bir araya gelerek hükümet kurma başarısı gösterememeleridir. Bu dönemlerde JSP tüm muhalefet partilerinin birlikte koalisyonunu önerirken, DSP ve THP ise JKP ile koalisyon kurmaya yanaşmamıştır (Stockwin, 1999: 32). Muhalefet partilerinin koalisyon kurmalarındaki başarısızlığından dolayı da LDP bağımsız vekillerden aldığı desteklerle hükümet etmeyi sürdürebilmiştir.

4.2.3.6.1. Japonya Sosyalist Partisi

Japonya Sosyalist Partisi (JSP), LDP'nin hâkim parti konumunun başladığı yıllarda ana muhalefet partisidir. LDP'nin hâkim parti olarak kabul edildiği 1955-93 yılları arasında, LDP iktidarını sonlandıracak yeterli parlamento çoğunluklarına ulaşamadığı için Japon siyasetinde sıklıkla kalıcı “muhalefet partisi” (Man'nen Yatō) anılmıştır. JSP'nin bu başarısızlığının temelinde, JSP içerisinde yer alan Sol'un farklı tonlarına sahip hizipler arasındaki ideolojik çatışmalara dayalı olarak partinin bölünmesi ve katı ideolojik duruş nedeniyle geniş seçmen kitlesine ulaşama iki önemli etken olarak görülür. Bu etkenlerden ilki partinin kuruluş sürecine kadar götürülebilirken, ikincisi zaman içerisinde değişen siyasal atmosfere uyum sağlayamama temelinde açıklanır.

JSP, sosyal demokrasiyi savunan birleşik bir cephe oluşturmak amacıyla 2. Dünya Savaşı öncesi Japonya'daki sol partilerin birleşmesiyle oluşur (Kishimoto, 1988: 74). Bu minvalde JSP'yi oluşturan gruplar; ılımlı ulusal parti olmayı amaçlayan ve demokratik sosyalizme vurgu yapan sağ kanat; sınıf temelli parti olmayı amaçlayan ve katı Marksist ideolojiyi benimseyen sol kanat ve her ikisinin ortasında pozisyon alan merkezci kanat olmak üzere başlıca üç hizip olarak parti içerisinde konumlanır (Curtis, 1988: 117). Başlangıçta farklı Sol eğilimlerin varlığıyla geniş bir seçmen tabanı oluşturulmak istenmişse de 1950'lerin başlarında Japonya ile ABD arasında güvenlik antlaşmasının imzalanması ve 1960'ların başlarında yenilenmesi sürecinde ortaya çıkan fikir ayrılıkları partinin bölünmesine neden olmuştur.

Güvenlik antlaşmasının 1951'de imzalanması sürecinde sağ kanat sosyalistlerin güvenlik antlaşmasını destekleyici görüşlerine karşın sol kanat sosyalistlerin sert tutumu parlamento içerisinde farklı parti grupları kurmalarına yol açmıştır. 1955'te büyüyen seçmen kitlesi ve temel destek aldıkları sendika hareketi olan Sohyo'nun etkisiyle her

iki grup tekrar JSP çatısı altında birleşmişlerdir. Farklı parti yapılanmasıyla neticelenmeyen kısa süreli bu ayrılık sonrası ikinci çatışma 1960'ların başlarında güvenlik antlaşmasının yenilenmesi sürecinde ortaya çıkar. Sol kanat sosyalistler, iktidar değişimi ve işçi haklarını savunmak amacıyla gerektiğinde şiddet uygulamaya hazır olunması ve güvenlik antlaşmasının yenilenmesi sürecinde sert muhalefet sergilenmesi gerektiğini savunurken, sağ kanat sosyalistler çeşitli toplumsal tabakalara ulaşarak seçmen desteğinin artırılması, parlamenter demokrasi üzerine taahhütte bulunulması, şiddet içermeyen değişimin vaat edilmesi ve ABD ile kabul edilebilir bir güvenlik antlaşması imzalanarak Japonya'nın uluslararası alanda etkisinin genişlenmesini savunmaktaydı (Baerwald, 1986: 6-7). Taktik ve teorik açıdan birbirine zıt iki görüşün uzlaşmaması öncekinden farklı olarak sağ kanat sosyalistleri ayrı bir parti kurmaya sevk etmiştir. Bundan sonraki süreçte JSP'den ayrılan sağ kanat sosyalistler 1960'ta Demokratik Sol Parti'yi kurarak siyasal rekabette yer almışlardır. JSP'de yaşanan bir diğer ayrılık ise parti içi iktidar mücadelesi sonrası 1970'lerde bir grup politikacının JSP'den ayrılarak Birleşik Sosyalist Ligi adıyla parti kurmasıyla yaşanır (Stockwin, 1988: 78). JSP'de yaşanan bölünmeler doğal olarak partinin seçmen desteğinde düşüşü beraberinde getirmiştir.

JSP'de yaşanan ayrılıkların seçmen desteğine yansımaları seçimlerde elde ettiği oy oranı ile açıkça görülmektedir. JSP'nin seçmen desteği, 1958'deki yüzde 32,8'den 1969'da yüzde 21,4'e ve 1986'da yüzde 17'lik bir orana doğru istikrarlı bir düşüş eğilimi gösterir (Nester, 2010: 150). Aynı zamanda JSP'nin seçmen çeşitliliği, seçim oranlarının yüzdesi ile orantılı olarak azalır. Başlangıçta, JSP temel desteği kamu hizmeti sendikaları konfederasyonu Sohyo'nun desteğinin yanı sıra, özel sektör çalışanları, küçük işletmeler, profesyonel meslek sahipleri, entelektüeller ve çiftçilerden küçük oranda da olsa desteğe sahip olur (Hrebenar, 2000: 187). JSP, sağ kanat sosyalistlerin ayrılışıyla sendikal destek olarak sadece Sohyo'nun desteğini alabilmiştir. Partideki çeşitliliğin azalması partinin kamusal imajını olumsuz etkiler. Nitekim parti, Sohyo'nun siyasal kolu olarak anılır. 1970'lerin ortalarından itibaren de değişen sosyo-ekonomik yapıya paralel olarak Sohyo'nun genişleme gösterememesi JSP'nin seçmen desteğinde düşüşe yol açar (Baerwald, 1986: 7).

JSP'nin seçmen desteğinin azalışında partiden ayrılan grupların etkisi olduğu kadar aynı seçmen havuzuna hitap eden Temiz Hükümet Partisinin (THP) ve Japonya

Komünist Partisinin (JKP) 1960'ların başlarından itibaren etkinliğini artırması önemli faktörlerdir (Nester, 2016: 151). Özellikle değişen sosyo-ekonomik koşullara göre partinin değişim gösterememesinin bir nedeni Marksist temele sahip seçmen kitlesini JKP kaptırmamak için sosyal demokrat bir istikamete hareket edemedi. JKP, JSP'yi bu anlamda büyük ölçüde frenleyen şantaj potansiyeline sahip bir parti oldu. Diğer bir neden de JSP'nin yine seçmen tabanını kaybetmemek için karşı karşıya kaldığı ikilemdir. Japonya'nın 1960'larda hızlı ekonomik büyüme sürecinin yan etkisi olan çevre kirliliğine karşı çevre düzenlemeleri önerilerinin firmalar için maliyeti artıracağından firma çalışanlarına da olumsuz yansımaları olabileceği gerekçesiyle seçim kampanyalarında kullanamamasıdır (Rosenbluth ve Thies, 2010: 60).

Bu dezavantajlarının yanı sıra JSP diğer muhalefet partilerinin aksine 1970 ve 1980'lerde LDP hükümetine sert muhalefeti devam ettirerek hiçbir konuda uzlaşma eğilimi göstermemiştir. Bu yönüyle sıklıkla "her şeye muhalefet parti" şeklinde olumsuz bir imaja sahip olmuştur (Stockwin ve Ampiah, 2017: 58). LDP hâkimiyetinin 28 yılı bulunduğu 1983'e gelindiğinde JSP İshibashi Masashi liderliğinde "Yeni Sosyalist Parti Planı" başlığı altında partiyi canlandırmak için çalışmalara başlar. Bu yeni çizgiyle ideolojik söylemi bırakmak ve partiyi muhalefetten kurtarmak için siyasal iktidarı elde etmek isteyen parti vizyonu geliştirme yolunda çaba gösterir. Ancak 1986 seçimlerinde hedefinden oldukça geride kalarak 252 sandalyeli Temsilciler Meclisinde sadece 85 sandalye kazanabilir. İshibashi yenilginin sorumluluğunu üstlenerek istifa eder ve partiyi kadın siyasetçi Doi Takako devralır. Doi Takako, Japon siyasi tarihinde bir siyasal partiye başkanlık eden ilk kadın olma özelliğine sahiptir. Parti içi çatışmaları sonlandırmaya ve yeni manifestoyu hayata geçirmeye çalışan Doi Takako, LDP'nin yolsuzluk skandallarının ve tüketim vergisini artırmaya yönelik düzenlemelerinin etkisiyle 1988 Senato seçimlerinde LDP'den daha fazla sandalye kazanır. Japon Anayasasına göre hükümeti belirlemede Temsilciler Meclisinin ağırlığı nedeniyle hükümet değişimi yaşanmadıysa da JSP'nin uzun süre sonra önemli bir başarı yakaladığı ifade edilebilir. 1990'lara gelindiğinde parti sosyalist devrim söylemini terk ederek sosyal demokrasi söylemini parti programına dahil eder. Ancak LDP'nin ve diğer muhalefet partilerinin toparlanması 1988 seçimlerindeki başarının devam etmesini önler (Hrebenar, 2000: 90; Nester, 2016: 223).

JSP'nin başlangıçtaki LDP hükümetlerine alternatif olma potansiyeline sahip ana muhalefet partisi olmasına rağmen parti ideolojik çatışmalara dayalı olarak bölünmeler yaşamaması, çekirdek seçmenini kaybetmemek için değişen siyasal, sosyal ve ekonomik koşullara kendini uyarlayamaması, aynı seçmen havuzuna hitap eden yeni partilerin zaman içerisinde etkinliğini artırması nedeniyle seçmen desteğini genişletememiştir. Dolayısıyla LDP hükümetlerini sona erdirecek parlamento çoğunluklarına ulaşma potansiyeline sahip olamaması LDP'nin hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürmesinde LDP'ye önemli bir avantaj sağlamıştır.

4.2.3.6.2. Temiz Hükümet Partisi

Japonca ismi "Komeito" olan Temiz Hükümet Partisi (THP), 1964 yılında Budizmin Nichiren Shoshu koluna bağlı dini bir örgütlenme Soka Gakkai'nin (Değer Yaratma Topluluğu) desteğiyle 1964 yılında kuruldu. THP, Japonya'da ikinci dünya savaşı öncesinde parti olarak kökleri bulunmayan dolayısıyla da yeni ve dini örgütlenmelerle bağlantılara sahip tek siyasal partidir (Nester, 2016: 230). THP, LDP'nin çiftçi ve işveren çıkarlarına; JSP'nin ise sendikalarla bağlantılı olarak sınıfsal çıkarlara, ancak kendilerinin seçmenlerin tamamına hitap ettiğini iddia eder. Adına yakışır bir hükümet vaadiyle, LDP hükümetlerinin yolsuzlukları nedeniyle yozlaşmış siyasetin yalnız THP eliyle düzeltilebileceğini savunur (Hayes, 2009: 94). Parti, siyasal yelpaze içerisinde kendini LDP ve JSP arasında bir konuma yerleştirir ve politikalarını bu yönde belirler.

THP, Batı demokrasisinin vurguladığı bireysel özgürlük gibi ilkelerin para ve yetenek olmaksızın anlam ifade etmediğini bu nedenle de toplum tahrip edeceğini ve yoksulluğu artıracığını, Marksist demokrasinin ise insanları materyalizm altında köleleştireceğini ifade ederek siyaset ve dinin bir arada olduğu Budist demokrasi ve herkesin refahını artırmayı amaçlayan insani sosyalizme vurgu yapar. Bu minvalde parti, değer odaklı politikalarını somut olarak refah devleti politikalarıyla destekler (Abe vd., 1994: 131). Partinin siyasal ideallerinden örgütsel gücüne, finansal desteğine ve seçmenin seferber edilmesine kadar başlıca rol ise Soka Gakkai tarafından üstlenilir.

Soka Gakkai, 18 Kasım 1930'da toplumu iyileştirmenin bir aracı olarak eğitimi yenilemeye çalışan Tsunesaburo Makiguchi liderliğinde kurulduktan sonra Japonya'da etkili olması 1951'de liderliğini üstlenen Josei Toda döneminde olur. Toda, ikinci dünya

savaşı sonrası ekonomik ve sosyal yönden zor zamanlar geçiren Japon toplumuna sefaletten kurtulmanın yollarını, sosyal aidiyetin önemi ve refah artışı temalarıyla tanıtır. Topluluğun, hitap ettiği kitle evsiz barksız (down and out), ekonomik olarak zayıf ve sosyal olarak yönünü şaşırılmış insanlardır (Hayes, 2009: 95). Özellikle, 1955 sonrası Japonya'nın yüksek ekonomik büyüme sürecine girmesiyle birlikte muazzam bir iç göçün yaşanması Soka Gakkai'nin örgütsel büyümesi için önemli bir zemin sağlar. Kimi küçük ticari ve endüstriyel işletmelerde çalışan işçiler, taksi şoförleri, hizmet sektöründe çalışan kadınlar ve benzer istihdam edilmiş insanlardan oluşan yeni şehirleşmiş insanlar alışkın olmadıkları yeni çevreye uyum sağlama sürecinde Soka Gakkai'nin desteğini görürler. Bu, barınma, işe yerleştirme ve tıbbi destek sağlama gibi birçok hizmeti kapsar. Diğer yönden Soka Gakkai, yeni üyelerine kendilik duygusu ve şehir yaşamının stres ve ihtiyaçlarından kaynaklı umutsuzluğa karşı ihtiyaç duyduğu grup desteğini sağlar (Baerwald, 1986: 8).

Soka Gakkai'nin siyaset sahnesine çıkışı da aynı dönemlerde rastlamaktadır. İlk olarak 1955'te yerel seçimlerde aday gösterir, 1956'da Senato seçimlerinde iki temsilcisinin kazanması, 1959 Senato seçimlerinde altı aday seçimi kazanır. Soka Gakkai bu seçim zaferlerinden cesaret alarak dini örgütlenme ile siyaset faaliyetleri arasında mesafe koymanın gereği ilk olarak 1961'de Temiz Yönetim Ligi (Komei Seiji Renmei) adında siyasetal örgütlenme ve sonrasında THP'yi kurarak siyaset rekabette aktif olarak görünmeye başlar (Kishimoto, 1982: 93). Soka Gakkai'nin üyelerine sağladığı maddi ve manevi desteğin karşılığı olarak üyelerinin sadakatle hareket etmesi, THP'nin ilk kez girdiği 1967 Temsilciler Meclisi seçimlerinde 25 sandalye kazanarak varlığını göstermesine, 1969 seçimlerinde ise 47 sandalyeye ulaşmasına ve en büyük ikinci muhalefet partisi olarak parti sistemi konumlanmasına katkı sunar.

Soka Gakkai ile THP arasındaki yoğun ve güçlü ilişki bir yandan partinin görünürlüğünü artırırken diğer yandan diğer partilerle siyaset gerilimlerin yaşanmasına yol açar. 1970 yılında siyaset bilimci Rirotatsu Fujiwara, "Soka Gakkai'yi Kınama" başlıklı bir araştırma kitabı yayınlamaya çalışmıştır. Kitapta din ile siyasetin aşırı karışımı ve Soka Gakkai'nin Japonya'yı dini devlet yapmaya çalıştığı gibi eleştiriler getirilmiştir. Soka Gakkai kitabın yayımlanmasına karşı yayınevleri ve gazeteler üzerinde baskı kurarak hükümetten kitabın yayımlanmasına engel olunmasını talep eder. Buna karşı diğer muhalefet partileri JSP, DSP ve JKP "ifade özgürlüğüne karşı bir

tutum” olduğunu ifade ederek yoğun tartışmaları başlatırlar. Diğer muhalefet partilerin birlikte pozisyon alması ve eleştirilerin yükselmesi sonucunda kitabın basımı yapılır. O günün şartlarında Japonya’da en çok satan kitap popülaritesini kazanır. Daha fazla baskı ortamının oluşmasını önlemek amacıyla, Soka Gakkai ile THP 1970’te aralarındaki resmi ilişkiyi sonlandırır. Ancak gayri resmi bir şekilde ilişkileri partinin seçmen desteği ve üyeleri aracılığıyla devam eder. Bu olay sonrası 1972 seçimlerinde THP’nin parlamenter gücü 29 sandalye seviyelerine iner, buna karşın JKP ise 14 sandalyeden 38 sandalye yükselir. Fakat bu geçici bir düşüş olacaktır ve THP 1976 seçimlerinden LDP hâkimiyetinin sonlandığı 1993 seçimlerine kadar ortalama 50 civarında sandalyeye sahip olarak parlamento içindeki en güçlü ikinci muhalefet partisi olma özelliği korumuştur (Hrebenar, 2000: 176).

Soka Gakkai ile resmi ve gayri resmi ilişkileri THP için örgütsel anlamda ciddi güç sağlamıştır. Soka Gakkai yalnızca bir topluluk olarak hareket etmekten ziyade insanlara günlük sorunlarında yardımcı olan binlerce mahalle danışma merkezine sahiptir. Ayrıca sanat, müzik, gençlik, spor ve eğitim gruplarına sponsorluk yapar ve Soka Gakkai Üniversitesine fon sağlamaktadır. Bu örgütlenmeler aynı zamanda THP’nin gayri resmi örgütsel birimleri olarak çalışırlar. Örgütsel desteğin yanı sıra THP, Soka Gakkai aracılığıyla parti üyelerini kazanması, üyelik aidatı ve yayın gelirlerinden ekonomik destek elde eder (Hrebenar, 2000: 184-186). LDP’nin işveren örgütlerinden aldığı mali desteğe, diğer sosyalist ve komünist partilerin sendikal desteğine karşın THP, Soka Gakkai’nin örgütsel ve mali desteğinden yararlanır.

THP’nin kuruluşundan sonra güçlü bir parti olarak siyasal rekabette yer alması diğer muhalefet partilerinin başarısızlığı olarak yorumlanır. Ekonomik nedenli göçlerle birlikte yeni şehirleşen insanları kazanmak amacıyla sendikaların yeterli çabayı göstermemesiyle açıklanır (Abe vd., 1994: 8-9). Yine de THP’nin belirli düzeyde kalarak daha fazla büyüyememesinin nedenini ise Rosenbluth ve Thies (2010: 62-63), Japonların çoğunun dini yapısının eklektik olması, din propagandası yapmanın ve dini temellere sahip olmanın cezbedici olmadığı ve THP’nin çekiciliğini sınırlandırdığını şeklinde açıklar.

THP’nin Soka Gakkai ile resmi olarak bağlarını koparmasıyla birlikte zamanla siyasal yelpazede LDP ve JSP arasında bir konuma yerleşmesine, merkezci bir parti

olmasına zemin hazırlamıştır. 1970'ler boyunca diğer muhalefet partileri DSP ve JSP ile seçim ittifakları yapma arayışına girmişlerdir. Yerel düzeyde seçim bölgelerinde güçlü partinin karşısına aday çıkarmama yoluyla kimi zaman JSP kimi zaman DSP ile ittifaklar yapmıştır. Ayrıca, 1976 seçimlerinde LDP'nin tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğu elde edememesi sonrasında THP, JKP dışında kalan diğer partilerle koalisyon yapabilecekleri ilan eder. Ancak JKP hariç diğer partilerin toplam sandalye sayısı hükümet kurabilmek için yeterli değildir. THP'nin, JKP karşı tutumu LDP'nin azınlık hükümeti kurarak hâkimiyetini devam ettirmesini sağlamıştır (Ramseyer ve Rosenbluth, 2009: 63; Woronoff, 1990: 70-72).

THP ile JKP arasında ayrılıkların, JKP'nin dini yapıya karşı olumsuz tutumu ve THP'nin anti komünist politikaları nedeniyle JKP'ye güvenmemesinden kaynaklı ideolojik olduğu kadar aynı seçmen bölgelerinde faaliyet göstermelerinden de kaynaklanmaktadır. Partiler arası zaman zaman oy kaymaları yaşanması iki parti arasındaki siyasal rekabeti gerginleştirebilmektedir. Her iki partinin birbirini suçlayıcı politikalarını terk etmesi amacıyla 1975'te bir antlaşma imzalamışlardır. Ancak pratikte koalisyon kurmaları için yeterli olmamıştır. 1980 sonrası LDP tek başına hükümet kurabilecek çoğunluklara ulaşarak hâkimiyetini devam ettirebilmiştir (Hrebenar, 2000: 178-179).

THP'nin kuruluşu yeni seçmen kitlelerin diğer partilere giderek muhalefet partilerinin güçlenmesi önünde engel oluşturmasının yanı sıra JKP ile birbirine zıt iki parti olması LDP'nin hâkim parti konumunu sürdürmesine katkı sunar. Bununla birlikte zaman zaman LDP ile JSP arasındaki konumu sayesinde ortaya çıkan siyasal gerginliklerin yumuşatılması, yasama sürecinde LDP'ye destek vermesi nedeniyle de siyasal kutuplaşmayı hafiflettiği ifade edilebilir.

4.2.3.6.3. Demokratik Sol Parti

Demokratik Sosyalist Parti, 1960'ta JSP'den ayrılan sağ kanat sosyalist üyelerin Temsilciler Meclisinde kendi gruplarını kurmasıyla ortaya çıkar. İlimli bir parti olan DSP, JSP ve JKP'nin aksine ABD – Japonya Güvenlik Antlaşmasını destekledi. Parti ideolojik olarak kendini sosyal demokrasi olarak tanımlar ve refah artışına yönelik politikaları savunur. Özel sektör işçi sendikaları konfederasyonu Domei'den örgütsel ve mali destekler alır (Rosenbluth ve Thies, 2010: 60-62).

DSP ilk kurulduğunda parlamento içerisindeki gücü 41 sandalyeden oluşmaktaydı. 1960 yılında ilk kez girdiği milletvekili seçimlerinde sandalye sayısı 17'ye düştü. Daha sonra 1967'de 30 sandalyeye, 1969'da 31'e yükseldi, fakat 1972'de tekrar 19'a düştü. DSP'nin inişli çıkışlı bir değişim izleyen parlamenter gücü daha sonraki yıllarda ortalama 30 sandalye civarında seyrediyor. DSP'nin parlamenter gücündeki değişimlerin nedeni, LDP ile JSP arasında politik bir konum işgal etmesinin, çoğu zaman seçmen tarafından göz ardı edilmesi temelinde açıklanır. Bununla birlikte, sahip olduğu koltuk sayısının ne anlama geldiğinden çok, mevcut gücüyle etkili olduğu dönemler olmuştur. 1960'ların ikinci yarısındaki, yerel seçimlerde LDP ile ittifak yaparak bir dizi aday destekledi. Yine THP'nin ortaya çıkışından sonra yerel seçimler düzeyinde ittifaklar kurmuş ve LDP'nin temsilciler meclisinde çoğunluğunu kaybettiği 1976 seçimleri sonrası JKP hariç diğer muhalefet partileriyle koalisyon kurulması fikrine sıcak bakmıştır (Abe, 1994: 133).

DSP'nin yerel düzeyde LDP ve THP ittifakları kurarak ve bazı politikaların hayata geçirilmesi sürecinde LDP'ye destek sağlayarak, Japonya siyasetinde ılımlı bir siyaset izlediği görülmektedir. THP gibi JKP'nin dahil olduğu bir koalisyon hükümetine katılmayacağını ifade etmesi, dolaylı olarak LDP'nin hâkim parti konumunu sürdürmesine katkı sağlamıştır.

4.2.3.6.4. Japonya Komünist Partisi

Japonya Komünist Partisi (JKP), 1922 yılında SSCB tarafından kontrol edilen işçi partilerinin uluslararası örgütü olan Komintern'in bir kolu olarak kuruldu. İkinci dünya savaşı öncesi Japonya siyasetinde varlık gösteremeyen JKP, ikinci dünya savaşı ABD işgali altında, partilere açıkça örgütlenme ve seçimlerde rekabet etme izni verilene kadar bir nevi yeraltı partisi olarak faaliyetlerini gizli yürüttü. 1960'ların ortalarına kadar parti, Çin ve Sovyetler Birliğinin etkisi altındadır. Ancak, 1963'te Sovyetler Birliği ve Çin arasında kısmi Nükleer Test Yasağı Antlaşmasında antlaşmaya karşı çıkan Çin lehine hareket eder. Bu, Sovyetler Birliği Komünist Partisiyle arasının açılmasına neden olur. Daha sonra 1966'da ABD ve SSCB'ye karşı uluslararası bir cephe kurmak isteyen Çin'in teklifini reddetmesiyle Çin Komünist Partisi ile aralarında mesafe oluşur. Hem SSCB hem de Çin ile yaşanan bu gelişmeler sonrası parti genel sekreteri Miyamoto Kenji, yeni, özerk ve bağımsız bir parti kurma çalışmalarını başlatır. 1970 yılında

düzenlenen On Birinci Parti Kongresinde parti başkanı olarak yeni bir siyasal program belirler (Abe vd, 1994: 134-135).

JKP, yeni siyasal programıyla birlikte geçmiş parti programlarında var olan şiddetli devrim yolunu terk ederek kapitalizm ve parlamenter demokrasi çerçevesinde “barışçıl, demokratik bir devrime” bağlı olduğunu ilan eder. Aynı zamanda parti programında yer alan “proleterya diktatörlüğü” ve “Maksist-Leninist” çizgi savunusunu ifade eden terimleri parti programından çıkararak yerine “bilimsel sosyalizm” terimini yerleştirir. Bu değişimin temelleri “Avrupalı Komünizm” kavramının 1970’lerde moda haline gelmesinden önce parti içerisinde atılmaya başlamıştı. Ayrıca parti siyasal çoğulculuğu desteklediğini ve bireysel özgürlüklere saygıyı koruyacağına dair taahhütlerde bulundu. 1960’ların sonlarına doğru Japonya’da yüksek ekonomik büyümenin yan etkileri olan kirlilik artışından kaynaklı çevre sorunlarına özel ilgi gösterir ve refah artışı gerekliliğine vurgu yapar (Peng Er, 1996: 365-366). Partinin geçirdiği siyasal dönüşüm süreci kısa vadede etkisini göstermiştir. 1972 seçimlerinde temsilciler meclisinde 39 sandalye kazanarak en büyük ikinci muhalefet partisi grubunu kurar (Berton, 2000: 287). Partinin seçim başarısında örgütsel yapısı da önemli yer tutmaktadır.

JKP, Japonya’daki en disiplinli partidir ve mahalle seviyesine kadar güçlü hiyerarşiye dayalı bir örgütsel yapıya sahiptir. Az sayıda üyeye sahip olsa da üyelerindeki disiplin sayesinde yüksek katılım ve aktivizm üretir. Partinin finansmanı gazetesi Akahata (Kızıl Bayrak) satışından elde edilir. Bu açıdan sendikalardan finansman desteği alan diğer sosyalist partilerden ya da işveren örgütlerinden finansal destek alan LDP’den ayrılır. Gelir bakımından bağımsız olan tek parti olarak görülür. Partinin ideolojik dönüşüm geçirmesi üye sayısında da ve gazete satışında hızlı bir artışı beraberinde getirir. 1958’de partinin üye sayısı 80.000, gazetesi “Akahata” abone sayısı 300.000 iken, 1970’te 300 bin üye sayısı ve 2 milyon gazete abonesine ulaşmıştır. Partinin seçmen tabanı daha çok metropollerde yaşayanlardan oluşmaktadır (Rosenbluth ve Thies, 2010: 62).

JKP’nin ideolojik dönüşümün seçim performansına etkisi kısa vadede olumlu yansımışsa da istikrarlı bir destek tabanı oluşmamıştır. 1976 seçimlerinde parti tekrar 39 sandalye’den 17 sandalyeye düşüş gösterir. 1979 seçimlerinde tekrar 39 sandalye elde

etmişse de daha sonraki yıllarda aşağı yukarı 20 civarında sandalyeye sahip olmuştur. Paradoksal olarak, JKP'nin 1970'lerdeki seçim başarıları sonraki başarısızlıklarının da tohumunu ekmiştir. JKP'nin zayıf seçim performansı gösterdiği yıllarını takiben bir siyasi güç olduğunda yüzer-gezer seçmenleri ve protesto oylarını çekmesi diğer muhalefet partileri tarafından önemsenmemiştir. Ancak potansiyel bir güç olmaya başladığında diğer muhalefet partileri oylarını muhafaza edebilmek için karşı hamlelere başladılar. Sovyetler Birliğinin 1979'da Afganistan'ı işgali, 1983'te içinde çok sayıda Japon yolcu da olan Kore uçağını düşürmesi, 1980'lerde Polonya'da Komünist Parti'nin halk üzerindeki baskıyı artırması ve 1989'da Çin Komünist Partisi iktidarının Tiannamen meydanındaki gösterileri şiddetle bastırmasının sonucu oluşan katliamlar gibi uluslararası düzeyde Komünist Parti iktidarlarının yol açtığı hadiseler JKP'ye karşı diğer partiler tarafından etkili bir şekilde kullanılmıştır (Berton, 2000: 278). Ayrıca 1970'li yıllarda JSP, THP ve DSP'nin seçim süreçlerindeki koalisyon arayışlarında JKP dışarıda tutulmuştur. Çoğu zaman JKP diğer sosyalist partileri, THP ile koalisyonlar yaparken kendini dışlamaları nedeniyle işçi sınıfına ve diğer ilerici gruplara ihanet etmekle suçlamıştır. Netice itibariyle diğer muhalefet partilerinin karşı hamleleri JKP'nin seçmen desteğini genişletmesinin önünde önemli bir engel teşkil etmiştir (Kishimoto, 1982: 99; Abe vd, 1994: 135).

JKP'nin Japon siyasetindeki varlığı itibariyle LDP hâkimiyetine etkisi ise diğer muhalefet partileriyle olan ilişkisinden dolayı olumlu yansımıştır. JKP daha çok JSP'den kayan oyları alıyordu. Dolayısıyla JKP güçlendiğinde JSP zayıflıyordu ya da tam tersi durum yaşanıyordu. Öte yandan JSP'nin Marksist politikaları terk ederek ılımlı bir parti olma yönünde hareket etmesini engelleyen şantaj potansiyeline sahip partidir. JSP Marksist politikalarından taviz vermesiyle, kendi seçmen havuzunda yer alan komünistlerin JKP'yi destekleyebileceği endişesi partinin LDP tabanına hitap eden politikalar geliştirememesinde önemli etken olmuştur (Rosenbluth ve Thies, 2010: 60). LDP hâkimiyeti açısından en somut etkisi ise, 1976 seçimlerinde LDP'nin tek başına iktidar olabilecek Temsilciler Meclisi çoğunluğunu kaybettiğinde yaşanır. Hem THP'nin hem de DSP'nin, koalisyon için tek şart olarak JKP'nin olmamasını sunmaları muhalefet partileri arasındaki muhtemel birlikteliği önlemiştir. Daha sonraki yıllarda LDP gücünü tekrar toparlayarak hâkim parti konumunu sürdürür.

4.2.4. LDP'nin Hâkim Parti Konumunun Yerleşmesi

LDP'nin hâkim parti konumuna gelmesini sağlayan başlıca dinamikler, hâkim parti konumunun yerleşmesine katkıda bulunmuştur. Bunlarla birlikte, LDP'nin krizlerle başa çıkabilme yeteneği, oy verme davranışı, muhalefetin engellerinden yararlanma ve hükümet performansı hâkim parti konumunun yerleşmesine etki eden diğer faktörlerdir. Araştırmanın bu kısmında bu faktörlerin etkileri ele alınmaktadır.

4.2.4.1. LDP'nin Krizlerle Başa Çıkabilme Yeteneği

LDP'nin krizlerle başa çıkabilme yeteneği LDP iktidarlarının devam etmesinde belirgin bir yere sahiptir. LDP hâkim parti dönemi boyunca; parti içi çatışmalardan doğan, politika belirleme sürecinde muhalefet partileriyle yaşanan ve uluslararası ekonomik kriz ortamından kaynaklı bir dizi krizle karşılaşmıştır. Kabahisma ve Steel (2010: 4), LDP'nin karşılaştığı bu dramatik kriz anlarını, bazen şans yoluyla bazen de zeki siyasal manevralarla üstesinden gelmeyi başardığını ifade eder.

LDP'nin parti içi çatışmalardan kaynaklı karşılaştığı krizler, daha çok parti liderinin belirlenmesi sürecinde güçlü hizip liderleri arasındaki çekişmeler sonucu ortaya çıkmıştır. 1955'te Liberal Parti ve Demokrat Parti'nin birleşmesi sonrası doğan LDP'de ilk iç mücadele Demokrat Parti lideri Hatoyama ile Liberal Parti lideri Ogata arasında parti liderliği için yaşandı. 1956'da parlamento oturumu sonrası Liberal Parti liderinin ani ölümü sonrası parti liderliği için mücadele azalır. Üç demokrat parti güçlü hizip liderinin- Hatoyama, İshibashi ve Kishi- ardışık olarak partiye liderlik etmesiyle 1960'a kadar nispeten istikrarlı liderlik süreci yaşanır (Calder, 1988: 86).

LDP'nin iç mücadelesinden kaynaklı ikinci zorluk 1975'te LDP'li politikacılardan altısının, LDP lideri Tanaka'nın yolsuzluk skandallarına tepki olarak partiden ayrılmasıyla görülür. LDP ayrılık sonrası, 1980 seçimleri hariç, 1976, 1979 ve 1983 seçimlerinde parlamento çoğunluğunu elde edemez. Ancak LDP'den ayrılan politikacıların muhalefet partileriyle birlikte hareket etme güçlüğü ve DSP, THP gibi partilerin ise JKP'nin dahil olduğu bir koalisyona karşı tavırları, LDP'nin 1976 ve 1973 seçimlerinde azınlık hükümeti, 1983'te ise ayrılan LDP'li politikacıların kurduğu Yeni Liberal Kulüp ile koalisyon hükümeti kurmasıyla hâkim parti konumunun devamını sağlamıştır. 1986'da Yeni Liberal Kulüp tekrar LDP'ye katılması, LDP'nin parlamento çoğunluğu sağlama güçlüğüne sona ermiştir (Crespo, 1995: 206). Her iki kriz ortamında

LDP'nin şansının hâkim parti konumunu sürdürmesine katkı sunduğu söylenebilir. Örneğin 1993 seçimleriyle birlikte LDP'nin hâkim parti konumunun sonlanması öncesinde LDP'den ayrılan politikacıların iki parti ile sahne alması ve muhalefet partilerinin karakterindeki değişim LDP'nin dahil olmadığı yedi partili koalisyon hükümeti kurabilmesinin yolunu açmıştır.

LDP'nin hâkim parti döneminde karşılaştığı diğer kriz, politikaların belirlenmesi sürecinde muhalefet partileriyle yaşanan çatışmalardan kaynaklı olmuştur. Bunlardan ilki 1957'de LDP lideri olan Kishi'nin ulusal yapının yeniden inşası için anayasa değişikliği, polis kanununun yeniden düzenlenmesi, eğitim alanında geleneksel değerleri kapsayan yeniden düzenleme ve ABD ile 1952'de imzalanan güvenlik antlaşmasının yenilenmesine yönelik politika önerileri güçlü bir muhalefetle karşılaştı. LDP içindeki ılımlı siyasetçilerinde Kishi'nin politikalarına muhalefet etmesinin yanı sıra özellikle muhalefet partilerinin daha çok parlamento içi ve dışında grev, boykot ve kitlesel gösteriler şeklinde gerçekleşen birtakım faaliyetlerine sahne olur. Muhalefet parlamento oturumlarına katılmaz. Polise geniş yetkiler tanıyan düzenlemenin geri çekilmesiyle muhalefet parlamento oturumlarına tekrar katılmaya başlar, ancak ABD ile güvenlik antlaşmasının yenilenmesine karşı tutumunu devam ettirir. Kishi, ABD Başkanı Eisenhower'ı Japonya'ya davet ederek güvenlik antlaşmasının yenilenmesi sürecinde elini güçlendirmek ister. Muhalefet partileri ve birçok STK'nın dahil olduğu sokak gösterilerinde bir kişi ölür, ABD başkanının ziyareti daha kanlı olayları tetikleyeceği kaygısı nedeniyle iptal edilir. LDP içindeki muhalefetin büyümesinin de etkisiyle Kishi istifa eder. LDP'nin hâkim parti döneminin başlangıcında karşılaştığı hem parti içi hem de parti dışı tepkilerin zirveye çıktığı bu kriz ortamı, polisin göstericilere karşı yumuşak tutumu ve uzlaşmacı bir karaktere sahip Ikeda'nın LDP lideri olmasıyla kriz sonlanır. Güvenlik antlaşmasının yenilenmesi Ikeda'nın gelişiyi muhalefetin tepki göstermesine rağmen parlamentoda kabul edilir (Krauss ve Pekkanen, 2011: 179-180; Woronoff, 1986: 183).

LDP'nin hâkim parti dönemi karşılaştığı krizlerden biri de 1960'lar boyunca yüksek ekonomik büyümenin negatif dışsallıklarının ürettiği çevre sorunlarına karşı kitlesel sokak gösterilerinin başlaması ve bazı büyükşehir valilikleri seçimlerinin muhalefet partileri tarafından kazanılmasıyla ortaya çıkar. Bu süreçte yüksek ekonomik büyümenin negatif dışsallıklarının yanı sıra LDP hükümetinin köprü, otoyol, Narita

uluslararası havalimanı inşası gibi birçok alt yapı projesinin çevreye verdiği zarar gerekçesi ekolojik temelli protesto gösterilerinin ana konusu olmuştur. LDP hızlı bir şekilde birçok çevreci mevzuatı hayata geçirir ve çevre kirliliği ile mücadele konusunda seçmenlerin çoğunu ikna eder. Aynı zamanda muhalefet partilerini güçlendiren argümanların ortadan kalkması amacıyla parlamento çoğunlukları ve hükümette olmanın avantajını kullanır (Woronoff, 1986: 184-187; Stockwin, 1988: 35-36). Böylelikle yerel seçimlerde muhalefetin güçlenmesine karşın milletvekili seçimlerinde LDP parlamento çoğunluklarını korumaya devam eder.

1970’li yıllarda Dünya Petrol Krizi ve Nixon Şoku (Dolar Şoku) kaynaklı ekonomik krizlerin etkisiyle enflasyon oranının çift haneli rakamlara çıkması ve Lockheed skandalı olarak bilinen Başbakan Tanaka’nın yolsuzluk skandalı sonrası seçmen desteğinde düşüş yaşayan LDP (Nester, 2016: 153-155), bu dönemde 1976 ve 1979 seçimlerinde parlamento çoğunluklarına ulaşmasa da 1980’de halkta sempatisi olan LDP’li lider Ohira’nın ölümü sonrası verilen “sempati oyları” sayesinde tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğa ulaşmıştır (Stockwin ve Ampiah, 2017: 39-40; Reed vd, 353). 1980’de diğer yandan Temsilciler Meclisi ve Senato seçimini aynı günde yapılmasıyla muhalefet partilerinin koordinasyon zorlukları LDP’ye avantaj sağlamıştır (Johnson, 2013: 144). Yine ekonomik kriz ortamlarında muhalefet partilerin daha önce hükümette yer almadıklarından dolayı nasıl bir performans sergileyeceği seçmen tarafından bilinmemesi, daha önceki başarılarından ötürü seçmenin LDP’ye desteğini devam ettirmesini sağlar (Stockwin, 2006: 120). Böylece LDP hem muhalefet partilerinin parçalanmasından kaynaklı hemde önceki dönem başarılı hükümet performansının sağladığı kredibiliteden yararlanarak iktidarını sürdürmeye devam eder.

Özetle LDP hâkim parti dönemi boyunca kimi zaman parti liderliği için hizipler arası mücadele, kimi zaman politika önerilerine muhalefet partilerinin sert tepkisi nedeniyle veya uluslararası ekonomik krizin Japonya’ya yansımalarından dolayı ekonomik krizlerle karşılaşmışsa da iktidarını sonlandıracak büyük seçmen düşüşü yaşamamıştır. En ciddi kriz olarak nitelendirilebilecek 1975’te bir grup politikacının ayrılarak yeni parti kurmaları sürecinde LDP parlamento çoğunluğunu kaybetmiştir. Özellikle tepki çeken parti liderlerinin geri plana geçerek parti yüzündeki değişimin katkısını da ifade etmek gerekir. Parti liderleri kısmında ifade ettiğimiz gibi, bu dönemde LDP on beş farklı liderin yönetimine sahne olmuştur. Aynı zamanda LDP’nin

başarılı hükümet performansının oluşturduğu bilişsel katkı ve muhalefet partileri arasındaki parçalanmışlığın kriz dönemlerinde LDP hükümetlerinin devamı için katkı sunduğu söylenebilir.

4.2.4.2. Oy Verme Davranışı

LDP'nin hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürmesi, Japonya'da oy verme davranışının birtakım özellikleri etrafında açıklanabilir. İlk olarak, Batı etkisi ve modernleşme baskısına rağmen, Japonlar geleneksel insan ilişkilerine dayalı toplumsal birlik duygusunu korumuştur. Birlik duygusu, çatışmalardan kaçınma eğilimi, güçlü aile yapısı, dahil olduğu gruba sadakat oluşturmak ve üstün konumda görülen kişilere saygı göstermek gibi davranışlar Japonların davranış kalıplarının temelini oluşturmuştur (Kohno, 1997: 25-27). Bu nedenle seçim kampanyaları sürecinde topluluk içindeki yerel seçkinlerin ve kişisel ağların varlığı oy verme kararında belirleyici rol oynamaktadır (Curtis, 1971: 206). Oy verme davranışına ilişkin sosyal grup üyeliğine dayalı oy verme; Japonya'da etnik, dini ve sınıf bölünmelerinin güçlü olmaması nedeniyle muhafazakâr-ilerici/geleneksel-modern gibi değer bölünmesiyle açıklanır. Buna göre, geleneğe vurgu yapan LDP'nin, ikinci dünya savaşı yenilgisi ve işgalin getirdiği çeşitli siyasal değişimlere rağmen Japon toplumundaki muhafazakâr eğilimlerin güçlü olması sayesinde geniş oy potansiyeline ulaştığı belirtilir. Hrebenar (2000: 18), LDP'nin hâkimiyetini açıklarken seçmen davranışının apolitik niteliğini vurgular. Ona göre, birçok Japon için oy verme toplumsal davranışının bir parçası olmasına rağmen çok fazla politik bir etkinlik değildir. Bu minvalde, Hrebenar (2000: 25), Japonların genel olarak siyasete çok ilgi duymadıklarını ve aday merkezli seçim sistemi nedeniyle siyasal partileri tanımadıklarını ileri sürer. LDP'nin uzun süre iktidarda kalmasını, Japon seçmenlerin muhafazakâr ve değişime dirençli olmasıyla açıklar.

Oy verme davranışına ilişkin ikinci özellik seçim sisteminin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Çok üyeli seçim bölgelerinde transfer edilemez oy sistemine göre yapılan seçimlerde aynı bölgede aynı parti adayları yarıştığından dolayı partilerin ikincil planda kaldığı aday merkezli seçim süreci yaşanmaktadır. Aynı parti adayları parti etiketine dayalı kendi aralarında ayırım yapamadıkları için belirli bölgedeki seçmen grupları üzerine yoğunlaşır. Her bir aday, oy aldıkları grupların taleplerinin; toplanması,

karşılanması ve aday-seçmen bağının canlı tutulması amacıyla seçim dışı zamanlarda da faaliyet gösteren kişisel destek organizasyonu kurarlar. Kişisel destek organizasyonlarının maliyetli oluşu ve iktidar partisi mensubu olarak seçmen taleplerinin karşılanmasında LDP adaylarının başarısı, oy aldıkları gruplarının desteğini sürdürmesine katkı sunar.

Seçim sisteminden kaynaklı olarak şekillenen oy verme davranışının pratikteki görünümü şu şekilde özetlenebilir. LDP'li adaylar coğrafi olarak yoğunlaşmış veya gruplara özgü çıkarlara hizmet eden politikalar üretirler. Örneğini çiftçiler, küçük ve orta ölçekli işletmeler, sanayi kuruluşları ve yerel yönetimler gibi çeşitli kurucu grupları hedef alan sübvansiyonlar, vergi indirimleri, düşük faizli krediler, kamu işleri projelerinde öncelikler gibi grupların öncelikleri doğrultusunda çok sayıda politikayı hayata geçirmeyi hedefler. (Sakamoto, 1999: 1-2) LDP'li adayların politika hedefleri nakit yardımlar ya da bütçeden seçmen bölgesine ayrılan ödenekler gibi hükümet programı ile desteklenir (Gauder, 2011: 5). Oy vermeye ilişkin “grup dayanışması” temelinde bu meslek grupları, taleplerinin karşılanması doğrultusunda LDP'ye desteği devam ettirir. Muhalefet partilerinin ikinci dünya savaşına öncesinde köklerinin zayıf olması ya da bulunmaması ve LDP'nin hükümette yer alan parti olması, muhalefet partileri karşısında LDP'yi daha avantajlı kılmaktadır.

LDP hâkimiyeti ile oy verme davranışını arasındaki diğer ilişki LDP hükümetlerinin başarılı ekonomi performansı ile ilişkilendirilir. LDP'nin hâkim parti dönemi boyunca Japon ekonomisi diğer sanayileşmiş demokrasilerin ekonomilerinden daha iyi performans göstermiş, böylece Japon seçmenler arasında hükümetin ekonomik performansı çok daha az belirgin bir siyasi sorun haline gelmiştir. Dahası, Japonya'nın savaş sonrası refahının büyük kısmı, uluslararası ticaretteki başarılar ve uluslararası pazardaki gelişmelerle desteklendiği için, Japon seçmenler ulusal ekonomik koşulları hükümetin performansına doğrudan bağlamazlar (Anderson and Ishii, 1997: 620). Uluslararası ekonomik kriz ortamlarında kötü ekonomik performans, LDP hükümetleri sorumlu tutulmasından dolayı LDP'nin iktidarını kaybedecek bir seçmen desteği düşüşüne yol açmaz.

İkinci olarak, Reed ve Brunk (1984: 57-58), tarafından yapılan araştırmada 1956-1980 yılları arasında ekonomik koşullar ile LDP'ye destek arasındaki ilişki incelenir.

1973 Dünya Petrol Krizi öncesi dönemde ve tüm yıllar bir araya getirildiğinde ekonomik koşulların 1975'ten sonra LDP'nin seçmen desteğine etkisi olduğunu belirttiler. Daha yüksek enflasyon ve işsizlik, LDP desteği ile olumsuz ilişkilidir ve daha yüksek gelir LDP'nin destek artışıyla olumlu bir şekilde ilişkili olduğu görülür. Muhalefete oy vermeye ilişkin LDP'nin ekonomik performansının etkisine bakıldığında kötü istihdam durumlarında veya enflasyona tepki olarak “protesto” oyları THP ve KP küçük muhalefet partilerinin seçmen desteğinde artışa yol açar (Takashi, 1981: 308-311). Ancak bunların toplamı ve muhalefet partilerinin bir arada hareket etme güçlüğü nedeniyle LDP hâkim parti konumunu sürdürür.

Oy verme davranışı ile LDP hâkimiyeti arasındaki diğer bir ilişki de LDP'nin imajı sayesinde seçmen desteğini devama ettirdiği şeklindedir. LDP uzun süre hükümette yer alan parti olduğu için sosyo-ekonomik ve diğer sorunların üstesinden gelmede gösterdiği performans sayesinde kriz zamanlarında ve ekonomik veya güvenlik bağlamında ortaya çıkabilecek sorunların üstesinden gelebilecek her zaman hazır siyasi parti imajı sayesinde kaçınılmaz ve yararlı bir parti olarak görülür. Özellikle kriz zamanlarında zayıf politik karar ve beceriksiz liderlik ithamlarına rağmen, LDP ekonomiyi yönetmek için yeterli uzmanlığı olduğu konusunda seçmenleri ikna etmeyi başarmıştır. Muhalefet partilerinin bir araya gelemeyecek kadar ideolojik bölünmüşlükleri LDP tarafından seçmeni ikna sürecinde etkili bir argüman olarak kullanılır. (Kingston, 2010: 111). Aynı zamanda LDP hükümetlerinin önceki başarıları temelinde seçmen nezdinde elde ettiği krediler, kötü ekonomik koşullarda veya yolsuzluk gibi kamu güveninin sarsıldığı skandal döneminde LDP'nin iktidarını kaybedecek seçmen düşüşünü önler. Diğer bir ifadeyle seçmenler önceki büyük ekonomik başarı hatrına, olumsuz ekonomik koşullarda isteyerek LDP'ye desteğini sürdürür (Burden, 2015: 347-348). Zaman içinde “yüzen seçmenlerin” varlığına rağmen LDP “hazır parti imajı” sayesinde parlamento çoğunluğu azaldığında yeterli seçmen desteği almayı başarmıştır.

Japonya'da oy vermenin değer bölünmelerine dayalı ve sosyo-ekonomik çıkar temelli grup üyeliğine bağlı oy verme davranışı LDP'nin hükümetteki parti olması sayesinde seçmen desteğini devam ettirmesine katkı sunmuştur. Ekonomik başarıları bu grupların desteğini devam ettirmede önemli olduğu gibi ekonomik başarıları sayesinde elde ettiği büyük ekonomi kaynakların yeniden dağıtımını seçmen desteğinin devam

ettirilmesinde LDP'ye avantaj sağlamıştır. Muhalefet partileri arasındaki bölünmüşlüklere karşın LDP'nin bütünlüğünü koruması, zor zamanlarda LDP'yi yönetebilmeye hazır tek parti imajı kazandırmış ve seçmenlerin desteğini devam ettirmesinde bu imaj olumlu etkide bulunmuştur.

4.2.4.3. Muhalefetin Engelleri

Japonya'da muhalefet partileri, LDP hâkimiyetini sonlandıracak birtakım engellere sahiptir. Bunların bir kısmı şu ana kadar ifade edilen çok üyeli seçim çevrelerinde devredilemez tek oy sistemine göre yapılan seçimlerde adaylar arası koordinasyonun zorlukları ve muhalefet partilerinin ideolojik bölünmüşlüğüne bağlı olarak birlikte hareket edememelerinden kaynaklanır. Her iki engel başlangıçta ve sonrasında tek başına hükümet kurabilecek parlamento çoğunluklarına ulaşabilme ve tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğa ulaşamadığı durumlarda iktidarını devam ettirebilmesi için LDP'ye avantaj sağlamıştır. Bunların dışında muhalefet partilerinin ideolojik/siyasal duruşları nedeniyle LDP'nin seçim süreçlerinde onları Japonya için tehlikeli olarak konumlandırması, muhalefet partilerinin politika oluşturma sürecindeki uzlaşmaz tavırları, iktidar tecrübelerinin olmaması nedeniyle seçmen tarafından güven duyulmaması ve iktidar olabilecek çoğunluklara ulaşması beklenmediğinden seçmen tabanını genişletebilecek çekiciliğe sahip olamaması gibi çeşitli etkenler çerçevesinde açıklanmaktadır. Bunların bir ya da birkaçı farklı zamanlarda belirgin olarak LDP'nin hâkim parti konumunu devam ettirmesine katkı sunar.

LDP'nin muhalefet partilerini Japonya için tehlikeli konumlandırabilmesi, muhalefet partilerinin ideolojik/siyasal duruşu etrafında gerçekleşir. Özellikle ana muhalefet partisi JSP ve daha zayıf konumda olan JKP'nin, katı sol ideolojileri ve LDP karşıtı duruşları LDP için fırsatlar yaratır. 1950'li ve 1960'lı yıllarda LDP bu partileri, düzenli olarak "protelerya diktatörlüğünü amaçlayan, parlamenter demokrasi karşıtı komünist bir blok olarak" konumlandırır (Pempel, 1990: 346-347). Dönemin Çin ve Sovyetler Birliğindeki gibi totaliter rejimleri gibi LDP'nin Japonya için tehdit olarak gördüğü örnekler muhalefet partilerini seçmen nezdinde olumsuz konumlandırmasına kolaylıklar sağlar. Muhalefet partilerinin ideolojik olarak demokrasi karşıtı bu tavrı aynı zamanda JSP ve JKP'nin imparator, piyasa ekonomisi, geleneksel değerler gibi Japon seçmenlerin çoğu tarafından değer atfedilen bir dizi kuruma karşı reddedici tavrı ile

desteklenir. Doğal olarak JSP ve JKP'nin mevcut anayasal düzene ve Japon geleneklerine karşı bir duruşa sahip olmaları, LDP'ye alternatif olamayacak anti-demokratik güçler olarak anılmasına neden olur (Köllner, 2005: 9-10). Zaman içerisinde muhalefet partileri değişim gösterebilir de “Soğuk Savaş” dönemi boyunca LDP tarafından bu argümanlar seçim süreçlerinde kullanılmaya devam eder.

Muhalefet partilerinin engellerinden biri de politika oluşturma süreçlerinde muhalefetin yasa önerilerinin sıklıkla pratik ihtiyaçlara cevap vermeyen, vizyonsuz, işe yaramaz, gerçekçi olmayan ve hayal gücünden yoksun olarak LDP tarafından eleştirilmesinden kaynaklanır. Belki de bu eleştirilerin en sofistike biçimi, kentleşme, eğitim ve yüksek ekonomik büyüme yoluyla Japonya'nın post-Marksist bir toplum haline geldiği ve dolayısıyla Muhalefet partilerinin büyük çoğunluğunun Marksist temelli önerilerinin bu yüzden basitçe kökleşemeyecek tohumlar olmasından dolayı yeni seçmen kitlelerini çekebilecek “yaşayabilir” öneriler olmadığı şeklindedir (Pempel, 1975: 64-65, Woronoff, 1990: 60-61). Öte yandan muhalefetin önerdiği politikaların önemli bir kısmı pratik sorunların çözümünü içermez. Aynı zamanda seçmenler tarafından kolayca anlaşılabilir bir dilden ziyade kapalı ve “doktriner” bir dil ile sunulur (Woronof, 1990: 61). Her iki durumdan ötürü seçim süreçlerinde muhalefet partileri, LDP'li politikacılar ve analistler tarafından hem LDP'ye alternatif olma potansiyeli taşıyan yapıcı muhalefet işlevinden uzak (Pempel, 1975: 63), hem de gerçekçi politikalar üretebilme deneyimine sahip olmayan ve hükümet emanet edilemeyecek “amatör” politikacılar grubu olarak ifade edilir (Kamikawa, 2016: 37)

LDP'den hoşnut olmayan seçmenler olsa bile muhalefet partilerinin mevcut durumundan kaynaklı olarak seçmenlerin bir alternatif olduğunu hissedememeleri muhalefetin engellerinden bir diğerini oluşturmaktadır. Seçmenlerin gözünde muhalefet partilerinden hiçbiri hükümetin dizginlerini ele almaya hazır değildir. Bunun nedeni, geniş ve çeşitli seçmen gruplarına dayanan LDP'ye tezat olarak muhalefet partilerinin tek-dar tabanlı seçmen desteği, sendikalar veya dini örgütlenmeler gibi görece kapalı sosyo-ekonomik gruplara bağlılıklarından kaynaklı kendi tikel gruplarının “esirleri” olarak görülmesi olarak ifade edilir. Böylece muhalefet partilerinin bazı özel çıkarların esiri imajıyla sıkışmış hali dar sınırlarının ötesinde seçmen desteğini genişletme ve alternatif arayan seçmenlere çekici gelme ihtimalini ortadan kaldırır (Okimoto, 1988b: 177). Diğer yandan LDP'ye karşı birleşik muhalefet yeteneği gösterememesinin

ötesinde kendi aralarında mücadele eden muhalefet partilerinin LDP'yi yerinden edecek bir tehdit oluşturma potansiyelinin yokluğu kamuoyu güvenini düşürür (Fukui, 1984: 389). Düşük güven düzeyinin sonucu olarak muhalefet partilerinin seçmen desteği artışı gerçekleşmez.

Muhalefet partilerinin iktidara alternatif olma potansiyeli önündeki bu engellere ek olarak iktidar olabilecek çoğunlukları elde etme olasılığının düşüklüğü seçmen desteğini genişletebilmelerine engel olur. Japon siyasetinin bir özelliği olarak hükümet kaynaklarına erişiminin seçmenlerin çıkarlarını sağlamada önemli olduğu gerçeği bu engelin ortaya çıkmasıyla ilişkilidir. Çok üyeli seçim bölgelerinde transfer edilemez tek oy sistemine göre yapılan seçimlerde LDP'li her politikacı tekrar seçilebilmek için seçildiği bölgenin taleplerini genel olarak karşılar. Aynı zamanda seçmenlere, muhalefet parti adaylarına oy vermenin boşa harcanmış oy olacağını yalnızca kendilerinin hükümet olma potansiyeli taşıdığını ve dolayısıyla fayda sağlamak için kendilerinin desteklenmesinin mantıklı olduğunu seçim süreçlerinde dile getirir. Fayda-maliyet ilişkisi içerisinde LDP adayları seçmen desteğini devam ettirirken, muhalefet partileri genellikle toplumun yabancılaşmış kısımlarından ve ideolojik temelli olarak oy almaya devam eder (Stockwin, 2011: 96-97). Bu minvalde LDP'nin hâkim parti konumuna sahip olması yıllar içinde seçmenlere sağladığı faydalar itibariyle seçmen desteğini sürdürülebilir kılarken, kazananın büyük oranda belli olması nedeniyle muhalefet partileriyle hareket etmenin maliyeti hem oy desteğini artırma hem de potansiyel adayları kendi partilerine dahil edebilme sürecinde muhalefet partileri için önemli bir dezavantaj oluşturur.

Japonya'da muhalefet partilerinin yapısal ve taktiksel özellikleri itibariyle gerek LDP tarafından seçmen nezdinde olumsuz bir biçimde konumlandırılması gerekse bu partilerin muhafazakâr değerler karşıtı duruşunu değişen koşullara göre yenileyerek yapıcı ve işlevsel politika alanı oluşturmadaki başarısızlığı LDP hâkimiyetini sonlandırabilecek geniş seçmen desteğine ulaşabilmeleri önünde engeller. Üstelik muhalefet partilerinin hükümet deneyiminin olmaması ve partiler arasındaki zayıf iş birliği nedeniyle gerçekçi bir alternatif sunabilme olanaksızlığı, LDP'nin hükümet kurabilecek tek parti imajının yerleştirmesine yardımcı olur. Hal böyleyken, muhalefet partilerinin engelleri ve bunların LDP tarafından kullanabilme başarısı LDP'nin hâkim parti konumunu sürdürmesine imkân tanır.

4.2.4.4. LDP'nin Hükümet Performansı

LDP'nin 1955'ten 1993'e kadar süren hâkim parti dönemi boyunca ekonomi ve refah performansına dayalı olan hükümet performansı seçmen desteğini devam ettirmede başlıca rol oynar. İkinci Dünya Savaşı'nın yıkımının getirdiği sorunların çözümü ve ekonomik yeniden yapılanma ihtiyacı (Sakamoto, 1999: 24), savaş sonrası yıllarda Japonya'nın temel gündemi ve LDP'yi farklı muhafazakâr partilerin birleşmesiyle ortaya çıkarıcı itici güç olmuştur. LDP hâkimiyetinin başladığı 1955'ten 1990'lara kadar yüksek ekonomik büyümeye bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik güç, "Japan Mucizesi" olarak tanımlanır (Johnson, 1982: 3). Savaş sonrası yıllardaki istikrarsız koalisyon hükümetlerine göre, 1955 sonrası LDP hâkimiyetiyle sağlanan hükümet istikrarı ve uygun ekonomi politikaları koordinasyonu "mucize"nin gerçekleşmesinde belirgin bir yere sahiptir (Iyoda, 2010: 6-7). LDP'nin ekonomik başarılarına, ekonomik başarıların da LDP hâkimiyetine katkısı; ekonomi performansı ve refah performansı olmak üzere iki başlıkta incelenebilir.

4.2.4.4.1. Ekonomi Performansı

1955-1990 yılları arasında Japonya ekonomisi, yüksek ekonomik büyüme, kişi başına düşen milli gelirin yükselişi, düşük işsizlik oranları ve 1970'lerdeki uluslararası ekonomik krizlerin etkisiyle artan enflasyon oranları hariç nispeten düşük enflasyon oranlarına sahip ekonomi görünümündedir. Şekil 3.'e bakıldığında, özellikle LDP hâkimiyetinin olduğu 1960-1970 yılları arasında ekonomik büyüme oranları %10 civarında ve genellikle çift hanelidir. 1971 "Nixon Şoku" (Dolar Şoku) sonrası Japon Yen'inin değerlenmesi ve 1973 Dünya Petrol Krizi yılları hariç (Noble, 2016: 188), 1990'a kadar ekonomik büyüme ortalama %4 civarında belirli bir seviyede devam etmiştir. İşsizlik, LDP'nin hâkim parti konumunu boyunca %1-2 civarında değişkenlik göstermekle birlikte oldukça düşük seviyededir. Milli gelir 1960'lı yıllarda LDP hükümetinin geliri ikiye katlama planı çerçevesinde katlanarak artmıştır. 1960'ta 458 dolar olan kişi başına düşen milli gelir 1970'te 1,961, 1980'de 8,902 ve 1990'da 23,800 dolara yükselerek istikrarlı bir artış göstermiştir. Enflasyon oranları ise, 1960'tan 1972'e kadar %5-7 civarında görülürken, 1970'li yıllarda dünya petrol krizi ve uluslararası ekonomik krizlerin de etkisiyle 1973'te %11,56, 1974'te %23,23, 1975'te

%11,86 gibi yüksek oranlara ulaşmıştır. Daha sonraki yıllarda ise enflasyon oranlarında kademeli olarak düşüş eğilimi gözlenir.

Japonya'nın hızlı ekonomik kalkınmasını destekleyen en önemli faktörlerden biri yüksek ihracattır. Japonya, uzunca bir süre yüksek ihracat düşük ithalata bağlı dış ticaret fazlası vermiştir. Bu alanda Japonya'nın başarısı büyük oranda Birleşik Devletlerin Soğuk Savaş müttefiklerine sağladığı istikrarlı uluslararası ekonomik ortama bağlı olarak şekillenir. Ekonomik çevre özellikle Japonya için yararlıdır; Düşük fiyatlı “Yen” Japon ürünlerinin ABD pazarındaki fiyatını aşağı çeker ve düşük fiyat seviyesindeki ham madde, özellikle petrol, Japonya'nın bu materyallerin ithalatına olan bağımlılığını azaltır. Bununla birlikte, 1970'lerin başında ABD ve Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü koordineli bir şekilde ham petrol fiyatını yükseltmesi ve ABD'nin döviz kuru korumasına yönelik yaptığı düzenlemeler Yen'in değer kazanmasına neden olarak Japon ekonomisindeki büyümeyi yavaşlatır (Kawabata, 2006: 47-48). Yine Japonya'nın ikinci dünya savaşı sonrası ordu kurmasına izin verilmemesi ve savunmasının büyük oranda ABD tarafından üstlenilmesi ulusal kaynakların ekonomik büyüme ve ihracata ayrılmasını sağlar (Sakamoto, 1999: 27-28). Bununla birlikte Japonya ekonomisinin gelişimi sürecinde kullanılan ekonomi politikası araçlarının çeşitliliği ve etkileri detaylı bir ekonomik analizi gerekli kılmaktadır. Ancak araştırmamızın konusu dışında olduğu için bunlara yer verilmemiştir. Japonya ekonomisinin gelişimi LDP hükümetleri döneminde olduğundan dolayı, bu sürece yönelik LDP'nin; katkıları ve hâkim parti konumunu devam ettirebilmesi için ekonomik gelişmelerden kaynaklı avantajlarına odaklanılmıştır.

Japonya'da periyodik ve serbest seçimler olmasına rağmen, siyasal iktidarın otuz sekiz yıl boyunca değişme göstermeyerek LDP tarafından kullanılması istikrarlı bir ekonomik ortam sağlayarak Japonya'nın ekonomik büyümesine katkıda bulunur. Bu açıdan bakıldığında, şirketler gelecekte farklı bir hükümetin iş başına gelmesi ve ekonomi politikasını tersine döndüreceği yönünde endişesi taşımayarak uzun vadeli yatırımlar yapmaya daha istekli davranmışlardır (Cargill ve Sakamoto, 2008: 46). Hükümet istikrarı şirketlerin büyümesini sağlarken, büyüyen şirketlerin ihracat oranındaki artışlar ekonomik büyüme için katalizör görevi görmüştür.

Yine de Japonya'nın ekonomik gelişmesinde LDP'nin hükümet istikrarı kadar Uluslararası Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'nın (Ministry of International Trade and Industry, MITI) özel bir yeri olduğunu belirtmek gerekir. Bu Bakanlık, endüstriyel konsolidasyon için şirketler arasındaki birleşmeleri teşvik ederek ve ihracata yönelik yüksek potansiyelli firmalara endüstriyel yenilikler için kıt finansal kaynakları tahsis ederek özel sektör faaliyetlerine aktif bir şekilde müdahale etmiştir (Kawabata, 2006: 45-47). Ayrıca Bakanlık, sadece uzun vadeli bir sanayi vizyonu çerçevesinde geniş hedefleri belirlemekle kalmayarak, büyük şirketler arasından gelen somut politika önerilerini müzakere eder. LDP, politika önerilerinin müzakere aşamasında özel çıkar grupları adına Bakanlık bürokratlarını etkilemeye çalışabilir, fakat bir kez anlaşmaya varıldığında LDP'nin müdahale şansı çok düşük kalmaktadır (Okimoto, 1988a: 179). Böylece Bakanlık, siyasi etkilerle olası değişimi minimize endüstriyel politikaların belirlenmesi ve yürütülmesinde sürekliliği sağlamaya çalışır.

Uluslararası Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'nın endüstriyel politikadaki olağanüstü başarısı zamanla LDP'den özerk bir alanda konumlanmasını sağlar. LDP hükümetleri ise, bürokratların, iş dünyasının ve eski bürokratlardan oluşan parti politikacılarının uyumu sayesinde ekonomi alanında dolaylı etkiler de bulunur. LDP'nin dolaylı etkileri, parlamentoda çoğunluğu koruma yoluyla sosyalist ideoloji temelli olan muhalefet partilerinin hükümet etmesini önleyerek, bürokrasi ve iş çevrelerinin sanayileşme arayışında hareket özgürlüğü sağlama biçiminde gerçekleşmiştir (Masumi, 1988: 299-300). Japonya ekonomisinin gelişimine ilişkin faktörlerin ve aktörlerin çeşitliliği göz önüne alındığında, uygun ekonomik ortamda aktörler arası iş birliğinin ekonomik gelişme açısından önemli olduğu ifade edilebilir. Bu süreçte, LDP ile Uluslararası Ticaret ve Sanayi Bakanlığı ve Büyük Şirketler arasındaki iş birliği Japonya ekonomisinin gelişmesine ve dolayısıyla da LDP hâkimiyetinin devam etmesine katkı sunar. Çoğunlukla bu ilişki LDP'nin hâkim parti konumunu sürdürülmesine imkân tanıyan “demir üçgen” (Pempel, 2010: 238), olarak resmedilir. Pempel (2010: 234), 1993'te LDP'nin hâkim parti konumunun sonlanışında, pozitif olarak birbirine bağlanmış olan siyaset ve ekonomi aktörlerinin 1990'lardan itibaren bağımsız olarak hareket etmesinin, dolayısıyla da LDP'nin pozitif ekonomik sonuçlar yaratma kabiliyetini kaybetmesinin etkili olduğunu ifade eder.

LDP hükümetleri altında gerçekleşen Japonya'nın hızlı ekonomik kalkınması LDP'ye hâkim parti konumunu devam ettirebilmesi açısından birtakım fırsatlar doğurmuştur. Bunlardan ilki, büyük şirketler LDP'ye seçim kampanyalarının finansmanı amacıyla mali katkıda bulunurlar. Çok üyeli seçim çevrelerinde transfer edilemez oy sistemine göre yapılan seçimlerde, LDP adayları seçim dışı harcamalarını da bu şirketlerden elde edilen mali katkılardan karşılayarak belirli bir alanda seçmen desteğini muhafaza edebilmek amacıyla kişisel destek kuruluşlarını kurarlar (Noble, 1998: 28). Bu kuruluşlar sayesinde adaylar arasındaki oy dağılımının koordinasyonu sağlanır ve seçim dışı zamanlarda seçmen taleplerin toplanması/karşılanması yoluyla aday-seçmen bağı canlı tutulur. Japonya'nın ekonomik performansına göre büyüyen şirketlerin LDP'ye mali katkıları; üyelere, sendika veya dini örgütlenmelerden aldıkları mali ve örgütsel destekle kıt kaynaklara sahip muhalefet partileri karşısında LDP'ye üstünlük sağlar.

LDP hükümetleri döneminde büyüyen Japonya ekonomisi, LDP'nin çekirdek seçmen desteğini korumak amacıyla ekonomik enstrümanları kullanabilmesinde kolaylık sağlar. Çiftçilere verilen sübvansiyonlar, küçük ve orta ölçekli işletmelere tanınan vergi indirimleri ve teşvikler, serbest meslek çalışanlarına vergi indirimleri, kamu işleri projeleri yoluyla kırsal alanda istihdamın genişletilmesi ve kırsal alanlardaki küçük inşaat şirketlerine yönelik yol, köprü, okul yapımı gibi kamu işleri projelerine dahil olmalarını zorunlu kılan belirli kota sisteminin uygulanması gibi birçok alanda (Estevez-Abe, 2008: 146-147; Beason ve Patterson, 2012: 115-116), LDP çekirdek seçmen desteğini korumak üzere politikalar uygulamıştır.

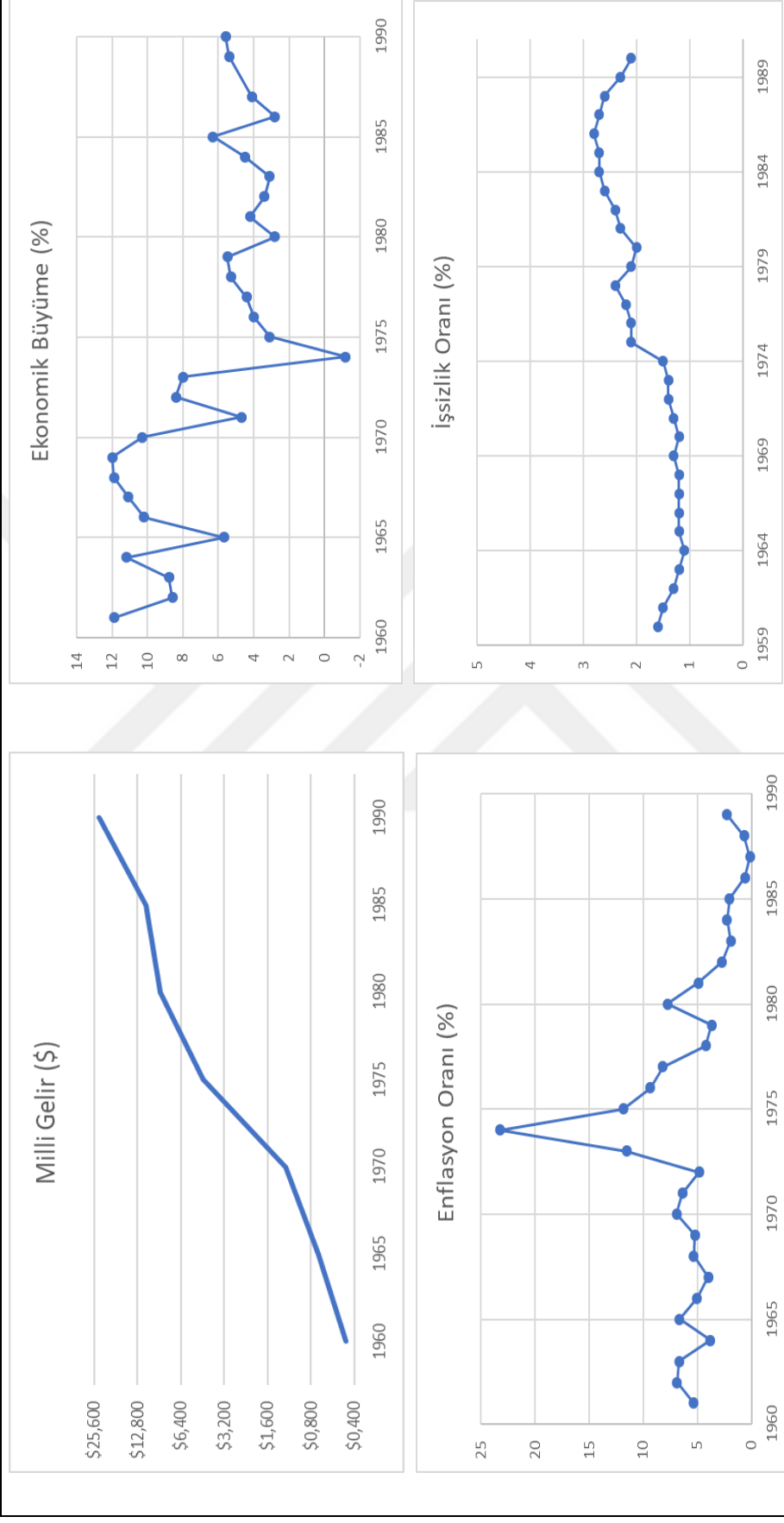
Somut olarak bakıldığında, çiftçileri, özellikle pirinç üreticilerini, uluslararası rekabetten korumak amacıyla ithalat yasağı ve hükümet tarafından yüksek fiyat alınarak alım yapılması uygulaması LDP'nin hâkim parti konumunun sonlandığı 1993'e kadar devam etmiştir. LDP'nin hâkim parti dönemi boyunca istihdamın %80'i gibi bir oranı karşılayan küçük ve orta ölçekli işletmeler, değişen ekonomik koşullar karşısında zayıfladıklarında iflaslarını önlemek için LDP tarafından teşvikler ve vergi indirimleri yoluyla desteklenmiştir. Kırsal alanlar özellikle de LDP'nin kazanma ağırlığına göre kamu işleri projelerine ayrılan bütçelerden daha fazla pay aldığı ifade edilir. Temelde kırsal inşaat şirketleri eliyle yürütülen kamu işleri projeleri bu kapsamda değerlendirilir. Kohno ve Nishizawa (1990: 165), 1955'ten 1985'e kadar otuz yıllık dönem için

Japonya'nın seçim bölgelerini hedef alan inşaat projelerine yönelik hükümet harcamalarını inceleyen araştırmalarında inşaat projelerine yapılan harcamaların bir seçim gerçekleştiği aylarda önemli ölçüde arttığını göstermektedirler.

Kırsal alanlara yönelik hükümet harcamalarının artışı, Japonya ekonomisinin gelişim sürecinde sanayinin Tokyo ve Osaka gibi metropollerde yoğunlaşması ve zamanla büyük şirketlerin maliyetleri düşürmek amacıyla üretim yerlerini yurtdışına çıkarmalarından dolayı kırsal alanların hükümet harcamalarına daha fazla bağımlı hale gelmesinin bir sonucudur. Seçmen desteğini devam ettirebilmek için küçük inşaat şirketlerinin desteklenerek istihdam ve kırsal seçmenlerin gelir artışını sağlamak amacıyla kamu işleri projelerini içeren politikalar LDP tarafından izlenmiştir (Kabawata, 2006: 55).

LDP hâkimiyetine etkileri bakımından ekonomik gelişmenin üçüncüsü muhalefet partilerinin kendilerini alternatif hükümet partileri olarak sunamamalarına yol açmıştır. Bunun nedeni, ilk olarak ekonomik genişleme ve hükümetin ekonomik faydaları, sadece muhalefet partilerinin temelini zayıflatmakla kalmayıp, aynı zamanda LDP'yi destekleyen muhafazakâr bloğun temelini pekiştirir (Kawabata, 2006: 47). Diğer neden ise, hızlı ekonomik büyüme sürecinde nispeten eşit bir gelir dağılımını sağlamaya katkıda bulunan kamu politikalarına verilen önem sayesinde sınıf farklılıklarına ilişkin algıların önemli ölçüde zayıflatılmasından kaynaklanır. Japonların büyük çoğunluğu bu dönemde kendilerini orta sınıfın bir parçası görerek sınıf temelli temyizlere daha fazla kayıtsız kaldılar (Curtis, 1999: 32). Ayrıca LDP'nin hâkim parti olarak konumlanmaya başlamasıyla 1970'lere doğru ekonomik başarılar, muhalefet partilerinin uygulanabilir ekonomik alternatifler sunmalarına olanak tanımamıştır (Pempel, 1997: 342). Hem sınıf temelli politikalara ilişkin ilgisizlik hem de hali hazırda zenginleşen ekonomiye alternatif ekonomi politikası sunma olanaksızlığı, sınıf temelli politikalarla seçmen desteği çekmeye çalışan ana muhalefet partisi JSP başta olmak üzere, JKP, DSP gibi diğer küçük sol partilerin LDP hükümetlerini sonlandıracak bir oy potansiyeline ulaşmaları önünde engel olduğu söylenebilir. Ancak, hızlı ekonomik büyümenin negatif dışsallıkları itibariyle ortaya çıkan refah sorunları muhalefet partilerinin LDP'yi zorlayacak yeni argümanlar elde etmesini sağlamıştır. Bu bakımdan ekonomi alanındaki gelişmelere ek olarak refah taleplerine cevap verebilme kapasitesi LDP'nin hâkim parti konumunun devam etmesinde önemli bir yer tutmaktadır.

Şekil 3. Japonya'da LDP'nin Hâkim Parti Dönemi, Milli Gelir, Ekonomik Büyüme, Enflasyon ve İşsizlik Oranları

Kaynak: Şekli aşağıdaki kaynaklarda yer alan verilerden hareketle tarafımızca oluşturulmuştur.

<https://www.inflation.eu/inflation-rates/japan/historic-inflation/cpi-inflation-japan.aspx>, e.t. 11.10.2017.

https://www.icps.cat/archivos/WorkingPapers/WP_I_81.pdf?noga=1, e.t. 11.10.2017.

4.2.4.4.2. Refah Performansı

LDP, 1955'te kuruluşundan itibaren refah politikalarına önem vermiştir. 1958 seçimlerinden sonra seçim sürecinde refah politikaları temelinde en önemli vaadi olan evrensel sağlık sigortasını ve emeklilik sistemine ilişkin düzenlemeleri hayata geçirir. Refah politikalarına ilişkin bu düzenlemelerden sonra 1960'ta Başbakan Ikeda; ülkede tek bir açlık ya da yoksulluktan sıkıntı çeken bir kişinin olmayacağını garanti edecek şekilde sosyal güvence sistemini genişletmeyi hedeflediklerini ifade eder (Calder, 1988: 367). Burada şunu belirtmek gerekir ki, Japonya'da refah sağlamaya yönelik faaliyetler yalnızca devlet tarafından gerçekleştirilmez. Japonya'da refah dağıtımı ikili yapıdadır. Büyük şirket çalışanları şirket refahından pay alırken, küçük işletme çalışanları ve serbest meslek sahipleri hükümet tarafından sağlanan refaha ihtiyaç duyarlar. LDP hükümetleri, büyük şirket çalışanları için refah kapsamında harcamalara ihtiyaç olmadığından, sahip olduğu kaynakları küçük ve orta ölçekli işletmelerdeki işçiler, çiftçiler ve diğer şirket refahından pay almayan kesim için cömertçe kullanarak gücünü muhafaza edebilmiştir (Cargill ve Sakamoto, 44).

LDP'nin hâkim parti konumunu devam ettirebilmesi açısından refah politikaları alanında gösterdiği performans, çoğu zaman muhalefet partilerinin refah sorunlarına yönelik geliştirdiği politikalarla güç kazanmaya başlaması sonrası artmıştır. Bu açıdan ilk olarak, 1950'lerin sonlarında ana muhalefet partisi JSP'nin refah sorunlarını gündeme taşımasıyla çekiciliğini artırması, 1967'de Tokyo Valiliği seçimlerini kazanması LDP'nin refah performansını artırmasını sağlar. İkincisi, 1960'ların sonlarına doğru hızlı ekonomik büyümenin negatif dışsallıkları olarak ifade edilen çevre sorunları muhalefet partilerinin yerel yönetimlerde seçim başarılarını artırması LDP'yi bu sorunların çözümüne itmiştir. Üçüncüsü, hızlı ekonomik büyümenin etkisiyle büyük şirket çalışanlarının refahı artarken, LDP'nin oy deposu olan kırsal bölgelerde yaşayanlar ve küçük ve orta işletmelerdeki çalışanlar gibi LDP'nin çekirdek seçmen desteğini oluşturan toplumsal gruplar refah konusunda dezavantajlı olmuşlardır. Dördüncüsü ise, hızlı ekonomik büyümeye bağlı olarak 1960'ların ortalarından itibaren sanayinin yoğunlaştığı kentlere göçlerin artışı, kentli seçmenlerin sayısını artırmış, kentlerdeki yaşam maliyetinin yüksekliliği ve kentli seçmenlerden yeni destek grupları çekme amacı LDP'nin refah politikaları performansına etki etmiştir (Takeshi ve Masako, 147; Kabawata, 2006: 47-50; Kasza ve Horie, 2016: 146). Dolayısıyla

LDP'nin hâkim parti konumunu koruması, bu dönemde ortaya çıkan refah taleplerine yanıt verebilme kapasitesiyle mümkün olmuştur

LDP muhalefet partilerinin etkisi ve hızlı ekonomik büyüme kaynaklı refah sorunları çözmek amacıyla, “yapısal uyum” başlığı altında ekonomik açıdan dezavantajlı duruma sahip olanların refah kapsamını genişletir. 1960'lar boyunca neredeyse LDP hükümetleri her yıl, sağlık ve emeklilik politikalarının şartlarını iyileştirmiştir. 1970'lerde ise muhalefet partilerinin yerelde güç kazanmasıyla birlikte, öne çıkan refah sorunlarından çevre sorunlarına ilişkin birtakım düzenlemeleri hayata geçirmiştir. 1971'de çevre kirliliğini kontrol etmek için bir düzineden fazla yasa çıkarır ve Çevre Ajansı'nı kurarak kirliliğinin denetimi sağlamayı amaçlamıştır. LDP'nin çabaları ve Japonya'nın bu açıdan şanslı coğrafyası nedeniyle, kirlilik konusu on yılın sonunda ulusal politik gündemden düşmüştür (Beason ve Patterson, 2012: 118-119). Böylece muhalefet partileri tarafından seçim süreçlerinde işlenen konulara, LDP çözüm üretmekle seçim süreçlerindeki zorluklarını hafifletmiş ve hâkim parti konumunu korumak amacıyla gerektiğinde muhalefet partilerinin ürettiği politikaları hayata geçirebilecek esnekliğe sahip olduğunu göstermiştir.

1970'li yıllarda refah performansına ilişkin diğer gelişmeler, LDP'nin, artan kentleşmeye bağlı olarak düşen seçmen desteği sonrası yeni seçmen gruplarını çekebilme amacıyla yaşanır. 1973'te Başbakan Tanaka, LDP'nin oy düşüşünü tersine çevirmek ve kentli seçmenler arasında oy oranını artırmak amacıyla, “Takımadalarının Yeniden Yapılandırılması Planını” çerçevesinde refah programlarını hayata geçirmeye başlar. 1973 yılını “Refah Devletinin Doğum Yılı” (Fukushi Gannen) ilan eder. Bu çerçevede işçilere yönelik ucuz konut programları, çocuk yardımlarının artırılması, işsizlik sigortasının kapsamının ve faydalarının genişletilmesi, emekli maaşlarının tüketici fiyatlarına endekslenmesi, yaşlılık aylıklarının artırılması ve yaşlılara bedelsiz sağlık bakımı gibi yaşam kalitesini artırmaya yönelik birçok düzenleme yapılır. 1960-75 arası dönemde Japonya'nın reel GSYH'si yıllık ortalama %8,6'lık hızla artarken, hükümetin reel refah harcamaları %12,8 gibi bir oranla daha hızlı artış göstermiştir (Estavez-Abe, 2008: 138; Kasza, 2011: 194).

1980'lerin başından itibaren ekonomik toparlanma ve Başbakan Ohira'nın ölümü sonrası Ohira'ya sempatinin getirdiği oylar ile seçmen desteğinde yeniden toparlanma

yaşayan LDP (Reed ve Brunk, 1984: 63), tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğu sağlayabilmesiyle birlikte, seçmen desteğini devam ettirebilmek için refah harcamalarına devam eder. Sağlık yardımı, vergi muafiyeti, sübvansiyonlar, ithal korumacı politikalar, yaşlılık yardımları gibi birçok alanda gerçekleştirilen düzenlemelerle, ekonomik sıkıntılarının baş göstereceği 1989'a kadar Japonya'nın dokuz yıllık refah harcamalarındaki artış tüm sanayileşmiş ülkelerden daha yüksek olmuştur (Stockwin, 1988: 36; Kasza, 2011: 195-196). Böylece hükümet performansı anlamında LDP'nin otuz sekiz yıllık hâkim parti sürecinin ilk yarısı "ekonomik mucizenin" gerçekleştiği, Japon ekonomisinin büyüdüğü yıllar olurken, ikinci yarısı ekonomik büyümenin negatif dışsallıklarının azaltılması amacıyla refah harcamalarının arttığı yıllar olmuştur. Birbirini besleyen iki süreç LDP'nin seçmen desteğini devam ettirerek hâkim parti konumunun sürdürülmesine olanak tanımıştır.

4.2.5. LDP'nin Hâkim Parti Konumunun Sonlanması

LDP, 18 Temmuz 1993 seçimleri sonrası 511 sandalyeli temsilciler meclisinde 223 sandalye kazanarak en büyük parti olarak yerini alır (Hori, 2005:60). Ancak hükümet edebilmek için meclisin salt çoğunluğundan yoksundur. Benzer bir durumun yaşandığı 1976 seçimleri sonrası LDP, muhalefet partilerinin birlikte koalisyon kurabilme beceresini gösterememelerinden dolayı azınlık hükümeti olarak iktidarını sürdürebilmiştir. 1976 seçimlerinden farklı olarak, 1993'te Komünist Parti hariç LDP'den doğan yeni partiler ve diğer muhalefet partilerinin dahil olduğu yedi partili hükümet koalisyonu kurulmuş ve LDP'nin 1955'ten beri devam eden 38 yıllık hâkim parti konumu sona ermiştir (Mochizuki, 1995: 9). LDP'nin hâkim parti konumunun sonlanışını resmeden bu kurumsal sürecin ortaya çıkışı; 1980'lerin ortalarından itibaren küresel değişim/dönüşüm sürecinin Japonya'ya yansımaları, bir dizi siyasal yolsuzluk ve skandallar, değişen seçmen yapısı, sosyo-ekonomik ve siyasal krizlerin çözümündeki başarısızlıklar, LDP'nin parçalanmasına yol açacak parti içinden yükselen reform talepleri gibi birbirleriyle bağlantılı ve birbirlerini besleyen birtakım gelişmelere dayanmaktadır.

Japonya'da siyasete etki eden başlıca küresel değişim/dönüşüm süreci 1989 yılında başlamaktadır. 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılışı ve 1991'de Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle Doğu-Batı bloku arasında ikinci dünya savaşından beri devam

eden “Soğuk Savaş” sona ermiştir. Bu süreçte, sosyalist yapının küresel olarak çözülmesi, komünizmin ve hatta sosyalizmin başarısızlığı olarak nitelendirilen gelişmelerle Soğuk Savaş’ın Batı bloku lehine sona ermesi, o dönemde “kapitalizmin zaferi”, “liberal demokrasinin zaferi”, “tarihin sonu” olarak tasvir edilmiştir (Lida, 1994: 51). Küresel anlamda tarihsel dönüm noktalarından birini oluşturan bu sürecin Japonya’ya yansımaları ise siyasal ve ekonomik olmak üzere iki düzeyde görülür.

Siyasal olarak bakıldığında, soğuk savaşın sona ermesi Japonya’da partiler arası rekabeti yeniden yapılandırmıştır. İkinci dünya savaşı sonrası, özellikle güvenlik politikaları alanında LDP’nin anti-Komünizm, muhalefet partilerinin ise anti-Amerikancılık tavrı temelinde şekillenen ideolojik çatışmaların belirginliği azalmıştır. Ayrıca, sosyalist ideolojinin küresel düzeydeki başarısızlığı Japonya’da geleneksel Sol’un çekiciliğini ve güvenilirliğini zayıflatır (Mochizuki, 1995: 5-6). Ana muhalefet partisi JSP, 1991 kongresinde partisinin ismini Sosyal Demokrat Parti’ye dönüştürerek kapitalizm ile sosyalizm arasında bir ideolojik konumlanmaya doğru yönelerek pragmatik ve açık tarza sahip merkez sol veya merkez olarak nitelendirilebilecek bir siyasal pozisyona evrilir (Stockwin, 1991: 291). Bununla birlikte, hâkim parti konumunun başlangıcında, LDP’yi bir araya getiren Sol tehdidin ortadan kalkması, LDP içerisindeki merkezci kuvvetin zayıflamasına neden olur. Aynı zamanda, Sol’un dönüşümü ve parti rekabetini yapılandıran eski bölünmelerin ortadan kalkması doğal olarak LDP’den ayrılan politikacılar ile muhalefet partileri arasındaki siyasal ittifakları daha mümkün hale getirmiştir (Mochizuki, 1995: 6-7). Parti siyasetine ilişkin yaşanan bu değişimlerin LDP hâkimiyetinin sonlanması açısından önemi, 1990’ların başlarında LDP’den doğan yeni partiler ile sol partilerin 1993’te hükümet koalisyonu kurmasıyla daha da anlam kazanmıştır.

LDP’nin parçalanma sürecine geçmeden önce Soğuk Savaş’ın sona ermesinin Japonya’ya ekonomik etkilerini ele almak, LDP’den doğan yeni partilerin ortaya çıkış nedenlerini anlamayı kolaylaştırır. Ekonomik açıdan bakıldığında, Soğuk Savaş’ın sona ermesi Japonya’da 1980’lerin başlarından itibaren ortaya çıkan ekonomik sorunları derinleştirmiştir. LDP’nin, politik olarak yararlandığı, 1960’lar ve 1970’lerdeki yüksek ekonomik büyüme süreci; Japonya’nın Soğuk Savaş döneminde Batı Bloku’nda yer alması, stratejik önemi nedeniyle ABD ve Batı Avrupa ülkelerinin destekleri ve bu ülkelere yönelik yüksek ihracat oranıyla gerçekleşir. Soğuk Savaşın sona ermesiyle

ABD ve Batı Avrupa ülkelerindeki yüksek işsizlik düzeyleri, ekonomik sorunların baş göstermesi ve bu ülkelerin öncelikleri arasında Japonya'nın bulunmaması Japonya'da ekonomik büyüme sürecini yavaşlatır (Tadokoro, 1994: 1008). 1992'de ekonomik büyüme oranı %1,5 düzeyinde gerçekleşmiştir (Hori, 2005: 55-56). LDP'nin hâkim parti konumunun sona erdiği 1993'te ise beklenti %0 büyüme oranı şeklindeydi (Noble, 1994: 23 24). Netice de ABD'nin Japonya'nın çıkarlarını koruması, alan açması ve isteklerini yerine getirmesi, özgeciliğinden değil Sovyetlerin Birliğinin küresel stratejilerine karşı bir hamle yapma ihtiyacından kaynaklandığı savunulur (Todokoro, 1994: 1008).

Öte yandan, 1980'lerin başlarından itibaren Japonya ekonomisinin büyüme oranları aşağı doğru seyir izlemiştir. 1960'larda ve 1970'lerde sırasıyla %10,42 ve %4,55 ortalama ekonomik büyüme oranları, 1981'den 1987'ye kadar olan dönemde ortalama %3,71 seviyelerindedir. 1990'larda daha kötüleşen %1'lerdeki ekonomik büyüme öncesinde, 1980'lerin başlarından itibaren LDP, eski dönemdeki hızlı ekonomik büyümenin avantajlarından yararlanamıyordu (Hori, 2005: 55-56). Dahası 1990'larda ekonomik büyümenin çok düşük seviyelerde gerçekleşmesi, ekonomide oluşan balonun patlaması olarak değerlendirilirken; arazi ve stok fiyatlarının düşmesini, işsizliğin kritik seviyelere yükselmesini, işsizliğin görünürlüğü ve iş bulmada artan güçlükleri, artan iflasları, düşük doğum oranına karşılık yaşlı nüfusun artmasına bağlı sosyal güvenlik sisteminde oluşan sorunları, tüketici talebinde depresyonu ve diğer mali huzursuzlukları beraberinde getirir (Lida, 1994: 59-60). Bunlar daha önce ekonomik başarılarla dayalı olarak seçmen desteğini devam ettiren LDP için dramatik dönüşümünü temsil eder.

1990'ların başlarında ekonomik sorunların zirveye çıkmasıyla LDP hâkimiyetinin sonlanması arasındaki ilişki, LDP'nin ekonomi politikalarından kaynaklı avantajlarını kaybetmesiyle açıklanır. Neticede LDP hükümetlerinin ekonomi politikaları; korumacı ticaret uygulamalarını kapsayan bir dizi hükümet düzenlemeleri ve kontrolleri, çalışanlara işveren sadakati için şirketlerin desteklenmesi, uzun vadeli ekonomik stratejiler ve endüstriyel kalkınmaya aktif devlet müdahalesi gibi unsurları içermiştir. Bununla birlikte ekonomi yönetimi, bürokrasi, politikacılar ve çıkar grupları arasındaki simbiyotik ilişkilerle yürütülmüştür (Tadokoro, 1994: 1008).

Başarılı ekonomik performansla LDP temel destek aldığı gruplara ekonomik ayrıcalıklar sağlayarak istikrarlı bir seçmen desteği oluşturabilmiştir. Örneğin LDP, çiftçileri ve küçük işletmeleri desteklemek amacıyla ithalat kısıtlamaları ve sübvansiyona dayalı korumacı ekonomi politikaları aracılığıyla bu grupların desteğini alır. Ancak ekonomik krizin baş göstermesiyle, küreselleşen ekonomide rekabet eden büyük şirketler Japonya'nın ithalat kısıtlamalarına karşılık farklı ülkelerde kısıtlamalara maruz kalırlar. Doğal olarak büyük şirketler kısıtlamalarının kaldırılmasının küresel rekabetteki önemine dikkat çekerek talepte bulunurlar. Diğer yandan kırsal alanlara göre dağıtım sürecinden daha az yararlanan kentli seçmenler, tüketim vergilerine dayalı artan yüklerinden dolayı memnuniyetsizliklerini dile getirirlerdir. Kentli seçmenlerin desteğini almak amacıyla LDP'nin fiyatları düşürmeye yönelik bir politika oluşturması ise çiftçilerin ve küçük işletme sahiplerinin çıkarlarına ters düşmüştür. Ekonomi politikalarının uygulanması sürecinde yaşanan tezatlıklar ve buna bağlı gerilimler LDP içerisindeki politikacılar arasında sık sık çatışmaların oluşmasına neden olur (Hori, 2005: 55-56). Dolayısıyla ekonomik sıkıntılar çıkarların çatışmasına neden olarak, çok üyeli seçim çevrelerinde rekabet eden LDP adaylarının daha önceleri seçmen gruplarına "faydaları dağıt-desteği al" şeklinde gerçekleşen istikrarlı seçmen desteğinin sürdürülmesine, sayıları artan ve parti sadakati zayıf olan kentli seçmenlerden yeni destekler çekmesine engel olmuştur (Pempel, 1997: 357, Patterson ve Maeda, 2007: 422-423). LDP yönetimi tarafından uzlaştırılmayan veya yönetilemeyen çıkar çatışması, LDP'nin bölünmesine ve dolayısıyla yeni partilerin doğuşuna zemin hazırlayacaktır.

Ekonomi alanındaki sıkıntıların başladığı 1980'lerin sonlarına doğru ardı ardına ortaya çıkan siyasal yolsuzluklar ve skandallar LDP hâkimiyetinin sonlanmasına etki eden bir diğer nedendir. İlk olarak Başbakan Takeshita Noboru'nun 1989'da istifasına yol açan "Recruit Skandalı" olarak ifade edilen henüz listelenmemiş şirket hisselerinden usulsüz hisse alımı yoluyla büyük karlar elde ettiğine ilişkin yolsuzluklar ortaya çıkar. Başbakan Takeshita dışında bazı LDP'li ve muhalefet partili politikacıların da benzer şekilde hisse aldığı belirtilir. İkincisi, Başbakan Unu Sosuke'nin bir kadınla gayri meşru birlikteliğinin ortaya çıkmasıyla gerçekleşir. Uno Sosuke yalnızca 69 gün başbakanlık yapmıştır. Üçüncüsü ise, Sagawa Kyubin şirketinden LDP içindeki en büyük hizibin lideri ve LDP Başkan Yardımcısı Shin Kanemaru'nun 500 milyon yen tutarında

yasadışı siyasal fon elde etmesiyle ilgilidir. Bunlara ek olarak, kamu işlerini güvence altına almak isteyen birçok inşaat şirketinin irili ufaklı rüşvet skandalları gündemde yer etmiştir (Shinoda, 2013: 48-53). Curtis (1999: 76-78), yolsuzlukların Japon siyasetinde yeni bir durum olmadığını, öncekilerden farklı olarak ekonomik krizlerle birlikte ortaya çıktığı için etki düzeyinin yüksek olduğundan bahseder.

Yolsuzluk ve diğer skandallar, 1990'lara kadar yalnızca kamuoyundan gelen vergi düzenlemeleri ve "oyunun kurallarını" değiştirerek politik oyun alanını dengeleme amaçlı seçim sistemine ilişkin reform taleplerini parti içerisinde de gündeme getirir (Teehankee, 2002: 33). Reform talepleri bir açıdan parti güç mücadelesinde kullanılan etkili bir silah olarak kullanılmaya başlar. Bunun sonuçlarından biri, LDP'nin reformcular ve reform karşıtları olmak üzere parti içinde iki gruba bölünmesidir (Hori, 2005: 59). Diğeri ise, LDP milletvekilleri arasında partiye olan sadakatin kişinin siyasal kariyerini geliştirecek bir araç sağlamadığı düşüncesinin yayılmasıdır (Pempel, 1997: 356). Ekonomik sorunların çözülememesi, parti içi güç mücadeleleri, parti yönetiminin reform taleplerini karşılamadaki başarısızlıklarının yanı sıra yolsuzluklara karşı oluşan "kamusal tiksinti" Japonya siyasetinde yeni arayışlara ortam hazırlar (Teehankee, 2002: 33-34). İlk olarak, 1992'de eski LDP'li politikacı Japonya Yeni Partisi'ni (Nihon Shintō) kurar. 1993'te ise, bir grup LDP'li politikacının ayrılmasıyla Japonya Yenilenme Partisi (Shinseitō) ve Yeni Adım Partisi (Shintō Sakigake) olmak üzere iki yeni parti kurulur (Christensen, 2000: 13-14).

LDP'den milletvekillerinin ayrılmasıyla birlikte LDP hükümeti güvensizlik oyuyla düşürülür ve erken seçim kararı alınır. 18 Temmuz 1993 seçimleri sonrası parlamentoda hükümet kurabilecek çoğunluğa ulaşamayan LDP'ye karşı, Komünist Parti hariç LDP'den doğan partiler, ana muhalefet partisi SDP ve diğer muhalefet partilerinin dahil olmasıyla yedi partili hükümet koalisyonu kurulur. Başbakanlık görevi SDP liderine verilir, 1947'den sonra ilk kez SDP başbakan pozisyonunu elde etmiştir (Lida, 1994: 60). SDP'nin sosyalist ideoloji temelli katılıklarını bırakması bunun gelişmesinde önemli bir pay sahibidir (Mochizuki, 1995: 6). Hükümet koalisyonunu kuran partilerin birleştikleri iki nokta vardır: LDP'ye muhalif olmak ve özellikle seçim reformu temelinde siyasal reformları gerçekleştirmek (Gauder, 2011: 11). Koalisyon hükümeti sekiz ay gibi kısa süre iktidarı elinde tutar ve seçim reformunu hayata geçirirler. Çok üyeli seçim çevrelerinden tek üyeli çoğunluk sistemine geçişi öngören

seçim reformu ile birlikte LDP önceki dönem seçim sistemi avantajlarını kaybeder. Ancak yedi partili koalisyonunun sekiz ay sonra çökmesiyle, LDP başbakanlık görevini üstlenerek SDP ile koalisyon yapar ve 1996 seçimlerine kadar hükümet etmeye devam eder (Stockwin, 2011: 100).

LDP'nin hâkim parti konumunu başlatan ve devam ettiren nedenlerle, hâkim parti konumunun sonlanmasında benzerlikler kurulabilir. 1950'lerde İkinci Dünya Savaşı'nın Japonya için yıkıcı etkileri, ortaya çıkan sosyo-ekonomik krizlerin çözümü ve ekonomik büyüme amaçlı muhafazakâr politikacılar bir araya gelmişti. Yine 1950'lerde Sol partilerin birleşerek önemli bir güç olması ve Komünizm tehdidi muhafazakâr politikacıları LDP çatısı altında birleşmeye iten diğer etkendi. 1960'lar ve 1970'ler boyunca zaman zaman parti içi mücadeleler ve partiden ayrılıklar yaşanmışsa da hızlı ekonomik büyüme ve bunun sağladığı avantajlar LDP politikacıları bir arada tutan güçlü bir tutkal görevi görmüştür. Aynı zamanda Ana muhalefet partisi JSP ve Komünist Parti'nin katı Sol tutumu, muhalefet partileri arasında LDP hâkimiyetini sonlandırması muhtemel birleşmeyi engellemiştir.

Soğuk Savaş'ın, Batı Bloku lehine sona ermesi sosyalizmin küresel başarısızlığını ilan ederken, kapitalizmin zaferine işaret eder. Eski çekiciliğini kaybeden sosyalist ideolojide ısrar etmektense, değişen konjonktüre uygun olarak eski katı ideolojisini bırakan ana muhalefet partisi kapitalizm ile sosyalizm arasında bir yere konumlanma çabası göstererek parti ismini JSP'den SDP'ye dönüştürür. Bu dönüşüm süreci bir yandan muhalefet partileri arasında ittifak ihtimalini canlandırırken, LDP ile SDP arasındaki ideolojik mesafenin azalması LDP'den doğan yeni partilerin SDP ile ittifak kurmalarını kolaylaştırır. 1990'larda ekonomik krizlerin zirveye ulaşması, LDP'yi bir arada tutan tutkalın gevşemesine ve çıkarların çatışmasına yol açar. LDP yönetimi tarafından çatışan çıkarların uzlaştırılmaması partinin parçalanmasına neden olarak LDP hâkimiyetinin sonlanmasında önemli rol oynar. Dolayısıyla LDP, partinin doğuşunda etkili olan kriz ve tehdidin ortadan kalkmasıyla, farklı çıkarları bir arada tutan "çatı" özelliğini kaybetmesiyle ve yeni ortaya çıkan krizleri sonlandırmadaki başarısızlıklarıyla hâkim parti konumunu kaybeder.

5. HÂKİM PARTİ SİSTEMİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Araştırmanın bu kısmında, öncelikle Türkiye’de parti sisteminin gelişim süreci, parti sistemini belirleyen faktörler ve parti sisteminde değişimler ele alınmaktadır. Daha sonra 2002 genel seçimiyle birlikte siyasal iktidarı kullanma gücünü elde eden AK Parti’nin ardışık dört seçim dönemi bu gücünü muhafaza etmesiyle birlikte parti sisteminin hâkim parti sistemine dönüşmesine etki eden dinamik ve hâkim partinin yerleşme sürecinde belirleyici olan etkenler irdelenmektedir. Son olarak 2017 Anayasa değişiklikleri referandumuyla Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçiş ve sonrasında yasal zemine kavuşan seçim ittifaklarının hâkim parti sistemine olası etkileri tartışılmaktadır.

5.1. Türkiye’de Parti Sisteminin Gelişimi

Türkiye’de parti sisteminin kökenleri, cumhuriyet öncesi dönem ve cumhuriyet dönemi olmak üzere iki çerçevede ele alınmaktadır. Bu kapsamda öncelikle siyasal partilerin ilk örneklerinin görüldüğü ve parti rekabetinin kısmen yaşandığı Osmanlı imparatorluğunun son dönemindeki gelişmeler Cumhuriyet öncesi dönem olarak adlandırılmaktadır. Daha sonra 1923’te Cumhuriyetin ilan edilmesi sonrası parti sistemine ilişkin gelişmeler; 1923-45 arası dönemdeki tek parti sistemi, 1945’te çok parti siyasetine geçiş, 1946-1960 arası iki parti sistemi, 1961-1980 arası çok parti sistemi, 1983-2002 arası çok parti sistemi ve 2002 sonrası hâkim parti sistemi şeklinde gruplandırılmıştır.

5.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Osmanlı İmparatorluğun son döneminde, Osmanlı aydınlarının Batı ile temaslarının yoğunlaştığı 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarındaki siyasal gelişmeler; parlamento, seçimler ve siyasal partiler gibi temsili kurumların doğuşuna ortam hazırlamıştır. İlk olarak 1876’da Padişah’ın iktidarını sınırlandırma düşüncesiyle Kanun-i Esasi ilan edilerek mutlak monarşiden meşruti monarşiye geçiş sağlanmış, Heyet-i Ayan ve Heyet-i Mebusan olmak üzere iki yapılı Meclis-i Umumi adında parlamento oluşturulmuştur. Heyet-i Ayan üyeleri doğrudan Padişah tarafından atanırken, Heyet-i Mebusan üyelerinin seçimler yoluyla belirlenmesi öngörülmüştür. 1978’de Meclis-i Umumi’nin süresiz olarak tatil edilmesine kadar iki kez seçim yapılmışsa da seçme hakkı oldukça sınırlı tutulmuştur (Zürcher, 2017: 17).

Çok kısa ömürlü olarak ifade edilebilecek ilk seçim ve parlamento deneyiminden sonra siyasal partilerin doğuşuna tanıklık edilecek esas gelişmeler, 1908’de parlamentonun yeniden açılmasıyla başlar. İkinci Meşrutiyet dönemi olarak adlandırılan bu dönemde 1876 tarihli Kanun-i Esasi’de dernek kurma hürriyetini de kapsayan bir dizi değişiklik yapılır (Sarıbay, 2001: 36). Dernek kurma hürriyetinin tanınmasıyla gizli olarak faaliyet yürüten siyasal cemiyetler açık bir şekilde örgütlenir ve siyasal partilerin doğuşu için elverişli bir ortam oluşur. 1908’de yapılan Heyet-i Mebusan seçimleri İTC ile Ahrar Fırkasının rekabetine sahne olur. İTC’nin güçlü örgütsel yapısı karşısında pek varlık gösteremeyen Ahrar Fırkası yalnızca bir milletvekili kazanabilmiştir (Olgun, 2011: 6).

1876’da ilan edilen Birinci Meşrutiyet ile 1908’de ilan edilen İkinci Meşrutiyet arasında parti siyasetinin gelişimine imkan veren kurumsal farklılıklar söz konusudur. 1908 değişiklikleriyle beraber, Padişah’ın meclisi fesih yetkisinin kaldırılması, kanun yapımı sürecindeki mutlak veto yetkisinin geciktirici veto yetkisine dönüştürülmesi, milletvekillerinin kanun teklifi vermesinde izin şartının kaldırılması, toplanma ve cemiyet kurma hakkının tanınması, bakanlar kurulunun meclise karşı sorumluluğu ve güvenoyu alması zorunluluğunun getirilmesi gibi birçok yeni düzenlemeyle öncekinden farklı olarak gerçek anlamda meşruti monarşiye geçişin kurumsal çerçevesi oluşturulmaya çalışılır (1908 Değişlikleri Metni, md.20-30-35-53-54).

Bu kapsamda, 1908 seçimleri sonrası oluşan siyasal ortam siyasal partilerin doğuşunu ve sayısal olarak artışını beraberinde getirir. 1908’den 1911’e kadar İttihat ve Terakki’ye karşı gelişen muhalefet Ahrar Fırkası dışında her biri küçük örgütlerden oluşmak üzere; Fedakaran-ı Millet Cemiyeti, Osmanlı Demokrat Fırkası, İttihad-ı Muhammedi Fırkası, Islahat-ı Esasiye-i Osmaniye Fırkası, Ahali Fırkası ve Osmanlı Sosyalist Fırkası altında örgütlenmişlerdir. Bu partilerin bir bölümü kısa ömürlü olsa da II. Meşrutiyetin ilk meclisinde temsil olanağı bulmuşlardır (Kiriş, 2010: 68). İttihat ve Terakkiye karşı etkili bir muhalefet geliştiremeyen bu partiler (Tuncel, 2015: 178), 1911’de kurulan Hürriyet ve İtilaf Partisi’ne dahil olarak tek çatı altında toplanmışlardır (Zürcher, 2017: 158). Muhalefet partileri temelde İttihat ve Terakki’nin merkezîyetçi ve otoriter eğilimlerine karşı bir tavır sergilerken, partilerden bir kısmı liberal/muhafazakar eğilimleri, parlamenter demokrasiyi, ademi merkezîyetçiliği, bir kısmı da İttihat ve

Terakki'nin laik eğilimlerine tepki olarak İslami değerleri savunmuşlardır (Özbudun, 2011: 17-18).

1908'den 1918'e kadar sürecek II. Meşrutiyet döneminde dördü genel seçim, biri ara seçim olmak üzere beş seçim yapılmıştır. İki dereceli basit çoğunluk yöntemine göre yapılan bu seçimlerde İttihat ve Terakki'ye karşı muhalefet partileri, yalnızca, boşalan bir vekillik için yapılan 1911 ara seçimlerinde Hürriyet ve İtilaf Partisinin vekilliği kazanmasıyla başarı göstermiştir. Hürriyet ve İtilaf Partisinin kuruluşundan kısa bir süre sonra İTC'ye karşı seçimi kazanması İTC'yi parlamentoda çoğunluğu kaybetme tedirginliğine sevk eder. İTC'nin destek gördüğü devlet elitleri aracılığıyla 1912 seçimleri baskı ortamında gerçekleşir ve bu seçimler “sopalı seçimler” olarak anılır. Hürriyet ve İtilaf Partisi bu seçimlerde yalnızca altı vekil kazanabilir. Tabi bu süreç İTC'nin desteklediği Said Paşa hükümetinin *Halaskâr Zabitan Hareketi*'nin baskısıyla isitifa etmesi sonrasında İTC karşıtı bir kabinenin oluştuğu dönemde yaşanır. 1912 seçimleri öncesi Meclis'in feshedilerek seçimlere gidilmesinden sonra olağan seçim süreciyle yeniden iktidarı elde edemeyeceğini düşünen İTC, 1913'de “Babâli Baskını” ile iktidarı tekrar devralır (Aksoy, 2008: 30). İTC'nin tekrar iktidara dönüşüyle birlikte Hürriyet ve İtilaf Partisi dağılma sürecine girer. 1914'teki seçimler yalnızca İTC adaylarının olduğu bir nevi plebisit şeklinde gerçekleşir (Tunaya, 2004: 25). 1918'de İTC'nin kendini feshedeceği sürece kadar tek partinin iktidarı elinde bulundurması ve muhalefet partilerinin yasaklanmasıyla iktidar değişimi ihtimalinin olmamasından dolayı bu dönem tek parti sistemi olarak ifade edilebilir.

1912'deki sopalı seçimlere kadar çok partinin faaliyet göstermesiyle birlikte kimi zaman bu dönem çok parti sistemi olarak değerlendirilir (Yanık, 2003: 277). Sayısal olarak partilerin seçim süreçlerinde yer almasıyla böyle bir değerlendirme mümkün olsa da gerçek anlamda çok partili bir parti sisteminin gelişmesini engelleyen güçlüklerden bahsedilebilir. Genel olarak 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başları, Osmanlı'nın içinde bulunduğu zor koşullardan nasıl kurtarılabilceğine ilişkin bir nevi “kurtuluş reçetesi” arandığı bir dönemdir. Aynı zamanda imparatorluğun geniş coğrafyası parti örgütlenmelerini ve coğrafya içerisinde yaşayan nüfusun partileşme olanağını neredeyse imkansız kılmıştır (Rustow, 1991: 10-11). Dolayısıyla, içinde bulunulan ortam, iktidar ve muhalefetin, seçim dışı yollarla iktidarı elde etme ve tutma amacıyla siyasal mücadelenin sertleşmesine zemin hazırlamıştır (Tunaya, 2004: 63-64). Böyle bir

ortamda ise partiler arasındaki rekabetin günümüzdeki halinden uzak, askeri ve sivil bürokrasinin desteklediği İttihat ve Terakki Fırkasının tek parti yönetimi bu dönemi şekillendirmiştir.

5.1.2. Cumhuriyet Dönemi

1923'te Cumhuriyetin ilanından önce, 1920'de Meclisin Ankara'da toplanmasıyla, Osmanlı dönemiyle bağlantılı ama yeni bir siyasal süreç başlar. Ankara'da toplanan Meclis'in üyeleri, son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin milletvekillerinin yanı sıra yeni seçilen milletvekillerinden oluşmuştur (Doğan, 2009: 115-116). İlk toplantısında Türkiye Büyük Millet Meclisi adını alan Meclis'te, siyasal partiler henüz görülmez; siyasal mücadele ise, Birinci ve İkinci Grup olarak adlandırılan iki grup arasında yaşanır.

Birinci Grup üyeleri, Mustafa Kemal'in liderliği altında radikal reformcu milletvekillerinden oluşmasına karşılık, İkinci Grup üyeleri sosyal açıdan daha muhafazakar, siyasal açıdan ise daha liberal görüşlere sahiptir. İkinci Grup üyelerinin önemli bir kısmı saltanatın bir kurum olarak muhafaza edilmesine, başka bir ifadeyle meşruti monarşiye taraftardır (Özbudun, 2011: 20-21). Siyasal sistemin yeniden inşasına ilişkin iki grup arasındaki anlaşmazlıklar 28 Haziran 1923'te seçimlerin yenilenmesiyle sonuçlanmıştır (Karadağ, 2005: 323). 1923'te yapılan seçimlerde İkinci Grup'tan kimsenin aday gösterilmemesi sağlanmış, böylece İkinci Grup Meclisten tasfiye edilmiştir (Teziç, 1976: 235). Dolayısıyla seçimler sonrası oluşan Meclis'e Birinci Grup tamamen hâkim olmuştur.

1923 seçimleri sonrası, herhangi bir muhalefetin yokluğunda Meclis'i tamamen kontrol eden Birinci Grup, yeni Meclis'te Mustafa Kemal'in kurduğu Halk Partisi³ çatısı altında toplanmıştır. Yeni oluşan Meclis, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilanına karar vererek rejim tartışmalarını sonlandırırken; Halk Partisi, 1924'te adına Cumhuriyet kelimesini ekleyerek partinin adını Cumhuriyet Halk Partisi olarak değiştirmiştir (Teziç, 1976: 237). 1946'ya kadar CHP, kısa ömürlü iki muhalefet partisinin olduğu dönem dışında tek parti olarak parlamentoda siyasal yaşamda yerini alır.

³ 1935 yılına kadar parti terimi yerine fırka terimi kullanılmaktadır. Fırka'dan Parti'ye geçiş evresi ve sonrasında CHP açısından kavramsal bütünlüğü korumak amacıyla burada parti terimi tercih edilmiştir.

5.1.2.1. 1923-1946: Tek Parti Sistemi

1923 seçimleri sonrası Meclis içinde doğan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) 1945'e kadar Meclis'te tek parti olarak yer alır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sırasında, kurucu kadroya liderlik eden Mustafa Kemal'in siyasal ve askeri reformları destekleyecek bir örgütsel yapıya ihtiyaç duyması CHP'yi ortaya çıkaran başlıca nedendir (Akgün, 2007: 42-43). Parti, başlangıçta ne ideolojik olarak ne de kurumsal olarak aşırı bir katılığa sahiptir. Toplumun tamamını temsil etme iddiasında olmasından dolayı, türdeş bir parti görüntüsüne sahip değildir. Parti, ideolojik açıdan, o günün tanımlarına göre, sağ-sol görüşleri, farklı kişi ve grupları içerisinde toplar (Uyar, 2012: 82). Partinin ideolojik ve kurumsal esnekliği tek parti yönetimi pekiştikçe sürdürülemez olmakla birlikte, bu sayede CHP tek parti dönemi boyunca en demokrat partiden en diktacı partiye kadar çeşitli şekillerde tanımlanmıştır (Bezci, 2013: 129).

CHP'nin tek parti olarak konumlanmasından 1945'te çok parti siyasetine geçişe kadar; 1924'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulmasıyla iki kez çok parti siyaseti için zemin oluşur. Ancak her ikisinin de CHP iktidarını tehlikeye düşürebileceği endişesi çok parti siyasetinin gelişimini önler. Her iki parti, CHP içinden doğmuş olmakla birlikte ortaya çıkışı ve sonlanışı itibarıyla farklılıklar taşır.

1924'te TCF kuruluşu, CHP hükümetinin hilafeti kaldırması ve dış ticarete koyduğu tahditler nedeniyle ağırlaşan ekonomik sorunlar temelinde parti içinde gelişen bir muhalefetin sonucudur. TCF'nin dayandığı esas fikir, muhalefet denetimi olmaksızın bütün kuvvetlerin Meclis'te toplanmasının otoriter bir yönetim doğuracağı düşüncesidir. Liberalizm, Cumhuriyet rejimi ve demokrasi partinin kabul ettiği temel ilkelerdir (Karpat, 2017: 132). TCF, kuruluşunda yer alan Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Rauf Orbay gibi aktörlerin Milli Mücadele dönemindeki rolleri bakımından güçlü kişilikler olması partinin etkisini büyütür (Altınkaş, 2012: 2). Fakat, ortaya çıkışının doğurduğu etki uzun ömürlü bir muhalefet partisi olmasını beraberinde getirmez. 1925'te Şeyh Sait Ayaklanması'nın baş göstermesiyle; CHP hükümetinin sert tedbirler başvurması, Takrir-i Sükûn Kanunu çıkarması, İstiklal Mahkemelerini yeniden açması ve sonunda TCF'yi kapatmasıyla ilk çok parti siyaseti imkanı ortadan kalkar (Tanör, 2010: 314).

Yaklaşık bört yıl yürürlükte kalan Takrir-i Sükûn kanunu ile ikinci kez fonksiyonel olarak görev yapan İstiklal Mahkemeleri hem mevcut hem de potansiyel muhalefet kanallarının susturulmasında en belirgin yasal araçlar olmuştur. CHP içinde muhalif olma potansiyeli taşıyan kişilerin ayrılarak TCF'yi kurmaları ve TCF'nin 1925'te hükümet tarafından kapatılarak siyasetten tasfiyesiyle, CHP hem nispeten bir homojen bir parti olmuş hem de mevcut konumunu güçlendirerek iktidar faaliyetlerinde daha serbest kalmıştır. Bu açıdan özellikle toplumsal-kültürel yaşamı düzenleyen önemli radikal reformların bu dönemde yapılması tesadüf görülmez (Öz, 1996: 79).

İkinci çok parti siyaseti imkanı SCF'nin kuruluşu sonrası meydana gelir. SCF, Mustafa Kemal'in Fethi Okyar'ı bir parti kurmak için görevlendirmesiyle ortaya çıkar. Fethi Okyar (1980: 392-393), partinin kuruluş nedenlerini, uluslararası çevrelerde Türkiye için ifade edilen diktatörlük benzetmelerinden Mustafa Kemal'in duyduğu rahatsızlıktan ötürü çok parti siyaseti görünümüne sahip olmak ve meclis içinde iktidarı denetleyecek bir mekanizma boşluğunun doldurulması ihtiyacı olarak ifade eder. Bu amaçla SCF sadece meclis içinde yapacağı muhalefetle varlık gösterecek pasif bir siyasal parti olarak tasarlanır. Ne var ki, SCF'yi kendisine çizilen sınırlar içinde tutmak mümkün olmaz. CHP'nin beklemediği bir şekilde, siyasal alanda temsil şansı verilmeyen tüm muhalif kesimlerin destek vermesi SCF'nin güçlenmesini sağlar. Fethi Bey'in İzmir ziyareti sırasında toplanan kalabalıklar, SCF'nin iktidar alternatifi bir parti haline geldiğini göstermesi, kuruluşundan üç buçuk ay sonra Fethi Okyar tarafından feshedilmesini beraberinde getirir (Karatepe, 2011: 34-35).

1930'da ikinci kez çok parti siyaseti ihtimalinden sonra TCF'nin kapatılmasında olduğu gibi SCF'nin de kapatılması CHP içerisindeki radikal reform yanlısı grupları güçlendirir. 1930'lu yıllar CHP'nin totaliter eğilimlerinin arttığı yıllar olur. Parti sosyal alanda gücünü pekiştirmek için laiklik temelinde eğitim başta olmak üzere birçok alanda yeni düzenlemeleri hayata geçirir. 1936 üçüncü büyük kongresinde ise, parti ile devletin kaynaşmasının temelleri atılır. İçişleri Bakanı partinin genel sekreteri, valiler de il başkanı yapılır. 1939'daki dördüncü büyük kongrede ise bu uygulamadan vazgeçilir (Kabasakal, 2016: 227). Ancak, uygulandığı dönem itibariyle, parti devleti ya da devletin partisi gibi iki adlandırma CHP için kullanılır (Tanör, 2010: 316). 1938'de CHP, 1909'dan beri cemiyet/dernek kurulmasına izin veren yasayı yürürlükten kaldırarak muhalif oluşum ihtimalini sıfırlamaya çalışır. Bir ulus inşa etme amacıyla

yukarıdan aşağıya gerçekleştirilecek bir devrim gerekliliğine inanan CHP'nin yönetici elitleri ve dönem itibariyle uluslararası ortamda faşist ve komünist partilerin güçlenmesi CHP'deki totaliter eğilimlerin artmasına zemin hazırlar (Aslan, 2015: 95-97).

1923'ten 1945'e kadar CHP'nin tek parti yönetimi altında seçimler, her dört yılda bir yapılmıştır. İki dereceli yöntemle yapılan seçimler, birinci seçmenler parti tarafından belirlenmiş ikinci seçmenleri listelerini, ikinci seçmenlerin de parti tarafından belirlenmiş aday listelerini onaylaması ile gerçekleşir. Bu dönemde yapılan seçimlerde seçmen ya da mebus olabilmek için vergi mükellefi olma şartının kaldırılması ve kadınlara seçme-seçilme hakkının tanınmasıyla demokratikleşme adımları atılsa da seçimlerde yalnız tek parti adayları yarışabilmiştir (Tanör, 2010: 315). Parti adayları dışında ikinci seçmenlerin belirlenmesi de yine CHP tarafından yapılmış, birinci seçmenlerin görevi, belirlenmiş olan ikinci seçmenleri onaylamakla sınırlandırılmıştır (Karadağ, 2005: 324).

CHP'nin tek parti olarak konumlanmasıyla bu dönem parti sistemi bakımından kimi araştırmalarda otoriter-totaliter tek parti sistemleri arasında bir yerde (Yetkin, 1983: 255; Öz, 1996: 185; Zürcher, 2017: 275), kimi araştırmalarda ise otoriter tek parti sistemi (Duverger, 1993: 359-360; Kabasakal, 2016: 227), olarak değerlendirilmektedir. İlk muhalefet partisinin doğal bir şekilde CHP içinden çıkmasından sonra belirli bir süre, fakat sınırlı faaliyet yürütebilmesi ve ikinci muhalefet partisinin “iktidarı denetleyebilecek ama iktidar hedefi olamayacak” şekilde belirli bir görev alanıyla CHP'nin teşvikiyle ortaya çıkmasından dolayı görünürde muhalefetin varlığı sisteme otoriter bir nitelik verirken, 1930'lu yıllarda belirli bir program temelinde toplumun dönüştürülmesi hedefi ve devlet-parti bütünleşmesi totaliter bir yapıyı ortaya çıkarır. Dolayısıyla parti sistemi açısından bu dönemi ifade etmek gerekirse, otoriter tek parti sistemi ile totaliter tek parti sistemi arasında değişkenliklerin yaşandığı bir dönem olarak ifade etmek daha isabetli olacaktır.

5.1.2.2. 1945: Çok Parti Siyasetine Geçiş

Türkiye 1945'te Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün kararıyla, 1923'ten beri devam eden ve yalnızca CHP'nin yer aldığı tek parti siyasetinden çok parti siyasetine geçiş süreci yaşamıştır. Çok parti siyasetine geçişle birlikte, ilk muhalefet partisi Nuri Demirağ tarafından kurulan Milli Kalkınma Partisi olmuşsa da bu parti siyaseten pek

etki gösterememiştir (Akartürk, 2010: 189). İkinci parti ise, CHP'den ihraç edilen Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve CHP'den istifa eden Celal Bayar tarafından 7 Ocak 1946'da kurulan Demokrat Parti'dir. Demokrat Parti'nin kuruluşu sonrası, 1947'de yapılması planlanan seçimler, ani bir kararla 1946'ya çekilir. Cumhuriyet tarihinde ilk kez, 1946 seçimleriyle, seçimler partiler arası rekabete sahne olur. Bu tarihten günümüze kadar, 1960 ve 1980 askeri darbesiyle parti siyaseti iki kez fiilen kesintiye uğramışsa da partiler arası rekabetin boyutuna bağlı olarak parti sistemi iki parti, çok parti ve hâkim parti sistemi çerçevesinde değişkenlik göstermiştir.

5.1.2.3. 1946-1960: İki Parti Sistemi

1946-1960 arası dönem, gerek CHP ve DP ekseninde yaşanan siyasal rekabet gerekse de her iki partinin oy oranları ve meclis içi sandalye sayıları toplamı itibariyle tipik iki parti sistemini yansıtmaktadır. İki parti sistemi, 21 Temmuz 1946'da erken genel seçimin yapılmasıyla başlar. Seçimlerin erkene alınmasında, 7 Ocak 1946'da kurulan Demokrat Parti'nin, CHP iktidarını sonlandırmak isteyen çeşitli muhalif grupların desteğini çekerek, geniş ve türdeş olmayan bir muhalefet bloku haline gelmesi önemli rol oynar (Çaylak ve Nişancı, 2009: 310). Kuruluşundan çok kısa bir süre geçen DP'nin henüz örgütlenmesini tamamlayamamış olmasını fırsata çevirmek isteyen, CHP iktidarı, 1947'deki seçimi erkene alarak bir nevi baskın seçim sürecini başlatır. 1946 seçimi, uzun süredir uygulanan iki dereceli seçim sisteminin yerine benimsenen tek dereceli liste usulü çoğunluk sistemine göre yapılır. Ancak seçim, demokratik seçimin en önemli asgari ölçütü olan gizli oy-açık sayım usulünün tersine işletilerek açık oy-gizli sayım şeklinde, sivil ve yargı denetiminin olmadığı, kamu görevlilerinin iktidar partisi CHP'den yana tavır sergilediği bir ortamda gerçekleşir (Çufalı, 2004: 79-80). Seçimin demokratik usullerden uzak bir biçimde yapılması, doğal olarak seçim sonuçlarına yansımış; 465 üyeli TBMM'de, CHP 397 sandalye kazanırken, DP ise 61 sandalye kazanabilmiş, 7 sandalye ise bağımsızlardan oluşmuştur (TÜİK, 2012: 8).

1946 seçiminden sonra TBMM'de muhalefet görevi üstlenen DP, enerjisini demokratik seçim usullerinin benimsenmesi üzerine yoğunlaştırır. 1947 tarihli ilk DP kongresinde, yasalardaki antidemokratik hükümlerin kaldırılması, tam güvenceli bir seçim yönteminin benimsenmesi, seçim süreçlerinde tarafsızlığın işletilmesi ve devlet başkanlığı ile parti başkanlığının ayrılması gibi talepleri içeren "Hürriyet Misakı"

adında bir belge kabul edilir. Bu taleplerin hayata geçmemesi durumunda DP genel merkezi meclisi terk etme kararı alabilecekti. Hatta DP ve 1948’de DP’den doğan Millet Partisi (MP) 1948 ve 1949’da iki ara seçime katılmayarak seçim usullerinin demokratikleştirilmesi taleplerinde ısrarcı olurlar. Nihayet 1950’de DP’nin talepleri karşılık bularak gizli oy-açık sayım, seçim kurullarında parti görevlilerinin bulunması ve seçimin yargısal denetimine ilişkin usuller kabul edilir (Eroğul, 2003: 118-119). Çok parti siyasetinin ruhuna uygun ve partiler arası rekabetin anlamlı olabilmesine olanak sağlayan yeni seçim usulleri altında yapılan 1950 genel seçimi, DP’nin üstünlüğüyle sonuçlanarak 1923’ten beri devam eden CHP iktidarını sona erdiren bir netice vermiştir.

1950’de yapılan genel seçimde, DP %55.2’lik oy oranıyla 416 sandalyeye; CHP ise %39.6’lık oy oranıyla 69 sandalyeye sahip olur. İki parti dışında 1948’de DP’den doğan MP de seçimlerde rekabet etmiş, %4.6 oy oranı ile 1 sandalye kazanmıştır. 1954 ve 1957’deki seçimlerde DP oylarını ve parlamento çoğunluklarını sürdürerek iktidardaki pozisyonunu pekiştirmiştir. Tablo 11.’de 1950-60 arası dönemde yapılan seçim sonuçlarına ilişkin veriler sunulmaktadır. 1954’te kapatılan MP kapatılması sonrası kurulan Cumhuriyetçi Millet Partisi her iki seçimde ve yine DP’den doğan Hürriyet Partisi 1957 seçiminde rekabet etmişse de siyasal iktidarı veya yasama süreçlerini etkileyebilecek güce ulaşamamıştır. Yine bu dönemde çok sayıda partinin kurulduğu görülmekle birlikte (Olgun, 2011: 24-25), parlamentoda temsil imkanı bulamadıkları için burada yer verilmemiştir.

Tablo 11. Türkiye’de, 1946-1960 Arası Partilerin Oy Oranı ve Sandalye Sayısı

Partiler	1950	1954	1957
DP	55.2 (416)	58.4 (503)	48.6 (424)
CHP	39.6 (69)	35.1 (31)	41.4 (178)
MP	4.6 (1)	-	-
CMP	-	5.3 (5)	6.5 (4)
HP	-	-	3.5 (4)
Bağımsız	0.6 (1)	0.6 (2)	-
Katılım oranı	89.3	88.6	76.6

Kaynak: YSK, <http://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genel-secim-arsivi/2644> *Parantez içi Meclis içi sandalye dağılımı

** İl milletvekili sayıları, her 40 bin nüfusa 1 vekil düşecek şekilde hesaplandığından nüfus artışına paralel olarak Meclis içi sandalye sayıları değişmektedir. Buna göre TBMM, 1950’de, 487; 1954’te; 542; 1957’de ise 610 üyeden oluşmuştur.

Tablo 11’de görüldüğü gibi DP ve CHP’nin elde ettikleri oy oranı yakın olmasına rağmen sandalye sayıları arasındaki fark oldukça büyüktür. Partilerin aldıkları oy ile parlamento gücü arasındaki orantısızlık seçim sisteminin bir sonucudur. 1946-1960 arası tek dereceli liste usulü çoğunluk yöntemine göre yapılan seçimlerde, bir il seçim çevresi olarak kabul edilerek oyların çoğunluğunu alan parti seçim çevresinde tüm milletvekillerine sahip olabilmektir. Seçim çevrelerinin önemli kısmında az veya çok oy farkıyla üstünlüğe sahip olan DP, 1950 ve 1954’te sırasıyla yüzde 55.2 ve 58.4 oy oranına ulaşmasına karşılık parlamentoda sandalyelerin yüzde 85-90’nını kazanmıştır. Hatta 1957 seçimlerinde kullanılan oyların yarısını bile alamamışken, parlamentonun %70 civarında bir çoğunluğunu elde edebilmiştir (Tanör, 2010: 350-351). CHP’nin eksik temsiline, DP’nin aşırı temsiline yol açan bu durum parti sistemi içerisinde DP’ye avantaj sağlayarak güçlü parlamento çoğunluğuna dayalı iktidar olanağı vermiştir.

DP ve CHP parti programları ve politikaları itibariyle ciddi farklılıklar göstermese de iki partinin rekabeti temsil ettikleri değerler etrafında şekillenir. Bu anlamda partiler arası rekabet, Şerif Mardin (2000) tarafından geliştirilen merkez-çevre modeli ekseninde açıklanır. Buna göre, Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyetine miras kalan ve tek parti rejiminin elitist tavrıyla pekişen (Sayarı, 1978: 41), merkez ve çevre, coğrafi bir tanımlamadan ziyade sosyo-kültürel bölünme temelinde iki farklı değer kümesi etrafında toplanan iki farklı sosyal kesimi ifade eder. Merkez, askeri-sivil bürokrasi ve aydınlardan oluşmakta; batıcılık, merkezîyetçilik, laiklik, sosyal ve kültürel hayata devletin müdahalesi gibi görüşleri savunmaktadır. Çevre ise, merkez’e karşı olmak ortak paydasında buluşan, çiftçi, küçük esnaf, vasıfsız işçiler ile alt kademe devlet memurlarından oluşmakta; geleneklere ve dini değerlere bağlı, ekonomide liberal, adem-i merkezîyetçi, aile yaşamında muhafazakar değerlere öncelik vermektedir (Akgün, 2007: 42).

Merkez ve çevre bölünmesi temelinde, CHP merkezi temsil ederken, DP ise çevresel muhalefet ittifakının desteğiyle güçlenen türdeş olmayan bir görünümde. Bu ittifak içerisinde CHP’nin 1923’ten beri tek parti rejimi altında çok değişik nedenlerle muhalif kalmış, dini/muhafazakar kesimler, tek parti rejiminin simgesi haline gelen jandarma-tahsildar baskısından bunalan kırsal kitleler, liberal demokratlar, sol görüşlüler, ticari burjuvazinin bazı grupları, Varlık Vergisi ve bazı diğer uygulamalardan hoşnut olmayan gayr-i Müslim azınlıklar gibi pek çok kesim

bulunmaktaydı. Ortak özellikleri, moda tabirle, CHP rejimi altında dışlanmış, ötekileştirilmiş olmalarıdır. Baskıcı, dışlayıcı, otoriter tek parti rejiminden kurtulmak ortak gayelerini oluşturur (Özbudun, 2011: 36-37). DP, tek parti rejimine ruh veren Kemalist değer sistemini reddetmemiş olmakla birlikte, CHP'nin yaptığı gibi dışlayıcı değil kapsayıcı bir biçimde, çevrenin kültürel değerlerini önemseyerek ve küçük görülecek değerler olmadığını inancını aşılıyarak çevrenin desteğini kazanmıştır (Karadağ ve Çiçek, 2015: 317-318).

Burada şunu ifade etmek gerekir, Türkiye'de siyasal partilerin ortaya çıkışı, Batı'daki gibi toplumsal örgütlenmeler temelinde aşağıdan yukarıya gelişen bir baskıyla oy hakkının genişletilmesine paralel bir süreç izlememiştir. Aksine siyasal partilerin ortaya çıkışı, siyasal seçkinlerin mücadelelerinin veya mevcut partiler içindeki çatışmaların bir sonucu olarak (Sayarı, 1978: 40); tabiri uygunsuz, biri adeta diğerinin küllerinden doğan (Hanioğlu, 2006: 129), bir seyir izlemiştir. İttihat ve Terakki iktidarı karşısında muhalefetin ittifakını yansıtan Hürriyet ve İtilaf Partisinin, tek parti rejimi döneminde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının ve çok parti siyasetine geçiş sonrası DP'nin ortaya çıkışı bir yönüyle siyasal elitler arası mücadelenin ürünüdür. Merkez'i temsil eden iktidar partilerine karşı gelişen muhalefet doğal olarak çevresel değerleri benimsemiş, Merkez'in değerlerine karşıtlık sayesinde çevrenin desteğiyle güç elde edebilmiştir. Bu açıdan, sosyal bölünmeler, partiler arası rekabette partilerin savundukları ilkeler doğrultusunda partilere desteğini sunmuştur. Çok parti siyasetine geçişten günümüze kadar ortaya çıkan birçok partide bu genel görünüm izlenebilir.

1950'den itibaren DP'nin parlamento çoğunlukları ve hükümet etme gücüne, parti siyasetinin demokratikleştirilmesi yönündeki adımların eşlik ettiğini söyleyebilmek güçtür. DP'nin 1950 öncesi Hürriyet Misakı'nda ifade ettiği demokratik ilkelerin hayata geçmesi beklenirken, Cumhurbaşkanı'nın partisiz olması dışında demokratikleşmenin aksine adımlar attığı görülür (Eroğul, 2003: 120). Özellikle seçim usullerinin demokratikleşmesine ilişkin DP'nin verdiği mücadele hatırlandığında, seçim usulleri ve süreçlerine yönelik bu dönemde DP tarafından alınan kararlar dikkat çekicidir.

1954'te yapılan genel seçim sonrası, CMP'nin Kırşehir'de büyük başarı kazanması üzerine, Kırşehir İli, ilçe statüsüne düşürülerek bu İl'e bağlı ilçelerin başka illere bağlanmasıyla ve CHP'nin güçlü olduğu Malatya'nın ikiye bölünerek Adıyaman

ilçesinin il yapılmasıyla bu illerdeki oyların DP lehine bölünmesi sağlanmıştır. Ayrıca 1954'te seçim yasasının yeniden düzenlenmesiyle, muhalefet partilerini önemli bir propaganda aracından yoksun bırakacak muhalefet partilerinin radyo kullanmasının yasaklanması, bir siyasal partiden adaylığı reddedilen kimsenin başka bir partiden veya bağımsız olarak aday olmasının önlenmesi, memurların milletvekili aday olabileceği seçimden 6 ay önce istifa etmeleri koşuluna bağlanması ve partilerin ortak bir liste ile seçime giremeyecekleri gibi seçim usulüne çeşitli hükümler eklenmiştir. 1957 seçimi bir ay önce ise, seçim yasasına yeni bir madde eklenerek, bütün partilere il ya da ilçe örgütü kurdukları her seçim çevresinde kendi başına seçime katılma ve o çevrenin çıkaracağı sayıda milletvekili aday gösterme zorunluluğu getirilmiştir (Karadağ, 2005: 325-326). Böylece muhalefet partilerinin etkinliği sınırlandırılarak DP iktidarını sonlandırma amacıyla olası bir iş birliğinin önü kesilmiştir.

1946'da çok parti siyasetine geçişle birlikte ortaya çıkan iki parti sistemi 1960'daki askeri darbeye sonlanır. Cumhuriyet döneminde parti siyasetini kesintiye uğratan ilk askeri darbe olan 1960 askeri darbesi sonrası, seçim usulünde çoğunluk sisteminden nispi temsil sistemine geçişle ve 1961 Anayasasında ifade ve örgütlenme özgürlüğüne ilişkin hakların genişletilmesiyle iki parti rekabetinden çok parti rekabetine geçişin temelleri oluşturulur.

5.1.2.4. 1961-1980: Çok Parti Sistemi

1960'da gerçekleşen askeri darbe ile kesintiye uğrayan parti siyaseti, 1961 Anayasasının kabulünden sonra yapılan 15 Ekim 1961 genel seçimiyle tekrar başlar. 1961 Anayasasının siyasal haklar ve örgütlenmeler açısından geniş kapsamlı garantiler getirmesi, seçimin sisteminin çoğunlukçu sistemden nispi temsil yöntemine geçişi ve askeri otoriterlerce DP'nin tasfiyesi parti siyaseti açısından yeni bir dönemi getirir. Öyle ki, 1980'e kadar sürecek bu 19 yıllık dönemde TBMM'de çok sayıda parti yer almış ve 20 hükümet kurulmuştur (Akartürk, 2010: 205). Aşağıda yer alan Tablo 12'de 1961-1980 arası, seçim dönemlerine göre partilerin oy oranları ve meclis içi sandalye sayıları verilmektedir.

Tablo 12'deki verilere göre bu dönem üç kısımda ele alınabilir. İlk olarak, 1961 genel seçimi sonrası mecliste, CHP, AP, CKMP ve YTP olmak üzere dört parti yer almış, ancak hiçbiri hükümet kurabilecek çoğunluklara ulaşamamıştır. Üç koalisyon

hükümetinin kurulduğu bu dönemde, CHP askeri otoritelerin desteğiyle üç koalisyon hükümetinin de ana ortağı olmuş, yalnızca 1965’te kurulan kısa ömürlü koalisyon hükümetinde yer almamıştır (Okutan ve Tekin, 2012: 160). İkinci olarak, 1965 ve 1969 genel seçimlerinde yeni partilerin meclise girmesiyle, meclisteki parti sayısı artış gösterir. Ancak her iki seçimde de DP’nin varisi konumundaki AP tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğu elde edebilmiştir. 1971’de parti siyaseti “12 Mart Muhtırası” olarak bilinen yeni bir askeri müdahale maruz kalır. 12 Mart Muhtırası ile birlikte AP hükümeti istifa ettirilir ve yine bu sırada Anayasa Mahkemesi tarafından TİP ve Bağımsız vekillerin kurduğu MNP kapatılır. Üçüncü olarak, 1973 ve 1977 seçimleri, önceki seçimlerden birinci parti olarak çıkan AP’nin yerini CHP’nin aldığı; fakat, iki partinin de hükümet kurabilecek çoğunluğa ulaşamadığı bir netice vermiştir. CHP ve AP’nin liderlik ettiği koalisyon hükümetlerinin kurulduğu bu dönemde ideolojik kutuplaşma ağırlıklı çok parti sistemine tanık olunur. Bu anlamda, kısa ömürlü CHP-MSP koalisyon hükümeti dışında, sağ partilerden AP-MSP-MHP-CGP’nin gelerek kurduğu I. Milliyetçi Cephe hükümeti ve AP-MSP-MHP’nin kurduğu II. Milliyetçi Cephe hükümetleri kutuplaşmanın doruk noktasını oluşturur (Tanör, 2010: 406).

Tablo 12. 1961-1980 Arası Seçimlerde Partilerin Oy Oranı ve Sandalye Sayısı

Partiler	1961	1965	1969	1973	1977
AP	34.8 (158)	52.9 (240)	46.6 (256)	29.8 (149)	36.9 (189)
CHP	36.7 (173)	28.7 (134)	27.4 (143)	33.3 (185)	41.4 (213)
CKMP	14.0 (54)	2.2 (11)	-	-	-
MP	-	6.3 (31)	3.2 (6)	0.6	-
MHP	-	-	3.0 (1)	3.4 (3)	6.4 (16)
MSP	-	-	-	11.8 (48)	8.6 (24)
TBP	-	-	2.8	1.1 (1)	0.4
TİP	-	3.0 (14)	2.7 (2)	-	0.1
YTP	13.7 (65)	3.7	2.2	-	-
GP/CGP	-	-	6.6 (15)	5.3 (13)	1.9 (3)
BP	-	-	2.8 (8)	-	-
DP	-	-	-	11.9 (45)	1.8 (1)
Bağımsız	0.8	3.2(1)	5..6 (13)	2.8 (6)	2.5 (4)

Kaynak: YSK, <http://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genel-secim-arsivi/2644>

*Parantez 450 üyeli Millet Meclisindeki partilerin sandalye sayılarını göstermektedir.

1961-1980 arası parti sistemi, partilerin sayısı ile birlikte ideolojik açıdan çeşitlenir. Parti sistemindeki bu değişim, seçim sistemi ve sosyal yapıdaki değişim ile açıklanabilir. İlk olarak seçim sisteminin önceki iki parti sisteminde görülen çoğunlukçu

sistemden nispi temsil sistemine geçişi küçük partilerin mecliste temsiline olanak sağlamıştır (Sayarı, 2002: 14). Sosyal yapıda ise, hızlı kentleşme, sanayileşme ve piyasa ekonomisinin genişlemesiyle ifade edilebilecek bir dönüşüm sürecine girilir. İki parti sisteminde partiler arasında karşıtlığın temelini oluşturan merkez-çevre bölünmesine, sınıf veya ideolojik bölünmeler eklenir (Turan, 1988: 65). Sol'da, Türkiye İşçi Partisi (TİP); Sağ'da, Türk milliyetçiliğı temel alan MHP, dini değerler ekseninde ortaya çıkan MNP ve daha sonra MNP'nin kapatılmasıyla kurulan MSP bu süreçte ortaya çıkan partilerdir (Tosun, 2009: 15).

Yeni partiler ortaya çıkmasına rağmen, 1961 ve 1980 arasında, CHP ve AP, parti sisteminde baskın iki güç olarak kaldılar. AP'nin 1965 ve 1969 seçimlerinde göze çarpan seçim gücüne karşın 1970'lerde CHP oy ve meclis içi sandalye sayısı ile en büyük parti olarak yer alır. MSP ve MHP'nin 1970'lerde seçim ve parlamento güçlerini kayda değer ölçüde genişletmesi, en azından koalisyonların kurulması veya bozulmasındaki etkileri parti sisteminin iki yanlı doğasını zayıflatan etkenlerdir. Ancak, AP ve CHP mecliste sandalyelerin ortalama %80'ini kontrol etmiş kurulan koalisyon hükümetlerine liderlik etmişlerdir (Sayarı, 2002: 13-14).

Sosyo-yapısal değışiklikle birlikte parti sistemindeki çeşitlenme, ikinci dünya savaşı sonrası soğuk savaş döneminin temel özelliğı olan iki kutuplu dünyanın etkisiyle ideolojik kutuplaşmanın artışı beraberinde getirir. Türkiye'ye yönelik Sovyet tehdidi varlığı ve buna karşı konumlanma ile Sovyetlerle iş birliğı veya Marksist temelli görüşler etrafında oluşan karşıtlık sağ ve sol kutuplaşmasını besleyen faktörler olmuştur. Çok parti siyasetine geçişten beri önce DP ile sonra DP'nin ardılı AP ile CHP arasındaki merkez-çevre bölünmesi ekseninde süregelen kutuplaşma, Marksist görüşlü TİP'in kurulması ve milliyetçi sağ parti MHP'nin kurulması iki yeni kutuplaşmanın doğuşuyla yeni bir biçim alır (Tuncel, 2015: 186). Aynı zamanda Marksist ve milliyetçi ideolojilerin siyasal yaşamdaki artan varlığı, AP ve CHP'nin mevcut seçmen desteğini kaybetmemek için ideolojik yönelimlerini değıştirmelerine neden olur (Turan, 1988: 67). Bülent Ecevit liderliğinde CHP, sosyal demokrat bir pozisyona doğru evirilerek, işçilere ve köylülere hitap etmeye başlar ve sağ partilerin özellikle de MHP'nin şiddetli eleştirilerini yapan bir retoriğı kabul eder. Merkez sağ olarak kendisini tanımlayan AP ise, sol ideolojilere karşı konumlanarak daha Sağ'a geçer (Sayarı, 2002: 14-15).

Parti sisteminde parçalanma ve kutuplaşma, özellikle, 1970’li yıllarda istikrarsız hükümetlere zemin hazırlar (Tanör, 2010: 406). Bu açıdan 1961-1980 arası iki tür çok parti sisteminin varlığından bahsedilebilir. İlki, 1961-1971 yıllar arasında kutuplaşmanın henüz yeni başladığı dönem olması ve 1965-71 arası AP’nin tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğa ulaşabilmesiyle ılımlı çok parti sistemidir. İkinci olarak, 1970’li yıllarda artan ideolojik kutuplaşma ve partilerin parçalanmasına bağlı olarak hiçbir partinin hükümet kurabilecek çoğunluğa ulaşamaması ve partiler arası iş birliğin ideolojik bölünmüşlük nedeniyle zayıflaması, 1973 sonrası istikrarsız koalisyon hükümetlerine yol açar. Partiler arası ideolojik mesafenin büyüklüğü ve kısa ömürlü istikrarsız hükümetler yönüyle bu dönem aşırı çok parti sisteminin özelliklerini yansıtır. Kısa ömürlü, uyumsuz ve çok partinin yer aldığı zayıf koalisyon hükümetleri, artan ekonomik sorunlar ve siyasal şiddetle mücadele yetersiz kalmışlar, toplumsal alanda artan kutuplaşmayı önleyememişlerdir (Akgün, 2001: 77-78; Özbudun, 2011: 82-83). Dört koalisyon hükümeti ve iki de azınlık hükümetinin kurulduğu 1973-1980 arası dönemde, ortaya çıkan sorunlara çözüm üretemeyen parti siyaseti 1980 Askeri Darbesiyle bir kez daha kesintiye uğramıştır.

5.1.2.5. 1983-2002: Çok Parti Sistemi

12 Eylül 1980 gerçekleşen askeri darbe sonrası yönetimi devralan askeri otorite, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu partisi CHP dahil tüm partileri kapatarak, Osmanlı’nın son dönemlerinden beri devam eden partilerin varlığını ortadan kaldırmıştır. Ayrıca önde gelen siyasal parti liderlerine 10 yıl boyunca siyaset yasağı getirilmiştir. Dahası, ılımlı iki parti sistemi ortaya çıkarmak amacıyla, o dönem itibarıyla dünyadaki örnekleri arasında en yüksek oran olarak kabul edilen, %10’luk ülke ve daha yüksek düzeyde bölge barajı seçim sistemine eklenmiştir. Sosyalist veya etnik-dini gayeleri olan siyasal partilerin kuruluşu yasaklanarak siyasal istikrarın sağlanması amaçlanmıştır (Akgün, 2007: 50). Tabii olarak, siyasetin değişen kuralları, parti sisteminde değişimleri beraberinde getirmiştir.

1982 Anayasasının kabulünden sonra 6 Kasım 1983’te yapılan genel seçim öncesi çok sayıda yeni parti kurulmuş, ancak seçimde yalnızca Askeri yönetimin izin verdiği üç parti, Anavatan Partisi (ANAP), Halkçı Parti (HP) ve Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) rekabet etmiştir (Kiriş, 2012: 27). Seçim ANAP’ın üstünlüğü ile sona ermiş ve

ANAP Meclis'te tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğu elde edebilmiştir. Bu partilerden yalnızca ANAP 1987 seçiminde varlığını korurken, 1987 seçimleri ANAP ile önceki dönem partilerin ardılı olan DYP, SHP, RP ve MÇP'nin rekabetine sahne olur. Tablo 13.'te 1983-1999 arası genel seçimlerde partilerin oy oranı ve sandalye sayıları verilmektedir.

Tabo 13. 1983-1999 Arası Seçimlerde Partilerin Oy Oranı ve Sandalye Sayısı

Partiler	1983	1987	1991	1995	1999
ANAP	45.1 (211)	36.3 (292)	24.0 (115)	19.7 (132)	13.2 (86)
DYP	-	19.1 (59)	27.1 (178)	19.1 (135)	12.0 (85)
CHP	-	-	-	10.7 (49)	8.7 (-)
DSP	-	8.5 (-)	10.8 (7)	14.6 (76)	22.2 (136)
SHP	-	24.7 (99)	20.8 (88)	-	-
MÇP/MHP	-	2.9 (-)	-	8.2 (-)	17.9 (129)
RP	-	7.2 (-)	16.9 (62)	21.4 (158)	-
FP	-	-	-	-	15.4 (111)
HP	30.5 (117)	-	-	-	-
MDP	23.3 (71)	-	-	-	-
HADEP	-	-	-	4.2 (-)	4.8 (-)
Bağımsızlar	1.1	0.4	0.1	0.5 (-)	0.9 (3)

Kaynak: YSK, <<http://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genel-secim-arsivi/2644>>

*TBMM üye tamsayısı; 1983'te 400, 1987-1991'te 450, 1995'te 550'ye çıkarılmıştır.

20 Mayıs 1983'te Turgut Özal tarafından kurulan ANAP, ideolojik yönelim olarak serbest piyasa ekonomisi ve kültürel muhafazakarlık temelinde hareket ederek "Merkez Sağ" konumuna yerleşir. Liberaller, ılımlı İslamcılar, muhafazakarlar ve milliyetçiler olmak üzere dört akım ANAP içerisinde yer bulur. Eski merkez sağ ve sağ partilerin veya muhafazakar/sağ politikacıların olmadığı bir dönemde, ANAP, seçmenler için doğal alternatif parti haline gelir. Kısmen sol'dan da seçmen desteği aldığı belirtilir. Özal'ın karizmatik kişiliğiyle birlikte, ideolojik çatışmalardan uzak durarak 1983 seçiminde geniş bir seçmen kitlesinin desteğini çekmeyi başaran ANAP'ın 1987 seçimlerinde eski partilerin ardılı olan merkez sağ ve sağ partilerin

yeniden sahne almasıyla birlikte oy oranı düşer; fakat ANAP seçim sisteminin yardımıyla hükümette kalmaya devam eder (Sayarı, 2002: 17; Akgün, 2001: 79; Ergüder ve Hofferbert, 1988: 102; Kiriş, 2012: 37). 1991 seçimlerinde, yeni partilerin güçlenmesiyle ideolojik rekabetin yeniden gün yüzüne çıkması ANAP'ın hitap ettiği geniş alanı sınırlarken ve ANAP'ın karizmatik lideri Özal'ın da Cumhurbaşkanı olarak parti liderliğini bırakmasıyla 1991 seçimlerindeki ANAP'ın performansı 1983 ve 1987 seçimlerindeki performansından oldukça geride kalmıştır (Kiriş, 2012: 28-29).

ANAP'ın meclis çoğunluğunu elde etmesinde seçim sisteminin etkisi ise, mahiyeti bakımından, 1983 ve 1987 seçimlerinde ayrı etkilere sahiptir. 1983 seçiminde, Askeri yönetimin belirlediği, %10 ülke barajı ve seçim çevrelerinde değişkenlik gösteren barajlar oluşan çifte barajlı d'Hondt yöntemi uygulanır. Buna göre, ülke genelinde geçerli oyların %10'una sahip olamayan parti, belirli seçim çevrelerinde ne kadar oy almış olursa olsun milletvekili çıkaramayacaktı. Dolayısıyla sistem büyük partiler lehine avantaj sağlarken, küçük partiler için dezavantajlı olmuştur. ANAP'ın başarısına seçim sisteminin etkisi esas olarak 1987 genel seçiminde ortaya çıkmıştır. 1987 genel seçimi öncesinde, seçim sisteminde ANAP iki değişiklik yapar. Bunlardan biri kontenjan adaylığı diğeri ise seçim çevresi barajına ilişkin değişikliktir. Bu değişiklikle birlikte, ülke düzeyinde %10'u aşamayan partilerin belirli seçim çevrelerinde gösterdikleri kontenjan adayların o seçim çevresindeki barajı aştığında milletvekiline sahip olmasına olanak sağlamaktadır. Seçim çevresinde yapılan değişiklikle ise, bir seçim çevresinin çıkarabileceği vekil sayısından bir çıkarılarak oluşturulan seçim barajı, en düşük seçim çevresi barajı için %16'dan %20'ye çıkarılmıştır. Seçim çevresi barajının yükseltilmesi, özellikle 1987 Anayasa değişikliğiyle siyaset yasakları kalkan eski merkez sağ ve sağ siyasetçilerin yeniden parti lideri olduğu bir ortamda olası bir seçim başarısını önlemeye yönelik olduğu kabul edilir. Her iki değişiklikle birlikte 1987 genel seçimi, daha düşük oy oranıyla daha fazla sandalyeye sahip olan ANAP'ın üstünlüğüyle sonuçlanmıştır (Tosun, 2009: 140-141; Okutan ve Tekin, 2012: 205-206).

1983 ve 1987 seçimleri sonrasında ANAP'ın parti sistemi içerisindeki ağırlığı ve hükümet istikrarı, parti sistemi, ılımlı çok parti sistemi biçiminde şekillenmiştir. 1991 seçimleriyle birlikte partiler arasında seçim ittifaklarının kurulması, 1987'de siyaset yasağı kalkmasıyla beraber tekrar partilerinin başına dönen Alparslan Türkeş,

Necmettin Erbakan, Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit gibi güçlü liderlerin varlığı partiler arası ideolojik rekabeti güçlendirirken, parti sisteminde parçalanmayı da beraberinde getirir. 1991 genel seçiminde RP çatısı altında ittifak yapan IDP ve MÇP ile RP, ANAP, DSP, DYP ve SHP Meclis'te temsil edilir. Partilerden hiçbiri hükümet kurabilecek çoğunluğa ulaşamaz. Böylece ANAP hükümetleri dönemi sona ererken, merkez sağ ve merkez sol'da yer alan DYP ve SHP koalisyon hükümeti kurarlar.

1995 genel seçimi sonrasında partilerin sayısı bakımından MHP'nin baraj altı kalması dışında Meclis kompozisyonu aynen devam ederken, partilerin gücünde belirgin bir değişim yaşanır. 1995 seçiminin en şaşırtıcı sonucu RP'nin %21.4'lük oy oranıyla 158 milletvekiline sahip olarak mecliste birinci parti olmasıdır. Meclis'te hiçbir partinin hükümet kurabilecek çoğunluğa ulaşamamasıyla 1999 genel seçimine kadar dördü koalisyon hükümeti biri azınlık hükümeti olmak üzere beş hükümet kurularak oldukça istikrarsız hükümetler dönemi olmuştur (Baykan, 2018: 47). 1999 seçimi ise, MHP ve DSP'nin oy ve milletvekili sayılarını katlamasıyla sonuçlanır. Merkez sağ partiler DYP ve ANAP'ın güç kaybettiği bu seçimin sonunda 2002'ye kadar sürecek olan DSP, MHP ve ANAP birlikteliğinde koalisyon hükümeti kurulur.

1991 seçimleri sonrası, Türkiye'de parti sistemi, 1970'li yıllarda olduğu gibi ideolojik kutuplaşma ve partiler arası oy akışkanlığın yüksek olduğu bir görünüme sahip olmuştur. Ancak 1970'lerdeki sağ ve sol ekseninde kutuplaşmanın yerine, 1991 sonrası kutuplaşma temelde "Laikler" ile "İslamcılar" ekseninde yaşanır. Geleneksel merkez-çevre ve buna paralel oluşan sağ-sol bölünmelerine karşılık laik-İslamcı bölünme bu dönemde daha baskındır (Sayarı, 2002: 21). Nitekim 1995 genel seçimi sonrası, RP ile DYP birlikteliğinde kurulan koalisyon hükümeti sonrası, hükümete karşı ordu, sivil bürokrasi ve aydınlardan esaslı bir kampanya başlatılır. Bu minvalde, 28 Şubat 1997'de askerlerin ağırlıklı olduğu MGK kararları sonrası - ki daha sonraları bu kararlar post-modern darbe olarak anılacaktır - İslamcı temellere sahip Refah Partisinin yer aldığı koalisyon hükümetinin dağılması ve devamında Anayasa Mahkemesinin Refah Partisini kapatması sürecinde diğer partilerin suskunluğu böyle bir kutuplaşmanın varlığını güçlendirmektedir (Özbudun, 2011: 83). Öte yandan 1991 seçimleri sonrasında Türk-Kürt kimlikleri karşılığında etnik tabanlı milliyetçi bölünmeyi yansıtan MHP, HADEP gibi partilerin meclis içi veya yalnızca seçim süreçlerindeki nispeten güçlü varlığıyla parti sistemini yapılandıran bölünmeler çeşitlenmiştir (Çarkoğlu ve Hinich, 2006: 387).

Parti siyasetinde yaşanan bölünme çeşitlenmesi kutuplaşma derecesinin artmasına, kutuplaşmayla birlikte partiler arası ideolojik mesafenin uzaması ve meclis çoğunluğunun iki ya da üç partili koalisyon hükümetlerini gerektirmesi hükümet istikrarının oluşmasını olumsuz yönde etkiler.

1983-2002 yılları arasında genel seçim sonuçları ve parlamento çoğunlukları, 1991'e kadar ve 1991 sonrası olmak üzere iki döneme ayrıldığında, 1983-1991 arası bir partinin üstünlüğüne dayalı ve parti sisteminde parçalanma ve kutuplaşmanın düşük seviyesiyle hükümet istikrarının sağlandığı ılımlı çok parti sisteminin örneğini oluşturmaktadır. 1991'den 2002'ye kadar olan dönemde ise, aksine, parti sisteminde kutuplaşma ve parçalanmanın arttığı, partiler arası iş birliğinin zayıfladığı ve istikrarsız hükümetlerin varlığıyla aşırı çok parti sisteminin özelliklerini sergilemektedir.

5.1.2.6. 2002 Sonrası: Hâkim Parti Sistemi

3 Kasım 2002 erken genel seçimiyle birlikte %10'luk seçim barajını aşabilen AK Parti ve CHP, TBMM'de temsil imkanı bulmuştur. AK Parti oyların %34.28'ine sahip olmasına rağmen seçim sisteminin etkisiyle Meclis'te 363 sandalyeye sahip olarak tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğa erişmiştir. 2007 ve 2011 genel seçimi sonrasında meclis içinde ikiden fazla partinin yer almasına rağmen AK Parti'nin seçim başarılarına dayalı olarak hükümet etme gücünü koruması ve parti sistemi içerisinde hâkim parti olarak konumlanmasıyla Türkiye'de parti sistemi hâkim parti sistemine evrilmiştir. 2002 sonrası dönem için hâkim parti sistemini belirleyen ölçütler, ortaya çıkaran dinamikler ve yerleşmesine katkı sunan faktörler araştırmanın bundan sonraki kısmında detaylı olarak ele alınmaktadır.

5.2. Hâkim Parti: Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)

Araştırmanın bu kısmında, AK Parti'nin doğuşu ile hâkim parti konumunu belirleyen seçim performansı ve siyasal gündemi belirleme gücü ele alınmaktadır.

5.2.1. AK Parti'nin Doğuşu

AK Parti, 14 Ağustos 2001'de Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde kurulur. AK Parti'nin doğuşu, Fazilet Partisi (FP) içindeki gelenekçiler ve yenilikçiler ayrışmasının bir sonucu olarak, bir siyasal partinin ikiye bölünmesiyle gerçekleşir. FP, 1997'de kurulan yeni bir parti olsa da mazisi 1969'dan itibaren siyasal yaşamda biri diğerinin

devamı olan MNP, MSP ve RP'nin ardılı bir partidir. 1970'lerin başında kendilerini diğer partilerden ayırmak için geliştirdikleri milli görüş söylemini sürdürmeleri (Poyraz, 2013: 319), bu partilerin milli görüş partileri olarak anılmasını da beraberinde getirir. Geçen zaman içinde, RP çatısı altında 1995 genel seçimiyle en yüksek parlamenter güce ulaşır. 1995 seçimi sonrasında DYP ile kurdukları koalisyon hükümetinin, post-modern darbe olarak da bilinen, 28 Şubat MGK kararları sonrası dağılması ve RP'nin "laiklik ilkesine aykırılık" gerekçesiyle anayasa mahkemesi tarafından kapatılması gibi birtakım gelişmelerle (Tuncel, 2015: 196; Kalçık, 2018: 178-179), 1969'dan beri süren siyasi yapı parçalanma sürecine girer.

RP'nin yerine kurulan FP'nin de kapatılması için benzer şekilde anayasa mahkemesine dava açılması, hali hazırda parti içindeki tartışmaları daha da körükler. Böylece, parti liderliği ve politikalarında değişim isteyen yenilikçiler ile parti geleneğinin sürdürülmesini amaçlayan gelenekçiler arasındaki ayrışma belirginleşir. FP'nin 14 Mayıs 2000 kongresi, yenilikçi kanat adına Abdullah Gül ile gelenekçi kanat adına Recai Kutan'ın parti liderliği için mücadelesine sahne olur. 1969'dan beri kurulan partilere liderlik eden Necmettin Erbakan'ın siyasi yasaklı olması gelenekçilere karşı yenilikçilerin zaferini kolaylaştırabileceği düşünülürken, Recai Kutan 112 oy farkıyla parti liderliğini elde eder. Kongrede alınan mağlubiyetle parti içinde bir değişimden umudunu kesen yenilikçi kanat yeni bir parti kurmak için harekete geçer. Böylece 2001'de FP'nin anayasa mahkemesi tarafından kapatılmasıyla devamında kurulan SP'ye geçmeyen milletvekilleri AK Parti çatısı altında buluşur (Nebati, 2014: 198-199).

AK Parti, bu siyasi arka plan ışığında, Recep Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül, Bülent Arınç ve Abdullatif Şener gibi güçlü kişiliklerin öncülük ettiği FP içindeki yenilikçilerin mücadelesinin bir sonucu olarak siyasi yaşama dahil olur. 1980 sonrası Milli Görüş geleneği içinde ağırlık kazanan bu kişilerin Milli Görüşün ikinci nesli olarak tanınması başlangıçta AK Parti'ye milli görüşün ikinci versiyonu "Milli Görüş 2.0" görünümü verir. Ancak AK Parti'nin kurucu lideri Recep Tayyip Erdoğan, "milli görüş gömleğini çıkardık" diyerek milli görüş partisi olmadıklarını sıklıkla vurgular (Boyraz, 2011: 152). İslam referanslı milli görüş söyleminden farklı olarak, AK Parti parti kimliği olarak belirlediği muhafazakar demokrasi söylemiyle toplumun her kesiminden destek çekmeyi amaçlar. AK Parti, aynı zamanda siyasi yelpazenin merkez, sol ve sağ gibi ideolojileri benimsemiş farklı partilerde yer alan birçok

politikacıyı partiye dahil ederek farklı çıkarları yansıtan bir koalisyon görünümüne sahip olur (Akgün, 2006: 27-28). Partinin söylem ve aktörler açısından çeşitliliği kuruluşundan kısa bir sonra yapılan 3 Kasım 2002 erken genel seçiminde güçlü bir parlamento pozisyonu elde etmesine imkan verir.

2002 genel seçiminde aldığı 34.28'lik oy oranıyla birinci parti olan AK Parti seçim sisteminin de katkısıyla parlamentodaki sandalyelerin 363'üne sahip olur. 2002'den günümüze kadar süren seçimlerde mevcut pozisyonunu koruması ve artırması sayesinde hükümet etme gücünü elinde bulundurarak parti sistemi içerisinde hâkim parti olarak konumlanır. AK Parti'nin seçim performansı yanında siyasal gündemi belirleme gücü hâkim parti konumunu belirleyen diğer faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki faktörün AK Parti'nin hâkim parti olarak konumlanmasına etkileri farklı olduğundan, seçim performansı ve siyasal gündemi belirleme gücü iki ayrı başlık altında incelenecektir.

5.2.2. AK Parti'nin Hâkim Parti Konumunu Belirleyen Ölçütler

AK Parti'nin hâkim parti konumunu belirlemede seçim performansı ve siyasal gündemi belirleme gücü temel iki ölçüttür. Partinin, seçim performansı; oy oranı ve meclis içi sandalye sayısını gösterirken, siyasal gündemi belirleme gücü seçim performansına bağlı olarak elde ettiği parlamenter güç ve politikalarını hayata geçirme sürecinde karşılaştığı zorlukları yenebilme yeteneğiyle ilgilidir. Bu bakımdan parlamenter çoğunluğa göre gelişen siyasal gündemi belirleme gücü partinin esnekliğine dayalı olarak parti sistemi içerisinde yer alan diğer partilerle işbirliği yapabilme kapasitesiyle de desteklenmektedir. Biri diğerini besleyen iki ölçüt araştırmanın bu kısmında iki ayrı başlık altında incelenecektir.

5.2.2.1. Seçim Performansı

AK Parti kuruluşundan 15 ay sonra girdiği ilk seçim olan 2002 seçimlerinde aldığı 34.28 oy oranı ve 363 sandalye sayısı ile siyasal yaşama oldukça şanslı bir başlangıç yapar. AK Parti'nin şanslı başlangıcı, bir önceki dönemin güçlü partileri olan MHP, DSP, ANAP ve SP gibi partilerin yanı sıra yeni kurulan GP'nin %10'luk seçim barajına takılarak parlamentoda temsil imkanı bulamaması sayesinde olur. Bu partilerden MHP 2007 seçimleriyle tekrar parlamentoya dahil olsa da AK Parti ilk seçimde yakaladığı fırsatı değerlendirerek başarılı hükümet performansı ile 2007, 2011 ve 2015'te yapılan

seçimlerde parlamento üstünlüğünü muhafaza eder. Bu sayede AK Parti'nin hâkim parti olarak nitelenmesine olanak veren seçim performansına ilişkin veriler tablo 14.'te sunulmaktadır.

Tablo 14. AK Parti'nin 2002 Sonrası Seçimlerde Oy Oranı ve Sandalye Sayısı

	2002	2007	2011	2015	2015
AK Parti	34.28 (363)	46.58 (341)	49.83 (327)	40.87 (258)	49.50 (317)
CHP	19.39 (178)	20.88 (112)	25.98 (135)	24.95 (132)	25.32 (134)
MHP	8.36	14.27 (70)	13.01 (53)	16.29 (80)	11.90 (40)
ANAP	5.13	-			
DSP	1.22	-	-	-	-
GP	7.25	3.04			
DYP/DP	9.54	5.42			
DEHAP/HDP	6.22	-	-	13.12 (80)	10.97 (59)
FP/SP	2.49	2.34	1.27	-	-
Bağımsızlar	1.00 (9)	5.24 (26)	6.57 (35)	-	-
Katılım Oranı	79.14	84.25	83.16	83.92	85.23

Kaynak: YSK, <<http://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genel-secim-arsivi/2644>>

*Parantez içi sandalye sayılarını göstermektedir.

**2002-2015 seçimleri döneminde TBMM 550 üyeden oluşmaktadır.

2002'den 2015'teki seçimlere kadar bir istisna dışında AK Parti 550 üyeli TBMM'de hükümet kurabilecek çoğunluğu elde eder. 7 Haziran 2015 seçimlerinde HDP'nin %10'luk seçim barajını aşarak TBMM'de yer alması AK Parti'nin çoğunluğu elde etmesine engel olur. Ne var ki bu seçim sonucunda oluşan meclis kompozisyonunun AK Parti dışarıda bırakılarak hükümet kurabilecek bir koalisyona imkân vermemesi AK Parti'nin seçim hükümetiyle 1 Kasım 2015 seçimlerine kadar görevde kalmasına imkân verir. Burada muhalefet partileri arasındaki ideolojik bölünmüşler ve MHP ile HDP'nin birlikte hareket edebilmesinde güçlük AK Parti'nin hâkim parti konumunun devam etmesine AK Parti'ye önemli bir avantaj sağlamıştır. 1 Kasım 2015 seçimlerinde ise, AK Parti oy oranı ve sandalye sayısını artıracak performans göstererek hâkim parti konumunu sürdürmeye devam eder.

Şunu belirtmek gerekir ki, 2015 seçimleri sonrasında Türkiye'de 2017 Anayasa Değişikliği Referandumu ile "Cumhurbaşkanlığı Sistemine" geçilerek hükümet sisteminde değişime gidilir. Bu bakımdan 2015 seçimleri parlamenter hükümet modeli

altında yapılan son seçimlerdir. Hâkim parti sisteminin ortaya çıkışı açısından belirlenen seçim performansına ilişkin ölçütlere göre 2015 seçimleriyle AK Parti hâkim parti konumunu pekiştirir. 2017 değişikliğinden sonra yeni hükümet sistemine göre yapılan 24 Haziran 2018 seçimleri AK Parti'nin üstünlüğü ile sona ermiş olmakla birlikte bu araştırmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Araştırmanın sonunda yeni kurumsal düzenlemelerin hâkim parti sistemine olası etkileri tartışılmaktadır.

5.2.2.2. Siyasal Gündemi Belirleme Gücü

AK Parti, 2002 seçimleri sonrası hem oy oranı hem de parlamento çoğunlukları itibariyle diğer partiler karşısında belirgin bir üstünlüğe sahip olmuştur. AK Parti'nin seçim performansına dayalı olarak sağladığı üstünlüğe bağlı olarak elde ettiği hâkim parti konumunu sürdürebilmesi politika oluşturma süreçlerinde siyasal gündemi belirleme gücüne bağlı olmuştur. Çünkü politika oluşturma sürecindeki belirleyicilik, hem politikalarının hayata geçmesi hem de vaat ettiği politikaların sonucuna bağlı olarak oy desteğini sürdürebilmesi açısından önemlidir. Aralarında farklılıklar olmakla birlikte daha önce parlamenter hükümet modeli altında ortaya çıkan iki hâkim partinin, İsveç'te SDP ve Japonya'da LDP'nin, siyasal gündemi belirleme gücüne ilişkin avantajlarına başlangıçta AK Parti'nin de sahip olduğunu söyleyebilmek güçtür.

AK Parti siyasal gündemi belirleme sürecinde Cumhurbaşkanı ve Anayasa Mahkemesinden kaynaklı iki zorlukla karşılaşır. Bu zorluklardan ilki 2007 yılına kadar cumhurbaşkanının veto yetkisini kullanmasıyla ortaya çıkar. 2017'deki hükümet sistemi değişikliğinden önce 1982 Anayasasına göre cumhurbaşkanı yasama süreçlerine ilişkin kanunlar üzerinde geciktirici anayasal değişiklikler üzerinde ise geciktirici ve güçleştirici veto yetkisine sahiptir. 2007'de Cumhurbaşkanlığına AK Parti adayı Abdullah Gül kazanana kadar Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer birçok önemli yasal ve anayasal düzenlemeyi geri görüşülmek üzere veto etmiştir. 1982 Anayasası altında görev yaptıkları süre içerisinde en çok veto yetkisini kullanan cumhurbaşkanı olan Sezer, 2000-2007 yılları arasında toplamda 65 düzenlemeyi TBMM'ye geri gönderir. Bunların önemli bir kısmı AK Parti hükümetleri döneminde olur. Birçoğunun aynen ya da değiştirilerek Cumhurbaşkanına geri gönderilmesiyle veto süreci aşılmıştır. Bunun tek istisnası, 2B arazileri olarak da bilinen orman vasfını yitirmiş arazilerin satışını öngören anayasa değişikliği düzenlemesini AK Parti'nin meclis çoğunluğuna dayanarak

geri göndermesi referandumu zorunlu kılmaktaydı. AK Parti bu düzenlemeyi rafa kaldırarak referandum sürecine girmemiştir.

AK Parti, siyasal gündemi belirleme sürecinde yaşadığı ikinci zorluk ise, anayasa mahkemesinden kaynaklı olarak yaşanır. Türkiye’de Anayasa Mahkemesi, en azından 2010 anayasa değişikliği referandumu ile yapısı değişene kadar çoğu zaman siyasal tartışmaların merkezinde yer almıştır. Anayasaya uygunluk denetimi sürecinde yerindelik denetimi ve yargısal aktivizm yaparak siyasetin alanını daraltması siyasal sorumluluk taşıyan hükümetlerin parlamento çoğunluklarına dayalı olarak politika belirleme gücünü sınırlamıştır. Bu açıdan Anayasa Mahkemesi, bazı çalışmalarda muhalefet eksikliğinden kaynaklı “ikame hukuk muhalefeti” (Çağlar, 1988: 63), veya muhalefet partilerinin yasama süreçlerinde iktidara karşı kullandığı “bir muhalefet aracı” olarak nitelendirilmiştir (Hazama, 1996: 324-325). Anayasa mahkemesi için bu nitelendirmeleri haklı çıkarabilecek birçok örnek verilebilir. Örneğin AK Parti’nin ilk hükümet döneminde (2002-2007) meclis çoğunluklarına dayalı olarak çıkardığı yasalara karşı ya cumhurbaşkanı ya da ana muhalefet partisi tarafından anayasa mahkemesine iptal başvurusu yapılır. Bu dönemde cumhurbaşkanı 19 defa, ana muhalefet partisi ise 115 defa anayasa mahkemesine hükümetin çıkardığı yasaların tümü ya da kısmi iptali istemiyle başvuruda bulunmuştur. Bu başvurulardan görüşülebilenlerin 59’u iptalle, 19’u ise başvurunun reddi ile sonuçlanır. 2007 sonrası Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in yerine AK Parti’nin cumhurbaşkanı adayının seçilmesi sonrası cumhurbaşkanlarınca iptal davası açılmaz. Ancak ana muhalefet partisi 2007-2011 arasında 61 defa, 2011-2015 arası 66 defa çıkarılan yasaların iptali istemiyle başvuruda bulunarak ya da bulunacağını ifade ederek Anayasa Mahkemesini muhalefet aracı olarak kullanma çabasına devam eder.

AK Parti’nin siyasal gündemi belirleme sürecinde gerek anayasa mahkemesi gerek cumhurbaşkanından kaynaklı olarak karşılaştığı güçlükleri aşmak için kullandığı politik araç ise, seçimler ve referandum olur. Anayasa mahkemesinin AK Parti’nin politikalarını engelleyici tavrının olumsuz yansımaları bir tarafa, AK Parti’nin seçim ve referandum gibi iki politik aracı kullanmasındaki ustalıkla anayasa mahkemesi kararlarının AK Parti hâkimiyetini güçlendirici bir etkisinden söz edilebilir. Bu minvalde, Türkiye’de siyasetin merkez-çevre rekabeti ekseninde yaşanması, Anayasa Mahkemesinin de kararlarında anayasanın ruhuna bağlı olarak Merkez’in değerleri

etrafında meşruiyet oluşturması (Aksu, 2011: 88), Çevre'nin temsilcisi konumundaki AK Parti'nin seçmen desteğinin artırılabilmesinde etkili olan faktörlerden birini oluşturur. Hemen hemen tüm seçimlerde, AK Parti, cumhurbaşkanlığı ve anayasa mahkemesinin geçmiş kararlarının Çevre'de konumlanan seçmen üzerinde oluşturduğu tahribatı hatırlatarak anayasayı değiştirecek çoğunluğu elde etmeyi amaçlamıştır. 2007, 2011 ve 2015 seçimlerinde AK Parti bu çoğunluğa ulaşamamış olsa da 7 Haziran 2015 seçimleri dışında oy oranını artırarak seçmen düzeyinde konumunu güçlendirir.

AK Parti'nin ilk döneminde AK Parti ve CHP'den oluşan iki partili meclis kompozisyonu, anayasa mahkemesi ve Cumhurbaşkanı Sezer'le yaşadığı gerilimler 2007 seçimleriyle hafiflemeye başlar. 2007 seçimleri sonrasında MHP'nin yeniden Meclis'e dönmesiyle; anayasa değişiklikleri, başörtüsü yasağının kaldırılmasına yönelik düzenleme, AK Parti adayının Cumhurbaşkanı seçilebilmesi ve çoğu kritik yasama süreçlerinde MHP'nin AK Parti'ye sağladığı parlamenter destek AK Parti'nin siyasal gündemi belirleme gücüne katkı sunar. Özellikle, 2007'de anayasa mahkemesinin kararı sonrası cumhurbaşkanı seçiminde ilk turda seçilme yeterliliği olan 2/3 kuralının toplantı yeter sayısı olarak da kabul edilmesi sonrası AK Parti bu sayıyı MHP'nin desteğiyle tamamlayabilmiştir. AK Parti'nin hedeflediği 2010 ve 2017 anayasa değişiklikleri için gerekli olan parlamenter çoğunluğun sağlanmasında yine MHP'nin katkısı görülür. Aynı şekilde kamuda başörtüsü yasağının kaldırılmasına yönelik 2008 yılında yapılan anayasal değişiklikte, her ne kadar anayasa mahkemesi sonrasında iptal etmişse de MHP'nin katkısı AK Parti'nin siyasal konum olarak güçlenmesini sağlar.

AK Parti'nin siyasal gündemi belirleme gücü kamu politikalarını belirleme sürecinde seçim performansına dayalı olarak sahip olduğu parlamento çoğunluklarına bağlı olarak oluşur. Ancak 1982 Anayasasının öngördüğü parlamenter hükümet modeline göre güçlü bir Cumhurbaşkanıyla yürütme otoritesini paylaşması, bir yandan AK Parti'nin ilk hükümet döneminde Cumhurbaşkanı olan Sezer'in geciktirici ve güçleştirici vetoları, diğer yandan anayasa mahkemesinin iptal kararları siyasal gündemi belirleme gücünü sınırlar. Her iki sınırlamayı aşabilmek için AK Parti tarafından politik araç olarak başarılı bir şekilde kullanılan seçimler ve referandum yöntemi AK Parti'nin siyasal gündemi belirleme gücüne katkı sunar. Bunun yanında 2007 sonrası MHP'nin meclise girmesi ve AK Parti'ye politika oluşturma süreçlerinde verdiği destekler seçim

ve referandum araçlarıyla birlikte AK Parti'nin hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürebilmesinde önemli rol oynar.

5.3. AK Parti'yi Hâkim Parti Konumuna Getiren Dinamikler

AK Parti'nin hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürebilmesinde; partinin ilk katılımı 2002 seçiminde partiye seçmen desteğini yöneltten sosyo-ekonomik ve siyasal krizlerin tetiklediği tarihsel ivme, seçimde aldığı oy oranından çok daha fazla sandalye oranına ulaşmasını sağlayan seçim sistemi, partinin farklı toplumsal kesimlere hitap edebilen ideolojik esnekliğine dayalı yapısı, önceki siyasal pozisyonunda kazandığı sorun çözebilen-hizmet üretebilen güçlü lider, seçim süreçlerinde seçmen mobilizasyonunu sağlayan örgütsel gücü, geniş bir toplumsal desteğe dayanan sosyal temelleri ve sosyo-ekonomik grup desteği ve son olarak bölünmüş muhalefet başlıca dinamikler olarak sayılabilir.

5.3.1. Tarihsel İvme

AK Parti kuruluşu sonrası girdiği ilk seçim olan 3 Kasım 2002 genel seçiminde, 34.3 oy oranı ve tek başına hükümet kurabilecek 363 sandalyeye sahip olarak şanslı bir başlangıç yapar. AK Parti'nin şanslı başlangıcının arka planında ise 1990'lı yıllarda yaşanan bir dizi sosyo-ekonomik ve siyasal krizlerin belirgin bir yeri vardır. Dolayısıyla 1990'lı yıllarda, biri doğuşuna diğeri başarılı bir seçim performansına zemin hazırlayan çeşitli krizler, AK Parti'nin hâkim parti konumunun tarihsel arka planını oluşturur.

Türkiye'de 1990'lı yıllar, ekonomide iç ve dış şokların fazlasıyla hissedildiği, buna bağlı olarak çeşitli ekonomik krizlerin yaşandığı bir dönem ve “ekonomide kayıp yıllar” olarak tasvir edilir. Örneğin, 1990'da % 9.4 gibi oldukça yüksek bir ekonomik büyümeden sonra 1991'de Körfez Savaşı gibi bir dışsal şokun etkisiyle neredeyse hiç büyümemiştir. Yine 1993'de yüksek bir ekonomik büyümeden sonra 5 Nisan 1994 kararlarının alındığı 1994'te büyük bir çöküş yaşanmış, ekonomi %6.1 oranında küçülürken, enflasyon oranı da %150'ye ulaşmıştır (Üzümcü vd., 2009: 717). Türkiye'nin 1980 sonrası ilk ekonomik krizi olarak nitelenen 1994 krizi ve sonrasında ekonomik ekonomi büyümedeki istikrarsızlık, yüksek enflasyon (%60-90 arası), Türk lirasının aşırı değer kaybı, gelir dağılımında bozulmalar ve mali açıklar nedeniyle kronikleşen ekonomik sorunlar, “ikiz kriz” olarak bilinen 2000 ve 2001 ekonomik krizleriyle zirveye ulaşır (Keyman ve Öniş, 2007: 145; Köroğlu, 2012: 125). Gelir

dağılımındaki bozulmalar, artan yoksulluk ve bölgesel dengesizliklerin derinleşmesi, ciddi moral çöküntüleri ve toplumsal parçalanmaları beraberinde getirmiştir (Cizre-Sakallıoğlu ve Yeldan, 2000: 492-493).

Ekonomik sıkıntıların 1990'ların ilk yarısında derinleşmesiyle birlikte, 1983-91 yılları arasında ANAP hükümetinin ve 1991-1995 yılları arasında DYP-SHP koalisyon hükümetinin uyguladığı serbest piyasa politikaları halkın gözünde yolsuzlukla ve adaletsizlikle ilişkilendirildi. Bu minvalde 1995 seçiminde Refah Partisinin kampanyasında kullandığı “Adil Düzen” söylemi, halkın hassas duygularına dokunarak partinin o güne kadar ki en yüksek seçim sonucu elde etmesine olanak sağlar. 1996'da DYP ile Refah Partisi'nin kurduğu koalisyon hükümeti, RP'nin ekonomik sorunların çözümüne ilişkin politika önerilerini uygulayabileceği kadar uzun ömürlü olmaz. Benzer şekilde 1999 seçiminde DSP adalet vurgulu seçim kampanyalarıyla seçimlerden birinci parti olarak çıkmayı başarmıştır (Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu, 2009: 14-15). DSP, MHP ve ANAP'ın birlikte kurduğu koalisyon hükümeti 1990'lı yılların istikrarsız koalisyon hükümetlerine göre 3,5 yıl gibi uzun süre ayakta kalabilmesine rağmen, 2000 ve 2001'de yaşanan iki ekonomik kriz ile cumhuriyet tarihinin en tahrip edici ekonomik krizi bu dönemde yaşanmıştır. Bu krizlerden ikincisinin fitilini ateşleyen olay ise, 19 Şubat 2001 tarihli MGK toplantısında, “Anayasa Fırlatma” olarak hafızalara kazınan hadise sonrası toplantıyı terk eden Başbakan Bülent Ecevit'in, kendisine anayasayı fırlatan Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in saygısızlık ettiğine ilişkin açıklamalar olmuştur (Özipek, 2009: 661).

1990'lı yıllar, ekonomik sıkıntılar ve buna çözüm üretmeye yönelik çabaların başarısızlığı dışında siyasal alanda ideolojik çeşitlenmeye bağlı olarak kutuplaşmanın artması, PKK terörünün yoğunlaşması, faili meçhul cinayetler, post-modern darbe olarak bilinen 28 Şubat darbesinin olumsuz etkileri, istikrarsız koalisyon hükümetleri ve büyük bir yıkıma yol açan 17 Ağustos 1999 Marmara depremi gibi birçok travmatik hadisenin ardı ardına yaşandığı yıllar olmuştur.

1987'de eski siyasal liderlerin yasaklarının kalkmasıyla siyasal alandaki çeşitlenmenin artmasıyla, 1983'ten beri tek başına hükümette yer alan ANAP seçim performansında düşüş yaşamaya başlar. 1970'li yılların güçlü politikacıları olan Süleyman Demirel, Necmettin Erbakan ve Alparslan Türkeş'in liderlik ettiği partilerle

birlikte merkez sol eğilimi temsil eden SHP'nin 1991 genel seçiminde elde ettiği parlamenter çoğunluk, 1983'ten beri devam eden ANAP hükümetini sonlandırır. 1991-1995 arasında 1980 Askeri Darbesi sonrası ilk koalisyon hükümeti DYP-SHP ortaklığıyla kurulur. Bu koalisyon hükümetinin sonrasında kısa ömürlü çok sayıda azınlık veya çoğunluğa dayalı koalisyon hükümetleri ortaya çıkar. Tablo 15'de 1990'larda kurulan koalisyon hükümetleri ve süreleri sunulmaktadır.

Tablo 15. 1990'larda Kurulan Hükümetler ve Görev Süreleri

Yıllar	Partiler	Hükümet Tipi	Başbakanlar
1991-1993	DYP+SHP	Koalisyon	Süleyman Demirel ve Erdal İnönü
1993-1995	DYP+SHP	Koalisyon	Tansu Çiller
1995	DYP	Azınlık	Tansu Çiller
1995-1996	DYP+CHP	Koalisyon	Tansu Çiller
1996	DYP+ANAP	Koalisyon	Mesut Yılmaz
1996-1997	DYP+RP	Koalisyon	Necmettin Erbakan
1997-1999	ANAP+DSP+DTP	Azınlık koalisyon	Mesut Yılmaz
1999	DSP	Azınlık	Bülent Ecevit
1999-2002	DSP+MHP+ANAP	Koalisyon	Bülent Ecevit

Kaynak: <<https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/ekaynaklarkutuphanehukümetler.html>>, verilerden hareketle yazar tarafından oluşturulmuştur.

*DYP: Doğru Yol Partisi, SHP: Sosyal Demokrat Halkçı Parti, CHP: Cumhuriyet Halk Partisi, RP: Refah Partisi, ANAP: Anavatan Partisi, DSP: Demokratik Sol Parti, MHP: Milliyetçi Hareket Partisi, DTP: Demokratik Türkiye Partisi

Sosyo-ekonomik değişimlerle birlikte, kırdan kente göç ve kentlerde devam eden sosyal hareketlilik, etnik tabanlı Kürt ve dini tabanlı İslami siyasal hareketlerin gelişimi için ivme yaratır. Bunun yanı sıra 1980'lerdeki liberal ekonomik geçişin sonrasında muhafazakar burjuvazinin güçlenmesiyle, devlet elitine yakın bağları olan laik eğilimlere sahip büyük burjuvazi arasında kaynakların dağıtımına yönelik mücadele ortaya çıkar. PKK terörünün artmasıyla birlikte ayrılıkçı Kürt hareketlerin siyasal alandaki görünürlüğünün artması, buna karşı Türk milliyetçiliğini temel alan milliyetçi hareketlerin yükselişi, sosyo-ekonomik değişimler ve muhafazakar burjuvazi ile güçlenen İslamcı siyaset, İslamcı siyasete karşı laiklik temelli hareketlerin devlet elitlerinden aldığı destekle girdiği mücadele, siyasal alanda etnik ayrımlara ve laik-İslamcı ayrışmasına dayalı çatışmaları beslemiştir. Siyasette bölünmelerin artması ve her grubun nispeten belirli bir güce ulaşması siyasal ve toplumsal alanda gerilimleri körükler. 1995 seçiminde Refah Partisinin birinci parti olarak konumlanmasıyla laik

cephede artan tepkiler, 1996'da kurulan Refah-Yol hükümetinin post-modern darbe olarak nitelenen 28 Şubat darbesiyle sonlanmasına yol açar. 28 şubatla birlikte askerin siyasete müdahalesi ve sonrasında yaşananlar, siyasal partilerde yeni parçalanmalara neden olur (Gümüşçü, 2013: 231; Kiriş, 2011: 50-51; Sayarı, 2007: 203-205). Siyasetteki bölünmelere dayalı artan kutuplaşma, hali hazırda yaşanan sosyo-ekonomik ve siyasal sorunlara çözüm üretemeyen siyasetin başarısızlığını kalıcı hale getirir.

AK Parti, 1990'lardaki sosyal ve siyasal sıkışmışlıklara oluşan tepkilerin doruğa çıktığı bir dönemde siyasal yaşama dahil olur. Bu dönemin yukarıda genel hatlarıyla verilen siyasal atmosferi şu şekilde özetlenebilir: koalisyon hükümetleriyle siyaset kurumunun yıpranması, yolsuzluklar ve kötü yönetimle ortaya çıkan ekonomik çöküntü, ekonomik çöküntünün beraberinde getirdiği sosyal kriz, uluslararası arena da gerileyen bir ülke imajı, gelecek beklentilerinde ümitsizlik yaşayan ve tepkileri gider yükselen sosyal gruplara 28 Şubat süreciyle birlikte siyasal alana yönelik müdahalenin yaşamın farklı alanlarında kendini hissettirmesiyle ortaya çıkan gerilimler siyasal kurumların etkisini ve güvenilirliğini giderek azaltır (Akdoğan, 2010: 60). Böylece ekonomik bunalımla siyasal bunalım devrelerinin birbirilerini besleyerek siyasette oluşturduğu tıkanıklık (İnsel, 2002: 23), parti bağları zayıf ve kararsız seçmenleri bir yandan siyasal istikrar arayışına iterken diğer yandan söylem, program ve isimler açısından yeni olana ilgisini artırmıştır. AK Parti'nin yeni, genç ve dinamik olduğu kadar dürüst, güvenilir bir lider ve kadro imajına sahip olması (Gökçe vd. 2002: 37), yolsuzluklara bulaşmış mevcut partilerden kendini ayırmak için, Adalet ve Kalkınma Partisi olan ismini "kirlenmemiş" veya "temiz" anlamında "AK" Parti olarak kısaltması (Yavuz, 2010: 16), arayış içinde olan kesimlerin partiye yönelmesinde etkili olmuştur.

AK Parti iktidarlarının başlangıcı olan 3 Kasım 2002 seçimlerine gidilirken, İstanbul Belediye Başkanlığı döneminde halkın sempatisini kazanmış Recep Tayyip Erdoğan'ın okuduğu şiir nedeniyle hapis cezası ve siyaset yasağı alması önceki dönemin haksızlarına uğramış muhafazakar orta ve alt-orta sınıflarla duygudaşlık ilişkisi kurmasını sağlamıştır (Tekin, 2004: 157). Böylece AK Parti, 2002 genel seçiminde başta eski koalisyon hükümeti döneminin olumsuz ekonomik koşullarından etkilenen genel olarak da 1990'ların olumsuz koşullarından ekonomik ve manevi olarak etkilenen çok sayıda seçmenin protesto oyunu alabilmeyi başarmıştır (Başlevent vd. 2009: 377-378). 2002 seçimi sonucunda üçte ikisine AK Parti'nin sahip olduğu ve

CHP'den oluşan meclis kompozisyonu AK Parti'nin güçlü bir başlangıç yapmasını sağlamıştır. Aynı zamanda 2002 seçimi Cumhuriyet tarihinde ilk defa önceki dönem iktidar partisinin/partilerinin mecliste yer almadığı bir netice doğurmuştur.

5.3.2. Seçim Sistemi Etkileri

AK Parti iktidarının başladığı 2002 genel seçiminde seçim sistemi olarak uygulanan “%10 ülke Barajlı d’Hondt Sistemi” AK Partinin şanslı bir başlangıç yapmasına imkan tanımıştır. 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanununda düzenlenen bu seçim sistemine göre, bir partinin seçim sonuçlarına göre milletvekiline sahip olabilmesi öncelikle ülke genelinde geçerli oyların en az %10’unu elde edebilmesiyle mümkün olabilmektedir. Ülke genelinde %10’luk oy oranına sahip olan partilerin, il seçim çevresinde aldıkları oy sayısının il seçim çevresinin çıkarabileceği milletvekili sayısına kadar bölünmesiyle kazanabilecekleri milletvekili sayısı hesaplanır. Örneğin, 3 milletvekiline sahip il seçim çevresi göz önüne alındığında, o seçim çevresinde yarışan partilerin oy sayıları tek tek 1’e 2’ye ve 3’e bölünür, en büyük paydaya sahip olan parti/partiler milletvekiline sahip olur. Alınan oyların milletvekiline çevrilmesinde kullanılan d’Hondt sisteminden çok, %10’luk baraj nedeniyle ortaya çıkan aşırı temsil AK Parti’nin güçlü parlamenter çoğunluklara ulaşmasını sağlar. AK Parti’nin hâkim parti konumunu elde etmesi sürecinde seçim sisteminden kaynaklı aşırı temsil düzeyleri Tablo 16’da verilmektedir

Tablo 16. AK Parti’nin Seçim Sisteminden Kaynaklı Aşırı Temsil Düzeyi

Seçimler	Oy (%)	Sandalye Sayısı (%)	Aşırı Temsil (%)
2002	34.28	66.00 (363)	+31.72
2007	46.58	62.00 (341)	+15.42
2011	49.83	59.45 (327)	+9.62
2015 (1)	40.87	46.90 (258)	+6.03
2015 (2)	49.50	57.63 (317)	+8.13

Kaynak: YSK, <http://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genelsecimarsivi/2644>’deki bilgilerden hareketle tarafımızca oluşturulmuştur.

2002 genel seçiminde seçim barajından sağladığı avantaj sayesinde AK Parti %34,28’lik oy oranı ile %66’lık parlamenter çoğunluğu elde eder. Aşırı temsil düzeyinin %31,72 gibi oldukça yüksek seviyelerde olmasının nedeni baraj altında kalan nispeten yüksek oy oranlarına sahip partilerin varlığıdır. Bu seçimde DYP, %9,54;

MHP, %8,36; ANAP, %5,13; GP, %7,25; DEHAP, %6,22 gibi önemli derecede oy potansiyeline ulaşan bu partiler seçim barajı nedeniyle milletvekiline sahip olamazlar. AK Parti ise siyasal sahneye yeni çıkmış bir parti olmasına rağmen ilk iktidar döneminde 550 sandalyeli TBMM’de 363 sandalye kazanarak olağanüstü bir parlamenter güce sahip olur.

2007 genel seçimi sonrasında MHP’nin %14,27’lik oy oranına ulaşarak yeniden Meclis’te yer almasıyla AK Parti bir önceki seçime göre oy oranını artırmasına rağmen seçim barajından kaynaklı avantajında düşüş yaşamıştır. Yine de avantajdaki düşüş AK Parti’nin tek başına hükümet kurabilme çoğunluğuna erişmesine engel olmamıştır. Bu seçimde de AK Parti %46,58’lik bir oy oranı ile %62 civarında parlamenter çoğunluğu elde eder. 2002 seçimlerinde %31,72’lik bir aşırı temsil oranı %15,42’lik bir seviyeye iner. Benzer şekilde 2011 genel seçimi sonucunda aşırı temsil oranı %9 seviyelerine inmesine rağmen AK Parti 2002 seçimden sonra kademeli olarak oy artışı göstererek parlamenter çoğunluğunu muhafaza eder. Hem 2007 hem 2011 seçiminde AK Parti’nin milletvekili sayısında seçim barajından kaynaklı olarak sağladığı avantajın azalmasında iki etkenin varlığından bahsedilebilir. Birincisi MHP’nin baraj engeline takılmadan her iki seçimde de Meclis’e dahil olmasıdır. İkincisi ise, DTP/BDP/HDP gibi bu süre içerisinde farklı isimler altında rekabet eden partinin %10’luk seçim barajına takılmamak üzere bağımsız adaylarla seçime katılması ve bağımsız adaylık yoluyla parlamentoda temsil imkânı bulmasıdır. 2007’de bağımsız milletvekillerinden 20’si, 2011’de ise 36’sı DTP/BDP/HDP gibi biri diğerinin devamı olan partinin milletvekilleri olarak Meclis’te yer almıştır.

AK Parti’nin hâkim parti konumunu elde etmesinde kritik eşik olan 7 Haziran 2015 genel seçimidir. Bu seçimde AK Parti, 2002 genel seçimindeki oy oranından daha fazla oy oranını elde edebilmiş olmasına rağmen seçim barajının önceki seçimlerde sağladığı avantajından yararlanamamıştır. Bunun nedeni, 2002 seçiminde parti olarak katılıp baraj altında kalan daha sonraki dönemlerde ise bağımsız milletvekili adaylarıyla seçimlerde yer alan HDP’nin %10’luk seçim barajının üstünde oy oranına ulaşabilmiş olmasıdır. AK Parti’nin parlamenter çoğunluğu kaybetmesine rağmen muhalefet partilerinin bir araya gelerek hükümet kurabilme başarısı gösterememesi ve AK Parti’nin de koalisyon hükümeti kurma çabasının başarısızlıkla sonuçlanması 1 Kasım 2015’te seçimlerin yenilenmesine yol açar. 1 Kasım 2015 genel seçiminde AK Parti,

CHP, MHP ve HDP'nin %10'luk barajın üzerinde oy alarak Meclis'te yer almasına karşın, AK Parti 7 Haziran seçimindeki oy oranını artırarak tek başına hükümet kurabilecek parlamenter çoğunluğu yeniden kazanır.

AK Parti hâkim parti konumunu elde etme ve sürdürmede %10'luk seçim barajından kaynaklı olarak en büyük avantajı başlangıçtaki 2002 seçiminde elde eder ve 2007 ve 2011 seçiminde de bunu nispeten muhafaza eder. Bu sayede seçim barajının AK Parti'ye bir nevi hediyesi olan parlamenter çoğunluk sonraki seçimlerde AK Parti'nin seçmen desteğini artırabilecek politikaları hayata geçirebilmesini kolaylaştırır. AK Parti'nin, %10'luk seçim barajı sayesinde elde ettiği avantaj yalnızca partilerin baraj altında kalmasıyla seçim sisteminin *mekanik* etkisinden değil, aynı zamanda yüksek seçim barajının oy verme davranışındaki *psikolojik* etkisiyle de görülebilmektedir.

Seçimlerde oy verme davranışına seçim barajının psikolojik etkisi çeşitli şekillerde meydana gelir. İlki seçmenler oylarının israf olabileceği ya da hiç istemedikleri partinin seçimi kazanabileceği düşüncesiyle barajı geçmesi muhtemel partilere yönelmesiyle gerçekleşir. Burada daha çok birinci tercihleri olan partinin baraj tehlikesi yaşamaması durumunda barajı geçebileceğine inandıkları ikinci hatta üçüncü tercihi olabilecek partilere destek vermeleri söz konusudur (Ünal, 2018: 1419-1421). Seçim barajının “statik etkisi” olarak değerlendirilen bu durum nispeten büyük partilerin seçimlerde başarı göstermesini sağlar. Ayrıca seçim barajına takılan birçok parti zamanla “tabela” partisine döner (Göksel ve Çınar, 2011: 1-2). Kazanan tarafta yer alma güdüsünün bir etkisi olarak da değerlendirilebilecek bu durum dışında ikinci olarak seçmenler oylarının boşa gitmesinden kaçınmaları durumunda, barajı aşma potansiyeli taşıyan partileri veya ittifakları tercih edebilir (Sitembölükbaşı, 2005: 205).

Göksel ve Çınar (2011: 2-3) tarafından 2011 seçimlerine yönelik yapılan araştırmada hiç seçim barajı olmadan seçmen tercihi ile seçim barajı durumunda seçmen tercihi kıyaslaması barajın büyük partiler lehine işlev gördüğünü ortaya çıkarmıştır. Hiç seçim barajının olmadığı durumlarda AK Parti'nin oy oranı %4,1 azalırken, CHP'nin oy oranı %3,5 oranında azalmaktadır. Bu süreçte seçim kampanyaları boyunca sık sık baraj altında kalabilecek partilere verilecek oyların boşa gidebileceği algısının işlenmesi ve

seçim araştırma anketlerine göre seçmenin tercih edeceği partinin beklenen oy oranı seçmen tercihini besleyen etkenler olur.

AK Parti hâkim parti olarak konumlanma sürecinde hem seçim barajından kaynaklı olarak elde ettiği aşırı temsil düzeyi hem de seçim barajı sayesinde birincil tercihlerinin barajı aşamama inancına sahip seçmenleri çekebilmesi iki önemli faktör olarak karşımıza çıkar. 2015'te yapılan hem 7 Haziran hem de 1 Kasım genel seçimlerinde daha önceleri bağımsız adaylarla rekabet eden HDP'nin barajı aşmasıyla aşırı temsil düzeyinin düşüşüne bağlı olarak zayıflayan parlamenter gücü aşırı temsilin hâkim parti olarak konumlanma sürecinde önemini ortaya koymuştur.

5.3.3. İdeolojik Esneklik

AK Parti, kurulduğu günden itibaren belirli bir ideolojiye dayalı homojen parti görünümünden uzak, toplumun tamamına hitap eden ve zamanın ruhuna uygun bir dil geliştirmeye çaba göstermiştir. Kurulduktan kısa bir süre sonra, parti lideri Erdoğan AK Parti'nin ideolojisini “muhafazakâr demokrasi” olarak ifade ederken, muhafazakâr demokrasinin mahiyetinin zaman içinde ortaya çıkacağını belirtir (Radikal, 2002). AK Parti iktidarlarının başladığı 2002 seçimlerine gidilirken partinin politik hedefleri ve görüşleri seçim beyannamesinde ortaya koyulur. “Her Şey Türkiye İçin” sloganı altında belirlenen 2002 seçim beyannamesinde (2002: 11-41-76), AK Parti; süreklilik içinde değişimi arayan, birliktelik içinde farklılıkları koruyan, toplumun dinamizmine güvenen, demokrat, muhafazakâr, yenilikçi ve çağdaş bir parti olarak tanımlanır. Bununla birlikte, serbest piyasa ekonomisi, yaşam kalitesinin artırılması, sosyal adalet ve hukukun üstünlüğü gibi hedeflerin benimsendiği vurgulanır. Böylece, “Sağ ve Sol” politikalar harmanlanarak siyasal merkeze konumlanmaya çalışan AK Parti, 2002 seçimlerinde 1990'ların kutuplaşmış/istikrarsız siyaset ortamının ve 2001 ekonomik krizinin olumsuz etkilerine maruz kalmış geniş bir seçmen kitlesini desteğini çekebilme başarımıştır.

AK Parti'nin net bir siyasal kimlik/ideolojik duruş belirtmemesine rağmen, olağanüstü koşullarda yapılan 2002 genel seçiminde gösterdiği başarı, partinin denenmemiş olması, lider ve söylem temelinde oluşan olumlu imajı ve 2001 ekonomik krizinin mimarı olarak görülen önceki partilere karşı duyulan tepkinin bir sonucu olarak görülür (Çaylak vd., 2017: 713-714). Siyasal kimliğine yansıyan çeşitlilik gibi partinin

önde gelen isimleri siyasal geçmişi itibariyle farklılıklara sahiptir. Bu bakımdan Recep Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül, Bülent Arınç, Abdullatif Şener gibi kurucu kadrosu milli görüş hareketi içinden kopmuş olsa da merkez sağ ve sol partilerde siyaset yapmış birçok isim AK Parti'ye katılmıştır. Bu kapsamda 2007 genel seçiminde CHP eski Milletvekili Ertuğrul Günay'ı DSP eski Milletvekili Haluk Özdalga'yı, Alevi yazar Reha Çamurluğu ve anayasa profesörü Zafer Üskül'ü aday gösterir. Hatta AK Parti, kuruluşundan sonra DYP'nin DP'ye dönüşmesiyle genel başkanlık görevine gelen Süleyman Soylu (2012), HAS Parti genel başkanı Numan Kurtulmuş (2012), BBP'de genel başkanlık yapmış Yalçın Topçu (2015) gibi isimleri zamanla bünyesine katarak %34 civarında oy oranını yaklaşık %50'lilere çıkarmayı başarmış ve siyasal konumunu güçlendirmiştir.

AK Parti, 2002 seçimlerinden sonra diğer partilerden farkını ortaya koymak ve kendini tanıtmak amacıyla siyasal kimliğini somutlaştırmaya dönük adımlar atar. Bu amaçla, Yalçın Akdoğan tarafından kaleme alınan Muhafazakâr Demokrasi (2003) isimli kitapta, muhafazakâr demokrasi; *geliştirilmekte olan ve kamuoyunun katkısına sunulmuş bir kavram* olarak sunulur. Genel hatlarıyla kültürel olarak muhafazakarlığa, siyaset olarak demokratlığa vurgu yapan muhafazakâr demokrasi, uzlaşmaya ve çoğulculuğa dayalı, doğru ile yanlışın kendisini test ederek düzeltilebildiği demokratik siyaset zemini, siyasal iktidarın meşruiyet kaynağı olarak milli irade, tedrici değişim, çatışma, kutuplaşma ve kamplaşma yerine uzlaşma, hoşgörü ve bütünleşmeyi ifade eder. Dincilik, ırkçılık ve bölgecilik gibi kutuplaşmaya yol açacak söylemlere karşı duruş partinin kırmızı çizgisi olarak değerlendirilir (Akdoğan, 2003: 6-14). Diğer bir adımı ise LDT ile AK Parti'nin 2004 yılında ortaklaşa düzenlediği uluslararası muhafazakarlık ve demokrasi sempozyumu oluşturur. Burada parti lideri Erdoğan (2004: 8-17), AK Parti'den önceki partilerin ya katı ideoloji temelinde “siyasi cemaat” gibi davranarak kutuplaşmaya hizmet ettiklerini ya da “siyasi şirket” gibi davranarak rant dağıtım aracı haline geldiklerini vurgular. Siyaseti gerçekçi bir zemine taşıyarak ve gelenek ile modern arasında bir sentez oluşturarak kuşatıcı bir söylem altında ülkenin sorunlarının çözümüne yönelik bir anlayışla yeni bir siyaset tarzı geliştirdiklerinin altını çizer. Siyaset literatürüne giren yeni bir kavram olması dolayısıyla muhafazakâr demokrasi kavramının kamuoyundan gelecek her türlü eleştiri ve katkı ile zaman içinde oluşacağını ifade eder.

AK Parti'nin siyasetini şekillendiren değer, ilke ve gelenekler ile partinin karşısına çıkan olaylar ve konjonktürel şartlar nasıl bir politika üreteceği, nasıl bir tavır takınacağı gibi önemli bir sorunsal ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte, AK Parti kendi politik hedefleriyle ülkenin politik hedeflerini örtüşürerek başarılı bir strateji izlemiştir. AB politikalarından dünyaya açılma stratejisine ve ekonomik liberalleşme politikalarına kadar birçok konuda konjonktürel şartlara uygun politik tercihler belirleyebilmiştir (Akdoğan, 2007: 194-197). Bu açıdan bakıldığında AK Parti, öncelikle sorunları çözmeye yönelik politik tercihlerde bulunarak seçim başarılarını artırmayı hedefler. Muhafazakâr demokrasi söylemi bu anlamda partiye değişen koşullara göre esnek davranabilme kabiliyeti verir.

AK Parti'nin muhafazakâr demokrasi söylemi, partinin ne olduğundan çok ne olmadığını netleştirmeye yönelik bir çabayı gösterir. Partinin kurucu kadrosunun milli görüş geleneği içinden gelmesinden dolayı, her ne kadar değişikliklerini vurgulasalar da İslamcı, ılımlı İslamcı, Müslüman demokrat veya milli görüş partilerinin devamı bir parti olduğu gibi nitelendirmelere maruz kalır (Yıldız, 2008: 44). Buna karşı parti lideri Erdoğan (Hürriyet, 2003), kendisi dahil partideki isimlerin geçmişte farklı partilerde siyaset yürütmüş olmalarına rağmen oraya ait ideolojik elbiseleri çıkardıklarını, herhangi bir markaya ihtiyaç duymadıklarını, muhafazakâr demokrat bir parti olarak 70 milyonu kucaklayan merkez sağ bir parti olduklarını savunur.

AK Parti siyasal kimlik olarak belirlediği, alacağı biçimi zamana bıraktığı muhafazakâr demokrasi söylemi ve partinin önde gelen isimleri itibariyle heterojen görünüme sahip olmasıyla yapısal olarak sepet parti (catch-all) türünü yansıtır. Yavuz'a göre (2010: 17), 2002 öncesi siyasi koşulların bir araya getirdiği farklı kişilerin koalisyonu görünümündeki AK Parti heterojen yapısı ve güçlü lideriyle öne çıkmaktadır. Partinin muhafazakâr demokrasi şeklinde sunduğu siyasal kimliği farklı kimlik ve çıkarlara sahip kişilerin değişim istediklerini göstermeye yarayan bir "alan" gibidir. Bu bakımdan AK Parti insanların kendi çıkarlarını karşılamak için bir araya geldiği, kendine özgü bir "kimlik oluşturmayan" bir "süpermarket" görünümündedir. Sahip olduğu muhafazakâr demokrasi kimliği, bütün politik tercihlerini yansıtmaz, aksine bu kimlik parti dışındaki meşruiyet için bir araç olarak kullanılır.

Erdoğan (2012: 67), AK Partinin kendini ideolojik parti olmama yönünde ifade etmesinin hem zamanın koşulları hem de icraat ve pragmatizm odaklı siyaset üretme amacıyla ilişkili olduğunu belirtir. AK Parti ideolojik bir parti olmayarak, tüm siyasi yönelimleri de içinde barındırdığını öne çıkarabilme şansı elde edebilmektedir. Bu anlamda muhafazakâr demokrat kimlik birçok farklı yönelimlere sahip seçmenlerden oy alabilmesi açısından hem teorik bir çerçevenin tutarsızlığının esnekliğiyle hem de ideolojilerden üstün olma vurgusuyla tarih ve gelenek hislerine dokunabilmesiyle önemli görünmektedir.

AK Parti, muhafazakâr demokrasi söylemini terk etmeden siyasal kimliğine “bizim medeniyetimiz” ve “yerli-milli siyaset” olmak üzere iki yeni ekleme yapar. Her ikisi de muhafazakâr demokrasi gibi muğlak kavram olmakla birlikte, AK Parti’nin siyasetini şekillendirmesine ve seçmen desteğini genişletmesine katkı sunar. İlk olarak bizim medeniyetimiz söylemiyle AK Parti hem ulusal hem de uluslararası alana yönelik yeni bir perspektif geliştirir. Ulusal alanda, 2009’dan itibaren “demokratik açılım” veya “Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi” ile dindar-laik, Türk-Kürt, Sünni-Alevi, Müslim-gayrimüslim, zengin-fakir gibi kutuplaşmaya neden olan başlıca bölünmeleri anlamsızlaştırarak “tek toplum” inşa etme sürecine girilir (Aslan, 2018: 96). Uluslararası alana ilişkin bir yandan AB’ye üyelik çabaları sürerken diğer yandan İslam dünyasına daha fazla yönelmeyi kapsamıştır. Mevcut uluslararası düzenin az gelişmiş ülkeler ve özellikle Ortadoğu boyutuyla Müslüman ülkeler için “adaletsizlik” boyutuna dikkat çekilerek yeni bir uluslararası düzen istenmesi söz konusu olmuştur (Duran, 2018:58). Bu dönemde AK Parti tarafından Yeni Türkiye’nin inşasını amaçlayan; 2023, 2053, 2071 hedefleri gibi uzun dönemli ulusal hedefler ortaya koyulur. Bu tür hedefler, “tarihi nitelendirilebilecek” hedeflerle kısa vadeli hissedilir faydalardan uzun vadeli kalıcı faydalara motive ederek seçmen desteğini devam ettirmek isteyen hâkim parti stratejisine uygundur.

Ne var ki 2013’ten itibaren içeride ve dışarıda bir kısmı sona eren bir kısmı devam eden bir dizi hadise tahayyül edilen düzenin kurulmasını engeller. İçeride, şiddet boyutuna ulaşan Gezi Parkı Eylemleri, PKK öncülüğünde 6-8 Ekim Olayları, PKK’nın terör şiddetinin artarak şehirlere yayılmasıyla çözüm süreci olarak da adlandırılan milli birlik ve kardeşlik projesinin çökmesi, 15 Temmuz askeri darbe girişimi gibi başlıca olumsuz hadiseler sayılabilir. Arap baharından Mısırda seçilmiş Cumhurbaşkanı

Mursi'nin darbe ile devrilmesi ve Suriye'deki gösterilerin iç savaş halini almasıyla başlayan Suud-İran rekabetinin bölgesel çatışmaları körüklemesiyle devam eden hem AB ülkeleri hem de ABD ülkeleriyle yaşanan gerilimlerdeki artış uluslararası çevrede Türkiye'nin karşılaştığı başlıca olumsuz hadiseler olarak ifade edilebilir. Yaşanan olumsuz hadiselerle karşı AK Parti "saldırı altındayız" algısını güçlendirerek ve buna bağlı olarak direniş-mücadele ekseninde "Yeni bir kurtuluş savaşı veriyoruz" kanaatlerinin yansıması olarak (Duran, 2018: 59) Rabia'da vücut bulan yerli ve milli siyaset söylemi öne çıkarmaya başlar.

Milli ve yerli siyaset söylemi, medeniyet siyasetiyle ortaya koyulan küresel ve bölgesel gelişmelerle birlikte ulus devlet yapılarını aşmaya yönelik bir hedef iken, milli ve yerli siyaset söylemi ulus devletin muhafazasına ve demokratik toplum yapısının inşasında direnen unsurların arındırılması gerektiğini vurgular (Aslan, 2018: 100). Her iki kavram da muhafazakâr demokrasi gibi muğlak kalmıştır (Duran: 2018: 56-62). AK Parti tarafından benimsenen ideolojilerin düşünsel anlamda içeriğinin doldurulmaması zamanın koşullarına göre seçmen desteğini sürdürebilmesinde partiye yarar sağladığı söylenebilir.

AK Parti'nin geçirdiği ideolojik dönüşümler partinin söylemlerine bağlı kalınarak ifade edilmişse de bunlara ilişkin farklı kavramsal çerçeveler de sunulmaktadır. Açıklık (2016: 10, 20-21) AK Parti'nin 2002'den 2016'ya kadar geçirdiği ideolojik dönüşümü sırasıyla; İslami liberalizm, pan-İslamist popülizm ve İslami ulusalcılık/milliyetçilik olarak ifade eder. Bu ideolojik tercihlerin bilinçli ve stratejik tercihler olmadığını, aynı zamanda küresel koşulların, yapısal kısıtlılıkların ve politik tıkanıkların zorlamasıyla gerçekleştiğini; dönemin ruhuna uygun taktiksel koalisyonlar kurabilmek için değişkenlik gösterdiğini vurgular. Bu ideolojik dönüşüm süreçlerinin düşünsel temelden yoksun yüzeysel söylemler düzeyinde kaldığına ancak AK Parti'nin bir yandan Türkiye'nin etrafında şekillenen küresel ve bölgesel fırsat yapılarını değerlendirme amacına, diğer yandan da Türkiye siyasetinde merkez sağ çizgide ortaya çıkan boşluğu doldurmasına; konjktürel olarak karşılaştığı güçlükleri ve siyasal krizleri aşabilmek için birer ara yüz olarak kullanabilmesine; sağ siyasetin alternatifsiz en büyük partisi olarak kalabilme ve böylece de sol siyasal alternatif karşısında tek ideolojik haline gelebilme amacına hizmet ettiğine dikkat çeker.

Kavramsal çerçevenin hangisi dikkate alınırsa alınsın AK Parti'nin ortaya koyduğu üç söylemin de içeriğinin doldurulmadan kullanılması değişen koşullara partinin adapte olabilmesine imkân veren esnekliği sağladığı söylenebilir. Böylece AK Parti kuruluşundan itibaren keskin çizgilerle belirlenmiş bir ideoloji/siyasal kimlik yerine, seçmenin beklentilerini karşılamaya dönük geniş politik tercih listesinden uygun olanı seçebilmesini olanaklı kılan esnek ideoloji/siyasal kimlik ile en geniş seçmen desteğine ulaşma ve bunu sürdürebilme olanağı bulmuştur.

5.3.4. AK Partinin Sosyal Temelleri ve Sosyo-Ekonomik Grup Desteği

AK Parti'nin hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürmesinde bölünme yapıları iki şekilde karşımıza çıkar. Birincisi sosyal temelleri olarak ifade edilen partinin seçmen desteğini oluşturan toplumsal kesimler, ikincisi ise sosyo-ekonomik grup desteği olarak görülen partiyi siyasal çizgi itibarıyla kendisine yakın gören örgütlü yapıların verdiği destekle ortaya çıkmaktadır.

5.3.4.1. AK Parti'nin Sosyal Temelleri

Türkiye'de parti sistemini şekillendiren bölünmeler, Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren merkez-çevre bölünmesi temelinde açıklanmaktadır. Osmanlı'nın son dönemlerinde modernleşme ve reform yanlısı sivil ve askeri bürokrat ile aydınlar oluşturduğu merkezi temsil eden İttihat Terakki Fırkası ile bu kesim dışında kalan temelde geleneksel kurumların bütünüyle ihyasını savunan kesimlerin çatı kuruluşu olan Hürriyet ve İtilaf Partisi arasındaki rekabet merkez ve çevrenin tarihsel örneğini oluşturur (Karadağ ve Çiçek, 2015: 314). Siyasal hedefler dışında merkez ve çevre, yönetsel ve kültürel özellikler bakımından da farklılaşmıştır. Merkez, daha çok merkezîyetçi, otoriter, laik karakterde halkın çoğunluğunun değerlerine karşı bir duruşla homojen bir yapıya sahipken; Çevre ekonomik, sosyal ve siyasal açıdan dışlanmış; gelenekçi, İslamcı, muhafazakâr, liberal karakterde etnik farklılıkları barındıran heterojen bir yapıya sahip olmuştur (Yıldız, 2004: 6; Akgün, 2007: 42). 1923 sonrası Cumhuriyetin kuruluş yıllarında İttihat ve Terakki'nin devamı niteliğindeki CHP'de varlığını sürdüren Merkez'in karşısına Çevre'nin politik bir güç olarak çıkabilmesi 1945'te çok parti siyasetine geçiş sonrası DP ile mümkün olabilmıştır.

1950'de gerçekleşen ilk demokratik seçimde DP'nin seçim zaferiyle ilk kez siyasal iktidarın kullanımını ele geçiren Çevre; her on yılda bir Askeri darbe, muhtıra

veya parti kapatma gibi nedenlerle kalıcı bir siyasal parti kuramamış (Özipek, 2009: 661), ancak DP'nin devamında AP, ANAP ve AK Parti'nin tek başına iktidar olabildiği seçimlerde bütün olarak varlığını siyasal alana yansıtabilmiştir. Öte yandan 1960 darbesi sırasında yapılan ilk seçim dönemi ve 1970'li yıllarda çevreyle daha yakın temas kurabildiği Bülent Ecevit döneminde, kısa süreli olarak koalisyon hükümetlerine liderlik etmesi dışında CHP eliyle siyasal iktidarda pek varlık gösteremeyen merkez, askeri ve bürokratik elitler aracılığıyla siyaset kurumları üzerinde varlığını hissettirmiştir. Buna tepki olarak gelişen çevreyi temsil eden partilerinin toplam seçmen desteği ortalama %60-65 civarında seyrederken, merkezi temsil eden partilerin seçmen desteği %35-40 arasında değişkenlik göstermiştir (Özbudun, 2011: 86).

Türkiye'de parti sistemi kimi zaman merkez ve çevre de konumlanan partilerin parçalanması ve ideolojilerini ön plana çıkarmalarıyla sağ-sol bölünmeleri veya etnik bölünmeler, laik-dindar bölünmeleri gibi kimlik temelli bölünmelere göre analiz edilir. Özellikle 1960-70'li ve 1990'lı yıllardaki koalisyon hükümetleri döneminde parti sistemi bu bölünmeler temelinde açıklanmaktadır (Çarkoğlu, 2007: 257-258). Yine de 1950'deki ilk demokratik seçimlerden günümüze kadar on dokuz seçim döneminde yalnızca altı seçim dönemine tekabül eden koalisyon hükümetleri dönemi dışında on üç seçim döneminde DP, AP, ANAP ve AK Parti'de görünür olan *çevre* ile askeri ve sivil bürokratlar ile CHP'de görünür olan *merkez* arasındaki karşıtlık parti sistemini şekillendirme baskınlığını sürdürür.⁴ Nitekim Çaylak ve Ertugay (2009: 116), AK Parti'yi siyasal çizgi ve sosyolojik temel olarak kendinden önceki sağ-muhafazakar geleneğin devamı, bir anlamda çevrenin aynı gelenekten ama farklı bir biçimde kendini yeniden üretmesi olarak görür.

⁴ Merkez-çevre bölünmesinin Türkiye'de siyaseti açıklama gücünü yitirip yitirmediğine ilişkin tartışmalar bulunmaktadır. Açıkel (2006: 64), Kürtler, Aleviler, başörtülü kadınlar, vicdani retçiler, insan hakları savunucuları, işkenceye maruz kalanlar, etnik ve dinsel azınlıklar vb. grupların küreselleşme sürecinde ağırlığının arttığı için artık merkez çevre bölünmesinin, 1930'ların ya da 1950'lerin karşıtlıklarında olmadığı kadar girift, klasik ayrımın açıklayamayacağı kadar çok katmanlı ve çok merkezli bir iktidar muhalefet yapılanmasıyla karşı karşıya olduğu yönünde tartışmalar ortaya koymaktadır. Akyol (2013: 443) Türkiye'nin siyasal yaşamını merkez-çevre modeli ile açıklayabilmek için modeli geliştirmek ve merkez-çevre modelinin dahil etmediği, sınıfsal ilişkileri, ülke içi iç göçleri, küresel düzeyde yaşanan ülkeler arası rekabeti, ülkelerin iktisadi sistemdeki değişen rollerini ve ilişkilerini ve uluslararası düzeyde yaşanan siyasi ve askeri mücadeleleri de dikkate alarak gözden geçirmek gerektiğini vurgular. Buna karşın merkez-çevre bölünmesi temelinde Türkiye'de siyaseti açıklayan çalışmaların da hatırı sayılır oranda olduğunu belirtmek gerekir. Yaşanan tartışmalara yapılabilecek katkı için çok daha kapsamlı bir araştırma gerektiğinden, bunun ise çalışmamızın sınırlarını aşacağından burada yer verilmemiştir.

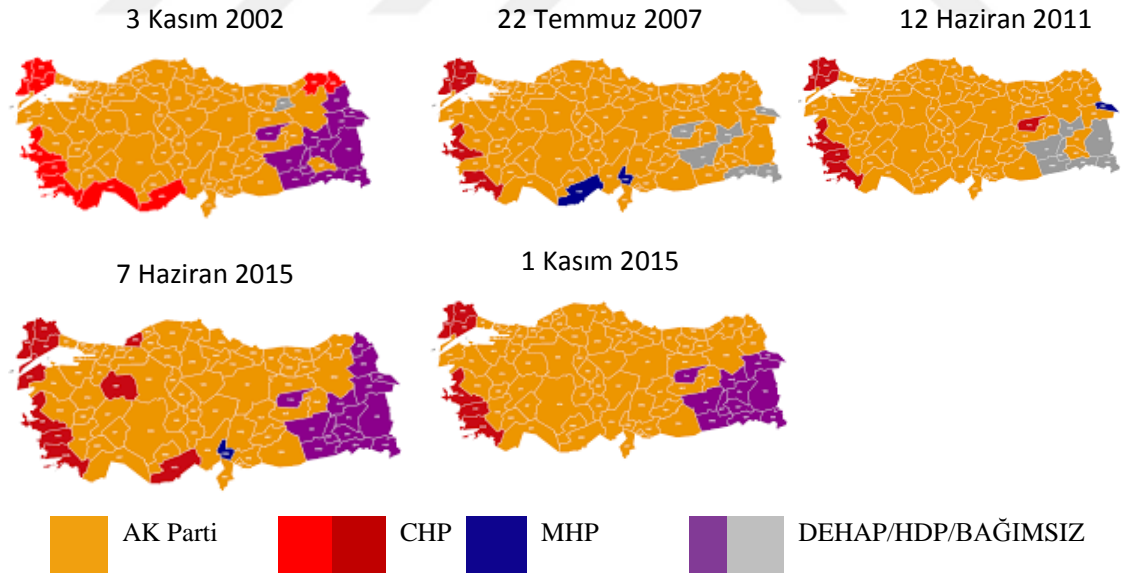
AK Parti merkezin karşısında konumlanan siyasal çizgisi itibariyle toplam seçmen içinde çoğunluğu oluşturan çevre'nin ve mümkün olan en geniş kesimin desteğini almak için ülkenin sorunlarıyla yüzleşmeye hazır merkez-sağ parti olarak (Öniş ve Keyman, 2007: 167) yüksek oy oranına ulaşmıştır. 1990'lı yılların istikrarsız hükümetleri döneminde derinleşen sosyo-ekonomik sorunlar, 28 Şubat post-modern darbesinin oluşturduğu olumsuz sosyo-politik iklim ve yolsuzluk iddialarının zirveye taşındığı bir dönemde çeşitli partilerde dağınık halde bulunan çevre seçmenlerinin yönelebileceği yeni bir adres olmuştur. Sorunların aşılmasına yönelik geliştirdiği politikalar ve seçimde oluşturduğu güven sayesinde AK Parti (Gökçe vd. 2002: 36 37), katıldığı ilk seçim olan 2002 erken genel seçiminde %34,3'lük orana ulaşarak geniş bir seçmen desteği elde etmiştir. Başlangıçta AK Partiye verilen geniş seçmen desteği içindeki çeşitlilik, destek veren seçmenlerin soysal ve politik konumları ile bir önceki seçimde destek verdikleri partiler çerçevesinde iki açıdan net bir şekilde görülmektedir.

AK Parti'nin seçmen desteğinin sosyal ve politik konumları itibariyle bakıldığında, seçmenlerin ortak paydasını laik ve vesayetçi bürokratik merkez tarafından muhafazakâr değerlere sahip olmalarıyla dışlanmış ve ayrımcılığa uğramış olmaları oluşturmaktadır (Özbudun, 2011: 48). İslami kesimler AK Parti'nin çekirdek seçmen kitlesini oluşturmakla birlikte, parti siyasal yelpazenin merkezine yerleşme çabası göstererek milliyetçi, muhafazakâr, liberal eğilimlere sahip kitlelerin de desteğini çekmede başarılı olmuştur. Bununla birlikte AK Parti başlangıçta sınıflar arası ittifak kurma becerisi sayesinde küreselleşme sürecinin hem kazananı hem de kaybedenlerinin dahil olduğu, orta ve ortanın altı sınıflar, refah düzeyi yüksek kesimler, kırsal kesimler, büyükşehirlerin kenar mahallelerinde bulunan dezavantajlı ve yoksul kesimler, 28 Şubat post-modern darbe sonrası temel hak ve özgürlüklerinden yoksun bırakılmış kesimler ile yükselen İslami-Anadolu burjuvazisini içine alan geniş bir koalisyon partisi hüviyeti kazanmıştır (Öniş, 2006: 209-2014). AK Parti'nin kadroları itibariyle farklı siyasal eğilimleri barındırması gibi seçmen tabanı itibariyle sosyolojik çeşitliliği partinin heterojen yapısını pekiştirirken hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürmesi sürecinde yaygın bir destek temeli oluşturmasına olanak tanımıştır.

AK Parti'nin seçmen tabanındaki sosyolojik çeşitlilik seçmenlerin bir önceki seçimde tercih ettikleri partilere bakılarak görmek mümkündür. 1999 genel seçiminde ANAP'a oy veren %28,7, CHP'ye oy veren %3, DSP'te oy veren %14,1, DYP'ye oy

veren %21,5, MHP'ye oy veren %38,1, FP'ye oy veren %69,1 ve son olarak HADEP'e oy veren %3,3 oranındaki seçmen 2002 erken genel seçiminde AK Parti'yi desteklemiştir. Böylece AK Parti, 1990'lı yıllar boyunca merkez sağ partilerden ANAP ve DYP'ye oy veren, İslamcı parti olan FP'ye oy veren, Milliyetçi parti olan MHP'ye oy veren, merkez sol parti olan DSP'ye oy veren kitlelerden hatırı sayılır bir destek almış, CHP ve HADEP seçmenini az da olsa çekebilmiştir (Hürriyet, 2002). AK Parti'ye oy veren seçmenlerin etnik ve dini kimlikler üzerinden yapılan araştırmada ise, 17,6'sı Kürt, %1,4'ü Alevi, %22'si Türk-Sünni ve diğer etnik-dini kesimlerdeki seçmenlerden oluştuğu görülmüştür. Bu açıdan özellikle Kürt seçmenlerin %42'ler civarında oy verdiği etnik Kürt milliyetçiliğine dayalı DEHAP dışında en çok tercih ettikleri partinin AK Parti olduğu görülür (Erder, 2002: 47-49). AK Parti'nin başlangıçta oluşturduğu farklı toplumsal gruplara dayalı seçmen çeşitliliğini 2007, 2011 ve 2015 seçimlerinde de devam ettirerek sadece 7 Haziran 2015 seçimlerinde %40'lar civarında olmakla birlikte diğer seçimlerde %45-50 arasında bir seçmen desteğini muhafaza etmiştir.

Şekil 4. Türkiye Seçim Haritası: Partilerin Seçim Performansının Bölgesel Dağılımı

Kaynak: <<http://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genel-secim-arsivi/2644>> (25.12.2018)'deki bilgilere göre partilerin oy oranı bakımından birinci olduğu iller baz alınarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

AK Parti'nin seçmen desteği itibarıyla geniş bir sosyal temeli, farklılıkları barındıran toplumun tamamına hitap eden bir şemsiye veya sepet parti özelliği 2002 sonrası partilerin aldıkları oy oranını resmeden Türkiye seçim haritasına açıkça

yansımıştır. Yukarıda yer alan şekilde görüleceği gibi 3 Kasım 2002 erken genel seçiminden, parti sistemi içerisinde hâkim parti olarak kabul edilmeye başlandığı 1 Kasım 2015 seçimine kadar AK Parti, Türkiye'nin çoğu ilinde "lider parti" olma özelliğini korumuştur (Tezcür, 2012: 129). Ana muhalefet partisi CHP ve diğer muhalefet partileri MHP, bağımsızlar-BDP-HDP gibi farklı zamanlarda farklı isim altında bulunan etnik Kürt milliyetçiliği temelli politikacıların seçmen desteği bölgesel düzeyde kalmıştır.

5.3.4.2. AK Parti'nin Sosyo-Ekonomik Grup Desteği

AK Parti, seçmen desteği aldığı sosyal ve ekonomik çevreler üzerinde filizlenen sosyo-ekonomik grup örgütlenmeleriyle birlikte hareket ederek hem parti-seçmen bağını canlı tutmuş hem de seçmene ulaşmak için parti örgütü dışında alternatif örgütsel yapıların desteğini görmüştür. Japonya'da LDP'nin ve İsveç'te SDP'nin hâkim parti konumunu elde etme ve sürdürme sürecinde büyük oranda mali desteğini sağladığı sosyo-ekonomik gruplardan farklı olarak, siyasal partilere mali yardımın devlet tarafından yapıldığı Türkiye'de, AK Parti'nin bu yapılarla ilişkisi üyelerinin ve erişebildikleri kesimlerin oylarının AK Parti'ye kanalize edilmesi biçiminde gelişme göstermiştir (Koçal, 2014: 218; Özsel vd., 2013: 556). Ekonomik alanda MÜSİAD, HAK-İŞ gibi kuruluşlar, sosyal alanda ise kökleri AK Parti'den daha eskiye dayanan İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH), Deniz Feneri Derneği gibi yardım kuruluşları yanında Ensar Vakfı, ÖNDER İmam Hatipliler Derneği, Birlik Vakfı, İlim Yayma Cemiyeti ve AK Parti döneminde kurulmuş olan Türkiye Gençlik Vakfı (TÜGVA), Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) gibi ulusal düzeyde faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşları ile benzer faaliyetlere sahip yerel düzeyde örgütlenen birçok sivil toplum kuruluşunun AK Partiye desteği bu kapsamda değerlendirilebilir.

AK Parti'nin güçlü bir örgütsel ağ kurmasına katkı sunan bu yapılardan bazıları partiden daha eski bir tarihe sahip olmakla birlikte genellikle AK Parti'nin konumlandığı -muhafazakâr/İslami kesime hitap eden- siyasal çizgiyle aynı yönde hareket etmişlerdir. AK Parti'nin 2001'de kuruluşu sonrası örgütlenmesi ve yaygın bir toplumsal destek bulmasında etkili olan bu kuruluşlar (Eligür, 2010: 258), seçim zamanı ve seçim dışı zamanlarda düzenledikleri programlara AK Parti'li kadroları davet ederek ekonomik ve sosyal çevrelere ilişkin mesajlarını aktarmada aracı rol üstlenmişlerdir.

AK Parti'nin seçim başarıları arttıkça bir nevi gayri resmi örgütsel ağını oluşturan bu yapılar hakkında zaman zaman çıkan olumsuz konuları muhalefet partileri sıklıkla kullanarak (Hürriyet, 2008; Hürriyet, 2017), AK Partinin seçmen desteğini veya meşruiyetini zayıflatmayı amaçlamışlardır.

5.3.5. AK Parti'nin Örgütsel Gücünün ve Liderinin Etkisi

AK Parti'nin hâkim parti konumunu elde etmesi sürdürmesinde parti örgütünün bir yere kadar etkisi olmakla birlikte esas etki örgütsel kabiliyeti hareket geçiren güçlü parti lideri temelinde şekillenmektedir.

5.3.5.1. AK Parti'nin Örgütsel Gücü

Türkiye'de siyasal partiler güçlü ve dayanıklı şekilde örgütlenmek konusunda birtakım sorunla karşılaşmıştır. Bunlardan ilki 1960 Askeri darbesini takiben yürürlüğe giren 1965 sayılı Siyasal Partiler Kanununun partilere ilçe düzeyinin altındaki yerel birimlerde örgütlenmeyi yasaklamasıdır. Partilerin geniş bir toplumsal alana yayılarak örgütlenmesi toplumsal ve siyasi çatışmaları artırarak milli birlik ve beraberliği olumsuz etkilediği yönünde askerlerin ve bazı siyasetçilerin görüşleri bu yasağın konmasının başlıca nedenidir. İkincisi ise 1980 askeri darbesi sonrası tüm partilerin kapatılması partilerin örgütsel yaşamının sürekliliğini engelleyerek parti-seçmen bağı zayıflatmış ve seçmen-parti özdeşleşmesinde ciddi düşüşlere yol açmıştır. Darbe sonrası ordunun gözetiminde hazırlanan 1982 Anayasasına dahil edilen, partilerin gençlik ve kadın kolları kurmalarını yasaklayan, öğrencilerin, öğretim üyelerinin ve memurların parti üyesi olmasına son veren hükümler partilerin örgütsel gelişimi engelleyen diğer faktörlerdir. Toplumun siyasetten uzaklaştırma, 1970'lerdeki sağ-sol ideolojik çatışmalarının tekrar yaşanmasını önleme amacıyla koyulan bu yasaklayıcı hükümler 1990'lardaki anayasal değişikliklerle kaldırılmışsa da sosyo-psikolojik etkileri uzun süre devam etmiştir. Siyasal partilerin örgütlenmesine ilişkin bu tür kısıtlayıcı hükümler getirilmeden önce (1960 öncesi) çok parti siyasetine geçiş sonrası DP ve CHP küçük kasaba ve köylerde dahil geniş bir örgütsel ağ kurmuşlardır (Sayarı, 2016a: 251-252).

Türkiye'de siyasal partilerin örgütsel yapısı siyasal parti kanununda öngörülen şekliyle birbirine benzer olmakla birlikte üye sayısı itibarıyla örgütsel gücü açısından farklılıklar söz konusudur. Ancak örgütsel gücün seçim süreçlerinde aktif bir şekilde kullanımı açısından RP ve RP içinden doğan AK Parti iki istisnayı oluşturmaktadır.

1990'lı yıllarda RP partilerin örgütsel gücündeki düşüşe rağmen, seçim ve seçim dışı zamanlarda üyelerinden aktif bir şekilde yararlanmışlardır. Seçmen sandığı bölgelerine göre tasarlanmış parti örgütü diğer faaliyetler yanında seçim günü her sokak-bazen apartman dahi- düzeyinde insanları oy vermeye teşvik etmek üzere belirli bir üyeye tahsis edilir. Seçim dışı zamanlarda da sosyal yardımlar, ziyaretler gibi çeşitli faaliyetlerle seçmen bağı sıcak tutulmaya çalışılır (Özbudun, 2003: 88). RP içinden doğan AK Parti'de benzer bir örgütlenme tarzıyla (Eligür, 2010: 241-244), seçmenin seferber edilmesi bakımından diğer partilere karşı bir üstünlük sağlamıştır.

Öncelikle AK Parti üye sayısı bakımından etkileyici sayılabilecek bir orana ulaşmıştır. 2004'te AK Partinin üye sayısı 1.8 milyon seviyelerinde iken (Kumbaracıbaşı, 2009: 127), 2008'de 3.7 milyon civarına (Hale ve Özbudun, 2010: 47), 2013'te 7.5 milyon seviyesine (Habertürk, 2013), 2019'da 10 milyon seviyelerine (Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, 2019), yükselerek partinin iktidardaki konumunun güçlenmesiyle paralel bir artış göstermiştir. Yaklaşık aynı dönemlerde ana muhalefet partisinin üye sayısı 2003 itibariyle 430 bin civarında (CHP, 2003), 2013'te 953 bin (Habertürk, 2013), 2019'da 1.2 milyon civarında (Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, 2019) üyeye sahip olabilmıştır. AK Parti'ye en yakın parti olmasından dolayı CHP'nin üye sayısı göz önüne alındığında, üye sayısı bakımından AK Parti rakiplerinin oldukça ilerisindedir. AK Parti diğer partilere nazaran örgütsel yoğunluk bakımından illerin %80'inde üye sayısı bakımından da diğer partilerden daha büyük olarak (Tosun ve Tosun, 2010: 52-55), geniş bir örgütsel ağ üzerinde siyasal faaliyetlerini yürütmüştür.

AK Parti üye sayısının büyüklüğüyle mahalle temsilcileri düzeyine kadar sağlam ve kalıcı bir örgütlenme imkanı bulabilmiştir. AK Parti bu örgütlenme sayesinde, düzenli ev ve işyeri ziyaretleri, cenaze törenlerine katılım, düğünler gibi yüz yüze etkileşim gerektiren rutin faaliyetler aracılığıyla ülke genelinde seçmenleriyle güçlü bir bağlantı kurma ve bağlantısını pekiştirme imkanı bulmuştur. Bununla birlikte, toplumda yoksul/ihtiyacı olan kişilerin bilinmesinde, bu kişilere parti aracılığıyla doğrudan veya aynı yardım sağlanmasında veya bu kişilerin sosyal yardım kurumlarının ya da hayır kurumlarının yerel birimlerine yönlendirilmesinde partinin örgütsel yapısı kolaylıklar sağlamıştır. Seçmen-parti bağlılığının oluşmasında bu tür faaliyetler yoğun bir örgütlenme ağının hayati önem taşıdığını gösterir. Aynı zamanda bu örgütsel oluşum

AK Parti'nin oy sandığı ve oy verme alanları üzerinde daha fazla etkin olabilmesini kolaylaştırmıştır (Baykan, 2018: 189).

AK Parti, politikalarını belirlemede kamuoyunun beklentilerini karşılayabilmek için partinin kadın ve gençlik komisyonu üyeleri eliyle düzenli olarak anketler yaptırır. Ayrıca AKİM (AK İletişim Merkezi) adında parti genel merkezi ve tüm il başkanlıkları düzeyinde tüm vatandaşların sorunlarını ve taleplerini partiye iletebileceği bir mekanizma vardır. AKİM bünyesinde çalışan gayretli ve motive olmuş parti çalışanları vatandaşların şikayetlerini ve taleplerini rapor ederek Bakanlıklar ve ilgili bürokratik yerlerde çözüme ulaşmaya kadar takibini sürdürür. Yine RP'de olduğu gibi AK Parti örgütsel yapısında da partinin politik söylem ve yayılma tekniklerine ilişkin eğitim almış kadın üyeleri ev ziyaret/sohbetleri düzenleyerek vatandaşlarla yakın ilişkiler kurarlar (Eligür, 2010: 244-245).

AK Partinin hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürmesinde seçmen-parti güçlendirmeye yönelik örgütsel yapısının faaliyetleri diğer partilere göre belirgin bir etkiye sahiptir. Daha önemlisi ise, partinin üyelerini ve örgütsel birimlerini motive eden, dinamizm kazandıran parti lideri Erdoğan varlığıdır. Partinin seçmen nezdinde çekiciliği ya da seçmenin oy verme davranışı açısından parti mi lider mi diye düşünüldüğünde liderin oldukça ön planda olduğu söylenebilir.

5.3.5.2. AK Parti Liderinin Etkisi

AK Parti'nin hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürmesinde, lideri Recep Tayyip Erdoğan belirgin bir etkiye sahiptir. Erdoğan, 2014'te Cumhurbaşkanı olduktan sonra, Cumhurbaşkanlarının siyasal parti üyeliği yasağı olması nedeniyle partinin kuruluşundan beri sürdürdüğü liderliğinden ayrılır. Erdoğan'ın liderlikten ayrılığı, 16 Nisan 2017 referandumu sonrası yeni hükümet sistemine geçiş sayesinde kısa sürer. Parlamenter sistemden Cumhurbaşkanlığı (Başkanlık) sistemine dönüşen hükümet sisteminde cumhurbaşkanlarının parti üyeliğine izin veren düzenleme Erdoğan'a tekrar parti liderliğinin yolunu açar. İki tarih arasında geçen sürede parti liderliği Ahmet Davutoğlu ve Binali Yıldırım tarafından üstlenilmişse de sadece Davutoğlu yönetiminde AK Parti birincisi parlamento çoğunluğunu kaybettiği ikincisi oy oranı olağanüstü artırarak tekrar çoğunluğa sahip olduğu, 7 Haziran ve 1 Kasım 2015 seçimlerine katılmıştır. İkisi kısa süreli olmak üzere üç farklı siyasal aktör AK Parti liderliğini

üstlenmişse de Recep Tayyip Erdoğan'ın partide ayrı bir yeri vardır. Hatta hem seçmen hem de partililer düzeyinde, Parti ve Erdoğan iki ayrı yapı olarak görülmez. AK Parti'nin 2. Olağanüstü Kongresinde Divan Başkanı Bekir Bozdağ (Hürriyet, 2016); “halkımızın dediği gibi bu parti Tayyip'in partisidir” diyerek bu bütünleşmeyi açıkça ifade etmiştir.

Türkiye’de parti-lider özdeşleşmesinin veya “lider’in partisi” olmanın AK Parti’ye özgü olmadığını ifade etmek gerekir. Türkiye’deki siyasal partilere genel olarak bakıldığında, dikkat çekici bir özelliğin liderin baskın olduğu parti yapısı olacağı söylenebilir. Bir partinin seçimlerdeki başarısı/başarısızlığı, ülkenin siyasal yaşamında neler yaşandığına bakılmaksızın, Türkiye’de partiler lider değiştirmede zorluk yaşamaktadır. Buna karşın liderler, karşılaştıkları durumun kendileri için ne kadar zorlayıcı olsa da parti içi muhalefeti etkisizleştirmeyi başararak liderliklerini sürdürebilmektedir (Turan, 2011: 3). Çok parti siyasetine geçiş sonrası kimi zaman hükümette kimi zaman muhalefette siyasal yaşamın etkili aktörleri olarak yer alan partilerde, lider sürekliliğinin esas değişiminin ise nadir olması (Karadağ, 2005: 319) bunun önemli bir göstergesidir.

Türkiye’de partilerin lider merkezli doğası nedeniyle parti liderinin görevden ayrılması genellikle zorunlu bir nedene dayanmıştır. Geçmiş yıllarda Turgut Özal (ANAP) ve Süleyman Demirel’in (DYP) Cumhurbaşkanı olmaları, Bülent Ecevit’in (DSP) sağlık sorunlarının olması, Alparslan Türkeş’in (MHP) ölümü, Deniz Baykal’ın (CHP) istifasına neden olan internet yayını, Necmettin Erbakan’ın (MNP, MSP, RP, SP) partilerinin kapatılması ve siyasi faaliyet yasağı verilmesi sonrası ölümü gibi hukuki veya fiili olarak parti liderliğine devam edebilme olanağının kalmadığı durumlarda parti liderliğinden ayrılmaların yaşandığı⁵ görülür. AK Parti lideri Erdoğan’ın 2014’te

⁵ Zorunlu lider değişimi dışında 1964’te AP genel başkanı Ragıp Gümüşpala’nın ölümü sonrası genel başkan olan Saadettin Bilgiç’in kısa süre sonra yapılan parti kongresinde Süleyman Demirel’e karşı genel başkanlığı kaybetmesi, 1972’de CHP uzun yıllardır CHP genel başkanlığını yürüten İsmet İnönü’nün parti meclisinin belirlendiği kongrede Bülent Ecevit’in parti meclisi listesinin kazanmasıyla kısa süre sonra yapılan parti kongresinde aday olmayarak Ecevit’in CHP genel başkanı olması ve 1991’de Özal sonrası ANAP genel başkanı olan Yıldırım Akbulut’a karşı Mesut Yılmaz’ın parti kongresinde kazanarak genel başkanı olması gibi örnekler lider değişiminin parti içi mücadele sonucu parti kongresi aracılığıyla değiştiği örnekler arasında sayılabilir. Bununla birlikte parti kongrelerinin rekabete sahne olması bakımından bu örnekler yanında lider değişiminin olmadığı ancak ciddi rekabetin yaşandığı 1978’de MSP’de Necmettin Erbakan’a karşı Korkut Özal’ın aday olması, 2005’te CHP’de Deniz Baykal’a karşı

Cumhurbaşkanı seçilmesiyle parti liderliğinden ayrılması, 2017’de Cumhurbaşkanlarının parti genel başkanı olmaları önündeki kanuni engelin ortadan kalkmasıyla yeniden genel başkanlığa dönmesi AK Parti açısından da liderin baskın konumunu ortaya koyar.

Türkiye’de parti liderlerin baskın konuma gelmesi çeşitli faktörler altında açıklanabilir. Bunlardan faktörlerden ilki siyasal yaşamdaki krizlerin yoğunluğuna dayalı olarak karizmatik liderin ortaya çıkmasıdır. Türkiye’de siyasal yaşamın tarihsel süreçte ekonomik, siyasal ve sosyal krizler gibi çok yönlü krizlere sahne olması toplumun kurtuluş reçetesi sunan ve kendisini onunla özdeşleştirebileceği lider ya da lider arayışını hızlandırmıştır (Ertugay, 2014: 12). Nitekim AK Parti de böyle bir arayış sürecinde doğmuştur. Ertugay ve Çaylak (2009: 117), AK Parti’nin şansını, bir yönüyle, yönetici kadrolarının doğduğu partinin içindeki mücadele sürecine tekabül eden ciddi ekonomik ve siyasal krizlerin yaşandığı bir zaman dilimine rastladığından, parti lideri Erdoğan’ın belediye başkanlığındaki başarısı ve sonrasında yaşadığı mağduriyetlerin seçmeni harekete geçirecek karizmatik bir lider portresi oluşturabilmesine katkı sunmasıyla açıklar.

İkinci faktör olarak ise yasal ve kurumsal nedenlerin liderin konumunu pekiştirmesinde yardımcı olduğu söylenebilir. Yasal nedenler açısından 1983 tarihli siyasal partiler yasasının 37. maddesinde aday tespiti için ön seçimi zorunlu kılan düzenlemenin uygulanma olanağı olmadığı gerekçesiyle 1986’da değiştirilerek seçimlerde aday belirmeme usulünün parti tüzüklerine bırakılması partilerin merkez yönetimini güçlendirirken alt kademe yönetimlerini zayıflatıcı sonuç doğurmuştur. Özbudun (2003: 79-80), aday gösterme usulüne göre parti içindeki güç dağılımının gözlemlenebileceğine ve aday gösteren kimsenin partinin de sahibi olduğuna dikkat çeker. Bu açıdan CHP’nin kimi zaman uyguladığı ön seçim dışında AK Parti dahil genelde bütün partilerinin merkez yoklaması veya parti örgütü içerisinde temayül yoklaması sonrası parti lideri başkanlığında üst komisyonla adayları belirlemesi partinin örgütsel dinamiklerinin gelişiminden ziyade liderin konumunu sağlamlaştırmasına destek vermektedir.

Mustafa Sarıgül’ün parti kongresinde aday olması, 2012’de MHP’de Devlet Bahçeli’ye karşı Koray Aydın’ın aday olması gibi örnekler dışında yok denecek kadar azdır.

Kurumsal nedenler açısından bakıldığında ise parti alışkanlıkları partilerde lider egemenliğinin oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Tek parti döneminden çok parti dönemine miras kalan “sorgulanamaz lider” anlayışının parti yaşamında sürdürülmesi (Güven, 2009: 116) ve askeri darbeler sonrası partilerin tasfiye edilmesi veya anayasa mahkemesi tarafından kapatılması sonrası yeniden örgütlenme sürecinde karizmatik lidere ya da iletişim olanaklarıyla karizması yaratılan kişilere gereksinim duyulması (Yıldız, 2002: 89-90) partinin kurumsal yapısı içinde güçlü lider için bir alan oluşturmaktadır. Diğer yandan kurumsal açıdan bakıldığında liderler partilerden daha fazla tanınmakta, çoğu zaman partilerin isimleri hatırlanmasa dahi liderler hatırlanmaktadır (Zariç, 2011: 104). Bu ise, seçimi kazananın parti ya da ideoloji değil lider olduğu gerçeğini güçlendirmektedir. Nitekim DP’den öte Adnan Menderes’in, milli görüş partilerinden öte Necmettin Erbakan’ın, AP/DYP’den öte Süleyman Demirel’in, ANAP’tan öte Turgut Özal’ın, AK Parti’den öte Recep Tayyip Erdoğan’ın partisinden daha fazla bilinmesi, tanınması ya da desteklenmesi bu siyasal gerçekliğe dayanmaktadır (Akkır, 2018: 35). Kurumsal açıdan diğer faktörleri ise lider değişimi sürecinin partiyi zayıflatıcı mücadeleye sahne olmasından korkulması, milletvekili devir hızının yüksek olmasından dolayı ilk defa göreve başlayan çok sayıda milletvekilinin parti liderlerini eleştirmekten ziyade onların kılavuzluğuna ihtiyaç duyması, seçim başarısızlıkları gibi partinin zor zamanlarda başsız bırakmayarak özverili davrandıklarını konusunda liderlerin söylemleri, parti disiplini olgusunun parlamentoda partisinin diğer milletvekilleriyle aynı yönde oy kullanması gerektiği gibi dar bir çerçeve yerine parti üyelerinin parti liderlerini aleni olarak eleştiriden kaçınmaları, partiyi mahcup düşürebilecek beyanlarda da bulunmamaları gerektiği gibi geniş bir çerçevede uygulanması gibi nedenler oluşturmaktadır (Turan, 2011: 7-16).

Türkiye’de parti liderlerinin, partilere göre daha ön plana çıkması; partilerin programlarından, ideolojilerinden veya fikirlerinden öte neredeyse bunların hepsini şahıslarında sembolleştiren parti liderleri etrafında ve parti liderine bağlı bir siyasal alan doğurmuştur. Doğal olarak partiler arası siyasal rekabet ve tartışma, siyasal görüşler kadar “liderlerin tutum, davranış, tarz ve söylemleri” üzerinden gerçekleşmiştir (Ertugay, 2014:13). Lider merkezli siyasal rekabet bir yandan parti örgütünün etkisini zayıflatıcı bir sonuç doğururken (Tuncel, 2013: 266), diğer yandan partilerin başarısını açıklamada lider faktörü önemli olmaktadır. Nitekim Recep Tayyip Erdoğan; kişisel

özellikleri, kendine özgü siyaset tarzı, halktan biri imajı, vizyon sunabilme yeteneği, baskıcı devlet adamlarına karşı sert çıkışları gibi birçok faktöre dayalı olarak AK Parti'nin seçimsel başarılarında önemli rol oynamıştır.

Kişisel özellikleri itibariyle Recep Tayyip Erdoğan, Karadenizli bir ailenin çocuğu olarak İstanbul'un Kasımpaşa ilçesinde doğmuştur. Aile gelirine katkıda bulunmak amacıyla yaşamının erken dönemlerinde sokaklarda limon, baharat, simit, su gibi ürünler satması halkın değerleri ve özelemlerinin farkında olarak büyümesine katkı sunmuştur. İstanbul'un sert mizaçlı ve yoksul bir ilçesi olan Kasımpaşa'da büyümesinin Erdoğan'a güçlü ve enerjik bir tarz kazandırdığı söylenir. Bunun yanı sıra sıklıkla yerli değerleri ve tutumları temsil etmekten gurur duyduğunu söylemesiyle halk arasında "bizden biri" imajına sahip olmuştur (Heper ve Toktaş, 2003: 160-161; Tuğal, 2009: 175-176). İnsel'e göre (2002: 22-23), bu yönleriyle Cumhuriyet seçkini imajıyla bağdaşmayan Erdoğan, nispeten devlet dışı büyüyen yeni orta sınıfın rahatlıkla aidiyet kurabileceği bir aktör olmasını sağlamıştır. Neticede halktan biri olduğunu ifade etmesine gerek kalmadan, beden dilinden diğer tüm özelliklerine kadar bu doğal görünümü yansıtabilmiştir. Doğal olarak seçmenin geniş bir kısmıyla Erdoğan arasında sosyo-kültürel açıdan oluşan yakınlık seçmen desteğinin AK Parti'ye yönelmesinde önemli olmuştur.

Erdoğan'ın kişisel özellikleri temelinde Yıldırım ve diğerleri (2007: 12-13), 2002 seçiminde AK Parti'nin başarısını, halkın sorunların kaynağı olarak gördükleri mevcut partilere karşın Erdoğan'ın karizmasını bir çıkış yolu olarak görmelerine bağlamaktadır. Buna göre, Erdoğan'ın mimik ve jestleri, konuşma stili, öfkesi, beden dili ve fiziksel yönleriyle Anadolu-İslam sosyal hafızasının bilinçaltında yaşayan tarihsel protesto imgelerine sahip olması, nesnel koşullardan karizmatik bir siyasi aktör konumuna gelmesine etki eder. Sıradan insanların gözünde, açıkça konuşan, yanlış işlerden kaçınan ve yoksulları kanatları altına alan lider olarak konumlanır. Halkın yoksunluğunu ve politik arenaya yönelik baskılarını beden dilini kullanarak yansıtır. Bu şekilde siyasi, antropolojik ve karizmatik kimliği çok sayıda seçmen desteğini çekmeyi kolaylaştırır.

Erdoğan'ın siyasal yaşamında haksız muameleye maruz kalarak mağdur olmasından kaynaklı imajı seçmenle bağımlı güçlendiren diğer bir faktör olmuştur.

1969'dan itibaren siyasal faaliyet içerisinde bulunan Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasal alanda popüler bir lider haline gelişi 1994'te İstanbul Belediye Başkanı seçilmesiyle başlar. İstanbul'un yerel sorunlarına ilişkin getirdiği çözümlere dayalı başarılı bir belediye başkanlığı ile popülaritesi artar. 1997'de Siirt'te okuduğu bir şiir nedeniyle 4 ay cezaevinde kalması ve siyaset yasağı getirilmesiyle Belediye Başkanlığı görevinden alınır. Post-modern darbe olarak nitelenen 28 Şubat MGK Kararlarının halk üzerinde etkisinin ağır hissedildiği bir dönemde Erdoğan'ın hapis cezası alması ve görevden alınmasıyla yaşadığı mağduriyet halk ile Erdoğan arasındaki yakınlaşmayı artırmıştır. Erdoğan'ın 2001'de AK Parti'yi kurmasından sonra partiye katılanların birçoğu okuduğu şiir nedeniyle hapse atılmasının etkili olduğunu ifade eder. Erdoğan'ın yaşadığı mağduriyetin onu kahraman yaptığı şeklinde değerlendirmeler bulunmaktadır (Tuğal, 2009: 176-177). Nitekim AK Parti iktidarlarının başladığı 2002 seçimleri sonrasında Erdoğan siyaset yasağı nedeniyle parlamentoya girememiş, partisinin oldukça geniş bir parlamenter çoğunluğa sahip olmasına rağmen Başbakanlık görevini Abdullah Gül üstlenmiştir.

Erdoğan'ın belediye başkanlığı döneminden itibaren sürdürdüğü kendine özgü siyaset tarzı seçmenle yakın kurmasında etkili olmuştur. Erdoğan, İstanbul Belediye Başkanlığı dönemi boyunca ideolojik slogandan ziyade halkın beklentilerini karşılayacak hizmete öncelik vermesinden hareketle AK Parti'nin en temel meşruiyet kaynağını halkın ihtiyaçlarıyla buluşmak ve sosyal hizmetleri herkese götürmek şeklinde belirlemiştir. Ulusal bazda yerel bazlı siyaset olarak şekillenen bu yaklaşım, onu Türkiye tarihindeki en pragmatik ve en az ideolojik davranan lider yapmıştır (Yavuz, 2010: 26). 2002 seçimlerine gidilirken, belediye başkanlığı döneminde oluşan popülaritesi ve yaşadığı mağduriyetle haksızlığa uğrayan lider imajı yanında siyaseti sorun yaratan değil sorunları çözen bir mekanizma olarak gördüğünü etkili bir şekilde anlatması (Çınar, 2003), 2001 kriziyle zirveye çıkan sosyo-ekonomik krizlerin çözümü için onu cazip aktör haline getirmiştir.

Erdoğan'ın kendine özgü siyaset tarzından dolayı temel siyasal izleği de hizmet siyaseti ya da bir başka ifadeyle proje siyaseti olmuştur. Bu doğrultuda Erdoğan, tüm kesimleri kucaklayan ve onların hayatındaki somut meselelere dokunan, ideolojik yaklaşımları iş yapma kültürünün önünde bir engel gören bir siyasal aktör olarak konumlanmıştır. Somut alanda somut hizmet vermeye odaklı bu anlayış, gücünü fark

edilebilirliğinden ve basitliğinden almaktadır. Sağlık, eğitim, ulaşım gibi herkesin bir biçimde yaşamıyla kesişen alanda belirli dönüşümler ve bu dönüşümlerin gözden kaçırılması imkânsız bir şekilde gerçekleştirilmesi hizmet/proje siyasetinin temel hedefi olur. Erdoğan her seçim mitinginde hizmet siyaseti temelli attıkları adımları vurgulayarak kendinden önceki hükümetlerin yarattığı tahribata dikkat çeker. “Türkiye’nin dört bir yanı önceden rantiyeydi, şantiyeye çevirdik” ve “AK Parti hükümetinde asıl olan emek, üretim ve kalitedir” diyerek Edirne’den Hakkari’ye eş zamanlı kalkınma, büyüme ve geleceğe emin adımlarla yürüyebilmek için istikrarın önemini vurgular (Türk, 2014: 216-224). Böylece yaşam koşullarını iyileştirmeye odaklanan ve somut olarak görünür birçok politika güçlü bir lider söylemiyle seçim süreçlerinde dile getirilerek AK Parti’ye seçmen desteğinin devam etmesini sağlamıştır.

Erdoğan’ın dış politika kendine özgü siyaset tarzını sürdürmüştür. Kimi devlet başkanlarından “dostlarım” diye bahsetmesi, kimi devlet başkanlarına ise Davos ve Danimarka’daki çıkışlarında olduğu gibi sert çıkışlar yapması iç politikada öne çıkan konular olmuştur. Özellikle Davos’ta İsrail devlet başkanı Şimon Peres’e ve moderatöre karşı alışılmışın dışındaki tavrı sonrası “Davos’a bundan sonra gelmem diyerek” toplantıyı terk etmesi farklı bir lider olduğunu ortaya koymuştur. Yine Danimarka Başbakanı Rasmussen’le yapacağı basın toplantısı esnasında PKK terör örgütüne desteğiyle bilinen Roj Tv’nin basın toplantısından çıkarılması talebinin karşılanmaması üzerine anında basın toplantısını terk etmesi diğer bir örneği oluşturmaktadır. Bu örnek özelinde sık sık Avrupa liderlerini terörle mücadeleye destek vermedikleri konusunda eleştirmiştir (Kesgin, 2020: 2). Dış politika tavrının iç siyasete yansımaları bakımından Davos dönüşü Erdoğan kendisini ve partisini “sessiz yığınların sesi, kimsesizlerin kimi” olarak tanımlamış, kendini eleştirenleri de “monşer” olarak nitelendirmiştir. Davos sonrası yapılan araştırmalar ise Erdoğan’ın popülerliğini artırdığını göstermektedir. Bu bağlamda Davos öncesinde Erdoğan’ın başbakanlık tarzını beğeniyor musunuz? sorusuna olumlu cevap verenlerin oranı %55 iken, Davos sonrası %74’e yükseldiği görülmüştür. Araştırmaya katılanlar arasında Erdoğan’ın tavrının doğru olduğu görüşüne katılanların oranı %76 iken, bu AK Partililer arasında %97, MHP’ye oy verecekler arasında %71, CHP’ye oy verecekler arasında %71 düzeyinde olmuştur (Erdoğan, 2013: 46). Araştırma sonuçları Erdoğan’ın özellikle dış politikada performansının diğer partiler tarafından onaylanabildiğini göstermektedir.

Ayrıca Erdoğan kriz dönemi sonrası AK Parti'nin başarılı hükümet performansının Türkiye'yi getireceği noktayı işaret eden vizyoner politikalar geliştirmiştir. Bu anlamda 2023, 2053 ve 2071 gibi uzun vadeli vizyoner projelerle seçmene umut aşılabilmektedir (Akdoğan, 2018: 111). Erdoğan vizyoner liderlik temelinde uygulamaya çalıştığı politikalarla küresel bir aktöre dönüşecek “Yeni Türkiye” inşasını temel hedef olarak belirlemiştir (Miş ve Aslan, 2015: 16). Dolayısıyla kısa dönemli sorunların aşılabileceğini uzun vadeli hedeflerin önemli olduğunu ve gerçekleşeceğini vurgulayarak partisinin seçmen desteğini sürdürebilmiştir.

5.3.6. Bölünmüş Muhalefet

AK Parti'nin hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürmesine, muhalefet partileri arasındaki ideolojik mesafe ve parçalanma katkı sunmuştur. AK Parti iktidarlarının başladığı 2002'den hâkim parti konumunun yerleştiği 1 Kasım 2015 genel seçimine kadar, ilk seçim döneminde CHP sonrasında ise CHP ile birlikte MHP ve BDP/HDP başlıca muhalefet partileri olmuştur. CHP, köken itibarıyla Cumhuriyeti kuran, otoriter, elitist ve laik karakterde merkez ile merkezin karşısında muhalefet olarak gelişen İslamcı, muhafazakar ve liberal eğilimlere sahip kesimlerin oluşturduğu çevre bölünmesinde merkezin geleneksel temsilcisi olarak konumlanırken, MHP Türk milliyetçiliği ideolojisinin merkezine oturmuş ve HDP ise PKK ile yakın ilişkilere sahip etnik Kürt milliyetçiliğinin temsilcisi olmuştur (Sayarı, 2016b: 266-267). Muhalefet partileri arasındaki ideolojik mesafe, partilerin ayrıştıkları konularda AK Parti'ye destek sağlama ve AK Parti karşısında birleşik bir güç oluşturamama gibi iki noktada görünür olmaktadır.

Muhalefet partileri arasındaki ideolojik mesafenin AK Parti'ye destek olarak yansması 2002-2010 yılları arasında CHP'nin katı laiklik anlayışına dayalı siyaset yürütmesiyle açık bir şekilde ortaya çıkar. Bu minvalde CHP'nin tutumuyla 2007 Cumhurbaşkanlığı seçimi ve 2008'te kamu sektöründe başörtüsü kullanımı serbestleştirmeyi öngören düzenlemeler süreci olmak üzere AK Parti iki önemli siyasal krizle karşılaşmış, krizleri MHP'nin parlamenter desteğiyle aşabilmiştir. AK Parti için MHP'nin sağladığı destek hem alınan kararların meşruiyetini genişletmiş hem de AK Parti'ye zorlukları aşabilmesi sürecinde kolaylık sağlamıştır.

Muhalefet partilerinin ideolojik mesafeden kaynaklı birleşik bir güç olarak hareket edememelerinin AK Parti sağladığı avantaj ise 7 Haziran 2015 genel seçimi sonrasında görülür. AK Parti %40.9 oy oranı ve 258 milletvekili sayısı ile 550 üyeli Meclis'te güvenoyu alabilecek parlamenter çoğunluğu elde edemez. Bu sonuç, AK Parti'nin 2002, 2007 ve 2011'de yapılan ardışık üç genel seçimde hükümet kurabilecek çoğunluğa ulaşmasıyla elde ettiği hâkim parti konumu için önemli bir kırılma anı olma potansiyeline sahiptir. Ancak MHP genel başkanı Bahçeli seçim gecesinde tüm partilere koalisyon için kapıları kapatarak olabilecek en erken tarihte seçimin yeniden yapılması çağrısı yapar. Meclis'te partilerin sandalye dağılımına göre muhtemel kurulabilecek altı koalisyon hükümetinin beşinde AK Parti vazgeçilmez hükümet ortağı olarak yer alırken AK Parti'nin dahil olmadığı hükümet MHP, CHP ve HDP ittifakıyla mümkün olabilecekti. MHP ve CHP'nin 2014 yılında Erdoğan karşısına çıkardıkları ortak cumhurbaşkanı adayı göz önüne alındığında iki partinin bir yerde buluşma ihtimali bulunmaktayken, MHP'nin kürt milliyetçiliğine karşı duruşu, özellikle de PKK ile yakın ilişkisini sürdüren HDP ile herhangi bir koalisyon hükümeti kurabilmesinin güçlüğü (Sayarı, 2016b: 265), üç partinin birleştiği bir koalisyon hükümeti ihtimalini sıfırlamaktadır. MHP'nin koalisyon hükümetine katılmama yönündeki net tavrı, AK Parti'nin hükümet kurmak amacıyla MHP ve CHP ile sürdürdüğü istikşafi görüşmelerden bir netice çıkmaması 1 Kasım 2015'te seçimlerin yenilenmesi yolunu açar. Yenilenen seçimde AK Parti % 49.5 oy oranı 317 milletvekili sayısı ile hâkim parti konumunu sürdürür.

Muhalefet partileri arasındaki ideolojik mesafe ve parçalanmanın AK Parti'nin hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürmesinde avantaj sağladığı her iki örnek ışığında görülmektedir. Muhalefet partilerinin tarihsel gelişim seyri, parti sistemi içindeki yeri, seçim performansları, destek temelleri ve AK Parti politikalarına karşı tepkileri konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sunacaktır.

5.3.6.1. Cumhuriyet Halk Partisi

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), 9 Eylül 1923'te Cumhuriyetin ilanından önce Halk Fırkası adıyla kurulmuştur. 1924'te Cumhuriyet Halk Fırkası, 1935 yılında ise "fırka" terimi yerine "parti" teriminin kullanımının başlamasıyla Cumhuriyet Halk Partisi adını almıştır. CHP' Cumhuriyet rejimini kurmak, Batılılaşmış bir devlet ve

toplum yaratmak için Mustafa Kemal tarafından kurulmuştur. Bu amaçla CHP, Kemalist reformlar olarak da bilinen kültürel modernleşme politikalarının oluşturulması ve uygulanması amacıyla 1946'ya kadar ülkeyi tek parti sistemi altında yönetmiştir (Turan, 2006: 560). Seçimler yoluyla CHP iktidarını sonlandırabilecek herhangi bir muhalefet partisinin faaliyetine izin verilmemiştir. Partinin, 2000'li yıllarda da programında varlığını koruyan ve partinin simgesi "Altı Ok"u anlamlandıran; cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, laiklik, devletçilik ve inkılapçılık tek parti döneminde partinin ideolojisi olarak şekillenmiştir. Yine bu ilkeler bütünü Kemalizm olarak da bilinir (Heper ve Criss, 2009: 256).

CHP'nin, tek parti dönemi boyunca toplumsal ve kültürel ilişkileri yeniden düzenlemeyi amaçlayan Batılılaşma reformlarını uygulamaya koymasıyla, geleneksel halk kitleleri ile CHP arasındaki mesafe giderek büyür ve 1930'larda devlet ile parti bütünleşmesine yönelik düzenlemeler CHP'yi devletle özdeş bir parti haline getirir (Öz, 1996: 79,189). Katı bir laiklik anlayışının uygulandığı totaliter ve otoriter zihniyetin yerleştirilmeye çalışıldığı bu dönemde; dini alandan eğitime, kıyafet düzenlemelerinden kültürel alanda Batılı formdaki yeni ritüellere, iç güvenlikte vali ve polise tanınan geniş yetkiden iskân kanununa kadar birçok yasal düzenleme başta İslami hassasiyetleri ağır basan kesimler olmak üzere geniş bir halk kesimiyle partinin bağlarını koparacak etkide bulunur (Aslan, 2015: 95-96).

1945'te çok parti siyasetine geçiş sonrası CHP'nin bürokratik-seçkinci karakteri ile halkın geniş bir kesimi arasında oluşan mesafe seçim süreçlerinde CHP için zorluklar doğurur. Bu zorluklar, çok parti rekabetine sahne olacak seçimlerde partinin seçmen desteğini artırabilmek için arayışları hızlandırır. Seçmenle yaklaşmayı hedefleyen bu arayışlar doğrultusunda katı laiklik anlayışının yumuşatılması, Cumhurbaşkanının partisiyle bağlarının kesilmesi ve demokratik seçim için gerekli olan düzenlemeler gibi muhalefet partilerine geniş bir destek yaratması muhtemel konular ortadan kaldırılır. 1950'de yargı gözetimi ve denetimi altında, gizli oy-açık sayım ilkesine göre yapılan ilk seçimde DP'nin seçim zaferi 1923'ten beri devam eden CHP iktidarını sonlandırır (Eroğul, 2003: 118-119).

Tarihinde ilk kez muhalefet partisi olarak konumlanan CHP, 1960 darbesine kadar sürecek olan DP iktidarı döneminin ilk yarısında ılımlı muhalefet izleyerek birçok yasal

düzenlemede DP'yi destekler. 1954 genel seçiminde DP'nin seçmen desteğini muhafaza etmesi ve giderek sertleşen iktidar biçimine karşı, CHP seçmen ile arasındaki mesafeyi azaltarak DP iktidarını sonlandırabilecek seçmen desteğinin yollarını arar. 1957 seçimlerine gidilirken önceki seçimlerden farklı olarak liberalleşme yönünde siyasal, ekonomik ve sosyal alanda temel hak ve özgürlüklere yönelik somut vaatlerin yer aldığı CHP'nin seçim beyannamesi, sertleşen DP iktidarı karşısında oy oranını artırmasına katkı sunmuştur. 1954 genel seçiminde %35,1 oy oranı ve 31 milletvekili sayısı 1957 seçiminde %41,4 oy oranı ve 178 milletvekili sayısına yükselmişse de DP iktidarının sonlanması için yeterli olmamıştır. Ancak bu seçim öncesinde CHP'nin somut olarak görünen değişim süreci partiyi yeni ideolojik söylemler üretme noktasında motive etmiştir (Erdoğan, 2017: 302-303).

CHP'nin tarihinde ilk defa tecrübe ettiği muhalefet serüveni 1960 Askeri darbesine kadar sürer. 1961'de yapılan seçimlerde CHP %36,7 oy oranı 173 milletvekili sayısına ulaşır. DP'nin seçime girmesinin yasaklandığı alternatif olarak da çıkan partilerin nispeten başarı gösteremediği 1961 genel seçimi sonucunda hiçbir partinin hükümet kurabilecek parlamenter çoğunluğu elde edememesi, askeri otoritelerle de sıcak ilişkilere sahip CHP'nin her biri ortalama birer yıl süren üç ardışık koalisyon hükümetine liderlik etmesini sağlar. DP'nin yokluğunda gerçekleşen 1961 genel seçiminde CHP'nin tek başına iktidar olabilecek yeterli seçmen desteğine erişememesiyle 1950'lilerin ortalarından itibaren süregelen değişim ve dönüşüm süreci "Ortanın Solu" olarak belirlenen ideolojiyle yeni bir aşamaya geçer (Bezci, 2013: 149).

CHP, içeriği henüz tam olarak oturmamış, ancak 1961 Anayasasının özgürlükçü ortamında doğan ve aynı seçmen kitlesine hitap eden Türkiye İşçi Partisine seçmen kaymasını önlemek için öne çıkardığı "ortanın solu" ideolojisi 1965 genel seçiminde beklenen başarıyı getirmemiştir. 1965 genel seçiminde, CHP'nin 450 sandalyeli Meclis'te %28,7 oy oranı ve 134 milletvekili ulaşmasına karşın DP'nin varisi olarak siyasal yaşama dahil olan AP'nin %52,9 oy oranı ve 240 milletvekili sayısı ile hükümet kurabilecek çoğunluğu elde eder (Bezci, 2013: 149-150).

AP'nin 1965'teki başarısı CHP'nin parçalanmasına yol açacak iki grubun doğmasına yol açar. Bir tarafta "düzeni kuran" Kemalist ideolojiyi savunan diğer tarafta her biri farklı zamanlarda söylem olarak ön plana çıksa da "sosyal demokrat",

“demokratik sol” ve “ortanın solu” gibi ideoloji etrafında toplanarak düzeni değiştirmek isteyen iki grup CHP’deki bölünmeyi resmeder (Erdoğan, 2017: 301). 1965 genel seçimindeki başarısızlığı ortanın solu ideolojisine bağlayan partinin Kemalist ideolojiden sapmasını eleştiren Turhan Feyzioğlu liderliğindeki grup CHP’den ayrılarak Güven Partisini kurarlar (Sitembölükbaşı, 2001: 100). Kitlesele bir kopuşun gerçekleşmediği bu ayrılıktan sonra 1969 genel seçiminde AP tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğu elde ederken, CHP’nin oy kaybı devam eder. 1969 genel seçiminde CHP’nin oy oranı %27,4 milletvekili sayısı ise 143’te kalır. 1969’da CHP’nin seçmen kaybı partiden ayrılmalar ve yeni ideolojideki ısrardan çok siyasal yaşama dahil olan yeni partilerin sayısındaki artıştan ilişkilendirilir (Özbudun ve Tachau, 1975: 477).

CHP’de esas değişimi gerçekleştirecek kırılma anı ise 12 Mart 1971’deki askeri muhtıra ile yaşanır. Muhtıra sonrası kurulan Nihat Erim hükümetine destek verme yanlısı olan parti genel başkanı İsmet İnönü ile muhtıraya karşı duruş sergileyen parti genel sekreteri Bülent Ecevit arasında yaşanan tartışma, 1972’de İnönü’nün istifa etmesi ve Ecevit’in genel başkan olmasıyla sonuçlanır. 1960’ların ortalarından itibaren ortanın solu ideolojisini CHP’ye yerleştirmeye çabalayan Ecevit partinin söylemini tamamıyla bu yönde değiştirir. Ecevit’in liderliğinde işçi sınıfı ve kırsal alanlarda yaşayan çiftçilerden güçlü destek almaya başlayan CHP, 1973 ve 1977 seçimlerinde oy oranı bakımından birinci parti olur. Her iki seçimde de hükümet kurabilecek çoğunluğu elde edememiş olması ve parti sisteminde artan kutuplaşmanın etkisiyle 1973-74, CHP-MSP koalisyonu, 1977’de bir ay süren azınlık hükümeti ve 1978-79’da bağımsız milletvekillerinin desteğiyle kurulan Ecevit hükümetleri dışında hükümet etme imkânı bulamamıştır (Heper, 2011: 180-182). 1961 genel seçimi sonrası kısa süreli üç koalisyon hükümetiyle 1970’lerdeki kısa süreli Ecevit hükümetleri CHP’nin 1950 sonrası hükümet etme deneyimini yakaladığı iki dönemdir. Bunların dışında günümüze kadar muhalefet partileri arasında kalıcı bir yer edinmiştir.

Cumhuriyetin kurucu partisi olmasına rağmen 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında diğer partiler gibi CHP de kapatılır. 1983’te yeniden başlayan parti siyasetinde Halkçı Parti (HP), Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP) ve sonrasında her iki partinin birleşmesiyle kurulan Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP), CHP’nin ardılı partiler

siyasal rekabette yerlerini almıştır. Bülent Ecevit ise 1987’de siyaset yasağının kaldırılmasıyla siyasal yaşamını Demokratik Sol Parti’de sürdürmüştür.

CHP, 1992’de Deniz Baykal liderliğinde yeniden kurulur ve SHP, CHP çatısı altına dahil olur. Yeniden siyasal yaşama dahil olan CHP önceki dönemlerden kalan üç ideolojik mirasa sahip çıkar. Birincisi tek parti döneminden kalma, ulusalcı, laik, merkezîyetçi ve halkçı bir söyleme dayalı, ekonomide devlet-piyasa birlikteliğinde karma ekonomi modelini savunan ideolojidir. İkincisi çok parti siyasetine geçişte CHP’nin etkili olmasından dolayı demokratik yönetimin güçlendirilmesini savunsa da Kemalist devrimin kazanımlarını tehlikeye atacaklarından korkulan rakip politikacılara duyulan bir güvensizlik sürdürülmüştür. Bu da devlet-toplum arasındaki çatışmalarda askeri ve bürokratik seçkinlerle yan yana olma sonucunu doğurmuştur. Üçüncüsü ise 1960’ların ortalarından benimsenen ortanın solu veya sosyal demokrasi ideolojisini sürdürerek, partiyi uluslararası sosyal demokratik hareketlerle bağdaştırma ve politikada daha evrensel bir bakış açısı geliştirmeye amacındır. Koşullara, belirli olaylara ve gelişmelere bağlı olarak parti liderleri bu miraslardan biri veya birkaçı ile daha uyumlu pozisyonlar edinmişlerdir (Turan, 2009: 563-564).

Bu doğrultuda 1990’larda siyaseti şekillendiren laik-dindar bölünmesinde CHP katı bir laiklik anlayışına sahip olmuştur. Yeni CHP yaratma amacıyla Baykal, İsmail Cem ile birlikte kaleme aldığı “Yeni Sol” kitabında; liberalleşme, katılımcı demokrasi, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, dini topluluklar üzerindeki yasakların kaldırılması, laikliğin yeniden tanımlanması gibi yeni söylemler üretmeye çalışmasına rağmen, CHP seçim zamanlarında İslamcı partilere karşı tek parti kodlarına geri döner. Hem 1995 hem de 1999 seçimlerinde katı laikliğe dayalı söylemler, Alevi ve şehirlerdeki orta sınıfın oylarını çekebilmek amacıyla kullanılır (Güneş-Ayata, 2010: 111). CHP’nin Baykal liderliğinde katılımı ilk seçim olan 1995 genel seçiminde CHP 10.7 oy oranıyla barajı geçebilirken, 1999 genel seçiminde 8.7 oy oranıyla seçim barajını aşamamıştır.

2002 genel seçiminde ise 19.4 oy oranı ve 178 milletvekili sayısı ile yeniden Meclis’e dönen CHP, siyasal yaşama dahil olalı henüz 15 ay olmuş ancak 2002 seçiminde 34.3 oy oranı ve 363 milletvekili sayısı ile güçlü bir başlangıç yapan AK Parti karşısına ana muhalefet partisi olarak konumlanır. Baykal’ın istifa ettiği 2010 yılına kadar CHP’nin AK Parti karşısında seçimlerdeki yenilgisi “veto oyuncusu”

tarzında hareket eden bir muhalefet karakteri ortaya çıkarır. AK Parti'nin çıkardığı yasaları parlamenter gücüne dayanarak önleyebilme imkânı olmadığından dolayı parlamento dışı güçlerle yakın ilişkiler kurmuştur. 2002-2007 arası ilk AK Parti hükümeti döneminde TSK ile sıkı bağların sürdürülmesi, Anayasa Mahkemesine yasaların iptali için götürülmesi, Cumhurbaşkanı Sezer'in benzer davranışlarda bulunmasına destek ve dilekçe verme gibi bu kapsamda değerlendirilmektedir. CHP'nin tavrı AK Parti iktidarına alternatif politika üretebilme yeteneğinden yoksun muhalefet yapmak için muhalefet yorumlanmıştır (Ciddi ve Esen, 2014: 422).

28 Şubat post-modern darbe sürecinden itibaren giderek Sağ'a kaymaya başlayan CHP, zaman zaman parti imajını birçok açıdan yenilemeye çalışmışsa da 2002 sonrasında laiklik ve milliyetçilik yönü ağır basan Kemalist ideoloji parti kimliğinin temel unsuru haline gelmiştir. Böylelikle Baykal döneminde CHP, reel sorunlara çözüm üretememe, devlet merkezli bakış, toplumdaki farklı kesimleri dışlayıcı, rejimi koruma misyonuyla kimliğini tanımlayan ve zaman zaman milliyetçi öncelikleri ağır basan bir parti olur. İdeolojik düzeyde Kemalist duruşa sahip, örgütsel düzeyde de aşırı merkezîyetçi bir liderin olduğu partisi yapısındadır (Tosun, 2010: 34-35; Kömürçü, 2011: 3). CHP'nin bu yönünün en ağır bastığı, 367 krizi olarak da bilinen 2007 Cumhurbaşkanlığı seçimi krizini takiben birçok şehirde düzenlenen cumhuriyet mitingleri CHP'nin ideolojisinin pratik yansımaları olmuşsa da 2007 genel seçiminde CHP beklediği başarıyı yakalayamamıştır. Bu seçimde CHP %20,8 oy oranı ve 112 milletvekili sayısına ulaşırken, AK Parti bir önceki seçimdeki oy oranını artırarak %46,6 oy oranı ve 341 milletvekiline sahip olur.

Baykal'ın 2010 yılında istifa etmesiyle genel başkanlığa gelen Kemal Kılıçdaroğlu, Baykal döneminin milliyetçi söylem ve politikalarına, AB şüphesizliğine, kültürel seçkinliğine, otoriter siyasal tarzına ve yeni seçmen kitlesine ulaşamama sorununa yapılan eleştirilere cevap olarak tedricen bir değişim süreci başlatır. Kılıçdaroğlu, CHP'yi siyasal yelpazenin merkezine daha yakın bir konuma getirmeye çaba gösterir ve geniş bir seçmen tabanı oluşturabilmek için Kemalist söylemi geri plana çeker (Ciddi ve Esen, 2014: 424). Yeni CHP, demokratikleşme, ekonomik adaletsizlik, yoksullukla mücadele gibi somut politikalar yanında katı laik anlayışını yumuşatarak başörtüsü açılımı, Kürt sorununun çözümüne ilişkin politik önerileri gündeme getirir. Kılıçdaroğlu'nun başlattığı değişim süreci Baykal döneminin "negatif

siyaset” dilinden uzaklaşma çabasını gösterse de parti içi bir dirençle karşılaşarak, Kılıçdaroğlu çoğu zaman benzeştiği politikalar konusunda bile şiddetli bir AK Parti karşıtlığından kendini geri çekememiştir (Altunoğlu ve Eşkinat, 2014: 16-17).

Kılıçdaroğlu, 2010’da genel başkan olduktan sonra 2011 genel seçiminde CHP %25,8 oy oranı ve 135 milletvekili sayısına ulaşırken 7 Haziran genel seçiminde %24,95 oy oranı ve 132 milletvekili sayısına 1 Kasım 2015 genel seçiminde ise %25,3 oy oranı ve 134 milletvekili sayısına ulaşır. AK Parti’nin hâkim parti konumunu pekiştirdiği 2015 seçimlerinde AK Parti iktidarlarını sonlandırabilecek bir artışın eşlik etmediği oy artışlarının hemen sonrasında Kılıçdaroğlu parti içi muhalefet tarafından istifaya davet edilmiştir. Neredeyse her seçim sonrasında yaşanan bu durum CHP’yi parti içi sorunlarını çözemeyen ve zayıf lider imajına sahip parti olarak gündemde tutmuştur.

1945’te çok parti siyasetine geçişten beri seçmen desteğini artırmak için “hep yeni bir CHP yaratmak” (Alpman, 2013), İsmet İnönü, Bülent Ecevit, Deniz Baykal ve Kemal Kılıçdaroğlu olmak üzere dört parti lideri döneminin temel özelliği olmuştur. İnel’in (2004: 180) belirttiği gibi CHP’de devleti kuran parti kimliği birincil kimlik olarak yerini hep korumuşken, diğerleri türev ya da ikincil kimlikler olarak kalmıştır. Dolayısıyla 1960’ların başında ve 1970’lerdeki kısa dönemli koalisyon hükümetleri dışında CHP muhalefetin değişmeyen partisi olagelmiştir. AK Parti iktidarlarının başladığı 2002 sonrasında Baykal ve Kılıçdaroğlu dönemi olmak üzere iki farklı CHP tanıklık edilmiştir. Ancak Baykal dönemi katı laiklik anlayışına dayalı CHP siyaseti tek parti döneminden beri tepki duyan İslami, muhafazakâr ve liberal eğilimlere sahip geniş bir kesimin AK Partide kenetlenmesini sağlamıştır. Kılıçdaroğlu’nun laiklik anlayışını yumuşatma ve partideki milliyetçi tonları hafifletme girişimleri ise bir yere kadar partinin seçmen desteğini genişletmişse de salt AK Parti karşıtlığında tezahür eden muhalefet anlayışı beklenen başarıyı engellemiştir. Özetle AK Parti’nin hâkim parti konumunu elde etme ve sürdürmesinde CHP, AK Parti seçmeninin hafızalarında olumsuz derin izler bırakan siyasal çizginin canlı örneği olarak AK Parti’nin seçmen tabanını konsolide etmesine katkı sunduğu söylenebilir.

5.3.6.2. Milliyetçi Hareket Partisi

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin (CKMP) 9 Şubat 1969 Kongresinde ismini değiştirmesiyle doğmuştur. CMKP'nin kökleri çok parti siyasetine geçiş sonrası DP içinde yaşanan tartışmaların bir sonucu olarak 1948'de kurulan Millet Partisine kadar uzanır (Sitembölükbaşı, 2001: 134-137). 1948'den 1969'da MHP'ye dönüşene kadar geçen zaman içinde hem parti ismi hem de kadrolarında değişim yaşayan CMKP'nin MHP'ye dönüşme süreci ise 1965 yılında Alparslan Türkeş'in parti genel başkanı olmasıyla başlar.

1965'te Türkeş'in genel başkan olmasına kadar CKMP muhafazakar milliyetçilikten sıkı devlet kontrolü altında organik, homojen bir ulus yaratılabileceğini iddia eden katı devletçilik anlayışına kadar değişen ideolojik duruşa dayalı olarak nispeten küçük bir parti olarak siyasal rekabette yer almıştır (Çınar ve Arıkan, 2002: 26). 1965'te Türkeş genel başkan olduktan sonra CKMP'nin 1967 Kongresinde partinin ideolojik temelini oluşturacak *Dokuz Işık*⁶ adı verilen dokuz ilke ve 1969 Kongresinde *Türk-İslam Sentezi* parti programına dahil edilir. Yine 1969'da partinin ismi CMKP'den MHP'ye, terazi olan amblemi de üç hilale dönüştürülür (Uzun, 2010: 241-243).

Böylece, 1969'da CMKP'nin isminin değiştirilmesiyle siyasal yaşama dahil olan MHP milliyetçiliğe dayalı ideolojisiyle siyasal yelpazenin sağ ucuna kendini konumlandırır ve kendine özgü milliyetçilik formunu oluşturur. 1969 Kongresinde partinin temel sloganı olan “Tanrı Dağı Kadar Türk, Hira Dağı Kadar Müslüman” söylemi altında gelişen bu milliyetçilik formu, MHP ideolojisinin oluşumunda rol alan ve partinin önemli fikir adamlarından olan Mümtaz Turhan'ın ifadesiyle etnik ve ırkçı milliyetçilik değil, birleştirici sivil bir milliyetçiliği ifade eder (Ayan-Musil, 2015: 1). MHP'nin 1969'dan 1980'e kadar seçmen tabanı ağırlıklı olarak Alevilerden çok Sunnilerden, Doğu bölgelerinden çok Orta Anadolu'dan üst sınıflardan çok geleneksel orta sınıftan oluşur (Sitembölükbaşı, 2001: 140).

MHP'nin kendine özgü geliştirdiği milliyetçilik formu partinin değişen koşullara kendini ayarlamasına yardım eder. Merkez sağ seçmene hitap etmesi gerektiğinde

⁶ Dokuz Işık doktrininde yer alan ilkeler şunlardır: 1) Milliyetçilik, 2) Ülkücülük, 3) Ahlakçılık, 4) İlimcilik, 5) Toplumculuk 6) Köycülük 7) Hürriyetçilik ve Şahsiyetçilik, 8) Gelişmecilik, 9) Endüstri ve Teknikçilik

ılımlı, aşırı milliyetçi taleplere cevap vermesi gerektiğinde radikal duruş sergilemesine fırsat tanır. Aynı zamanda milliyetçilik yaklaşımlarının hemen hemen hepsini MHP'nin tekeline almasına, belli bir ideolojiyi savunmak yerine kendini milli çıkarları temsil eden en iyi parti olarak öne çıkarmasına imkân verir (Arıkan, 2008: 103) MHP'nin milliyetçi ideolojisinin ırkçılığa dayalı bir milliyetçilik anlayışı olamamasına rağmen siyaset sahnesine ilk çıktığı dönemlerde parti üyelerinin ve partinin lider kadrolarının kimi zaman kullandığı militarist üslup ile halk içinde sergiledikleri ırkçılığa yakın tavırlar partinin aşırı milliyetçi bir parti olarak tanınmasına neden olmuştur (Ayan Musil, 2015: 1). Teoriden pratiğe dönemsel olarak değişkenlik görülebilirse de tarihsel süreç içerisinde MHP'nin ideolojisi ve örgütsel yapısının toplamı, seçim performansına bağlı olarak elde ettiği parlamenter gücün ötesinde etkili bir siyasal aktör olmasına olanak tanımıştır.

1969'da MHP katıldığı ilk genel seçimde %3'lük oy oranıyla 1965'teki %2,2'lik oy oranını artırmışsa da seçim sisteminde yapılan değişikliğin etkisiyle 11 olan milletvekili sayısı 1'e düşmüştür. 1973 ve 1977 seçimlerinde ise oy oranını ve milletvekili sayısını artırır. 1973 seçimlerinde %3,4 oy oranı ve 3 milletvekiline sahip olurken, 1977 seçimlerinde %6,4 oy oranı ve 16 milletvekiline sahip olur. Seçim performansında tedricen bir yükseliş yaşamasına ve 450 sandalyeli Meclis'te nispeten düşük sayıda milletvekiline sahip olmasına rağmen; 1973 seçimleri sonrasında üç milletvekiline karşılık 1975-77 arasında I. Milliyetçi Cephe hükümetinde iki bakanlık, 1977-78 arasında on altı milletvekiline karşılık II. Milliyetçi Cephe hükümetinde beş bakanlık elde eder (Altunoğlu, 2015:15). Parti sisteminde kutuplaşma ve parçalanmanın arttığı 1970'li yıllarda, Sol'un siyasal alanda artan etkisine karşılık komünizm karşıtı bir pozisyon alan MHP'nin Meclis dışı siyasal gücü her iki koalisyon hükümetinde de yer edinmesine fırsat tanımıştır.

MHP'nin siyaset sahnesine çıktığı dönem itibariyle Türkiye'de Sol grupların etkinliklerini ve siyasal güçlerini artırması, MHP'yi Sol/Komünizm karşıtı bir pozisyona yöneltmiştir. Bu tehdit karşısında “devleti korumak” görevi üstlenen (Başkan, 2006: 92), ülkücü gençlik, ülkücü meslek örgütleri ve bozkurtlar gibi milliyetçi eğilimlere sahip gruplar gayri resmi de olsa MHP buluşmuşlardır (Sitembölükbaşı, 2001: 138-141). Türkes tüm bu milliyetçi gruplar için doğal lider olarak kabul görmüştür (Uzun, 2010: 244). Bu grupların katkısıyla MHP'nin örgütsel

kapasitesi artmıştır. Az sayıda milletvekiline sahip olmasına rağmen her iki koalisyon hükümetinde bakanlıklara sahip olması MHP'nin "sokakta" sol gruplara karşı güçlü olması (Ağaoğulları, 1992: 387) veya milliyetçi bir partinin varlığının "Soldan gelen tehdit" için bir panzehir olabileceği düşüncesi (Başkan, 2006: 87) gibi nedenlerle açıklanmaktadır.

1980 Askeri Darbesi sonrasında diğer siyasi partiler gibi MHP'de kapatılır. 1983'te siyasi parti faaliyetlerinin serbest bırakılmasıyla ilk olarak eski MHP üyeleri Muhafazakar Parti'yi (MP) kurmuşlarsa da partiye Askeri yönetim tarafından seçimlere katılma izni verilmez. 1985 yılında MP ismini Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) olarak değiştirir. Siyaset yapma yasağı getirilen Alparslan Türkeş, 1987'de yasağın kaldırılmasıyla aynı yıl MÇP'ye genel başkan olur. Türkeş liderliğinde katıldığı ilk seçim olan 1987 genel seçiminde MÇP %2,9 oy oranıyla %10'luk seçim barajını aşamayıp Meclis'te milletvekiline sahip olamamıştır. 1991'e gelindiğinde seçim barajı engelini aşabilmek için IDP ve RP ile seçim ittifakı yapan MÇP, RP listelerinden seçime katılarak 19 milletvekiline sahip olur. Parti 1993'te yeniden MHP ismini alır. MHP olarak katıldığı 1995 genel seçiminde ise %8,2'lik oy oranıyla geçmiş seçim performanslarının üzerinde bir oy oranına ulaşsa da %10'luk seçim barajı engeline takılarak Meclis'te temsil imkanı bulamaz (Altunoğlu, 2015: 15-16).

1990'lar MHP içerisinde ayrışmaların yaşandığı, ideoloji ve seçmen tabanında değişimin yaşandığı yıllar olmuştur. MHP içerisinde ayrışmalar, 1991'de Meclis'e giren MHP'nin DYP-SHP koalisyonuna destek vermesiyle başlar. Sol parti olan SHP'nin yer aldığı koalisyonun destek, hem SHP ile olan ideolojik uyumsuzluk hem de SHP'nin PKK'ya yakınlığıyla bilinen HEP ile seçim ittifakı yapmış olması nedeniyle eleştirilmesine rağmen eleştirilerin karşılık bulmaması Muhsin Yazıcıoğlu liderliğinde bir grubun partiden ayrılarak BBP'yi kurmasıyla neticelenmiştir (Bayraktar, 2015: 37-38). Öte yandan Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla 1980 öncesi MHP'nin milliyetçi ideolojisine damga vuran komünizm karşıtlığının anlamsızlaşması partiyi yeni söylemler geliştirmeye sevk etmiştir (Yavuz, 2002: 208). MHP milliyetçiliğindeki İslami vurgu terk edilmese bile yeni seçmen desteği çekebilmek amacıyla yumuşatılmış (Başkan, 2006: 92), Türkiye'nin AB'ye giriş çabalarının artmasına karşılık ulus devleti korumaya öncelik veren söylemler üretilmiş ve PKK terörünün zirve yapmasıyla birlikte yaşanan iç göçler sonrası göç alan illerde MHP yükselen milliyetçi tepkilerin

toplandığı adres haline gelmiştir (Ete vd, 2014: 38-39). Gerek SHP'ye verdiği destek gerekse de milliyetçilikteki İslami tonun yumuşatılması, partinin yeni seçmen çekebilme amacı ile 1980 öncesi şiddet yanlısı olarak anılan imajını düzeltmeye yönelik girişimler olarak ifade edilir. MHP'de asıl dönüşüm ise Türkeş sonrası Devlet Bahçeli'nin genel başkan olmasıyla başlar.

1997'de MHP'nin kurucu lideri Alparslan Türkeş'in ölümü sonrası MHP genel başkanlığına Devlet Bahçeli seçilir. Devlet Bahçeli genel başkanlığı sonrası yeniden bir yapılanma sürecine giren MHP katıldığı ilk genel seçimde %18 oy oranı ve 129 milletvekili sayısı ile tarihindeki en yüksek oy oranına ulaşmıştır. MHP'nin beklenmedik bu seçim başarısına yeni bir siyasal strateji geliştirmesinin yanında ülkenin sosyo-ekonomik ve siyasal sorunlarının etkili olduğu kabul edilir. Yeni bir siyasal strateji olarak MHP bu seçimde seçmenle yüz yüze iletişim tekniği ve modern propaganda tekniklerini yoğun olarak kullanmıştır. Bu sayede İslamcı ve sağ partilerin seçmen tabanının beklentilerine yönelik “yoksulluk ve yolsuzlukla mücadele” ekonomik sorunların başında görülen enflasyonla mücadele gibi söylemler kullanılarak partinin seçmen desteği artırılır. 1980 sonrası hükümette yer almamış bir parti olarak MHP'nin denenmemiş bir parti ve Bahçeli'nin yeni liderliği bakımından denenmemiş lider olması MHP'nin seçmen desteğini artıran diğer etkenler olarak sıralanır (Uzun, 2010: 266; Yavuz, 2002: 208).

1999 genel seçiminde ülkede sorunlar-seçmen beklentileri kapsamında MHP ortaya koyduğu politik hedefler doğrultusunda, Orta ve Doğu Anadolu'nun kırsal bölgelerinin yanında büyük şehirlerin düşük gelirli yerleşim yerlerinden seçmen desteği almıştır. Küreselleşme sürecinde küçülen çiftçiler, küçük tüccarlar ve işsizler 1999 genel seçiminde parti seçmeninin sosyo-ekonomik tabakalarını oluşturur (Başkan, 2006: 89). İç ve Doğu Anadolu MHP'nin geleneksel seçmen tabanının yoğunlaştığı bölgeler olmakla birlikte MHP bu seçimde Akdeniz, Ege ve Karadeniz illerinde yeni seçmen kitleleri çekebilmiştir (Yanardağ, 2002: 25).

1999'da MHP'nin seçim başarısından sonra Meclis'teki hiçbir partinin tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğa ulaşamamış olmasından dolayı DSP liderliğinde MHP ve ANAP'ın dahil olduğu koalisyon hükümeti kurulur. Türkiye'nin yaşadığı en büyük doğal felaket olan 1999 depreminin yaşanması, yine tarihteki en ağır iki ekonomik kriz

olarak ifade edilen 2001 ekonomik krizi koalisyon hükümetinin karşılaştığı güçlükler olarak ifade edilebilir. Bununla birlikte seçim öncesinde terör örgütü PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanmasına karşın hakkında verilebilecek idam cezasının koalisyon hükümeti tarafından kaldırılmış olması seçimde büyük hayal kırıklığı oluşturur (Arıkan, 2008: 113-114; Ete vd., 2014: 42). Her ne kadar MHP koalisyon hükümetindeki partilerden biri olsa da MHP'nin seçim öncesi vaatlerini karşılaşmadaki başarısızlığı 1999 seçiminde elde ettiği seçim başarısının kalıcı olmasını engeller. Bahçeli'nin önerisiyle 3 Kasım 2002'de erken seçim kararı alınarak yapılan 2002 erken genel seçiminde MHP yüzde 8 oy oranıyla %10'luk seçim barajını aşamayıp çekirdek oylarına doğru bir daralma yaşar.

2002 genel seçiminde MHP'nin baraj altında kalmasının nedenleri arasında hükümet ortağı olarak başarısızlıkları yanında AK Parti ve Genç Parti gibi MHP ile aynı seçmen kitlesine hitap eden iki yeni partinin doğmasının etkileri de bulunmaktadır. 2002 genel seçiminde AK Parti ve CHP dışında hiçbir parti seçim barajını aşamamış ve AK Parti %34.3'lük oy oranı 363 milletvekili sayısı ile yeni bir parti olmasına rağmen güçlü bir başlangıç yapmıştır. Bu seçimde MHP'ye oy veren her dört seçmenden birinin AK Partiye oy verdiği tahmin edilmektedir (Yanardağ, 2002: 31). Bununla birlikte yine yeni parti olmasına rağmen milliyetçilik vurgusu ağırlıklı etkili bir seçim kampanyası yürüterek daha çok gençlerden özellikle de ilk defa oy kullanan seçmenlerden oy alabilme başarısı gösteren Genç Parti %7,2'lik oy oranına ulaşması MHP'nin baraj altında kalmasına neden olduğu savunulur (Öngider, 2002: 209). 2002 genel seçiminden sonra MHP 2007 genel seçiminde %14,3'lük oy oranıyla 71 milletvekiline sahip olarak yeniden Meclis'te yerini alır. 2011 ve 2015 genel seçimlerinde baraj engeline takılmayarak Meclis'teki yerini muhafaza eder.

2002 sonrasında AK Parti'nin hâkim parti olarak konumlanmasıyla birlikte hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürmesinde MHP iki siyasal tavırla katkı sunmuştur. Bunlardan ilki AK Parti'nin karşılaştığı siyasal krizlerin çözümüne ilişkin AK Partiye verdiği destek itibarıyla ortaya çıkar. 2007'de 367 krizi olarak da bilinen Cumhurbaşkanlığı seçimi krizi aşılması, 2008'de başörtüsü sorununun çözümüne ilişkin yasal düzenlemeye sağlanan destek, 2012 İmam-Hatip okullarının orta okul kısmının açılmasını sağlayan eğitim reformu gibi konularda başta CHP olmak üzere diğer muhalefet partilerinin karşı duruşlarına rağmen AK Parti'nin yanında yer alır. 2002

sonra AK Parti'nin başta Irak'taki gelişmeler, Kıbrıs sorunu, AB'ye tam üyelik müzakereleri gibi dış politika konularında ve iç politikada ise Kürt meselesinin çözümüne yönelik geliştirdiği politikalara karşı oldukça sert bir muhalefet tarzı benimsemesine rağmen (Altunoğlu, 2015: 17-22) krizlerin çözümüne yönelik AK Parti'ye verdiği destekle hem AK Parti politikalarının meşruiyetini artırması hem de hâkim parti konumunu devam ettirmesi açısından diğer muhalefet partilerin farklı bir tavır sergilemiştir.

7 Haziran 2015 genel seçimi sonrasında tek başına hükümet kurabilecek parlamenter çoğunluğa ulaşamayan AK Parti'nin hâkim parti konumunu devam ettirebilmesinde MHP kritik bir role sahip olmuştur. AK Parti karşısında kurulabilecek koalisyon hükümeti için MHP, CHP ve Kürt milliyetçiliği temelinde etnik siyaset yürüten HDP'nin birlikte hareket edebilmesi gerekmektedir. Ancak MHP'nin HDP dahil olduğu herhangi faaliyet içerisinde olmayacağına dair net tavrı herhangi bir koalisyon hükümetinin kurulmasıyla neticelenmiş, 1 Kasım 2015'te yenilenen genel seçimde ise AK Parti oy oranı ve parlamenter çoğunluğunu artırarak hâkim parti konumunu sürdürebilmiştir (Kalaycıoğlu, 2017: 3; Sayarı, 2016: 4-5). Dolayısıyla muhalefet partileri içindeki iki zıt kutup olan MHP ve HDP'nin varlığı AK Parti'nin hâkim parti konumunu sonlandırabilecek muhalefet partilerinin birlikte hareket etme kabiliyetini kısıtlamıştır.

5.3.6.3. Halkların Demokratik Partisi

Halkların Demokratik Partisi (HDP), "Kürt kimliğini" merkeze alarak 1990'da kurulan Halkın Emek Partisi'nin (HEP) ardılı bir parti olarak 15 Ekim 2012'de kurulur. HEP'ten HDP'ye geçen süre içerisinde, ÖZDEP, DEP, HADEP, DEHAP, DTP ve BDP gibi birçok parti HEP'in devamı olarak kurulmuş olmakla birlikte kendisini tasfiye ederek HDP'ye katılan BDP dışında diğer partiler anayasa mahkemesi tarafından kapatılmıştır (Milliyet, 2009). HEP'in kuruluşu, SHP'deki yedi milletvekilinin 1989'da Paris Kürt Enstitüsünün Paris'te düzenlediği Kürt Konferansına katılmaları sonrası ihraç edilmeleri ve buna tepki olarak istifa eden üç milletvekili tarafından gerçekleştirilir (Coşkun, 2015: 8-9).

HEP, kurulduktan kısa süre sonra 1991 genel seçimlerine içinden doğduğu SHP ile ittifak yaparak katılmış ve 22 milletvekiliyle seçim sonrası Meclis'te yerini almıştır.

Ancak, seçim sonrası HEP milletvekillerinin etnik Kürt milliyetçiliğine dayalı siyasal tavırları partinin kapatılmasının yolunu açarken, HEP'in ardılı partilerin Kürt kimliğine dayalı etnik siyaset yanında PKK terör örgütü ile aralarına mesafe koymayarak benzer siyaset tarzını yürütmesi hem partilerin seçmen tabanı itibariyle bölgesel kalmasına hem de anayasa mahkemesi tarafından kapatılmalarına zemin hazırlamıştır (Akkır, 2018: 89-92). Bu minvalde partinin seçmen tabanı Doğu ve Güneydoğu bölgesinde ve iç göçler sonrası büyükşehirlerde yoğunlaşan Kürt nüfusa dayanmıştır. 1995, 1999 ve 2002 seçimlerinde bu partilerden o seçimde siyasal faaliyette bulunanı sırasıyla; %4,2, %4,7, %6,2 oy oranına ulaşarak %10'luk seçim geçemeyerek Meclis'te temsil imkanı bulamamışlardır. 2007 ve 2011 genel seçimlerinde ise seçim barajı engelini aşabilmek için adaylarını seçmen tabanının yoğunlaştığı bölgelerde bağımsız milletvekili adayı göstererek 2007'de 22 milletvekili, 2011'de ise 36 milletvekiliyle Meclis'te yer almışlardır (Coşkun, 2015: 9).

2011 genel seçimi sonrasında çözüm sürecinin oluşturduğu iyimser siyasal iklimin etkisiyle bu siyasal hareket etnik temelli siyaset tarzından kapsayıcı siyaset tarzına geçiş, diğer ifadeyle "Türkiyelileşme" mottosu etrafında hareket ederek 2012 yılından itibaren peyderpey HDP çatısı altında toplanmıştır. HDP, Kürt yanlısı, tekil ve etnik temelli bir siyasal parti yerine çoğulcu bir parti olarak kendini toplumun tüm kesimlerine yönelen tek Türkiye partisi olarak tanımlamıştır. Bu kapsamda HDP, başörtülü, Alevi, Ermeni, Arap, Roman, Süryani, Asuri, Caferi, Laz, Gürcü, Kadın, LGBTİ üyelerinin dahil olduğu ve bu kesimlerden çok sayıda adayın seçimlerde rekabet ettiği bir parti görünümüne sahip olur. Türkiyelileşme vurgusu güçlü bir şekilde öne çıkarılarak HDP'nin daha az faaliyette bulunduğu başta Ege ve Karadeniz olmak üzere ülke genelinde partinin faaliyetleri artmıştır (Tekdemir, 2016: 1126-1129). Cumhurbaşkanının halk tarafından doğrudan seçildiği 2014 Cumhurbaşkanı seçiminde HDP adayı Selahattin Demirtaş'ın %9,76'lık oy oranına ulaşması partinin genel seçime bağımsız adaylar yerine parti olarak katılmasını teşvik eder (Milliyet, 2014).

7 Haziran 2015 genel seçimine parti olarak katılan HDP'nin seçim başarısı ya da başarısızlığı parlamenter kompozisyonun oluşumuna etkisi itibariyle seçim sonuçları açısından en çok merak edilen konu olur. HDP'nin seçim sonucuna ilginin artmasının nedeni ise, seçim başarısı durumunda AK Parti'nin tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğa ulaşamayacağı, başarısızlığı durumunda ise AK Parti'nin HDP'nin oy aldığı

seçim çevrelerindeki ağırlığı nedeniyle yüksek bir aşırı temsile ulaşarak güçlü bir parlamenter çoğunluğa erişebilmesi ihtimalidir (Bardakçı, 2016: 4-5). 7 Haziran 2015 genel seçimi sonrasında HDP %13,12 oy oranına ulaşarak %10'luk seçim barajını aşabilmiş ve Meclis'te 80 sandalye kazanmıştır. Buna karşın HDP'nin seçim barajını aşabilmesi ve beklenenden yüksek oy alması AK Parti'nin tek başına hükümet kurabilecek parlamenter çoğunluğa ulaşmasını engellemiştir. Ancak, AK Parti'ye alternatif oluşabilecek koalisyon hükümetinin yalnızca MHP, CHP ve HDP beraberliğinde kurulabilmesi, MHP'nin genelde koalisyon hükümeti kurmaya özeldir ise HDP ile olabilecek tüm koalisyonlara karşı duruşu (Hürriyet, 2015), AK Parti alternatifi bir hükümetin kurulabilme ihtimalini ortadan kaldırmıştır. Bu süreç herhangi bir koalisyon hükümeti kurulamamasıyla sonuçlanmış ve 1 Kasım 2015'te seçimlerin yenilenmesi kararı alınmıştır.

1 Kasım 2015 genel seçiminde HDP'nin oy oranı %10,76'ya milletvekili sayısı da 59'a düşer. HDP, seçim barajını aşabilmiş olmasına rağmen AK Parti oy oranını artırarak yeniden tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğu elde eder. HDP'nin bağımsız adaylar yerine parti olarak seçime katılması AK Parti'nin parlamenter çoğunluğunu düşürerek hâkim parti konumunu sürdürmesinde olumsuz etki etmişse de MHP ile birlikte siyasal yelpazenin iki zıt ucunda yer alan partiler olmasından dolayı aralarında ideolojik mesafe AK Parti'ye alternatif bir hükümetin kurulmasını önlemiş ve AK Parti'nin hâkim parti konumunu sürdürmesini sağlamıştır. Diğer hâkim parti örneklerinde hâkim partilerin parlamenter çoğunluğu kaybettiği durumlarda Komünist Parti'nin varlığı ile yaşanan bu durum Türkiye'de de HDP'nin varlığı ile yaşandığı söylenebilir.

5.4. AK Parti'nin Hâkim Parti Konumunun Yerleşmesi

Araştırmanın bu kısmında AK Parti'nin hâkim parti konumuna yerleşmesinde etkili olan faktörler ele alınmaktadır. Bu faktörlerin ortak özelliği AK Parti hükümetlerinin başlangıcı sonrasında ortaya çıkan ve AK Parti'yi hâkim parti konumuna getiren dinamikleri besleyici bir özelliğe sahip olmasıdır.

5.4.1. AK Parti'nin Krizlerle Başa Çıkabilme Yeteneği

AK Parti 3 Kasım 2002 seçimleriyle birlikte başlayan hükümet etme sürecinde kimisi iktidarını sonlandırabilecek kimisi partinin dağılmasına neden olabilecek

krizlerin üstesinden gelerek hâkim parti konumunu elde etmiş ve sürdürebilmiştir. Bu süreçte ortaya çıkan başlıca kriz anları ise, 2007 yılında Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde yaşanan ve 367 Krizi olarak da bilinen kriz, Gezi Parkı eylemleri etrafında oluşan kriz, 17-25 Aralık Yargı Krizi, 7 Haziran 2015’de parlamenter çoğunluğunu kaybetmesi sonrası parti hâkimiyetinin devam edip etmeyeceğinin belirsizliği, Suriye’deki iç savaşın sonucu yüksek oranda göçün Türkiye’ye doğru yaşanması ve son olarak 15 Temmuz 2016’da yaşanan Askeri Darbe girişimi olarak sayılabilir.

2007 yılında Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in görev süresinin dolmasıyla birlikte TBMM tarafından yedi yıllığına seçilecek yeni Cumhurbaşkanının kim olacağına parlamenter çoğunluğu sayesinde AK Parti’nin belirleyiciliği söz konusu olmuştur. Dört türlü yapılan seçimlerde ilk iki turda aranan nitelikli çoğunluğa sahip olmayan AK Parti’nin en azından üçüncü turda kendi adayını Cumhurbaşkanı seçtirebilmesi mümkün olacaktı. AK Parti’nin uzlaşma içinde Cumhurbaşkanı seçme çabalarına karşılık ana muhalefet partisi CHP’nin AK Parti cumhurbaşkanı “seçemez” şeklinde karşı duruşu ve Cumhuriyet rejiminin tehlikede olduğu tezine dayalı ürettiği söylemler krizi büyümesine katkı sunar. Bu süreçte, Eski Yargıtay Başsavcısı Sabih Kanadoğlu’nun cumhurbaşkanı seçimi için ilk turda öngörülen karar yeter sayısı olan TBMM tamsayısının 2/3’ünün (367) aynı zamanda toplantı yeter sayısı olduğu iddiası aynı çevrelerde yer alan birçok hukukçu tarafından dillendirilmiştir (Özipek, 2009: 670-671). TBMM oluşumu itibariyle AK Parti’nin 357 milletvekiline karşılık, CHP’nin 153, ANAP’ın 19, DYP’nin 4, SHP’nin 1, HYP’nin 1 ve GP’nin 1 milletvekili bulunmaktaydı. Dolayısıyla AK Parti’nin toplantı yeter sayısı olarak 367 milletvekilinin hazır bulunması şartının kabul edilmesi durumunda muhalefetin desteğine ihtiyacı olacaktı. Bu durumda CHP toplantı yeter sayısı için 367 şartına sıkıca sarılmış, daha az bir sayıyla Cumhurbaşkanı seçimi yapılması halinde konuyu Anayasa Mahkemesine taşıyacağını belirtmiştir. AK Parti dışında muhalefet partilerinden hiçbirinin katılmaması ilk tur oylaması sonrasında CHP konuyu anayasa mahkemesine taşımış, Anayasa Mahkemesi de 367 şartının gerekli olduğu kararına varmıştır (Aslan vd., 2014: 19-20). Anayasa Mahkemesi’nin “367” kararıyla birlikte kriz pekişerek AK Parti lideri Erdoğan’ın 22 Temmuz 2007’de erken seçim yapılması kararı almasına yol açmıştır.

367 Krizi sürecinde TBMM merkezli sorunlar yaşanmamakta, bu süreç içerisinde Cumhuriyet değerlerinin tehlikede olduğu iddiasıyla 2007 Nisan ve Mayıs aylarında

Türkiye'nin birçok ilinde cumhuriyet mitingleri organize edilmiştir. ADD, ÇYDD, DİSK, TGB gibi sivil toplum kuruluşlarının (Aslan vd., 2014: 19), CHP ve İşçi Partisi yöneticilerinin de katıldığı bu mitingler, AK Parti'nin gösterdiği muhafazakar dindar bir adayın Cumhurbaşkanı seçilmesi ihtimaline karşılık “Cumhuriyetine Sahip Çık” ve “Türkiye Laiktir, Laik Kalacak” mitingler AK Parti ve AK Parti'ye destek veren muhafazakar-dini çevrelerin tepkisini çekmiştir. Bunun yanı sıra Cumhurbaşkanı seçiminin ilk oylamasının yapılacağı 27 Nisan'da TSK tarafından açıklanan bildiriye, Cumhurbaşkanı seçimi sürecindeki laiklik tartışmalarında TSK'nın taraf olduğunu ve laikliğin kesin savunucusu olduğunu vurgulamıştır. Bildirinin sonunda ise TSK'nın “gerektiğinde tavır ve davranışlarını açık ve net bir şekilde ortaya koyacağı” cümlesiyle açık bir şekilde tartışmalara dahil olması “e-muhtıra” olarak hafızalara yerleşmiştir (Aslan, 2018: 93). Hem Cumhuriyet mitingleri hem de 27 Nisan “e-muhtırası”, 28 Şubat 1997 post-modern darbesinin acı tesirlerinin hala sürdüğü bir zaman diliminde CHP'de temsil olunan seçkin ve laik karakterdeki merkez ile AK Parti'ye destek veren seçmenlerin oluşturduğu İslami-muhafazakar değerlere sahip çevre arasındaki karşıtlık zirveye çıkarmıştır (Çarkoğlu, 2007: 505-508).

Siyasal tartışmaların odağında 367 krizi, Cumhuriyet Mitingleri, 27 Nisan e-muhtırası ve Anayasa Mahkemesinin 367 kararı sonrasında gidilen 22 Temmuz 2007 erken genel seçiminde AK Parti oy oranlarını artırarak ezici bir üstünlük sağlamıştır. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde TBMM'yi boykot eden DYP ve ANAP seçim performansı olarak neredeyse silinmiştir. 2002 genel seçiminde seçim barajını aşamayan MHP'nin 2007 genel seçimiyle yeniden meclise dönmesi, 367 krizinin tekrar yaşanmaması için AK Parti'nin istediği adayı çıkarabileceği ve MHP'nin kendi çıkardığı adayı destekleyeceği yönündeki beyanatları sonrası yapılan Cumhurbaşkanı seçimiyle birlikte hem AK Parti adayı Abdullah Gül Cumhurbaşkanı seçilmiş hem de AK Parti seçimlerde elde ettiği yüksek oy oranıyla meşruiyetini genişleterek hâkim parti olma yolunda ilerlemeye devam etmiştir. Aynı zamanda bu süreçte yaşanan krizler ve siyasal gerilimlerin Ekim 2007'de yapılan anayasa değişikliği referandumu ile Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi yöntemi benimsemiştir. Referandum sonuçları da yine AK Parti'nin seçmen desteğinin devam ettiğini teyit etmiştir.

AK Parti'nin 367 Krizi sonrasında laiklik karşıtı eylemlerin odağı olduğu gerekçesiyle 2008 yılında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından partinin

kapatılması istemiyle Anayasa Mahkemesine başvuru yapılması ikinci önemli kriz anını başlatır. Ayrıca AK Parti'nin lideri Recep Tayyip Erdoğan, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün de aralarında bulunduğu 71 partili hakkında 5 yıl süreyle siyaset yasağı talebi kapatma davasının konusu oldu. Genel olarak eşlerinin başörtülü olması, imam-hatip okulları açma arzuları, MHP ile birlikte 2008 yılında başörtüsünün kamuda kullanımına özgürlük getiren anayasa değişikliği yapması gibi 1990 sonrası siyaseti şekillendiren laik-dindar çatışmasını alevlendirecek bir takım iddialar kapatma davasının gerekçesini oluşturdu (Hürriyet, 2008). Anayasa Mahkemesi 5'e karşı 6 oy ile kapatmanın reddi yerine hazine yardımının kesilmesi yönünde karar vermesiyle sonlanan kriz süreci, siyasal parti kapatmayı zorlaştıran, HSYK ve Anayasa Mahkemesinin yapısını yeniden düzenleyen 2010 yılı anayasa değişiklikleri yolunu açmıştır. Referandum yoluyla gerçekleştirilen 2010 Anayasa değişikliklerinin %57.9'luk evet oyuyla kabul edilmiştir. Anayasa Mahkemesinin ve HSYK'nın yapısındaki değişikliklerle siyaset üzerindeki bürokratik vesayetın yargı boyutunda güç kaybı ve kırılma yaşanırken (Hakyemez, 2010: 405), AK Parti hükümetinin en azından dini-kültürel taleplere karşılık vermede bir engeli aştığı söylenebilir. Yaşanan kriz sonrası 2011'de gerçekleştirilen genel seçimde AK Parti % 49.8 oy oranı ve 327 sandalye sayısı ile hâkim parti olarak anılmaya başlanmıştır (Çarkoğlu, 2011: 43; Gümüşçü, 2013: 223).

Başlangıçta karşılaştığı krizlerin üstesinden gelerek iktidardaki yerini koruyan AK Parti; 2011'ten itibaren, Gezi Parkı eylemlerinin ortaya çıkardığı kriz, 17-25 Aralık 2013'te yargı darbe girişiminin doğurduğu kriz, ülkenin güneydoğusunda 6-8 Ekim 2014'te yaşanan şiddet olayları, 7 Haziran 2015'seçimlerinde tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğa ulaşamamasıyla oluşan belirsizlik, Temmuz 2015'te PKK'nın terör faaliyetlerini artırması güneydoğunun bazı kesimlerinde şehirlere doldurduğu mühimmatlarla aylarca süren sokağa çıkma yasağının eşlik ettiği çatışmalar ve nihayetinde 15 Temmuz darbe girişiminin doğurduğu sıkıntılar olmak üzere her biri ayrı bir çalışma konusu olabilecek kendi içinde çok fazla detayı barındıran (Duran, 2018: 59-61; Tuncel, 2014: 12-18; Alkan, 2016: 67-68), fakat ortak özellikleri itibarıyla kendi içinde AK Parti iktidarlarını sonlandırabilme ihtimali taşıyan kriz anlarıdır.

Her karşılaştığı kriz etkisi farklı olsa da AK Parti seçimler ve referandumlar gibi politik araçların ustaca kullanımı sayesinde demokratik meşruiyetini güçlendirerek krizlerin üstesinden gelebilmiştir. 2013'teki Gezi krizi ve yargı darbe girişimi krizinin

oluşturduğu olumsuz siyasal iklimde yapılan Mart 2014 yerel seçimleri ve Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde oy oranını artırarak ve parti lideri Erdoğan'ı Cumhurbaşkanı seçtirme başarısı gösterebilmiş, demokratik meşruiyetini yenilemiştir. 6-8 Ekim 2014'te can kayıplarının yaşandığı şiddet olayları devamında yapılan 7 Haziran 2015 genel seçimlerinde tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğunu kaybetmiş, fakat başta MHP-HDP olmak üzere muhalefet partileri arasındaki derin bölünmüşlük AK Parti yerini alabilecek bir koalisyon hükümeti kurulamamıştır. Seçmen desteğindeki düşüşle birlikte HDP'nin 7 Haziran seçimlerine parti olarak katılıp seçim barajını aşması AK Parti'nin önceki seçimlerde seçim sisteminin orantısızlıkları sayesinde elde ettiği aşırı temsili önlemesi parlamenter çoğunluğun kaybının başlıca nedenleridir. Herhangi bir hükümetin kurulamadığı 7 Haziran seçimlerinin 1 Kasım 2015'te yenilenmesiyle eski oy oranına ulaşarak tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğu elde etmiş ve hâkim parti konumunu pekiştirmiştir.

Son olarak Suriye'deki iç savaşın sonucu olarak yüksek sayıda göçmenin Türkiye'ye yönelmesinin siyasal etkisi her geçen gün artmaktadır. 2011'den itibaren "açık kapı" politikası uygulayan, "Ensar/Muhacir" benzetmesiyle politikasının arkasını dolduran AK Parti, "Suriyeliler ülkelerine dönsün" biçiminde başlayan kampanyaların sonucu olarak oy kaybı yaşaması bu politikasını sürdürmekte zorlanmıştır (Acet, 2019), Başlangıçta ekonomik ve sosyal hayatta görünür olan birçok sorunun süreç içerisinde siyasal alanı da etkilemeye başlaması, parti rekabetinin önemli argümanların biri haline gelmesi, ülke genelinde özellikle Suriyeli göçmenlerin yoğunlaştığı büyük şehirlerde AK Parti'nin oy kayıplarının nedeni olarak görülür (Tuncel ve Ekici, 2019: 68). 7 Haziran 2015 genel seçiminde özellikle Suriye'ye sınırı olan illerde somut olarak görülen AK Parti'nin oy kaybı (Vatan, 2015), sonraki seçimlerde artarak devam ettiğini söyleyebilmek güçtür. Örneğin 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı seçiminde AK Parti adayı Erdoğan, Suriyeli göçmenlerin en yoğun yaşadığı illerde, ülkelerine geri gönderileceği üzerine söylem geliştirilen CHP adayı Muharrem İnce ve İYİ Parti adayı Meral Akşener'den daha fazla oy alabilmiştir (Yenişafak, 2018). Bu nedenle seçimlerde Suriyeli göçmenler konusunun yoğunluğu artsa da henüz AK Parti'nin hâkim parti konumunu sonlandırabilecek oy kaybına neden olmadığı söylenebilir.

5.4.2. Oy Verme Davranışı

Türkiye’de oy verme davranışına etki eden başlıca kaynaklar; din, etnisite, sosyo-ekonomik durum gibi sosyo-kültürel arka plan, parti kimliği, ideoloji, parti liderinin imajı ve hükümetlerin geçmiş performanslarına dayalı fayda-maliyet temelinde yapılan değerlendirmeler şeklinde sıralanabilir (Kalaycıoğlu, 2013: 487-488). Her parti için oy verme davranışına etki eden kaynaklardan birinin diğerine göre ağırlığı farklı olabileceği gibi bunların etkisi dönemsel olarak da değişkenlik gösterebilir. AK Parti’nin 2002 seçimleri ve sonrasında seçim başarılarının temelinde; partinin ideolojisi, lideri, hitap ettiği sosyal gruplar kadar AK Parti öncesi koalisyon hükümetinin ekonomi performansı ve AK Parti hükümetlerinin ekonomi performansı gibi oy verme davranışının şekillendiren etkenlerin bulunduğu düşünülmektedir.

2002 genel seçiminde, siyasal yaşamda henüz 15 ay önce kurulmuş bir parti olmasına rağmen parti lideri Erdoğan’ın popüler imajı, 1999-2002 arasındaki koalisyon hükümetine duyulan tepki ve yaşanan sorunların üstesinden AK Parti’nin gelebileceğine dair oluşturulan inanç seçmenlerin AK Parti’ye yönelmesini sağlamıştır. AK Parti’nin; muhafazakar, dini ve kültürel değerleri ön plana çıkarması, seçmenle kurduğu sıcak temas, özellikle 1990’lı boyunca süren ekonomik krizler, yolsuzluk ve rüşvet gibi çoğu toplumsal kesimin gündeminde olan sorunların çözümüne ilişkin toplum ve insan merkezli siyasal mesajlar vermesi; kültürel muhafazakarlığı yansıtan İslam kimliğinin yanına kalkınma ve “çağdaşlaşma” vurgusunu eklemesi ve son olarak yeni, genç ve dinamik olmakla beraber dürüst ve güvenilir bir lider ve kadro imajı (Gökçe vd, 2002: 37) seçmen desteğini çekmede öne çıkan özellikleridir.

2002 genel seçiminde, partinin konumlandığı siyasal çizgi/duruş sayesinde seçmenlerin çoğunluğu ile sosyo-kültürel bağlar kurmuş olmakla birlikte AK Parti’ye oy vermenin önemli bir besleyicisi de ikiz krizler olarak bilinen 2001 ekonomik kriziyle zirveye çıkan ekonomik sorunlardan dolayı önceki hükümete duyulan tepkidir. Böylece AK Parti 2002 seçiminde olumsuz ekonomik ortamdan etkilenmiş seçmenin ifadesi olan protesto oylarının toplandığı adres olmuştur (Başlevent vd., 2009: 377). 1999 genel seçiminde seçim barajını aşamayan CHP ve 2001’de siyasal sahneye çıkan AK Parti dışında 2002 genel seçiminde hiçbir parti seçim barajını aşamayıp TBMM’de temsil imkanı bulamamıştır. Oy verme davranışının değiştiği ve partiler arası oy kaymalarının

yaşandığı 2002 genel seçiminde, bir önceki seçimde oy verdiği partiden farklı bir partiye oy veren seçmen oranı, somut olarak, 1999 genel seçiminde %20 iken, 2002 genel seçiminde %54 olarak gerçekleşmiştir (Gökçe vd., 2002: 5).

Katı bir laiklik yaklaşımının damga vurduğu, 2007 Cumhurbaşkanlığı seçimi krizi ve cumhuriyet mitinglerinin etkisiyle artan bir laik-dindar kutuplaşması altında, laikliği tehdit ettiği iddiasına dayalı olarak AK Parti iktidarını engellemek için çeşitli yolların denendiği (Keyman ve Müftüler-Baç, 2012: 89), 2007 erken genel seçimi ise AK Parti'nin hükümet performansının seçmen tarafından ölçüldüğü seçim olmuştur. 2002 ve 2007 yılları arasında AK Parti hükümeti yaklaşık otuz yıldır süren yüksek enflasyonu tek haneli rakamlara indirmesi seçmenlerin çoğunu olumlu etkilemiştir. Ekonomi performansından memnuniyet duyan seçmenin ekonomik istikrarı sağlamada AK Parti'ye olan güveni oy verme davranışı şekillendiren diğer faktördür. Bu seçimde dindarlık ve etnik kimlik gibi kültürel faktörlerin, AKP'ye yönelik oy verme davranışını belirlemede nispeten küçük bir rol oynadığı savunulmaktadır (Kalaycıoğlu, 2010: 43; Çarkoğlu, 2007: 506-507). Diğer faktörler yanında ekonomik oy vermenin en net bir şekilde görüldüğü 2007 genel seçimi AK Parti'nin başarılı ekonomik performansında dolayı ödüllendirildiği (Başlevent vd., 2009: 378), 2002'de %34.3 olan oy oranını 2007'de % 46.6'ya çıkararak hâkim parti konumunu elde etme sürecinde avantaj sağladığı söylenebilir.

2008 küresel mali krizinin ekonomiye olumsuz yan etkileri sınırlı kalırken, AK Parti, 2011 genel seçiminde bunu ilk hükümet dönemindeki başarısına bağlar ve mevcut ekonomik sıkıntıların dış kaynaklı olduğunu vurgulayarak krizi yönetilebilir hale getirir (Öniş, 2012: 142-143). 2007 genel seçimi öncesinde Cumhurbaşkanı seçimi kriziyle zirveye çıkan laik-dindar kutuplaşmasına karşılık seçim sonrası Cumhurbaşkanı seçimini gerçekleştiren, hatta Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini anayasal referandum ile sağlayan AK Parti, aynı zamanda ordunun ve yargının siyaset üzerindeki vesayetini sonlandırma çabası gösterir. CHP'de Deniz Baykal'dan Kemal Kılıçdaroğlu'na geçen parti liderliğiyle birlikte CHP'nin katı laikliğe dayalı seçkinci siyaset anlayışının ılımlı politikalara evrilmesi, Kürt sorununun çözümüne yönelik yapılan reformlar ve diğer demokratikleşme reformları AK Parti'nin başarı hanesine yazılır ve seçmen nezdinde partinin güvenilirliği artar (Çınar, 2011: 112-113). Bu sayede 2011 genel seçiminde %49,8'lik oy oranına üçüncü genel seçimde her iki

seçmenlerden birinin oyunu alır. Seçmenin AK Parti'ye oy verme tercihini belirleyen etkenlerin başında 2007 genel seçimi kadar olmasa ekonomi performansı görülürken (Çarkoğlu, 2012: 519), demokratikleşme reformlarının da belirgin etkisi olduğu savunulur (Çınar, 2011: 118).

AK Parti'nin başarılı hükümet performansı ile oy verme davranışını etkileyebilme ilişkisi daha açık olarak oy kaybına uğradığı 7 Haziran 2015 genel seçimlerinde görülür. Türkiye'de hükümetlerin ekonomi performansı ile oy verme ilişkisi 1950-2004 arası yerel ve genel seçimler düzeyinde araştıran Akarca ve Tansel (2006: 96), hükümetin ekonomi performansının seçmen tarafından dikkate alındığını ortaya koyar. Ancak seçmenlerin ekonomi performansı ile değerlendirmelerinin son bir yıldan daha geriye uzanmadığını belirtir. Bu minvalde 7 Haziran 2015 genel seçimi öncesinde, ekonominin büyümesi 2001'deki %8,5'lik bir artış oranından sonra yavaşlamaya girerek 2012'de %2,2, 2013'te %4,9 ve 2014'te %2,9 düzeyinde gerçekleşir. Ekonomide durgunluğun yaşanması seçmenin ekonomiye bakışını da değiştirmiştir. Öyle ki 2013'te ekonomik değerlendirmeleri olumsuz olan seçmen oranı %24 iken 2015'te %48 seviyelerine yükselmiştir (Çarkoğlu vd., 2015: 50). Önceki hükümet dönemlerine ekonomide durgunluğun yaşanması AK Parti oylarının 7 Haziran 2015 genel seçiminde %40,9 seviyelerine düşüşüne neden olmuştur.

7 Haziran 2015 genel seçiminde AK Parti'nin oy kaybı, 2013 DAES terör örgütünün Suriye'de Kürt yerleşim bölgelerine yönelik saldırılarının artırdığı Kürt milliyetçiliği ve HDP'nin muhafazakar siyasetçileri de dahil ederek parti olarak seçime girmesi, 2013'teki Gezi Parkı eylemleriyle artan kutuplaşma ve 17-25 Aralık yargı kriziyle gerilimin yükseldiği siyaset ortamı gibi birçok olumsuz hadise yanında AK Parti lideri Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte partide yaşanan lider değişikliği gibi ekonomik ve siyasal temelli birçok değişken (Kemahlıoğlu, 2015: 445-450) etrafında açıklanmaktadır. Öte yandan ilk kez muhalefet partileri soyut politika önerilerinden yalnızca ekonomik refah ve yolsuzluk konularına odaklanır (Kalaycıoğlu, 2017: 5-6). Bu bağlamda önceki seçimlerde seçmenler yalnızca hükümette olan AK Parti'nin ülkenin derin ekonomik sorunlarının hafifletilmesine yardımcı olabileceğini düşünürken, 7 Haziran 2015 genel seçiminde muhalefetin de ekonomik sorunların çözümünde alternatif olabileceğini görmelerinin AK Parti'nin oy kaybına neden olduğu belirtilir (Alptekin, 2015: 127).

AK Parti'nin ilk kez tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğa ulaşamadığı 7 Haziran 2015 genel seçimi sonrasında, muhalefet partilerinin seçim performansını artırmasına rağmen aralarındaki ideolojik mesafenin uzaklığı nedeniyle herhangi bir koalisyon hükümeti kurma başarısı gösterememeleri 1 Kasım 2015'te seçimin yeniden yapılmasına neden olur. AK Parti yenilenen seçimlere gidilirken, önceki hükümet dönemine referansla kurguladığı bir seçim kampanyası yürütür. Seçim öncesinde PKK terör örgütünün saldırılarının artması güvenlik endişelerini ön plana çıkarırken, ekonomik beklentileri çevreleyen bir belirsizlik ortamı oluşur. AK Parti 2002 sonrası çoğunluk hükümetlerinin sağladığı istikrarın sosyal ve ekonomik ilerlemede oynadığı rolü ve kendinden önceki dönemlerde var olan koalisyon hükümetlerinin başarısız performanslarını seçmene hatırlatır (Çarkoğlu ve Yıldırım, 2015: 63; Sayarı, 2016: 273-274; Kalaycıoğlu, 2017: 15-16).

AK Parti'nin hükümette yer almaya başladığı 2002 genel seçiminden hâkim parti konumunun yerleştiği 1 Kasım 2015 genel seçimine kadar hükümet performansının oy verme davranışını şekillendirme başlıca rol oynadığı görülmektedir. Aynı zamanda 7 Haziran 2015 genel seçimi sonucunda tek başına hükümet kurabilecek parlamenter çoğunluğunu kaybeden AK Parti'ye karşı muhalefet partilerinin alternatif hükümet oluşturamamaları diğer hâkim partilerde olduğu gibi sonraki seçimde seçmenin AK Parti'ye yönelmesini sağlamıştır. Seçmenin yeniden yönelmesinde muhalefet partilerinin alternatifsizliği kadar oy verme davranışının şekillenmesinde yine AK Parti'nin önceki başarılı hükümet performansının rolü olduğu söylenebilir.

AK Parti'nin siyaseti hizmet sunmayı sağlamanın bir yolu olarak görerek ve ideolojik tavırdan ziyade hizmet için icraat üretmeyi hedefleyerek seçmen desteğini sürdürmeyi ve genişletmeyi amaçlaması ile genel seçimlerde “yalnızca ideoloji ya da kimlik temelli olarak” partiye oy vermeme arasında bir uyumdan bahsedilebilir. AK Parti'ye oy verme açısından diğer bir etken ise parti lideri Recep Tayyip Erdoğan olmuştur. Erdoğan'ın imajı, liderliği ve ulusal çıkarı herhangi bir ideolojiden daha fazla temsil etme kabiliyeti seçimlerde kazanılan başarıda rol oynamıştır. Erdoğan'ın popülerliği her zaman partisinin veya kabinesinin önünde olmuş, dolayısıyla da partinin kimliği ya da ideolojisi Erdoğan'ın karizmatik kişiliğine göre ikincil bir konu olmuştur (Yavuz, 2009: 84). Bu, daha önce ifade edildiği gibi, partilerin ideoloji ile

kimliklerinden ziyade bunların şahsında toplayabilen liderlerin rekabetine sahne olmasının (Ertugay, 2014: 12) bir sonucu olarak görülebilir.

Erdoğan'ın seçmenle bir yanıyla kültürel diğer yanıyla maddi bir biçimde duygusal bağa sahip olduğu düşünülmektedir. Kültürel boyutuyla Erdoğan destek aldığı seçmen grubunun içinden gelen biri olarak seçmenlerin endişelerine, beklentilerine ve ihtiyaçlarına son derece vakıf olmuştur. Aynı zamanda sahip olduğu kültürel değerler ve bu değerlere uygun davranışlarından dolayı aynı zorlukları yaşamamanın getirdiği bir duygudaşlık durumu bulunur. Öte yandan çıkar ilişkisine dayalı, maddi anlamda zenginleşmeden kaynaklı bir duygusal bağ ifade edilir. AK Parti hükümetleri başladıktan sonra ekonomik göstergelerin eskiye nazaran iyi olmasının sağladığı bu bağın ilk büyük ekonomik krizle de ortadan kalkabileceği kabul edilir. Erdoğan'ın kritik hatalar yapması durumunda seçmenle arasındaki bu duygusal bağ sayesinde hataların tolare edilebildiği belirtilir (Göksu, 2019: 1069). Erdoğan'ın kişisel özellikleri yanında kriz anları sonrasında krizin sonlanmasındaki başarısıyla destek aldığı seçmenlerin “gönlünde taht kurabilen bir lider” (Göka, 2011), imajına sahip olmasının bu duygusal bağın oluşmasında etkili olduğu söylenebilir.

AK Parti'ye oy verme davranışında parti liderinin etkisi 2002 seçiminin üzerinden geçen on beş yıl sonra yapılan bir araştırmada hala varlığını göstermektedir. KONDA tarafından gerçekleştirilen araştırmada (2017: 92-96), 2017 yılında AK Parti seçmenlerinin %46'sının lidere, %22'sinin ideolojik nedenlerle, %22'sinin taraftar olduğu AK Partiye oy verdiğini ortaya koymuştur. Oy verme tercihini şekillendiren etkenlerin lider ve yapılan hizmetler olarak öne çıktığı araştırmada: parti için; üretken, çalışkan ve hizmet getiren bakışının, lider için; güvenilir, güçlü, etkin, söylediklerini yapan ve halkla iç içe olan bir lider imajının etkili olduğu görülmüştür.

AK Parti'nin hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürmesinde, partinin konumlandığı siyasal çizgi ve parti lideri Recep Tayyip Erdoğan'nın seçmendeki olumlu imajı kadar, 2001 ekonomik kriziyle zirveye çıkan sosyo-ekonomik sorunlardan dolayı önceki koalisyon hükümetlerine duyulan tepki ve AK Parti hükümetlerinin bu sorunları aşmaya yönelik gösterdiği başarılı hükümet performansının oy verme davranışı üzerindeki belirleyiciliği katkıda bulunur.

5.4.3. Muhalefet Partilerinin Engelleri

Muhalefet partilerinin geçmiş hükümet dönemindeki başarısız performansları, ideolojik duruşları ve özellikle liderlik yarışı etrafında dönen parti çatışmalarına dayalı engelleri AK Parti'ye hâkim parti konumunu yerleştirecek fırsatlar sunmuştur. AK Parti için bu fırsatlar muhalefet partilerinin seçmen tabanlarını genişletememeleri ve AK Parti'nin muhalefetin engellerinden seçim dönemlerinde yararlanması gibi iki biçimde ortaya çıkar.

Muhalefet partilerinin seçmen tabanlarını genişletememeleri bakımından ilk faktör katı ideolojik duruşları olmuştur. CHP, 1923-1946 döneminden miras kalan laik, seçkinci ve otoriter eğilimlere dayalı ideolojisine kimi zaman sosyal demokrasi, yeni sol ve Anadolu solu gibi eklemeler yaparak seçmen desteğini genişletme çabası göstermişse de 1970'li yıllarda Bülent Ecevit'in genel başkanlığı dışında bu pek mümkün olmamıştır (Turan, 2006: 563). AK Parti hükümetlerinin başladığı 2002 genel seçimi sonrasında 2010 yılına kadar sürecek olan Baykal liderliği altında CHP, siyaset üzerindeki askeri ve bürokratik vesayetın kontrolüne ve denetimine gizli veya açık destek vererek, laik-batıcı-elitist sermaye yanında aldığı AK Parti karşıtı tavır ile toplumun geniş bir kesimiyle zayıf olan bağlarını daha da aşındırır (Alpman, 2013: 32).

2002 sonrası AK Parti karşısında başlangıçta tek muhalefet partisi olmasından ve geçen zaman içinde ana muhalefet partisi olarak parlamenter pozisyonunu güçlendirmesi, AK Parti ile CHP arasında ortaya çıkan rekabetin 1950-60 arasındaki DP-CHP rekabetine benzetilmesine yol açar. 2010'da sona erecek Baykal dönemi boyunca CHP, 1923-1946 yılları arasındaki tek parti rejimi sürecinde katı laikliğe dayalı seçkinci ve otoriter karakterdeki yapısını hatırlatan örgütsel yapı ile siyasal, sosyal ve kültürel konulara yaklaşımında yekpare ve dışlayıcı bir tavır benimser (Tosun, 2010: 35). Böylelikle CHP, reel sorunlara çözüm üretmekten uzak, devlet merkezli, toplumun farklı kesimlerini dışlayan, kimliğini rejimi koruma misyonu temelinde şekillendiren ve kimi zaman milliyetçi öncelikleri ağır basan parti haline gelir (Kömürcü, 2011: 3). Farklı çıkar gruplarına hitap ederek seçmen düzeyinde geniş çaplı bir koalisyon kurmayı başarabilen AK Parti'nin aksine CHP giderek kentli ve laik orta sınıfların temsilcisi olma konumuna doğru marjinalleşir (Öniş, 2012: 148) ve seçmen tabanı büyük oranda Akdeniz ve Ege bölgesi kıyı şeridinde oluşur (Alpman, 2013: 38).

2002 sonrası, CHP'nin yapısı nedeniyle AK Parti, CHP'yi geçmişi olmayan zira cumhuriyetin kuruluş yıllarından hali hazırda ideolojik olarak 2000'lere gelememiş bir parti olarak konumlandırır. Seçim süreçlerinde sıklıkla tek parti dönemi CHP'sinin, ezanı Türkçe okutması, camileri satması, kuran kurslarını kapatması, muhalefeti yasaklaması gibi uygulama ve yasaklamaları AK Parti tarafından gündeme getirilerek İslami-muhafazakar eğilimlere sahip seçmen hafızasının derinliklerinde yer edinen olumsuz tecrübeler canlandırılır. Yine 2007 genel seçimi öncesinde Cumhurbaşkanı seçimi krizi etrafında yaşanan tartışmalarda TSK'nın "e-muhtıra" olarak nitelendirilen bildirisine CHP'nin verdiği destek nedeniyle AK Parti tarafından CHP, "darbe" ve "vesayet" taraftarı olmakla eleştirilir. 1960 Askeri darbesindeki tutumu ile AK Parti dönemi CHP'sinin darbeye bakışında değişim olmadığı AK Parti tarafından ifade edilir (Hürriyet, 2012; Hürriyet, 2011). Böylece AK Parti karşısında CHP'nin varlığı hem Türkiye'de parti siyaseti şekillendiren merkez-çevre bölünmesinin canlanmasına hem de CHP'de görünür olan merkez karşıtlığı etrafında birleşen ve daha geniş bir seçmen kitlesini oluşturan çevre'yi temsil eden AK Parti'nin seçmen tabanını konsolide etmesini kolaylaştırdığı söylenebilir.

2010'da Baykal'ın istifası sonrası CHP'de genel başkan olan Kemal Kılıçdaroğlu CHP'de ideolojik ve örgütsel dönüşüm sürecini başlatır. Yeni CHP'nin oluşumu olarak adlandırılan bu süreçte partinin öncelikleri belirgin olarak değişim gösterir. Rejim ve laiklik vurgulu soyut politika önerilerinden işsizlik, yoksulluk, yolsuzluk ve demokratikleşme ekseninde biçimlenen yeni bir söylemle sosyal adalet vurgusu öne çıkar. Ayrıca Kılıçdaroğlu, yerel örgütlenmelerin ön plana çıktığı milletvekili adaylarının ön seçimle belirlenmesi gibi geçmişte parti liderliğinin ayrıcalığı olarak belirlenen alanlarda parti içi demokrasiyi güçlendirme çabaları göstermiştir (Ciddi ve Esen, 2014: 435). Kılıçdaroğlu'nun ilk genel başkan olduğu 2010'dan 2018'e kadar geçen sekiz yıllık süreçte 4'ü olağanüstü 3 olağan olmak üzere yedi parti genel kongresi toplanır ve Kılıçdaroğlu hepsinde yeniden genel başkan seçilerek konumunu güçlendirse de parti içi ayrışmalar seçmen nezdinde partinin imajını zedeler. Diğer taraftan Kılıçdaroğlu biri genel başkan olmadan önce İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan adayı olarak, biri 2010 anayasa değişikliği referandumu, biri 2014 yerel seçimi, 2011 ve 2015'te yapılan iki genel seçimle birlikte toplam üç genel seçimde AK Parti iktidarını sonlandıracak parlamenter çoğunluğu elde edemez. Seçim başarısızlıklarından

dolayı CHP'nin değişmeyen “kalıcı muhalefet” statüsünün ve Kılıçdaroğlu'nun “seçilemez lider” imajının oluştuğunu kabul edilir (Sayarı, 2016: 14).

AK Parti dönemi diğer muhalefet partisi olan MHP'nin ise, 1999 yer aldđđı koalisyon hükümetinin gösterdiđđi başarısız hükümet performansı temelinde AK Parti'ye politik vaatlerinin inandırıcılıđđı olmadđđđını vurgulamasına olanak tanımıştır. AK Parti, seçim süreçlerinde sıklıkla MHP'nin 1999-2002'de yer aldđđı koalisyon hükümetinin başarısızlıklarını gündeme getirerek MHP'nin politika vaatlerinin başarılı olamayacađđđını vurgular. 1999 genel seçimi sonrasında DSP ve ANAP ile kurduğu koalisyon hükümeti döneminde Türkiye tarihinin en derin ekonomik krizinin yaşanması ve idam cezasının kaldırılarak terör örgütü PKK lideri Abdullah Öcalan'ın idam cezasından kurtulması MHP'ye destek verenler için hayal kırıklıđđı yaratmıştır (Arıkan, 2008: 113-114). AK Parti, MHP'nin de yer aldđđı koalisyon hükümetinin başarısızlıklarını sıklıkla hatırlatarak hem MHP'nin politik vaatlerini boşa çıkarma hem de tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğu ulaşamadđđđı durumda yaşanabilecek potansiyel sorunlara dikkat çeker.

Üçüncü muhalefet partisi olan HDP ise, etnik Kürt milliyetçiliđđi ve PKK terör örgütü arasına net bir mesafe koyamamış partilerin ardılı olarak ilk defa 7 Haziran 2015 genel seçimine parti olarak katılmış ve seçim barajını aşarak TBMM'de yerini almıştır. HDP'nin ardılı olduğu partiler, daha önce %10 seçim barajı engeline takılmamak için adaylarını bağımsız olarak seçimlerde yarıştırdıkları için aynı seçmen çevresinde ađđırlıđđı AK Parti aşırı temsil düzeyiyle aldđđđı oy oranından daha fazla sandalyeye ulaşmıştır. 7 Haziran genel seçiminde HDP'nin parti olarak dahil olması AK Parti'nin tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğu ulaşmasına engel olmuşken, HDP ile MHP arasındaki ideolojik mesafe ve birlikte hareket edebilme güçlüđđü AK Parti'ye alternatif herhangi bir koalisyon hükümetinin kurulmasını önlemiştir.

Muhalefet partilerinin ideolojik çizgileri itibariyle seçmen tabanını genişletememeleri ve birlikte hareket edebilme yeteneklerinin yokluğu dışında partilerin parçalanması diğer öne çıkan engelleri olur. CHP hem Deniz Baykal hem de Kemal Kılıçdaroğlu liderliđđi altında partinin seçim performansının başarısızlıđđı gerekçe gösterilerek liderlik mücadelesine sahne olmuştur. Benzer süreçler MHP çatısı altında da yaşanır. Her iki parti içinde yaşanan liderlik mücadeleleri partilerin parçalanmasına,

kimi zaman yeni partilerin doğmasına zemin hazırlamıştır. Doğal olarak her iki partinin bütünlükten uzak görüntüsü AK Parti tarafından kendi partilerini yönetemeyen ve seçim başarısızlıklarına rağmen kendi koltuklarını korumaya çalışan liderler imajının yerleştirilmesine katkı sunar (Hürriyet, 2006; Milliyet, 2010; Milliyet, 2015).

Muhalefet partilerinin ciddi bir seçmen kaybı yaşamadığı, en azından seçim barajı altına düşecek kadar, parti parçalanmasına karşın AK Parti seçim performansları itibariyle yükselen Süleyman Soylu, Numan Kurtulmuş gibi (Milliyet, 2012) siyasette ağırlığı artan politikacıları bünyesine katarak partinin gücünü artırır. Bununla birlikte AK Parti de liderlik mücadelesi olmasa da politik ayrılıklar temelinde partiden ayrılıkların görüldüğü dönemleri yaşasa da partinin seçim performansındaki başarılar ve güçlü liderin varlığı bu ayrılıkları gölgelemiştir.

5.4.4. AK Parti'nin Hükümet Performansı

AK Parti, Türkiye'de tarihin en ağır ekonomik krizi olan 2001 krizi sonrasında kuruluşundan kısa bir süre geçmesine rağmen 2002 erken genel seçimiyle iktidara gelmiştir. Boratav'ın ifadesiyle (2009: 464), “sosyo-ekonomik koşulların dip noktaya ulaştığı bir dönüm noktasını” oluşturan bu süreçte, seçmen yaşanan sorunların faturasını mevcut partilere kesmiştir. 2002 erken genel seçimi bu yönüyle 1990'ların farklı zamanlarında koalisyon hükümetlerinin parçasını oluşturan DYP, ANAP, MHP, DSP, FP gibi siyasal partilerin seçim barajını aşamayarak parlamento dışında kalmasıyla sonuçlanmıştır. 2002 genel seçimine gidilirken sosyo-ekonomik sorunların çözümüne ilişkin seçmeni ikna edebilen AK Parti %34.28'lik oy oranına karşılık seçim sisteminin etkisiyle 550 üyeli Meclis'te 363 sandalyeye sahip olarak güçlü bir başlangıç yapmıştır.

AK Parti'nin seçmen desteğini sürdürebilmesi, önceki koalisyon hükümetlerinin sorunlara çözüm üretemeyen performanslarıyla seçmen tarafından cezalandırıldığı göz önüne alındığında, çözüm üreten hükümet performansı ile doğrudan ilişkili olmuştur. AK Parti'nin 2007, 2011 ve 2015 yapılan iki seçimle birlikte toplam beş seçimde seçmen desteği ile özellikle ekonomi ve refah alanındaki hükümet performansları arasında doğru orantılı ilişki yapılan birçok araştırmada saptanmıştır (Öniş, 2012: 139-143; Kalaycıoğlu, 2010: 39; Çarkoğlu, 2012: 514-515; Alptekin, 2015: 205-209; Kutlay, 2015: 60-64). Bu çerçevede AK Parti'nin hâkim parti olarak konumlanmasına

etki eden hükümet performansı, 2001 Krizi sonrasında ekonomik iyileşmeyi gösteren, ekonomi ve refah performansı olmak üzere iki ayrı başlık altında ele alınacaktır.

5.4.4.1. Ekonomi Performansı

AK Parti'nin 2002'de iktidara gelmeden önce 2001 yılında yaşanan tarihin en derin ekonomik krizi, zengin-fakir, kentsel-kırsal, eğitilmiş-eğitimsiz gibi toplumun tüm kesimlerini olumsuz etkilemiştir (Öniş, 2006: 209). Ekonominin kriz durumundan kurtarılmasını ve ekonominin toparlanmasını önceliği olarak belirleyen AK Parti, liberal ekonomi politikalarını ana ekonomik politika çizgisi olarak belirlemiştir. Bu kapsamda devletin ekonomideki rolünü en aza indirmek amacıyla bir yandan hızlı bir özelleştirilme sürecine girilirken diğer yandan kamu harcamalarını düşük tutmak amacıyla yap-işlet-devret sistemiyle kamu yatırımlarında özel sektör öne çıkarılır. Böylece hem hazineye büyük bir gelir sağlamış hem de mevcut rezervlerin kurtarılmasının olanağı bulunmuştur. Bununla birlikte, 2001 krizine neden olan bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması, yolsuzlukla mücadele için yasal çerçevenin oluşturulması, reel sektörün büyümesi için teşvik sunulması, Türk lirasından altı sıfır atılması gibi ekonomi alanında birçok yapısal düzenleme hayata geçirilir (Köni ve Özdemir, 2014: 77-79).

2004'te AB'ye tam üyelik müzakerelerinin başlaması ülke ekonomisine güveni artırıcı bir etkide bulunarak doğrudan yabancı yatırımlarını artırmıştır (Alkin, 2017: 19). Aynı zamanda AK Parti, ihracat pazarını genişletmek amacıyla Uzak Doğu, Kuzey Afrika, Afrika, Ortadoğu ve Latin Amerika ülkeleriyle ekonomik ve ticari ilişkiler geliştirilmiştir (Karagöl, 2013: 21-22). Ekonomi performansının yanında dış politikada "komşularla sıfır sorun politikası" aracılığıyla bölgede etkinliğini artırma, iç politikada Kürt sorununun çözülmesine yönelik planlanan projeler ve demokratikleşme hedefini kapsayan siyasal performansı AK Parti'nin ilk hükümet döneminde kapsayıcılığını artırır ve iyimser siyasal iklimin oluşmasını sağlar (Öniş, 2016: 143-144).

Yaşanan gelişmeler doğrultusunda AK Parti'nin açısından "altın çağ" olarak nitelendirilen (Öniş, 2016: 142) 2002-2007 arası ilk hükümet dönemi 2001 ekonomik krizinin etkilerinin hafiflediği, seçmen tarafından ekonomik iyileşmenin hissedildiği bir dönem olmuştur. AK Parti'nin ekonomi performansını kendisi dışında başarılı kılan faktörler ise çeşitlilik gösterir. İlk olarak, AK Parti önceki koalisyon hükümetin başlatmış olduğu IMF destekli "Güçlü Ekonomiye Geçiş Planı" doğrultusunda hareket

etmiş, anlaşmazlık içinde bulunan koalisyon hükümetinden farklı olarak gerekli reformları hayata geçirebilecek güçlü bir parlamenter çoğunluktan yararlanmıştır (Üzümcü vd., 2009: 720-721). İkinci olarak, 1996'nın başından itibaren yürürlüğe giren Gümrük Birliği ve Aralık 1999'da ekonomik krizin başlamasından önce imzalanan IMF programları ekonomi açısından önemli dönüm noktalarını oluşturduğu, Aralık 1999'da AB Konseyi'nin Türkiyeyi tam üyelik için aday ülke olarak ilan etme kararının, ekonomik ve siyasi aktörleri büyük ölçüde teşvik ederek ekonomi ve demokratikleşme alanlarında önemli reformların yapılmasına büyük ivme kazandırdığı, 2001 ekonomik krizinin AB reformlarına karşı direnci kırdığı ve Dünya Bankasından Kemal Derviş'in koalisyon hükümetinde ekonomiden sorumlu bakan olarak ekonomik iyileşme sürecinin temelini attığı savunulur (Öniş, 2010: 269-270). Son olarak önceki koalisyon hükümetlerinin ekonomik başarısızlıkları küresel ekonomik döngülerdeki gerilemeye karşılık gelirken, AK Parti'nin ilk dönemdeki başarılı ekonomik performansında küresel ekonomik toparlanma ve artan yabancı yatırımların desteğine dikkat çekilir (Boratay, 2009: 469-471). Etkileyen faktörlerin çeşitliliği ne kadar olursa olsun bu dönemdeki başarılı ekonomi performansı AK Parti'ye gelecek seçimlerde seçmen desteğini artırabilmek için önemli bir referans oluşturmuştur.

2007 erken genel seçimine kadar AK Parti'nin ilk hükümet döneminde ekonomik iyileşmenin seçmen tarafından hissedildiği gelişmeler ise, ekonomik büyüme, enflasyon ve milli gelir alanında yaşanır. 2001'de %-6,4 daralan ekonomi, 2002'de 6.4 büyüme göstermiş 2007'ye kadar, %5,6, %9,6, %9 ve %7,1 oranında yıllık büyüme trendi yakalar. Enflasyon oranı açısından bakıldığında, 1970'lerin ortalarından beri süregelen yüksek enflasyon AK Parti hükümetinin ilk yıllarında da varlığını korusa da 2007'ye kadar düşüş eğilimine girerek tek haneli rakamlara inmiştir. Bu açıdan 2001'te %54,2 düzeyinde olan enflasyon oranı 2002'te %45,1 düzeyinde gerçekleşmiş, 2007'ye kadar kademeli bir düşüş eğilimi göstererek yıllık sırasıyla; %25,3, %8,6, %8,2, %9,6 oranında olmak üzere tek haneli rakamlara gerilemiştir. Kişi başına düşen milli gelir, 2001'de 3 bin dolar iken, 2002'de 3.590 dolara, 2006'da ise 7.900 dolara yükselerek iki katından fazla artış göstermiştir. Satın alma gücü paritesi açısından ise milli gelir 2002'de 10.000 dolar iken 2006'da 15.600 dolar civarına yükselir. İşsizlik oranında düşük seviyelere ulaşamadıysa da 2002'den 2007'ye kadar %9 ila %10 civarında bir oran muhafaza edilir (IMF, 2018).

Ekonomik göstergeler bakımından oldukça iyi seviyede gelişmelerin yaşandığı AK Parti'nin ilk hükümet dönemi 2007 erken genel seçiminde partiye avantaj sağlar. AK Parti 2002 seçimindeki %34,28 oy oranını %46,58'e çıkararak demokratik meşruiyetini artırır. Cumhurbaşkanı seçimi krizi sürecince laik-dindar kutuplaşmasının arttığı bir ortamda yapılan 2007 erken genel seçiminde AK Parti'nin seçmen desteğinin artışı ağırlıklı olarak başarılı ekonomi performansına dayandırılır. Kalaycıoğlu (2010: 39), ekonomik büyümedeki artış, enflasyondaki düşüş gibi makroekonomik göstergelerdeki memnuniyetin, ideoloji veya etnik-dini kimlik gibi faktörlere AK Parti'nin seçim başarısında daha belirleyici olduğunu ifade eder. Dağı (2008: 29-30) ise, başarılı ekonomik performansın yanı sıra Cumhurbaşkanı seçimi krizi sürecinde yargı ve ordunun tavrının AK Parti'nin seçmen desteğinde artışa yol açtığına dikkat çeker. Çarkoğlu (2008: 339), seçmenin AK Parti'ye oy vermesinde başarılı ekonomik performansın ideolojiye göre daha baskın yer tuttuğunu belirtir. 2007 erken genel seçimini en yakın tahmin eden araştırma kuruluşu Konda (2017: 24), seçimde ekonomik durum ve beklentilere göre oy verme oranını %78,3 olarak açıklar ve ekonomik performansı seçim sonucunu belirleyen ana faktör olarak görür.

AK Parti'nin 2007'den 2011'e kadar sürecek ikinci hükümet döneminde ekonomi performansını etkileyecek, 1929 Dünya Ekonomik Buhranından sonra en yıkıcı sarsıntı olarak nitelendirilen 2008 Küresel Mali Krizi yaşanır. 2008 Küresel Mali Kriz'in olumsuz etkileri yeniden yapılandırılan bankacılık sektörü sayesinde finansal sektörü açısından diğer ülkelere kıyasla sınırlı kalırken, küresel ekonomide yaşanan daralma nedeniyle reel sektörde belirgin olarak hissedilir (Ertuğrul vd, 2010: 69). Krizin ilk etkilerinin görüldüğü 2008'de ekonomik büyüme 0.8 seviyelerinde gerçekleşirken, 2009'da negatif orana düşerek %-4,7 oranında ekonomide daralma yaşanır. 2010'da yeniden toparlanmaya başlayan ekonomide büyüme oranı %8,5 seviyelerine, 2011'de %11,1 seviyelerine yükselir. Sanayi üretimlerindeki düşüşe bağlı olarak işsizlik oranı artarak 2009'da %13,1'e çıkarken, 2010'da azalış eğilimi %11,1 seviyesine geriler, 2011'de ise %9,1 oranında gerçekleşir. Enflasyon oranı ise 2008'de %10,1, 2009; %6,5; 2010; %6,4; 2011, %10,4 olmak üzere AK Parti hükümetleri öncesi döneme göre düşük oranlarda seyrini sürdürür. Milli gelir 2008; 10 bin 690 dolar iken 2009'da 8 bin 880 dolara geriler, 2010'da 10 bin 480 dolar, 2011'de 11 bin 140 dolar seviyelerine çıkarak yeniden yükseliş gösterir (IMF,2018).

AK Parti'nin ekonomi performansı açısından ekonomik göstergelerde dalgalanmaların yaşandığı ikinci hükümet dönemi sonunda yapılan 2011 genel seçiminde AK Parti bir önceki seçimde %46,58'lik oy oranını artırarak %49,83 oy oranına ulaşır. Ekonomik göstergelerde dalgalanmanın yaşanmasına rağmen AK Parti'nin seçmen desteğini artırması, 2008 Küresel Mali Krizin, önceki ekonomik krizlerden farklı boyutta olması ve krizin olumsuz etkilerinin parti tarafından yönetilebilirliği kapsamında açıklanır.

2008 Küresel Krizin ekonomiye olumsuz etkileri itibarıyla, önceki krizler sonrası görülen büyük mali açıklar, kronik olarak yüksek enflasyon oranları, sürdürülemez ödemeler dengesi, düşen uluslararası rezervler gibi IMF ile kaçınılmaz bir anlaşmaya neden olabilecek bir durum yaşanmamıştır. Aksine mali durum kontrol altında, enflasyon tek haneli seviyede, Türkiye rahat bir uluslararası rezerv pozisyonuna sahip ve bankacılık sistemi 2001 krizindeki durumunun tersine sağlam yapısını korumuştur. Ayrıca AK Parti krizin, dış kaynaklı bir fenomen (küresel merkezin krizi) olduğu gerçeğini etkin bir şekilde işleyerek, reel ekonomik koşullarda yaşanan ciddi gerilemenin, sanayileşmiş ülkelerdeki olumsuz koşulların doğal bir sonucu olduğunu vurgulamıştır. AK Parti, 2002 sonrası gerçekleştirilen yapısal reformlara sık sık atıfta bulunularak son derece olumsuz bir küresel ekonomik çevre karşısında oldukça dirençli bir ekonomik yapı inşa ettiklerine dayalı söylemlerle küresel mali krizin politik olarak yönetilmesi imkanını bulmuştur (Öniş, 2012: 143).

2011 genel seçimi sonucunda seçmen desteğini artıran AK Parti, seçim kampanyasını “İstikrar Sürsün, Türkiye Büyüsün” sloganıyla birlikte “Türkiye Hazır, Hedef 2023” gibi vizyoner politikalar etrafında gerçekleştirmiştir. AK Parti bu seçimde geçmiş hükümet dönemlerinde toplumun tüm kesimlerinin faydalandığı somut ekonomik kazanımlara odaklanır. Ayrıca 2023 hedefiyle, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun yüzüncü yılında, “güçlü bir Türkiye” inşa edilmesi amacıyla özellikle ulaştırma, iletişim ve savunma sanayiine yönelik projelerini açıklamıştır. Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde engellerin tamamen aşılabilmesi amacıyla yeni bir anayasa vaadinde bulunur (Öniş, 2012: 146). AK Parti'nin, özellikle 2001 krizinin olumsuz etkilerinin aşıldığı ilk hükümet dönemine referansla geleceğe yönelik projeleri gerçekleştirebilme güvenini seçimde oluşturduğu, insanların günlük yaşamındaki ekonomik iyileşmeleri sağlama konusundaki memnuniyet 2011 seçim sonuçlarına

yansıdığıdır (Çınar, 2011: 107: 108). Aynı zamanda 2011 seçim sonuçları hafif ekonomik sorunların partinin seçmen desteğinde bir sarsıntıya yol açma ihtimalinin düşük olduğunu göstermiştir (Çarkoğlu, 2011: 60).

Üçüncü genel seçim zaferiyle seçmen desteğini artıran ve tek başına hükümet etme sürecini devam ettirebilecek parlamenter çoğunluğunu muhafaza eden AK Parti'nin, hâkim parti olarak anılmaya başlandığı (Keyman, 2014; Gümüşçü, 2013; Ayan-Musil, 2014), üçüncü hükümet döneminde hâkim parti konumunun devam edip etmeyeceğini test eden gelişmeler yaşanır. Üçüncü hükümet dönemine ekonomi performansı açısından bakıldığında, 2011'de %11,1 olan ekonomik büyüme oranı, 2012'de %4,8; 2013'te %8,5; 2014'te %5,2 oranında inişli çıkışlı bir seyir izler. 2011'de %10,4 olan enflasyon oranı ise, 2012'de %6,2; 2013'te %7,4; 2014'te %8,2 gerçekleşerek tek haneli rakamlara düşer. 2011'de %9,1 olarak görülen işsizlik oranı, 2012'de %8,4; 2013'te %9 ve 2014'te %9,9 düzeyinde gerçekleşir. 2011'de 11 bin 140 dolar olan kişi başına düşen milli gelir, 2012'de 11 bin 550 dolar, 2013'te 12 bin 400 dolar, 2014'te ise 12 bin 200 dolar olarak nispeten artış gösterir. Satın alma gücü paritesine milli gelir ise 2011'de 18.910 dolar iken, 2012'de 19.950 dolar; 2013'te 21.730 dolar, 2014'te ise 22.980 dolar seviyelerine yükselir (IMF, 2018).

Ekonomik göstergeler bakımından önceki dönemlerle kıyaslandığında AK Parti'nin üçüncü hükümet dönemi niceliksel olarak benzerlik taşısa da nitelik olarak farklılıkları barındırmaktadır. İlk olarak 2008 Küresel krizi takiben uluslararası ekonomik sistem, küresel likidite bolluğunun bir anda sona erdiği daha önce görülmemiş “yeni bir normal” aşamaya girer. Euro Bölgesinde krizin derinleşmesi ve Avrupa ekonomilerinin zayıf büyüme performansı, Türkiye'nin ticaret hacminin %35'ini ve 2013'te gelen doğrudan yabancı yatırımın neredeyse %70'ini AB ülkelerinin oluşturması nedeniyle ekonomi açısından zorlayıcı bir uluslararası bağlam oluşur. İkinci olarak ekonomi alanı dışında AK Parti hükümetinin ilk iki dönemine kıyasla Türkiye'nin ulusal güvenlik ortamı radikal bir şekilde değişime uğrar. 2010 öncesi dönemde nispeten bir siyasal istikrara sahip olan Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesi, Arap ayaklanmaları sonrasında istikrarsızlık ortamı baş gösterir. Ayaklanmaların Suriye'de iç savaşa evrilmesi ve Irak'ta bulunan iktidar boşluğu Türkiye için güvenlik tehditleri üretmiş ve Türkiye'ye Suriye'den yoğun bir mülteci akımı olmuştur.

DAEŞ terör örgütünün Suriye’de Kürt yerleşim bölgelerine yönelik saldırılarının artırdığı Kürt milliyetçiliği, gezi parkı eylemleriyle artan kutuplaşma ve 17-25 Aralık yargı kriziyle gerilimin yükseldiği siyaset ortamı gibi birçok olumsuz hadise yanında AK Parti lideri Erdoğan’ın Cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte partide yaşanan lider değişikliği gibi ekonomik ve siyasal temelli birçok hadise (Kemahlıoğlu, 2015: 445-450), AK Parti’nin üçüncü hükümet dönemine damgasını vurur.

AK Parti açısından zorlukların zirveye çıktığı üçüncü hükümet dönemini takiben yapılan 7 Haziran 2015 genel seçiminde AK Parti %40,87 oy oranıyla en yüksek oy oranına ulaşan parti olsa da tek başına hükümet kurabilecek parlamenter çoğunluğa ulaşamaz. 7 Haziran seçimlerinde ekonomi alanında 2001 sonrası ekonomik mucizenin yaşanmasına karşılık 2008 küresel mali krizinin ardından aşınma, muhalefet partilerinin seçim kampanyalarında ekonomiye olan vurgusunun artması ve seçmenlerin ekonomik refahlarını iyileştirmek için AK Parti’ye alternatifler araması 7 Haziran seçimlerinin sonuçlarını şekillendirmiştir (Alptekin, 2015: 127). AK Parti’de lider değişimi sonrası genel başkan olan Ahmet Davutoğlu ile Erdoğan arasındaki görüş farklılıkları, seçim sürecinde isabetli aday tercihlerinin yapılamaması ve parti örgütünde yenilenmeye gidilmesi seçim başarısızlığının diğer nedenleri olarak sıralanır (Uslu, 2015: 40-41).

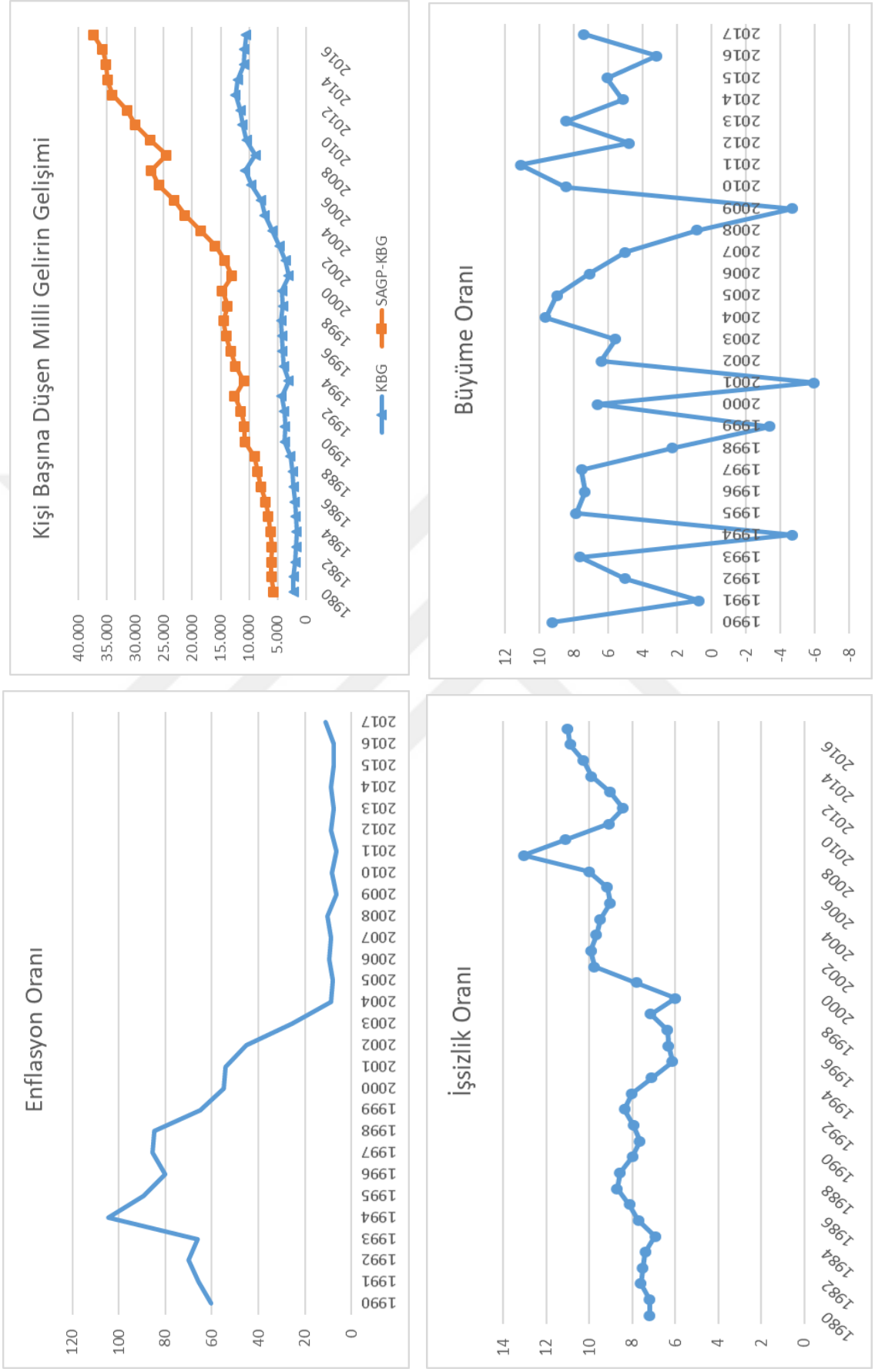
7 Haziran genel seçiminden sonra hükümetin kurulamaması yanında Temmuz ayının sonlarına doğru PKK terör örgütünün saldırılarının artması ve PKK’ya yönelik askeri hareketin bir sonucu olarak siyasal gündem Haziran ve Kasım ayları arasında değişmiştir. Güvenlik endişelerinin öne çıkması yanında ekonomik beklentileri çevreleyen belirsizlik de belirgin bir şekilde artar. AK Parti’nin geçmiş hükümet performansı göz önüne alındığında, son on yılda somut bir performans sicili bulunmayan muhalefet partilerine göre AK Parti seçmen nezdinde çekiciliğini yeniden yükseltir (Çarkoğlu ve Yıldırım, 2015: 63). Nitekim AK Parti 1 Kasım seçimi kampanyalarında, Türkiye’nin ulusal güvenliğinin dış ve iç tehditlerle karşı karşıya bulunduğu bir dönemde istikrarlı ve güçlü bir hükümete duyulan ihtiyacı vurgular. 2002 sonrası on üç yıl devam AK Parti hükümetleri sırasında hükümet istikrarının sosyal ve ekonomik ilerlemede oynadığı rolün altı çizilerek, 1990’lardaki istikrarsız koalisyon hükümetlerinin başarısız performanslarının olumsuz tesirleri seçmene hatırlatılır. Ayrıca 7 Haziran genel seçimi sonrasında muhalefet partileri arasındaki ideolojik mesafe ve bölünmüşlükten dolayı bir koalisyon hükümetinin kurulamaması tek parti hükümeti

kurabilecek parlamenter çoğunluğa erişilemediği durumda Türkiye’yi potansiyel istikrarsızlık ortamının beklediği AK Parti’nin seçim dönemi boyunca dile getirdiği başlıca konu olur (Sayarı, 2016: 273-274).

AK Parti 1 Kasım 2015 genel seçiminde %49,50 oy oranı 317 milletvekili sayısıyla yeniden tek başına hükümet kurabilecek parlamenter çoğunluğa erişir. Hükümet istikrarı yanında istikrar sürecinde sağlanan ekonomik iyileşmelerin alternatifi olarak istikrarsızlık ve güvenlikten ekonomiye birçok sorunun büyümesi endişesinin öne çıktığı iki seçim arası dönemde AK Parti geçmiş hükümet performansının sağladığı avantajla yeniden seçmen desteğini artırarak dördüncü hükümet dönemine başlar. AK Parti’nin parlamenter çoğunluğunu kaybettiği durumlarda dahi muhalefet partilerinin alternatif hükümet kurabilecek bir pozisyona sahip olamaması gerçeğinden hareketle AK Parti, parti sistemi içerisindeki hâkim parti konumunu pekiştirir.

Ekonomi performansının AK Parti’nin hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürmesi bakımından etkisine genel olarak bakıldığında, 2002 genel seçiminden sonraki ilk hükümet döneminde 2001 krizinin olumsuz etkilerini ortadan kaldıracak mucizevi ekonomi performansı gelecek seçimlerde seçmenin AK Parti’ye güvenini artırmıştır. Yine bu dönemde toplumdaki farklı kesimlerin sorunlarının çözümüne yönelik projeler, AB ile müzakerelerin başlamasıyla oluşan olumlu siyasal iklim ve demokratikleşme hedefleri gibi siyasal ufkunu ilerleme/reform temelli belirleyen AK Parti, 1990’lardaki istikrarsız koalisyon hükümetleri döneminde derinleşen siyasal, sosyal ve ekonomik sorunların aşılabileceğine dair seçmenin umudunu artırır. Hatta bu dönem yalnızca seçmen nezdinde değil parti kadrolarının hafızalarında bıraktığı izler bakımından da önemlidir ki, karşılaşılan sıkıntılı dönemlerde ilk hükümet dönemine referansla “2002 ruhu” aranan ve canlandırılmak istenen bir süreç olur. Bu dönemde karşılaştığı zorlukları aşabilmesiyle sağladığı güven 2011 seçimlerine gidilirken ekonomik göstergelerde dalgalanmalara rağmen partinin seçmen desteğini artırır. Son olarak 7 Haziran 2015 seçiminde AK Parti hükümetine alternatif bir hükümet kurmada muhalefet partilerinin gösterdiği başarısızlık AK Parti başta ekonomi olmak üzere başarılı hükümet performansına atıflarla 1 Kasım 2015 seçimlerinde seçmen desteğini artırmasına katkı sunmuştur. AK Parti’nin ekonomi performansının önceki dönemlerle kıyaslanabilmesi için somut ekonomik veriler Şekil 5’te sunulmuştur.

Şekil 5. AK Partinin Hâkim Parti Dönemi Kişi Başına Düşen Milli Gelir, Enflasyon, Büyüme Oranı ve İşsizlik Oranı

Kaynak: IMF, Dünya Ekonomik Görünüm' de yer alan verilerden hareketle yazar tarafından oluşturulmuştur.

5.4.4.2. Refah Performansı

Şeyh Edebali'nin "insanı yaşat ki, devlet yaşasın" sözünden hareketle AK Parti, siyasetin merkezine insanı yerleştirerek, insana hizmeti önceleyen bir siyaset anlayışıyla yola çıkar. Bu doğrultuda, AK Parti, ekonomik misyonunu insanların refah ve mutluluğunun artırılması olarak belirleyerek, refah politikalarını da içeren bir ekonomik program oluşturur. Merkezi devletin imkanlarını, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları (STK) ve özel sektör ile iş birliği sağlanarak zenginleştirme; sosyal devlet hizmetlerinde verimliliği, sürati ve kaynak kapasitesini artırmanın sözünü verir (AK Parti, 2001). Bu minvalde, AK Parti 2002'de güçlü bir parlamenter çoğunlukla hükümet etme gücüne eriştikten sonra, başarılı ekonomik performansının sağladığı katkıyla, sosyal politikalarından eğitim alanına, sağlık alanından ulaşım ve konut edindirme programlarına kadar birçok alanda yaşam kalitesini artıracak bir dizi düzenlemeyi hayata geçirir.

AK Parti'nin 2002 genel seçimiyle başlayan iktidarıyla birlikte, sosyal politikalar "sadece formel sektörde çalışanlara değil, bütün vatandaşları kapsayan bir anlayışla" (Buğra, 2015: 219) uygulanarak, AK Parti tarafından benimsenen liberal ekonomi politikalarının olumsuz etkilerinin azaltılmasında önemli rol oynamıştır (Yavuz, 2009: 256). Bu amaçla sosyal politikaların bir yansıması olarak sosyal koruma veya sosyal yardım faaliyetleri AK Parti'nin öncelediği konulardan birini oluşturur. Sosyal yardım sistemine ilişkin 2001 Krizi sonrası kapsamlı düzenlemeler yapılmış olmakla birlikte, çok sayıda kurum ve kuruluş tarafından yürütülen bu faaliyetler AK Parti döneminde tek bir kurum- önce Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı sonrasında ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı- altında toplanarak işleyişe etkinlik kazandırılmıştır. AK Parti bu kapsamda, ödeme gücü olmayan kimselere sağlık hizmetlerinin sunulması, yardıma muhtaç olan çocuk, öğrenci, yaşlı ve engellilere yönelik ayni ve nakdi yardımlar gibi toplumdaki dezavantajlı kesimlerin yaşam koşullarını iyileştirme amaçlı programlar yürütmüştür (Karagöl, 2013: 55-56).

AK Parti, sosyal yardımların sunulmasında merkezi yönetim kaynaklarından yararlandığı gibi, başlangıçta belirttiği program doğrultusunda yerel yönetimlerin, STK'ların ve özel sektörün katkısından yararlanmıştı. 2004 yerel seçimiyle birlikte 2002 genel seçimindeki zaferini 2004 yerel seçiminde de gösteren AK Parti'nin

kazandığı belediyeler sosyal yardım birimleri oluşturarak yoksul kesimin temel geçim kaynaklarını sağlamaya çalıştılar. Bütün bu faaliyetlerde AK Parti'nin yerel parti örgütü; yönlendirici, bilgilendirici ve kolaylaştırıcı bir fonksiyon üstlenerek sosyal yardımların sağlanmasında partinin rolünü öne çıkardılar (Özbudun ve Hale, 2010: 98-99).

Kökleri Osmanlıya kadar uzanan gönüllülük ve hayırseverlik gibi birtakım işleyiş ve davranış kalıplarından esinlenen AK Parti, bazı değişikliklerle birlikte sosyal yardımlarda “gönüllülüğü” öne çıkararak toplumun büyük bir kesiminde var olan “hayırseverlik” anlayışının yeniden canlanmasını sağlar (Bakan ve Özdemir, 2012: 34). Bu süreçte 2002 sonrası yapılan yasal düzenlemeler çerçevesinde, kamu hizmeti sunumu amacıyla okul, yurt, çocuk yuvası, huzur evi, bakım ve rehabilitasyon merkezleri gibi binaların yapımını özel sektör firmalarının üstlenmesi durumunda yaptıkları harcamaların tamamını gider olarak gösterebilmeleri, ayrıca yasada öngörülen kurum ve kuruluşlara o yılki gelirlerinin %5'i kadar olan yardım ve bağış yapmaları durumunda özel sektör firmalarına vergi indirimini (5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, md. 10), yoluyla özel sektörün sosyal yardım faaliyetleri teşvik edilmiştir. Özel sektöre tanınan bu muafiyet hem insani yardım alanında faaliyet yürüten STK'ların bütçesinin artışını hem de kamu kaynaklarının yeterli olmadığı durumlarda, AK Parti hükümetinin daha az kaynakla daha fazla hizmet üretebilmesini olanaklı kılmıştır.

AK Parti'nin 2002'de iktidara gelmesiyle alternatif kanallar eliyle sosyal yardım faaliyetlerini zenginleştirmesi ve sonraki seçimlerde seçmen desteğini devam ettirmesi nedeniyle kimi araştırmalarda sosyal yardımların, yoksulluğu ortadan kaldırma amacı dışında yoksulluğu belli bir düzeyde tutarak siyasal iktidarının devamını sağlamada parti tarafından bir araç olarak kullanıldığı ileri sürülür (Metin, 2011: 195). Sosyal yardımların siyasal tercihlere etkisini inceleyen araştırmalara bakıldığında birbirine zıt iki bulguya rastlanmıştır. Birincisi, seçmenler sosyal yardımlarının sürekliliğinin motivasyonu ile seçimlere katılım gösterdiği ve mevcut hükümeti desteklediği sonucuna ulaşır (Kök, 2013: 73). İkincisi ise, sosyal yardımlar ile siyasal tercihler arasında doğrudan bir ilişki olmadığı, sosyal yardım alanların oylarının tek partiye yığılmadığı dolayısıyla da sosyal yardımla geçinebilenlerin aynı partide yoğunlaşmasının bir seçim efsanesi olduğu sonucuna varmıştır (Konda, 2008: 27-28). Zamansal veya mekânsal değişim itibarıyla farklı sonuçlar ortaya çıkabileceği gerçeğinden hareketle, AK

Parti'nin seçmen desteğini devamı için sosyal yardımı araç olarak kullanmasından ziyade farklı bir boyutta sosyal yardımın etkili olduğu söylenebilir.

Yavuz'a göre (2009: 105-106), AK Parti'nin sosyal temelleri, 1980'lerden beri büyüyen İslami-muhafazakâr burjuvazi, küçük ve orta ölçekli işletmeler, zanaatkarlar, çiftçiler ve inşaat firmaları sahipleriyle kırsal kesimlerde yaşayan orta ve alt sınıflardan oluşmuştur. Küreselleşmenin etkileriyle marjinalleşmiş, ağırlıklı olarak tarımsal üretim faaliyetinde bulunan kırsal kesimler daha fazla devlet sübvansiyonu ve küresel rekabetten korunma talebinde bulunurken, kentlerde yaşayan orta ve alt sınıf daha fazla refah programı beklemiş ve işveren pozisyonunda olan İslami burjuvazi ile diğer sanayi sektörleri ise daha az devlet kontrolü, daha fazla liberal ekonomi politikasıyla ekonomik kayıplarını telafi etmek istemişlerdir. 2001 ekonomik krizinin olumsuz etkilerini derinden hisseden bu kesimlerin farklılaşan beklentileri etrafında oluşan bu heterojen koalisyonu bir arada tutabilmek güçlükler barındırır.

AK Parti, liberal ekonomi politikalarına dayanan başarılı ekonomik performansıyla ekonomik büyümeden doğrudan yararlanan muhafazakâr-İslami burjuvaziye veya diğer ifadeyle özel sektörü sosyal yardım faaliyetleri konusunda teşvik ederek, kamu kaynakları yanında yerel yönetimler, STK'lar ve özel sektörün katkı sunmasıyla zenginleşen sosyal koruma/yardım faaliyetleriyle daha fazla refah talebinde bulunan kesimlerin taleplerine cevap verebilmiştir. Dolayısıyla başarılı ekonomi performansından elde edilen kazanç refah artırıcı politikalarla kaynaştırılarak farklı çıkarlar temelinde heterojen bir yapıya sahip seçmen desteğini sürdürebilmesine katkı sunmuştur.

AK Parti sosyal politikalar bakımından sosyal yardım dışında engelliler ile ilgili düzenlemeler kapsamında; herhangi bir ayırım gözetmeksizin tüm engellilere eğitim ve rehabilitasyon hizmeti, kamu sektöründe istihdam olanakları, kamu kurumları tarafından engellileri gözetilen çevresel düzenlemelerin yapılması, kampanyalarla sosyal bilinç artırımı, özel sektörün engelli yardımları konusunda teşviki kapsamında alınan cihazlardan vergi muafiyeti ve evde bakım hizmeti gibi engellilerin yaşam koşullarını iyileştirmeye dönük birçok uygulama yürütmüştür (Köni ve Özdemir, 2014: 86). Bir diğer konu olan ihtiyaç sahiplerine konut edindirme programları çerçevesinde, belediyeler ve TOKİ aracılığıyla sosyal konut projeleri yapılarak makul ödeme

imkanlarıyla konut ihtiyacı karşılanmaya çalışmıştır. TOKİ, bu kapsamda 2007 yılının sonuna kadar 250 bin konut yapımını planlamış, 2008 küresel mali krize rağmen bu hedefini gerçekleştirmiştir. 2011 yılı ortalarında ise bu rakam 500 binin üzerine çıkmıştır (Akalin, 2016: 116-117).

AK Parti'nin refah performansı kapsamında bir diğer alanı ise eğitim oluşturmaktadır. Belirtmek gerekir ki AK Parti'nin eğitim alanında ortaya koyduğu performans sık değişen eğitim sistemi nedeniyle nitelik açısından eleştirilmiş olmakla birlikte, nicelik olarak başarılı bulunur. Bu bağlamda ilk olarak eğitimde fiziki kapasite artımı yaşanmıştır. AK Parti iktidarının başladığı 2002 genel seçiminden hâkim parti olarak konumlandığı 2015 genel seçimi sonrası hükümet dönemine bakıldığında, öğrenci sayısında %32, derslik sayısında %34, okul sayısında %42, öğretmen sayısında ise %90 oranında artış yaşandığı görülür. Bölgesel olarak dönemsel değişen eğitim sisteminin etkisiyle derslik başına düşen öğrenci ve öğretmen başına düşen öğrenci sayıları farklılık göstermekle birlikte genel olarak eğitimin işleyişinde ilerleme yaşanmıştır (Alpaydın, 2018: 11-18). Bununla birlikte herhangi bir ayırım gözetilmeksizin 2004'te ilk ve ortaokul düzeyinde, 2006'da ise lise düzeyinde ücretsiz ders kitabı dağıtımını başlar. Dezavantajlı ailelerin çocuklarını düzenli bir şekilde okula gönderebilmeleri için aylık burs, yemek yardımı ve taşımali eğitim uygulamaları sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla eğitim alanında öne çıkan diğer düzenlemeleri oluşturur (Karagöl ve Dama, 2015: 22-23). Eğitim harcamalarında artış ve fiziki kapasite artışıyla PISA sonuçlarına göre Türkiye'de öğrencilerin okuma, matematik ve bilim performansı 2003'ten sonra artış göstermesine rağmen ortalama olarak OECD ülkelerinin ortalamasına ulaşamamış, 2018 itibariyle Türkiye 37 OECD ülkesi içinde 31. sırada yer almıştır (OECD, 2019).

AK Parti'nin sağlık alanında ortaya koyduğu performansın ise önceki dönemlerle kıyaslandığında seçmen nezdinde tatmin edici etkileri olur. Sağlık hizmetlerinde yaşanan maliyet artışı nedeniyle hükümet üzerinde oluşan baskı, vatandaşların artan beklentileri, sağlık hizmetlerinin sunumundaki yetersizlikler ve eşitsizlikler, sağlık hizmetlerinin etkinlik ve verimlilikten uzaklığı, vatandaşların sağlık hizmetine erişiminde eşitsizlik, nüfusun önemli kısmının sağlık güvencesi kapsamında olmaması gibi sorunlar uzun süredir sağlık alanında reform ihtiyacını gündeme getirmişse de bu reformların gerçekleşmesi 2002 sonrası AK Parti döneminde olabilmıştır (Memişlioğlu,

2018: 73-74). İnsan merkezilik, sürdürülebilirlik, sürekli kalite gelişimi, katılımcılık, uzlaşmacılık, gönüllülük, yerelleşme, özel sektörü de sağlık hizmetine dahil edilmesiyle hizmette rekabet, planlama, organizasyon ve uygulamayı kapsayan güçler ayrılığı ilkeleri doğrultusunda hazırlanan “Sağlıkta Dönüşüm Programı” ise AK Parti döneminde gerçekleşen sağlık alanındaki dönüşümün temelini oluşturmuştur (SPD, 2003).

AK Parti hükümetleri dönemi sağlıkta dönüşüm kapsamında, SSK hastanelerinin Sağlık Bakanlığına bağlanmasıyla hastaneler tek çatı altında toplanarak, SSK, BAĞ-KUR, Emekli Sandığı veya Yeşil Kart gibi farklı sosyal güvencelere tabi olan vatandaşların tüm kamu hastanelerinden ve özel sektör hastanelerinden yararlanma imkânı sağlanmıştır. Önceki dönemde hastane ayırımına tabi olarak ilaç alımında hastane eczanelerinin kullanılması uygulaması sonlandırılarak tüm sosyal güvencelilerin diledikleri eczaneden ilaç alımı yapabilmesine olanak tanınmıştır. Hastaneye erişiminde sıkıntı yaşayanlar için evde sağlık hizmeti, aile hekimi uygulamasıyla ilk kademe sağlık hizmeti sunumuna vatandaşın teşvik edilmesi, coğrafi ve iklim şartları sebebiyle sağlık hizmetine ulaşımında sorun yaşanan bölgelerde “kar paletli ambulans”, acil durumlar için sağlık hizmetine ulaşımı hızlandırmak amacıyla “ambulans helikopter” gibi sağlık hizmetine erişimi kolaylaştıracak birçok uygulama AK Parti hükümetleri döneminde gerçekleştirilir (Sağlık Bakanlığı, 2011).

Ayrıca hastanelerin kapasite artımı ve hekim sayısındaki artış sağlık alanında göze çarpan diğer gelişmelerdir. 2002’de 271’i özel, 50’si üniversite, 774’ü Sağlık Bakanlığı, 61’i diğer olmak üzere 1.156 olan hastane sayısı 2015’te 562’i özel, 70’i üniversite, 865’i Sağlık Bakanlığı hastaneleri olmak üzere 1.533’e yükseltmiştir. Yine hekim sayısı 2002’de 89.804 iken, 2015’te 141.259’a ulaşır. Hastane sayısında artış 2002’te 164.571 olan yatak sayısını, 2015’te 209.648’e çıkarırken; hekim sayısındaki artış 2002’de 722 olan hekim başına düşen hasta sayısını 2015’te 557’ye düşürmüştür (TÜİK, 2018). Sağlık hizmetine erişimin kolaylaşması ve kalitesinin artmasıyla birlikte AK Parti hükümetleri döneminde sağlık hizmetlerinden duyulan memnuniyet oranlarına baktığımızda, 2003’te %39,6 olan memnuniyet oranı 2007’de %66,9; 2011’de %75,9; 2015’te ise %72,3 seviyelerinde ölçülmüştür. Asayişten sonra en fazla memnuniyet oranının görüldüğü sağlık hizmetleri memnuniyeti (TÜİK, 2018), doğal olarak AK Parti’nin seçmen desteğinin devam etmesinde önemli rol oynamıştır.

Genel olarak AK Parti'nin refah performansının bir değerlendirmesi sayılabilecek istatistiki verilere baktığımızda bir yandan refah harcamalarının artışı diğer yandan refah artışının sonuçlarını görmek mümkündür. Refah harcamaları kapsamında toplam sosyal koruma harcamaları, 2002'de 62 milyar 847 milyon TL iken, 2015'te 192 milyar 688 milyona; toplam eğitim harcamaları, 2002'de 26 milyar 912 milyon iken 2015'te 91 milyar 336 milyona; toplam sağlık harcamaları ise, 2002'de 34 milyar 864 milyon iken 86 milyar 185 milyona artış gösterir (SBB, 2018). Bu doğrultuda ortalama yaşam süresi, 2002'de kadınlar için 72, erkekler için 70 iken; 2016'da kadınlarda 81'e, erkeklerde 75'e yükselmiştir. Her bin bebek için doğum sonrası ölüm oranı 2002'de binde 29,6 iken, 2016'da binde 10'a düşüş gösterir (OECD, 2018).

AK Parti'nin 2001 ekonomik krizi sonrası 2002'de başlayan hükümet dönemleriyle birlikte ekonomik krizden ekonomik iyileşmeye doğru hızlı bir sürecin başlatılması yanında merkezi ve yerel yönetimler yanında STK'lar ve özel sektörü de dahil ederek sosyal harcamaları artırabilme yeteneği toplumun orta ve alt sınıflarının yaşam standartlarının iyileştirilmesinde etkili olmuştur. Bu bağlamda başarılı ekonomi performansına dayalı olarak büyüyen ekonominin kazancının dağıtımındaki başarısına dayalı refah performansı 2002 sonrasında partinin artan seçim desteği için katkıda bulunduğu söylenebilir.

5.5. Kurumsal Değişimin AK Parti'nin Hâkim Parti Konumuna Olası Etkisi

AK Parti, 7 Haziran 2015 genel seçimi sonrası tek başına hükümet kurabilecek parlamenter çoğunluğunun kaybını, herhangi bir koalisyon hükümetinin kurulamamasıyla genel seçimin yenilendiği 1 Kasım 2015'te telafi ederek parti sistemi içerisinde hâkim parti konumunu devam ettirmiştir. Bu seçime kadar sağladığı seçim performansı ve hükümet etme süreci parlamenter hükümet sistemi altında olmuştur. Ancak, 16 Nisan 2017'de gerçekleştirilen anayasa değişikliği referandumuyla birlikte hükümet sistemi, başkanlık sistemi olarak da bilinen "Cumhurbaşkanlığı Sistemi"ne dönüşmüş ve yeni sisteme uyum amacıyla seçim ittifakları yasal zemine kavuşturularak partiler arası rekabette yeni bir süreç başlamıştır. Dolayısıyla iktidarda kalma süresi bakımından AK Parti'nin hâkim parti konumunu devam etmekte birlikte kurumsal değişim parti hâkimiyetinin sürdürülmesine yeni koşullar eklemiştir. Araştırmanın bu

kısımında kurumsal yapıdaki her iki değişimin AK Parti'nin hâkim parti konumuna olası etkileri tartışılmaktadır.

5.5.1. Cumhurbaşkanlığı Sistemine Geçiş

AK Parti, 2002 genel seçimiyle birlikte kazandığı parlamenter çoğunluklara dayanan hükümet etme süreci sayesinde kazandığı hâkim parti konumunu 16 Nisan 2017 Anayasa Değişikliği Referandumuyla hükümet sistemi değişene kadar parlamenter hükümet sistemi altında sürdürmüştür. Bununla birlikte Meclis'te dört parti olmasına rağmen AK Parti'nin kesintisiz üç seçim dönemi süren hükümetleriyle parti sistemi hâkim parti sistemine evrilmiştir. Hükümet sistemleri ile parti sistemlerinin klasik anlamda sınıflandırılmasına dayanan iki parti ve çok parti sistemleri arasında doğrudan bir ilişki söz konusu değildir. Aynı veya benzer hükümet sistemiyle yönetilen ülkelerde her iki parti sisteminin örnekleri görülebilir. Örneğin, dar bölge seçim sistemi nedeniyle ABD'de başkanlık sistemi, İngilterede parlamenter sistem olmasına rağmen iki parti sistemi, karma seçim sistemi nedeniyle Almanya'daki parlamenter sistemde çok parti sistemi, Başkan seçiminde nispi temsilin uygulandığı Brezilya'da ise çok parti sistemi vardır (Karatepe vd., 2017: 116). Burada daha çok toplumsal bölünme yapıları ve seçim sistemlerinin etkisiyle partilerin sayısı veya parlamento içinde etkinliği temelinde partilerin hükümet etme sürecine etkileri açısından iki ve çok parti sisteminin kutuplaşmış ve ılımlı gibi alt türleri de meydana gelebilmektedir.

Hâkim parti sistemi ise sayısal olarak iki veya daha fazla partinin Meclis'te yer almasına rağmen partilerden birinin ardışık asgari üç seçim dönemi veya 10-15 yıl süre boyunca hükümet etme gücüne sahip olmasıyla hâkim parti olarak anılmasının sonucudur. Dolayısıyla araştırmanın teorik çerçevesini oluşturan kısımda değinildiği gibi klasik parti sistemlerinin ortaya çıkışına zemin hazırlayan sosyolojik ve kurumsal dinamikler yanında sosyo-ekonomik krizler gibi tarihsel kırılma anları, partinin yapısı, lideri, örgütsel gücü, muhalefet partileri arasındaki derin bölünmüşlük, krizlerle başa çıkabilme yeteneği, partilerin hükümet performansı gibi yapısal ve stratejik birçok dinamik seçim performansı yanında siyasal gündemi belirleme gücüne etki ederek hâkim parti sisteminin ortaya çıkışını sağlar. Bu nedenle hükümet sisteminde değişimle birlikte ortaya çıkan yeni kurumsal yapının hâkim parti sisteminin ortaya çıkışı ve sürdürülmesinde etkisi olabilir.

2017 Referandumuyla birlikte parlamenter sistemden cumhurbaşkanlığı sistemine geçiş sonrası, yasama ile yürütme organlarının oluşumu, yetkileri ve birbiriyle olan ilişkileri bakımından hükümet sisteminin doğası gereği farklılaşmıştır. Parlamenter sistem sürecince yürütme organı yasama organı içinde doğan bakanlar kurulu ile 2007 anayasa değişikliği öncesi Meclis tarafından seçilen sonrasında ise halk tarafından seçilen cumhurbaşkanı tarafından kullanılmıştır. AK Parti, 2002-2007 arasındaki ilk seçim döneminde yürütmenin diğer kanadını oluşturan Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer ile sorunlar yaşasa da 2007’de Sezer’in görev süresinin dolmasıyla 2007’de AK Parti içinden Abdullah Gül’ü 2014’te ise parti lideri Recep Tayyip Erdoğan’ı Cumhurbaşkanı seçerek yürütme organında yaşanan krizleri aşabilmiştir. Bu süreçte parlamenter çoğunluğa dayalı olarak AK Parti’nin bakanlar kurulu ve yasama organına hâkim olması kamu politikalarını şekillendirebilmesinin, doğal olarak da başarılı hükümet performansı sergileyebilmesinin sonucu olarak seçmen desteğini devam ettirebilmesine imkan sağlamıştır. Nitekim, Alptekin (2015: 205-209), Kalaycıoğlu (2010:39), Çarkoğlu (2012: 514-515) ve Öniş (2012: 139-143); Türkiye tarihinin en derin ekonomik krizi olan 2001 krizi sonrası krizin etkilerini ortadan kaldırmaya yönelik başarılı ekonomi performansının 2007 ve 2011 genel seçiminde AK Parti’nin seçmen desteğini devam ettirebilmesinde belirgin rolü olduğunu tespit etmiştir. Bu sayede kazandığı parlamenter çoğunluk ve başarılı hükümet performansı ile AK Parti, hem Ahmet Necdet Sezer sonrası Cumhurbaşkanı seçimi hem de bu seçim sürecinde ortaya çıkan krizleri sonlandırabilmek amacıyla 2007’de cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini öngören düzenlemenin referandumda onaylanması imkanını bulmuştur.

Parlamenter sistem içerisinde AK Parti’nin diğer bir avantajı ise parlamenter çoğunluğu kaybettiği durumlarda muhalefet partilerinin arasındaki ideolojik mesafeden kaynaklı olan derin bölünmüşlüklerden dolayı alternatif bir hükümet kuramamaları olmuştur. 7 Haziran 2015 genel seçimi sonrasında 550 üyeli parlamentoda 258 sandalye kazanabilen AK Parti tek başına hükümet kurabilecek çoğunluğa erişmeyince siyasal yelpazenin iki zıt ucunda yer alan Türk milliyetçiliğine dayalı MHP ile etnik Kürt milliyetçiliğine dayalı HDP’nin aynı koalisyon hükümeti içinde yer alabilmesinin imkansız olmasa da oldukça zor olması bunu sağlayan başlıca etkidir (Sayarı, 2016: 4). Dolayısıyla daha önce belirtildiği gibi parlamenter sistem içerisinde tek başına

hükümet kurabilecek parlamenter çoğunluğa sahip olmak veya kendinin olmadığı bir koalisyon hükümetinin kurulamayacak kadar muhalefet partileri arasında bölünmüşlüklerin hâkim partilere sağladığı avantaj AK Parti açısından da 7 Haziran seçimleri sonrası görülmüştür.

Parlamenter sistem altında tek başına hükümet kurabilecek yasama çoğunluğuna veya hâkim parti olmaksızın bir hükümetin kurulamadığı stratejik çoğunluğa sahip olabilmek yeterli olabilirken, cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde yasama ve yürütmenin oluşumu farklı seçim süreçlerine tabi olduğu için her iki seçimde de hâkim partinin başarı sağlayabilmesi gerekmektedir. Ancak her iki kurumsal yapı içerisinde çoğunluğun sağlanması veya sağlanamaması durumunda hâkim parti sistemine etkisini ele almadan önce; her iki yapının oluşumları, yetki alanları ve birbirleriyle olan ilişkilerine bakmak gerekmektedir.

Türkiye’de 2016 referandumu ile yasamanın oluşumu açısından nispi temsil sisteminin bir türü olan %10 barajlı d’Hondt sistemi uygulanmaya devam ederken yürütmenin yani Cumhurbaşkanının seçimi için iki türlü çoğunluk sistemi benimsenmiştir. Cumhurbaşkanı seçiminin ilk turunda geçerli oyların salt çoğunluğunu alan aday seçimi kazanırken, herhangi bir adayın salt çoğunluğa ulaşamaması durumunda en çok alan iki adaydan ikinci turda geçerli oyların çoğunluğunu alabilen aday seçimi kazanmaktadır. İkinci tura tek aday kalması durumunda ise oylama referandum usulüne göre yapılacak olup adayın geçerli oyların salt çoğunluğunu alabilmesi gerekli görülmüştür (1982 Anayasası, md.101).

Yasama organı ile yürütme organının yetkilerine baktığımızda yasama organının görev ve yetkileri; kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak; bütçe ve kesin hesap kanun tekliflerini görüşmek ve kabul etmek; para basılmasına ve savaş ilânına karar vermek; milletlerarası anlaşmaların onaylanmasını uygun bulmak, Türkiye Büyük Millet Meclisi üye tamsayısının beşte üç çoğunluğunun kararı ile genel ve özel af ilânına karar vermek ve Anayasanın diğer maddelerinde öngörülen yetkileri kullanmak ve görevleri yerine getirmek olarak düzenlenmiştir (1982 Anayasası, md.87). Ancak burada yürütme organının bütçe ve kesin hesap kanun tekliflerinin onaylanmaması durumunda bir önceki yılın bütçesiyle yürütmenin görevine devam etmesi (1982 Anayasası, md. 161), ve kanun ile düzenlenmemiş yürütmeyi ilgilendiren konularda

cumhurbaşkanına kararname çıkarma yetkisi tanınır. Cumhurbaşkanı kararnamenin ortadan kalkabilmesi için Meclis'in aynı konuda yasal düzenleme yapması yeterli görülmüştür (1982 Anayasası md. 104).

Yasama ve yürütme organının yetki alanları ve birbirleriyle olan ilişkilerine baktığımızda yeni hükümet sisteminin ruhuna uygun olarak sert kuvvetler ayrılığına dayalı düzenlemeler görülür.⁷ Parlamenter sistemde olduğu gibi yürütmenin bir kanadını oluşturan bakanlar kurulunun Meclise karşı sorumluluğu sona ermiş, siyasi sorumluluk yalnızca seçimler yoluyla performans değerlendirmesini yapacak halka karşı olmuştur. Hükümetlerin devamını etkileyecek gensoru ve güvenoyu mekanizmasının olmadığı yeni hükümet sisteminde bakanlara yazılı olarak soru sormalarından ibarettir. Meclis soruşturması ile cumhurbaşkanı hakkında, bir suç işlediği iddiasıyla TBMM'nin üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği önerge ile mümkün olabilmekte, üye tamsayısının beşte üçünün gizli oyuyla soruşturma açılmasına karar verilebilmektedir (1982 Anayasası; md. 98, md.106). Bununla birlikte cumhurbaşkanı seçilen veya cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakan olarak atanan kişilerin TBMM üyeliğinin sona ereceği hüküm altına alınmıştır (1982 Anayasası; md. 101, md.106).

Son olarak yasama ve yürütme ilişkileri açısından baktığımızda birbirleriyle ilgili seçimlerin yenilenmesi sürecinde karar alabilmeleri konusu öne çıkmaktadır. 2016 referandumunda yapılan anayasal değişiklikle, Cumhurbaşkanı seçimlerin yenilenmesine karar verebileceği, TBMM'nin beşte üç çoğunlukla seçimlerin yenilenmesine karar verebileceği, iki dönemle sınırlı olan cumhurbaşkanı olabilme şartının ise TBMM tarafından cumhurbaşkanının üçüncü döneminde seçimlerin yenilenmesine karar verilmesi durumunda bir dönem daha aynı kişinin cumhurbaşkanı olabileceği düzenlenmiştir. Seçimlerin yenilenmesi kararı alındığında her iki organın

⁷ Yasama yürütme ilişkileri bakımından, başkanlık sisteminde yürütmenin halk tarafından seçilen başkan ve başkan tarafından atanan bakanlardan oluşması, yasama organına karşı siyasal sorumsuzluğu, yasama organının yürütme organının görevine son verememesi vb. konularda birbirinden bağımsız iki ayrı organ olarak bulunmasından dolayı kuvvetler ayrılığının sert, parlamenter sistemde ise yürütme yetkisini kullanan devlet başkanı ve bakanlar kurulu gibi iki ayrı organ olmakla birlikte siyasal sorumluluğa sahip bakanlar kurulunun yasamadan güvenoyu alarak göreve başlaması, güvensizlik oyuyla bakanlar kurulunun sona ermesi, bakanlar kurulunun hem bireysel hem de kolektif olarak meclise karşı sorumlu olması vb. nedenlerden dolayı yasama ve yürütme arasındaki etkileşimden ötürü kuvvetler ayrılığı yumuşak olarak değerlendirilir. Daha fazla bilgi için bkz. Akgül, 2010: 88-92.

seçiminin birlikte yapılır (1982 Anayasası, md. 116). Yürütme görev alanların TBMM üyeliğinin sona ermesi, karşılıklı fesih ve güvenoyu ile hükümetin görevden alınamamasıyla yasama ve yürütme birbirinden bağımsız iki organa dönüşmüştür.

Buraya kadar bakıldığında Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi açısından hâkim parti sisteminin ortaya çıkışı ve sürdürülebilmesi için kural olarak her iki organının seçiminde başarılı olunabilmesi gerekir. TBMM seçimlerinin aynı usulle devam ettiği göz önüne alındığında iki türlü cumhurbaşkanı seçiminde ilk turda salt çoğunluğa ulaşma ihtiyacı parti açısından zorluklar barındırmaktadır. Burada geçerli oyların %50+1'ini alabilmesi gerekirken, önceki sistemde 2002 seçiminde %34,3, 2007'de %46,8; 2011'de %49,8, 7 Haziran 2015'te 40,6, 1 Kasım 2015'te %49,5 ile hükümet kurabilme ve kamu politikalarını şekillendirebilme gücüne sahip olabilmişti. Parlamenter sistemde 7 Haziran seçiminde muhalefet partileri arasındaki ideolojik mesafenin alternatif hükümet kurabilmesini engellemesinin yanında araştırmanın seçim sistemi etkileri kısmında ele alındığı gibi %10'luk seçim barajından kaynaklı aşırı temsil düzeyleri AK Parti'ye hâkim parti konumunu elde etme ve sürdürme açısından fırsatlar sunmuştur.

Yine de cumhurbaşkanının iki türlü çoğunluk sistemine göre belirlendiği bir ortamda AK Parti'nin geçmiş oy potansiyeliyle salt çoğunluğa en yakın parti olma ve bu olmasa bile ikinci turun en güçlü aday olma pozisyonu sağlamaktadır. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin uygulamada başarısını artırmak amacıyla getirilen seçim ittifakları imkanını kullanmada oy potansiyelinin ağırlığı diğer partilerin desteğini çekmede AK Parti'ye avantaj sağlayabilir. Parlamenter sistemde bir araya gelerek AK Parti'ye alternatif bir hükümet oluşturamayan muhalefetin Cumhurbaşkanı seçiminde de özellikle MHP ve HDP veya HDP ve İYİ Parti'nin ideolojik konumları nedeniyle seçmen tepkisinden kaçınmak amacıyla tek aday üzerinde yoğunlaşabilmeleri oldukça zor bir ihtimalken bu partilerin doğrudan ya da dolaylı destek verdiği adayın kazanabilme ihtimali bulunmaktadır. Çünkü partilerin ittifakı tepki doğurma potansiyeli taşıırken muhalefet partisine oy veren seçmenlerden bir kısmının mevcut iktidar partisine tepki amacıyla kazanma potansiyeli taşıyan adaya yönelebilmesi daha olası görünmektedir. Bu minvalde, parlamenter sistemde daha az bir oy oranı ile hâkim parti konumunu sürdürme avantajına sahip olan AK Parti'nin Cumhurbaşkanlığı sisteminde

salt çoğunluğunu alabilmek için seçmen desteğini genişletmenin yollarını bulabilmesi gerekecektir.

Hâkim partinin cumhurbaşkanlığı sisteminde yürütme yetkisini kazabilmesi en azından yasamada çoğunluğu kazanamasa bile önemli görülmektedir. Parlamenter sistemde hâkim parti olmaksızın hükümet kurulamayacak bir çoğunluğa %40-50 arası sahip olabilen hâkim partilerin yasama sürecinde bu çoğunluğa sahip olabilmesi avantaj sağlayabilir. Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin fiilen uygulamaya girdiği 24 Haziran 2018 genel seçimi sonrasında da 600 üyeli TBMM’de AK Parti 295 sandalye kazanmasına rağmen 4’ünün bakanlık nedeniyle istifa etmesiyle 291 milletvekiline sahip olarak mutlak çoğunluğun altında kalmıştır. 24 Haziran seçimine MHP ile AK Parti’nin Cumhur İttifakı altında katılmaları ve ittifaklarını seçim sonrasında da sürdürmeleri AK Parti için yasama süreçlerinde engeli ortadan kaldırırken, böyle bir ittifak olmasa dahi Meclis’te yer alan CHP, MHP, HDP ve İYİ Parti’nin aynı yönde hareket edebilmelerinin zor olmasına karşın AK Parti’nin ideolojik esnekliği sayesinde bu partilerden herhangi biriyle ittifak yapabileme imkânı daha kolay olabilir. Diğer taraftan AK Parti, Meclis’te çoğunluk olmasa bile çoğunluğa yakın stratejik bir pozisyon kazanması durumunda yürütme ilgili alanlarda kararname çıkarma yetkisine sahip cumhurbaşkanlığı sayesinde kanun desteği olmasa bile kararnamelerle belli bir düzeyde politikalarını hayata geçirebilme imkânı bulabilir. Ayrıca yürütmenin görevini seçimlerin yenilenmesi yoluyla sonlandırabilmek için “yasama organında gerekli olan beşte üç çoğunluğunun” AK Parti olmaksızın sağlanamayacak olması, seçmen desteğini devam ettirebilmek için başarılı hükümet performansı açısından yürütme organının önemini ortaya çıkarmaktadır.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi gereği AK Parti’nin hâkim parti konumunu sürdürebilmesi Cumhurbaşkanı seçimini kazanabilecek oy potansiyeline ulaşması ve Meclis’te çoğunluk olmasa bile çoğunluğa yakın bir sayıda sandalyeye sahip olabilmesi önemli görülmektedir. Burada AK Parti’nin önceki seçimlerde ulaştığı oy potansiyeli ve başarılı hükümet performansı ile seçmen desteğini devam ettirebilme ihtimali seçimi kazanabilecek parti ya da seçmen koalisyonlarını kurabilmesini kolaylaştıracağı söylenebilir. Bununla birlikte yürütme organı seçimini kazanmanın belirleyiciliği, partileri ikinci plana düşmesine neden olurken; birkaç partinin desteğiyle ikna kabiliyeti yüksek, daha iyi organize olmuş bir adayın partiler düzeyinde parlamenter sistemde

sağlanamayan koalisyonu sağlamayabilme ihtimali ve iktidar partisine tepki oylarını çekebilme kapasitesi hâkim parti açısından Cumhurbaşkanlığı sisteminin dezavantaj oluşturduğu ifade edilebilir.

5.5.2. Seçim İttifakları

Seçim ittifakları, siyasal partilerin seçimde iş birliği yapmak üzere birlikte hareket etmeleriyle ortaya çıkar. Bu süreçte siyasal partiler; bir parti adı altında ortak liste, biri diğerinin adayını desteklemesi veya her partinin kendi kimliğini koruyarak ittifak unvanı altında bir araya gelmeleri mümkündür. Partileri ittifak yapmaya iten başlıca etken ise seçim sisteminin niteliği itibarıyla barındırdığı orantısızlıklardır. Strom ve diğerleri (1994: 316), seçim sistemi ne kadar orantısız olursa, seçim öncesi ittifaklar için teşviklerin de o kadar fazla olduğunu vurgular. Zira partilerin aldıkları oyların Meclis'te sandalyeye çevrilmesinin tekniği olan seçim sistemindeki orantısızlığın derecesi partilerin aldıkları oylara göre sahip olacakları sandalye sayısının dağılımında orantısızlıklara yol açar.

Seçim sistemleri, orantılıklarını belirten bir süreklilik boyunca dizilebilir. Bir uçta kazananın hepsini aldığı formüller vardır: en çok oy alan aday veya liste, belirli bir seçim çevresinde tüm sandalyeleri kazanır. Bu tür formüllerde, söz konusu sandalyeleri kazanabilmek için büyük seçim ittifaklarının kurulması için güçlü teşvikler vardır. Kazananın hepsini aldığı seçim sisteminin tam zıt ucunda ise, partilerin aldıkları oyları ile orantılı olarak sandalye kazandığı sistemler vardır (Cox, 2008: 77). Ancak nispi temsil sistemi de kendi içinde farklı ölçütlere dayalı formüller ve seçim barajı gibi uygulamalar ile orantısızlık üretme potansiyeli taşımaktadır. Bu nedenle seçim ittifakları farklı ülke örneklerinde yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Golder (2006: 14) 23 farklı ülkede incelediği 364 yasama seçiminde 240 seçim ittifakı kurulduğunu tespit eder. Shin, ise (2018: 1), 2001-2011 arasında dünya genelinde 147 başkanlık sistemine dayalı gözleminde başkanlık seçiminde seçim ittifakları olasılığının yüksek olduğu sonucuna varır.

Seçim sisteminin orantısızlıklarından kaynaklı olarak oluşan dezavantajdan kurtulma dışında, partiler, aralarındaki ideolojik mesafenin az olması durumunda oyların bölünmemesi veya daha güçlü parlamenter pozisyon elde etmek için güç birliği oluşturmak amacıyla seçim ittifakı yapabilir (Miş ve Duran, 2018: 11). Bununla birlikte

başkan seçimlerinin iki türlü mutlak çoğunluk usulüne göre yapıldığı başkanlık sistemlerinde çoğunluğu kazanmak ya da en azından çoğullukları kazanma arayışlarında olan, birden fazla siyasal partinin tek bir başkan adayını desteklemesi yaygındır. Örneğin 2010 yılında Brezilya’da yapılan başkanlık seçimlerinde kazanan Başkan adayını kendi partisi dışında dokuz partinin dahil olduğu ittifak destekler. Yine Şili’de kazanan başkan adayı kendi partisiyle birlikte birçok küçük partinin dahil olduğu ittifak tarafından desteklenir. Başkanlık sistemlerinde bir aday etrafında partilerin oluşturduğu seçim ittifakında, partiler, yürütmede görev alabilme ve politik ayrıcalıklardan yararlanma gibi faktörler temelinde motive olur (Kellam, 2017: 391-392). Dolayısıyla seçim sisteminin orantısızlık derecesi, parti sistemlerinde parçalanmışlık, partiler arası ideolojik mesafe, hükümet sistemi gibi birçok etken partilerin ittifak yapmasında belirleyici rol oynayabilir.

Türkiye’de seçim ittifakları yapılabilmesine ilişkin yasal düzenleme 16 Mart 2018’te yürürlüğe girmiştir. Bu tarihe kadar, özellikle 1980 sonrası yapılan seçimlerde yüksek seçim barajı engeline takılmamak için, siyasal partiler kanununda bir partinin başka bir partiyi destekleme kararı alamayacağı belirtilmiş olmasına rağmen (md.90/2), partilerin ittifak yaptığı görülmektedir. “Hülle yoluyla” ittifak olarak değerlendirilen bu yöntemde partiler yasal seçim ittifakı yolu olmadığı için bir partinin diğerinin listesinden katılmasıyla ittifaklar gerçekleşmiştir. 1991 genel seçiminde IDP ve MÇP’nin RP listelerinden, HEP’in SHP listesinden seçime girmesi, 1955 genel seçiminde BBP’nin ANAP listesinden, 2007 genel seçiminde DSP’nin CHP listesinden, 7 Haziran 2015 genel seçiminde ise BBP’nin SP listesinden seçime katılması bunun örneklerini oluşturur (Yenişafak, 2018).

2018 yılında yapılan yasal değişiklikle birlikte seçimlere katılma yeterliliğine sahip siyasal partilerin ittifak yaparak, bir ittifak unvanı adı altında veya herhangi bir unvan belirlemeden seçimlere katılabilmelerinin önü açılmıştır. Yapılan düzenlemeyle birlikte, ittifak yapan siyasal partiler bir sütun içerisinde ayrı ayrı yer alırlar ve kendi aday listeleriyle seçimlerde yarışır. Yine bir partinin başka bir partiyi destekleyemeyeceğine ilişkin hüküm kaldırılmış, partilerin ortak liste ile seçime katılabilmesi sağlanmıştır. İttifakın toplam oyu %10’luk seçim barajını aşması durumunda ittifak içerisinde yer alan partilerin oy oranlarına bakılmaksızın hepsinin seçim barajını aşabildikleri kabul edilmiştir. Ayrıca ittifaklar için belirlenen sütun

içerisine basılmış oylar ittifakın ortak oyları kabul edilerek, ittifakta yer alan partilerin toplam ittifak oyu içindeki oranına göre paylaştırılması düzenlenmiştir. İttifak kapsamındaki partilerin kazandıkları milletvekili sayısı ise iki usulle belirlenecektir. Öncelikle ittifakların toplam oylarıyla ittifakların toplam kazandığı milletvekili sayısı hesaplanacak daha sonra ittifak içerisinde yer alan siyasal partilerin aynı usulle milletvekili dağılımı yapılacaktır (Resmî Gazete, 2018).

Seçim ittifaklarının yasal çerçeveye oturmasıyla birlikte parti siyaseti açısından en önemli sonucu, %10'luk seçim barajına takılma ihtimali olan partilerin toplam oy ile barajı aşabilecek bir ittifaka dahil olmalarıyla seçim barajının negatif etkisinden kurtulma imkânı bulabilmeleridir. Aynı zamanda baraj sorunu yaşamayan büyük partilerin küçük partileri ittifaka dahil ederek, ittifakın toplam oy oranını artırmaları sayesinde ittifakların oy oranına göre ilk aşamada yapılan milletvekili dağılımında tek başına katıldıklarından daha fazlasını kazanma ihtimali bulunmaktadır. İttifak oyu ile daha fazla kazanılabilecek olan milletvekili dağılımının ikinci aşamada ittifak içerisinde d'Hondt sistemine göre dağılması, belli bir seçim çevresinde milletvekili çıkarabilecek kadar hatırı sayılır bir oy oranına ulaşamayan küçük partilere göre büyük partiye avantaj sağlayacağı söylenebilir. Ancak baraj engeli nedeniyle seçmenin kendini yakın hissettiği ikinci, üçüncü partilere oy verme ihtimalini ortadan kaldırması bakımından partilerin oy potansiyellerine ulaşmaları ve baraj engeli nedeniyle sandığa gitmeyen seçmenin oylamaya katılmasıyla seçmen katılımının artması daha olasıdır.

Türkiye'de ilk kez, yasal çerçevede, 24 Haziran 2018 Milletvekili genel seçimi ve Cumhurbaşkanı seçiminde uygulanan seçim ittifakları, Cumhur İttifakı ve Millet İttifakı seçimlerde rekabet etmişlerdir. Cumhur İttifakı AK Parti ve MHP'nin parti kimliğini koruyarak BBP'nin ise AK Parti listelerinden seçime katılmasıyla, Millet İttifakı ise, CHP, İYİ Parti ve SP'nin parti kimliğini koruyarak, DP'nin İYİ Parti listelerinden ve SP'nin parti olarak varlığı dışında CHP listelerinden katılmasıyla oluşmuştur. Cumhurbaşkanı seçimi AK Parti ve MHP'den oluşan Cumhur İttifakı Recep Tayyip Erdoğan'ı destekleyerek tek aday üzerine uzlaşırken, Millet İttifakı'na dahil olan partilerden CHP, İYİ Parti ve SP kendi Cumhurbaşkanı adaylarını desteklemişlerdir. Cumhur İttifakını oluşturan partilerin tek bir aday üzerinde anlaşabilmelerine karşın Millet İttifakı'nı oluşturan partilerin ayrı ayrı Cumhurbaşkanı adayı çıkarmalarının nedenini Ertugay ve Mursül (2020: 16), partilerinin seçmen tabanlarının ve parti içi

muhafif aktörlerin muhtemel tepkisinden çekinmeleriyle açıklamaktadır. Bu nedenle Millet İttifakı'nı oluşturan partiler, parti içinden çıkabilecek muhafif seslerin ve kendi seçmenlerinin benzer ideolojik arka plana dayanmamaları nedeniyle ikna etmedeki zorluğun doğuracağı seçimsel kayıptan kaçınabilmeyi amaçlamışlardır. Seçimin sonucunda Cumhuriyet İttifakı adayı Recep Tayyip Erdoğan cumhurbaşkanı seçilirken, AK Parti, 295; CHP, 146; MHP, 49; İYİ Parti, 43; HDP, 67 milletvekiline sahip olurken, CHP listesinden seçime katılan adayların dönüşüyle SP, 2; AK Parti listesinden seçime katılan adayların dönüşüyle BBP, 1 milletvekili ile mecliste temsil imkânı bulmuştur. Seçimden önceki dönemde dört partili meclis kompozisyonu seçim ittifakları sayesinde yedi partili bir görünüm kazanmıştır.

AK Parti açısından, bir önceki cumhurbaşkanlığına geçiş başlığında da belirtildiği gibi yürütmeyi temsil eden cumhurbaşkanlığını kazanması ve Meclis'te salt çoğunluğa yakın bir sandalyeye sahip olması yanında seçim sonrasında Cumhuriyet İttifakı'nın devam etmesi hâkim parti konumunu devam ettirmesi açısından önemlidir. Seçim ittifaklarının yasal zeminde olmadığı 2002 genel seçiminde %10'luk baraj nedeniyle %34,3 oy oranına karşılık %66'lık bir parlamenter çoğunluğa sahip olabilen AK Parti'nin bu avantajının ortadan kalktığı görülmektedir. 24 Haziran genel seçiminde İYİ Parti, kendi kimliğini koruyarak ittifaka dahil olmasa %9,7'lik oy oranı ile baraj altında kalacak, bu da AK Parti'nin daha fazla sandalye kazanarak güçlü bir parlamenter çoğunluğa dayalı hükümet etme sürecini ortaya çıkaracaktı. Göksel ve Çınar (2019) tarafından yapılan ittifak halinde ve ittifak olmaksızın seçim sonuçlarının değerlendirildiği araştırmada elde edilen sandalye dağılımına ilişkin sonuçlar Tablo 17'de sunulmuştur.

Tablo 17. Seçim İttifakının AK Parti'nin Sandalye Dağılımına Etkisi

	AK Parti	MHP	CHP	İYİ Parti	SP	HDP	Toplam
Gerçekleşen	295	49	146	43	0	67	600
Senaryo1	322	58	145	0	0	75	600
Senaryo2	306	52	133	37	0	72	600

Kaynak: Çınar ve Göksel: 2019: 134-135

*Senaryo1 İttifak olmaksızın aldığı oy oranıyla İyi Parti'nin seçim barajını aşamadığı, Senaryo2 iyi partinin biraz fazla oy alabilerek seçim barajını aşabildiği sandalye dağılımını göstermektedir.

Yukarıdaki tabloda 24 Haziran genel seçimi sonrası Cumhuriyet İttifakında yer alan AK Parti ile MHP, Millet İttifakında yer alan CHP, İYİ Parti ve SP ile seçime herhangi bir ittifak kapsamında girmeyen HDP arasında gerçekleşen sandalye sayıları,

Senaryo1'de ittifak olmasaydı oluşacak sandalye dağılımı ve Senaryo2'de ittifak olmaksızın İYİ Parti'nin barajı geçmesi durumunda oluşacak sandalye dağılımı verilmektedir. Burada ittifakın iki sonucu ortaya çıkmaktadır. Birincisi ittifak partilerin milletvekili sayısında artış sağlamıştır. Örneğin ittifak kapsamında 146 milletvekili kazanan CHP, İYİ Parti'nin ittifak da olmadığı Senaryo1'e göre 145 milletvekili kazanabilirken, İYİ Parti'nin barajı aştığı Senaryo2'de 133 milletvekili kazanabilecektir. Bu durumda ilk defa seçime katılan İYİ Parti ile 1 Kasım 2015'te 0.7 oy oranı olan SP'nin CHP'nin daha fazla sandalye kazanmasına etki ettiği söylenebilir. AK Parti açısından baktığımızda ise, ittifaksız bir seçimde İYİ Parti'nin baraj altında kalması durumunda 322 milletvekiline sahip olurken, barajı aşması durumunda ise 306 milletvekiline sahip olabileceği ortaya çıkmıştır (Göksel, 2019: 134-135). Bu durumda seçim ittifakı düzenlemesinin en azından 24 Haziran seçimi göz önüne alındığında AK Parti'nin daha önceki seçimlerde %10'luk seçim barajı sayesinde elde ettiği aşırı temsil avantajının sona erdiği görülmektedir.

AK Parti'nin hâkim parti konumunu sürdürmesi açısından seçim ittifakı düzenlemesi seçim barajından kaynaklı olarak elde ettiği avantajını sona erdirmesiyle bir dezavantaj oluşturduğu söylenebilir. Ancak AK Parti ve MHP'nin karşısında yer alan Millet İttifakı partileri cumhurbaşkanı seçiminde ortak bir aday yerine her biri kendi adayıyla seçime katılmıştır. CHP, İYİ Parti, SP'den oluşan Millet İttifakı ile HDP'nin dahil olabileceği ortak bir aday arasında partiler arasındaki ideolojik mesafe ve seçmen tabanında oluşturacağı tepki nedeniyle uzlaşma zorluğu devam ettiği sürece seçim ittifaklarının AK Parti'nin cumhurbaşkanı seçimi ve mecliste çoğunluk olmasa bile çoğunluğa yakın bir sandalye kazanma ihtimali önünde bir engel teşkil etmeyeceği düşünülmektedir.

6. İSVEÇ, JAPONYA VE TÜRKİYE ÖRNEKLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI

İsveç'te SDP, 1889'da kuruluşundan itibaren Liberal Parti ile iş birliği içerisinde oy hakkının genişletilmesi ve parlamenter demokrasiye geçiş anlamında İsveç'in demokratikleşmesi sürecinde önemli bir rol üstlenmiştir. Ancak partinin hâkim parti konumu elde etmeye giden süreçte ilk kez hükümet etme gücüne erişmesi 1932'de olmuştur. SDP'nin 1920'lerden sonra seçmen desteğini genişletmek ve 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonrası derinleşen sosyo-ekonomik sorunlara çözüm üretmek amacıyla geçirdiği ideolojik dönüşümle kendini yenilemesi, 1932'te hükümet etme gücüne erişmesinin başlıca nedenidir. Bu açıdan SDP'nin yeni bir parti olarak değil yenilenerek kendini hâkim parti konumuna taşıdığı söylenebilir.

İsveç'in aksine Japonya'da LDP ve Türkiye'de AK Parti yeni bir parti olarak siyasal yaşama dahil olduktan sonra hâkim parti konumuna ulaşmışlardır. LDP, ikinci dünya savaşı sonrası sosyo-ekonomik sorunların derinleşmesi, hükümet istikrarsızlıkları ve Sol partilerin tek çatı altında toplanması gibi üç nedenin etkisiyle 1955'te farklı muhafazakâr partilerin birleşmesiyle kurulur. AK Parti, milli görüş partilerinden Refah Partisi'nde başlayan Refah Partisi'nin kapatılmasından sonra Fazilet Partisi'nde devam eden parti içi liderlik mücadelesinin sonucunda mücadeleyi kaybeden aktörler tarafından 2001 yılında kurulmuş; farklı siyasal gelenekten aktörleri de bünyesine dahil etmiştir.

Bu açıdan bakıldığında araştırmaya konu olan üç hâkim partinin biri yenilenerek ikisi de yeni parti olarak siyasal rekabete başladıktan sonra hâkim parti konumuna erişmiştir. Üç partinin hâkim parti olarak konumlanması ülkelerin parti sistemlerini hâkim parti sistemine dönüştürür. Ancak üç partinin hâkim parti konumlarının belirlenişi, ortaya çıkışı ve yerleşmesi bakımından benzerliklerin ve farklılıkların olduğu ifade edilebilir. Araştırmanın bu kısmında bunlara ilişkin karşılaştırma yapılacaktır.

6.1. Hâkim Parti Konumlarının Belirlenmesi Açısından

Hâkim parti sisteminin belirlenmesinde partilerin hükümette kalma süresi, hükümette yer almalarının biçimsel yönü (tek parti-koalisyon) ve partilerin vaat ettiği kamusal politikaları hayata geçirebilmesi için siyasal gündemi belirleme gücü olmak üzere üç ölçüt kullanılmaktadır. Bu süreçte parlamentoların yapısı, muhalefet partilerin özellikleri ve hükümet sisteminin niteliği partilere avantaj ve dezavantaj sağlamaktadır.

İsveç'te Senato ve Temsilciler Meclisi olmak üzere eşit yetkilere sahip iki yapılı parlamentonun varlığı ve iki meclisten birinde karar alınamaması durumunda ikisinin dahil olduğu "ortak oy sistemi" SDP'nin hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürmesini kolaylaştırmıştır. 1932-1976 yılları arasında hükümette yer alan SDP'nin Tablo 3.'te yer alan seçim performansına bakıldığında katıldığı bütün seçimlerde en yakın rakibinin ortalama iki katı oy oranına ulaşmış olmasına rağmen, yalnızca 1940 ve 1968 yıllarında doğrudan seçilen Temsilciler Meclisi'nde mutlak çoğunluğa ulaşabildiği, Senato'da ise 1941'ten sonra mutlak çoğunluğunu muhafaza edebildiği görülecektir. SDP seçim performansına dayalı olarak 1932'de ilk hükümetini ÇP'nin dışarıdan desteğiyle azınlık hükümeti biçiminde kurarken, 1936'da ikinci hükümetini ÇP koalisyonuyla kurabilmiştir. Ancak kabine oluşumunda SDP belirleyici rol üstlenmiş, ÇP'nin seçmene vaat ettiği politikalarını hayata geçirmesi karşılığında hükümete desteğini alabilmiştir. 1951 ve 1957 yılları arasında SDP benzer şekilde ÇP(MP) ile koalisyon kurarak hükümet etmeye devam etmiştir. Koalisyon hükümetleri dışında parlamentonun eşit yetkili iki yapıdan oluşması ve ortak oy usulü sayesinde 1941 sonrası SDP'nin Senato'da çoğunluğunu koruması kamu politikalarının hayata geçirilmesi sürecinde partiye avantaj sağlamıştır. Bu sayede SDP karar alınmadığı durumlarda ortak oy usulünü işletebilme olanağı ve kendisinin dahil olmadığı hükümetin kurulamayacağı bir stratejik pozisyon elde edebilmiştir.

Japonya'da parlamento Temsilciler Meclisi ve Senato olmak üzere iki meclisli bir yapıya sahiptir. Temsilciler Meclisi anayasal konumuna dayalı olarak hükümetlerin oluşumu ve karar alma sürecinde belirleyicidir. Tablo 6. ve Tablo 7.'de LDP'nin katıldığı ilk seçimden itibaren en yakın rakibinin iki katı oy oranına ulaşabildiği, ancak 1976, 1979 ve 1983'te Temsilciler Meclisi'nde mutlak çoğunluğu elde edemediği görülmektedir. Mutlak çoğunluğu elde edemediği iki seçimde muhalefet partilerinin

alternatif hükümet kurabilecek birlikteliği gösterememelerinden dolayı azınlık hükümeti kurabilmiş, 1983'te ise LDP'den ayrılarak kurulan Yeni Liberal Kulüp isimli oluşumun yeniden LDP'ye dahil olmasıyla mutlak çoğunluk sorununu aşabilmiştir. Senato'da ise LDP yalnızca 1989 seçimlerinde mutlak çoğunluğu elde edememiştir. Siyasal gündemi belirleme süreci bakımından LDP Temsilciler Meclisinde mutlak çoğunluğu elde edemediği dönemlerde muhalefet partilerinin bir ya da ikisinin politika önceliklerini dikkate alarak onların desteğini kendine çekebilmiştir.

Türkiye'de ise 2017'de hükümet sisteminde değişimi sağlayan anayasa değişikliği referandumuna kadar tek meclisli bir parlamento içerisinde güvenoyuna dayalı olarak hükümetler kurulmuştur. Yasama süreçlerinde ise devlet başkanlarının geciktirici ve güçleştirici veto yetkisi ile anayasa mahkemesinin anayasaya uygunluk denetimi söz konusu olabilmıştır. AK Parti'nin hâkim parti olarak anılmaya başladığı 2015 seçimlerine kadar katıldığı genel seçimlerden 5'i bu sistem altında gerçekleşmiştir. Tablo 15.'e bakıldığında AK Parti, 2002 dahil 5 seçimde en yakın rakibinin yaklaşık iki katına yakın oy oranını elde edebilmiş, yalnızca 7 Haziran 2015 genel seçiminde parlamentoda mutlak çoğunluğa ulaşamayarak seçim hükümeti kurabilmiştir. Muhalefet partilerinin hükümet kurabilme birlikteliğini gösterememesi sonrasında 1 Kasım 2015'te seçimlerin yenilenmesiyle AK Parti mutlak çoğunlu yeniden kazanmıştır. SDP ve LDP'nin aksine AK Parti kamu politikalarını belirlemek amacıyla siyasal gündemi belirleme sürecinde 2007'ye kadar güçlü yetkilere sahip cumhurbaşkanının vetoları ve 2010 yılına kadar da anayasa mahkemesinin iptal kararları gibi iki zorlukla karşılaşmıştır. 2007 sonrası cumhurbaşkanlığına AK Parti içerisinden Abdullah Gül'ün seçilmesiyle, 2010 referandumuyla da anayasa mahkemesinin yapısının değişmesiyle AK Parti'nin siyasal gündemi belirleme sürecindeki iki zorluğu aşabildiği görülür⁸. Her iki zorluk karşısında AK Parti meşruiyetini güçlendirmek için seçimleri, kararlarını hayata geçirebilmek için ise referandumu iki politik araç olarak kullanmıştır.

Hâkim partilere ilişkin üç örneğe baktığımızda LDP ve AK Parti'nin tek başına hükümet kurarak, SDP'nin ise iki seçim dışında azınlık ve koalisyon hükümeti kurarak

⁸ Anayasa mahkemelerinin anayasal denetimleri demokrasilerin sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Ancak siyasal iktidar üzerinde vesayet mekanizması haline gelebilmesi siyasal süreçte hükümetler için olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Türkiye'de de 2010'a kadar vesayet mekanizması gibi bir fonksiyon üstlendiğinden burada AK Parti'nin referandum yoluyla zorluğu aşabildiği ifadesi kullanılmıştır.

hâkim parti konumuna eriştiği görülmektedir. Üç partinin de seçimlerde birinci parti olması ve en yakın rakibinin iki katı oy oranına ulaşması seçimsel açıdan üstünlüğünü göstermektedir. LDP ve SDP hükümet sisteminin niteliği bakımından sembolik yetkilere sahip Kral'ın varlığı ve anayasa mahkemesi gibi sürece etki edebilecek aktörün yokluğunda siyasal gündemi belirleyebilmek için parlamenter çoğunluğuna dayanabilmişken, AK Parti'nin güçlü yetkilere sahip Cumhurbaşkanı ve sürece etki edebilecek anayasa mahkemesi gibi iki aktörü aşabilmek için seçimler ve referandum yoluyla seçmen desteğine yaslanabilmiştir.

6.2. Hâkim Parti Konumlarının Ortaya Çıkması Açısından

İsveç'te SDP'nin, Japonya'da LDP'nin ve Türkiye'de AK Parti'nin ilk hükümet dönemine başlamasında itici güç hükümet istikrarsızlıkları temelinde siyasal kriz ve derinleşen sosyo-ekonomik krizler olmuştur. İsveç'te 1920-1932 yılları arasında kısa ömürlü sekiz farklı azınlık hükümetinin kurulması, bu hükümetlerin sosyal ve ekonomik sorunların üstesinden gelmedeki başarısızlığı ve 1929 Dünya Ekonomik Buhranının bu sorunları derinleştirmesine karşı SDP'nin çözüm üretebilme konusunda seçmeni ikna edebilmesi hâkim parti konumunun başlangıcı olarak kabul edilebilecek 1932'deki seçim başarısında etkili olmuştur. Japonya'da 1945-1955 arasında dokuz farklı azınlık ve koalisyon hükümeti kurulmuş, bu hükümetler ikinci dünya savaşının oluşturduğu tahribatı ortadan kaldırmada başarı sağlayamamıştır. LDP'yi oluşturan muhafazakâr partilerin finansal desteğini sağlayan işveren örgütlerinin istikrarlı ekonomik büyüme talepleri ve Sol partilerin muhafazakâr partilere karşı güç birliği amacıyla birleşmeleri LDP'nin ortaya çıkışı ve 1955'ten itibaren hükümet etmeye başlamasında etkili olur. Türkiye'de ise 1991-2002 yılları arasında kurulan dokuz farklı koalisyon hükümeti temelinde var olan hükümet istikrarsızlığına bağlı olarak 1990'lar boyunca çözülemeyen sosyo-ekonomik sorunların 2001 ekonomik kriziyle derinleşmesi ve 28 Şubat 1997'deki post-modern darbenin sosyal alanda oluşturduğu tahribatın doğurduğu tepkilere karşı AK Parti'nin sorunları çözebileceğine dair seçmeni ikna edebilmesi partinin 2002 genel seçiminde başarılı olmasını sağlamıştır. Her üç parti de ilk seçim dönemini takiben sorunları aşabilmedeki başarısı sayesinde seçmen desteğini artırmış ve “sorunların üstesinden gelebilen” parti imajını oluşturabilmiştir.

Araştırmaya konu olan üç hâkim partinin, hâkim parti konumlarının başlangıcı sayılabilecek ilk seçimdeki başarılarında tarihsel ivme ile seçim sistemi ve muhalefet partilerinin özellikleri gibi kurumsal etkilerin, partilerin; lideri, örgütsel gücü, ideolojik esnekliği ve sosyal temelleri gibi bireysel özelliklerin birbirini tamamladığı söylenebilir.

Seçim sistemi açısından bakıldığında hâkim parti konumunu elde etme sürecinde LDP ve AK Parti seçim sisteminin orantısızlık derecesinden kaynaklı aşırı temsilden yararlanmışken, SDP açısından aşırı temsil yok denecek kadar azdır. Japonya'da 1955-1993 yılları arasında çok üyeli seçim çevrelerinde devredilemez tek oy sistemine göre yapılan seçimlerde adaylar arası oy devrinin olanaksızlığı seçimlerin maliyetini artırmıştır. Adaylar arası oy dağılımı sorununu LDP güçlü finans desteği sayesinde kişisel destek kuruluşları kurarak aşabilirken, böyle bir imkana sahip olmayan muhalefet partileri oy dağılımı koordinasyonunun zorluklarına karşı seçimlerde daha az aday gösterme yoluna gitmiştir. Bunun sonucunda LDP her milletvekilliği için yeterli oy dağılımını sağlayarak daha az oy ile daha fazla milletvekili kazanırken, muhalefet partileri milletvekili seçilebilmek için yeterli oydan daha fazlasının bir adayda toplanmasıyla daha az milletvekili kazanmıştır. Diğer yandan demografik değişikliklere bağlı olarak seçim çevrelerinde milletvekili sayılarının yeniden hesaplanması için yasa değişikliğinin LDP tarafından geciktirilmesi orantısızlığı artırmıştır. 1958-1990 arası 12 seçim göz önüne alındığında orantısızlıktan kaynaklı LDP en yükseği 1969'da %14 en düşüğü 1979'da %4 civarında olmak üzere tüm seçim dönemlerinin ortalaması olarak %7,3 aşırı temsil oranına sahip olmuştur. Türkiye'de %10 seçim barajlı d'hondt sistemi barajı aşamayan partilerin çokluğundan dolayı AK Parti'nin aşırı temsiline yol açmıştır. İlk katıldığı seçim olan 2002 genel seçiminde %31,7'ye tekabül eden aşırı temsil düzeyi %15, %9, %6, %8 gibi aşağı yönlü bir seyir izlemişse de ilk seçim itibarıyla partinin güçlü ve şanslı bir başlangıç yapmasını sağlamıştır.

Muhalefet partileri arasındaki politik ve ideolojik ayrılıklar sayesinde SDP, LDP ve AK Parti parlamentoda mutlak çoğunluğa ulaşamadıklarında alternatif hükümet doğmadığı için avantajlı olmuştur. SDP'nin 1932'de azınlık hükümeti olarak başlaması ve 1936'da ÇP ile koalisyon kurabilmesi, ÇP ile diğer muhalefet partileri olan MP ve LP arasındaki politik ayrılıklardan kaynaklanmıştır. Diğer dönemlerde ise KP'nin desteği olmadan SDP'ye karşı güç birliğinin zorluğu, KP'nin diğer muhalefet partileriyle ideolojik mesafesi SDP'yi avantajlı kılan diğer husustur. LDP'nin 1976 ve

1979’da Temsilciler Meclis’inde mutlak çoğunluğu kazanamamasına karşın, muhalefet partilerinden DSP ve THP’nin KP ile yapılacak herhangi bir iş birliğine karşı olması, aynı şekilde KP’nin de THP ile iş birliğine uzaklığı, JSP, DSP, THP ve KP birlikteliğinde alternatif bir hükümetin doğmasını önleyerek LDP’nin hâkim parti konumunu sürdürmesine olanak tanımıştır. AK Parti de 7 Haziran 2015 genel seçimi sonrası parlamentoda mutlak çoğunluğa ulaşamayınca benzer bir durumdan yararlanmıştır. AK Parti olmaksızın hükümetin MHP, CHP ve HDP koalisyonuyla kurulabilecek olması, MHP’nin HDP ile herhangi bir iş birliğine uzaklığı alternatif hükümetin doğmasını engellemiştir. Ele alınan üç hâkim parti örneği açısından da özellikle muhalefet partilerin hükümet kurabilecek çoğunluğu sağlayabilmelerini engelleyen tutumları hâkim parti konumlarını sürdürmelerinde önemli rol oynamıştır.

İdeolojik esneklik açısından bakıldığında LDP ve AK Parti’nin ideolojik esneklik ve çeşitlilik, SDP’nin ise ideolojik dönüşüm süreciyle sağladığı esneklik hâkim parti konumunun kazanılmasında etkili olur. SDP katı sosyalist ideolojiyi terk ederek sosyal demokrasi biçiminde belirlediği ideolojiyle sosyalist ve kapitalist değerleri harmanlamış gerektiğinde politikalarını değiştirerek ideolojik esnekliğini sürdürmüştür. LDP genel olarak muhafazakâr parti olarak görülmekte, net çizgilerle bir ideoloji tanımı yaparak bunu sürdürme gayretinde olmaktan çok ortaya çıkışında katılım gösteren partilerin ideolojik çeşitliliğini yansıtmıştır. AK Parti, içeriğinin oluşumunu zamana bıraktığı muhafazakâr demokrasi olarak belirlediği ideolojisinin geniş sınırlara sahip olmasıyla değişen koşullar karşısında “medeniyet söylemi” ve “milli-yerli siyaset” söylemini üretmek katı bir ideolojik çizgi benimsememiştir. SDP’ye değişen koşullarda politik manevra yapabilme olanağı veren ideolojik esneklikle, LDP başlangıçtaki ideolojik çeşitliliğiyle ve AK Parti esnek ideolojisini zamanla çeşitlendirerek farklılıkları bir arada tutan “sepet parti” görünümüne sahip olmuştur.

Her üç parti belirli bir toplumsal kesimin desteğinin ötesinde farklı kesimlerin desteğini alabilerek sosyal temelleri açısından çeşitliliğe dayanmıştır. Partilerin ideolojik esnekliği ve farklılıkları bir arada tutan yapısıyla sosyal temellerinin çeşitliliği arasında bir ilişkiliden bahsedilebilir. SDP, hâkim parti konumunun başlangıcında ağırlıklı olarak mavi yakalı işçilerden oluşan işçi sınıfından destek almışsa da seçmen desteğini kırsal tarım işçileri, küçük çiftlik sahipleri ve orta sınıfa doğru genişletebilmiştir. 1950’lere gelindiğinde mavi yakalı işçilerin toplam nüfus içindeki

payı azalırken beyaz yakalı çalışanlardan oluşan yeni orta sınıfın desteğini çekebilecek ideolojik ve politik esnekliği sürdürebilmiştir. LDP, muhafazakâr temellere sahip ideolojisiyle ağırlıklı olarak muhafazakâr değerleri benimseyen tarım sınıfı, işverenler ve özel sektör çalışanlarından destek alan geniş bir seçmen tabanı yanında Sol partilerde yoğunlaşan işçi sınıfından da destek çekebilmiştir. 1970'lerde demografik değişimlere bağlı olarak değişen seçmen yapısı içerisinde yeni kentlileşen seçmenlerin desteğini alarak sosyal temellerindeki çeşitliliği sürdürmüştür. AK Parti, önceki seçimlerde merkez sağ partilere oy vermiş; milliyetçi, muhafazakâr ve liberal eğilimlere sahip kesimlerinin yanında önceki dönemlerde Merkez Sol partilere oy vermiş seçmenlerin desteğini alabilerek sosyal temel itibariyle çeşitliliği barındırmıştır.

Sosyo-ekonomik grup desteği bakımından üç parti farklılaşmaktadır. SDP ile işçi sendikaları konfederasyonu arasındaki resmi olmasa da güçlü bağ ve diğer sosyal demokrat örgütlenmelerle yakın ilişki partinin örgütsel kapasitesini artırmıştır. Ayrıca işçi sendikaları konfederasyonu seçimlerde aktif destek vererek ve seçim harcamalarının büyük çoğunluğunu karşılayarak diğer partiler karşısında SDP'nin üstünlüğünü sağlamıştır. LDP işveren örgütlerinden seçim harcamalarının önemli bir kısmını içeren finansal desteği sağlamış, çiftçi örgütlenmelerinin de grup halinde oylarını LDP'ye yönlendirmelerinden yararlanmıştır. Yine bazı diğer yerel örgütlenmeler, programlarına LDP politikacıları davet ederek LDP'nin seçmene ulaşmada alternatif kanallar oluşturmuştur. Türkiye'de AK Parti, belirli bir oy oranına ulaşan siyasal partilere mali desteğin devlet yardımı kapsamında yapılmasından dolayı SDP ve LDP gibi finansal destek noktasında sosyo-ekonomik gruplara dayanmamıştır. Bunun yanı sıra partinin destek aldığı toplumsal kesimlere hitap eden örgütlenmelerin AK Parti kadrolarını programlarına davet ederek partinin mesajlarını aktarmada aracı rol üstlendikleri söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında AK Parti'nin sosyo-ekonomik grup desteği ile hâkim parti konumunu elde etmesi arasında diğer iki partiye nazaran oldukça zayıf bir ilişki bulunmaktadır.

Partilerin örgütsel gücü ve liderin etkisi açısından üç parti farklılaşmaktadır. SDP, sosyo-ekonomik grup desteğinin sağladığı geniş bir üyelik yapısıyla muhalefet partilerine göre çok daha fazla bir üyeye sahip olmuş ve seçmenin seferber edilmesinde avantaj sağlamıştır. Parti lideri bakımından SDP 44 yıl süren hâkim parti dönemi boyunca üç lider tarafından yönetilmiştir. Her üç lider seçmenle yakın ilişki kurabilmiş

ve seçkinci bir görünümünden uzak halktan biri imajına sahip olarak ortaya koydukları politik vizyonlarla seçmen desteğinin sürdürülmesine katkı sunmuştur. LDP, örgütlenme yapısı sayesinde farklı çıkarları bir arada tutabilme kabiliyetini göstermiştir. Bu açıdan örgütsel yapısı içerisinde parlamento işleri araştırma konseyi kurarak parlamentodaki komisyonlara paralel oluşturulan komiteler aracılığıyla seçmen çıkarlarının karşılanması için politikalar üretmiştir. Bu dönemde uygulanan seçim sistemine göre her milletvekili devredilemez oy sistemi nedeniyle belirli bir seçmen grubuna dayanması gerektiğinden bu komiteler seçmen gruplarının ihtiyaçları doğrultusunda politika belirleyebilmek için milletvekillerinin aktif rol alabilmesini kolaylaştırmıştır. Aynı zamanda bu komiteler aşağıdan taleplerin toplanarak yukarıda karara bağlanması, dolayısıyla da seçmen parti bağının canlı tutulabilmesi için işlevsel bir araç olmuştur. İkinci olarak LDP, bir lider etrafında toplanan hiziplerin oluşturduğu parti örgütlenmesine sahiptir. Hizipler, LDP tüzüğünde açıkça tanınan bir yapılanma değil gayri resmi gruplar olarak yer alır, seçimlerde adayların belirlenmesi, fonların dağıtılması, kabine oluşum süreçleri ve parti görevlendirmeleri için yapılacak müzakerelerde aracı işlev görür. LDP farklı partilerin birleşmesiyle oluştuğundan parti içi hizipler birlikteliğin sürmesine katkı sunar. Hiziplerin partiyi bölünmeye götürecek çatışmaları yaşamaması, partinin uzun süre hükümette yer almasından dolayı sağlanan çıkar ile açıklanır. LDP içerisinde hiziplerin etkinliği ve seçimlerin partilerden ziyade aday merkezli yaşanması parti liderinin ikincil planda kalmasını sağlar. Nitekim LDP'nin 38 yıl süren hâkim parti dönemi boyunca 15 farklı parti genel başkanı görev almıştır. Türkiye'de ise AK Parti üye sayısı bakımından muhalefet partilerine göre oldukça yüksek sayıya sahip olmuş, partinin örgütsel kapasitesinin genişliği seçmenle yakın ilişkiler kurulmasını kolaylaştırmıştır. Ancak partinin örgütsel gücü ile liderin etkisine bakıldığında lider hem örgütsel yapıyı harekete geçirme kapasitesi hem de güçlü hitabeti, sosyo-kültürel bakımdan seçmenle kurduğu duygusal bağ, kendine özgü siyaset tarzı ve kişisel nitelikleri kapsamında Türkiye'de siyasetin lider merkezli doğası nedeniyle açık bir şekilde parti hâkimiyetinin kazanılması sürecinde etkili olmuştur.

6.3. Hâkim Parti Konumlarının Yerleşmesi Açısından

İsveç, Japonya ve Türkiye'de hâkim partilerin ortaya çıkışı sürecinde etkili olan dinamiklerin hâkim parti konumunun kazanılması ve sürdürülmesinde etkisi devam etmekle birlikte, ilk hükümet dönemlerinden itibaren, krizlerle başa çıkabilmeleri, oy

verme davranışına etkileri, ekonomi ve refah alanında hükümet performansları ve muhalefet partilerinin seçmen desteğini genişletebilmeleri önündeki engeller olarak sıralanabilecek bir takım ek faktörler hâkim parti konumlarının sürdürülmesine katkı sunmuştur.

Krizlerle başa çıkabilmeleri açısından bakıldığında her üç parti önemli kriz anlarıyla karşılaşmışlar ancak bu krizler partilerin iktidarını sonlandıracak bir netice doğurmamıştır. Seçmen desteğinde düşüşün yol açtığı kriz anında muhalefet partilerinin alternatif oluşturabilmesinin yokluğu hâkim partilerin iktidarlarını sürdürebilmelerine olanak tanımıştır. Bununla birlikte kimi zaman referandum ve seçimlerin kimi zaman partilerin politikalarını geri çekmesi krizleri aşabilme sürecinde öne çıkan diğer faktörlerdir.

SDP, 1932 seçiminde sosyo-ekonomik krizlere çözüm üretebilme vaatlerini hükümet etmeye başladıktan sonra yerine getirerek krizleri sonlandıran parti imajını kazanmıştır. SDP'nin hâkim parti süresince biri sosyalist temelli politikalara yeniden dönüş sağlama amacıyla geliştirdiği politikalar nedeniyle diğeri ise ek emeklilik reformunu hayata geçirme sürecinde muhalefet partilerinin tepkileri etrafında oluşan iki krizle karşı karşıya kalır. İlkinde seçmen desteğinde düşüşü önlemek için politikalarını geri çekerek krizin üstesinden gelirken diğeri hâkim parti konumunun başlangıcından beri koalisyon ve dışarıdan destek yoluyla desteğini alabildiği Çiftçi Partisinin (Merkez Parti) koalisyondan ayrılmasıyla konuyu referandum sayesinde hayata geçirerek krizi aşabilmiştir. Ek emeklilik reformu sürecinde muhalefet partilerinin oluşacak fon ile özel sektör üzerinde hükümet tarafından baskı oluşturulabileceği tepkilerine karşın SDP beyaz yakalı çalışanları da çıkarları temelinde ek emeklilik reformuna dahil ederek referandumun başarıyla sonuçlanmasını sağlamıştır. Bu, muhalefet partilerinin tepkilerine karşı onların seçmen tabanı çıkarına olabilecek bir düzenlemenin hâkim partiye desteği genişletmesi açısından güzel bir örnektir.

LDP, parti içi çatışmalardan kaynaklı krizler, politikalara karşı muhalefet partilerinin tepkileri etrafında oluşan krizler ve uluslararası ekonomik krizlerin ulusal ekonomiye etkisi olmak üzere başlıca üç krizle karşılaşmıştır. Parti içi çatışmalara ilişkin ilk kriz liderlik mücadelesi etrafında gerçekleşir, adaylardan birinin ölümüyle

kriz sonlanır. İkincisi ise yolsuzluk skandallarına tepki olarak bir grup politikacının partiden ayrılmasıyla yaşanır. Bu ayrılık sonrası LDP 1976 ve 1979'da parlamentoda mutlak çoğunluğa ulaşamaz. Ancak muhalefet partilerinin alternatif hükümet kuramamasının verdiği şans ile LDP hükümet etmeye devam eder. Diğer bir krizi ise LDP ilk hükümet döneminde ulusal yapının yeniden inşası ve ABD ile güvenlik antlaşmasının yenilenmesi sürecinde muhalefet partilerinin gösterdiği tepkiler sonucu yaşanır. Burada teklifi sunan parti liderinin istifası ve daha ılımlı bir parti liderinin göreve gelmesiyle kriz sonlanır. Üçüncü kriz hızlı ekonomik büyümenin negatif dışsallıklarının ürettiği çevre sorunları temelinde gerçekleşir, LDP çevre konusunda birçok mevzuatı hayata geçirerek muhalefet partilerinin argümanlarının boşa çıkmasını sağlar ve olası bir seçmen kaybını önler. Dördüncü krize ise 1970'ler boyunca ortaya çıkan uluslararası ekonomik krizin olumsuz yansımaları neden olur, kriz ortamlarında muhalefet partilerinin nasıl yönetim sergileyeceğinin seçmen tarafından bilinmemesi ve LDP'nin önceki başarıları LDP için olası bir seçmen kaybını önler.

AK Parti, ilk hükümet döneminden itibaren, kimisi iktidarını sonlandırabilecek kimisi partinin sonlanmasına neden olabilecek krizlerin üstesinden gelerek hâkim parti konumunu elde etmiş ve sürdürebilmiştir. İlk olarak 2007 yılında Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde yaşanan 367 krizi olarak bilinen kriz sürecinde Cumhuriyet değerlerinin tehdit altında olduğu gerekçesiyle artan kitlesel eylemlere karşın seçim ve referandum yolunu kullanarak krizi sonlandırabilmiştir. İkincisi ise 2008 yılında AK Parti'nin kapatılması amacıyla anayasa mahkemesine başvuru sonrası ortaya çıkar, parti kapatılmayarak bu kriz sonlanır. Bunların dışında 2013'te Gezi Parkı eylemleri etrafında oluşan kriz, 17-25 Aralık Yargı Krizi, 7 Haziran 2015'te yapılan seçimlerde hükümet kurabilecek çoğunluğa ulaşamaması, son olarak 15 Temmuz 2016'da yaşanan başarısız askeri darbe girişimi olmak üzere her biri kendi içerisinde çok fazla detayı barındıran ve AK Parti iktidarlarını sonlandırma ihtimali yaşayan kriz anları olmuştur. Etkileri itibariyle seçmen desteğini düşürerek iktidarını sonlandırabilecek bir sonuç doğurmayan bu kriz süreçlerinde AK Parti referandum ve seçimler yoluyla demokratik meşruiyetini güçlendirerek üstesinden gelebilmeyi başarmıştır. Suriye'de iç savaşın sonucu olarak oldukça yüksek sayıda göçmenin Türkiye'ye yönelmesiyle zaman içerisinde ortaya çıkan sosyal ve ekonomik açıdan sorunlar AK Parti'ye karşı tepki oylarına neden olarak oy oranını düşürmüştür. AK Parti hükümetinin göçmenlerin

ülkesine gönderilmesi temelinde gelişen tepkiye karşı bunun gerçekleşmesi yönünde hareket ettiğini vurgulan söylem üretme çabasına girer. Nihayetinde bu sorunun henüz AK Parti iktidarını sonlandıracak oy düşüşüne yol açmadığı görülmekle birlikte, sosyal ve ekonomik sorunların derinleşmesi veya çözülmesi doğrultusunda oy oranındaki artış ya da azalışı etkileyen bir faktör olabileceği söylenebilir.

Oy verme davranışı ile hâkim partilerin siyasal çizgisi arasında ilişki olmasının yanı sıra hâkim partilerin hükümet performansları oy verme davranışına etki etmiştir. SDP sınıf oy verme davranışı temelinde 1970'lerin sonlarına kadar işçi sınıfı oylarının çoğunluğunu alarak çekirdek seçmen desteğini oluşturur. Yine Sağ-Sol bölünmesi temelinde seçmenin parti kimliğine dayalı konumlandığı siyasal alanla ilişkili biçimde Sol görüşlü seçmenlerle SDP'ye oy verme arasında yüksek korelasyon görülür. Sınıf oy verme ve parti kimliğine dayalı oy vermenin etkisi SDP'nin hükümet performansından memnuniyetsizliğin olması durumunda bile ortaya çıkan olumsuzluğunun SDP hükümetlerinin değil dış etkenlerin bir sonucu olduğu algısıyla partiye oy vermeye devam edilmesinde de görülür. Ekonomik oy verme açısından bakıldığında ise SDP'nin 1932 sonrası sosyo-ekonomik krizin üstesinden gelebilmedeki başarısı ile ekonomi ve refah alanındaki hükümet performansı seçmen tabanını koruması ve yeni seçmen desteğini çekebilmesini kolaylaştırır.

LDP, sosyal grup üyeliğine dayanan oy verme davranışı sayesinde toplumsal düzeyde muhafazakâr eğilimlerin güçlü olmasından dolayı geniş oy potansiyeline ulaşmıştır. Aynı zamanda LDP'nin hâkim parti olarak konumlandığı dönemde seçim sisteminin bir sonucu olarak adayların belirli grupların desteğine ihtiyaç duyması bu grupların taleplerini karşılayabilmeleriyle oy verme davranışı arasında bir ilişki doğurmuştur. Öte yandan LDP'nin başarılı hükümet performansı ile LDP'ye oy verme arasında ilişkiden bahsedilebilir. LDP'nin başarısız hükümet performansının oy oranını düşürdüğü ancak bunun parti hâkimiyetini sonlandıracak düzeye ulaşmadığı görülür. Bununla birlikte sosyo-ekonomik sorunların çözümünde gösterdiği başarı sayesinde elde ettiği kredibiliteye dayalı parti imajı, olumsuz ekonomik koşullarda muhalefet partilerinin nasıl bir yönetim göstereceklerinin bilinmemesinden dolayı seçmen LDP'ye oy vermeye devam etmiştir.

AK Parti ise partinin konumlandığı siyasal çizgi itibariyle sosyo-kültürel bağ sayesinde sosyal grup üyeliğine dayalı oy vermenin avantajıyla önemli oranda oyu partiye çekmiş olmakla birlikte önceki hükümetlerin performanslarına dayalı olan tepki oylarının da yöneldiği parti olmuştur. Doğal olarak AK Partinin ekonomi ve refah performansına dayalı başarılı hükümet performansı seçmenin partiye oy vermeye devam etmesinde belirleyici bir yer edinmiştir. Nitekim 7 Haziran 2015 genel seçiminde oy oranındaki düşüş partinin hükümet performansı ile ilişkilendirilirken hükümet kurulamamasından kaynaklı ekonomide oluşabilecek istikrarsızlık kaygısı 1 Kasım 2015'te yenilenen seçimde oy verme davranışına yansiyarak AK Partinin oy oranını artırmıştır. Ayrıca 2007 Cumhurbaşkanı seçimi krizi ve 2007 e-muhtıra girişimi ordu ve yargının siyasette vesayetini sonlandırma çabasıyla ortaya koyulan demokratikleşme adımları ideoloji ve kimlik temelli olarak oy verme davranışıyla bağlantılıdır. Bununla birlikte parti liderinin geçmiş siyasal başarıları ile kültürel bağları sayesinde seçmenle kurduğu duygusal bağın partiye oy verme davranışını etkilediği görülmüştür.

Muhalefet partilerinin ideolojik duruşları ve geçmiş hükümet performansları hem kendi seçmen desteklerini genişletmeleri önünde engel oluşturmuş hem de hâkim partilere seçmen desteğini sürdürmek için bunları kullanabilme olanağı vermiştir. Bu anlamda SDP oy hakkının genişletilmesi sürecinde hükümetteki muhafazakâr partinin karşı duruşuna dayalı olarak seçimlerde muhafazakâr partiyi demokrasi karşıtı güç olarak konumlandırabilmiş ve kendisinin demokratikleşme yönünde verdiği mücadeleyi hatırlatarak seçmen için en iyisini yapabileceğini savunmuştur. Japonya'da LDP ise JSP'nin çok az bir süre olması dışında muhalefet partilerinin geçmiş hükümet performanslarının yokluğunda ideolojik duruşları doğrultusunda söylem üretme olanağı bulmuştur. Özellikle ana muhalefet partisi JSP ve oy oranını zamanla artıran KP'nin sosyalizm/komünizm temelinde katı ideolojik duruşları bağlamında Japonya'yı Sovyetler Birliği veya Çin gibi totaliter sisteme dönüştürebilecekleri iddiasını seçim sürecinde dile getirebilmiştir. Yine Japonya'da muhalefet partilerinin geçmiş hükümet deneyimi olmaması kriz zamanlarında nasıl bir yönetim sergileyeceklerinin bilinemediğinden dolayı LDP geçmiş başarılı hükümet performansı temelinde seçmen desteği devam ettirebilmiştir. Türkiye'de ise AK Parti, ana muhalefet partisi CHP'nin tek parti dönemi uygulamalarını, darbe dönemlerindeki tavrını ve katı laikliğe dayalı seçkin karakterini dile getirerek bu süreçlerde belirli toplumsal kesimlerin yaşadığı acı

hatıraları zihinlerde canlı tutabilmiştir. Yine MHP'nin koalisyon hükümeti döneminde başarısız hükümet performansını ve ekonomik krizleri gündemde tutarak AK Parti dışındaki partilerin başarı gösteremeyeceğini ve AK Parti'nin hükümet olmaması durumunda doğabilecek koalisyon hükümetinin ise yeniden eski olumsuz koşulları doğurabileceğini seçim süreçlerinde etkili bir şekilde vurgulamıştır. Dolayısıyla SDP muhalefet partilerinin hükümet performansından, LDP muhalefet partilerinin ideolojik duruşlarından, AK Parti ise muhalefet partilerinin hem ideolojik duruşlarından hem de geçmişteki başarısız hükümet performanslarından yararlanarak seçmen desteğini sürdürmek için argüman geliştirmiştir.

SDP, LDP ve AK Parti'nin özellikle ekonomi ve refah performanslarına dayalı başarılı hükümet performansı ile seçim başarıları arasında bir ilişki olduğu görülmüştür. SDP 1932'de iktidara geldikten sonra çift haneli yüksek işsizlik oranını önce tek hanelere sonra %2'ler seviyesine indirerek sosyo-ekonomik krizlerinin temelini oluşturan işsizlik sorununun üstesinden gelmiştir. Bu dönemde işsizliği tetikleyici bir faktör olan işçi-işveren çatışmasını hükümette olmasının avantajıyla sonlandırabilmiştir. Milli gelirden sürekli bir artış ve ekonomik büyümede istikrarı sağlamasıyla olumlu bir imaj oluşturmuştur. Ekonomi performansındaki başarısını sosyal yardımlar, eğitim harcamaları, sağlık alanındaki düzenlemeler ve çalışanların yaşam koşullarını iyileştirici düzenlemelerle seçmen taleplerine cevap vererek seçmen desteğini sürdürmüştür. LDP ikinci dünya savaşının ekonomi ve sosyal alanda ortaya çıkardığı sorunların aşılabilmesi için istikrarlı ekonomik büyüme ve milli geliri katlama politikaları çerçevesinde başarılı ekonomi performansı sergilemiştir. Yüksek enflasyon dönemlerinde sosyal yardımlar ve emeklilik düzenlemelerini içeren politikaları destek aldığı kırsal kesimlerin taleplerine karşılık vermek için kullanmıştır. Aynı zamanda seçmen tabanı içerisinde geniş bir grubu oluşturan çiftçi kesimi için pirinç fiyatlarını uluslararası fiyatlardan yüksek tutmuş ve korumacı politikalar izlemiştir. AK Parti 2001 ekonomik krizinin olumsuz etkilerini ortadan kaldırabilen ekonomi ve refah politikalarına dayalı hükümet performansından yararlanmıştır. Özellikle uzun süredir başlıca sorun olan çift haneli yüksek enflasyon düzeyinin tek haneli rakamlara inmesi seçim süreçlerinde partinin başarıları arasında dile getirdiği önemli konulardan biri olur. Yine ekonomik büyüme ve milli gelirdeki artış kriz dönemlerine göre partinin başarılı performans sergilediğinin kanıtı olarak sunulur. Bunun dışında sosyal yardımlar, eğitim, ulaşım ve sağlık alanında

yaşam koşullarını iyileştirici gelişmelerin partiye desteğin devam etmesinde önemli etken olduğu söylenebilir. SDP, LDP ve AK Parti'nin başarılı hükümet performansının uluslararası ortamdaki gelişmelerle desteklendiğini ifade etmek gerekir. SDP hükümetleri döneminde İsveç, ikinci dünya savaşı sürecinde tarafsız kalarak savaşan taraflara hammadde ihraç etmesiyle yüksek gelir etmiştir. Japonya'nın Batı Blok'uyla özellikle ABD ile iş birliğinin sağladığı avantaj ve ikinci dünya savaşı sonrası 1970'lere kadar süren uluslararası ekonominin pozitif yönlü seyri ile LDP'nin başarılı hükümet performansı arasında bir ilişkiden bahsedilebilir. Yine AK Parti 2008'e kadar süren uluslararası ekonomideki pozitif gelişmelerin katkısından yararlanabilmiştir. Nitekim 2008 küresel ekonomik krizinin "teğet" geçerek ülkeye olumsuz ekonomik yansımaları düşük olsa da sonraki dönemlerde krizin uluslararası ortamlarda devam etmesi partinin ekonomi performansına negatif etki etmiştir.

SDP, LDP ve AK Parti'nin hâkim parti konumunu elde etmesi ve sürdürmesini etkileyen faktörlere baktığımızda AK Parti ve LDP'nin seçim sistemi orantısızlık derecesinden yararlanması, SDP ve LDP'nin sosyo-ekonomik gruplardan sağladığı desteğe karşın AK Parti'nin lider sayesinde elde ettiği başarı temelinde üç örnek farklılaşmaktadır. Ancak üç partinin değişen koşullara kendilerini ayarlayabilecek, diğer partilerle iş birliği yapabilecek ve heterojen seçmen desteği çekebilecek ideolojik esneklikleri, başarılı hükümet performansı ile oy verme davranışını etkileyebilmeleri, muhalefet partileri arasındaki bölünmüşlüklerden yararlanabilmeleri ile muhalefet partilerinin engelleri olarak sayılabilecek ideolojik duruşları ve geçmişteki başarısız hükümet performanslarının seçim süreçlerinde kullanımı bakımından benzer faktörlerin etkisiyle hâkim parti konumunu elde edebildikleri ve sürdürebildikleri görülmektedir.

SONUÇ

Temsili demokrasinin gelişimine koşut olarak oy hakkının genişlemesiyle birlikte büyüyen seçmen kitlelerini siyasete dahil edebilecek bir mekanizma ihtiyacı siyasal partileri ortaya çıkarmıştır. Başlangıçta belirli toplumsal kesimlerin çıkarlarını ve siyasi ideallerini gerçekleştirme hedefiyle örgütsel bir süreklilik içinde hareket eden siyasal partiler; ekonomik, sosyal, siyasal ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda, belirli bir toplumsal kesime hitap eden yapılardan toplumun tamamının desteğini almayı amaçlayan yapılara kadar çeşitli türlerde varlığını sürdürmüştür. Siyasal partiler arasındaki rekabet sürecinde partilerin gücü ve aralarındaki etkileşimin boyutu ise parti sistemlerini meydana getirir. Bu minvalde parti sistemleri, siyasal partilerin gücü ve etki kapasitesine göre biçimlenen desenler olarak karşımıza çıkar.

Siyasal partilerin gücü ve etki kapasitesi, seçim performansı ve parlamento içindeki etkinliğine göre şekillenir. Parlamento içerisinde partilerin; sayısı, yasama süreçlerine ve hükümet oluşumuna tesiri, partiler arasındaki ideolojik mesafe ve parçalanmışlıklar çerçevesinde parti sistemleri bir takım sınıflandırmaya tabi tutulur.

Birden fazla partinin sisteme demokratik görünüm kazandırmak amacıyla yer almasına rağmen gerçek anlamda partiler arası rekabetin olmadığı dolayısıyla da siyasal yaşama aslında tek partinin rengini verdiği Çin ve Kuzey Kore gibi otoriter rejimlerdeki hegemonik tek parti sistemleri bir yana bırakılırsa demokratik rejimlerde parti sistemi sınıflandırması genel olarak iki parti ve çok parti sistemi şeklinde olmuştur. Hükümette yer alan partilerin; sayısı, hükümette değişim sıklığı ile parti sistemi içindeki partilerle aralarındaki ideolojik mesafe ve parçalanmışlıklara dayalı olarak uzlaşa sağlayabilme/sağlayamama yetenekleri çok parti sistemini kimi zaman “aşırı” ve “ılımlı” gibi alt türlere; hükümetteki partinin periyodik olarak iki parti arasında değişim göstermesi dışında bazen küçük bir partinin hükümet oluşumundaki rolü olması durumunda iki parti sistemi “iki buçuk parti sistemi” gibi alt türlere ayrılır.

Kimi zaman iki ve çok parti sistemleri içerisinde bir partinin uzun süre siyasal iktidarı elinde bulundurmasıyla parti sistemi hâkim parti sistemine evrilir. Demokratik rejimler açısından rekabetçi seçimlerin varlığına rağmen aynı partinin uzun süre siyasal iktidarda bulunmasının “istisna” olmasından hareketle bu araştırmada bunun neden ve nasıl gerçekleştiğine odaklanılmıştır. Bu amaçla öncelikle hâkim parti sisteminin tanımı

ve belirleyen ölçütler ile hâkim partileri ortaya çıkaran ve yerleşmesini sağlayan dinamikler belirlenerek araştırmanın giriş kısmında yer alan hipotezler hâkim parti sistemi deneyimi yaşayan İsveç, Japonya ve Türkiye örnekleri üzerinde sınanmıştır.

Hâkim parti sistemi, iki veya ikiden fazla partinin demokratik seçimlerde rekabet etmesine rağmen bir partinin belirli bir süre – ardışık asgari üç seçim dönemi veya 10-15 yıl – kendi hükümetlerini kontrol edebilecek ve politikalarını hayata geçirebilecek parlamenter çoğunluğa dayalı hükümette olmasının sonucu hâkim parti olarak anılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Parti sistemlerinin klasik sınıflandırmasının aksine parti sistemi içerisindeki konumuyla hâkim partiler siyasal süreçlerin belirleyicisidir. Hâkim parti konumunun belirlenmesi ise asgari iki ölçüt etrafında yapılır. İlki hâkim partilerin oy ve sandalye sayısını belirleyen seçim performansı, ikincisi ise kamu politikalarını şekillendirerek kendi politikalarını hayata geçirebileceği siyasal gündemi belirleme gücüdür. Hâkim partilerin seçim performansının, kural olarak, parlamenter sistemlerde hükümet kurabilecek çoğunluğu elde edebilmesi; başkanlık sistemlerinde ise hem başkanlık konumunu hem de yasama çoğunluğunu kazanabilecek seviyede olması beklenir. İstisnai olarak, hâkim partiler yasama çoğunluğunu kazanamamaları bile koalisyon hükümetleri yoluyla varlığını sürdürebilmektedir. Burada belirleyici olan hâkim partilerin siyasal pazarlık gücüdür. Siyasal pazarlık gücü ise hâkim partinin birden fazla partiyle iş birliği yapabilecek ideolojik esnekliği ve muhalefet partileri arasındaki bölünmüşlükler nedeniyle hâkim parti olmaksızın hükümet kurulamamasını ifade eder.

Hâkim partilerin koalisyon yoluyla varlığını sürdürebilmesinde siyasal pazarlık gücü, hâkim partilerin yasamada çoğunluğu kazanamamaları bile çoğunluğa yakın bir sandalye sayısına ulaşmasına ve parti sisteminde diğer partilerle iş birliği yapabilecek ideolojik esnekliğe sahip olmasına bağlıdır. Genellikle hâkim partilerin %45-50 arası bir sandalyeye sahip olduğu durumlarda muhalefet partilerinin aralarındaki ideolojik mesafe ve parçalanmışlıklar hâkim partiler için stratejik avantaj oluşturur. Çünkü muhalefet partileri hâkim partiye alternatif bir hükümet oluşturamazken, hâkim partiler ideolojik esnekliği ve parlamenter çoğunluğu sayesinde muhalefet partilerinden birinin desteğini, ona politik ayrıcalık sunma yoluyla, alarak hâkim parti konumunu sürdürebilir. Aynı zamanda hâkim parti olmaksızın bir hükümet kurulamayacak olması

muhalefet partilerini kendi seçmen çıkarlarını gerçekleştirebilmesi için hâkim partiyle iş birliğine teşvik edebilir.

Öte yandan, hâkim partilerin parlamenter çoğunluğu elde edemediği durumlarda hükümet etme gücünü devam ettirebilmesi siyasal kurumların bir sonucu olabilmektedir. Temsilciler Meclisi ve Senato'dan oluşan iki yapılı bir parlamentonun bulunduğu İsveç'te hükümetler temsilciler meclisi içinden belirlenmekle birlikte, uzlaşılmayan konularda iki meclisin "ortak oy" usulüyle karar vermesi SDP'nin temsilciler meclisinde çoğunluğa sahip olmadığı dönemlerde hâkim parti konumunu sürdürmesine katkı sunmuştur. Bununla birlikte hâkim partilerin yasama çoğunluğunu kontrol etmelerine rağmen kamu politikalarını belirleme sürecinde alınan kararların meşruiyetini artırmak amacıyla muhalefet partilerinden birinin veya daha fazlasının desteğini alma çabası hâkim partilere uzlaşmacı bir karakter kazandırır. Hâkim partinin uzlaşmacı karakteri seçim performansında düşüşlerin yaşandığı zor zamanlarda seçmen desteğini artırabilmeleri ve parlamenter çoğunluğa ulaşamadıkları durumda muhalefet partilerinin desteğini çekebilmelerini kolaylaştırır. Bu minvalde, hâkim partilerin parlamenter çoğunluğa ulaşamadığı durumlarda siyasal pazarlık gücü; muhalefet partilerinin aralarındaki ideolojik mesafe ve parçalanmışlıktan dolayı hâkim parti olmaksızın bir hükümet kuramamaları, hâkim partilerin çoğunluğu alamasa bile çoğunluğa yakın sandalyeye sahip olabilmesi ve hâkim partilerin ideolojik esnekliğine dayalı uzlaşmacı karakteri sayesinde muhalefet partileriyle iş birliği yapabilme potansiyeli gibi üç faktörün etkili olduğu görülmüştür.

Bir partinin hâkim parti konumunu kazanması ve sürdürmesi ise, siyasal sistemlerde tarihsel dönüm noktalarını oluşturan krizlerin yanı sıra bir kısmı partinin ve siyasal sistemdeki kurumların yapısal özellikleri bir kısmı ise hâkim parti siyasetinin uygulamadaki sonucu olarak kurumsal ve stratejik dinamikler yoluyla olmaktadır. Hâkim partilerin ortaya çıkışları ve hâkim parti konumunun yerleşmesi sürecinde bu dinamiklerin tamamının veya bir kısmının etkisi her ülkenin kendine özgü koşullarından dolayı değişkenlik gösterebilmektedir.

İsveç'te SDP'nin, Japonya'da LDP'nin ve Türkiye'de AK Parti'nin hâkim parti konumlarını kazanmaları sürecinde itici güç parti rekabetinin devam ettiği süreçte ortaya çıkan siyasal, sosyal ve ekonomik krizler olmuştur. Üç parti de krizlerin

üstesinden gelmedeki başarıları sayesinde sonraki seçimlerde seçmen desteğini sürdürmüştür. Aynı zamanda partilerin hükümet etme sürecindeki ekonomi performanslarının uluslararası ortamdaki gelişmelerle desteklendiği görülmüştür. Partilerin politikalarını hayata geçirme sürecinde parlamenter çoğunluklarının yeterli gelmediği zamanlarda muhalefet partilerinden birinin desteği veya referandum yolunu kullanarak çözüm üretebildikleri ifade edilebilir. Yine üç parti hükümet etme sürecinde parti hâkimiyetlerini sonlandırabilme potansiyeli taşıyan krizlerle karşılaşmışsa da bunların üstesinden gelebilmiştir.

Seçim sisteminin barındırdığı orantısızlık derecesi partilerin hâkim parti konumlarını kazanmaları sürecinde yardımcı olmuştur. Seçim sisteminin nispeten orantılı sonuçlar ürettiği İsveç'te aşırı temsil ile SDP'nin parti hâkimiyetinin oluşumu arasında ilişkinin yok denecek kadar az olduğu görülmüştür. LDP çok üyeli seçim çevresinde devredilemez oy sisteminin adaylar arası oy dağılımı koordinasyonu zorluğunun doğurduğu artan maliyet nedeniyle muhalefet partilerinin daha az sayıda aday göstermesi ve demografik değişimlere rağmen seçim çevrelerini yeniden düzenlemek için gerekli yasal değişikliği geciktirmesi sayesinde oluşan aşırı temsilden yararlanmıştı. Benzer şekilde AK Parti %10 seçim barajlı d'hondt sisteminin ürettiği orantısızlık derecesinden özellikle katıldığı ilk seçimde barajı geçmeye yakın oy oranı elde etmiş ancak geçememiş partiler nedeniyle %34'lük oranına rağmen %66'lık bir sandalyeye sahip olarak aşırı temsilden fazlasıyla yararlanmış, sonraki seçimlerde azalarak devam etse de bu sayede başlangıçta politikalarını hayata geçirebilecek güçlü bir parlamenter çoğunluğa ulaşmıştır.

SDP, LDP ve AK Parti'nin hâkim parti konumunu kazanma sürecinde ideolojik esneklikleri önemli bir yere sahiptir. İdeolojik esneklik hem gerektiğinde diğer partilerle iş birliği yapabilmelerinin yolunu hem değişen koşullara kendilerini ayarlayabilmelerini hem de farklılıkları bir arada tutarak geniş bir seçmen desteği sağlayabilmelerinin yolunu açmıştır. LDP'nin ideolojik esnekliğe dayalı olarak savunduğu değerlerin bir kısmının DSP ve THP tarafından savunulması yasama sürecinde bu partilerin desteğini almasını sağlamışken AK Parti'nin bazı konularda MHP ile yakın duruşa sahip olması yasama süreçlerinde MHP'nin desteğini çekmesini kolaylaştırmıştır. Bu temelde üç parti açısından yumuşak hâkimiyet söz konusudur. Parti hâkimiyetlerinin oluşumu tek ve derin bir bölünmeye dayalı olarak belirli bir toplumsal kesimin seçmen desteğine

dayanmamıştır. Üç parti konumlandıkları siyasal çizgiye dayalı olarak çekirdek seçmen desteği itibariyle seçmen yoğunluğunu belirli toplumsal kesimler üzerinde oluşturmuşsa da farklı kesimlerden oy alabilmeleriyle heterojen bir sosyal temele sahip olmuşlardır.

Sosyo-ekonomik grup desteği bakımından LDP işveren örgütleri ve çiftçi örgütlenmelerinden; SDP ise işçi sendikaları konfederasyonundan sağladığı finansal destek ve seçim süreçlerinde seçmenin seferber edilmesinde örgütsel destek bakımından muhalefet partilerine üstünlük sağlamışken AK Parti seçim zamanı ve seçim dışı zamanlarda benzer toplumsal kesimlere hitap eden örgütlenmelerin programlarına katılarak mesajlarını iletme dışında LDP ve SDP'ye göre hâkim parti konumunun kazanılması sürecinde bu grupların desteğiyle daha az ilişkili olmuştur.

Partilerin örgütsel gücü ve lideri açısından baktığımızda üç farklı durumdan bahsedilebilir. SDP işçi sendikaları sayesinde yüksek sayıda üyeye ve yaygın bir örgütsel güce sahip olmuştur. Aynı zamanda hâkim parti olarak konumlandığı 44 yıllık süreçte sadece üç lider tarafından yönetilerek liderlerin kamusal imajı ve vizyoner politikalarından yararlanmıştır. LDP ise örgütsel yapı içerisinde gayri resmi olarak yer alan hizipler ve politika işleri araştırma konseyi sayesinde seçmen taleplerinin politikaya dönüştürülmesi sürecinde aşağıdan yukarıya doğru kurulan ilişkiye dayalı ve adayların oluşturdukları kalıcı kişisel destek kuruluşlarıyla geniş bir örgütsel temel oluşturmuştur. Japonya siyasetinin seçimlerde aday merkezli olması ve adayların partinin kuruluşunda farklı partilerin bir araya gelmesinin bir sonucu olarak oluşan hizipleri barındırması LDP'yi liderden çok liderler partisi haline getirmiştir. Bu yapı içerisinde parti benzer eğilimlere sahip siyasal aktörlerin toplandığı çatıyı oluşturmuş, başbakanların aynı zamanda görevleri sürecinde parti lideri olarak konumlanmasıyla ve başbakanlardan kaynaklı siyasette gerilimlerin arttığı süreçte lider değişimini sağlayarak parti hâkimiyetinin kazanılması ve sürdürülmesinde avantaj elde etmiştir. AK Parti açısından ise parti örgütsel kapasite bakımından Türkiye'deki diğer partilere nazaran oldukça yüksek üye sayısı ile yaygın bir örgütsel temel üzerine oturmuş olmasına rağmen kısa dönem hariç kuruluşundan itibaren partinin liderliğini üstlenen Recep Tayyip Erdoğan'ın halktan biri imajı ve hizmet siyasetini önceleyen söylemi yanında etkili hitabeti seçmen desteğinin sürdürülmesinde önemli rol oynamıştır. Türkiye'de siyasetin lider merkezli, partilerin liderle özdeş ve partilerin siyasal etkisinin liderin etkisiyle doğru orantılı olduğu gerçeğinden hareketle AK Parti'nin örgütsel yapısının

partinin hâkim parti konumunu kazanması sürecinde ikincil konumda kaldığı söylenebilir. Bu açıdan AK Parti'nin Erdoğan döneminde parti hâkimiyeti kesintiye uğramazsa Erdoğan sonrası liderliğini üstlenecek siyasal aktörün parti hâkimiyetini sürdürüp sürdürememesi AK Parti'nin hâkim parti konumunun devamı açısından önemli bir test olacaktır.

Üç partinin de muhalefet partileri arasındaki katı bölünmelerden yararlandıkları görülmektedir. İsveç'te ÇP ile diğer muhalefet partileri arasında yaşanan politik ayrılık ile Komünist Partiyle muhalefet partilerinin tamamının birlikte hareket edebilmesinin güçlüğü SDP'ye avantaj sağlamıştır. Japonya'da Komünist Parti ile DSP ve THP'nin arasındaki ideolojik bölünmüşlük LDP'nin hükümet kurabilecek çoğunluğu kaybettiği dönemlerde olası bir koalisyon hükümetini önleyerek LDP hükümetlerinin devamına katkı sunmuştur. Türkiye'de ise AK Parti'nin 7 Haziran 2015 seçimleri sonrasında hükümet kurabilecek çoğunluğu kaybetmesine karşın MHP ile HDP arasında bir araya gelemeyecek kadar politik ve ideolojik ayrılıklarının bulunması alternatif bir hükümetin kurulmasını önlemiştir.

Muhalefet partilerin ideoloji ve geçmiş hükümet performansları hem seçmen tabanını genişletmeleri önünde engel oluşturmuş hem de hâkim partiler onların ideolojisi ve hükümet dönemlerindeki başarısızlıklar temelinde söylem üretebilme olanağı bulmuştur. SDP oy hakkının genişletilmesi sürecinde Muhafazakâr Parti'nin karşı duruşunu ve AK Parti, CHP'nin tek parti dönemi uygulamalarını, MHP'nin koalisyon dönemi başarısızlığını hatırlatarak muhalefet partilerinin geçmiş hükümet performansları doğrultusunda LDP ise ideoloji temelinde Sol partileri dönemin Çin, Sovyetler Birliği gibi ülkelerle ilişkilendirerek bu ülkelerdeki olumsuz uygulamalardan hareketle bu avantajını kullanabilmiştir. Ancak hâkim partinin varlığı muhalefetin ideolojik dönüşümünü sağlar. İsveç'te MP ve LP devlet destekli refah politikalarına karşı duruşlarını 1940'lar ve 1950'lerde yumuşatırlar. Japonya'da Japonya Sosyalist Partisi katı sosyalist ideolojiden sosyal demokrasiye doğru dönüşüm geçirmiş 1980'lerin sonunda partinin ismi Sosyal Demokrat Parti olarak değiştirmiştir. Türkiye'de CHP'nin katı laiklik anlayışına son verdiğini göstermek ve AK Parti'ye yönelen muhafazakâr oyları çekebilmek için daha önceleri muhafazakâr kesimlere yönelik politikalar üreten partilerde görev yapmış politikacıları partiye dahil etmesi ve

partinin laiklik söylemini yumuşatması muhalefet partilerinin ideolojik dönüşüm çabalarına örnek olarak verilebilir.

Hâkim partiler başarılı hükümet performanslarını seçim süreçlerinde başlıca referans olarak kullanmıştır. Hükümet performansının hâkim parti konumuna etkisine bakıldığında SDP 1932'den itibaren sosyo-ekonomik krizin üstesinden gelebilmesindeki başarısı sonrası düşük işsizlik, düşük enflasyon ve milli gelirdeki artışa dayalı ekonomi performansı yanında sosyal yardımlar, eğitim ve sağlık alanındaki gelişmelere dayalı refah performansını gösterebilmiştir. Partiye oy vermenin sınıf oy verme ve parti kimliğine dayalı oy verme yanında başarılı ekonomik performans doğrultusunda ekonomik oy vermeyle desteklendiği görülmüştür. LDP, ikinci dünya savaşı sonrası oluşan sosyo-ekonomik sorunların çözülebilmesindeki başarısına dayalı olarak istikrarlı ekonomik büyüme ve gelir artışı sağlaması yanında yüksek enflasyonunun etkisini azaltmak amacıyla oy aldığı kırsal kesimlerin ve yaşlı grupların yaşam koşullarını iyileştirme yönünde refah politikaları hayata geçirmiştir. Japonya'da seçimlerin aday merkezli olmasından dolayı adayların seçmenlerin çıkarlarını karşılayabilmeleriyle LDP adaylarına desteğin ilişkili olduğu görülmüştür. Adayların seçmen çıkarlarını karşılayabilmeleri ise başarılı hükümet performansına dayalı olarak gerçekleşmiştir. Benzer şekilde AK Parti, 1990'lar boyunca süregelen 2001'de zirveye çıkan ekonomik krizden sonra düşük enflasyon, milli gelirde artış ve ekonomik büyüme temelinde yaşanan iyileşmelerin yanı sıra sağlık, sosyal yardımlar, ulaşım ve eğitim alanındaki gelişmelere dayalı refah performansı ile seçmen gözünde başarılı hükümet performansı sergilediği görülmüştür. AK Parti oy verme davranışına partinin ideolojisi ve kimliği yanında lideri ve hükümet performansı ile etki edebilmiştir. Nitekim başlangıçta krizlerin etkisiyle AK Parti'ye diğer partilere duyulan tepki oylarının yönelmesi, parti liderinin partinin hükümet performansına konuşmalarında sık sık atıf yapması ve olumsuz ekonomik koşullarda partinin geçmiş hükümet performansını referans yapması partinin hükümet performansı ile seçmen desteği arasındaki ilişkinin görülmesi açısından önemlidir.

Buraya kadar ifade edilenlerle hâkim parti konumlarının kazanılması ve sürdürülmesi arasındaki ilişki LDP ve SDP'nin hâkim parti konumlarını kaybedişleri arasındaki süreçlerle daha net görülebilir. SDP'nin hâkim parti konumunun 1976'da sona ermesi İsveç'in sosyal yapısındaki değişimle çekirdek seçmen desteğinin

daralması, nükleer enerji politikası konusundaki ısrarının başlangıçtan beri desteğini çekebildiği Merkez Parti (Çiftçi Partisi) ile arasını açması, 1970'lerden itibaren işsizlikte kısmi artışla enflasyonunun çift hanelere yükselmesi ve şirket karlarının bir kısmıyla oluşturulacak işçi yatırım fonlarının özel sektörün millileştirilmesine yol açacağı yönünde muhalefet partileri ve SDP içerisinde tepkilere neden olarak partiden ayrılıkların yaşanması gibi süreçlerin etkisi olmuştur. SDP'nin işçi yatırım fonları temelinde ekonomik demokrasiyi hayata geçirmek üzere uzlaşmaya yanaşmayan katı ideolojik duruşu ile zaman içinde muhalefet partilerinin ideolojik dönüşüm sağlayarak aralarındaki ideolojik mesafenin azalması 1976 seçimleri sonrasında üç partili koalisyon hükümetinin kuruluşuna zemin hazırlamıştır. Benzer şekilde LDP'nin hâkim parti döneminin 1993'te sona ermesi, 1980'lerin ortalarından itibaren küresel değişim/dönüşüm sürecinin Japonya'ya yansımalarının sonucu olarak baş gösteren ekonomik sorunların derinleşmesi, bir dizi siyasal yolsuzluk ve skandallar, ekonomideki durgunluk nedeniyle değişen seçmen yapısının desteğini çekebilecek politikalar üretmemesi, dolayısıyla da sosyo-ekonomik ve siyasal krizlerin çözümündeki başarısızlıklar, LDP içerisinden yükselen seçim sisteminde reform taleplerine yönelik parti yönetiminin duyarsızlaşması, muhalefet partilerinin zaman içerisinde katılıklarını bırakarak esnek ideolojik duruşa kavuşması ve nihayetinde farklı partilerin birleşmesiyle oluşan LDP'nin liderlik mücadeleleri sonucu parçalanarak içerisinden üç yeni parti doğuşu gibi süreçlerle gerçekleşmiştir. Nitekim LDP 1993 seçiminde en büyük parti olarak parlamentoda yer almışsa da kendisinden ayrılan politikacıların kurduğu 3 parti ile Komünist Parti hariç dört partinin seçim reformunu gerçekleştirmek üzere anlaşarak yedi partili hükümet koalisyonu kurabilmesi LDP'nin hâkim parti konumunu sona erdirmiştir.

Araştırmanın giriş kısmında belirtilen hipotezler doğrultusunda değerlendirme yapıldığında hipotezlerde belirtilen süreçlerinin ağırlığının her ülkenin kendine özgü koşulları doğrultusunda farklılaşabildiği görülmüştür.

H1'de şu iddia öne sürülmüştür: "Parti rekabetinin devam ettiği süreçte derinleşen siyasal, sosyal ve ekonomik krizlere ilişkin çözüm üretme konusunda seçmeni ikna edebilen bir partinin, oransal olarak yüksek seçmen desteğiyle hükümet kurabilecek çoğunluklara ulaşabilmesi ve krizlerin çözümüne yönelik başarılı hükümet performansı hâkim parti sisteminin ortaya çıkma olasılığını artırır." Bu hipotez incelenen ülkeler

örneğinde doğrulanmıştır. Çünkü araştırmada incelenen üç partinin ilk kez hükümet etmeye başladıkları dönemin öncesinde derinleşen siyasal, sosyal ve ekonomik krizlerin pozitif yönlü bir ivme sağlayarak partilerin hâkim parti konumunu kazanmalarında etkili olduğu görülmüştür. Yine krizlerin çözümüne yönelik başarılı hükümet performansı partilerin gelecek seçimlerde seçmen desteğini sürdürebilmeleri için partiler tarafından kullanılabilmiştir.

H2’de şu iddia ileri sürülmüştür: “Seçim sisteminin orantısızlık derecesinden kaynaklı aşırı temsilin ve muhalefet partileri arasındaki derin ideolojik bölünmüşlüklerin varlığında hâkim parti sisteminin ortaya çıkması ve yerleşmesi daha olasıdır.” LDP ve AK Parti’nin hâkim parti konumunu kazanmaları bakımından aşırı temsilin önemli derecede etkili olduğundan iki ülke örneğinde hipotezde yer alan seçim sisteminin orantısızlık derecesinden kaynaklı aşırı temsilin varlığında hâkim parti sisteminin ortaya çıkma olasılığı iddiasının doğrulandığı görülmektedir. İsveç’te ise aşırı temsil düzeyi oldukça düşük seviyede olduğundan İsveç için aynı iddiada bulunmak güçtür. Hipotezde yer alan muhalefet partileri arasındaki derin ideolojik bölünmüşlüklerin varlığında hâkim partilerin ortaya çıkması olasılığına ilişkin olarak LDP, SDP ve AK Parti’nin parlamentoda mutlak çoğunluğa ulaşamadıkları durumlarda alternatif hükümetin muhalefet partileri tarafından kurulamaması nedeniyle bu iddia doğrulanmaktadır.

H3’te şu iddia ileri sürülmüştür: “İdeolojik esneklik, örgütsel yapı ve güç, sosyo-ekonomik gruplarla bağlantılar ve lider; geniş seçmen desteğine ulaşabilmek, değişen koşullara uyum sağlayabilmek için diğer partiler karşısında hâkim partileri daha avantajlı kılabılır.” LDP parti içi hizipler ve örgütsel yapı, SDP örgütsel gücü ve lideri yanında sosyo-ekonomik grupların finansal ve örgütsel desteğiyle seçmeni seferber edebilmişken, AK Parti’de lider seçmeni seferber etmede öne çıkmıştır. Her üç parti de ideolojik esneklikleri sayesinde heterojen sosyal temele, diğer partilerle iş birliği yapabilme olanağına ve değişen koşullara kendilerini ayarlayabilme yeteneğine sahip olabilmıştır. Partilerin (lider, örgütsel yapı, ideolojik esneklik gibi) bireysel özelliklerinin etkisine ilişkin iddianın her üç örnekte de doğrulandığı görülmektedir. Sosyo-ekonomik gruplarla bağlantılar ise LDP ve SDP örneğinde hâkim parti konumunun kazanılması sürecinde belirgin rol oynağından iki örnek için doğrulandığı görülmektedir.

H4'te şu iddia ileri sürülmüştür: "Hâkim partiler başarılı hükümet performansı sayesinde muhalefet partilerinin geçmiş hükümet performansları ve ideolojik yapıları itibarıyla toplumdaki olumsuz imajlarını güncel tutarak oy verme davranışını etkileyebilir." SDP ve AK Parti'nin başarılı hükümet performanslarını öne sürerek ve muhalefet partilerinin geçmiş başarısız hükümet performanslarını dile getirerek oy verme davranışını etkilediği, LDP'nin ise başarılı hükümet performansını öne çıkarması yanında muhalefet partilerinin ideolojik duruşlarına ilişkin doğabilecek olumsuzlukları ileri sürerek oy verme davranışına etki ettiği görüldüğünden bu iddia doğrulanmaktadır.

H5'te şu iddia öne sürülmüştür: "Hâkim parti sisteminin sürdürülebilmesi hâkim partilerin olası krizlerle başa çıkabilme yeteneği ve ideolojik esnekliklerini devam ettirebilmeleriyle bağlantılıdır." Üç örnekte de hâkim partilerin hükümetleri sürecinde parti hakimiyetini sonlandırabilecek olası krizleri aşabilmek için parti hakimiyetlerini sürdürdükleri ve SDP ve LDP'nin hâkim parti konumunun sonlanışında görüleceği gibi olası krizlerle başa çıkamamaları yanında başlangıçtaki farklılıkları barındıran ve uzlaşmaya yatkın ideolojik esnekliklerini kaybetmelerinin hâkim parti konumlarını sonlandırdığı görüldüğünden iki örnek açısından bu iddia doğrulanmıştır.

Hipotezlerde ileri sürülen iddialar ve elde edilen bulgular doğrultusunda hâkim parti sistemini ortaya çıkaran hâkim partilerin hâkim parti konumlarının ortaya çıkışı ve yerleşmesine ilişkin çalışmada ele alınan faktörlerin kümülatif bir etkisi olduğu bu kümülatif etkiyi bozabilecek tersine işleyişin hâkim parti sisteminden diğer parti sistemlerine geçişin yolunu açabileceği söylenebilir.

Türkiye'de 2017 anayasa değişikliği referandumuyla birlikte parlamenter sistemden cumhurbaşkanlığı sistemine geçiş 24 Haziran 2018 seçimleriyle fiili olarak tamamlanmıştır. Yeni hükümet sistemine uyum amacıyla seçim ittifakları düzenlemesi hayata geçirilerek partilerin ittifak yapabilmesi yasal zemine kavuşturulmuştur. Bu sürece kadar geçen 16 yılda 1'i seçim hükümeti 4'i tek başına olmak üzere 5 hükümet dönemi yaşayan AK Parti'nin hâkim parti konumunu kazanması parlamenter sistem altında olmuştur. Literatür de hâkim parti sistemine ilişkin ölçütler ağırlıklı olarak parlamenter sistem temelinde belirlenmiştir. Ancak Greene (2010: 156-157) ve Bogaards (2004: 175), başkanlık sistemlerinde hâkim partilerin yürütme ve yasama organını kontrol edebilecek çoğunluğa ulaşması gerektiğine dikkat çeker.

24 Haziran 2018 seçimlerine AK Parti, MHP ile ittifak yaparak Cumhurbaşkanlığı İttifakını oluşturmuş, MHP cumhurbaşkanı seçiminde AK Parti adayı Erdoğan'ı desteklemiş milletvekili seçimleri için belirlenen ortak sütun altında seçimlere katılmışlardır. Cumhurbaşkanlığı seçimini AK Parti adayı Erdoğan kazanmış AK Parti'nin milletvekili sayısı ise mutlak çoğunluk sayısı olan 301 sayısının altında kalarak 295 olmuştur. Parlamenter sistem altında hâkim partilerin koalisyonla parti hâkimiyetini devam ettirebilmeleri için hükümet programı, kabine oluşumunda belirleyicilik, hâkim partinin ideolojik esnekliği sayesinde hükümet kurabilmek için birden fazla alternatife sahip olabilmek ile hâkim parti olmaksızın herhangi bir hükümet kurulamayacağı stratejik pozisyon olmak üzere dört ölçüt öne sürülmüştür. Cumhurbaşkanlığı sistemine uyarlandığında AK Parti'nin yürütme gücünü elde etmesi ve parlamentoda mutlak çoğunluğa yakın bir çoğunluğa sahip olmasıyla hâkim parti konumunu sürdürdüğünü ifade etmek yanlış olmayacaktır. Açık bir şekilde yasamada yer alan MHP'nin seçim sonrası ittifakı devam ettireceğini ifade etmesinin yanında MHP'nin destek vermemesi durumunda 7 Haziran seçimi sonrasında yaşananlardan hareketle MHP'nin, HDP'nin dahil olduğu bir koalisyonla hareket ederek yasama sürecinde AK Parti politikalarını engelleyici tavır takınmasının düşük ihtimal taşıdığı söylenebilir. Nitekim diğer partilerin de CHP, İYİ Parti ve SP'den oluşan Millet İttifakı'nı kurmalarına karşın HDP'yi ittifaka dahil etmemeleri partilerin ideolojik ayrılıkları yanında olası bir seçmen tepkisinden kaçınmalarıyla ilişkilendirilir. Bu bakımdan AK Parti'nin muhalefet partileri arasındaki bölünmüşlükten kaynaklı avantajı koruduğu ifade edilebilir.

Cumhurbaşkanlığı sistemine geçiş sonrası seçim ittifakları düzenlemesiyle, AK Parti'nin seçim sisteminin orantısızlık derecesinden kaynaklı olarak sahip olduğu avantajın 24 Haziran seçimi özelinde neredeyse ortadan kalktığı görülmektedir. İYİ Parti'nin Millet İttifakı içerisinde yer alması ve ittifakın toplam oy oranının %10'luk barajı geçmesi durumunda ittifak içindeki her partinin oy oranına göre milletvekiline dağılımı yapılması İYİ Parti'ye 9,9'luk oy oranıyla mecliste temsil imkânı vermiştir. Dolayısıyla aynı oy oranıyla ittifaksız bir seçim olsaydı %10'luk baraj engeline takılacağından AK Parti açısından aşırı temsil avantajının sürmesi beklenebilirdi.

Cumhurbaşkanlığı sistemine geçişle birlikte özellikle cumhurbaşkanı seçimi sürecinde partilerden ziyade liderlerin ön plana geçtiği seçim süreci gözlenmiştir. Erdoğan ile AK Parti arasında güçlü bir özdeşleşmenin açık olmasının yanında CHP'nin

Cumhurbaşkanı adayı İnce'nin seçmenlerle güçlü bir bağ kurmayı başarmasından dolayı oy oranının partisinin oy oranından %8 daha fazla olduğu tespitinden (Ertugay ve Mursül, 2020: 45) hareketle yeni sistemin lider merkezli siyaseti güçlendireceği görülmektedir. Nitekim İnce'nin partisinden %8'lik daha fazla oy alması yanında ittifak içerisindeki İYİ Parti adayı Akşener'in partisinden %2,5 HDP adayı Demirtaş'ın ise partisinden %3 daha az oy aldığına göre İnce'nin oylarının bir kısmının Millet İttifakı dışındaki diğer partilerden gelmiş olduğu görülmektedir. Bu ise, 7 Haziran 2015 seçimi sonrasında parlamenter sistem içerisinde hükümet kurmak üzere gerçekleşmeyen parti koalisyonlarının her partiden oy alabilecek güçlü bir aday durumunda koalisyonun seçmen düzeyinde partilerden bağımsız olarak gerçekleşebilme ihtimali olduğunu gösterir. Ancak yine de AK Parti lideri Erdoğan'ın son seçimde %51,7'lik oy oranıyla güçlü bir yeri olduğu söylenebilir. Bu veriler ışığında muhalefet partilerin ya da muhalif liderin şansı koalisyon kurabilmesiyle ilişkili olabilecektir.

Cumhurbaşkanlığı sisteminde Cumhurbaşkanı seçiminin iki türlü çoğunluk esasına göre yapılması yine AK Parti'nin yararlanabilmesi için avantaj sağlamaktadır. Birinci olarak AK Parti ilk turda kazanabilmek için strateji geliştirerek ikinci turda olası bir koalisyonun oluşturacağı istikrarsızlığa dikkat çekmektedir. Türkiye'de siyasal yaşamın koalisyon hükümetleri döneminde olumsuz izler taşıması seçmeni kazanması muhtemel adaya yönlendirebilecektir. Aynı zamanda seçimler ikinci tura kalsa dahi AK Parti'nin oy potansiyeline karşın muhalefetin koalisyon etrafında bir adaya yoğunlaşması geçmiş tecrübeler doğrultusunda oy potansiyeli yüksek AK Parti adayına oyların yönelmesini etkileyebileceği düşünülmektedir. Bu açıdan bakıldığında da bölünmüş muhalefet açısından avantajın Cumhurbaşkanlığı sisteminde nispeten devam ettiği söylenebilir.

Türkiye'de seçim ittifakları düzenlemesiyle seçim sisteminin orantısızlık derecesinden kaynaklı avantajın azalması ve cumhurbaşkanlığı sisteminin lider merkezli siyaseti pekiştirme ihtimali güçlü olsa da AK Parti'nin hâkim parti konumunu kazanması sürecinde ideolojik esnekliğe dayalı farklılıkları bir arada tutan yapısının ve oy verme davranışına etki eden hükümet performansının önemli bir yere sahip olduğu ve bunu sürdürmesi gerektiği söylenebilir. Nitekim diğer örneklerde hâkim parti konumunun sonlanışında görüldüğü gibi hâkim partilerin ideolojik esnekliğinin ve toplumun geniş bir kesimin desteğini çekebilecek farklılıklarının azalmasıyla, olası bir

kriz anlarında partinin parçalanmasıyla ve muhalefet partilerinin başlangıçtaki ideolojik katılıklarını esnekleştirmeleriyle hâkim partilerin seçim kaybı meydana gelebilmektedir. Tüm bu değerlendirmeler ışığında cumhurbaşkanlığı sistemine geçişin AK Parti'nin hâkim parti konumuna ve hâkim parti sistemine etkisinin detaylı bir incelemesinin ise başka araştırmalara konu olabileceği görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abe, H., Shindō, M., Kawato, S. (1994), *The Government and Politics of Japan*, Trans. James W. White, University of Tokyo Press, Tokyo/JP.
- Acet, M. (2019), AK Parti'nin 'Suriyeliler' sınavı, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/mehmetacet/ak-partinin-suriyeliler-sinavi-2052173>, 03.12.2019.
- Açikel, F. "AKP İslamcılığının Üç İdeolojik ve Üç Jeopolitik Dönüşümü: İslami Liberalizm, Pan-İsmlist Popülizm ve İslamcı Ulusalcılık", *Birikim*, Aralık 2012, Sayı, 332, ss. 10-41.
- Açikel, F., "Entegratif Toplum ve Muarızları: 'Merkez-Çevre' Paradigması Üzerine Eleştirel Notlar", *Toplum ve Bilim*, 2006, (105), ss.30-70.
- Ağaoğulları, M. A. (1992), "Aşırı Milliyetçi Sağ", *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Ed. İrvin Cemil Schick ve Ertuğrul Ahmet Tonak, Belge Yayınları, İstanbul.
- Akalın, M. (2016), Sosyal Konutların Türkiye'nin Konut Politikaları İçerisindeki Yeri ve TOKİ'nin Sosyal Konut Uygulamaları, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016, (26/1), ss.107-124.
- Akarca, A. T., Tansel, A., "Economic Performance and Political Outcomes: An Analysis of the Turkish Parliamentary and Local Election Results Between 1950 and 2004", *Public Choice*, 2006, (129/1-2), pp.77-105.
- Akartürk, E. A. (2010), *Parlamentar Rejim Uygulamaları ve Parti Sistemleri*, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Akdoğan Y., "AK Parti Dönüşüm ve Normatif Politika," *Muhafazakâr Düşünce*, 2007, (3/11), ss. 185-197.
- Akdoğan, Y. (2010), "Muhafazakâr-Demokrat Siyasal Kimliğin Önemi ve Siyasal İslamcılıktan Farkı", Hakan Yavuz (ed.), *Ak Parti-Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri*, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Akgül, M. E., "Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Dönüşümü ve Günümüz Demokratik Rejimlerindeki Anlamı", *Ankara Barosu Dergisi*, 2010, (68/4), ss.79-101.
- Akgün, B., Aspects of Party System Development in Turkey, *Turkish Studies*, 2001, (2/1), 71-92.
- Akgün, B. (2007), *Türkiye'de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven*, (2. Baskı), Nobel Yayınları, Ankara.

- Akgün, B., “Türkiye’de Seçmen Davranışı: Partizan Tutumlar, İdeoloji ve Ekonomik Faktörlerin Oy Vermeye Etkisi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler M.Y.O Dergisi*, 2000, (4), ss. 75-92.
- Akgün, B., “Türkiye’de Merkez Sağ Siyaset Geleneği ve Ak Parti”, *Muhafazakâr Düşünce*, 2006, 3(9-10), ss.23-37.
- Akkır, R., “Türkiye’de Din-Siyaset İlişkisi: Halkların Demokratik Partisi (HDP) Örneği”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, (16), ss.83-112.
- Akkır, R., “Türkiye’de Siyaset, Din ve Liderlik: Recep Tayyip Erdoğan Örneği”, *Turkish Studies: Economics, Finance and Politics*, 2018, (13/22), ss. 31-49.
- Aksoy, A. Ş. (2008), İttihat ve Terakki Cemiyeti, Nokta Kitap, Bursa.
- Aksu, H. (2011), Anayasa Mahkemesi-Siyaset İlişkisi: Türkiye Örneği, (Yayımlanmamış Yüksel Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Akyol, E. (2013), “Merkez-Çevre İlişkisi”, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de Siyasal Hayat*, Ed. Ahmet Karadağ, Orion Kitabevi, Ankara.
- Akyol, E. (2016), “Siyasal Partiler”, *Kamu Politikaları Ansiklopedisi*, Ed. Hatice Altunok, Fatma Gül Gedikkaya, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Alkan, H., “15 Temmuz’u Anlamak: Parametreler ve Sonuçlar” *Bilig*, 2016, (79), ss.253-272.
- Alkin, K. (2017), “On Beş Yıllık “Sessiz Devrim”in Ekonomik Kodları”, *AK Parti’nin 15 Yılı: Ekonomi*, ed. N. Gür, S. Ünay, Ş. Dilek, Seta Yayınları, İstanbul.
- Alpaydın, Y. (2018), Geleceğin Türkiye’inde Eğitim Rapoları 1, İLKE Yayınları, <https://ilke.org.tr/media/gelecegin_turkiyesinde_egitim.pdf>, (30.12.2018).
- Alpman, P. S., “Hep Yeni Bir CHP Yaratmak”, *Birikim*, 2013, (287), ss.31-38.
- Alptekin, H. “The Economic Context of Turkey’s June and November 2015 Elections”, *Insight Turkey*, 2015, 17(4), ss.125-143.
- Altınkaş, E., “Cumhuriyetin İlk Yıllarında İki Demokrasi Deneyimi: TpCF ve SCF”, *Akademik Bakış Dergisi*, Mart-Nisan 2012, (29), ss.29-45.
- Altunoğlu M., Eşkinat, D. (2014), “30 Mart’a Doğru Cumhuriyet Halk Partisi”, *SETA Analiz*, Seta Yayınları, İstanbul.
- Altunoğlu, M. (2015), Haziran Seçimine Doğru Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), *Seta Analiz*, SETA Yayınları, İstanbul.

- Al-Sulami, M. F. (2003), *West and Islam: Western Liberal Democracy Versus the System of Shura*, Routledge, London/UK.
- Anderson, C. J., ve Ishii, J., “The Political Economy of Election Outcomes in Japan”, *British Journal of Political Science*, 1997, (27/4), pp. 619-659.
- Anderson, K. M., Snow, S. G., “Forestalling the Business Veto: Investment Confidence and the Rise of Swedish Social Democracy, 1932–1936”, *Social Science Quarterly*, 2003, (84/1), pp. 91-110.
- Anton, T. J., “Policy- Making And Political Culture In Sweden”. *Scandinavian Political Studies*, 1969, (4/A4), pp. 88-102.
- Antunes, R. “Theoretical Models of Voting Behaviour”, *Exedra*, 2010, (4), pp. 145-70.
- Aranof, J. (1991), “Israel Under Labor and the Likud: The Role of Dominance Considered”, *Uncommon Democracies: The Politics of One Party Dominance*, ed. T. J. Pempel, Cornell University Press, New York/USA.
- Arıkan, E. B. (2008), *Milliyetçi Hareket Partisi: Türk Sağının Türk Sorunu*, Agora Kitaplığı, İstanbul.
- Arian, A., Barnes S. H., “The Dominant Party System: A Neglected Model of Democratic Stability”, *Journal of Politics*, 1974, (36), pp.592-614.
- Arter, D., (1999), “Sweden: A Mild Case of Electoral Instability Syndrome”, *Changing Party Systems in Western Europe*, Eds. D. Broguthon and M. Donovan, Pinter Publisher, London/UK.
- Asard, E., Bennett, W. L. (1997), *Democracy and The Marketplace of Ideas: Communication and Government in Sweden and The United States*. Cambridge University Press, Cambridge, London/UK.
- Aslan, A., (2018), “Yerli ve Milli Siyaset”, *AK Parti'nin 15 Yılı: Toplum*, Ed. İsmail Çağlar, Ali Aslan, SETA Yayınları, İstanbul
- Aslan, A., Miş, N., ve Eren, A., (2014), “Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı’nın Demokratikleşmesi”, *SETA Analiz*, SETA Yayınları, İstanbul.
- Aslan, S. (2015), “Tek Parti Döneminde Siyaset”, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de Siyasal Hayat*, Ed. Ahmet Karadağ, II. Baskı, Bilsam Yayınları, Malatya.
- Aucante, Y. (2005), “Democratic Hegemony: Justifications and Contradictions of Social Democratic Dominance in Sweden and Norway”, *ECPR Joint*

- Sessions Workshop “Dominant Parties and Democracy”*, Granada, <<https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/8820bef2-7e1b-4c9a-be1de0380b2ed4fe.pdf>>, (20.11.2017).
- Ayan Musil, P. (2015), “Milliyetçi Hareket Partisi: İdeoloji, Örgüt ve Güncel Söylemler” *Türkiye’de Siyasi Partiler ve Seçim Kampanyaları: Araftaki Seçim, 7 Haziran 2015*, Ed. Edip Asaf Bekarolu, Vadi Yayınları, İstanbul.
- Ayan Musil, P., “Emergence of a Dominant Party System After Multipartyism: Theoretical Implications From the Case of the AKP in Turkey”, *South European Society and Politics*, 2014, (20/1), pp.71-92.
- Aylott, N. (2004), “From People’s Movements To Electoral Machines? Interest Aggregation And The Social Democratic Parties of Scandinavia”, *How Political Parties Respond: Interest Aggregation Revisited*, eds. K. Lawson; T. Poguntke, Routledge, London/USA.
- Aylott, N. (2015), “The Party System”, *The Oxford Handbook of Swedish Politics*, Eds. John Pierre, Oxford University Press, Oxford/UK.
- Aylott, N., “After the Divorce: Social Democrats and Trade Unions in Sweden”, *Party Politics*, 2003, (9/3), pp.369-390.
- Baerwald, H. H. (1986), *Party Politics in Japan*, Routledge, London/UK.
- Bakan, S., Özdemir, H., “Sosyal Politika Açısından CHP ile AKP’nin Karşılaştırılması”, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 2012, (3/1), ss. 22-50.
- Baker, A., Scheiner, E., “Electoral System Effects and Ruling Party Dominance in Japan: A Counterfactual Simulation Based on Adaptive Parties”, *Electoral Studies*, 2007, (26/2), pp.477-491.
- Baker, J. R., (2011), *Constructing the People’s Home: the Political and Economic Origins and Early Development of the “Swedish Model” (1879-1976)*, (Unpublishing Phd Dissertation) University of Columbia, Washington/USA, <<https://cuislandora.wrlc.org/islandora/object/etd%3A99/datastream/PDF/view>> (17.04.2016).
- Balinski, M.L. and Young, H.P. (1977) *Stability, Coalitions, and Schisms in Proportional Representation Systems*. IIASA Research Report. IIASA, Laxenburg, Austria, pp-77-107, <<http://pure.iiasa.ac.at/698/1/RR-77-017.pdf>>, (10.11.2017).

- Bardakçı, M., “2015 Parliamentary Elections in Turkey: Demise and Revival of AKP's Single-Party Rule”, *Turkish Studies*, 2016, (17/1), pp.4-18.
- Başkan, F., “Globalization and Nationalism: The Nationalist Action Party of Turkey”, *Nationalism and Ethnic Politics*, 2006, (12/1), pp.83-105.
- Başlevent, C., Kirmanoğlu, H., Şenatalar, B. (2009), Party Preferences and Economic Voting in Turkey, *Party Politics*, 15(3), pp.377-391.
- Baykan, T. S. (2018), *The Justice and Development Party in Turkey*, Cambridge University Press, Cambridge/UK.
- Bayraktar, Ö., “Lider, Teşkilat, Doktrin’in İflası: Ülkücü Harekette 1980 Sonrası Dönüşüm, Bölünme ve İç Çatışma”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2015, (17/28), ss.35-40.
- Beason, D., Patterson, D. (2012), *Japan That Never Was, The: Explaining the Rise and Decline of a Misunderstood Country*, Suny Press, New York/USA.
- Bengtsson, Å., Hansen, K., Harðarson, Ó. Þ., Narud, H. M., Oscarsson, H. (2013), *The Nordic Voter: Myths of Exceptionalism*, ECPR Press, Colchester/UK.
- Bergman, T. (2000), “Sweden: When Minority Cabinets Are The Rule And Majority Coalitions The Exception”, *Coalition Governments in Western Europe*, Ed. Müller, W. C.; Strøm, K., Oxford University Press, Oxford/UK.
- Bergman, T. “Sweden: Democratic Reforms and Partisan Decline in an Emerging Separation- of- Powers System”, *Scandinavian Political Studies*, 2004, (27/2), pp. 203-225.
- Bergman, T., ve Bolin, N. (2011), “Swedish Democracy: Crumbling Political Parties, A Feeble Riksdag, And Technocratic Power Holders?” *The Madisonian Turn: Political Parties And Parliamentary Democracy In Nordic Europe*, Eds. Kaare Strøm; Torbjörn Bergman, University of Michigan Press (USA).
- Bergström, H. “Sweden's Politics And Party System At The Crossroads”. *West European Politics*, 1991, (14/3), pp. 8-30.
- Berman, S., “Path Dependency and Political Action: Reexamining Responses to the Depression”, *Comparative Politics*, 1998, (30/4), pp.379-400.
- Berman, S. (2006), *The Primacy of Politics: Social Democracy and the Making of Europe's Twentieth Century*, Cambridge University Press, Cambridge/UK.

- Berman, S. (2012), *Siyasetin Öncelliği 20. Yüzyılda Avrupa'da Sosyal Demokrasinin İnşası*, Çev. Naim Atabağsoy, Phoenix Yayınları, Ankara.
- Berton, P. (2000), "The Japan Communist Party: The 'Lovable' Party", *Japan's New Party System*, Ed. R. J. Hrebennar, Westview Press, Boulder/USA.
- Bettcher, K. E., "Factions of Interest in Japan and Italy: The Organizational and Motivational Dimensions of Factionalism", *Party Politics*, 2005, (11/3): 344.
- Bezci, C. (2013), "Cumhuriyet Halk Partisi Devleti Kuran Parti", *İttihat ve Terakkiden Günümüze Siyasal Partiler*, Ed. Turgay Uzun, Orion Kitabevi, Ankara.
- Blake, D. J., "Swedish Trade Unions And The Social Democratic Party: The Formative Years", *Scandinavian Economic History Review*, 1960, (8/1), pp.19-44.
- Blondel, J. "Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies" *Canadian Journal of Political Science*, 1968, (1/2), pp.180-203.
- Board, J. B. (1970), *The Government and Politics of Sweden*, Houghton Mifflin Publishing, Boston/USA.
- Bogaards, M., "Counting Parties and Identifying Dominant Party Systems in Africa", *European Journal of Political Research*, 2004, (43), pp. 173–197.
- Bonotti, M., "Conceptualising Political Parties: A Normative Framework", *Politics*, 2011, (31/1), 19-26.
- Boratav, K. (2009). 'AKP'li Yıllarda Türkiye Ekonomisi', *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu*, Ed. İ. Uzgel, B. Duru, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Boucek F. (2014), "The Maintenance and Decline of Dominant Party Systems in The Developed World: Inter-Party and Intra-Party Interpretations", *Dominant Party Systems Conference*, University of Michigan; <<http://www.ii.Umich.edu/UMICH/cseas/Academics/Documents/Francoise%20BoucekMichigan%20Paper.pdf> > (05.01.2015).
- Boyraz, C., "The Justice and Development Party in Turkish Politics: Islam, Democracy and State", *Turkish Studies*, 2011, (12/1), pp.149-164.
- Braud, P., (2017), *Siyaset Sosyolojisi*, Çev. E. Cenk Gürcan, İmaj Yayınları, Ankara.
- Bryce, J. (1921), *Modern Democracies*, (2 vols) Macmillan Press, New York/USA.
- Budge, I., "Direct and Representative Democracy: Are They Necessarily Opposed?", *Representation*, 2006, 42(1), 1-12.

- Budge, I., Crewe I., Farlie D., (2010), *Party Identification and Beyond*, ECPR Press, Colchester/UK.
- Buendía, L., “Expansion and Retrenchment of the Swedish Welfare State: A Long-Term Approach”, *International Journal of Health Services*, 2015, (45/2), pp.226-245.
- Buğra, A. (2015), *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*, 7. Baskı), İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Burden, B. C. (2015), “Economic Accountability and Strategic Calibration: The Case of Japan’s Liberal Democratic Party”, *Party Politics*, 21(3), pp.346-356.
- Bülbül, K. (2018), *Siyaset Bilimi: Kavramlar, Kurumlar, İdeolojiler*, Sonçağ Yayınları, Ankara.
- Calder, K. E. (1988), *Crisis and Compensation: Public Policy and Political Stability in Japan: 1949-1986*, Princeton University Press, Princeton/USA.
- Can, İ. (2015), *Türkiye’de Siyasal Güven: Liderler-Kurumlar-Süreçler*, Açılım Kitap, İstanbul.
- Cargill, T. F., Sakamoto, T. (2008), *Japan Since 1980*, Cambridge University Press, Cambridge/UK.
- Castles, F. G. *Swedish Social Democracy: the Conditions of Success*, *The Political Quarterly*, 1975, (46/2), pp.171-185.
- Chiavacci, D., “Divided Society Model and Social Cleavages in Japanese Politics: No Alignment by Social Class, But Dealignment of Rural-Urban Division”, *Contemporary Japan*, 2010, (22/1-2), pp.47-74.
- Choe, Y., (2003), *Social Cleavage and Party Support: A Comparison of Japan, South Korea, and the United Kingdom*, Södertörns Högskola, Huddinge/SWE.
- Choudhary, S. K., (2018), *Changing Face of Parties and Party Systems*, Palgrave Macmillan, Singapore.
- CHP, (2003), *Cumhuriyet Halk Partisi 30. Olağan Kurultayı: Parti Meclisi Çalışma Raporu*, <<https://content.chp.org.tr/file/30kurultaycalismarapor.pdf>>, (17.05.2017).
- Christensen, R. (2014), “The Rules of the Election Game in Japan”, *Party Politics In Japan: Political Chaos And Stalemate In The 21st Century*, Eds. Ronald J. Hrebendar; Akira Nakamura, Routledge, London/UK.

- Christensen, R. (2000), *Ending the LDP Hegemony: Party Cooperation in Japan*, University of Hawaii Press, Hawaii/USA.
- Christensen, R. V., Johnson, P. E., "Toward a Context-Rich Analysis of Electoral Systems: the Japanese Example", *American Journal of Political Science*, 1995, (39/3), pp. 575-598.
- Ciddi, S. ve Esen, B., "Turkey's Republican People's Party: Politics of Opposition Under a Dominant Party System", *Turkish Studies*, 2014, (15/3), pp.419-441.
- Cizre, Ü. (2008), "Introduction: The Justice And Development Party: Making Choices, Revisions And Reversals Interactively", *Secular and Islamic Politics in Turkey: The making of the Justice and Development Party*, Ed. Ümit Cizre, Routledge Publishing, London/UK.
- Cızre-Sakallıoğlu, Ü, Yeldan, E. (2000), "Politics, Society and Financial Liberalization: Turkey in the 1990s", *Development and Change*, 31(2), pp. 481-508.
- Congleton, R. D. (2011), *Perfecting Parliament: Constitutional Reform, Liberalism and The Rise of Western Democracy*, Cambridge University Press, Cambridge, London/UK.
- Coşkun, V. (2015), *7 Haziran Seçimine Doğru Halkların Demokratik Partisi (HDP), SETA Analiz*, SETA Yayınları, İstanbul.
- Cox, G. W. (1997), *Making Votes Count: Strategic Coordination in the World's Electoral Systems*, Cambridge University Press, Cambridge/UK.
- Cox, G. W. (2008), *Electoral Institutions and Political Competition: Coordination, Persuasion and Mobilization*, In *Handbook of New Institutional Economics*, Springer, Berlin/DEU.
- Cox, G. W., & Rosenbluth, F., "Anatomy of a Split: the Liberal Democrats of Japan", *Electoral Studies*, 1995, (14/4), pp.355-376.
- Crespo, J. A., "The Liberal Democratic Party in Japan: Conservative Domination", *International Political Science Review*, 1995, (16/2), pp.199-209.
- Curtis, G. L. (1971), *Election Campaigning, Japanese Style*, Columbia University Press, New York/USA.
- Curtis, G. L. (1988), *The Japanese Way of Politics*, Columbia University Press, New York/USA.

- Curtis, G. L. (1999), *The Logic of Japanese Politics: Leaders, Institutions And The Limits of Change*, Columbia University Press, New York/USA.
- Cyr, J. (2017), *The Fates of Political Parties: Institutional Crisis, Continuity, and Change in Latin America*, Cambridge University Press, New York/USA.
- Çağlar, B., “İktidar Yapısında “82 Formülü” ve Karşı—Tezler”, *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, 1988, (9/1-3), ss.57-68.
- Çarkoğlu, A., “A New Electoral Victory For The ‘Pro-Islamists’ Or The ‘New Centre-Right’? The Justice And Development Party Phenomenon In The July 2007 Parliamentary Elections In Turkey”, *South European Society & Politics*, 2007, (12/4), pp.501-519.
- Çarkoğlu, A., “Economic Evaluations vs. Ideology: Diagnosing the Sources of Electoral Change in Turkey”, 2002–2011, *Electoral Studies*, 2012, (31/3), pp.513-521.
- Çarkoğlu, A., & Hinich, M. J. (2006), A spatial analysis of Turkish party preferences. *Electoral Studies*, 25(2), 369-392.
- Çarkoğlu, A., Kalaycıoğlu, E. (2009), *The Rising Tide of Conservatism in Turkey*, Palgrave Macmillan, New York/USA.
- Çarkoğlu, A., “Turkey’s 2011 General Elections: Towards Party System?”, *Insight Turkey*, 2011, (13/3), pp. 43-62.
- Çarkoğlu, A., Yıldırım, K., “Election Storm in Turkey: What do the Results of June and November 2015 Elections Tell Us?”, *Insight Turkey*, 2015, (17/4), 57-79.
- Çaylak, A., Ertugay, F., “Türkiye’de Modernleşen. Siyasal Sağ’ın Temel Dinamikleri Çerçevesinde Ak Parti’nin (AKP) Eleştirel Analizi”, *Türkiye Günlüğü*, 2009, (96), ss.111-136.
- Çaylak, A., Dinç, G., Güngör, M. (2017), “AK Parti Döneminde Türkiye’de Siyaset ve Muhafazakâr Siyasetin Serencamı: 2002’den Günümüze”, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’nin Siyasal Hayatı*, Savaş Yayınevi, Ed. Adem Çaylak, Seyit Ali Avcu, Savaş Yayınevi, Ankara.
- Çaylak, A. ve Nişancı Ş., (2009), “Türkiye’de Çok Partili Siyasal Sürece Giriş: Demokrasiye Geçiş Mi Yoksa Siyasal Rejimin Restorasyonu Mu?”, *Osmanlı’dan İki binli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi*, Ed. Adem Çaylak, Mehmet Dikkaya, Göktepe Cihat, Hüsnü Kapu, Savaş Yayınevi, Ankara.

- Çınar, A., Arıkan, B., “The Nationalist Action Party: Representing the State, the Nation or the Nationalists?”, *Turkish Studies*, 2002, (3/1), pp.25-40
- Çınar, M., (2003), The Justice and Development Party in Turkey, <<http://www.networkideas.org/news-analysis/2003/01/the-justice-and-development-party-in-turkey/>>, (07.10.2018).
- Çınar, M., “The Electoral Success of the AKP: Cause For Hope and Despair”, *Insight*
- Çınar, M., (2017), “Demokrasi”, *Siyaset: Kavramlar, Kurumlar, Süreç*, Ed. Yüksel Taşkın, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çınar, Y., Göksel, T., (2019), Türkiye’de Yeni Seçim ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne İlişkin Sayısal Analizler ve Politika Öneriler, TEPAV Yayınları, No: 81, <https://www.tepav.org.tr/upload/files/1554278409-2.Turkiye___de_YeniSecim_ve_Cumhurbaskanligi_Hukumat_Sistemine_Iliskin_Sayisal_Analizler_ve_Politika_Onerileri.pdf>, (01.05.2019).
- Çufalı, M. (2004), Türkiye’de Demokrasiye Geçiş Dönemi: (1945-1950), Babil Yayınları, İstanbul.
- Daalder, Hans (1966), “Parties, Elite, and Political Developments in Western Europe”, *Political Parties and Political Development*, eds. Joseph LaPalombara; Myron Weiner, Princeton University Press, New Jersey/USA.
- Dağı, İ., “Turkey’s AKP in Power”, *Journal of Democracy*, 2008, (19/3), pp.25–30.
- Dahl, R. A., (1993), Demokrasi ve Eleştirileri, çev. Levent Köker, Yetkin Yayınevi, Ankara.
- De Jager, N. (2006), “The ANC Government, Co-optive Power and the Perpetuation of Party Dominance” *A Comparative Assessment: Challenges to democracy by one-party dominance*, Konrad-Adenauer-Stiftung Seminar Report No. 17, Johannesburg/ZAF.
- De Jager, N., Du Toit, P. (2013), “Introduction” *Friend or Foe? Dominant party systems in Southern Africa: Insights from the Developing World*, eds. N. De Jager and P. Du Toit, United Nations University Press, Tokyo/JP.
- De Vylder, S., (1996), “The Rise and Fall of the ‘Swedish Model’”, *U.N. Development Programme*, <hdr.undp.org/en/content/rise-and-fall-swedish-model>, (14.10.2016).

- Dermineur, E. M. (2017), *Gender and Politics in Eighteenth-century Sweden: Queen Louisa Ulrika (1720-1782)*, Routledge, London/UK.
- Di Palma, G., (1990), "Establishing One Party Dominance: It Ain't Easy," *Uncommon Democracies: The One-Party Dominant Regimes*, eds.T.J. Pempel, Cornell University Press, New York/USA.
- Doğan, O. (2009), *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Fa Ajans, Kahramanmaraş.*
- Dolan, R. E., Robert L. W. (1994), *Japan: A Country Study*, Washington, DC: Federal Research Division, Library of Congress, <https://cdn.loc.gov/master/frd/frdcstudy/ja/japancountrystud00dola/japancountrystud00dola.pdf>, (11.07.2018).
- Doorenspleet R., Nijzink L. (2011), *One-Party Dominance in African Democracies: A Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, Boulder/USA.
- Dower, J. W. (1979), *Empire and Aftermath: Yoshida Shigeru and the Japanese Experience, 1878-1954*, Harvard University Press, Cambridge/USA. 1889 MeijiConstitution,http://afe.easia.columbia.edu/ps/japan/meiji_constitution.pdf.
- Downs, A. (1957), *An Economic Theory of Democracy*, Harper and Row Publishing, New York/USA.
- Dunleavy, P. (2010), "Rethinking Dominant Party Systems" *Dominant Political Parties and Democracy: Concepts, Measures, Cases and Comparisons*, eds. Bogaards, Matthijs and Boucek, Françoise, Routledge, London/UK.
- Dursun, D. (2018), *Türkiye'nin Siyasal Hayatı*, Beta Yayınları, İstanbul.
- Duus, P. (1968), *Party Rivalry and Political Change in Taisho Japan*, Harvard University Press, Cambridge/USA.
- Duverger, M., (1993), *Siyasi Partiler*, Çev. Ergun Özbudun, 4. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Elder, N. C. (1970), *Government in Sweden: The Executive At Work*, Elsevier Publishing, Amsterdam/NL.
- Eligür, B. (2010), *The Mobilization of Political Islam in Turkey*. Cambridge University Press, Cambridge/UK.
- Epsing-Andersen, G. (1985). *Politics Against Markets*, Princeton University Press, Princeton/USA.

- Epsing-Andersen, G. (1990), "Dominance in Sweden: The Saga of Social Democracy", *Uncommon Democracies: The One-Party Dominant Regimes*, eds.T. J. Pempel, Cornell University Press, New York/USA.
- Epsing-Andersen, G. (1992), "The Making of A Social Democratic Welfare State". *Creating Social Democracy. A Century of the Social Democratic Labor Party in Sweden*, Ed. Klaus Misgeld, Karl Molin, The Pennsylvania State University Press, Pennsylvania/USA.
- Erdem, Ç. (2014), "Pratikte ve Teoride Siyasal Partiler ve Parti Sistemi", *21. Yüzyılda Prens: Devlet ve Siyaset Yönetimi*, ed. Ümit Özdağ, Kripto Basım, Ankara.
- Erdoğan, C., "Cumhuriyet Halk Partisi'nin Tek Parti Dönemi Sonrası İdeolojik Evrimi: Özgürlükçü Muhalefet, Ortanın Solu ve Demokratik Sol (1950-1980)", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2017, (5/53), ss.299-318.
- Erdoğan, N. P., AKP'nin Siyasal Söylemi Üzerine: "Biz Hizmet Partisiyiz", *Birikim*, Kasım 2012, 283, ss. 66-71.
- Erdoğan, E., "Dış Politikada Siyasallaşma: Türk Kamuoyunun "Davos Krizi" ve Etkileri Hakkındaki Değerlendirmeleri", *Uluslararası İlişkiler*, 2013, (10/37), ss. 37-67.
- Ergüder, Ü., Hofferbert, R. I. (1988), "The 1983 General Elections in Turkey: Continuity or Change in Voting Patterns", *State, Democracy and the Military: Turkey in the 1980s*, Eds. Metin Heper and Ahmet Evin, Walter De Gruyter Publishing, NewYork/USA.
- Eroğul, C. (2003), "Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-71", *Geçiş Sürecinde Türkiye*, Ed. Irvin C. Schick; E. Ahmet Tonak, 4. Baskı, Belge Yayınları, İstanbul.
- Ersson, S. (1991), "Appendix: Basic Facts About Swedish Politics" *Understanding The Swedish Model*, Eds. Jan-Erik Lane, Frank Cass & Co. Ltd, London/UK.
- Ertugay, F. (2014), "Değişim İçinde Muhafazakârlığın Devlet ve Siyaset Algısı: Değişen Retorik Değişmeyen Öz", *Siyaset Bilimi Araştırmaları: Teori ve Türkiye Uygulamaları*, Ed. Aliyar Demirci, İsmet Parlak, Nigâr Değirmenci, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Ertugay, F., Mursül, D., "Relationship Between Political Parties-Voters in Turkey: Voter Behaviour in 24 June Elections". *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 2020, (15/21), pp.36-55.

- Ertuğrul, C., Evren, İ., Çolak, O., “Küresel Mali Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 2010, (8/13), pp.59-72.
- Ete, H., Taşdelen, H., Ersay, S. O., (2014), Ülkücülükten Tepkisel Milliyetçiliğe: MHP'nin İdeolojisi ve Seçmen Eğilimleri, *SETA Analiz*, SETA Yayınları, İstanbul.
- Estévez-Abe, M. (2008), *Welfare and Capitalism in Postwar Japan*, Cambridge University Press, Cambridge/UK.
- Feldman, O. (2014). “Prime Minister’s Wife, Minister’s Disease, and Mummy Government: How Culture Affects Metaphors Used in Japanese Political Discourse”, *Culture & Political Psychology: A Societal Perspective*, Ed. Thalia Moggioglou, Information Age Publishing, Charlotte/USA.
- Flanagan, Scott C. (1973), “Models and Methods of Analysis”, *Crisis, Choice, and Change: Historical Studies of Political Development*, eds. Gabriel A. Almond, Little, Brown and Company, Boston/USA.
- Forestiere, C., ve Allen, C. S., The Formation of Cognitive Locks in Single Party Dominant Regimes, *International Political Science Review*, 2011, (32/4), pp.380-395.
- Frey, B., Politometrics of Government Behavior in a Democracy”, *The Scandinavian Journal of Economics*, 1979, (81/2), pp. 308-322.
- Friedman, E. D., Wong, J., (2008), “Learning to Lose: Dominant Parties, Dominant Party Systems and Their Transitions,” *Political Transitions in Dominant Party System: Learning to Lose*, Routledge, London/UK.
- Friedman S. (1999), “No Easy Stroll to Dominance: Party Dominance, Opposition and Civil Society in South Africa” *The Awkward embrace: One Party-Domination and Democracy*, eds. H. Giliomee and C. Simkins. Tafelberg Publishers, Cape Town/ZAF.
- Fukui, H., “The Liberal Democratic Party Revisited: Continuity and Change in The Party's Structure And Performance”, *Journal of Japanese Studies*, 1984, (10/2), pp. 385-435.
- Gamson, W. A., “An Experimental Test of A Theory of Coalition Formation”, *American Sociological Review*, 1961, (26/3): 565-573.

- Garrett, G. (1993), "The Politics of Structural Change: Swedish Social Democracy and Thatcherism in Comparative Perspective", *Comparative Political Studies*, 25(4), 521-547.
- Gaunder, A. (2011), "The Institutional Landscape of Japanese Politics", *The Routledge Handbook of Japanese Politics*, Routledge, London/UK.
- Gidengil, E., Karakoç E., "Which Matters More in the Electoral Success of Islamist (Successor) Parties: Religion or Performance? The Turkish Case", *Party Politics*, 2014, (22/3), pp.325–338.
- Gidlund, G. (2010), "From Popular Movement To Political Party: Development Of The Social Democratic Labor Party Organization", *Creating Social Democracy: A Century Of The Social Democratic Labor Party In Sweden*, Ed. K. Misgeld; K. Molin, Penn State University Press, Pennsylvania/USA.
- Goldberg, A.C. (2017). *The Impact of Cleavages on Swiss Voting Behaviour: A Modern Research Approach*, Springer, Cham/CHE.
- Golder, S. N. (2006). *The Logic of Pre-Electoral Coalition Formation*, Ohio State University Press, Columbus/USA.
- Göka, E. (2011), Recep Tayyip Erdoğan'ın Liderlik Psikolojisi, <<http://www.aktuelpsikoloji.com/recep-tayyip-erdoganin-liderlik-psikolojisi-1156yy.htm>>, 01.12.2019.
- Göka, E., "Seçimin En Önemli Sonucu", *Türkiye Günlüğü*, 2015, (124), ss.24-28.
- Gökçe, O., Akgün, B. ve Karaçor, S. "3 Kasım Seçimlerinin Anatomisi: Türk Siyasetinde Süreklilik ve Değişim", *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2002, (2/4), pp.1-44.
- Göksel, T. ve Çınar, Y. (2011), "Yüzde 10 gibi Yüksek bir Barajın Seçmen Davranışında Yarattığı "Statik" ve "Dinamik" Etkiler", TEPAV - Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, <<https://www.tepav.org.tr/upload/files/1300870146-8.Yuzde10gibiYuksekbirBarajinSecmenDavranisindaYarattigiStatikveDinamikEtkiler.pdf>> (11.10. 2018).
- Gönenç, L., 2000'li Yıllarda Merkez-Çevre İlişkilerini Yeniden Düşünmek, *Toplum ve Bilim*, 2006, (105), ss.129-152.
- Greene, Kenneth F. (2007), *Why Dominant Parties Lose: Mexico's Democratization In Comparative Perspective*, Cambridge University Press, Cambridge/USA.

- Greene, Kenneth F., (2010), "A Resource-Theory of Single-Party Dominance: The PRI in Mexico", *Dominant Political Parties and Democracy: Concepts, Measures, Cases and Comparisons*, eds. Bogaards, Matthijs and Boucek, Françoise, Routledge, London/UK.
- Gümüşçü, S. ve Sert, D., "The Power of The Devout Bourgeoisie: The Case of The Justice and Development Party in Turkey", *Middle Eastern Studies*, 2009, (45/6), pp.953-968.
- Gümüşçü, S., "The Emerging Predominant Party System In Turkey", *Government and Opposition*, 2013, (48/2), pp.223-244.
- Güneş-Ayata, A., "The Republican People's Party", *Turkish Studies*, 2002, (3/1), pp.102-121.
- Habertürk, (2013), "AK Partiden Kiskandıran Rekor", <<https://www.haberturk.com/polemik/haber/819719-ak-partiden-kiskandiran-rekor#>> (15.04.2018)
- Hahn, J.W. (1978), *The Development Of Electoral Politics In Japan: A Study Of General Elections: 1890-1976*, (Unpublishing Doctoral Dissertation), Department of Political Science Of The College Of Arts And Science M.A, University of Minnesota.
- Hajighasemi, A. (2004), *Transformation of the Swedish Welfare System: Fact or Fiction?*, Almqvist & Wiksell Publishing, Stockholm/SWE.
- Hakyemez, Y. ř., "2010 Anayasa Değişiklikleri ve Demokratik Hukuk Devleti", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2010, (14/2), pp.387-406.
- Hamdemir, B., Çelik, A., "Türkiye'de Parti Sistemleri", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2018, (67/4), 697-733.
- Hancock, M. D., "Productivity, Welfare, and Participation in Sweden and West Germany: A Comparison of Social Democratic Reform Prospects", *Comparative Politics*, 1978, (11/1), pp. 4-23
- Hancock, M.D. (1998), "Sweden", In *Politics in Western Europe: An Introduction to the Politics of the United Kingdom, France, Germany, Italy, Sweden, and the European Union*, Eds. Hancock, M. D., Conradt, D. P., vd. MacMillan Press, London/UK.
- Hanioğlu, M. ř. (2006), *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Zihniyet, Siyaset ve Tarih*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

- Hasan, Z. (2006), "The Indian National Congress: Decline and revival?" *A Comparative Assessment: Challenges to Democracy by One-Party Dominance*, Konrad-Adenauer-Stiftung Seminar Report No. 17, Johannesburg/ZAF.
- Hayes, L. D. (2009), *Introduction to Japanese Politics*, Routledge, London, UK.
- Hazama, Y., 1996. "Constitutional Review and the Parliamentary Opposition", *The Developing Economies*, XXXIV-3, ss. 316-338.
- Hazama, Y. (2018). Economic and Corruption Voting In A Predominant Party System: The Case of Turkey. *Acta Politica*, 53(1), 121-148.
- Heclo, H. (2010), *Modern Social Politics In Britain and Sweden*, The European Consortium for Political Research, Rowman-Littlefield International, London/UK.
- Henshall, K. G. (1999), *A History of Japan: From Stone Age to Superpower*, St. Martin's Press, New York, USA.
- Heper, M. (2011), *Türkiye'nin Siyasal Hayatı: Tarihsel, Kuramsal ve Karşılaştırmalı Açından*, Doğan Yayıncılık, İstanbul.
- Heper, M., Criss, N. B., (2009), *Historical Dictionary of Turkey*, Rowman & Littlefield, Maryland/USA.
- Heper, M., İnce, B., "Devlet Bahçeli and 'Far Right' Politics in Turkey, 1999–2002", *Middle Eastern Studies*, 2006, (42/6), pp.873-888.
- Heper, M., Toktaş, Ş., "Islam, Modernity and Democracy In Contemporary Turkey: The Case of Recep Tayyip Erdoğan", *The Muslim World*, 2003, 93(2):157-185.
- Hermansson, J. (2015), "The Election System", *The Oxford Handbook of Swedish Politics*, Eds. John Pierre, Oxford University Press, Oxford/UK.
- Heywood, A. (1999), "Demokrasi", *Siyasal ve Sosyal Teori*, Ed. Atilla Yayla, Siyasal Kitapevi, Ankara.
- Heywood, A. (2011), *Siyaset*, Çev. Buğra Kalkan, 5. Basım, Adres Yayınları, Ankara.
- Hibbs Jr, D. A., Madsen, H. J., "The Impact of Economic Performance on Electoral Support in Sweden, 1967–1978", *Scandinavian Political Studies*, 1981, (4/1), pp. 33-50.
- Hickman, J. C. ve Kim, C. L., "Electoral Advantage, Malapportionment and One Party Dominance In Japan", *Asian Perspective*, 1992, pp. 5-25.

- Hilson, M. (2009), "The Historical Roots of the Swedish Model", *Political Outsiders in Swedish History: 1848-1932*, Eds. Edgren, L.; Olofsson, M. Cambridge Scholars Publishing, Cambridge/USA.
- Hilson M (2008), *The Nordic Model: Scandinavia Since 1945*, Reaktion Books, London/UK.
- Hofmeister W., Grabow, K., (2011), *Political Parties: Functions and Organisation in Democratic Societies*, Konrad Adenauer Stiftung, Singapore, < <https://www.kas.de/c/documentlibrary/getfile?uuid=324ad119-cf8d-c71e-ba4d-78b0552f3bbb&groupId=264850>>, (05.11. 2017).
- Holden, B. (2007), *Liberal Demokrasiyi Anlamak*, Çev. H. Bal, Liberte Yayınları, Ankara.
- Holmberg, S. (1994), "Party Identification Compared across the Atlantic", *Elections at Home and Abroad: Essays in Honor of Warren E. Miller*, Eds, M. Kent Jennings, Thomas E. Mann, University of Michigan Press, Michigan/USA.
- Hori, H. (2005). *The Changing Japanese Political System: The Liberal Democratic Party and the Ministry of Finance*, Routledge, London/UK.
- Hrebear, R. J. (2000), "The Komeito Returns: The Party of Buddhist Democracy", *Japan's New Party System*, Ed. Hrebear, R.J., Westview Press, Boulder/UK.
- Hsieh, J. F-S., Dean L., Emerson M. S., "Retrospective and Prospective Voting in a One-Party-Dominant Democracy: Taiwan's 1996 Presidential Election" *Public Choice*, 1998, (97/3), pp.383-399.
- Hunter, J.E., (2002), *Modern Japonya'nın Doğuşu:1853'ten Günümüze*, çev. Müfit Günay, İmge Yayınları, Ankara.
- Hürriyet, (2002), AKP'nin 5'te 1 oyu Bahçeli'den geldi, <<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/akp-nin-5-te-1-oyu-bahceli-den-geldi-38429015>>, (02.10.2018).
- Hürriyet, (2000), Bahçeli: Değişmedik, Geliştik..., <<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/bahceli-degismedik-gelistik-39195480>>, (01.02.2018).
- Hürriyet, (2006), Baykal'a Çattı: Önce Partini Yönet, <<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/Baykal-a-catti-once-partini-yonet-4151080>>, (01.02.2018).
- Hürriyet, (2007), Erdoğan Afyon Mitinginde MHP'ye Yüklendi, <<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/bahceli-degismedik-gelistik-39195480>>, (01.02.2018).

- Hürriyet, (2008), “İşte AKP İddianamesi Tam Metni”, < <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/iste-akp-iddianamesi-tam-metin-8467042>>, (11.07.2018)
- Hürriyet, (2015), MHP Nelere Hayır Dedi?, <<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/mhp-nelere-hayir-dedi-40008848>>, (08.06.2018).
- Hürriyet, (2016), “Bozdağ: Halkımızın Dediği Gibi Partimiz, ‘Tayyip’in Partisi’dir”, <<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/bozdag-halkimizin-dedigi-gibi-partimiz-tayyipin-partisidir-40107355>> (10.05.2018)
- Hyde, S. (2009), *The Transformation of The Japanese Left: From Old Socialists To New Democrats*, Routledge, London/UK.
- Immergut, E. M. ve Jochem, S. (2006), “The Political Frame For Negotiated Capitalism: Electoral Reform and the Politics of Crisis in Japan and Sweden”, *Governance*, 2006, (19/1): 99-133.
- Isozaki, A. (2017), Understanding the North Korean Regime, <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/ap_understandingthenorthkoreanregime.pdf>, (25.08.2019).
- Iyoda, M. (2010), *Postwar Japanese Economy: Lessons of Economic Growth and the Bubble Economy*, Springer Science & Business Media, New York/USA.
- İnsel, A., “CHP’nin Genetik Bozukluğu”, *Birikim*, 2004, (180), ss. 25-30.
- İnsel, A., “Olağanlaşan Demokrasi ve Modern Muhafazakârlık”, *Birikim*, 2002, (163/164), ss. 21-28.
- Jasper, J. M. (2014). *Nuclear Politics: Energy and the State in The United States, Sweden and France*, Princeton University Press, Princeton/USA.
- Johnson, C. (1982). *MITI and The Japanese Miracle: The Growth of Industrial Policy: 1925-1975*, Stanford University Press, California/USA.
- Johnson, S. (2013), *Opposition Politics in Japan: Strategies Under A One-Party Dominant Regime*, Routledge, London/UK.
- Jonung, L., Wadensjö, E., “The Effect of Unemployment, Inflation and Real Income Growth on Government Popularity in Sweden”, *The Scandinavian Journal of Economics*, 1979, (81), pp.343-353.
- Jou, W., Endo, M., *Presidentialization of Japanese Politics? Examining Political Leader Evaluations and Vote Choice*, *Japanese Journal of Political Science*, 2015, (16/3), pp.357-387.

- Kabasakal, M. (2016), “Siyasal Partiler”, *Türkiye’de Siyasal Yaşam: Dün, Bugün, Yarın*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kabashima, I., Imai, R., “Evaluation of Party Leaders and Voting Behaviour an Analysis of the 2000 General Election”, *Social Science Japan Journal*, 2002, (5/1), pp.85-96.
- Kabashima, I., Steel, G. (2012), *Changing Politics in Japan*, Cornell University Press, New York/USA.
- Kalaycıoğlu, E., “Justice and Development Party at the Helm: Resurgence of Islam or Restitution of the Right- of- Center Predominant Party?”, *Turkish Studies*, 2010, (11/1), pp.29-44.
- Kalaycıoğlu, E., “Two Elections and a Political Regime In Crisis: Turkish Politics at the Crossroads”, *Southeast European and Black Sea Studies*, 2017, (18/1), 21-51.
- Kalçık, T. (2018), *Siyasal Süreçler ve Seçim Kampanyaları: ANAP ve AK PARTİ Seçim Kampanyaları*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Kamikawa, R., “The Failure Of The Democratic Party Of Japan: The Negative Effects Of The Predominant Party System”, *Social Science Japan Journal*, 2016, 19(1): 33-58.
- Kapani, M. (2002), *Politika Bilimine Giriş*, 14. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Karadağ A., Çiçek, Z. (2015), “Merkez-Çevre İlişkileri”, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de Siyasal Hayat*, Ed. Ahmet Karadağ, II. Baskı, Bilsam Yayınları, Malatya.
- Karadağ, A. (2005), “Türkiye’de Demokratikleşme ve Demokratik Sistem: Zihniyet, Kurumlar ve Sorunlar”, *21 Yüzyılın Eşiğinde Türkiye de Siyasal Hayat*, Ed. A. Küçük, S. Bakan, A. Karadağ, Alfa-Aktüel Yayınları, Bursa.
- Karagöl, E. T. (2013). *AK Parti Dönemi Türkiye Ekonomisi*, SETA Analiz, SETA Yayınları, İstanbul.
- Karagöl, E. T., Dama, N. (2015). *Geçmişten Günümüze Sosyal Yardımlar*, SETA Analiz, SETA Yayınları, İstanbul.
- Karatepe, Ş. (2011), *Tek Parti Dönemi*, 4. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Karatepe, Ş., Alkan, H., Atar, Y., Bingöl, Y., Durgun, G. B., (2017), *Sorularla Cumhurbaşkanlığı Sistemi*, Memur-Sen Yayınları, Ankara.

- Kardas, Ş., “Turkey Under The Justice and Development Party: Between Transformation of Islamism and Democratic Consolidation?”, *Critique: Critical Middle Eastern Studies*, 2008, (17/2), pp.175-187.
- Karpat, K. H. (1991), “The Republican People’s Party”, *Political Parties and Democracy in Turkey*, Ed. Metin Heper, Jacop M. Landau, I.B. Tauris & Co Ltd, London/UK.
- Karpat, K. H., (2017), *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomik Kültürel Temeller*, Timaş Yayınları, İstanbul
- Kataoka, T. (1992), “The 1955 System: The Origin of Japan's Postwar Politics”, *Creating Single-Party Democracy: Japan's Postwar Political System*, Ed. Tetsuya Kataoka, Hoover Institution Press, Stanford/USA.
- Katz, R. S., (2007), *A Theory of Parties and Electoral Systems*, Johns Hopkins University Press, Maryland/USA.
- Kawabata, E. (2006), *Contemporary Government Reform In Japan: The Dual State in Flux*, Palgrave Macmillan Publishing, New York/USA.
- Kaya E. ve Muş, M. (2012), “Ak Parti Hâkim Parti Mi?”, *Star Gazetesi*, <<https://www.star.com.tr/acik-gorus/ak-parti-hkim-parti-mi-haber703340>>, (10.11.2014).
- Kasza, G. J., Horie, T. (2011), “Welfare Policy”, *Japanese Politics Today*, Eds. Inoguchi, Takashi, Palgrave Macmillan, New York/USA.
- Kellam, M., “Why Pre-Electoral Coalitions in Presidential Systems?”, *British Journal of Political Science*, 2017, (47/2), pp.391-411.
- Kemahlıoğlu, Ö., “Winds of Change? The June 2015 Parliamentary Election in Turkey”, *South European Society and Politics*, 2015, (20/4), pp.445-464.
- Kesgin, B., “Turkey’s Erdoğan: Leadership Style and Foreign Policy Audiences”, *Turkish Studies*, 2020, (21/1), pp.56-82.
- Keyman, E. F., “The AK Party: Dominant Party, New Turkey and Polarization”, *Insight Turkey*, 2014, (16/2), pp.19-31.
- Keyman, F., Öniş, Z., (2007), *Turkish Politics in a Changing World*, Bilgi University Pres, İstanbul.
- King, G., J. E.; Alt, N. Burns ve M. Laver, “A Unified Model of Cabinet Dissolution in Parliamentary Democracies”, *American Journal of Political Science*, 1990, (34/3), pp.846-871.

- Kingston, J. (2010). *Contemporary Japan: History, Politics, and Social Change Since The 1980s*, John Wiley&Sons Publishing, New Jersey/USA.
- Kishimoto, K., (1982), *Politics in Modern Japan: Development and Organization*, Japan Echo Inc, Tokyo/JP.
- Kirchheimer, O. (1966), “The Transformation of the West European Party System”, *Political Parties and Political Development*, Eds. J. Palombara; M. Weiner, Princeton University Press, New Jersey/USA.
- Kiriş, H. M., (2010), *Türk Parti Sisteminde 1980 Sonrası Kutuplaşma ve Dinamikleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta.
- Kiriş, H. M., “Parti Sisteminde Kutuplaşma ve Türk Parti Sistemi Örneği”, *Amme İdaresi Dergisi*, Aralık 2011, (44/4), ss.33-67.
- Kiriş, H. M., “Türkiye’de Rekabetçi Siyasal Partilerin Dönüşümü: Post-80 Sisteminde Eski Yeni Partilerin Yükselişi ve Düşüşü”, *Toplum ve Demokrasi*, 2012, (6/13-14), ss. 25-53.
- Koblik, S., “Towards an Analytical Model for Swedish Election Campaigns”, *Statsvetenskaplig tidskrift*, 1980, (83/1), pp.23-36.
- Koçal, V. 2014, *Ak Parti'nin Siyasal Sosyolojisi, Yeni Sağ, Küreselleşme ve Türkiye, Türkiye'nin AK Parti'li Yılları*, Ed. Nafiz Tok, Mehmet Özel, Vedat Koçal, Orion Kitabevi, Ankara.
- Kohno, M. (1997), *Japan's Postwar Party Politics*, Princeton University Press, Princeton/USA.
- Kohno, M., Nishizawa, Y., “A Study of the Electoral Business Cycle in Japan: Elections and Government Spending on Public Construction”, *Comparative Politics*, 1990, (22/2), pp.151-166.
- Konda, (2008)., *Metropollerin Yoksul ve Yoksunları: Varoşlar*, <<http://www.bekiragirdir.com/wp-content/uploads/2009/01/varoslar.pdf>>, (21.08.2018).
- Konda, (2017). *Basında Konda: Seçimler*, <<http://konda.com.tr/wp-content/uploads/2017/01/1999-2010Se%C3%A7imlerdeKonda.pdf>>, (10.07.2018).
- Korpi, W. (2005), “Does the Welfare State Harm Economic Growth? Sweden as a Strategic Test Case”, *Social Policy and Economic Development in the Nordic Countries*, Palgrave Macmillan, London/UK.

- Korpi, W., “Strategies of Reformist Socialist Parties in A Mixed Economy: The Swedish Model”, *Socialism of Future*, 1992, (1/1), 101-109.
- Kök, S., “Kent Yoksullarının Farklı Siyasallaşma Biçimleri: Bir Alan Araştırması Örneği” *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2013, (3/1), ss.57-75.
- Köllner, P., (2005), “The LDP at 50: The Rise, Power Resources, and Perspectives of Japan's Dominant Party”, *Working Papers Global and Area Studies*, 8: 10-11, <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=909167> (25.11.2016).
- Kömürcü, D., “Kılıçdaroğlu Sonrası CHP”, *İktisat Dergisi*, 2011, (515-516), ss.37-47.
- Köni, H., Özdemir, G., “11 Yıllık AKP Yönetimi: Gerçekler ve Beklentiler”, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, (3/6), 76-96.
- Köroğlu, A., “Türkiye’de 1990’lı Yıllarda Ortaya Çıkan Siyasi Liberalizm Pratikleri, *İnsan ve Toplum*, 2012, (2/3), ss.119-138.
- Krauss E. S. ve Pekkanen, R. J. “The Rise and Fall of Japan’s Liberal Democratic Party” *The Journal of Asian Studies*, 2010, (69/1), pp.5–15.
- Krauss, E. S., Pekkanen, R. (2011), *The Rise and Fall of Japan's LDP: Political Party Organizations as Historical Institutions*, Cornell University Press, Ithaca/ USA.
- Krieger J. (2009), “Britain”, *Introduction to Comparative Politics: Political Challenges and Changing Agendas*, (Sixth Edition), Eds Mark Kesselman, Joel Krieger, vd., Mifflin Harcourt Publishing Company, Boston/USA.
- Kriesi, H., “Restructuration of Partisan Politics and The Emergence of A New Cleavage Basedon Values”, *West European Politics*, 2010, (33/3), 673-685.
- Kumbaracıbaşı, A. C. (2009), *Turkish Politics and the Rise of the AKP: Dilemmas of Institutionalization and Leadership Strategy*, Routledge, London/UK.
- Kutlay, M. (2015), “Turkish Political Economy in the Post-2011: A Turbulent Period”, In *The Uncertain Path of the New Turkey*, Ed. Valeria Talbot, ISPI, Milan, Italy, <http://home.ku.edu.tr/~musomer/research_files/Somer,%20ISPI%20Turchia%202015.pdf>, (11.12.2018)
- Laakso, M., Taagepera, R., “Proportional representation in Scandinavia: Implications for Finland”, *Scandinavian Political Studies*, 1978, (1/1), pp.43-60.

- Landman, T. (2002). *Issues and Methods in Comparative Politics: An Introduction*, Routledge, London/UK.
- Langfield, D. (2010), *Harbingers of Change? Subnational Politics in Dominant Party Systems*, (Unpublishing PhD Dissertation), The Ohio State University, Ohio/USA<https://etd.ohiolink.edu/!etd.send_file?accession=osu1281844841&disposition=inline> (02.08.2016).
- Langfield D. “Managing Factionalism and Overcoming Marginalization: South Africa under ANC Dominance”, *Dominant Party Systems Conference*, University of Michigan, USA, May 9-10, 2014.<<http://www.ii.umichedu/UMICH/cseas/Academics/Documents/Langfield%20South%20Africa%20MichMay2014.pdf>>, (05.01.2015).
- LaPalombara, J., Anderson, J., (1992), “Political Parties”, *Encyclopedia of Government and Politics: Volume I*, Eds. Mary Hawkesworth, Maurice Kogan, Routledge, London/UK.
- Lawrence, S. V., Martin, V. F., (2013), *Understanding China’s Political System*, <<https://fas.org/sgp/crs/row/R41007.pdf>>, (25.08.2019).
- Lavelle, A. (2016), *The Death Of Social Democracy: Political Consequences In The 21st Century*, Routledge, London/UK.
- Lee, Y. W., “The Origin of One Party Domination: America’s Reverse Course and the Emergence of the Liberal Democratic Party in Japan”, *The Journal of East Asian Affairs*, 2004, (18/2), pp. 371-413.
- Levite A. ve Tarrow S. “The Legitimation of Excluded Parties in Dominant Party Systems: A Comparison of Israel and Italy” *Comparative Politics*, 1983, (15/3), pp. 295-327.
- Levitsky, S., Cameron, M. A., *Democracy without parties? Political parties and regime change in Fujimori's Peru. Latin American Politics and Society*, 2003, (45/3), 1-33.
- Levitsky S. Way, L. A. “The Rise of Competitive Authoritarianism”, *Journal of Democracy*, 2002, (13/2), pp.51-65.
- Lewin, L. (1988), *Ideology and Strategy: A Century of Swedish Politics*, (No. 3), Cambridge University Press, Cambridge/UK.

- Lewis-Beck and Stegmaier, M., “Economic Determinants of Electoral Outcomes”, *Annual Review of Political Science*, 2000, 3, pp.183–219.
- Lida, M. (1994), The Fall of the 1955 System in Japanese Politics and the Current Crisis of Hegemony, *Social Justice*, 21(2/56), pp.50-61.
- Lijhart, A., (1997), Çağdaş Demokrasiler, çev. Ergun Özbudun; Ersin Onulduran, Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını, Ankara.
- Lindberg S. I ve Jones, J. (2010), “Laying A Foundation For Democracy Or Undermining It? Dominant Parties In Africa’s Burgeoning Democracies,” *Dominant Political Parties and Democracy: Concepts, Measures, Cases and Comparisons*, eds. Matthijs Bogaards; Françoise Boucek, Routledge, London/UK.
- Linusson, S., Ryd, G., Dynamic Adjustment: An Electoral Method For Relaxed Double Proportionality, *Annals of Operations Research*, 2014, (215/1), pp.183-199.
- Linz, J. J. (2008), Totaliter ve Otoriter Rejimler, Çev. Ergun Özbudun, Siyasi İlimler Türk Derneği Yayınları, Ankara.
- Lipset, S. M. (2001), “Cleavages, Parties and Democracy”, *Party Systems and Voter Alignments Revisited*, Eds. Lauri Karvonen and Stein Kuhnle, Routledge, London/UK.
- Lipset, S.M. ve Rokkan, S. (1967), “Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: An Introduction”, *Party Systems and Voter Alignments: Cross-national Perspectives*, eds. S. M. Lipset, S. Rokkan, Free Press, New York/USA.
- Magnusson, L. (2000), *An Economic History of Sweden*, Routledge, London/UK.
- Mainwaring, S., Torcal, M. (2005), Party System Institutionalization And Party System Theory After The Third Wave Of Democratization Working Paper (319), <<https://kellogg.nd.edu/publications/workingpapers/WPS/319.pdf>>, (03.09.2014),
- Mair, P. (2006), “Party System Change”, *Handbook of Party Politics*, Eds. R. Katz and W. Crotty, Sage London/UK.
- Malik, F. A., ve Malik, B. A. “Indian National Congress At Cross Roads” *International Journal of Research in Humanities, Arts and Literature*, 2014, (2/7), pp.21-30.

- Manin, B., Przeworski, A., Stokes, S. C. (1999), "Introduction", *Democracy, Accountability, and Representation*, Eds. A. Przeworski, S. C. Stokes, B. Manin, Cambridge University Press, New York/USA.
- Maor M. (1997), *Political Parties: Comparative Approaches and the British Experience*, Routledge, London/UK.
- Masumi, J., "The 1955 System in Japan and its Subsequent Development", *Asian Survey*, 1988, (28/3), pp.286-306.
- Masuyama, M., Nyblade, B., "Japan: the Prime Minister and the Japanese Diet", *The Journal of Legislative Studies*, 2004, (10/2-3), pp.250-262.
- McElwain, K. M. (2014), "Parties and Elections in Japan", *The Sage Handbook of Modern Japanese Studies*, Ed. James Babb, Sage Publications, London/UK.
- Memişoğlu, D., "Bir Kamu Politikası Analizi Örneği: Sağlıkta Dönüşüm Programı", *Yasama Dergisi*, 2016, (34), ss.62-93.
- Metcalf, M. F., (1981), "Structuring Parliamentary Politics: Party Organization In Eighteenth-Century Sweden", *Parliaments, Estates and Representation*, 1981, (1/1), pp.35-49.
- Metin, O. "Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar", *Çalışma ve Toplum*, 2011, (1), pp.179-200.
- Meyer, M. W. (2014), *Japonya Tarihi: Hanedan Döneminden Günümüz Japonyasına*, çev: Lizet Deadato, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Michael, R. (1986), *The Age of Liberty: Sweden 1719-1772*, Cambridge University Press, Cambridge/UK.
- Miller, A. H., Listhaug, O., "Economic Effects on the Vote in Norway", *Political Behavior*, 1984, (6/4), pp.301-319.
- Milliyet, (2009), HEP, DEP ve HADEP'de Kapatılmıştı, <<http://www.milliyet.com.tr/siyaset/hep-dep-ve-hadep-de-kapatilmisti-1172724>>, (08.06.2018).
- Milliyet, (2010), Erdoğan'ın Grup Konuşması, <<http://www.milliyet.com.tr/siyaset/erdoganin-grup-konusmasi-1232655>>, (01.02.2012).
- Milliyet, (2012), Süleyman Soylu AK Parti'de, <http://www.milliyet.com.tr/siyaset/suleyman-soylu-da-ak-partide-1581241>, (01.02.2018).
- Milliyet, (2014), Seçime Parti Olarak Gireceğiz, <<http://www.milliyet.com.tr/secime-parti-olarak-girecegiz-gundem-1984367/>>, (08.06.2018).

- Milliyet, (2015), Erdoğan İzmir’de Konuştu (2), <<http://www.milliyet.com.tr/cumhurbaşkanı-erdogan-izmir-de-konustu-izmir-yerelhaber-774553/>>, (01.02.2018).
- Milner, H. (1990), *Sweden: Social Democracy in Practice*, Oxford University Press, Oxford/UK.
- Misgeld, K., Klaus, M., (1992), “Party Membership: 1889-1991”, *Creating Social Democracy: A Century of the Social Democratic Labor Party in Sweden*, Eds. Misgeld, Klaus; Molin, Karl, University Park Press, Baltimore/USA.
- Miş, N., Duran, H. (2018), Seçim İttifakları, *SETA Analiz*, SETA Yayınları, İstanbul.
- Miyake, I., (1999), “Candidate Evaluation And Voting Choice Under The Japanese Electoral System”, *Elections in Japan, Korea, and Taiwan under the Single Non-Transferable Vote: The Comparative Study of an Embedded Institution*, Ed. Grofman, B.; Lee, S. C., vd., University of Michigan Press, Michigan/USA.
- Mochizuki, M. M. (1995), *Japan: Domestic Change and Foreign Policy*, Rand Corporation, <https://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR616.html> (01.07.2017).
- Molin, B., “Swedish Party Politics: a Case Study”, *Scandinavian Political Studies*, 1966, (1/A1), pp. 45-58.
- Molin, K. (1992), “Historical Orientation”, *Creating Social Democracy: A Century of the Social Democratic Labor Party in Sweden*, Eds. Misgeld, Klaus; Molin, Karl, University Park Press, Baltimore/USA.
- Morlino, (2002), “What is a “Good” Democracy? Theory and Empirical Analysis”, http://ies.berkeley.edu/research/files/CP02/CP02What_is_Good_Democracy.pdf, (25. 04. 2013)
- Möller, T. (2015), “The Parliamentary System”. *The Oxford Handbook of Swedish Politics*, Ed J. Pierre, Oxford University Press, Oxford/UK.
- Mtimkulu, P. F. G., (2006), *The Key to One-Party Dominance: A Comparative Analysis of Selected States*, (Unpublishing Doctoral Thesis), <<https://www.eisa.org.za/pdf/JAE8.2 Mtimkulu.pdf>>, (02.04.2016).
- Muramatsu, M., Krauss E., (1990), “The Dominant Party and Social Coalitions in Japan” *Uncommon Democracies: The One-Party Dominant Regimes*, Ed. T. J. Pempel, Cornell University Press Ithaca/USA.

- Müftüler-Baç, M., Keyman, E. F. (2012), Turkey Under the AKP: the Era of Dominant-Party Politics. *Journal of Democracy*, 23(1), ss.85-99.
- Nachmias, D., “A Note on Coalition Payoffs in a Dominant- Party System”, *Israel. Political Studies*, 1973, (21/3), pp.301-305.
- Naka, S. (2002), “The Postwar Japanese Political Economy in an Exchange Perspective”, *The Review of Austrian Economics*, 15(2-3), 175-197.
- Nakamura, T. (1993), “Macroeconomic Changes Japan”, In *The Politics of Economic Change in Postwar Japan and West Germany: Volume 1*, Eds. H. Fukui, H., Merkl, P. H., Muller- Groeling, A. Watanabe, The Macmillan Press Ltd, London/UK.
- Nakamura, T. (1993), “Macroeconomic Changes”, *The Politics of Economic Change in Postwar Japan and West Germany*, Eds. Fukui, H., Merkl, P. H., Muller- Groeling, H., Watanabe, A., Macmillan Press, London/UK.
- Nebati, N. (2014), Milli Görüşten Muhafazakar Demokrasiye, Alfa Yayınevi, İstanbul.
- Nester, W. R. (2016), The Foundation of Japanese Power: Continuities, Changes, Challenges, Macmillan Publishers, London/UK.
- Neuman, W. L., (2014) Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar, Cilt II., 7. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Noble, G. W. (1998), Collective Action in East Asia: How Ruling Parties Shape Industrial Policy, Cornell University Press, New York/USA.
- Noble, G. W. (2016). “Who If Anyone Is in Charge? Evolving Discourses of Political Power and Bureaucratic Delegation in Postwar Japanese Policymaking”, *Power in Contemporary Japan*, Ed. Gill Steel, Palgrave Macmillan, New York/USA.
- Norris, P., (2004), Electoral Engineering Voting Rules and Political Behavior, Cambridge University Press, Cambridge/UK.
- Nwokora, Z., & Pelizzo, R. (2014). Sartori Reconsidered: Toward a New Predominant Party System, *Political studies*, 62(4), pp.824-842.
- Nyblade, B., “The 21st Century Japanese Prime Minister: An Unusually Precarious Perch”, *Journal of Social Science*, 2011, (61/2), pp.195-209.

- Nyzell, S. (2009), “A Consensual Democracy?”, *Political Outsiders in Swedish History, 1848-1932*, eds. L. Edgren; M. Olofsson, Cambridge Scholars Publishing, Cambridge/UK.
- OECD, (2019) Education Data, <<https://data.oecd.org/pisa/reading-performance-pisa.htm#indicator-chart>> (12.12.2019).
- O’Leary, B. (1994), “Britain’s Japanese Question: Is There a Dominant Party?”, *Turning Japanese: Britain with a Permanent Party of Government*, eds. H. Margetts, G. Smyth, Lawrence and Wishart, London/UK.
- Okazaki, T., “Dominant-Party System And Opposing Parties Ability In Japan”, *The Macrotheme Review*, 2014, (3/1A), pp.200-207.
- Okimoto, D. I. (1988a), Liberal-Democratic Party Dominance in the Diet, *Inside the Japanese System: Readings on Contemporary Society and Political Economy*, Eds Daniel I. Okimoto; T. P. Rohlen, Stanford University Press, Stanford/USA.
- Okimoto, D. I. (1988b). “The Liberal-Democratic Party’s Grand Coalition”, *Inside the Japanese System: Readings on Contemporary Society and Political Economy*, Eds. D. I. Okimoto, T. P. Rohlen, Stanford University Press, USA.
- Okyar, A. F. (1980), Üç Devirde Bir Adam, Tercüman Yayınları, İstanbul.
- Olgun, K., “Türkiye’de Cumhuriyet’in İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 2011, (27/79), pp.1-36.
- Olsson, S. E. (1986), “Sweden”, *In Growth to Limits: The Western European Welfare States Since World War II*, Ed. Flora P., Vol. 1, Walter de Gruyter, Berlin/DEU.
- Olsson, U., “Planning in the Swedish Welfare State”, *Studies in Political Economy*, 1991, (34/1), pp.147-171.
- Oscarsson, H., Holmberg, S. (2016), “Issue Voting Structured by Left–Right Ideology”, *The Oxford Handbook of Swedish Politics*, Ed. John Pierre, Oxford University Press, Oxford/UK.
- Oskarson, M. (2016), “The Never-Ending Story of Class Voting in Sweden”, *The Oxford Handbook of Swedish Politics*, Ed. John Pierre, Oxford University Press, Oxford/UK.

- Oskarson, M. (2016), "The Never-Ending Story of Class Voting in Sweden", *The Oxford Handbook of Swedish Politics*, Ed. Pierre, J., Oxford University Press, Oxford/UK.
- Öngider, S. (2002), "18 Nisan'dan 3 Kasım'a MHP", *Milliyetçilik, Faşizm ve MHP*, der. Seyfi Öngider, Aykırı Yayıncılık, İstanbul.
- Öniş, Z. (2006). "The Political Economy of Turkey's Justice and Development Party," *The Emergence of a New Turkey: Democracy and the AK Party*, Ed. H. Yavuz, The University of Utah Press, Salt Lake City, USA.
- Öniş, Z. (2010). "Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Ekonomi-Politigi", *AK Parti: Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri*, Ed. Hakan Yavuz, Çev. Ali Yıldız, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Öniş, Z., "The Triumph of Conservative Globalism: The Political Economy of the AKP Era", *Turkish Studies*, 2012, (13/2), pp.135-152.
- Öniş, Z., "Turkey's Two Elections: The AKP Comes Back", *Journal of Democracy*, 2016, (27/2), pp.141-154.
- Öz, E. (1996), *Otoriterizm ve Siyaset: Türkiye'de Tek-Parti Rejimi ve Siyasal Katılma: 1923-1945*, Yetkin Yayınevi, Ankara.
- Özbudun, E. (2003), *Çağdaş Türk Politikası*, Doğan Kitap, İstanbul.
- Özbudun, E. (2011), *Türkiye'de Parti ve Seçim Sistemi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Özbudun, E. Tachau, E., "Social Change and Electoral Behaviour in Turkey: Toward a Critical Realignment," *International Journal of Middle East Studies*, 1975, (6), pp. 460-480.
- Özbudun, E. ve Hale, W. (2010), *Türkiye'de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm: AKP Olayı*, Doğan Kitap, İstanbul.
- Özipek, B. B. (2009), "Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) Dönemi İç ve Dış Politika [2002-...]", *Osmanlı'dan İki binli Yıllara Türkiye'nin Politik Tarihi*, Ed. Adem Çaylak, Mehmet Dikkaya, Göktepe Cihat, Hüsnü Kapu, (Üçüncü Baskı) Savaş Yayınevi, Ankara.
- Özsel, D., Öztürk, A., Ince, H. O. (2013). A Decade of Erdoğan's JDP: Ruptures and Continuities. *Critique*, 2013, (41/4), pp.551-570.

- Park, C. H. (1998), "The Enduring Campaign Networks of Tokyo's Shitamachi District", *How Electoral Reform Boomeranged: Continuity in Japanese Campaigning Style*, Japan Center for International Exchange Publishing, Tokyo/JP.
- Park, C. H., "Factional Dynamics in Japan's LDP Since Political Reform: Continuity and Change", *Asian Survey*, 2001, (41/3), pp.428-461.
- Patterson, D., Maeda, K. (2007), "Prime Ministerial Popularity and the Changing Electoral Fortunes of Japan's Liberal Democratic Party", *Asian Survey*, 47(3), pp.415-433.
- Pempel, T. J. (1975), "The Dilemma of Parliamentary Opposition in Japan", *Polity*, 1975, (8/1), pp. 63-79.
- Pempel, T. J. (1990), "Introduction, Uncommon Democracies: The One-Party Dominant Regimes", *Uncommon Democracies: the One-Party Dominant Regimes*, ed. T. J. Pempel, Cornell University Press, New York/USA.
- Pempel, T. J., "Between Pork and Productivity: The Collapse of The Liberal Democratic Party", *The Journal of Japanese Studies*, 2010, (36/2), pp.227-254.
- Pempel, T. J., "Japanese Democracy and Political Culture: A Comparative Perspective" *Political Science and Politics*, 1992a, (25/1), pp.5-12.
- Pempel, T. J., "Political Parties and Representation: The Case of Japan", *Political Science & Politics*, 1992b, 25(1), 13-18.
- Pempel, T. J. (1982). *Policy and Politics in Japan: Creative Conservatism*, Temple University Press, Pennsylvania/USA.
- Pempel, T. J., "Regime Shift: Japanese Politics in A Changing World Economy", *Journal of Japanese Studies*, 1997, (23/2), pp.333-361.
- Peng Er, L., "The Japanese Communist Party: Organization and Resilience in the Midst of Adversity", *Pacific Affairs*, 1996, (69/3), pp.361-379
- Pennings, P.J.M. ve Lane, J.-E. (1998), "Introduction", *Comparing Party System Change*, Eds. P.J.M. Pennings, J.-E. Lane, Routledge, London/UK.
- Petersson, O. (2009), "The Swedish 1809 Constitution", In Swedish Research Institute. Paper Prepared for Conference on Contested Sovereignties Constitutional Arrangements and Their Relevance for Democracy: European and Middle

- Eastern Perspectives Swedish Research Institute in Istanbul/Ayvalık (pp. 28-31),
- Petersson, O., “The 1976 Election: New Trends in the Swedish Electorate”, *Scandinavian Political Studies*, 1978, (1/2- 3), pp.109-121.
- Pierre, J., ve Widfeldt, A. (1994), “Party Organizations in Sweden: Colossuses With Feet of Clay or Flexible Pillars of Government”, *How Parties Organize: Change and Adaptation in Party Organizations in Western Democracies*, Ed. R. S. Katz; P. Mair, Sage Publications, London/UK.
- Pontusson, J. (1990), “Conditions of Labor-Party Dominance: Sweden and Britain Compared”, *Uncommon Democracies: The One Party Dominant Regimes*, Ed. T. J. Pempel, Cornell University Press, Ithaca/USA.
- Poyraz, F. (2013), Milli Nizam Partisinden AK Parti’ye: İslami Hareketin Partileri ve Değişim”, *İttihat ve Terakki’den Günümüze Siyasal Partiler*, Ed. Turgay Uzun, Orion Yayınevi, Ankara.
- Prezeworski, A. (1991), *Demokrasi ve Piyasa*, Çev. İ. Turan, Türk Demokrasi Vakfı, Ankara.
- Proksch, S. O., Slapin, J. B., Thies, M. F., Party System Dynamics in Post-War Japan: A Quantitative Content Analysis of Electoral Pledges, *Electoral Studies*, 2010, 30(1), pp.114-124.
- Quin, T. (2015), The UK Party System, <<http://vle.kegs.org.uk/pluginfile.php/11892/modresource/content/1/Uk%20Party%20system%20in%202015.pdf>>(08.03.2015).
- Rae, D. W. Taylor, M. (1970), *The Analysis of Political Cleavages*, Yale University Press New Haven/USA.
- Ragin, C. C. (2014). *The Comparative Method: Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*, University of California Press, California/USA.
- Ramseyer, M. J., Rosenbluth, F. M. (1993), *Japan’s Political Marketplace*, Harvard University Press, Massachusetts/USA.
- Ray, S. N. (1998), *Modern Comparative Politics: Approaches, Methods and Issues*, PHILearning Publishing, Delhi/IND.
- Reed, S., Brunk, G. G. (1984), A Test of Two Theories of Economically Motivated Voting: The Case of Japan. *Comparative Politics*, 17(1), pp.55-66.

- Resmî Gazete, 2018. Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun <<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180316.htm>>, (04.04.2018).
- Richardson, B., Flanagan, S. C., (1984), *Politics in Japan*, Little Brown, Boston/USA.
- Rimanelli, M., (1999), "Introduction: Peaceful Democratization Trends in Single-Party-Dominant Countries", *Comparative Democratization and Peaceful Change in Single-Party-Dominant Countries*, Ed. Marco Rimanelli, St. Martin's Press, New York/USA.
- Roberts, M. (2003), *The Age of Liberty: Sweden 1719-1772*, Cambridge University Press, Cambridge/UK.
- Rosenblum, N. (2008), *On the Side of the Angels: An Appreciation of Parties and Partisanship*, Princeton University Press, New Jersey/USA.
- Rosenbluth, F. M. ve Thies, M. F. (2010), *Japan Transformed: Political Change And Economic Restructuring*, Princeton University Press, Princeton/USA.
- Ruin, O. (1982), "Sweden in the 1970s: Policy-Making Becomes More Difficult", *Policy Styles in Western Europe*, ed. Richardson, J., George Allen & Unwin Ltd., London/UK.
- Ruin, O. (1989), "Features and Phases of the Swedish Model". *CEPAL Review*, No. 39: 1927. <https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/10291/39019026I.Pdf>, (10.12.2016)
- Rustow, D. A. (1957), *Politics of Compromise*, Princeton University Press, Princeton/USA.
- Rustow, D. A. (1991), "Political Parties in Turkey: An Overview", *Political Parties and Democracy in Turkey*, Ed. Metin Heper, Jacop M. Landau, I.B. Tauris & Co Ltd, London/UK.
- Sainsbury, D., "Scandinavian Party Politics Re- Examined: Social Democracy in Decline?", *West European Politics*, 1984, (7/4), pp.67-102.
- Sainsbury, D., "The Swedish Social Democrats and the Legacy of Continuous Reform: Asset or Dilemma?", *West European Politics*, 1993, (16/1), pp.39-61.
- Sakamoto, T. (1999), *Building Policy Legitimacy in Japan: Political Behaviour Beyond Rational Choice*, Macmilan Press Ltd., London/UK.

- Sarıbay, A. Y. (2012), *Demokrasinin Sosyolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Sarıbay, A. Y., (2001), *Türkiye’de Demokrasi ve Politik Partiler*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Särlvik, B. (2002), “Party and Electoral System in Sweden”, *The Evolution of Electoral and Party Systems in the Nordic Countries*, eds. B. Grofman, A. Lijphart, Algora Publishing, New York/USA.
- Särlvik, B., “Party Politics and Electoral Opinion Formation: A Study of Issues in Swedish Politics 1956-1960”, *Scandinavian Political Studies*, 1967, (2/A2), pp.167-202.
- Särlvik, B., “Political Stability and Change in the Swedish Electorate”, *Scandinavian Political Studies*, 1966, (1/A1), pp.188-222.
- Sartori, G. (2005), *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*, ECPR Press, Colchester/UK.
- Sartori, G., (1997), *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği*, çev: Ergun Özbudun, Yetkin Yayınları, Ankara.
- Sartori, G., “Representational Systems”, *International Encyclopedia of the Social Sciences*, 1968, (13) pp.470–75.
- Sayarı, S. (2002), “The Changing Party System”, *Politics, Parties, And Elections In Turkey*, Eds. S. Sayarı; Y. Esmer, Lynne Rienner Publishers, London/UK.
- Sayarı, S., (2013), “Siyasal Partiler”, *Karşılaştırmalı Siyaset, Temel Konular ve Yaklaşımlar*, Ed. Sabri Sayarı ve Hasret Dikici Bilgin, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Sayarı, S., (2016a), “Siyasal Partiler”, *Dünden Bugüne Türkiye: Tarih, Politika, Toplum ve Kültür*, Der. Metin Heper, Sabri Sayarı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Sayarı, S., “Back to a Predominant Party System: the November 2015 Snap Election in Turkey”, *South European Society and Politics*, 2016b, (21/2), pp.263-280.
- Sayarı, S., “The Turkish Party System in Transition”, *Government and Opposition*, 1978, (13/1), pp.39-57.
- Sayarı, S., “Towards a New Turkish Party System?”, *Turkish Studies*, 2007, (8/2), pp.197-210.

- SBB, (2018), Kamu Kesimi Sosyal Harcama İstatistikleri, <<http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Kamu-Kesimi-Sosyal-Harcama-%C4%B0statistikleri.pdf>>, (28.12.2018).
- Schall, C. E. (2012). (Social) Democracy in the Blood? Civic and Ethnic Idioms of Nation and the Consolidation of Swedish Social Democratic Power, 1928–1932, *Journal of Historical Sociology*, 25(3), pp.440-474.
- Schall, C. E. (2016), *The Rise and Fall of the Miraculous Welfare Machine: Immigration and Social Democracy in Twentieth-Century Sweden*, Cornell University Press, Ithaca/USA.
- Schattschneider, E.E. (1942), *Party Government*, Rinehart, New York (USA).
- Schedler, A. “The Menu of Manipulation”, *Journal of Democracy*, 2002, (13/2), pp.36-50.
- Schedler, A. (2013), *Politics of Uncertainty: Sustaining and Subverting Electoral Authoritarianism*, Oxford University Press, Oxford/UK.
- Scheiner, E., (2006), *Democracy without Competition in Japan: Opposition Failure in a One-Party Dominant State*. Cambridge University Press, Cambridge/UK.
- Schmidt, C., “Social Cleavages, Voter Alignment, and Dealignment in Japan”, *Hitotsubashi Journal of Social Studies*, 2003, (35/2), pp. 63-77.
- Schmitter, P. C., Karl, T. L., (1999), “Demokrasi Nedir, Ne Değildir”, *Sosyal ve Siyasal Teori*, Ed. Atilla Yayla, Siyasal Kitapevi, Ankara.
- Schön, L. (2012), *An Economic History of Modern Sweden*, Routledge, London/UK.
- Schreurs, M. A., (2005), “Japan”, *Comparative Politics Interests, Identities and Institutions: in A Changing Global Order*, Cambridge University Press, Cambridge/UK.
- Scobbie, I. (2006), *Historical Dictionary of Sweden*, Rowman & Littlefield Publishing, Maryland, USA.
- Scott, F. D. (1988), *Sweden, the Nation's History*, Southern Illinois University Press, Illinois/USA.
- Seha, E., Müller-Rommel, F. (2016), “Case Study Analysis” *Handbook of Research Methods and Applications in Political Science*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham/UK.

- Stephens, J. D., "Class Formation and Class Consciousness: A Theoretical and Empirical Analysis with Reference to Britain and Sweden", *The British Journal of Sociology*, 1979, (30/4), pp.389-414.
- Stephens, J. D., "The Changing Swedish Electorate: Class voting, Contextual Effects, and Voter Volatility", *Comparative Political Studies*, 1981, (14/2), pp.163-204.
- Stockwin, J. A. A. (1988), "Dynamic And Immobilist Aspects of Japanese Politics", *Dynamic And Immobilist Politics In Japan*, Palgrave Macmillan, London/UK.
- Stockwin, A., Ampiah, K. (2017). Rethinking Japan: the Politics of Contested Nationalism, Lexington Books, London/UK.
- Stockwin, J. A. A. (2011), "Party Politics in Japan", *Japanese Politics Today*, Eds. Inoguchi, Takashi, Palgrave Macmillan, New York/USA.
- Stockwin, J. A. A., "To Oppose or to Appease? Parties Out of Power and the Need for Real Politics in Japan", *Japan Forum*, 2006, (18/1), pp. 115-132.
- Stockwin, J. A. A., (2004), *Collected Writings of J.A.A. Stockwin: The Politics and Political Environment of Japan*, Taylor & Francis Publishing, London/UK.
- Stoica, I. M. (2010), *Welfare provision in Sweden and the dominant position of the Sap*, [Dissertation thesis], Alma Mater Studiorum Università di Bologna, Bologna/IT, <http://amsdottorato.unibo.it/3166/>.
- Strath, B. (1996), *The Organization of Labour Markets: Modernity, Culture and Governance in Germany, Sweden, Britain and Japan*, Routledge, London/UK.
- Strom, K., Bergman, T. (1992), "Sweden: Social Democratic Dominance in One Dimension", *Party Policy and Government Coalitions*, Eds. M. J. Laver and Ian Budge, Palgrave Macmillan, London, UK.
- Strom, K. Budge, I, Laver, M. J., "Constraints on Cabinet Formation in Parliamentary Democracies", *American Journal of Political Science*, 1994, (38/2), pp. 303-335.
- Şahin, B., (2008), "Liberal Demokrasinin Temelleri", *Demokrasi Teorisinde Güncel Tartışmalar*, ed. Bican Şahin, Orion Kitabevi, Ankara.

- Taagepera R., "Electoral Systems" içinde *The Oxford Handbook Of Comparative Politics*, eds. C. Boix and S. C. Stokes, Oxford University Press Inc., New York/USA.
- Tadokoro, M. (1994), "The End of Japan's" Non-Decision" Politics. *Asian Survey*, 34(11), 1002-1015.
- Takada, M. (1999), "Japan's Economic Miracle: Underlying Factors and Strategies for the Growth", <<http://www.lehigh.edu/~rflw1/courses/1999/spring/ir163/Papers/pdf/mat5.pdf>> (14.01 2018).
- Takashi, I., "Explaining and Predicting Japanese General Elections, 1960-1980", *Journal of Japanese Studies*, 1981, (7/2), pp.285-318.
- Takeshi, I., Masako, S. (2014), "Flocking Together? The Breakdown and Revival of Political Clientelism in Italy and Japan", *Italy and Japan: How Similar Are They?*, Eds. S. Beretta, A. Berkofsky, F. Rugge, Springer, Milan/IT.
- Tanör, B. (2010), *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri: 1789-1980*, 19. Baskı, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Tsai, C-H, (2003), *Party Voting in Comparative Perspective: The United States, Taiwan, and Japan*, (Unpublishing Dissertation), Philosophy in the Graduate School of The Ohio State University, Columbus/USA.
- Taylor, M., Herman, V. M., "Party Systems And Government Stability", *The American Political Science Review*, 1971, (65/1), pp.28-37.
- Teehankee, J. C. (2002). *Japanese Party Politics and Governance in Transition*, De La Salle University Press, Manila/PH,<https://www.academia.edu/1001211/Japanese_Party_Politics_and_Governance_in_Transition> (01.08.2017).
- Tekdemir, Ö., "Radikal Plüralist Demokratik Parti Olarak HDP'nin Başka Türkiye Önerisi: Hasım Politikası, Agonizm ve Popülizm", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2016, (71/4), ss.1211-1240.
- Tekin, Ü. (2004), *AK Parti'nin Muhafazakâr Demokrat Kimliği*, Orient Yayınları, Ankara.
- Tekin, Y. ve Okutan, M. Ç. (2012), *Türk Siyasal Hayatı*, 2. Baskı, Orion Kitabevi, Ankara.
- Teorell, J., "Swedish Electoral Corruption in Historical-Comparative Perspective", *Statsvetenskaplig tidskrift*, 2009, (111/1), pp.86-90.

- Teune, H., Przeworski, A. (1970). *The Logic of Comparative Social Inquiry*, Wiley-Interscience Publishing, New York/USA.
- Tezcür, G. M. (2012), “Trends and Characteristics of the Turkish Party System in Light of the 2011 Elections”, *Turkish Studies*, 13(2), pp.117-134.
- Teziç, E. (1976), 100 Soruda Siyasi Partiler, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Teziç, E. (2009), *Anayasa Hukuku*, 13. Baskı, Beta Basım, İstanbul.
- Thayer, N. B. (2015), *How the Conservatives Rule Japan*, Princeton University Press, Princeton/USA.
- Therborn, G. (1992), “A Unique Chapter In The History Of Democracy: The Social Democrats, In Sweden”, *Creating Social Democracy A Century Of Social Democratic Labor Party In Sweden*, Eds. Klaus Misgeld, Karl Molin, Klas Åmark, Pennsylvania/USA.
- Tilton, T. A., “The Social Origins of Liberal Democracy: The Swedish Case”, *American Political Science Review*, 1974, (68/2), pp.561-571.
- Tipton, E. K. (2002), *Modern Japan: A Social and Political History*, Routledge, London/UK.
- Tomasson, R. F., (1970) *Sweden: Prototype of Modern Society*, Random House, New York/USA.
- Tomasson, R. F., “The Extraordinary Success of the Swedish Social Democrats”. *The Journal of Politics*, 1969, (31/3), pp.772-798.
- Tosun, T., (2009), *Türk Siyasal Hayatında Seçimler ve İzmir*, Orion Kitabevi, Ankara.
- Tosun, T., “The New Leader For the old CHP: Kemal Kılıçdaroğlu”, *Insight Turkey*, 2010, (12/4), pp.31-42.
- Tosun, T., Tosun, G. E., (2010), *Türkiye’de Siyasal Parti Üyeliği ve Katılım*, Kalkedon Yayınları, İstanbul.
- Tsarouhas, D., (2008), *Social Democracy in Sweden: The Threat From a Globalised World*, (Vol. 6), IB Tauris, London/UK.
- Tsebelis, G. “Decision Making in Political Systems: Veto Players in Presidentialism, Parliamentarism, Multicameralism and Multipartyism”, *British Journal of Political Science*, 1995, (25/3), pp.289-325.
- Tugal, C. (2009), *Passive Revolution: Absorbing the Islamic Challenge to Capitalism*, Stanford University Press, Stanford/USA.

- Tunaya, T. Z. (2004). Hürriyetin İlânı: İkinci Meşrutiyet'in Siyasî Hayatına Bakışlar, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Tuncel G. ve Bakan, S. "Türkiye Demokrasinin Aksak Ayağı: Muhalefet", *Journal of Yasar University*, 2013, (8/31), pp.5341-5370.
- Tuncel, G. (2013), "Siyasal Partilerin Örgütsel Yapısındaki Değişim", *Küreselleşme, Uluslararası Sistem ve Siyasal Partiler*, Ed. Gökhan Tuncel, Bilsam Yayınları, Malatya.
- Tuncel, G. (2015), "Siyasal Partiler", *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Siyasal Hayat*, Ed. Ahmet Karadağ, II. Baskı, Bilsam Yayınları, Malatya.
- Tuncel, G., Ekici, S., "Göçün Siyasal Etkisi: Suriyeli Göçmenlerin Türkiye'nin Siyasal Hayatına Etkisi", *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 2019, (9/2), ss.48-72.
- Tuncel, G., Göktolga, O., Karadağ, A., (2015), "Toplumsal Ayrışma Kaynaklarının Türkiye Demokrasisi Üzerine Etkisi", *Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı: Yerelden Küresele Sosyal Bilimlerde Yeni Yaklaşımlar*, pp. 59-72.
- Tuncel, G., "Gezi Parkı Hadisesinin Anatomisi", *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, (4/1), pp.7-22.
- Turan İ., "Old Soldiers Never Die: The Republican People's Party of Turkey", *South European Society and Politics*, 2006, (11/3-4), pp.559-578.
- Turan, İ, (1988), "Political Parties and the Party System in Post-1983 Turkey," *State, Democracy and the Military: Turkey in the 1980s*, Eds. Metin Heper and Ahmet Evin, Walter De Gruyter Publishing, NewYork/USA.
- TÜİK, (2018). Konularına Göre İstatistikler: Eğitim, Kültür, Spor ve Turizm, Sağlık ve Sosyal Koruma, <<http://tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=kategorist>>, (25.12.2018).
- TÜİK, 2012. Milletvekili Genel Seçimleri: 1923 – 2011, TÜİK Yayınları, Ankara.
- Türk, H. B. (2014), Muktedir: Türk Sağ Geleneği ve Recep Tayyip Erdoğan, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Upchurch, M. ve Taylor, G. (2016), *The Crisis of Social Democratic Trade Unionism in Western Europe: The Search for Alternatives*, Routledge, London/UK.

- Uslu, İ., “The Reasons Behind the AK Party’s November 1st Victory” *Insight Turkey*, 2015, (17/4), 39-46.
- Uyar, H. (2012), *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yayıncılık, İstanbul.
- Uzun, T. (2010), “Milliyetçi Hareket Partisi”, *İttihat ve Terakki’den Günümüze Siyasal Partiler*, Ed. Turgay Uzun, Orion Yayınevi, Ankara.
- Ünal Aydoğan, B., “Stratejik Oy Verme Davranışı: Sistemik Literatür İncelemesi”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 2018, (17/4), pp.1415-1424,
- Üzümcü, A., Dikkaya, M. ve Özyakışır, D. (2009), “Türkiye’de İktisadi Dönüşümler ve Politik Yansımaları: 1923-2007”, *Osmanlı’dan İkibinli Yıllara Türkiye’nin Politik Tarihi*, Ed. Adem Çaylak, Mehmet Dikkaya, Göktepe Cihat, Hüsnü Kapu, Savaş Yayınevi, Ankara.
- Van de Walle, N., Butler, K.S. “Political Parties and Party Systems in Africa’s Illiberal Democracies” *Cambridge Review of International Studies*, 1999, (13/1), pp.14–28.
- Vatan, (2015), Suriye Sınırında AK Parti Kaybetti, <http://www.gazetevatan.com/suriye-sinirinda-ak-parti-kaybetti-799605-secim-2015/>, 03.12.2019.
- Vedung, E. (1988), “The Swedish Five-Party Syndrome and the Environmentalists”, *When Parties Fail. Emerging Alternative Organizations*, Princeton University Press, New Jersey/USA.
- Viana, A. G., Cunha, P. H. F., The Swedish Model: An Alternative to Macroeconomic Policy”, *Brazilian Journal of Political Economy*, 2016, (36/2), pp.266-285.
- Ward, R. (1978), *Japan’s Political System*, Prentice Hall Publishin, New Jersey/USA.
- Ware, A. (1996), *Political Parties and Party Systems*, Oxford University Press, Oxford/UK.
- Ware, A. (2009), *The Dynamics of Two-Party Politics: Party Structures and the Management of Competition*, Oxford University Press, Oxford/UK.
- Watanuki, J., “Social Structure and Voting in Japan: A Multi-Dimensional Approach to the Study of Ideology and Voting Behaviour”, *Social Analysis*, (5/6), pp. 170-183.

- Widfeldt, A. (2001), "Sweden: Weakening Links Between Political Parties And Interest Organizations", *Political Parties and Interest Groups: Shaping Democratic Governance*, Eds. Clive, T. S., Lynne Reiner Publishers, Colorado/USA.
- Wilde, L., "The Politics of Transition: the Swedish Case", *Capital&Class*, 1992, (Summer 47), pp.7-18.
- Wilks, S., "Class Compromise and The International Economy: The Rise and Fall of Swedish Social Democracy", *Capital&Class*, 1996, (20/1), pp.89-111.
- Wolinetz S. (2006), "Party Systems and Party System Types", *Handbook of Party Politics*, Eds. R., Katz and W. Crotty, Sage Pub., London/UK.
- Woodall, B. (1999), "The Politics of Reform in Japan's Lower House Electoral System", *Elections in Japan, Korea, and Taiwan under the Single Non-Transferable Vote: The Comparative Study of an Embedded Institution*, Ed. Grofman, B.; Lee, S. C.; Winckler, E.; Woodall, B., University of Michigan Press, Michigan/USA.
- Woronoff, J. (1990), *Politics: The Japanese Way*, Palgrave Macmillan, London/UK.
- Yanardağ, M. (2002), "MHP'nin Geleceği: Sonuçlar ve Olasılıklar", *Milliyetçilik, Faşizm ve MHP*, der. Seyfi Öngider, Aykırı Yayıncılık, İstanbul.
- Yanik, M. (2003). *Parti Sistemleri ve Türkiye Uygulamaları. Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1-2), 271-282.
- Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, (2019), "Adalet ve Kalkınma Partisi", <<https://www.yargitaycb.gov.tr/icerik/1095>>, (05.01.2019)
- Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, (2019), "Cumhuriyet Halk Partisi", <<https://www.yargitaycb.gov.tr/icerik/1110>>, (05.01.2019).
- Yayla, A. (2017), *Siyaset Bilimi*, 5. Baskı, Adres Yayınları, Ankara.
- Yavuz, H. (2010), "Türkiye'de İslami Hareketin Dönüşümünde Yeni Burjuvazinin Rolü", *AK Parti: Toplusal Değişimin Yeni Aktörleri*, Ed. Hakan Yavuz, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Yavuz, M. H. (2009). *Secularism and Muslim Democracy in Turkey*, Cambridge University Press, Cambridge/UK.
- Yavuz, M. H., "The Politics of Fear: The Rise of The Nationalist Action Party (MHP) in Turkey", *The Middle East Journal*, 2002, (56/2), pp.200-221.

- Yeni Şafak, 2015, Suriyeli Karşısı Politika Tutmadı: Akşener ve İnce 7 İlde Hüsrana Uğradı, <https://www.yenisafak.com/secim/suriyeli-karsiti-politika-tutmadi-7-ilde-erdogan-ve-ak-parti-kazandi-3371193>, 03.12.2019.
- Yeni Şafak, (2018), Türkiye'deki Seçim İttifaklarında Dikkat Çeken Tarih, <https://www.yenisafak.com/gundem/turkiyedeki-secim-ittifaklarinda-dikkat-ceken-tarih-3177354>, (15.03.2018).
- Yetkin, Ç. (1983), Türkiye'de Tek Parti Yönetimi [1930-1945], Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Yıldırım, E., İnaç, H. ve Özler, H., “A Sociological Representation Of The Justice And Development Party: Is It A Political Design Or A Political Becoming?”, *Turkish Studies*, 2007, (8/1), pp.5-24.
- Yıldız, A. (2008), “Problematizing The Intellectual And Political Vestiges: From ‘Welfare’ To ‘Justice And Development’”, in *Secular and Islamic Politics in Turkey: The making of the Justice and Development Party*, Ed. Ümit Cizre, Routledge Publishing, London/UK.
- Yoshida, S. (1961), *The Yoshida Memoirs: The Story of Japan in Crisis.*: Houghton Mifflin Company, Boston/USA.
- Zakaria, F. (2007), *Özgürlüğün Geleceği: Yurtta ve Dünyada İlliberal Demokrasi*, Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Zakaria, F. “The Rise of Illiberal Democracy”, *Foreign Affairs*, 1997, (76), pp.22-43.
- Zariç, S., “Demokratikleşme ve Etkin Bir Siyasal Sistem Oluşturma Bağlamında Türkiye’de Siyasi Partilerde Lider Hegemonyası ve Lider Değişimi Sorunsalı”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2011, (8), pp.99-115.
- Ziegfeld, A. ve Tudor, M., “How Opposition Parties Sustain Single-Party Dominance: Lessons From India”, *Party Politics*, 2017, (23/3), pp.262-273.
- Zurcher, E. J. (2017), *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner, 34. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.